

Kjersti Bruvoll

Fra Sponsa Christi til kristz ambatt

Kontinuitet og endring i gammelislanske
oversettelser av latinske jomfrumartyrlegender

Bind 1

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, juni 2010

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

© Kjersti Bruvoll

ISBN 978-82-471-2203-7 (trykt utg.)
ISBN 978-82-471-2202-0 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandlingar ved NTNU, 2010:119

Trykket av NTNU-trykk

Kjersti Bruvoll

Fra Sponsa Christi til kristz ambatt

Kontinuitet og endring i gammelislanske
oversettelser av latinske jomfrumartyrlegender

Bind 1

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, juni 2010

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet

Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

© Kjersti Bruvoll

ISBN 978-82-471-2203-7 (trykt utg.)

ISBN 978-82-471-2202-0 (elektr. utg.)

ISSN 1503-8181

Doktoravhandlingar ved NTNU, 2010:119

Trykket av NTNU-trykk

Forord

Arbeidet med en doktorgradsavhandling kan på mange måter være en ensom og vanskelig prosess. Jeg vil derfor gjerne takke alle de som har støttet meg i denne perioden, enten det har vært faglig, finansielt eller sosialt.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder, professor Jan Ragnar Hagland. Han har vært en uvurderlig hjelp for meg både før og under stipendiatperioden. Det var han som ga meg ideen om å skrive om oversettelse av en jomfrumartyrlegende, Margaretalegenden, da jeg begynte på hovedfag. Han har også alltid trådd støttende til når jeg har støtt på ulike problemer underveis i prosjektperioden eller har vært i tvil om veien videre.

Prosjektet ble finansiert gjennom NTNUs tematiske satsningsområde *Globalisering* og prosjektet *Transfers* (senere *Cultural Translation*). Jeg er svært takknemlig for at de hadde tro på prosjektet og ga meg mulighet til å arbeide med det i fire år, selv om tidsperioden jeg arbeider med kanskje ikke er den første man tenker på når det er snakk om globalisering.

Miljøet ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap i Trondheim har betydd mye for meg i arbeidet med avhandlingen. Instituttet har vært en svært hyggelig arbeidsplass, og jeg vil takke alle mine kolleger for å ha bidratt til å gjøre stipendiatperioden til en tid både på og utenfor Dragvoll og både faglig og sosialt. Flere av instituttets ansatte, tilknyttede og stipendiater har dessuten vært behjelpelige med innspill til og korrektur av enkeltkapitler i avhandlingen, og disse fortjener takk. Professor Knut Ove Eliassen ga meg svært nyttige innspill til et essay om middelalderteksten som produkt eller prosess, innspill som også har kommet til nytte i avhandlingens teorikapittel. Jeg har også hatt stor nytte av samtaler med og innspill fra Gerd Karin Omdal i arbeidet med de mer litteraturvitenskapelige sidene ved prosjektet. Hun lest også lest og kommentert flere kapitler. Videre vil jeg også takke Eli Johanne Ellingsve, Harald Nortun og Ivar Berg for korrekturlesing av flere av avhandlingens kapitler.

Norrøntmiljøet ved Institutt for nordistikk og Litteraturvitenskap i Trondheim er ganske lite, så forskerkurs og konferanser i inn og utland, samt utenlandsopphold, har vært viktige for meg i arbeidet med avhandlingen. Her har jeg fått mange faglige innspill og en mulighet til å presentere avhandlingsprosjektet eller sider ved det. Jeg vil gjerne takke alle de som på denne måten har gitt meg tilbakemelding og gode råd. Våren 2007 hadde jeg et studieopphold i København, og jeg vil spesielt takke *Den Arnemagnæanske Samling* og de ansatte der for gjestfrihet, en arbeidsplass og for muligheten til å arbeide med håndskriftene, samt for muligheten til å presentere prosjektet mitt. Jeg vil også takke Peter Rasmussen og Bjarni Ólafsson for å ha fått tilgang til deres foreløpig upubliserte arbeider om Margaretalegenden og Katerinalegenden.

Sist, men ikke minst vil jeg takke mine foreldre, som alltid støtter meg uansett hva jeg måtte finne på, og min kjære samboer Terje, som har holdt ut meg gjennom hele perioden uansett hvor fraværende jeg til tider har vært.

Trondheim, mai 2010
Kjersti Bruvoll

Forkortelser benyttet i avhandlingen

ASS: *Acta sanctorum*
BHL: *Bibliotheca Hagiographica Latina*
HMS: *Heilagra manna sögur*

Håndskrifter og legendeversjoner:

AM: Forkortelse som viser at et håndskrift befinner seg ved den arnamagnæanske samlingen (København / Reykjavik)
Stock: Forkortelse som viser at et håndskrift befinner seg ved Kungliga Biblioteket i Stockholm
NRA: Forkortelse som viser at et håndskrift eller diplom befinner i Riksarkivet.
NkS: Forkortelse som viser at et manuskript befinner seg i Ny kongelig Samling i København.
A1: Ofte for versjon 1 av legenden om Agathe i løpende tekst
A2: Ofte for versjon 2 av legenden om Agathe i løpende tekst
GLat: Ofte for "den latinske grunnteksten" i løpende tekst. Dette begrepet henviser til den latinske utgaven av en legende som benyttes.
M1: Ofte for versjon 1 av legenden om Margareta
M2: Ofte for versjon 2 av legenden om Margareta
Stock. 2: Ofte for Stock.perg. 2 folio i løpende tekst
233a: Ofte for AM 233a folio i løpende tekst
235: Ofte for AM 235 folio i løpende tekst
429: Ofte for AM 429 12mo i løpende tekst

Andre forkortelser

mgl. = mangler
f.eks. = for eksempel

Innholdsfortegnelse

<i>Forord</i>	3
<i>Forkortelser benyttet i avhandlingen</i>	4
<i>Innholdsfortegnelse</i>	5
<i>Innledning</i>	9
Avvik mellom den latinske tradisjonen og den norrøne – noen problemer	11
Problemstilling	14
De ulike kapitlene i bind 1 av avhandlingen	16
Bind 2	17
Sitater på latin og norrønt	17
1. Materialutvalg og utvalgsriterier	19
1.1. Fire norrøne legendarier med tekster om jomfrumartyrer	20
1.2. Utvalg og utvalgsriterier	23
1.3. Overleveringen av de fire jomfrumartyrlegendene	25
Margareta fra Antiokia	25
Katarina fra Alexandria	26
Cecilia fra Roma (Trastevere)	28
Agathe fra Sicilia (Catania)	28
2. Jomfrumartyrene – legende, kult og sjanger	29
2.1. Kult og legende	30
Den hellige Margareta av Antiokia	31
Den hellige Katarina av Alexandria	35
Den hellige Cecilia av Roma (Trastevere)	38
Den hellige Agathe av Sicilia (Catania)	41
2.2. Jomfrumartyrlegender og sjanger	42
Sjanger og jomfrumartyrlegender	45
Jomfrumartyren – offer eller seierherre?	49
3. Teksters forhold til andre tekster	54
3.1. Oversettelse; praktiske problemer og teoretiske perspektiver	55
Moderne oversettelsesteori brukt på middelalderoversettelser	56
Descriptive Translation Studies	58
3.2. Tekstlig variasjon	60
Ulike syn på tekst i middelalderen – ny og gammel filologi	61
Tekstproduksjon og tekstreproduksjon i middelalderen	64
Tekstens og verkets enhet	65
Det romantiske tekst- og forfatterbegrepet	67
Kritikken av det romantiske tekstsynet og strukturalismens tekstbegrep	71
Tekst som produkt og/eller prosess	73
Teksters forhold til andre tekster – Genette	74

4. Oversettelses- og omskrivingsmekanismer i tekstene	79
4.1. Om <i>soghu enar selu Margrétar meyanar</i>	80
Forholdet mellom de norrøne håndskriftene og versjonene	81
Oversettelsen av legenden – først og fremst i lys av versjon 2	84
4.2. Om <i>sögu heilagrar Kateríne meyar</i>	85
Forholdet mellom de norrøne håndskriftene	85
Oversettelsen av legenden	87
4.3. Om <i>sögu heilagrar Agathe meyar</i>	88
Forholdet mellom de norrøne håndskriftene og versjonene	89
Oversettelsen av legenden – først og fremst i lys av versjon 1	91
4.4. Om <i>sögu heilagrar Cecílie meyar</i>	91
Forholdet mellom de norrøne håndskriftene	93
Oversettelsen av legenden	94
4.5. Felles for legendene – avvik	95
Innledninger og avslutninger	95
Utelatelse og omskriving – dialog og monolog	100
Språket i de latinske legendene og i de norrøne oversettelsene	103
Tydeliggjøring	107
Tilpasning til det norrøne samfunnet	113
Guder og avguder – sjangertypiske opplysninger og utbroderinger	115
4.6. Forholdet mellom de ulike legendariene	118
Tillegg i AM 233a folio	120
5. Bibelanvendelse i jomfrumartyrlegendene	124
5.1. Bibelsitater i tekstene	125
Bibelsitatet er eksplisitt markert i den latinske legenden	127
Bibelsitatet er implisitt, men tydelig markert i den latinske legenden	128
Bibelsitatet er ikke markert i den latinske legenden	132
Korrigeringer i retning bibelteksten?	135
5.2. Bibelsk språk i legenden om Margareta – bønn	136
Bønn og lovprising i den latinske grunnteksten	137
Oversettelse til norrønt	140
5.3. Legendene om Katarina og Agathe	147
Bønn	147
Tale og dialog	150
6. Sentrale bibelske konsepter og motiver i tekstene	156
6.1. Dumme, blinde, lamme og døve avguder, laget av menneskehender	158
Agathe – det latterlige ved avgudsdyrkelse	163
Katarina – straffen for avgudsdyrkelse	166
Cecilia – det latterlige ved avgudsdyrkelse	168
Margareta – besettelse og sykdom	170
6.2. Dette livet og det neste	173
Verdslig makt, ære og rikdom er ingenting verdt	174
Nåde og straff – den dobbelte utgangen på livet	178
Syndenes straff	184

6.3. Bædi guð ok maðr – treenighet og frelse	189
Treenighet og trosbekjennelser	192
Den treenige Gud i legendene om hellige jomfruer	195
Sannr guð ok sannr maðr	200
Den treenige, sanne og allmektige Gud	202
Trosbekjennelsen som mulig inspirasjon og forelegg	206
6.4. Tendenser i oversettelsene	208
7. Jomfrumartyren – legendariske motiver i tekstene	211
7.1. Kristi soldat seirer over denne verden	212
Pinsler, nakenhet og skam	215
Kvinnens svake natur (<i>fragilis nature / breyskligrar natturu</i>)	218
En mannlig sjel i et kvinnelig bryst	220
7.2. Den vise jomfru	223
Legenden om Katarina – visdom og misjon	224
Cecilia og Agathe som "vise jomfruer"	230
Margareta og Guds ord	231
7.3. Jomfruens skjønnhet	234
Skjønnhet, visdom og høviskhet i legenden om Katarina	238
Agathe – jomfruen som seksuelt objekt?	244
7.4. Jomfruen som nødhjelper	246
Margareta som fødselshjelper	246
Cecilias mirakler	251
7.5. Endringer i fremstillingen av jomfruene	252
8. Trofast oversettelse eller omskriving av legendene	254
8.1. Oversettelsen av legendene	256
8.2. Omskrevne versjoner med utgangspunkt i trofast oversettelse?	258
Versjon 2 av legenden om Agathe	258
Versjon 1 av legenden om Margareta	260
8.3. Sjangertilpasning i legendene?	263
8.4. Teksten som produkt eller prosess	266
Bibliografi	269
Tekstutgaver og faksimileutgaver	269
Kataloger, håndbøker og oppslagsverk	270
Sekundærlitteratur	270

Innledning

I tiden rundt forrige tusenårsskifte skjedde det en rekke endringer i det norrøne samfunnet – endringer som blant annet skyldtes en stadig tettere kontakt med det øvrige Europa. Island ble kristnet i år 1000, i alle fall ”på papiret”, og fikk på den måten del i denne kirkens skrift- og seremonibaserte kultur. I den forbindelse ble også en rekke latinske liturgiske og religiøse tekster tatt i bruk. En del av disse ble oversatt til norrønt, siden de også var ment å skulle forstås av en allmennhet som ikke kunne latin. Helgenlitteraturen ble for eksempel benyttet i opplesning i kirken. Disse fortellingene skulle fungere som både underholdning og eksempler til etterfølgelse, og måtte derfor være på et språk som kirkelyden kunne forstå. Også i klostrene på Island var det slik at ikke alle munkene og nonnene hadde opplæring i kirkens eget språk. Legendene måtte derfor oversettes. Denne avhandlingen skal dreie seg om hvilke strategier som ble benyttet i oversettelsen av enkelte av disse tekstene – hva ble overført til det nye språket og hva ikke?

Avhandlingen skal handle om noe så eksotisk som jomfrumartyrer; det vil si legendene som ble skrevet om dem på gresk og latin under kristenforfølgelsestiden i Europa, og som flere hundre år senere ble oversatt til et ganske så nyomvendt Island. Tekstene ble nok også oversatt til gammelnorsk i samme tidsperiode, men bortsett fra et fragment med den gammelnorske legenden om Agathe er ingen oversatte legender om hellige jomfrumartyrer bevart fra middelalderens Norge. Det er derfor de gammelislandske jomfrumartyrlegendene som er gjenstand for undersøkelse her, og tema for analysen er hvordan disse tekstene ble oversatt til norrønt og (kanskje) senere omskrevet. De bevarte legendariene som inneholder legender om hellige jomfruer, er ganske få og sene. De inneholder til sammen ni bevarte legender om jomfrumartyrer – noen i mer enn én versjon. Av disse ni legendene har jeg valgt

å konsentrere meg om fire legender, nemlig legendene om Agathe, Katarina, Margareta og Cecilia. Bakgrunnen for dette utvalget vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 1.

Prosesen med å oversette og tilpasse religiøs litteratur til ulike folkespråk i middelalderen er en del av globaliseringen – eller kanskje helst europifiseringen – av både skriftkultur og religiøsitet i denne tidsperioden. Både tekstenes medium, latinskrift på pergament, selve sjangeren og de enkelte tekstene er kulturelle importere, som kom til Island som en følge av kristningen av landet. De spilte en viktig rolle i spredningen av kristen kultur og kristne verdier til Skandinavia; det vil si å gjøre Skandinavia til en del av det kristne Europa. En undersøkelse av *hvordan* de ulike religiøse sjangrene, og de enkelte legendene som tilhører dem, oversettes og eventuelt omskrives og tilpasses, kan derfor være viktig både for forståelsen av hvordan kristendommen mottas og inkorporeres i mottakerlandet, og for forståelsen av skriftkulturens utvikling. Denne avhandlingen vil imidlertid *kun* kunne bli et bidrag til dette, i og med den begrensningen i tekstutvalg og fokus som nødvendigvis følger av at dette er et tidsbegrenset énmannsprosjekt. Det gjenstår videre en god del arbeid for å kartlegge oversettelses- og omskrivingsstrategiene benyttet på helgenlegender og annen religiøs litteratur, en kartlegging som er nødvendig for dette formålet. Min avhandling vil derfor bare kunne avdekke hvordan et utvalg av legender innenfor *én* spesifikk sjanger er blitt oversatt til og omskrevet på gammelislandsk.

I misjonsperioden på Island, da religionsskiftet fant sted, ble oversettelse benyttet som et middel til å styrke den nye kristne religionen og kunnskapen om den blant folket. Kristningen av Island brakte med seg sterkere kulturelle og religiøse bånd med Europa. I en slik misjonsperiode var det ofte vanlig at den katolske kirken forsøkte å harmonisere sin doktrine til mottakerkulturens tankemåter og religion. Helgenlegender er dessuten ment å skulle leses høyt i kirke og i kloster, blant annet som del av prekener. Dette gjør at man kanskje kan forvente å finne en del omskriving i oversettelsene av denne typen tekster – for at de skal tilpasses sitt nye publikum. Endringer man kan forvente å finne, vil være tilpasninger for å gjøre tekstene mer umiddelbart forståelige og gjenkjennelige for det norrøne publikummet, det vil si endringer som speiler forskjeller mellom avsender- og mottakerkulturen – altså vanlige strategier i en typisk *mottakerkulturorientert* oversettelse. Samtidig er det her snakk om en overføring av religiøse tekster, av Guds ord, slik at en orientering mot avsenderteksten og -kulturen i oversettelsen av legendene også må kunne forventes – altså en *avsenderkulturorientert* oversettelse.

Avvik mellom den latinske tradisjonen og den norrøne – noen problemer

I en undersøkelse av oversettelser fra latin til norrønt i middelalderen støter man på en del grunnleggende problemer. Vi mangler for eksempel en god del ledd i overleveringen – både på latinsk og norrøn side – noe som gir sammenlikningen mellom det latinske forelegget og den norrøne oversettelsen svært vanskelig. Mange av de bevarte håndskriftene med helgenlegender er dessuten ganske sene avskrifter, men legendene kan likevel være oversatt en god del tidligere. Vi bør i alle fall regne med at det har eksistert en norrøn oversettelse av en helgenlegende i det øyeblikk helgenen er blitt tatt inn i den offisielle kirkekalenderen for området, eller i det øyeblikk en helgen har fått en kirke dedisert til seg. Når det gjelder jomfrumartyrlegendene, er det slik at alle de bevarte legendariene er fra perioden mellom 1300 og 1500, selv om i alle fall legendene om Cecilia, Margareta og Agathe må ha blitt oversatt tidligere – og kanskje allerede på 1100-tallet, slik Unger (1877:i, bind 1) antyder for Margaretalegenden sin del. De fleste av jomfrumartyrlegendene har i alle fall vært oversatt ved midten av 1200-tallet, slik også Birte Carlé (1985:48) hevder: ”Af den skematiske opstilling fremgår det, at fortællingerne om de hellige møer er indgået i det narrative hagiografiske stof på norrønt sprog i al fald siden midten af 13. århundrede ...”. Det er imidlertid svært sannsynlig at enkelte jomfrulegenter har eksistert på norrønt også før den tid. Det gjelder blant annet legendene til de jomfrumartyrene som tidlig er nevnt i de offisielle kirkekalendere, eller de jomfrumartyrene som tidlig har en eller flere kirkededikasjoner til seg. Det var nemlig vanlig, og i visse tilfeller obligatorisk, å lese opp en helgens legende i kirken på dennes festdag.

Vi har altså ikke i noe tilfelle den opprinnelige norrøne oversettelsen for hånden – oversetterens autograf. Det samme gjelder for det faktiske latinske forelegget. Mange håndskrifter er gått tapt også i den latinske tradisjonen, samtidig som vi ser store omskrivninger og endringer i legendene fra en periode til en annen. Mange helgenlegender er overlevert i en rekke ulike versjoner. I analysen benytter jeg de latinske utgavene av en legende som man har funnet ligger nærmest den norrøne tradisjonen. Enkelte ganger vil man likevel kunne finne at andre latinske utgaver og versjoner, har en lese måte som ligger nærmere den norrøne teksten enn det man finner i den utgaven som benyttes som sammenlikningsgrunnlag i denne avhandlingen. I slike tilfeller vil det være sannsynlig at det faktiske latinske forelegget har hatt denne lese måten, og at et avvik mellom den latinske utgaven som benyttes og den norrøne tradisjonen skyldes at utgaven avviker fra det latinske forelegget som faktisk ble benyttet av oversetteren. I andre tilfeller vil man kunne finne at ett eller flere norrøne

håndskrift har bevart en lese måte som er mer ”trofast” enn majoriteten av håndskriftene med legenden. I disse tilfellene må det helt klart regnes som sannsynlig at avvik mellom den benyttede latinske utgaven og de norrøne håndskriftene har oppstått som et ledd i traderingen av teksten, selv om sammenhengen må anses som noe mindre åpenbar dersom de norrøne tekstene avviker såpass fra hverandre at man må vurdere muligheten for at de kan gå tilbake til to ulike, selvstendige oversettelser av legenden. I slike tilfeller vil dessuten det faktum at tekstene kan ha enkelte mer eller mindre ordrette sammenfall i tekst, ikke kunne benyttes som bevis for at håndskriftene går tilbake på samme oversettelse, i og med at det er et kjent fenomen for denne tidsepoken at enkelte oversettere gjerne benyttet flere tekster når han (eller hun) oversatte tekster – for eksempel både en latinsk tekst og en tidligere norrøn oversettelse. Jeg vil imidlertid, med mindre jeg finner gode grunner for noe annet, anse slike avvik, som kun er å finne i ett eller et utvalg tekster, som endringer gjort innenfor den norrøne tradisjonen – og da ikke av en oversetter, men av en senere avskriver.

Det man derimot sjelden vil kunne finne avgjørende belegg for i selve tekstmaterialet, er hvorvidt et spesifikt avvik skyldes den faktiske norrøne oversetteren. Her vil man kun finne fravær av bevis eller indisier på at avviket skyldes den latinske tradisjonen eller en senere, islandsk avskriver. Når dette fraværet av bevis på at et avvik skyldes noe annet enn oversetteren er påvist, vil man altså måtte diskutere hvorvidt det er sannsynlig at et avvik skyldes nettopp oversetteren. Men hva er det da som gjør noe slikt sannsynlig eller usannsynlig? Hvilke åpenbare og mindre åpenbare grunner kan man finne til at en oversetter har gjort større eller mindre inngrep i teksten? I en slik sammenheng vil det for det første være viktig å undersøke så mange oversettelser fra latin (og andre språk) til norrønt som mulig, slik at man kan finne ut hvilke typer avvik som går igjen. Det er viktigere å avdekke hvorvidt en type endring synes å ha vært vanlig eller ikke innenfor oversettelse til norrønt, enn å påvise om en spesifikk forekomst av en eller annen type avvik skyldes forelegget eller oversetteren. I denne sammenhengen er denne undersøkelsen kun én av forhåpentligvis flere. Det gjenstår mye arbeid før man kan håpe på å komme frem til en konklusjon med hensyn til dette.

Når det gjelder oversettelser fra et språk til et annet, finnes det videre enkelte ting som alltid eller ofte kan skape problemer for oversetteren – også i våre dager. Dette gjelder for eksempel:

- forskjeller mellom de to språkene det oversettes til og fra
- forskjeller mellom avsenderkulturen og mottakerkulturen

Når en oversetter støter på disse problemene, vil han eller hun som nevnt kunne velge én av to hovedstrategier – enten forsøke å tilpasse teksten den kulturen og det publikum teksten

oversettes til, eller forsøke å gi publikum en følelse av det fremmedartede og ukjente i teksten (gi dem en utfordring). Ofte vil man finne innslag av begge strategier i én og samme oversettelse. Når det gjelder en litteratur som helgenlitteraturen, som altså har både en didaktisk og en underholdende funksjon, vil man vente at den første av de to strategiene har hovedprioritet – i alle fall så lenge hensynet til at publikum skal forstå og kunne relatere seg til teksten ikke går ut over det teologiske og dogmatiske innholdet i den. Man vil da kunne vente at enkelte fremmedartede trekk fra forelegget vil kunne tydeliggjøres, forenkles og hjemliggjøres. Dette forutsetter imidlertid at oversetteren har hatt dette in mente i prosessen. En eventuell prosess i retning lettere forståelige tekster vil derfor kunne gi seg utslag i inngrep fra oversetterens side, men også fra senere avskrivere som har opplevd enkelte deler av teksten som problematiske å formidle.

Et velkjent problem som ofte dukker opp i forbindelse med denne typen undersøkelser, er altså usikkerheten omkring hvordan det faktiske latinske forelegget som er brukt, har sett ut. Vi har ingen kjennskap til nøyaktig hvilke håndskrifter/varianter som er blitt benyttet av de islandske oversetterne. De latinske legendene ble distribuert vide omkring, og de er bevart i en rekke hovedversjoner og varianter. En rekke versjoner og varianter må dessuten være tapt i tidens løp. Det beste man kan håpe på, er derfor å finne de bevarte variantene av de latinske legendene som ligger nærmest de norrøne oversettelsene av dem. Jeg har derfor som nevnt valgt å benytte utgaver av de versjonene av de latinske legendene som av ulike forskere er påvist å ligge nærmest de norrøne oversettelsene. For legendene om Agathe og Cecilia sin del, baserer jeg meg på opplysninger fra innledningen til Peter Footes faksimileutgave av Stock.perg. 2 folio (1962), mens jeg for legendene om Margareta og Katarina benytter de utgavene som henholdsvis Peter Rasmussen (1977) og Bjarni Ólafsson (1972) har funnet å ligge nærmest de norrøne oversettelsene. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 1. De latinske utgavene jeg benytter som grunnlag for undersøkelsen, har det til felles at de for det første bygger på flere håndskrifter, og at de for det andre ikke er identiske med det faktiske, og som regel ikke bevarte, forelegget, som er benyttet av de norrøne oversetterne. Det er altså viktig å holde disse to latinske teksttypene fra hverandre. Jeg vil derfor i den videre analysen omtale tekster av den første typen som *den latinske grunnteksten* eller kun *grunnteksten* (GLat), og tekster av den andre typen som *det faktiske forelegget* eller kun *forelegget*. Det at grunntekst og forelegg neppe er identiske, betyr for det første at man må anta at grunnteksten ofte inneholder mer, mindre eller annet stoff enn det faktiske forelegget, slik at man for eksempel må være forsiktig med å omtale de delene av teksten som avviker i de norrøne tekstene som utelatelser, tillegg eller omskrivninger gjort av

den norrøne oversetteren eller senere norrøne avskrivere. Tilsynelatende avvik i tekstene kan ofte skyldes forelegget heller enn oversetteren. Videre er det selvsagt heller ikke den faktiske norrøne oversettelsen man sitter med i dag, men derimot avskrifter og senere redaksjoner av dem. I enkelte tilfeller vil det til og med kunne være snakk om flere hundre år med overlevering fra oversettelsestidspunktet til det tidspunktet da avskriften er laget.

Et annet velkjent problem i forbindelse med studier av oversettelser til norrønt er at de norrøne oversettelsene kun er overlevert i avskrifter. Når det gjelder jomfrumartyrlegender, er dessuten, som vi har sett, avskriftene ganske sene. De kan derfor ha en lang traderingshistorie bak seg, avhengig av når selve oversettelsen ble gjennomført. Jeg har derfor valgt å undersøke de utvalgte jomfrumartyrlegendene slik de foreligger i flere håndskrifter, for et best mulig sammenlikningsgrunnlag. Også dette vil jeg gjøre nærmere rede for i kapittel 1.

Det eksisterer altså noen metodiske problemer når det gjelder å skulle beskrive oversettelsesstrategiene for de valgte jomfrumartyrlegendene. Når det likevel kan være mulig å si noe om oversettelsen av de tekstene jeg har valgt å undersøke her, er det på grunnlag av at det faktisk i de fleste tilfellene er tekster som ligger relativt nært opp til de latinske utgavene av legenden som foreligger. Det vil likevel foreligge usikkerhet omkring hvorvidt for eksempel utelatelser, parafraseringer og tillegg kan føres tilbake til det latinske forelegget, den faktiske oversettelsen eller en senere redaksjon av teksten. Men der hvor det foreligger flere håndskrifter som tydelig kan føres tilbake til samme oversettelse, vil det kunne være enklere å si noe om de enkelte avskriverens inngrep,¹ og dermed også noe om den faktiske oversettelsen.

Problemstilling

Denne avhandlingen handler altså om de norrøne oversettelsene av et utvalg latinske jomfrumartyrlegender. Hovedanliggendet for avhandlingen vil være å undersøke hvordan tekstene synes å være oversatt, det vil si hvor mye av den originale teksten som er bevart og hva som eventuelt er endret. Det vil imidlertid også være en viktig del av undersøkelsen å forsøke å avgjøre hvorvidt avvik mellom den latinske legenden og den norrøne skyldes selve oversettelsesprosessen eller *senere* omskriving og avskrivervirksomhet. I den forbindelse vil jeg blant annet undersøke behandlingen av sentrale religiøse og legendariske motiver og tema

---

¹ Det er ikke nødvendigvis avskriveren av det aktuelle håndskriftet som har gjort inngrepet. Avvik og endringer kan naturlig nok også ha oppstått i tradisjonen frem til de håndskriftene som er bevart til i dag – altså tidligere i traderingsprosessen. Dette forbeholdet vil også gjelde senere i avhandlingen, selv om jeg for enkelhets skyld vil tilskrive avvik og endringer i håndskriftene til avskriverne av de bevarte håndskriftene som behandles her, det vil si AM 233a folio, AM 235 folio, Stock.perg. 2 folio og AM 429 12mo.

i tekstene – for dersom man kan finne ut mer om *hvilke typer* endringer som synes typiske i henholdsvis oversettelsesprosessen og i eventuell senere redaksjonsvirksomhet, vil det kanskje kunne være enklere å si noe mer om oversettelses- og omskrivingsprosesser i de tilfellene hvor forholdet mellom forelegg og oversettelse er mer obskurt. I enkelte tilfeller vil det som nevnt være ganske klart at avvik som påvises, skyldes en senere avskriver; for eksempel når avvikene kun er å finne i ett håndskrift, og da et håndskrift som helt klart går tilbake på samme oversettelse som andre håndskrift med samme legende. Dersom man finner samme *type* avvik i et håndskrift med en annen legende, men da i et håndskrift hvor slektskapet med øvrige håndskrift med samme legende er mer usikkert, vil det dermed kunne sannsynliggjøres at avviket skyldes senere avskrivervirksomhet heller enn et tapt/ukjent latinsk forelegg. I de tilfellene hvor man kan påvise større endringer i en versjon av en norrøn legende, vil det nemlig være viktig å forsøke å avgjøre hvorvidt versjonen kan gå tilbake på samme oversettelse som de eventuelle øvrige norrøne versjonene av legenden – eller ikke. Muligens kan man, dersom man ser på hva slags avvik som kan spores i disse versjonene, antyde årsaker til at en norrøn oversetter eller avskriver kan ha gjort inngrep i teksten; for eksempel av ideologiske eller religiøse grunner eller for å tilpasse teksten det gammelislandske samfunnet og publikummet. En annen problemstilling i så måte vil være om man kan se noen forskjeller når det kommer til ulike oversettelsesstrategier som er benyttet, i forhold til hvilken funksjon man mener det enkelte håndskriftet har hatt. Tidligere forskning viser at man i middelalderen noen ganger hadde et mer uavhengig forhold til forelegget, enn det som er vanlig å forbinde med moderne oversettelse. Oversettelsene er til en viss grad blitt tilpasset den norrøne kulturen. Det er derfor viktig for meg å undersøke legender som er å finne i flere større legendarier, og samtidig også i de samme legendariene (jf. kapittel 1).

Det vil altså for meg være viktigere å se på likheter og avvik i innhold og eventuelt struktur og stil, enn på lingvistiske avvik i legendene. Jeg vil derfor gjennomgå oversettelsesstrategiene i legendene (jf. kapittel 4 og 5), men jeg vil først og fremst konsentrere meg om de noe større avvikene og endringene i legendene (jf. kapittel 5–7). Jeg vil da som nevnt konsentrere meg om det som skjer med det religiøse og legendariske innholdet i tekstene, blant annet fordi dette er elementer i tekstene som det går an å vite noe om. Det er nemlig et svært farlig farvann en beveger seg i, når man skal forsøke å si noe om hva mennesker for nesten 1000 år siden kan ha oppfattet som fremmedartet eller vanskelig tilgjengelig. For hva vet vi vel egentlig om hva som kan ha foregått i hodene på fortidens mennesker? Hvordan tenkte de? Og hvordan tenkte de i forhold til de ”fremmede” romerne og grekerne? Det vil i mange tilfeller være svært vanskelig å skulle si noe om hvorvidt en innholdsending i teksten

har skjedd i løpet av traderingen på latin eller norrønt, med mindre man kan finne tekstuelle bevis for det ene eller det andre. Kan vi for eksempel peke på spesifikke typer endringer som er typisk ”norrøne”? Vi vet riktignok at romerne og grekerne hadde lang tradisjon for ”skreven litteratur” bak seg idet legendene ble forfattet. Innenfor deres litteratur finner vi både poesi, vitenskap og filosofi. De kristne hagiografiske tekster står motiv- og sjangermessig under innflytelse av den sengreske litteraturen. Dermed hadde også det opprinnelige publikummet til helgenlegendene gode forutsetninger for å forstå tekstene når de møtte dem – de hadde den tekst- og sjangerkompetansen som skulle til i møtet med dem (jf. kapittel 2 og 3). Thomas Hägg (1980) skriver blant annet at den ”samma läsekrets som konsumerat den hellenistiske romanen matas nu med berättelser om apostlar, martyrer och helgon”. Samtidig vet vi at skriftkulturen med latinske bokstaver var ny idet kirkens litteratur gjorde sitt inntog på Island, selv om vi ikke vet akkurat når jomfrulegendene ble oversatt og hvor utviklet skriftkulturen her var blitt på det tidspunktet. Det vil derfor være trolig at man kan se forskjeller i for eksempel poetisk utforming og i abstraksjonsnivå i de to tekstkulturene.

De ulike kapitlene i bind 1 av avhandlingen

I kapittel 1 vil jeg som nevnt gå nærmere inn på hvilke jomfrumartyrlegender som er oversatt til og bevart på norrønt, samt grunnlaget for utvalget av både de legendene og de håndskriftene jeg har valgt å benytte som materiale for analysen. I kapittel 2 vil jeg gå nærmere inn på de enkelte jomfrumartyrene, deres kultus på Island og legendene om dem. Jeg vil også gå nærmere inn på selve jomfrumartyrsjangeren og det spesielle ved denne. I et historisk og før-moderne perspektiv vil sjangerbegrepet nemlig kunne være et viktig instrument når man skal undersøke hvordan kunnskap er blitt organisert og overført fra én kultur til en annen. Spørsmålet om hvordan og hvorvidt sjangerens normer og konvensjoner respekteres i oversettelsen av en tekst, vil derfor være et viktig ledd i kartleggingen av oversettelses- og omskrivingsstrategiene som er benyttet i gjengivelsene av tekster som tilhører jomfrumartyrsjangeren. Dette er noe jeg først og fremst vil berøre i analysen i kapittel 7, hvor typiske legendariske motiver i tekstene blir analysert. Kapittel 3 vil være en gjennomgang av teori omkring oversettelse, tekst og omskriving, noe som vil komme til nytte i analysedelen, for eksempel når selve oversettelsesstrategiene gjennomgås i kapittel 4. I dette kapitlet vil jeg se på hvilke variasjoner som finnes mellom de latinske grunntekstene, altså de utgavene av den latinske legenden som jeg benytter i sammenlikningen, og de norrøne versjonene og variantene slik de fremstår i de bevarte håndskriftene med dem. I kapittel 5 går jeg så nærmere inn på hvordan bibelsitater, bibelallusjoner og bibelliknende språk behandles i

de norrøne oversettelsene, siden dette er elementer som er svært viktige når det kommer til tekstenes innhold og budskap. I kapittel 6 og 7 vil jeg så se nærmere på behandlingen av et utvalg av henholdsvis religiøse og legendariske motiver i dem. Det hele vil så avrundes i kapittel 8.

Bind 2

Avhandlingen består av to bind. *Bind 2* er en synoptisk utgave, der den latinske grunnteksten er satt opp side om side med norrøne varianter fra flere håndskrifter. Årsaken til at jeg har valgt å gjøre dette, er at det ikke finnes andre unormaliserte utgaver av disse legendene enn Ungers i HMS, selv om det er blitt gjort forberedelser til utgivelser av legendene om Katarina (Bjarni Ólafsson: 1972) og Margareta (Peter Rasmussen: 1977). Ungers utgaver *kan* være svært gode og nøyaktige, men er det ikke alltid, spesielt når det gjelder rapporteringen av avvik i enkelthåndskrifter. Siden det for meg blant annet er avgjørende å kunne avdekke alle avvikende lesemåter i de ulike håndskriftene, har jeg derfor funnet det nødvendig å transkribere disse selv. Den synoptiske utgaven i dette bindet er likevel ikke å anse som en ferdig utgivelse, men mer som et forarbeid til en utgivelse.

Den synoptiske utgaven har vært et viktig hjelpemiddel for meg i utarbeidelsen av analysen, og jeg har svært ofte valgt å referere til utgaven i bind 2 i stedet for å gjengi et eksempel i den løpende teksten i bind 1. Alle henvisninger til legendene som gjøres i denne avhandlingen (i klammeform), er altså til bind 2. Dersom det bør være åpenbart hvilken legende jeg refererer til, vil referansen være til linje i den synoptiske utgaven, for eksempel: (linje 345-7). I de tilfellene hvor dette kan være noe uklart, for eksempel dersom jeg skifter fra å referere fra en legende til en annen, vil navnet på jomfruen som legenden handler om, også oppgis i referansen, for eksempel: (Cecilia, linje 345-7).

Sitater på latin og norrønt

Avhandlingen inneholder en rekke sitater på både latin og norrønt. Norrøne sitater blir ikke oversatt, det blir derimot de latinske. De latinske tekstene som sitatene er hentet fra, er i de fleste tilfellene ikke oversatt til norsk. De fleste oversettelsene vil derfor være mine egne. Unntaket er først og fremst sitater fra den latinske *Vulgata*-versjonen av *Bibelen*. Ved slike sitater vil det derfor være oversettelsen i den norske *Bibelen* som blir benyttet, med mindre denne ligger for langt unna teksten i *Vulgata*, eller dersom sitatet er hentet fra et av de stedene i *Vulgata* som i dag ikke er en del av den autoriserte norske *Bibelen*. Videre er det slik at

nummereringen av bibelvers ikke alltid stemmer over ens i den norske autoriserte *Bibelen* og i *Vulgata*. Dette er spesielt tilfellet når det gjelder nummereringen i *Salmenes bok*, hvor verset i den norske *Bibelen* som oftest avviker med ett (noen ganger to) nummer fra nummereringen i *Vulgata*. Jeg har i slike tilfeller valgt å følge nummereringen i den autoriserte norske *Bibelen*, slik at leserne enkelt vil kunne slå opp sitatet eller tekststedet selv. Unntak vil være i de tilfellene der man har med et direkte sitat fra *Bibelen* å gjøre, da det her vil være viktig å kunne sammenlikne ordlyden i de to latinske tekstene. Her vil da referansen til den norske *Bibelen* opplyses i parentes dersom nummereringen avviker. Det vil av naturlige årsaker refereres til bok, kapittel og vers i *Vulgata* i de tilfellene der referansen er til en bok eller et tekststed som ikke er tatt med i vår moderne bibel.

1. Materialutvalg og utvalgskriterier

Det er oversatt en rekke legender om hellige kvinner og menn fra latin til norrønt. Av disse er det bevart hele ni ulike beretninger om jomfrumartyrer, nemlig legendene om Agnes (bevart i 7 legendarier), Agathe (5), Fides, Spes og Caritas (4), Katarina (4), Margareta (3), Cecilia (3), Barbara (3), Lucia (1) og Dorothea (1). Det er også bevart oversettelser av legender om andre hellige kvinner i legendariene, for eksempel jomfru Maria, den hellige Anna, den egyptiske Maria og Martha og Maria Magdalena, men disse har det til felles at de enten ikke er martyrer eller at de ikke er jomfruer. Jomfrumartyrlegendene er bevart i 7 eller 8 større legendarier fra middelalderen. Disse er, i kronologisk rekkefølge,² AM 238 folio I (ca. 1300 eller noe før), AM 233a folio (ca. 1350–75), AM 238 folio II (1300-tallet), AM 238 folio XV (1300-tallet), AM 235 folio (ca. 1400 eller noe før), Stock.perg. 2 folio (1400-tallet) og AM 429 12mo (ca. 1500). AM 235 folio kan opprinnelig ha utgjort deler av to forskjellige håndskrifter. I tillegg er enkelte jomfrumartyrlegender, og da først og fremst legenden om Margareta, bevart i en rekke mindre håndskrifter som inneholder kun denne legenden, men som også kan inneholde kortere tekster av andre sjangre.³ Det er også bevart kortversjoner av legendene om Agathe og Barbara i håndskriftet AM 672 4to fra 1400-tallet.⁴

---

² For å finne frem til relevante håndskrifter har jeg benyttet meg av følgende oppslagsverk og andre verk: Kristian Kålund (1889, 1894 og 1900), Widding, Bekker-Nielsen og Shook (1963), Birte Carlé (1985) og Peter Foote (1962, innledningen til *Life of Saints*).

³ Legendene om Margareta er bevart i tolv middelalderlige håndskrifter i tillegg til i tre av de åtte legendarier. Denne legenden er dermed bevart i mange flere håndskrifter enn noen annen hellig jomfru bortsett fra jomfru Maria, som er bevart i 20 middelalderlige håndskrifter (3 av dem er legendarier).

⁴ Dette håndskriftet består av tre deler. Første del inneholder en samling av oversatte moraliserende og didaktiske tekster til bruk for dem som hadde ansvaret for formidlingen av kirkens budskap, og tredje del inneholder små teologiske avhandlinger. Andre del inneholder ni korte, religiøse tekster, deriblant forkortede helgenfortellinger om Bartholomeus, Barbara, Agathe, Blasius, Nicholaus og Thomas. Denne delen er skrevet av én og samme skriver (identifisert av Jonna Louis-Jensen, jf. Carlé 1985:42).

Jeg har, av årsaker som jeg vil komme tilbake til i kapittel 1.2, valgt å konsentrere meg om legender som er å finne i fire av de ovenfor nevnte legendariene i analysen, nemlig AM 233a folio (233a), AM 235 folio (235), AM 429 12mo (429) og Stock.perg. 2 folio (Stock. 2). De øvrige legendariene, AM 238 folio I, II og XV, er kun ganske fragmentarisk overlevert, og av jomfrulegenter inneholder de først og fremst legenden om Agnes, selv om ett av håndskriftene, AM 238 folio II, også inneholder legendene om Katarina og Agathe.⁵

1.1. Fire norrøne legendarier med tekster om jomfrumartyrer

De fire legendariene som er gjenstand for undersøkelse her, er altså AM 233a folio, AM 235 folio, AM 429 12mo og Stock.perg. 2 folio.

Håndskriftet **AM 233a folio** består av 29 blad, som har utgjort deler av enten ett eller to håndskrifter i stort format, ca. 40x32 cm. (jf. Carlé 1985:34). Håndskriftet består i dag kun av fragmenter, som inneholder: En tegning av Johannes døperen med agnus dei (blad 1), *Jóns saga baptista* (blad 1v–5r, fragment), *Mariu saga* (blad 5r–14, fragment), *Fides Spes Caritas* (blad 15v, defekt, slutten mangler), *Katherine saga* (blad 16r–19r, defekt, begynnelsen mangler), *Marthe saga ok Marie Magdalene* (blad 19v–25v, defekt, slutten mangler), *Agnesar saga* (blad 26r, fragment), *Agathu saga* (blad 26r–27r), *Margrétar saga* (blad 27r–v, defekt, slutten mangler), *Niðrstigningar saga* (blad 28rv, defekt) og *Inventio crucis*, (blad 28v–29v, defekt). Av legender om jomfrumartyrer inneholder dette håndskriftet altså legendene om Fides, Spes og Caritas, Katarina, Agnes, Agathe og Margareta. Det kan også ha inneholdt flere legender. Birte Carlé (1985:36) skriver: ”Der er tydeligvis en lakune mellom *Fides Spes Caritas* og *Katherine saga*, samt mellom *Marthe saga ok Marie Magdalene* og *Agnesar saga* [...] det er ikke mulig å afgøre, om andre helgensagaer har hørt hjemme her”.

Birte Carlé (ibid, 34–46) og Kålund (1889:194) nevner at bladene i håndskriftet er av ymse opprinnelse, men at i alle fall bladene 2, 15–19 og 24–27 nok har samme opprinnelse. Det er på disse bladene vi finner legendene om jomfrumartyrene. De kom Arne Magnusson samlet i hende i 1701. De fleste regner videre med at en ny hånd begynner med side 15, men det har ellers vært ulike oppfatninger om hvor de ulike hendene begynner og slutter, samt hvor mange de har vært. Unger (1877:vii) mente at blad 15–29 opprinnelig hadde tilhørt et eget håndskrift, og at blad 1–12 og blad 13–14 dessuten var skrevet med to ulike hender (ibid,

---

⁵ For mer om disse tre håndskriftene, se Birte Carlé: *Jomfru-fortællingen* (1985:35–7).

side xxii–xxvii). Ólafur Halldórsson (1966:30) mener på sin side at blad 1–12 og blad 28–9 er skrevet med samme hånd, hånd 1, mens blad 15–27 er skrevet med en annen hånd, hånd II.⁶ Ifølge Halldórsson (ibid, side 31–35) er blad 13–14 opprinnelig fra et annet håndskrift, mens blad 1–12 og 28–29 derimot opprinnelig har tilhørt samme håndskrift som blad 15–27, selv om de altså ikke er skrevet med samme hånd som disse bladene. Disse bladene må, ifølge ham, være kommet til Arní Magnusson fra Eyjafirði. Halldórsson mener videre at hånd II (blad 15–27), det vil si den delen av håndskriftet hvor man finner jomfrumartyrlegendene, antagelig er skrevet med samme hånd som har kopiert flere andre håndskrifter fra samme område, det vil si samme hånd som hånd 1 i *Codex Scardensis*, en hånd som også finnes i AM 653a 4to, AM 156 4to og AM 238 folio (Halldórsson 1966:54–5). Han mener også at det er mest sannsynlig at disse håndskriftene, sammen med en del andre håndskrifter skrevet med andre hender, er blitt til i klosteret på Helgafell (kloster fra 1184). Grunnlaget for dette er blant annet at håndskriftet AM 239 folio, som beviselig var i klosterets eie kort tid etter 1400, er skrevet med en hånd som også er å finne i *Skarðsbók*, del én av AM 233a folio og en del andre håndskrifter, mens *Codex Scardensis* og AM 653a 4to delvis er kopier fra AM 239 folio (jf. Halldórsson 1966:56–7). Som tidligere nevnt mener Halldórsson dessuten at del to av AM 233a folio, som altså inneholder jomfrumartyrlegendene i dette håndskriftet, er skrevet med samme hånd som har skrevet deler av *Codex Scardensis*.

Håndskriftet **AM 235 folio** har vært eid av Skálholtkirken,⁷ og det er ifølge Birte Carlé (1985) tydelig merket av at det er blitt mye brukt. Hun skriver for eksempel at: ”Håndskriftet er kraftig merket af brug. Kodeks består nu af 8 hele læg. [...] manuskriptet som det nu foreligger [må] mangle mindst et læg forrest og et læg bagest. Desuden, gjorde Unger opmærksom på, mangler der mindst et læg mellem nuværende bl. 12 og bl. 13.” (Carlé 1985:37). Dette håndskriftet består av to deler som opprinnelig kanskje ikke har tilhørt samme legendarium. Første del består av blad 1–4. Denne delen er skrevet ca. 1400. Disse fire bladene inneholder begynnelsen av legenden om Agnes, i tillegg til de defekte legendene om Hallvard og Johannes døperen og slutten av legenden om Sebastian. Andre del består av blad 5–68, og det utgjør et anselig fragment av det opprinnelige legendariet. Man regner med at blad 1–4 er blitt bundet inn sammen med dette noe senere. Denne delen av håndskriftet regner man med at har hørt sammen fra det ble skrevet. Innholdet følger kirkekalenderen eller

---

⁶ I *Helgafellsbækur fornar*, (1966) skriver Ólafur Halldórsson at hånd 2 (den delen av teksten hvor vi finner jomfrumartyrlegendene) i AM 233a folio, antagelig er samme hånd som har kopiert flere håndskrifter i Helgafell kloster (hånd 1 er den samme hånden som vi finner i *Skarðsbók* av *Jónsbók*). Se også Stefán Karlsson (red): 1967:19–21 og 1999:138–58.

⁷ Jf. et notat om innholdet i AM 235 folio, skrevet av Arne Magnusson på blad 7v–8 i AM 435a 4to.

kirkeåret, men mangler tekster fra desember til mars. Håndskriftet inneholder: *Mariu saga egipzku* (2. april, begynnelsen mangler), *Magnús saga Eyjajarls* (16. april), *Saga Jóns biskups* (23. april), LAKUNE, *Pétrs saga Postola* (29. juni), *Margrétar saga* (20. juli), *Marthe saga ok Marie Magdalene* (29. og 22. juli), *Ólafs saga hins helga* (29. juli), *Saga af Fides, Spes ok Caritas* (1. august), *Saga laurentij erchediakns* (10. august), *Saga vorrar fru* (15. august), *Augustinus saga* (28 august), *Saga Mauricij* (22. september), *Dionysius saga* (9. oktober), *Flagellatio crucis*, *Theodorus saga* (9. november), *Martinus saga biskups* (11. november) og *Saga Ceciliu meyjar* (22. november, slutten mangler). Av legender om jomfrumartyrer inneholder legendariet i dag altså legendene om Agnes, Margareta, Cecilia og Fides, Spes og Caritas.

Håndskriftet må opprinnelig også ha inneholdt et legg før blad fem, siden begynnelsen av teksten om den egyptiske Maria mangler. Det må også ha inneholdt et legg etter legenden om Cecilia, siden slutten av denne legenden mangler. Legendariet kan derfor ha inneholdt flere jomfrumartyrlegender fra de periodene som mangler (perioden fra desember til mars, som mangler i begynnelsen av håndskriftet, og perioden mellom 23. april og 29. juni, der det er en lakune i håndskriftet). Det er derfor ikke usannsynlig at legendariet også opprinnelig har inneholdt en tekst om Agnes (festdag 20. januar).

Håndskriftet **Stock.perg. 2 folio** har hørt sammen fra begynnelsen av, og illustrasjonene synes å være gjort av én hånd. Håndskriftet er i høy grad intakt, men det er ikke et "stasmanuskript". Det finnes en del opprinnelige hull og lignende som skriveren eller skriverne har skrevet rundt. Håndskriftet inneholder 26 legender – hele og fragmenter – noe som gjør den til den største helgenlegendesamlingen som er bevart fra islandsk middelalder. Peter Foote mener at legendene har vært satt sammen med legender om hellige menn først, etterfulgt av legender om hellige jomfruer,⁸ mens Birte Carlé derimot mener at rekkefølgen av helgenlegendene avspeiler helgenhierarkiet.⁹ Det inneholder i rekkefølge fra først til sist legender om følgende helgener: Thomas, Martin, Nicholas, Ambrosius, Dionysius, Sylvester, Gregor, Augustin, Blasius, Stefanus, Laurentius, Vincentius, Benedikt, eremitten Paulus, abbed Maurius, den egyptiske Maria, Martha og Maria Magdalena, Katarina, Barbara, Lucia, Cecilia, Agathe, Agnes, Fides, Spes og Caritas, Flagellatio Crucis og Mauritius. Av legender

⁸ Jf. Introduksjonen til Peter Foote i *Early Icelandic Manuscripts in Facsimile IV, Lives of Saints* (1962:4). Men de to siste tekstene passer ikke inn i dette mønsteret.

⁹ Carlé (1985:40) nevner at man først har 3 erkebiskoper (Thomas, Martin og Nicholas), en gruppe fremtredende biskoper (2 romerske (Sylvester og Gregor?), Ambrosius, Dionysius og Blasius), 2 erkediakoner (Stefanus og Laurentius) og en diakon (Vincentius), abbeder og eremitter (Benedikt, Paulus og Maurius), en gruppe jomfruer (den egyptiske Maria, Martha og Maria Magdalena, Katarina, Barbara, Lucia, Cecilia, Agathe, Agnes, Fides Spes og Caritas), Flagellatio Crucis og Mauritius og legionen fra Theben.

om jomfrumartyrer inneholder legendariet tekstene om Katarina (74rb 6–78rb 34), Barbara, Lucia, Cecilia (80rb 14–82va), Agathe (82vb–84ra), Agnes og Fides, Spes og Caritas.

AM 429 12mo ble, ifølge Kirsten Wolf (2003), antagelig skrevet for nonnene på Kirkjubær kloster omkring år 1500. Det er mer usikkert om det også ble skrevet av dem. AM 429 12mo er, til forskjell fra de fleste av de øvrige legendariene som er omtalt her, et ganske lite håndskrift. Alle legendene i det, bortsett fra den siste, *Fides Spes Caritas*, er komplette. Håndskriftet er rikt dekorert, og det består av 84 blader. Nesten alle tekstene er legender om hellige jomfruer. Håndskriftet inneholder: Et stort helgenbilde i farger (side 2), *Margrétar saga* (side 3–25, mindre bilder i farger på sidene 13, 15, 19 og 24), stort helgenbilde i farger (side 28), *Katrínar saga* (side 29–53), en notis, med en hånd fra 1600-tallet, om at ”þetta er bok Gudrunar” (side 54), stort helgenbilde i farger (side 56), *Ceciliu saga* (side 75–90, ornamenteringer på side 69), *Ceciliu diktr* (side 90–94), stort helgenbilde i farger (side 96), *Dorotheu saga* (side 97–113), ornamenteringer (side 113), *Dorotheu kvæði* (side 113–17), stort helgenbilde uten farger (side 120), *Agnesar saga* (side 121–37), bilde uten farger (side 137), *Agathu saga* (side 137–51), ufullstendig bilde uten farger (side 151), *Barbare saga* (side 151–59) og *Fides Spes Caritas* (side 161–68, slutten mangler). Av legender om jomfrumartyrer inneholder håndskriftet altså tekstene om Margareta, Katarina, Cecilia, Dorothea, Agnes, Agathe, Barbara og Fides, Spes og Caritas.

1.2. Utvalg og utvalgsriterier

Jeg vil, som tidligere nevnt, i hovedsak konsentrere analysen om jomfrulegenter som har det til felles at de alle sammen opptrer i minst tre av de fire større, bevarte legendariene: AM 235 folio (ca. 1400), AM 233a folio (ca. 1350–75), AM 429 12mo (ca. 1500) og Stock.perg. 2 folio (ca. 1400). De øvrige legendariene har kun bevart tre eller færre legenter om jomfrumartyrer, og med unntak av AM 672, 4to, som inneholder en forkortet fortelling om Barbara, inneholder de kun legendene om Agnes, Agathe og Katarina.

Årsaken til at jeg vil konsentrere meg om de legendene som vi finner i disse fire større, bevarte legendariene, er at et av målene med avhandlingen er å undersøke hvorvidt man kan påvise ulike tilnærminger til oversettelse eller omskriving ut ifra hva funksjonen til den enkelte samlingen er eller hvordan den er strukturert. En annen grunn til at det er nyttig å kunne undersøke én og samme legenden i flere håndskrifter, er at man slik vil kunne si noe mer om hvilke avvik som skyldes traderingsprosessen heller enn selve oversettelsen. De fire legendesamlingene jeg har valgt å undersøke, er noe ulikt strukturert. De to samlingene som

ligner mest på hverandre hva gjelder struktur, er Stock. 2 og 235. De er begge av den universale typen (jf. Peter Foote 1962:18). 10 av de 17 tekstene i 235 (blad 5–68) finner man også i Stock. 2, og de har antagelig hatt (noenlunde) samme forelegg (ibid, side 18). Det er likevel enkelte forskjeller mellom dem når det gjelder struktur. Mens 235 følger kalenderåret, ser det ut til at Stock. 2 opprinnelig var organisert slik at hellige menn og hellige kvinner var gruppert hver for seg – en liknende ordning som den som synes å ha vært i 233a. Den kan som nevnt også ha vært hierarkisk organisert (jf. Carlé 1985:40). Den siste samlingen, 429, synes å være dedisert kvinnelige helgener.

Legendene som er overlevert i de fire valgte legendariene er legendene om Agnes, Agathe, Katarina, Cecilia, Margareta og Fides, Spes og Caritas. Av disse har jeg valgt å se på legendene om Agathe, Katarina, og Margareta, samt til en viss grad også legenden om Cecilia.¹⁰ Fordelingen av legender er:

Margareta	Katarina	Cecilia	Agathe
235		235 (defekt)	
233a (defekt)	233a (defekt)		233a
429	429 (defekt)	429	429
	Stock. 2	Stock. 2 (defekt)	Stock. 2

I tillegg finner vi også legendene om Agnes og Fides, Spes og Caritas i alle disse fire legendariene. Legendene om Agnes er ikke tatt med i denne undersøkelsen, da flere av tekstvitnene er bevart kun som svært korte fragmenter i disse legendariene. Riktignok er flere av håndskriftene med de utvalgte legendene også defekte (begynnelsen, noen blader i midten eller slutten mangler i en del tilfeller), men her er likevel så mye av legendeteksten i de enkelte håndskriftene bevart, at man kan sammenlikne dem. Når legenden om Fides, Spes og Caritas ikke er med i avhandlingen, er det først og fremst for å begrense korpusstørrelsen noe. Denne legenden er valgt bort fordi den er den eneste av de aktuelle jomfrumartyrlegendene som ikke er oppført med en helligdag i majoriteten av de islandske kalenderne (jf. Cormack 1994:27), noe som peker mot at den nok har vært mindre kjent på Island enn legendene om Margareta, Katarina, Agathe og Cecilia. Legendene er dessuten defekt i alle legendariene unntatt 235. Stock. 2 mangler første halvdel, mens 429 og 233a mangler andre halvdel.

Andre grunner til at spesielt legendene om Margareta og Katarina er interessante for denne avhandlingen, er at det fra før er blitt utført undersøkelser av tekstforholdene og tekstoverleveringen av dem. Peter Rasmussen (1977) har som nevnt skrevet om

¹⁰ De islandske legendene om Dorothea og Barbara er forøvrig beskrevet og utgitt av Kirsten Wolf (1997 og 2000). Hun skriver også om oversettelsen av disse to legendene.

tekstforholdene i legenden om Margareta, mens Bjarni Ólafsson (1972) har skrevet om legenden om Katarina. Legendene om Margareta og Agathe er dessuten interessante fordi begge foreligger i mer enn en versjon, mens legenden om Cecilia er interessant ut fra det faktum at det er knyttet egenproduserte islandske jærtegn til legenden i ett av håndskriftene (Stock. 2). Når det gjelder legendene om Katarina og Agathe, så bemerker ellers Peter Foote i introduksjonen til *Early Icelandic Manuscripts in Facsimile. Lives of Saints*, at tekstene i 429 og Stock. 2 synes å ligge nærmere den latinske teksten enn det som er tilfellet for 233a. Noe liknende ser vi også i forhold til legenden om Margareta, som jeg undersøkte i forbindelse med hovedfags-avhandlingen min (Bruvoll 2000). Her er det slik at 235 og 233a har en versjon av legenden (M1) som er mye friere enn versjonen i 429 (M2). Et spørsmål er om dette kan sies å gjenspeile en bevisst strategi fra skribernes side eller ikke. En stor del av avhandlingen vil derfor fokusere på forholdet mellom tekstene i 233a på den ene siden, og Stock. 2 og 429 på den andre. Legendene om Cecilia er ikke overlevert i 233a, og samtidig er det kun en svært kort del av teksten som er bevart både i 235 og Stock. 2. I de delene der begge håndskrifter har bevart teksten, det vil si begynnelsen av legenden, er det dessuten svært små variasjoner mellom disse to tekstvitnene. Denne legenden blir derfor ikke like viktig i den sammenliknende delen av undersøkelsen (kapittel 6 og 7) som de tre andre legendene, men den vil likevel hele tiden være med som et referansepunkt.

Selv om utvalgsriteriet for de legendene jeg har valgt, er at de skal befinne seg i minst tre av de fire legendariene 233a, 235, Stock. 2 og 429, vil ikke dette si at de andre håndskriftene som inneholder en utgave av legendene ikke er interessante, eller at de ikke ville kunne bidra med nyttig kunnskap i forhold til forståelsen av hvordan legendene er oversatt. I tillegg kunne nok også stoff fra andre typer tekster, som for eksempel *Heilagra meylla drápa* eller *Katrínar drápa*, ha vært av interesse. Det vil imidlertid i all hovedsak være utenfor denne avhandlingens omfang å ta hensyn til disse.

1.3. Overleveringen av de fire jomfrumartyrlegendene

Margareta fra Antiokia

Den norrøne legenden om Margareta er overlevert i tre ulike versjoner og i en rekke håndskrifter, både fra middelalderen og senere. Versjon 1 av legenden (M1) er bevart i fem håndskrifter fra middelalderen, men i sin helhet kun i AM 235 folio (ca. 1400). Store deler av M1 finnes dessuten i AM 233a folio (ca. 1350–1375) og AM 433c 12mo (ca. 1500), og

fragmenter av versjonen finnes i NkS 1265 folio (16. århundre, 2 blad) og i AM 428b 12mo (ca 1400, 2 blad). AM 433c 12mo inneholder hele legenden om Margareta, men håndskriftet skifter, ifølge Peter Rasmussen (1977), forelegg et stykke ut i teksten, og følger deretter versjon 2 (M2). Versjon 2 er også bevart, i sin helhet, i AM 429 12mo (ca. 1500) og AM 428a 12mo (14. og 17. århundre). Versjon 3 av Margaretalegenden er bevart i følgende håndskrifter fra middelalderen: AM 430 12mo (1400-tallet), AM 431 12mo (ca. 1500), AM 432 12mo (1400-tallet), AM 433a 12mo (ca. 1500), AM 433b 12mo (ca. 1500), AM 433d 12mo (begynnelsen av 1500-tallet), AM 667 4to og AM 667 VII 4to. I tillegg finner man Margaretalegenden i et stort antall etter-reformatoriske håndskrifter. Disse inneholder stort sett versjon 1 (flest) eller 3 av legenden. Versjon 3 av legenden er en kompilasjon, og bygger på de to latinske versjonene BHL 5303 og BHL 5308. Versjon 1 og 2, som skal behandles her, er begge oversatt fra et forelegg av den latinske versjonen BHL 5303. Varianter av denne versjonen er blant annet utgitt av Boninus Mombritius (1479), Bruno Assmann (1889), og Clayton og Magennis (2006). Av disse variantene er det, ifølge Rasmussen (1977), Bruno Assmann sin utgave som ligger nærmest både M1 og M2.¹¹ I analysen av forholdet mellom den latinske legenden og de(n) norrøne oversettelse(n)e, slik de(n) fremstår i versjon 1 og 2, benytter jeg derfor denne latinske utgaven, en variant av BHL 5303,3 som sammenlikningsgrunnlag.

Katarina fra Alexandria

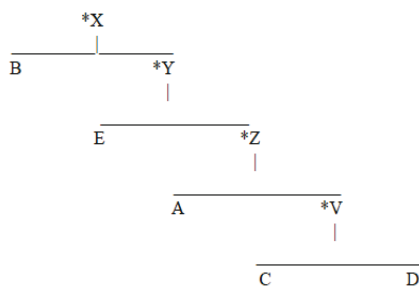
Den norrøne legenden om Katarina av Alexandria er å finne i sin helhet kun i Stock.perg. 2 folio (ca. 1400). Store deler av legenden er dessuten å finne i AM 233a folio (1300-tallet) og AM 429 12mo (ca. 1500). 233a mangler imidlertid noe av begynnelsen (frem til linje 89), mens 429 har en noe lengre lakune litt lenger inn i teksten (se linje 247–747). Fragmenter av teksten er dessuten bevart i AM 667 4to II (1400-tallet) og AM 238 folio II (1300–1350), men disse to håndskriftene er ikke en del av denne undersøkelsen. Vi finner også stoff om Katarina i strofe 22–24 i *Heilagra meyja drápa*, og det finnes en egen *Kátrínar drápa*.¹² Denne ble antagelig skrevet i andre halvdel av 1300-tallet. Peter Foote (1962:26) mente at den norrøne legenden var en kompilasjon, og at mens begynnelsen og slutten av den norrøne teksten var oversatt fra en tekst av BHL 1659, *Passio auct. Pseudo-Athanasio*, så var mye av stoffet i teksten ellers hentet fra BHL 1660, BHL 1657, BHL 1663 og BHL 1667. Bjarni Ólafsson

¹¹ Publisert av Bruno Assmann (red.) 1889:208–20, etter BM Harl 3527 (fra 1000-tallet).

¹² Begge disse tekstene er nylig utgitt av Kirsten Wolf i Margaret Clunies Ross (2007:891–964). Bernhard Kahle (1898:2) har skrevet om relasjonen mellom drápaen og legenden.

(1972), som har undersøkt forholdet mellom de norrøne håndskriftene av denne legenden tekstkritisk, har imidlertid vist at den norrøne oversettelsen nok bygger på en variant av BHL 1661b (Ólafsson 1972:i). Den norrøne oversettelsen av legenden – slik den fremstår i 233a, Stock. 2 og 429 – ligger med få unntak svært nær den varianten av BHL 1661b som ble utgitt av Giovanni Bronzini i 1960, og det er derfor denne teksten jeg, liksom også Bjarni Ólafsson, har benyttet som sammenlikningsgrunnlag. I sin utgave¹³ av legenden viser Ólafsson dessuten også til enkelte tekststeder der andre latinske versjoner, det vil si BHL 1659 og 1662d, ligger nærmest den norrøne oversettelsen.¹⁴

Når det gjelder forholdet mellom de tre håndskriftene og deres forhold til den latinske grunnteksten, finner Ólafsson at ingen av de overleverte håndskriftene kan være direkte avskrifter av noen av de andre. Når det gjelder 233a, som Ólafsson kaller håndskrift A, så har dette håndskriftet en rekke tillegg som ikke finnes i noe annet håndskrift (jf. Ólafsson 1972:37). Stock. 2 (B) og 429 (C) har ifølge Ólafsson henholdsvis svært mange og mange feil som ikke er å finne i andre håndskrifter, noe som viser at ingen av de andre håndskriftene er skrevet av fra disse heller (ibid, side 37–38). Ólafsson skriver videre at heller ikke de to håndskriftene som kun er bevart som fragmenter (D og E), representerer forelegget til noen av de andre håndskriftene. Videre skriver han: ”Þannig sést nú, að ekkert handritanna er komið frá öðrum varðveittum handritum, og hefur því hvert þeirra fyrir sig sjálfstætt textagildi.” (ibid, side 39). Ólafsson setter derfor opp følgende stemma for håndskriftene:

Her ser vi at Ólafsson regner B (Stock. 2) for å være det håndskriftet som ligger nærmest den opprinnelige oversettelsen. Dette passer svært godt med Peter Footes syn på forholdet mellom håndskriftene, selv om Foote altså ikke identifiserer BHL 1661b som forelegg for den norrøne oversettelsen av legenden (jf. Foote 1962:26).

¹³ I Bjarni Ólafsson (1972). Dette er en oppgave innlevert ved Háskóli Íslands, og derfor ikke allment tilgjengelig. Teksten er også, jf. hjemmesidene til Stofnun Árna Magnússonar, tenkt utgitt i Bjarni Ólafsson (in spe): *Katrínar saga og Katrínardrápa*.

¹⁴ Disse versjonene er også utgitt av Bronzini (1960).

Cecilia fra Roma (Trastevere)

Den norrøne legenden om Cecilia finnes i sin helhet i AM 429 12mo (ca. 1500). Dessuten finnes store deler av denne legenden i Stock.perg. 2 folio (ca. 1400) og AM 235 folio (ca. 1400). Stock. 2 inneholder i tillegg til *legenden* om Cecilia også en detaljert beskrivelse av to islandske mirakler knyttet til henne. Disse skal ha funnet sted på Húsafell i Borgarfirði før 1178, som er det året da minnedagen til Cecilia ble gjort til offentlig høytidsdag på Island (jf. HMS I:295, linje 5; 297, linje 19). Kirken på Húsafell var dedisert både jomfru Maria og Cecilia. Vi finner også stoff om Cecilia i strofe 18–21 i *Heilagra meyja drápa*. Den latinske kildeteksten er en variant av BHL 1495. Den nærmeste utgaven er å finne i Delehaye (1926:194–220), og det er derfor denne utgaven jeg benytter som sammenlikningsgrunnlag i analysen. Prologen fra BHL 1495 er imidlertid ikke med i den norrøne oversettelsen.

Agathe fra Sicilia (Catania)

Den gammelislandske legenden om Agathe finnes i sin helhet i håndskriftene Stock.perg. 2 folio (ca. 1400), AM 233a folio (1300-tallet) og AM 429 12mo (ca. 1500). Fragmenter av legenden finnes dessuten i AM 238 folio II (1300-tallet) og NRA 70 (1300–1350),¹⁵ og man finner et sammendrag av den i AM 672 4to (1400-tallet). Vi finner også stoff om Agathe i strofe 26–28 i *Heilagra meyja drápa*.¹⁶ Den latinske kildeteksten er en variant av BHL 133, som er det mest vanlige passioet med legenden om Agathe. Teksten i Stock. 2 og i 429 (A1) ligger svært nær denne latinske versjonen. Foote mener at 429 må ha vært kopiert fra et ganske arkaisk eksemplar, fra ca. 1200 og av norsk opprinnelse (Foote side 27). Også 233a (A2) og AM 238 folio II synes, ifølge Foote (1962:27), å være relatert til hverandre, men de er blitt revidert på ulike måter.

---

¹⁵ De to første håndskriftene er utgitt i HMS. Det finnes også et norsk fragment av legenden. Dette norske fragmentet inneholder, ifølge Foote (1962:27), en uavhengig versjon av legenden, selv om enkelte fraser kan kjennes igjen fra de islandske versjonene av legenden.

¹⁶Foote (1962) skriver om forholdet mellom diktet og legenden at: "There is a novel detail in stanza 27 (bæði lét hann brjóst af fljóði ... sprengja út með spennitöngum) which cannot depend on the prose text. Cf. however a detail in the story of Fides, Spes and Caritas, Hms, I 372, line 10–11 and note 4".

A work which is ripped out of the context of the given literary system and transposed into another one receives another colouring, clothes itself with other characteristics, enters into another genre, loses its genre; in other words, its function is shifted. (Jauss, 2000:141).

2. Jomfrumartyrene – legende, kult og sjanger

De jomfrumartyrene som er gjenstand for denne undersøkelsen er alle helgener som har, eller synes å ha hatt, en spesiell kultus eller en spesiell betydning på Island. Cecilia synes for eksempel, ifølge Margaret Cormack (1994:88–9), å ha hatt en ganske tidlig kultus på Island, da hun er én av de få ikke-hjemlige helgener som har islandske mirakelfortellinger knyttet til seg. Kultusen omkring Katarina og Agathe synes derimot å ha kommet svært seint (ibid, side 74 og 86–8), mens det ikke er mulig å si noe om når kultusen rundt Margareta oppsto (ibid, side 121–2). Men det at så få som tre kirker¹⁷ på Island var dedisert Margareta, kan kanskje tyde på at også hennes kult var relativt sein. Av disse fire jomfruene, ser det ut til at det spesielt omkring Katarina og Margareta har vært knyttet en sterk kultus på Island utover i middelalderen. Katarina er for eksempel den eneste av de ikke-nordiske jomfrumartyrene som har fått en *drápa* skrevet til sin ære (som vi vet om). Margareta og Katarina er dessuten blant de helgenene som har satt spor etter seg i det etter-reformatoriske Norden. Katarina er én av de helgenene som vi møter i den norske folkediktningen,¹⁸ sammen med jomfru Maria, St. Peter, St. Jakob, St. Stefan, St. Georg og St. Olav. Margareta synes på sin side å ha hatt en spesiell posisjon som hjelper for fødende kvinner på Island – også etter reformasjonen. Også Agathe og Cecilia var blant de mest kjente jomfrumartyrene. Disse fire jomfrumartyrene var dessuten kjente helgener innenfor hele den vestlige tradisjonen, og spesielt Katarina og Margareta hadde en sterk stilling mange steder. De to regnes, sammen med Barbara, blant de tre *Virgines Capitales*, hovedjomfruene, i middelalderen.¹⁹ Disse tre var også begge blant de 14 (noen ganger 15) nødhjelperne, som ble populære i seinmiddelalderen. Nødhjelperne var

¹⁷ I Norge er situasjonen en noe annen. Her er det for eksempel hele fem kirkededikasjoner til Margareta bare i Trøndelag (19 i hele landet), og hun er oppført med egen helligdag i Frostatingslovens kristenrett.

¹⁸ Folkevisen om *Liten Karin* er antagelig bygget på legenden om henne.

¹⁹ Fra seinmiddelalderen regner man ofte med fire hovedjomfruer, med Dorothea som den fjerde jomfruen.

en gruppe helgener som var svært populære mot slutten av middelalderen. Som gruppe hadde de sin opprinnelse i Rhinland. Kulten deres bredte seg fra Regensburg og Bamberg til resten av Tyskland, Norden og Ungarn, men hadde liten oppslutning i Frankrike og Italia. De nevnes første gang i 1284 i et avlatsbrev og fremstilles første gang i en gruppe i 1331 i dominikanerklosteret i Regensburg. Høydepunktet for kulten ble nådd på 1400-tallet. Hvem nødhjelperne var, varierte noe fra sted til sted, men i Norden ble gjerne de fleste av følgende helgener reknet med blant dem: Georg, Blasius, Erasmus, Panthaleon, Vitus, Kristoffer, Egidius, Achatius, Dionysius, Cyriacus, Eustachius, *Katarina*, *Margareta*, *Barbara* og abbeden Magnus, og noen steder, for eksempel i Danmark, ble Dorothea gjerne regnet med blant dem. Nødhjelperne ble anropt i all slags nød. De hjalp spesielt mot sykdom og i dødstimen, og felles for dem var at de i sin egen dødsstund hadde fått et løfte om å bli bønnhørt.

2.1. Kult og legende

Når man vil vite noe om kultusen omkring ulike helgener på Island, er *máldagar*, kalendere og lovttekster fra denne perioden viktige kilder. *Máldagar* fra kirker og klostre er lister over eiendommene til ulike kirker og klostre gjennom tidene, og de gir oss viktig informasjon blant annet om hvilke bøker som fantes i middelalderens Island.²⁰ Disse listene gir som regel en oversikt over de bøkene som tilhørte klostre og kirker til en gitt tid, og også hvilken eller hvilke helgen(er) en kirke var dedisert til. Når det gjelder Island, så er det slik at få av disse listene har overlevd i original. Det meste er overlevert i avskrifter fra etter-reformatorisk tid.

Ifølge Margaret Cormack (1994:25), er det slik at man fra bispesetet Hólar på Island har to nesten komplette samlinger av *máldagar*. Dette gjelder samlingene til biskop Auðunn fra 1318²¹ og biskop Pétur fra 1394.²² Man har også overlevert en del av en annen samling, nemlig samlingen til biskop Jón skalli fra 1360.²³ Disse inneholder enkelte lakuner og interpolasjoner, men gir likevel en god oversikt over kirkens eiendeler på 1300-tallet. Cormack skriver imidlertid at man ikke er like heldige når det gjelder bispedømmet Skálholt. Kun én grundig samling er blitt overlevert, *Vilkinsbók*,²⁴ som dateres til slutten av 1300-tallet. Ifølge Cormack (ibid, side 25) er denne samlingen basert på eldre samlinger, og mange

---

²⁰ Magnus Már. Lárusson har en oversikt over ulike typer bøker som er å finne i de største samlingene i artikkelen "Bibliotek – Island" i *KLNMI*, sp. 527 – 30 (1956–1978) . Se også Emil Olmer (1902).

²¹ *Diplomatarium Islandicum* II, side 423–89.

²² *Diplomatarium Islandicum* III, side 508–91.

²³ *Diplomatarium Islandicum* III, side 155–78.

²⁴ *Diplomatarium Islandicum* IV, side 27–240.

åpenbart utdaterte dokumenter er inkludert i den. En annen samling *máldagar* fra bispedømmet Skálholt er *Hitardalsbók*, men alt som er bevart av denne er utdrag, gjort i 1607 for biskop Oddr Einarsson. I utdraget sammenliknes denne samlingen med *Vilkinsbók*, og kun kopier av det som mangler i denne eller det som er svært forskjellig fra den, er tatt med. Et tredje håndskrift med betydning for Skálholt er *Biskupsskjalasafn*, med kopier av tre eldre samlinger, en fra slutten av 1200-tallet og to fra 1300-tallet.

Når det gjelder opplysninger i *máldagar* av antall kirker som er dedisert til en helgen, eller hvor helgenen er representert med bilder, sagaer, relikvier, helligdagsfeiringer og liknende, så er det ikke så stor forskjell mellom de aktuelle jomfrumartyrene. Agathe, Cecilia og Margareta er alle oppført med fra to til ni opplysninger i Margaret Cormacks oversikt over oppføringer i *máldagar*, mens Katarina er oppført med noen flere, det vil si mellom 10 og 25 (Cormack 1994:29). Kalendere og lovtekster kan også gi oss viktig informasjon om helgenene på Island, da de viser oss hvilke helgener man skulle holde helligdag for. I den islandske lovteksten *Grágás* er det kun Cecilia av de fire jomfrumartyrene jeg skal se på som er oppført med en festdag (fra år 1179). Cecilia er også nevnt i *Ordo Nidarosiensis*. Alle fire er imidlertid nevnt i flesteparten av de bevarte kalendrene fra Island. Dette gjelder også for de fleste andre bevarte jomfrumartyrlegendene. Det eneste unntaket er legenden om Fides, Spes og Caritas. Det gjelder for øvrig også for bevarte helgenlegender ellers. Kun fire helgener eller helgengrupper fra bevarte helgenlegender er ikke å finne i kalenderne. I tillegg til legenden om Fides, Spes og Caritas, gjelder dette legenden om de 40 armenske martyrene, legenden om Brendan og legenden om Erasmus. Denne tilsynelatende sammenhengen mellom bevarte legender og oppføringer i kirkekalendere, viser en tydelig og forventet sammenheng mellom kirkens kult og hvilke legender som ble oversatt og formidlet videre gjennom avskrivning (jf. Cormack 1994:36–7).

Den hellige Margareta av Antiokia

Legendene om Margareta synes å ha vært blant de mest populære hagiografiske legendene på Island utover i middelalderen, og kanskje spesielt etter reformasjonen. Den er i dag bevart i tre ulike norrøne versjoner, og to av disse er representert i det materialet som er grunnlaget for denne avhandlingen. Av disse er den ene versjonen, versjon 2²⁵ en ganske trofast gjengivelse av den latinske legenden, mens den andre, versjon 1, fremstår som mer bearbeidet og

---

²⁵ Her, og for de øvrige versjonene, følger jeg nummereringen benyttet av Peter Rasmussen i hans speciale om Margaretalegenden fra 1977.

omskrevet. Det er likevel usikkert hvorvidt dette skyldes at det er blitt benyttet et annet latinsk forelegg ved oversettelsen av denne norrøne versjonen – et forelegg med en hittil ukjent, kortere variant av BHL 5303. Det er uansett klart at også denne norrøne versjonen bygger på en eller annen variant av den latinske versjonen BHL 5303, og dette er samme latinske versjon som de fleste folkespråklige oversettelser fra middelalderen bygger på. Legenden om Margareta ble opprinnelig skrevet på gresk og siden oversatt til latin. Fra latin ble den så etter hvert oversatt til ulike folkespråk. Den greske og den latinske tradisjonen skiller seg en del fra hverandre, og i den greske tradisjonen kalles ikke jomfruen Margareta, men derimot Marina. Kulen omkring Marina/Margareta utviklet seg også forskjellig i øst og i vest utover i middelalderen. I vest ble hun helgen for de fødende, og skulle beskytte mot problemer under barsel. I øst ble hun imidlertid først og fremst sett på som en beskytter mot det demoniske. Her er dessuten kulen omkring henne fremdeles i høyeste grad aktiv, i motsetning til kulen omkring Margareta i vest.²⁶ Legenden om Margareta ble, ifølge Unger (1877:i, bind 1) antagelig oversatt fra latin til norrønt så tidlig som på 1100-tallet, selv om de bevarte avskriftene av legenden er av noe nyere dato.

Margareta har minnedag 20. juli, og dagen hennes nevnes første gang (i vest) i martyrologiet til Rabanus Maurus på 800-tallet. Margareta var skytshelgen for blant annet bønder, hushjelper, ammer, barnepiker og fødende og ammende kvinner. Hun ble videre påkalt for å sikre en god fødsel eller en god død, og for å unnsnippe djevler, eller for å beskytte mot ufruktbarhet, å miste melk eller mot sår og sykdommer i ansiktet. Navnet hennes betyr ”perle”. Margareta blir gjerne fremstilt med den draken som hun ifølge legenden seirer over i fangehullet. Draken symboliserer Satan og ligger ved jomfruens føtter. På noen bilder sees hun dessuten sammen med Katarina av Alexandria og Barbara. Disse tre utgjorde, som nevnt, de tre *Virgines Capitales* tidlig i middelalderen. Det finnes ingen historiske overleveringer om Margareta, men legenden forteller at hun led martyrdøden under keiser Diokletian i Antiokia i Pisidia i Syria (i dag Antakya i Tyrkia), hvor Paulus forkynte (Apostlenes gjerninger 13:14–52). Det ble påstått at historien ble skrevet ned av et øyenvitne, Margaretas tjener Theotimus, men det er lite historisk sannhet i legenden. Den ble erklært som apokryf allerede i år 494 av pave Gelasius, og da pave Paul IV gjennomførte en reform av den katolske kirkekalenderen i 1969, ble hun fjernet fra denne.

Den latinske legenden om Margareta, som er viktigere enn den greske i denne sammenhengen, forteller om en vakker ung pike som ble født i andre halvdel av 200-tallet i

---

²⁶ For mer om dette, se Wendy R. Larson (2002).

Antiokia, som datter av den hedenske presten Aedisius. Etter at moren hennes dør tidlig, blir hun oppdratt av en amme eller fostermor. Forklaringen på hvorfor hun ikke bor sammen med sin hedenske far varierer, det gjør også forklaringen på hvordan Margareta er blitt kristen. Flere versjoner forteller at det er fostermoren, som selv er kristen, som har omvendt henne og oppdratt henne i kristendommen. Andre versjoner forteller at faren sender henne bort til en fostermor etter morens død nettopp fordi han ikke liker at hun er kristen. Hos fostermoren gjeter Margareta sauer, og en dag mens hun gjør dette, kommer den romerske byprefekten Olibrius ridende forbi. Etter å ha sett jomfruen, ønsker han å gifte seg med henne hvis hun er en fri kvinne, eller ha henne som elskerinne dersom hun er slave. Margareta motsetter seg dette, siden hun allerede er viet til sin himmelske brudgom Jesus Kristus, og hun blir derfor kastet i fangehullet. Her ber hun om å få se den fienden som kjemper imot henne, og det ønsket blir innfridd. Hun møter fienden i form av en forferdelig drake. Han sluker henne, men hun beseirer ham ved å gjøre korsets tegn idet han gjør dette, slik at han sprekker i to. Etter at Margareta har beseiret draken, ser hun en annen djevel sitte bundet ved siden av seg i fangehullet. Denne djevelen blir forhørt og overvunnet av Margareta. Dagen etter blir Margareta igjen ført frem for greven, og siden hun fremdeles nekter å gi etter for ham eller blote til gudene hans, blir hun torturert på forskjellig vis. Til sist blir hun så halshugd og ført opp til Gud av englene hans. Før hun blir halshugd omvender hun en rekke tilskuere, også bøddelen. Hun ber for sine forfølgere og for de som vil feire hennes minne og anrope hennes navn i sin nød, spesielt mødre. Så byr hun modig nakken frem og blir halshogd. En vennligsinnet enke i Antiokia gravlegger så hennes legeme.

Legenden om Margareta har mange trekk til felles med andre legender om kvinnelige martyrer. Hun er en vakker, ung og kristen kvinne med meget sterk vilje, som gjennom sin tale og sine handlinger kjemper hardt for sin tro og sin jomfrudom inntil hun til slutt seirer i døden og blir helliget. Det er likevel et par spesielle trekk ved denne jomfrumartyrlegenden som kan ha vært med på å bidra til at legenden ble så populær som den ble på Island i middelalderen. Scenen i fangehullet der Margareta, etter en bønn om å få se sin fiende, får besøk av en fryktelig drake er for eksempel svært dramatisk, og det er muligens denne dramatiske hendelsen, sammen med Margaretas bønn like før hun dør, som har gjort at Margareta er blitt tildelt sin rolle som skytshelgen for de fødende. Det ligger nemlig i selve legenden en bekreftelse på at det å ha boken med denne legenden i hus, kan virke beskyttende for fødende – noe som kan forklare det store antall manuskripter med legenden på Island. Både Jón Steffenssen (1965) og Ásdís Egilsdóttir (1997) har skrevet utførlig om dette.

Dersom man ser bort fra de tre legendariene som inneholder legenden om Margareta, og som er behandlet her, er svært mange av de bevarte middelalderhåndskriftene med legenden i et svært lite format, 12mo-formatet, og gjennomsnittstørrelsen er på 10x6 cm. På tross av dette lille formatet er flere av håndskriftene illuminerte med utsmykkede initialer og helgenbiler av Margareta. Flere av disse små håndskriftene inneholder kun denne legenden, samt et utvalg trylleformler og bønner som kunne hjelpe den fødende kvinne. I tillegg til bønnene, kan man også finne vers fra 1. og 2. kapittel av Lukasevangeliet (om Elisabeth og Maria). Det forekommer også Mariabønner, da det var vanlig å påkalle også henne ved fødsler. Maria var uten synd og fødte derfor uten smerte. Håndskriftene inneholder dessuten bønner om syndsforlatelse og skriftemål – antagelig fordi kvinner døde i barselseng. Det finnes likevel ingen direkte islandske kilder fra middelalderen som beskriver hvordan en bok med den hellige Margaretas legende kunne brukes til fødselshjelp. Ut fra selve legenden kan det tolkes som at det var tilstrekkelig å oppbevare boken i huset når et barn skulle fødes, og i et dikt fra 1300-tallet – *Heilagra meyja drápa* – fortelles det at ”fúsir menn” leser høyt fra legenden ved fødsler. Strofe 34–36 av diktet handler om Margareta, og i strofe 36 kan vi lese ”Lesandi oft með dagnað fúsan fúsir menn, er treysta henni, hennar sögu, þá er krankar kvinnur kvennligt stríð í sóttum bíða.” (jf. Kirsten Wolf: 2007:914).

Et av håndskriftene med legenden, AM 431 12mo, gir ifølge Ásdís Egilsdóttir (1997:90) følgende veiledning til den fødende kvinne: ”Hvis en kvinde skal føde og ikke kan nedkomme med sit barn, så skal du tage dette den hellige Guds skrift, og binde ved hendes højre lår ovenfor knæet, og skrive på et blad eller ridse i et stykke træ”. I tillegg beskrives det at etter at barnet er født fra kvinnens ”kjødelige mørke”, så skal bladet fjernes, svøpes i et rent klede, såfremt det ikke er kommet blod eller vann på det. I så fall skal det brennes, men i så fall skal det først kopieres. Håndskriftet avslutter med bønner som skal leses når bladet er bundet fast, og er nok det mest håndfaste beviset fra Island om at håndskrifter med legenden ble benyttet på denne måten – i alle fall i tiden rundt reformasjonen og senere. Den islandske presten Guðmundur Einarsson skrev dessuten, ifølge Ásdís Egilsdóttir (ibid, side 89), i en bok på 1600-tallet følgende om en bok som blir benyttet ved fødsler, og det er mulig at det her er snakk om legenden om Margareta:

Og hele forløsningbogen med alle dens bogstaver, regler, indtagelser og exipitur, især at binde dette ved låret af en kvinde i barselnød. Anna peperit Mariam, Maria Christum, Elisabeth Johannem, Cilia Remigium. Eorum dat salutaris et redemptio, quando parias filium tuum hæc femina, og læse derefter Margaréar saga in nomine Patris Filii et spiritus sancti.

Margaretalegendens funksjon som fødselshjelper støttes også av at liknende tradisjoner er kjent også fra andre land. I *South English Legendary* fra 1200-tallet anbefaler for eksempel fortelleren at kvinner som er gravide bør lese denne legenden (Wendy R. Larson 2000:30).

Den hellige Katarina av Alexandria

Katarina synes, i likhet med Margareta, å ha vært svært populær på Island i seinmiddelalderen, noe blant annet de mange oppstillingene i islandske *máldagar* viser. Katarina har minnedag 25. november, og denne sto i den romerske kalenderen fra 1000-tallet. Legenden var likevel, ifølge d'Ardenne og Dobson (1981), godt kjent allerede på 800-tallet, og folkespråklige versjoner ble skrevet på svært mange språk, inkludert arabisk. I middelalderen så man så en voldsom dyrkelse av den hellige Katarina både i øst og vest, og fra 1200-tallet ble hun en av de mest ærede kvinnelige helgenene. Hun kom lenge rett etter jomfru Maria i popularitet, og var som nevnt én av de tre hovedjomfruene i middelalderen. Kulten hennes synes, ifølge Margaret Cormack (2005:39) å ha kommet til Island på 1200-tallet. Dette er også synet til Bjárni Olafsson (1972:1–2):

Á Norðulöndum virðist Katrínardýrkun vera orðin almenn á 13. öld. Frá þeirri öld miðr og fram til siðskipta eru mýmargar heimildir, sem sýna, að Norðulandabúar hafa heitið a Katrínu. heimildir frá miðöldum benda til mikillar Katrínardýrkunar á Íslandi

Katarina har sannsynligvis aldri levd, og ble liksom Margareta fjernet fra den katolske kalenderen ved reformen i 1969. Paven har imidlertid senere tatt henne til nåde igjen, kanskje på grunn av hennes sterke stilling i Hellas, men minnedagen hennes er nå henvist til lokale kalendere. Katarinas forbønn ble verdsatt fordi hun ble regnet å være Kristi brud (Sponsa Christi), og en suksessrik advokat som triumferte over filosofene og som beskytter de døende. Dermed ble hun skytshelgen for filosofer, vitenskapsmenn og presteskap. Hun er også skytshelgen for blant annet unge jenter og håndverkere som arbeidet med hjul, som for eksempel hjulmakere, spinnere og møllere. Hennes attributt i kunsten er derfor gjerne et hjul. Det kan også være et sverd på grunn av døds måten hennes, eller en bok som symbol på hennes umåtelige visdom.

Selv om martyriet til Katarina er satt til Alexandria, synes ikke legenden hennes å ha egyptisk opprinnelse. Kulten hennes synes nemlig å ha vært ukjent, i det minste i hennes navn, for den koptiske kirken før 700-tallet (d'Ardenne og Dobson, 1981:xvi). Livshistorien til Katarina av Alexandria bygger dessuten, liksom livshistorien til Margareta, utelukkende på legenden, og den første utformingen av denne var svært kort. Ifølge Eugen Eininkel er den første referansen til fortellingen om den hellige Katarina å finne i det såkalte *Menologium*

Basilianum, en samling legender compilert for keiser Basil den første, som døde i 886. Denne fortellingen var svært kort, slik Eienkels oversettelse av den (1884:viii) viser:

The martyr Aikaterina was the daughter of a rich and noble chieftain of Alexandria. She was very beautiful, and being at the same time highly talented, she devoted herself to Grecian literature, and to the study of the languages of all nations, and so became wise and learned. And it happened that the Greeks held a festival in honour of their idols; and seeing the slaughter of the animals, she was so greatly moved that she went to the King Maximinus and expostulated with him in these words: "Why hast thou left the living God to worship lifeless idols?" But the emperor caused her to be thrown into prison, and to be punished severely. He then ordered fifty orators to be brought, and bade them to reason with Aikaterina, and confute her, threatening to burn them all if they should fail to overpower her. The orators, however, when they saw themselves vanquished, received baptism, and were burnt forthwith. She, on the contrary, was beheaded.

Eienkel hevder også (ibid, side viii–ix) at det ble utformet to greske narrativer basert på denne enkle teksten, en av Simeon Metaphrastes på begynnelsen av 900-tallet og en noe senere variant av en viss Athanasios.

Det finnes både et *vita* og en *passio* på latin som forteller om den hellige Katarina. Vitaet forteller om Katarinas tidlige liv og hennes mystiske bryllup med Kristus, som ga henne status som Kristi brud. Pasjonen forteller om martyriet hennes og de hendelsene som ledet opp mot det, og det er kun denne som er oversatt til norrønt. Det finnes en hel rekke latinske versjoner av denne pasjonen. Den mest utbredte av de latinske versjonene ble utformet på midten av 1000-tallet, eller kanskje noe tidligere. Denne kalles BHL 1663, og har vært svært vanlig som grunnlag for folkespråklige versjoner. Den kalles derfor *Vulgata-versjonen*. d'Ardenne og Dobson (1981:xvi) anslår at denne latinske versjonen er bevart i godt over 100 håndskrifter i biblioteker rundt omkring i Europa. Den er trykt i flere varianter, blant annet av Eugen Eienkel, som har trykket en tekst basert på Cotton MS Caligula A. viii. i British Library. Peter Foote (1962:26) mente at den islandske legenden var en kompilasjon, satt sammen av blant annet denne versjonen (BHL 1663), BHL 1659, BHL 1660, BHL 1657 og BHL 1667. Bjarne Olafsson (1972) fant imidlertid at den nærmeste versjonen måtte være BHL 1661b, en versjon som først ble utgitt italieneren Bronzini i 1960, men at den likevel har visse innslag fra andre versjoner, blant annet BHL 1659.. Det er som nevnt denne versjonen også jeg benytter som sammenlikningsgrunnlag for den islandske legenden.

Legenden om Katarina forteller at hun levde rundt år 300 i Alexandria i Egypt, og at hun var datter av kong Coste. Etter foreldrenes død bodde hun alene i sin fars palass, i stor rikdom og med mange tjenere. Hun var enestående vakker og lærd, men hennes fremste egenskap var en utrolig stolthet, som gjorde at hun avviste alle unge menn som sloss om hennes gunst. Ingen av dem var gode nok for henne. En dag, da hun var omtrent 18 år, traff

hun en gammel eneboer, som erklærte overfor den unge jomfruen at Jesus Kristus var hennes sanne brudgom. Dette gjorde henne dypt ettertenksom. Hun erkjente sine tidligere feil, forskrekket over de meninger hun tidligere hadde hatt om alt og alle. Like etter oppsøkte hun en prest og mottok dåpens sakrament. Kort tid etter var keiser Maxentius, Konstantin den Stores motkeiser, i Alexandria. For at gudene skulle bistå ham i kampen mot Konstantin, ofret han 130 okser og befalte at også folket skulle ofre for samme formål. Katarina deltok også på en slik offerfest, men bare for å klage offentlig til keiser Maxentius over avgudsdyrkelsen. Hennes usedvanlige veltalenhet satte keiseren i forlegenhet, og han kalte da de femti beste egyptiske filosofene og retorikerne til hoffet for i all offentlighet å sette Katarina på plass. Men hun plukket alle deres argumenter fra hverandre på en så overbevisende måte, at disse femti vise menn lot seg kristne. Den rasende keiseren dømte dem til å bli brent levende på grunn av denne fiaskoen, og Katarina var hos dem til det siste. Etter dette ble hun selv tatt og kastet i fengsel. Selv om keiseren ikke ville høre på hennes argumenter beundret han henne likevel, og han ble mer og mer betatt av hennes skjønnhet. Derfor kom han med intime forslag og frierier, noe hun fraba seg siden hun var en "Kristi brud". Dette førte til at hun ble pisket i to timer. Deretter ble hun murt inne uten mat og drikke, men da kom en engel og pleide hennes sår, en due kom med mat til henne gjennom en glugge, og i et syn så hun Kristus.

Da Maxentius kom tilbake fra en leirinspeksjon, fant han at hans kone Faustina og hans ledende offiser Porfyrius hadde blitt omvendt til kristendommen. Porfyrius hadde deretter omvendt 200 soldater i den keiserlige garde. Nå var keiseren blitt nesten gal av sinne, og han lot øyeblikkelig soldatene halshogge sammen med offiseren og sin egen kone. Da han også så at Katarina var like frisk til tross for innesperringen, ble hun forsøkt radbrekket ved å bli plassert i et hjul med roterende kniver, det såkalte Katarinahjulet. Da kom et lyn som knuste djevlemaskinen og drepte bøndene og noen av tilskuerne med slyngende stumper. Tilskuerne begynte da å rope: "De kristnes Gud er den sanne Gud!" Til slutt var keiseren så forskrekket over alle miraklene at han bestemte at også Katarina skulle halshogges. Hun ble ført til henrettelsesstedet, men det utviklet seg til en triumfferd. Hele folket fulgte med, og Katarina ba for hele sitt folk, rike og fattige, friske og syke, og hun ba for alles legemlige og åndelige velferd. Til slutt nedkalte hun velsignelser over alle dem som ville minnes henne, før boddelen skilte hennes hode fra kroppen med ett hogg med sverdet. I stedet for blod, fløt det melk fra hennes sår, og en skare med engler tok hennes legeme med til Sinai.

Den hellige Cecilia av Roma (Trastevere)

Cecilias minnedag er 22. november, og hun står nevnt i Martyrologium Romanum. Siden 1500-tallet er hun blitt regnet som musikernes vernehelgen, på grunn av skildringen av bryllupsfesten i legenden om henne, hvor det fortelles at: ”*Cantantibus organis Cecilia virgo in corde suo solis Deo cantabat dicens: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar.*”²⁷ Hun er skytshelgen for musikere, sangere og diktere, og for instrumentmakere og orgelbyggere. Cecilia har ofte et orgel som attributt, men hun fremstilles også med lutt eller andre instrumenter. Hun fremstilles også med roser. Én av de mest kjente versjonene av hennes legende finnes i Chaucers *Canterbury Tales*, der fortalt av ”den andre nonnen” (”The second Nuns Tale”). Ifølge Hippolyte Delehaye ble *passioet* om Cecilia skrevet en eller annen gang mellom 486 og 545, etter at man begynte å ære henne som martyr. Fra 545 ble hun feiret med store æresbevisninger av kristne i vesten. Det året feiret pave Vigilius hennes fest i basilikaen i Trastevere. Hun ble imidlertid nevnt i messens kanon (eukaristisk bønn) allerede fra 300-tallet. Cecilias navn står i *Canon Romanus*, eller Den romerske kanon (Eukaristisk bønn I), etter forvandlingen blant de syv kvinner som blir anropt som forbedere i strofen *Nobis quoque*; Felicitas og Perpetua, Agathe, Lucia, Agnes, Cecilia og Anastasia.

Selve legenden om Cecilia inneholder få historiske fakta, og liksom legendene om Margareta og Katarina er den mer eller mindre ren fiksjon. I motsetning til de to ble hun imidlertid ikke fjernet fra den katolske kalenderen i revisjonen fra 1969, selv om en rekke kritiske røster krevde dette. Hun skal ha blitt sikret plass ved at pave Paul VI (1963–78) personlig grep på hennes vegne. Legendens *kan* dessuten ha en historisk kjerne. Det er for eksempel sannsynlig at basilikaen St. Cecilia in Trastevere kan ha blitt grunnlagt på eiendom donert av en historisk person ved navn Cecilia, en kvinne som, da hun døde, skal ha blitt gravlagt ved siden av pavene på Callistus-kirkegården. De hellige Valerian (Cecilias ektemann), Tiburtius (hans bror) og Maximus (bøddelen deres) er dessuten historiske skikkelser (minnedag 14. april). De var romerske martyrer og ble gravlagt i Praetextatus-katakomben, men vi vet ikke mer om dem eller Cecilia.

Det er altså kirken i Trastevere som er utgangspunktet for legenden om Cecilia. Den var opprinnelig kjent som *titulus Caeciliae*, det vil si ”kirken grunnlagt av Cecilia”, men dette

---

²⁷ Oversettelse (min): ”Da musikken spilte, sang Cecilia i sitt hjerte bare henvendt til Gud, mens hun sa: Måtte mitt hjerte og mitt legeme forbli uplettet.” Betydningen av ordene ”cantantibus organis” har vært gjenstand for mye diskusjon. For mer om dette, se Peter Williams: ”The meaning of *organum*: some case studies”, i *Plainsong and Medieval Music*, 10, 2, 103–20, 2001. Cambridge Univ. Press.

kan like gjerne vise til navnet på en romersk *gens* eller familie (*Cecilia*), som en kvinne. Dersom man skal tro legenden, må Cecilia ha levd under kristenforfølgelsene til Alexander Severus (222–35), siden Urban den første var pave i perioden 222–35. Dette støttes imidlertid ikke av noen samtidig kilde, og Cecilia nevnes verken i 300-tallets *Depositio Martyrum* eller i skriftene til de av datidens hellige kirkefedre som var spesielt interessert i martyrene, Hieronymus, Ambrosius, Damasus og Prudentius. Ifølge Delehayne synes Cecilia dessuten å ha dødd så tidlig som i år 177 etter Kristus, på tross av opplysningen i legenden om at hun hadde kontakt med pave Urban den første.

Den legendariske Cecilia opptrer som nevnt først i skrevne pasjoner fra midten av 400-tallet, og den er altså konstruert. Hun er, slik hun fremstår i legenden, oppdiktet. Hun fremstår dermed mer som en type – et ikon – enn en person. Enkelte trekk ved hennes fremtoning er innlånt fra andre, kjente fortellinger. Mye av plottet til legenden ble lånt ifra Victor Vitensis: *Historia persecutionis Africanae Provinciae, temporibus Geiserici et Hunirici regum Wandalorum*, mens enkelte av Cecilias taler bygger på andre velkjente kilder. Det faktum at hun bærer en hårskjorte (innenfor de dyrere og mer ”passende” klærne som hun har på i bryllupet sitt), kan for eksempel være lånt fra den gammeltestamentlige fortellingen om Judit (jf. Judit 8:6), en svært vakker kvinne fra aristokratiet som bar et hårklede over sine lemmer (habans super lumbos suos cilicium), og fastet hver dag i sitt liv. Bildet av Cecilia som bærer hårskjorten, er bevart så å si uendret gjennom hele den latinske tradisjonen. Vi finner det også igjen i den norrøne oversettelsen av legenden: ”harklædi hafdi hun néft ser þæta” (Cecilia, linje 7).

Legendene forteller at Cecilia kommer fra en romersk adelsfamilie. Cecilia er kristen i sitt hjerte, og hun elsker alene Kristus og ingen annen. Hun tør imidlertid ikke si noe om dette når slektningene hennes fastsetter en bryllupsdato med hennes jordiske trolovede, siden deres og hans makt er svært stor. Når så bryllupsdagen kommer og alle andre gleder seg, lovsynger hun Gud i hjertet sitt og ber om at hjertet hennes og kroppen hennes må gjøres uplettet, slik at hun ikke forvirres: ”Fiat cor meum et corpus meum immaculatum ut non confundar”.²⁸ Hun holder også to- og tredagersfaste, og ber gråtende til englene, apostlene og Guds hellige menn at de må huske henne i sine bønner, og hun overlater sin ærbarhet i Guds hender. På bryllupsnatten forteller Cecilia sin ektemann, Valerianus at hun har en annen elsker enn ham, som vokter hennes kropp med stor nidkjærhet, nemlig Guds engel. Og dersom engelen fornemmer at Valerianus berører henne med uren kjærlyghet, så vil han miste sin ungdoms

---

²⁸ Jf. Salme 118:80 i det enkelte psaltere, blant annet det romerske.

skjønnhetsgave. På den annen side vil engelen, dersom Valerianus elsker sin kone med ren kjærlighet og bevarer hennes jomfrudom hel og uskadd, elske ham slik som han elsker henne, og han vil vise ham sin nåde. Valerianus går så med på å gjøre som hun ber ham om dersom hun kan vise ham engelen, men hvis hun elsker en annen mann vil han drepe dem begge (med sverd). Siden Cecilia elsker Guds engel, og Valerianus etter hvert får sannet dette, går han med på å leve med henne i kyskhets. Liksom munk og nonne lever altså de to sammen i sølibat. Engelen gir dem derfor to kroner fra Paradis (merket på en helgen), som de blir bedt om å vokte med uplettet hjerte og ren kropp. Valerianus ber deretter engelen om at også hans bror, Tiburtius, må få del i denne herligheten. Dette blir innvilget, og han og Cecilia overbeviser deretter også Tiburtius om at han bør tro på Gud. Deretter gir brødrene bort rikdommene sine til de fattige, og de betaler for begravelsen av henrettede kristne som den romerske prefekten Almakius har befalt skal bli liggende til skrekk og advarsel. Brødrene nekter da å ofre til gudene, fornærmer prefekten, og de blir derfor dømt til døden og henrettet. Soldaten (eller prefekt Almakius' sekretær) Maximus, henrettes også, etter å ha blitt omvendt av brødrene.

Etter å ha fått brødrene henrettet, søker Almakius å få tak i deres gjenværende rikdommer. Han rekner med at Valerians kone Cecilia har best oversikt over hvor de befinner seg, og han får henne derfor brakt til seg. Hun har imidlertid allerede fordelt dem blant de fattige, og som sin ektemann erklærer hun seg for kristen. Prefekten forsøker å tvinge henne til gjennomføre en hedensk seremoni, men hun omvender dem som skal utføre dette. Hun samler dem og andre i huset sitt, og pave Urban kommer og omvender 400 personer der. Én av dem, Gordian, er en mann av høy rang, og han etablerer senere en kirke i huset hennes, som pave Urban vigsler i hennes navn. Cecilia blir deretter arrestert, og prefekten Almakius diskuterer lenge med henne og blir svært provosert over hennes holdninger og tro. Han dømmer henne derfor til å bli halshugget. Det lykkes imidlertid ikke bøddelen å få hugget hodet av henne ved hjelp av de lovfestede tre huggene, og Cecilia blir derfor liggende i huset sitt i tre døgn før hun, etter en bønn til Gud, dør. I denne tiden gir hun formelt huset sitt til pave Urban, og hun overlater sine tjenere i hans varetekt. Hun får også omvendt flere jomfruer før hun dør den 22. november.

Den hellige Agathe av Sicilia (Catania)²⁹

Den hellige Agathes minnedag er 5. februar, og hennes navn står i Martyrologium Romanum. Agathe er skytshelgen for Catania, Malta og Zamarramala i Spania, hun er dessuten skytshelgen for blant annet ammer, ammende mødre, sykepleiere, klokkestøpere, bergarbeidere og hungersrammede, og hun beskytter mot branner, Etnas vulkanutbrudd, jordskjelv, ulver, brystsykdommer, sterilitet og ulykker. Hun ble trolig født i byen Catania på Sicilia i Italia. Også Palermo hevder å være hennes fødeby, men dette kravet ble først fremmet på 500-tallet. Agathe led enten martyrdøden rundt år 251 i kristenforfølgelsene under keiser Decius (249–51), eller rundt år 300 under keiser Diokletian (284–305). Mer vet vi ikke sikkert om henne. Det ble imidlertid tidlig skrevet legender om henne både på gresk og latin. Den greske er eldst, mens den latinske stammer fra begynnelsen av 500-tallet. Kulten hennes begynte ganske tidlig, og den nevnes i den hellige Hieronymus' martyrologium og kalenderen i Kartago (Martyrologium Carthaginiense) fra rundt 530. Agathe skal ha blitt ført inn i *Canon Romanus*, eller Den romerske kanon (Eukaristisk bønn I), av den hellige pave Gregor I den Store (590–604), blant de kvinnene som blir anropt som forbedere i strofen *Nobis quoque* (liksom Cecilia). I kunsten fremstilles Agathe ofte med sine avskårne bryster på et fat. De kan forveksles med klokker, og det kan ha ført til at hun ble skytshelgen for klokkestøpere. Brystenes likhet med runde landbrød har nok også forårsaket den skikken som går ut på at man enkelte steder velsigner brød i kirken på hennes festdag. Hun avbildes også ofte med martyrpalme eller sine torturredskaper; knipetang, kniv eller saks, og noen ganger bærer hun et slør (det sløret som blir benyttet til å stoppe lavastrømmen fra Etna i slutten av legenden om henne).

Legenden forteller at Agathe ble født enten i Catánia eller Palermo på Sicilia i en adelig kristen familie. Stattholderen Kvintian, som er en ond og lastefull mann av lav herkomst, forelsker seg i den usedvanlig vakre og fornemme jomfruen, men blir avvist. Agathe har nemlig alt fra ung alder viet sin jomfruelighet og sitt liv til Kristus. Kvintian får derfor først plassert Agathe hos en kvinne med det talende navnet Afrodisia, som driver et bordell sammen med sine ni døtre. De kommer med både fagre løfter og trusler for å forsøke å forderve Agathe, men forgjeves. Agathe blir derfor ført frem for Kvintian, som begynner å diskutere med henne. Han kommer imidlertid ingen vei med henne, og får henne verken til å blote eller gifte seg med ham. Kvintian blir derfor sint, og overlater henne til torturistene.

---

²⁹ Magnús Már Lárússon har skrevet om kulten omkring St. Agathe på Island i *Skirnir* CXXXV, 1951:199–206.

Legenden dveler så ved det noen har kalt ”religiøs pornografi” i detaljene ved torturen hun gjennomgår. Hun blir lagt på strekkbenken, armer og ben blir vridd ut av ledd og hun blir brent med fakler. Til slutt skjærer torturistene brystene av jomfruen og legger dem på et fat, før hun settes i fangehullet. Det fortelles så at Guds apostel (Peter) kommer inn til henne, forteller at han er en lege og samtaler med henne. Hun nekter ham å lege henne med verdslig medisin, fordi Gud har makt til å lege henne når han vil. Før apostelen forlater henne lover han imidlertid at Gud vil lege sårene hennes, og dette skjer. Kvintian blir imidlertid ikke overbevist av dette mirakelet. Han sørger for at torturen fortsetter, og får henne blant annet rullet på glødende kull blandet med potteskår. Dette fører imidlertid til at et avgudstempel styrter ned og dreper to av stattholderens nærmeste rådgivere, og Kvintian flykter hals over hode fra byen etter å ha satt Agathe i fangehullet igjen – hvor hun til slutt, etter å ha bedt Gud om at det må skje, dør av skadene hun har fått av torturen. Kvintian søker deretter å tilrane seg formuen til møyas familie, men på vei over en elv blir han sparket i hjel og ut i elva av sine to hester. Legenden avslutter med å fortelle at vulkanen Etna har et voldsomt utbrudd på dagen ett år etter Agathes død (tidspunktet varierer noe i ulike versjoner). Lavastrømmen stopper først ved helgenens grav, fordi noen desperate mennesker har holdt martyrens silkeslør frem mot vulkanen. På grunn av dette blir hele Catania kristnet, og Agathe blir byens skytshelgen.

2.2. Jomfrumartyrlegender og sjanger

...the problem of genre is always liable to open into larger questions about the organisation and transmission of knowledge, and the dynamics of cultural change. (Duff 2000:2)

Sjanger er et svært omdiskutert begrep både innenfor norrøn filologi og innenfor moderne litteraturteori generelt, om enn med noe ulike problemstillinger innenfor de to områdene. Mens man innenfor norrøn filologi gjerne diskuterer de sjangerkriteriene som benyttes, har man innenfor den moderne sjangerteorien i de siste par hundre årene gjerne diskutert validiteten av sjanger som begrep, samt begrepets egnethet i møtet med den mer *opp høyde* litteraturen (sjangerbegrepet har hatt en sterkere stilling innenfor populærlitteraturen). Ifølge David Duff gir ordet sjanger i dag, i det minste innenfor skjønnlitteraturen, uunngåelig assosiasjoner til begrep som autoritet og pedanteri. Selv når man ikke nevner *regler* eller *konvensjoner* eksplisitt, synes derfor begrepet per definisjon å ”deny the autonomy of the author, the uniqueness of the text, deny spontaneity, originality and self-expression” (Duff

2000:1). Svært mange teoretikere føler derfor en sterk motvilje og skepsis overfor begrepet. Sjangerklassifikasjoner fungerte dessuten lenge normativt innenfor litteraturvitenskapen. Det vil si at tekster som ikke passet inn i et sjangerskjema, ble bedømt som dårlige tekster. Blant andre Derrida adresserer denne begrensningen som ligger i begrepet ved å hevde at:

As soon as the word 'genre' is sounded, as soon as it is heard, as soon as one attempts to conceive it, a limit is drawn. And when a limit is established, norms and interdictions are not far behind: 'Do', 'Do not' says 'genre', the word 'genre', the figure, the voice, the law of genre. [...] Thus, as soon as genre announces itself, one must respect a norm, one must not cross a line of demarcation, one must not risk impurity, anomaly or monstrosity [...] If a genre is what it is, or if it is supposed to be what it was destined to be by the virtue of its *telos*, then 'genres are not to be mixed'; one should not mix genres, one owes it to oneself not to get mixed up in mixing genres. (2000:221–2)

Det Derrida beskriver her, er et syn på sjanger som var dominerende innenfor den romantiske/moderne epoken, og som av poststrukturalistene ble angrepet på lik linje med denne epokens syn på tekst (se kapittel 3).

Sjangerkunnskap er likevel viktig for forståelsen av en tekst, fordi vår forhåndskjennskap til de formelle og innholdsmessige sidene ved en tekst er avgjørende for hvordan vi forstår den, ikke minst i et historisk og før-romantisk perspektiv. Culler hevder for eksempel, ifølge Duff (2000:15) at sjangeren er en kontrakt mellom forfatter og leser, noe som det trengs *kompetanse* for å forstå. Denne kompetansen er ikke nødvendigvis til stede når en tekst overføres fra en kultur til en annen. Hans Robert Jauss, som har skrevet om sjangerbegrepet i forhold til middelalderlitteraturen, hevder dessuten at:

This horizon of the expectable is constituted for the reader from out of a tradition or series of preciously known works, and from a specific attitude, mediated by one (or more) genre and dissolved through new works. (Jauss 2000:131)

Kjennskapen vår til en sjanger kan altså gjøre det lettere å nærme seg tekstens budskap, noe som nødvendigvis reiser spørsmålet om en sjanger uten videre kan overføres fra en kultur til en annen – spesielt når mottakerkulturen kun nylig har utviklet det man på engelsk kaller *literacy*, og på norsk kanskje kan kalle skriftspråkkompetanse.³⁰ Vi har riktignok få samtidige pekepinner på *om*, eller eventuelt *hvordan*, man i middelalderens Island delte inn ulike typer verk i spesifikke sjangre. Fra det norrøne området kjenner vi termen *lygisaga*, som skiller en del av de såkalte fornalder- og riddersagaene fra andre sjangre, men ikke særlig mer. Dersom vi ser på den materielle siden ved overleveringen av ulike sagaer, er det imidlertid tydelig at man har hatt det synet på enkelte tekster og teksttyper at de "hørte sammen", siden enkelte typer tekster ofte er gruppert sammen i overleverte håndskrifter. Det finnes for eksempel en

---

³⁰ Jf. Jan Ragnar Hagland (2005:9–14).

rekke samlinger med helgenlegender, også noen som kun inneholder legender om hellige jomfruer. Av samlinger skrevet på norrønt gjelder dette AM 429 12mo. Vi vet imidlertid ikke alltid hva det var som gjorde at enkelte gruppene med tekster har fremstått som like hverandre eller i slekt for det norrøne publikummet. Vi vet imidlertid at man innenfor den latinske middelaldersteologien hadde en ide om sjanger som var både strukturell så vel som sosiologisk (Jauss 2000:135). Legendene defineres altså som sjanger både ut ifra sin *funksjon* og sin *stil*. Kristendommen bryter videre med den antikke poetikken og retorikken, slik at de viktigste og mest mytiske kristne sannhetene nå kan presenteres i et enkelt språk; det viktige er at alle kan forstå det. Dermed får man dannelsen av en ny, kristen ”discursive art” – spesielt i den didaktiske litteraturen, for eksempel i legendene (ibid, side 137).

Jauss’ teori om sjanger er basert i resepsjonestetikk, siden litteraturens sosiale funksjon får en sentral plass. Jauss begrunner dette med at ”...the historical system of norms of a ‘literary public’ lies hidden in a distant past; there it can most readily still be reconstructed through the horizon of expectations of a genre system that pre-constituted the intention of the works as well as the understanding of the audience” (ibid, side 143). Både *sjanger* og *verk* er derfor nært knyttet til sin historiske og sosiale kontekst, hvilket vil si at flytting i tid og rom nødvendigvis vil påvirke forståelsen og tolkingen av dem. Dette vil kunne innebære større eller mindre endringer i teksten når den oversettes – og i en middelalderlitteratur også i traderingen av et oversatt verk. Når Jauss beskriver behandlingen av ”the matière de Bretagne”, skriver han for eksempel at siden denne litteraturens betydning innenfor systemet i den keltisk-kymriske mytologiske og legendariske verden ikke lenger ble forstått av de franske fortellerne og deres publikum, så fikk disse fablene en annen ”tone” i ombehandlingene av dem – nemlig av det eventyrlige mirakuløse. Dette beskriver Jauss som en ”fictionalization conditioned by reception” (ibid, side 141).

Når man skal undersøke en tekst i forhold til dens sjanger, blir studieobjektet for Jauss altså ikke sjangeren slik den eksisterte i samtidens bevissthet, men dens funksjon. Samtidig er det også viktig å studere teksten i lys av *prosessen* i utviklingen av sjangeren: ”... the process of a gradual literarization of genres that originally are tied to cultic, religious, and social functions” (ibid, side 138). Dette blir spesielt viktig i forhold til en eventuell senere omskriving av en legende på norrøn grunn. Litterære sjangre eksisterer nemlig ikke alene – de innehar ulike funksjoner innenfor en gitt periodes litterære system, dens poetikk (jf. kapittel 3). Dette kan også vise seg å ha innvirkning på en enkelt teksts forhold til sin sjanger, dersom denne teksten ombehandles. Man vil da kunne vente at teksten kan påvirkes av andre sjangre fra perioden. Den polske litteraturviteren Ireneusz Opacki opererer med begrepet ”Royal

Genres”, det vil si sjangre som er så dominerende innenfor en epoke at de farger uttrykket i og transformerer andre sjangre (jf. Opacki 2000). Ifølge ham har enhver litterær trend eller fase iboende i seg visse definerte sosiohistoriske faktorer, som medfører spesifikke holdninger til verden, til visse interessesfærer og til spesifikke problemstillinger. Dette medfører videre oppbyggingen av et spesifikt poetisk system, med ”an ensemble of means of expression, of ways of structurally linking them, which – growing out of the ’extraliterary’ environment of the trend – carry in them historically specific meanings and functions” (Opacki 2000:119). Den ”rojale”, altså dominerende, sjangeren innenfor en viss litterær retning, blir da den sjangeren som bærer i seg summen av retningens poetikk. Den blir slik representativ for denne. Det innebærer også at den dominerende sjangeren tiltrekker seg alle andre virksomme sjangre i en gitt periode og påvirker dem, selv om de karakteristiske trekkene ved den enkelte sjangeren overlever (ibid, side 122). Et spørsmål i denne sammenhengen er da hvorvidt en slik dominerende sjanger vil påvirke utformingen av en tekst innenfor en annen kultur enn den kulturen den opprinnelig ble utarbeidet innenfor – det vil si ved oversettelsen til, og kanskje spesielt ved en eventuell senere omskriving av, en litterær tekst fra en språkkultur til en annen. Vitnene fra denne tidens eldre litteratur er likevel ofte stumme, slik at det kan være vanskelig å finne frem til informasjon om funksjonen, resepsjonen, påvirkningen litterære verk og sjangre har hatt innenfor deres historiske realiteter og sosiale miljøer.

Sjanger og jomfrumartyrlegender

Når det gjelder legendelitteraturen, er det som nevnt mulig å peke på en del sjangertrekk, trekk som også skiller dem fra den øvrige norrøne litteraturen, i alle fall når det gjelder funksjon og innhold. Det er også mulig å peke på hva som skiller de ulike undersjangerne fra hverandre, og da er det først og fremst enkelte strukturelle likheter mellom tekstene som er åpenbare, i tillegg til at enkelte motiver er forbeholdt for eksempel jomfrumartyrsjangeren. Legendetekster defineres altså sjangermessig ut ifra form, men også – og spesielt – ut fra sosial funksjon. Videre deles de inn i undersjanger etter hvilken type helgen de omhandler (for eksempel martyrer) og hvilken posisjon disse helgenene har i helgenhierarkiet (med jomfru Maria og apostlene på topp, og med jomfruer og andre hellige kvinner lavest på rangstigen). *Funksjon* er og var altså viktig i sjangerbestemmelsen av denne typen litteratur. Derfor vil det være naturlig at en eventuell endring i funksjon kan få betydning for sjangerplasseringen – det vil si at i den grad dette har innvirkning også på struktur, innhold og form.

De fire helgenlegendene som behandles i denne avhandlingen, tilhører samme undersjanger – *jomfrumartyrlegenden*.³¹ Dette er en undersjanger av den sjangeren som Hippolyte Delehaye definerte som *martyrlegende*, altså en legende som konsentrerer seg rundt *passioet* til en helgen som dør for sin tro. Martyrlegenden er videre kjennetegnet ved at de er fortellende og oppbyggelig litteratur, og de deles inn i to typer historisk sett. Den første typen er *de historiske pasjonene*, som ble skrevet i tida rundt kristenforfølgelsene, mens den andre typen er *de fiktive pasjonene*, som ble skrevet fra 300-tallet og utover. Kildene til de historiske pasjonene var gjerne enten rettsprotokoller og rettsreferater eller øyenvitneskildringer. Derfor har man hovedsakelig to ulike typer historiske pasjoner, alt etter hvilken type kilde de bygger på. Tekstene som bygger på rettsprotokoller og -referater er ofte dialogbaserte, og de omhandler først og fremst rettssaken, noe som er én av grunnene til at forhøret av helgenen et så viktig element i legendene – også i de fiktive. Legender som bygger på øyenvitneskildringer er på sin side mer narrative, og de gjengir hele handlingsforløpet. Når det gjelder de fiktive pasjonenes kildegrunnlag, så er dette mye tynnere. I enkelte tilfeller kan det nok også være nærmest ikke-eksisterende eller kun bygget på grunnlag av et navn på en martyrgrav. De fiktive pasjonene benytter seg derfor av ulike elementer fra de historiske pasjonene, og kan derfor likne disse både i tematikk og oppbygging. De er altså gjerne skrevet etter samme lest som de historiske legendene. De fiktive pasjonene er imidlertid ofte mer rendyrkede i formen og mer ensartede, siden de ikke er bygd på historiske hendelser, og de har mindre rom for individuelle særegenheter enn de historiske. Karakterene i disse martyrlegendene er derfor ofte fremstilt mer som *typer* enn *personer*. Legendene om Margareta, Katarina, Agathe og Cecilia er alle fire fiktive pasjoner. De tilhører dessuten også undersjangeren *jomfrumartyr*, i og med at de beholder sin jomfrudom intakt frem til sin død.

De fiktive pasjonene benytter seg altså av struktur, motiver og stil fra de historiske pasjonene, og de er som oftest bygd opp etter et skjema med fast hendelsesforløp, faste elementer og faste karakterer. De enkelte legendene varieres blant annet ut fra hvilke av de faste elementene man legger mest vekt på. Persongalleriet i disse legendene består først og fremst av martyren og en forfølger, men også av bipersoner som tilhørere, bødler, soldater, voktere, dommere og andre. Alle er først og fremst fremstilt som *typer*. Martyren er en overmenneskelig helt eller heltinne, som holder fast ved troen tross lidelser. I *jomfrumartyrlegendene* er heltinnen Han eller hun er uberørt av pinslene, nesten ikke menneskelig, og har store talegaver, samtidig berøres han eller hun sjelden eller aldri av tvil –

---

³¹ Jomfrumartyrsjangeren er utdypende behandlet av Birte Carlé i to ulike verk. Se Carlé 1985 og 1991.

i alle fall ikke om utfallet. Forfølgeren er på sin side en blodtørstig tyrann, som ønsker å gjøre de kristne vondt. Han får alltid sin straff. De ulike bipersonene er der gjerne for å bli omvendt. Tilskuerne fungerer gjerne som et gresk kor. De forsøker først å få helgenen til å gi etter, men overbevises senere av ham eller henne og blir omvendt. Øyenvitnet er der for å garantere for troverdigheten, og fungerer gjerne som tekstens forteller. Som nevnt er dessuten dialog et viktig virkemiddel i legendene om hellige martyrer. Den viktigste dialogen i legendene om jomfrumartyrene er dialogen mellom forfølgeren/dommen og jomfruen selv. Forfølgerens replikker består gjerne i løfter og trusler for å få martyren til gifte seg med ham og blote til avgudene. De består dessuten gjerne av utskjelling av møya. Martyrens replikker og taler består av svar på forfølgeren/dommen spørsmål og utlegninger av kristne dogmer, samt bønner til den treenige Gud. Jomfruen forsvarer den kristne troen, kritiserer avgudene laget av menneskehender og insisterer på at det neste livet er viktigere enn dette. Enkle teologiske utlegninger og dogmer er derfor ofte viktige i disse legendene.

Jomfrumartyrsjangeren klassifiseres som en egen sjanger, under martyrlengden, i og med at hovedpersonenes jomfrustatus spiller en viktig tematisk rolle i disse tekstene. Jomfruene forsvarer ikke kun sin tro, men også sin dyd. Videre er pinslene av en spesiell art i disse legendene. Jomfruene utsettes ofte for en mer seksualisert form for tortur enn det deres mannlige kollegaer blir til del. Handlingsforløpet i tekstene av denne sjangeren er gjerne ganske ensformig, selv om man kan finne en del variasjoner i skjemaet og også enkelte avvik fra dette. Disse legendene handler kort fortalt om hvordan svake, unge piker blir helter på grunn av sin tro, dyd og standhaftighet. En kristen jomfru får en forespørsel om giftemål fra en hedensk mann, en forespørsel som noen ganger kan være støttet eller initiert av kvinnens egen familie. Kvinnen nekter å gifte seg, hun forsvarer sin dyd, og blir derfor stilt for en eller annen slags domsstol. Dommeren spør henne så ut om hennes navn, familie og tro. Jomfruen stilles deretter overfor et ultimatum. Hun må enten ofre til gudene og gifte seg, eller ta imot konsekvensene. Forsøk på å få jomfruen lurt til å gifte seg og/eller å blote, skjer først gjennom løfter om rikdommer og ære, deretter gjennom trusler om tortur og død. Når løfter og trusler ikke hjelper, tyr forfølgeren til tortur. Martyrens heder og ære økes etter hvert som forfølgerens virkemidler blir kraftigere. I løpet av denne prosessen avbrytes gjerne forhøret minst en gang, og martyren settes i fengsel. Her skjer en eller flere av følgende: Hun får besøk av en engel eller andre overnaturlige vesener, blir mirakuløst helbredet for sine sår, ber bønner, omvender fangevoktere eller besøkende og utfører mirakler. Neste dag, eller flere dager senere, gjenopptas forhøret med løfter, trusler og tortur. Tilskuere omvendes gjerne. De blir da ofte dømt til døden og drept med en gang etter omvendelsen. Deretter er det jomfruens

tur til å smake bøddelens øks. Men siden bøddelen også gjerne omvendtes før avrettelsen, gir han jomfruen lov til å be en bønn først. Bøddelen halshugger henne så mot sin vilje, fordi det er Guds vilje, og kroppen begraves eller hentes av engler eller andre himmelske vesener til sitt endelige hvilested eller til himmelen.

De fleste av fortellingene om hellige jomfruer som oversettes til (eller er bevart på) norrønt er av typen fiktiv legende.³² Disse ble nemlig umåtelig populære i løpet av middelalderen. Det er også blitt påpekt at disse fiktive legendene innebærer en fortsettelse av den antikke *heroskulten* – heltedyrlsen – og at slik heltedyrlse må ha gitt en gjenkjennende resonans i den norrøne kulturen. Vi har få opplysninger fra samtidige, norrøne kilder om hvordan helgenlegendene er blitt mottatt og benyttet, men noen finnes likevel. Blant annet heter det i prologen til *Michaels saga* at:

I nafni gręðara varss herra Jesu Kristi byriaz her litill bęklingar heilags Michaelis hofuęngils, til þess eina skrifaęr ok samansettr, at hann iafnlega lesiz aa messudagh Michaelis kirkiusoknar monnum til skemtunar, einkanlega i þeim stęđum sem hann er kirkiudrotten yfir, at því ęllu sętari veręr hans minning i rettlatra manna hugrenning, sem firir þessa litlu ritning veręr ollum kunnari hans aagęta viręing.³³

Denne prologen ble skrevet av Bergr Sokkason, som var abbed i Munkaþverá kloster i perioden fra ca. 1325 til 1350, og den er med på å understøtte legendenes funksjon som kirkelig høytlesningstekst også på Island. Først og fremst er likevel en legende: ”en tekst av den typen som den romersk-katolske kirken brukte som opplesningstekst i forbindelse med liturgisk helgenęring i middelalderen” (jf. Reidar Astås 1988:130). ęn av de viktigste funksjonene til denne typen tekster var nemlig høytlesning i kirken. Slik kunne helgenenes liv virke som eksempler til etterfęlgelse, i tillegg til at tekstene nok ble oppfattet som ganske underholdende. Det ser vi blant av deres relative popularitet utover i middelalderen og senere. Legendene er av den grunn av enkelte blitt beskrevet som ”middelalderens kioskitteratur”; de var spennende, populære og voldsomme fortellinger. Dette gjelder i spesiell grad for jomfrumartyrlegender, som enkelte dessuten mener har pornografiske tilsnitt.

---

³² Historien om Pelagia, som er en historisk pasjon, ble kanskje oversatt til norrønt, men er ikke bevart. Legenden er listet opp som inventar i enkelte islandske boksamlinger fra middelalderen, men det er usikkert om det her er snakk om en tekst på latin eller en norrønt.

³³ Teksten som er gjengitt her, er opprinnelig trykt i Unger (1877, bind 1, s. 676). I norsk (min) oversettelse blir dette: ”I vår herre og frelser Jesu Kristi navn; her begynner en liten bok om den hellige erkeengelen Mikael, skrevet og sammensatt for det ene formålet at den jevnlig skal leses på Mikael's messedag, til underholdning for kirkesognets folk, særlig på de institusjonene hvor han er skytshelgen, slik at minnet om ham kan bli desto sętere i hugen til rettskafne menn, som på grunn av dette lille skrivet blir desto bedre kjent med hans store ęre.”

Jomfrumartyren – offer eller seierherre?

Jomfrumartyrlegender er blitt viet en relativt stor interesse i de senere tiårene, særlig innenfor feministisk litteraturteori og i Storbritannia.³⁴ Man har da i høy grad fokusert på jomfruen som *offer* og gjenstand for seksualisert vold. Et særtrekk ved jomfrumartyrsjangeren er som nevnt den seksualiserte varianten av torturen og volden, noe man ikke ser i legender om mannlige helgener. Jomfruene må dessuten ikke bare forsvare sin tro, noe som er den mannlige martyrens viktigste oppgave, de må i tillegg også forsvare sin dyd. De er alltid sårbare og utsatte, og de lider under tortur, gjerne med seksuelle undertoner. Legenden om en jomfrumartyr, som for eksempel Margareta eller Agathe, blir derfor ofte lest på den måten at heltinnens sosiale rolle blir bestemt av hennes kjønn. Hun er alltid sårbar og utsatt, og lider, ifølge Katherine J. Lewis (1998:136), under tortur med sikte på å utslutte deres svake og syndefulle natur. Alternativt ser man dem som figurer som forsøker å unnsnippe deres feminine sider fullstendig, og heller adopterer maskuline trekk for å berettigg sine handlinger.

Feministiske analyser av jomfrumartyrlegender er likevel ofte motstridende i sine konklusjoner når det gjelder jomfruenes rolle. Synet på jomfruen som offer har røtter langt tilbake. Tertullian bemerket for eksempel, ifølge Robert Mills (2003:187) at: "every public exposure of an honourable virgin is [to her] a suffering of rape". Og en kritiker som Brigitte Cazelles hevder, ifølge Mills (ibid, side 187) dessuten at jomfrumartyrens dramatiske tvekamp: "reduces, rather than promotes, their role as active contributors to the cultural or spiritual welfare of society; female sanctity is grounded, for her, 'in bodily pain, silence and passivity'". På den annen side ser en kritiker som Jocelyn Wogan-Browne (1994:165–194) noe annerledes på jomfrumartyrenes rolle. Hun mener at jomfruen gir styrke til det kvinnelige ved å fri kvinnerollen fra dens typiske, passive, inaktive, målløse og smertefulle eksistens. Jomfruene er konstant i offentlighetens lys og de engasjerer seg i åpne, politiske (og religiøse) diskusjoner med de som fremstilles som deres forfølgere. De motstår dermed aktivt objektivisering og voldtekt.³⁵

Det er lite som i utgangspunktet utpeker disse jomfruene som naturlige ofre for forfølgelse. Jomfruene vi møter i de fire jomfrumartyrlegendene som behandles her, er for eksempel enten av kongelig eller adelig slekt. Agathe er født inn i en svært fornem familie (*nobilissimis ortam natalibus*), hun er "gófug at kyni" (Stock. 2), "tigna mey" (429) eller

---

³⁴ Denne interessen gjelder først og fremst de gammelengelske versjonene av legendene, som ofte kan være *mer* omskrevet enn de norrøne.

³⁵ NB: det er viktig å huske på at de fleste av disse analysene er analyser av gammelengelske versjoner av legenden – versjoner som er adskillig mer omskrevet enn hva som er tilfellet med de norrøne, og hvor dialogen ofte kan være utvidet.

”auðig ok ættstor” (233a). Margareta er datter av en ”gentilium patriarcha” (overhode for en adelig familie), i de norrøne tekstene presentert enten som ”gófugr at virðingu þessa heims” eller ”hófðingi blotmanna”. Katarina er datter av kong Koste og oppvokst ”in palatio” (i et slott), i de norrøne tekstene ”i høll”. Cecilias slektninger på sin side svært mektige, og hun selv er ”Ingenua, nobilis, clarissima” (fribåren, høyættet og fornem), det vil si ”góþugza manna ok tíginna”. Med en slik familiebakgrunn skulle man tro at disse var godt beskyttet mot forfølgere utenfra, også i denne perioden. Når de likevel blir utsatt for forfølgelse på grunn av sin kristne tro, er det fordi deres skjønnhet, og noen ganger deres rikdom eller veltalenhet, gjør at de tiltrekker seg mektige menns oppmerksomhet og attrå. Disse kan så benytte jomfruenes kristne tro som et påskudd for å forfølge dem. Jomfruenes forfølgere er nemlig prefekter, konsuler og keisere, eller i de norrøne tekstene grever, jarler, høvdinger og konger. Én av disse, Agathes forfølger Kvintian, presenteres som nevnt riktignok som en mann av lav byrd, men han er likevel konsul og derfor i en posisjon med stor makt.

Forfølgerne skyr få midler i sine anstrengelser; først for å vinne jomfruenes hånd i ekteskap og deretter for å få dem til å blote. Viktige ingredienser i disse legendene er voldelig tortur og frihetsberøvelse. Funksjonen til denne voldelige torturen er blitt mye debattert, og flere ser den som nevnt som et innslag av pornografi.³⁶ Den pornografiske virkningen blir da sett som én av flere av jomfrumartyrlegendenes mulige funksjoner, og mye av begrunnelsen for dette synet ligger i selve torturscenene, i tillegg til at scener der jomfruene blir utsatt for seksuelle tilnærmelser eller (forsøk på) seksualisert vold. Mange av jomfruene kles nakne under torturen for å ydmykes. Det blir også utført tortur mot kjønnsdeler, noe som ikke skjer med mannlige martyrer. Agathe settes først bort til en matrone for å ”mykes opp”, slik at hun skal gå med på å gifte seg med Kvintian, konsulen (jarlen) på Sicilia. Dette fungerer slett ikke som det skal, så hun pines på en trehest, et middelaldersk torturinstrument som består av en spiss jernstang som man skulle sitte overskrevet på. Når heller ikke dette fungerer og hun fortsetter å svare Kvintian med stort mot og mye selvbevissthet, skjærer Kvintian av henne brystene som straff. Seinere tortureres hun ved at hun veltes naken om på spisse steiner som ligger oppå glødende kull.

Denne typen tortur og ydmykelse utsettes også andre av møyene for. Jomfru Agnes kles naken og settes bort på bordell i begynnelsen av legenden, og hun blir ikke bare satt der for å påvirkes til å godta giftemål med sin forfølger. Hun settes der som straff for at hun har avslått giftemålet, og hun skal derfor prostitueres. Hun ydmykes også ved at hun kles naken.

---

³⁶ Se også Birte Carlé (1991): *Skøger og jomfruer i den kristne fortællekunst*.

Den hellige Barbara ydmykes og pines ved at hun blant annet kles naken, piskes, brennes og får brystene kuttet av, og hun blir også ledet naken gjennom hele byen for å ydmykes. Også andre møyer blir straffet ved tortur mot brystene; brystene til Dorothea brennes med fakler, og brystene til Fides (tro) og dronningen i legenden om den hellige Katarina av Alexandria rives av. Bare i *Legenda Aurea* er det, ifølge Robert Mills (2003:190) hele tretten jomfrumartyrer som blir utsatt for en eller annen voldelig tvang beslektet med voldtekt. Flere av jomfruene blir forsøkt tvunget til ekteskap, og Lucia, Agnes, Agathe og Daria tvinges inn i bordeller. Justinia av Antiokia og Theodora blir utsatt for seksuell trakassering, og det blir gjort forsøk på å voldta Lucia, Justinia, Anastasias tjenestepiker og Agnes. Ifølge Mills gjøres det også forsøk på å voldta Margareta. Dette er imidlertid ikke tilfellet i den tradisjonen (BHL 5303) som de(n) norrøne oversettelse(n)e av legenden bygger på.

Dersom man leser teksten med moderne briller, er det klart at dette kan forstås som et uttrykk for objektivering av disse kvinnene. De fremstår da som hjelpeløse ofre for mennenes attrå og undertrykkelse. Det er imidlertid usikkert om datidens lesere, eller kanskje helst tilhørere, forsto dette på samme måte. Det er tross alt snakk om kristne, didaktiske tekster. Det er også et spørsmål om hvem som var det tenkte publikum til fortellingene. Katherine Lewis (1998) mener for eksempel at publikummet hovedsakelig besto av kvinner, og at tekstene skulle fungere som modeller for pietetisk livsførsel for nonner, adelskvinner og andre kvinner. Hun mener det derfor er mindre trolig at de ble seksuelt opphisset av kvinnelig nakenhet og avkutting av bryster. Kirsten Wolf (1997:97–112) påpeker videre at torturen – både av mannlige og kvinnelige helgener – gjerne skulle leses i sammenheng med at helgenene opptrer som etterliknere av Kristi liv på jorden. Tanken om jomfruen som et ”offer” på grunn av den fysiske og seksuelle volden hun utsettes for, står dessuten i direkte motsetning til et av de viktigere, dogmatiske poengene i tekstene, nemlig at sjelen er viktigere enn kroppen (jf. kapittel 6.2). Mot en offerforståelse kan det også innvendes at selv om jomfruene pines på aller verste vis, så bryter det dem aldri ned. Det er heller motstanderne som må tåle nederlag i forbindelse med torturen, siden jomfruen ikke gir etter for presset eller plages nevneverdig av torturen, men heller står fast i troen. Forfølgerne har heller ingen faktisk makt over jomfruene, selv om de nok føler at de har det selv (se kapittel 6.2). I tillegg kan vi se at jomfruene får det akkurat som de vil til slutt. De blir martyrer for troen, de omvender gjerne en mengde mennesker i samme slengen ved at de utholder torturen, og de oppnår evig himmelsk glede for seg selv og dem de omvender. Nakenhet, trusler om voldtekt og lemlestelse av bryster fører dessuten aldri til skade eller skam for jomfruen, og hun vet at Gud vil gripe inn dersom det behøves. Jomfruene som kles nakne, blir nemlig gjerne beskyttet fra mennenes blikk;

enten ved at håret deres på mirakuløst vis vokser ut og skjuler kroppene deres, eller ved at de innhylles i et stort lys som blander tilskuerne. Truslene om voldtekt kan heller ikke gjennomføres. I legenden om Agnes slås for eksempel horekundene med ærefrykt når de ser lyset som omhyller hennes nakenhet, og de snur og går ut igjen. Frieren som har forårsaket det hele er derimot atskillig mer fordervet, og vil derfor ta henne med makt. Men Gud straffer ham slik at han faller død om i det samme han nærmer seg. Jomfruene beskyttes dessuten til tider mot å kjenne smerten fra torturen eller mot å drepes av den. Noen ganger beskyttes de også mot skade, mens de andre ganger altså kan få brystet kuttet av. Det affekterer dem imidlertid ikke særlig. Agathe har ”heillt brogt innan þú ǫnd mín!” etter at Kvintian har fått det kuttet bort, og etter et opphold i fangehullet blir det også helt igjen rent fysisk.

Nakenheten i tekstene kan derfor forstås på helt andre premisser enn at den skal fungere eggende. Nakenhet og voldtekt reflekterer for det første praksis i den gamle Roma. Kristne kvinner ble ofte kledd nakne før de ble ofret til løvene i Colosseum, og kristne jomfruer ble gjerne voldtatt før henrettelsen fordi loven forbød henrettelse av jomfruer. Videre finnes det et alternativ til å se jomfruene som ofre og objekter; man kan forstå avkuttingen av brystene som et uttrykk for at man vil strippe disse kvinnene fullstendig for deres feminine sider og heller la dem adoptere maskuline trekk for å berettiggere deres offensive handlemåter. I dette perspektivet kan nakenheten forstås som en symbolsk avvisning av seksualitet og av den kvinnelige kroppen som objekt for mannens blikk og lyst; kroppens skjønnhet ødelegges ved tortur, samtidig som den ofte skjules av hår og lys ved nakenhet.

I de fiktive jomfrumartyrlegendene blir kvinnene altså ofte mirakuløst reddet fra følgene av tortur og avkledning, samt fra voldtekt, noe som ble sett på som en ”skjebne verre enn døden”. Det er derfor vanskelig å se dem som ofre. For hvem er det som i virkeligheten føler makt og avmakt i fortellingene? Når de onde forfølgere tyr til vold, så er dette et utslag av at de ikke har ordet i sin makt. De gjør stort sett ikke annet enn å gi løfter og true, og evner ikke å gi jomfruene fornuftige svar. Jomfruene er mye visere enn sine forfølgere; en visdom som i slike legender (jf. legenden om Cecilia og Katarina) ofte sees som en gave fra Gud og altså er et mirakel. Fordi kvinnen, som er mannen underlegen, kan vinne over ham i ordstrid, må mannen ty til vold og tortur; et tegn på svakhet og avmakt. At dette er et viktig litterært og symbolsk motiv i teksten, kan man se av at pinefull tortur som straff for obsternasighet ikke har basis i romersk rettspraksis. I den romerske retten var det riktignok vanlig at tortur ble brukt i forhør, men tortur ble *ikke*, ifølge Birte Carlé (1985:20), brukt som straff. I martyrlegendene er det imidlertid slik at tortur også kan brukes som straff.

Ofte er det likevel slik at de onde forfølgerne hele tiden insisterer på at det er de som sitter med makten. Et vanlig stilt spørsmål i jomfrumartyrlegender er: ”Vet du ikke at jeg har makt til å drepe deg” (en allusjon til Pontius Pilatus spørsmål til Jesus). Almakius sier for eksempel til Cecilia: ”Vet du ikke hvilken makt jeg har”, hvorpå Cecilia svarer at det vet han ikke selv. Han hevder senere også at han er blitt gitt makt til å skjenke livet eller døden, men Cecilia hevder da at han lyver. Han har riktignok fått makt til å dømme levende til døden, men han har ikke makt til å skjenke døde livet tilbake. Jomfruene gir altså svar på tiltale; forfølgerne har ikke makt over kristne utover den som er gitt dem av Gud, og det er han som har makt til å straffe og helbrede. Gud kan gripe inn i overgriperens maktutfoldelse når han vil, og det er opp til ham om torturen skal skade helgenen eller om hun skal føle smerte, og det er han som til sist avgjør *når* og *at* helgenen skal dø. Verdslig makt er ingenting verdt. Cecilia forteller en lignelse om verdslig makt for å illustrere dette, hvor hun sammenlikner den med en lærsekk fylt med luft. For dersom man stikker hull på sekken med en nål, så vil den falle fullstendig sammen. Men dø skal de likevel, jomfruene, for det er dødsøyeblikket som gjør at de oppfyller sin misjon her i livet. Det er dette øyeblikket som gjør dem til helgener og gir dem plass i Himmelen. Agathe vet dessuten at sjelen hennes ikke kan gå inn i Paradis med seier, hvis ikke legemet hennes blir plaget i pinsler. Når Kvintian får brystene kuttet av Agathe er det også han, ikke hun, som blir stående igjen fylt av skam og avmakt, og han hevner seg på den eneste måten han kan – nemlig med vold. Agathe selv føler verken skam eller avmakt. Det er altså Kvintian som til syvende og sist vil bli stående igjen med skjegget i postkassa, siden han ender i evig fortapelse, mens Agathe som lønn for sine lidelser kan se frem til evig glede hos Gud. Det er også hun som sitter med den egentlige makten i forholdet dem imellom; en makt lånt henne av Gud på grunn av hennes styrke i troen. Gud selv, i sin treenighet, er derfor den eneste og ultimative Herre og mester. Gud *tillater* at jomfruene pines, men kun fordi pinslene er til det gode for en som er sterk nok (i troen) til det. Det fører henne til det egentlige målet, som ikke er å unngå ekteskap, men å bli helgen.

Everything about medieval literary inscription seems to elude the modern conception of the text, of textual thought. (Cerquiglini 1999:21)

3. Teksters forhold til andre tekster

I middelalderen hadde man gjerne et noe friere forhold til forelegget enn man har i dag. Man opererte ikke med noe ”copyright-begrep”, det vil si at man ikke hadde den samme forestillingen som i dag om at et litterært verk var ’eid’ av forfatteren. I noen sammenhenger kan man dessuten diskutere om man i det hele tatt kan operere med et egentlig forfatterbegrep, da enkelte tekster – som for eksempel helgenlegendene – er blitt til og har utviklet seg gjennom flere ledd og slik eksisterer i en rekke versjoner, og siden det ikke knyttes noen forfatter til disse tekstene. Studier av blant andre Lars Lönnroth og Viktor Steblin-Kamenskij viser dessuten at islendingene nok har hatt et annet syn på hva forfattere og forfatterskap innebærer enn det vi har i dag, siden uttrykk som det norrøne *setja saman* peker mer mot å organisere kjent stoff enn ren forfattervirksomhet. Det kan derfor antagelig være mer fruktbart å se på i alle fall enkelte av versjonene av helgenlegendene som omskrivninger eller produkter av nye forfatteres omarbeidinger og nyskapinger, men med utgangspunkt i allerede eksisterende håndskrifter eller verk.

Det kravet om troskap mot originalen, filosofisk og estetisk sett, som vi ser til oversettelser i dag, er altså et relativt nytt fenomen. Ett unntak er imidlertid oversettelse av bibeltekster og en del andre religiøse tekster. Disse tekstene var uttrykk for Guds ord, noe man ikke skulle tukle med. Oversettelser av denne typen tekster kunne derfor resultere i *ord-for-ord*-oversettelser eller nesten verbatim oversettelser av verk. Et ideal og en intensjon om ”trofast” oversettelse resulterer imidlertid ikke alltid i dette i praksis. Ellers var en parafaserende eller retorisk oversettelse ofte vanlig, i tillegg til kompilasjoner, noe studier innenfor for eksempel norrøn oversettelsespraksis har vist – og ikke bare i oversettelsesstudier

fra gammelfransk, men også fra latin til norrønt.³⁷ Når middelalderens oversettere benyttet seg av parafrase, så var det mer for å tydeliggjøre og forklare originalens innhold, enn for å gjenskape det med mottakerspråkets ord. Det viktige var å engasjere, opplyse eller informere leseren eller tilhøreren. Ellers spilte også oversetterens intensjon i forhold til tekstens funksjon en viktig rolle. Dersom oversettelsen var tenkt brukt som et redskap av studerende og forskere, ville den gjerne ha en tendens mot en mer boksavelig oversettelse, mens man gjerne ville oversette friere, og kanskje mer forklarende dersom den er ment for legfolk, for eksempel ved opplesning i kirke eller liknende. Middelalderens oversetter har ofte, i alle fall tilsynelatende, ikke ønsket å gjenskape originalteksten på en trofast måte, men ser derimot ofte som sin oppgave å skape en hermeneutisk oversettelse som er bedre tilpasset sitt publikum. Det vil si at han (eller hun) fokuserer på å overføre tekstens ideer i den formen som best møter publikums behov. Dermed kan han blant annet inkludere egne kommentarer eller passende passasjer fra andre tekster, eller han kan utelate eller forkorte deler av teksten. Slik kan disse delene av teksten vise oss hva som ble sett på som interessant og viktig nok til å oversettes, og hva som ikke ble det.

3.1. Oversettelse; praktiske problemer og teoretiske perspektiver

Oversettelse er et begrep som brukes både i en smal og i en videre betydning. De senere årenes teorier innenfor og perspektiver på oversettelse har utvidet begrepet i en slik grad at det kan brukes om atskillig flere fenomener enn kun den tradisjonelle forståelsen av begrepet; det vil si som en praktisk aktivitet som har å gjøre med overføring fra et språk til et annet. I dag brukes begrepet ofte i en noe videre betydning, nemlig om overføring av blant annet kultur og makt i tillegg til overføring mellom språk – gjerne kalt ”cultural translation”.

Til mitt bruk vil den tradisjonelle forståelsen av oversettelsesbegrepet bli litt for smal, mens oversettelsesbegrepet innenfor ”cultural translation” lett kan bli for vidt. Jeg vil derfor benytte et oversettelsesbegrep som begrenser seg til tekster, men som samtidig inkorporerer både inter- og intralingvistisk oversettelse. På den måten vil både den faktiske oversettelsesprosessen fra latin til norrønt, samt en eventuell senere bearbeidelse eller omskriving av teksten innenfor mottakerkulturen, forstås som et ledd i oversettelses- eller

---

³⁷ Se for eksempel Battista (2004), Collings (1969), Halvorsen (1959 og 74) eller Würth (2007, 1998 og 1996:299). I de senere årene er det dessuten skrevet en del PhD-avhandlinger om oversettelse av ulike verk til norrønt, blant annet av Jonathan Pettersson (2009) og Jonas Wallendorf (2006), som har undersøkt henholdsvis oversettelsen av Alexanders saga og visjonslitteratur fra latin til norrønt, samt av Ingvild Brügger Budal (2009), som har undersøkt oversettelsen av *Strengleikar* fra gammelfransk til norrønt.

overføringsprosessen fra latinsk til norrøn legende. Det betyr at det i enkelte deler av analysen ikke vil spille noen rolle hvorvidt den teksten en skriver faktisk har sittet med når selve de bevarte håndskriftene ble til, har vært en latinsk tekst eller en norrøn tekst (eller begge deler). Prosjektet vil derfor innebære noe annet enn en rent lingvistisk studie av selve oversettelsesprosessen. Dette er ikke kun en avgjørelse som baserer seg på at man i løpet av de senere tiårene innenfor oversettelsesteorien har begynt å fokusere på oversettelse som en kulturelt og politisk fenomen, like mye som et lingvistisk; det er også en ”dyd av nødvendighet” i og med at man verken vet eksakt hvordan det faktiske latinske forelegget eller den faktiske norrøne oversettelsen har sett ut. Det er også et relativt stort tidsspenn mellom det tidspunktet da man regner med at de aktuelle oversettelsene ble utført, og det tidspunktet hvor de første overleverte avskriftene er fra (ingen tidligere enn ca. 1350). En tradisjonell, lingvistisk oversettelsesstudie med bakgrunn i akkurat disse tekstene ville derfor ikke være fruktbar.

Moderne oversettelsesteori brukt på middelalderoversettelser

Når det gjelder nyere oversettelsesteori, så er det mange vinklinger og teorier som det er noe problematisk å bruke på middelaldertekster, siden mye av den teorien som er utviklet, i alle fall frem til de siste tiårene, i stor grad har vært knyttet til å utvikle oversettelse som ferdighet eller teknikk, heller enn mot å utvikle det som forskningsdisiplin. Dette har også ført til at mange oversettelsesteoretikere har ment at: ”translation theory’s main concern is to determine appropriate translation methods” (Peter Newmark 1981:19). En stor del av de teoriene som er utviklet er altså normativt, samt gjerne praktisk orientert. De angir dermed regler og normer for oversettelsesprosessen som enten var ukjente på denne tiden – eller som til og med kan være i direkte opposisjon til de oversettelsesprosessene som ble brukt. Velkjente krav til oversettelse – og inntil relativt nylig også mer eller mindre uimotsagte krav – er for eksempel kravene om formell og dynamisk (funksjonell) ekvivalens mellom originalteksten og oversettelsen, og om trofasthet mot originaltekstens meningsinnhold og, til en viss grad, forfatterens intensjon. Slike teorier blir da både vanskelig og problematiske å benytte om tekster fra en tid da slike hensyn kun ble sett som nødvendige for et ganske spesielt og avgrenset korpus, nemlig bibeltekstene – Guds ord. Termer som ”trofasthet”, ”nøyaktighet” og ”ekvivalens” kan dessuten bety svært forskjellige ting for ulike oversettere til ulike tider og innenfor ulike kulturer og språk, noe som kan gjøre det vanskelig å bruke dem. I den videre avhandlingen vil jeg derfor for eksempel benytte begrepet ”trofast oversettelse” om oversettelser og deler av oversettelser som gjengir

innholdet i den originale teksten godt, men uten at ”full ekvivalens” mellom original og oversettelse er påkrevd. Denne siste typen oversettelse vil derimot bli kalt ”verbatim”.

Oversettelsesnormer er videre kulturelt basert, og det vil derfor være problematisk å benytte moderne normative verdier og modeller på en oversettelsespraksis som ligger forut for utviklingen av disse. Å undersøke hvorvidt bestemte oversettelser fra middelalderen følger passende oversettelsesmetoder eller ikke, det vil si om de er ”gode” oversettelser i forhold til en moderne forståelse av begrepet, er relativt ufruktbart, da svaret ofte gir seg selv. Likevel har man ofte sett en negativ bedømming av middelalderens oversettelsespraksis med bakgrunn i at de gjerne ikke oppfyller dagens krav til god oversettelse.³⁸ Enkelte har til og med gått så langt at de avviser denne praksisen som en slags ”ikke-oversettelse”. Oversettelsene fra middelalderen kan altså ikke helt uten videre sammenliknes med det vi ser på som oversettelse i dag. Det var ikke nødvendigvis de samme normene og reglene som oversetterne var forventet å følge da som nå, og man hadde gjerne et noe friere forhold til forelegget enn man har i dag. Man opererte ikke med noe ”copyright-begrep”, det vil si at man ikke hadde den samme forestillingen som i dag om at et litterært verk var ’eid’ av forfatteren. Vår tids krav om troskap mot originalen, filosofisk og estetisk sett, er også et relativt nytt fenomen – bortsett altså fra når det gjelder bibeltekster og en del andre religiøse tekster. Det vil imidlertid være fruktbart å, om mulig, kunne påvise de faktiske normene og reglene som oversetteren i den gitte sosiokulturelle konteksten har følt seg bundet av.

Tidlige teorier om oversettelse

Vi har hatt normer for og teorier om oversettelse fra den tiden da man begynte å oversette *Bibelen*. Innspill omkring oversettelse var i tidlig middelalder stort sett orientert mot å beskytte seg mot kritikk, og spesielt når det gjaldt oversettelse av religiøse tekster, noe som en stund var svært kontroversielt. Slike innspill er derfor gjerne skrevet på latin, og de er skrevet som innledninger til folkespråklige (først og fremst anglosaksiske eller gammelengelske) oversettelser av religiøse tekster. Det man kan utlede av teorier fra disse tekstene, konsentrerer seg stort sett om hvorvidt man burde oversette *verbum-verbo* eller *sensum-sensu*. Det er skrevet svært lite om oversettelse og oversettelsespraksis i det norrøne området.³⁹

Det at oversettelse av religiøse skrifter allerede var et godt etablert faktum i England (og på kontinentet) da man innførte religionen til Norden derfra, kan ha gjort at behovet for å beskytte seg mot mulige heretiske konsekvenser av oversettelse var mindre. Det kan også ha

---

³⁸ Se for eksempel Amos 1920.

³⁹ For mer om dette, se Wellendorf 2006:11–13.

gjort generelle vurderinger rundt hvordan man burde oversette (ord-for-ord eller mening-for-mening) mindre nødvendige, i og med at man kan ha innført og lært inn en allerede etablert praksis. Det er likevel, og kanskje nettopp på grunn av dette, lite sannsynlig at den norrøne oversettelsespraksisen skilte seg vesentlig fra den britiske og kontinentale i middelalderen (spesielt den britiske, siden norrønt, i likhet med gammelengelsk/angelsaksisk, var et germansk språk, og derfor skilte seg vesentlig mer fra Latin enn det for eksempel gammelfransk og andre romanske språk gjorde på denne tiden). I tidlige norske og islandske oversettelser er det da også mulig å se at oversetterne noen ganger fulgte den ene, andre ganger den andre måten å oversette på (jf. Halvorsen 1974:57). Disse oversetterne hadde dessuten ofte utdanning fra England eller ble opplært av engelske munkar.

Descriptive Translation Studies

I løpet av de siste tiårene har det vokst frem en retning innenfor oversettelsesvitenskapen som fokuserer på oversettelse også som en sosiokulturell prosess, og som samtidig har en mer deskriptiv tilnærming til oversettelsesprosessen. Denne retningen refereres gjerne til som *Translation Studies* eller *Descriptive Translation Studies*. Herfra er det mulig å hente perspektiver som også kan være fruktbare på middelaldertekster, selv om de ikke har vært kjente og diskuterte i samtiden. Spesielt fokuset på de politiske sidene ved oversettelse og på de sosiokulturelle hensyn og begrensninger som ligger i mottakerkulturen, er interessant. Gideon Toury hevder for eksempel at: "In its socio-cultural dimension, translation can be described as subject to constraints of several types and varying degree." (1995:54). En forsker som Andre Lefevere (1985:215–42) fokuserer på sin side på oversettelse i en kulturell og politisk-historisk kontekst, og han ser blant annet på oversetterens ulike valg, som han mener avspeiler ulike ideologi og politikk, og på mottakerkulturens reaksjon. Han peker også på at oversettelse kun er én av mange ulike måter å omskrive en original tekst på, og han mener at det er fire "constraints" (begrensninger) som det er viktig å se på når det gjelder en å beskrive konteksten rundt enhver tekst – også oversettelser. De to viktigste er *poetics* (poetikken) og *patronage*.

Poetikken, eller den funksjonelle komponenten i en poetikk, er sterkt knyttet til ideologiske influenser fra ting utenfor den egentlige poetikken i en kultur. I forhold til oversettelse er denne viktig for hvilke elementer man velger å legge vekt på når man overfører en tekst fra et språk til et annet. Et eksempel på en slik ideologisk influens finner vi i tradisjonell afrikansk kultur, som har fokus på samfunnet og dets verdier. Her var det slik at

litteratur ikke skulle føre til personlig ære for den som skapte den, men komme ut av fellesskapet. Derfor er denne litteraturen, i likhet med den norrøne, anonym. *Patronage* handler blant annet om hvem som initierer skrivingen eller omskrivingen av en tekst, og hvem som betaler for det. Slike faktorer vil gjerne ha betydning for utformingen av den oversatte teksten. I mine tekster var det ofte kirken, som var en ny faktor innenfor det norrøne samfunnet, som sto for oversettelsene.

I tillegg er det to andre komponenter (eller *constraints*, som Lefevere kaller dem) som har betydning for utformingen av en tekst, nemlig språket ('the natural language') og dannelsesnivået ('the learning'), i et samfunn. Disse vil kunne være svært ulike i avsender- og mottakerkulturen, noe som da helst vil kunne få betydning for den oversatte teksten – spesielt dersom oversettelsen er leser- eller tilhørerorientert. Den som oversetter eller tilpasser teksten, vil nemlig da måtte ta hensyn til mottakernes forståelseshorisont – altså hva de kan forventes å kunne forholde seg til. "The natural language" eller det naturlige språket i teksten kan også ha betydning for utformingen av en tekst. Ulike språk vil nemlig uttrykke verden på ulike måter, noe som vil kunne ha betydning for hvordan uttrykket blir i oversettelsen i forhold til i originalen. Desto mer nærskyldte språk, desto mindre blir nok imidlertid denne forskjellen. Lefevere skriver blant annet om at ordet *nådegave* en gang ble oversatt til *naturgave* da det skulle oversettes til et indiansk språk, noe som var en smule uheldig, i og med at dette ordet av de innfødte ble oppfattet som noenlunde synonymt med *kylling*. Når det gjelder oversatte tekster, vil i tillegg originalteksten være en slik begrensning – som får betydning for hvordan den oversatte teksten blir sendt ut.

Oversettelse av hagiografiske tekster innebærer en adaptasjon av en religiøs tradisjon. Gjennom århundrene har oversettelse hatt en svært stor betydning for den kulturelle utviklingen og for de enkelte nasjonale litteraturer. Også i middelalderen ble oversettelse brukt for å styrke den nye, kristne religionen i Norden, og det innebar en kulturell transformasjon. Mange mener at religiøs oversettelseslitteratur nok må sees som en forutsetning for utviklingen av en hjemlig, skriftlig litteratur. Dessuten vil en oversatt tekst, ifølge nyere oversettelsesteori, aldri ha helt samme funksjon eller posisjon i mottakerkulturen som i avsenderkulturen, spesielt om det er snakk om svært ulike kulturer (og kanskje språk). Og noen ganger vil en oversettelse være spesielt betydningsfull innenfor litteraturhistorien til mottakerkulturen, kanskje på en helt annen måte enn den fungerer i originalens kultur. Dette er forholdet det er viktig å ha in mente når en undersøker oversettelsesprosessen til ulike tekster.

3.2. Tekstlig variasjon

Hva er *én* tekst? Hvor store og hvilken type endringer må til i en tekst før man kan og må begynne å snakke om at man har med en *ny* tekst å gjøre? Dette er spørsmål som det kan være nyttig å stille seg når man skal forske på middelalderens litteratur – en litteratur hvor teksten eller verket er alt annet enn stabil(t). Samtidig er dette spørsmål som nok ville virket noe merkelig og unødvendig for en leser med et romantisk syn på tekst. Teksten ble nemlig innenfor det romantiske paradigmet helst sett på som en stabil størrelse og et uttrykk for forfatterens geniale skaperkraft. De siste tiårenes nyorienteringer innenfor litteraturkritikken har imidlertid åpnet opp for å se tekst som noe annet enn en stabil, fastlagt størrelse.

Dette nye perspektivet på hva tekst er og kan være, er i stor grad blitt utviklet under påvirkning av nye og såkalt moderne medier. Bernard Cerquiglini skriver blant om litteraturkritikken i andre halvdel av 1900-tallet, at den blir stadig gladere i det som er ustabil, mangfoldig, midlertidig og uvisst; noe som går ut over det immobile og stabile som *maskinen* gjerne står som symbol for. Videre understreker han at det er bemerkningsverdig at dette skjer nettopp på det tidspunktet da datamaskinen, den nye teknologien, produserer en strøm av skrift som er mobil, variabel og fluktuerende (1999:xiii).⁴⁰ Denne nyorienteringen har også gjort at interessen for før-moderne perioders forhold til og syn på tekst har vokst, kanskje fordi det nå står klarere for oss at den romantiske tekst- og forfatterforståelsen ikke er den eneste mulige eller saliggjørende.⁴¹

De teknologiske endringene i produksjonen og reproduksjonen av tekst i dag, er på mange måter en forutsetning for at vi også kan se den middelalderske teksten i et nytt lys – og komme noe bort fra det tradisjonelle, generiske synet på denne epokens tekster. I tiden frem mot midten av det 20. århundre, var den vestlige tekstkulturen i hovedsak preget av trykte, skrevne tekster. Teksten ble da oppfattet som en ideelt sett ganske stabil størrelse. I løpet av de siste tiårene har imidlertid tekniske og legale gjennombrudd hatt stor betydning for synet på tekst. Ulike medier konkurrerer side ved side, og teksten blir ikke lenger nødvendigvis sett på som et fiksert, endelig produkt. Den kan derimot forstås som en levende og stadig fluktuerende vev – eller som en stadig pågående prosess. Dermed er det også mer naturlig at

---

⁴⁰ Henvisningen er til den engelske oversettelsen av essayet. Originalen utkom i 1989, med tittelen: *Éloge de la variante: histoire critique de la philologie*.

⁴¹ Ironisk nok går selve begrepet ”moderne” (av senlatin: *modernus*, ”det som hører til nåtiden”) helt tilbake middelalderen, da det ble brukt av kirkefedrene for å markere avstand til antikken. Begrepet er belagt første gang i et dekret fra 495 e.Kr. av pave Gelasius den første, der det brukes for å skille gjeldende kirkelige bestemmelser fra de gamle eller ”antikke”.

man legger stor vekt på denne tekstenes flerfoldighet (muntlig eller skriftlig, trykt eller håndskrevet, skrift- eller lydbasert, med mer). Da kan det være nyttig å ha in mente at denne måten å oppfatte tekst på, som flertydig og flermedial, også har paralleller innenfor middelalderens tekstkultur.

Parallellene mellom det før-romantiske og det etter-romantiske ligger først og fremst i fokuset på variasjon og endring. Men også det synet på *forfatteren* som ofte blir omtalt som postmoderne, har en del trekk til felles med middelalderens forfatterbegrep, spesielt dersom vi ser det i lys av det romantiske forfatterbegrepet. Roland Barthes erklærte i sitt berømte essay "La mort de l'auteur" fra 1968 at forfatteren var død (jf. "Forfatterens død" i Barthes/Stene-Johansen 1994). Han foreslo da å kalle forfatterens etterfølger for *skriptør*. Dette minner om middelalderfilologiens betegnelse på denne instansen, nemlig *skriveren*, selv om det ville være en overforenkling å sette likhetstegn mellom disse betegnelse.

Ulike syn på tekst i middelalderen – ny og gammel filologi

Selv om tekstkulturen i middelalderen var annerledes enn den romantiske perioden, er det først i de siste to tiårene at man innenfor middelalderfilologien har satt søkelyset på det særegne ved denne tekstkulturen. I 1989 utga Bernard Cerquiglini det kritiske essayet *Éloge de la variante. Histoire critique de la philologie*. Her kritiserer han blant annet middelalderfilologien for å ikke ta periodens tekstvirkelighet og -syn på alvor. I essayet belyser Cerquiglini variasjonene i den middelalderske tekstkulturen, og han diskuterer hvordan lesninger med utgangspunkt i et mer moderne tekst- og forfatterbegrep ofte resulterer i tolkninger av middelaldertekster som ikke tar denne variasjonen på alvor. For ham er det viktig at middelalderlitteraturen var en litteratur:

... not yet forced into the shackles of established forms of the written word (the author as the tutelary origin, textual stability, etc.), [...] This appropriation found expression in an essential variance, which philology, modern thinking about the text, took to be merely a childhood disease, a guilty offhandedness or an early deficiency of scribal culture, whereas the variance was, quite simply, joyful excess. (Cerquiglini 1999:21).

Cerquiglinis essay, sammen med et spesialnummer av tidsskriftet *Speculum* som kom året etter, regnes av mange som utgangspunktet for en ny retning innenfor filologi, en retning som ofte blir kalt *ny* eller *materiell* filologi.⁴² Innenfor den nye filologien har nettopp variantene av

---

⁴² Flere forskere foretrekker derfor i dag å benytte betegnelsen "materiell filologi" i stedet for "ny filologi", da de mener at denne termen bedre viser til den nye oppmerksomhet om at man har med fysiske objekter å gjøre, det vil si de konkrete, overleverte tekstvitnene. "Ny" og "materiell" filologi er imidlertid ikke helt det samme; der

et verk en sentral posisjon, noe som vi finner igjen i deres slagord: ”det finnes ikke annet enn varianter”. Man fremhever at variasjon og pluralitet er et essensielt trekk ved middelaldertekster. Med dette mener man å ta et oppgjør med det synspunktet innenfor gammel eller tradisjonell filologi som går på at det alltid finnes en privilegert eller autorisert tekst – en arketype – i forhold til hvilken de andre tekstene er å anse som varianter. For hvorfor skal en lete etter arketypen og kanskje også dens forfatter, når dette var størrelser som neppe hadde noen særlig interesse eller betydning i middelalderen?

Middelalderfilologien som vitenskap – og også det vi gjerne kaller gammel eller tradisjonell filologi – har sitt utspring i begynnelsen av 1800-tallet, da den moderne tekstkritikken ble grunnlagt i miljøet omkring den tyske filologen Karl Lachmann (1793–1851). Lachmanns programerklæring var at: ”*Wir sollen und wollen aus einer hinreichenden Menge von guten Handschriften einen allen diesen zum Grunde liegenden Text darstellen, der ursprüngliche selbst seyn, oder ihm doch sehr nahe kommen muss.*”⁴³ Teorigrunnlaget for denne *gamle* eller *tradisjonelle* filologien ble, ifølge Stephen G. Nichols, formulert under påvirkning av den politiske nasjonalismen og vitenskaplige positivismen som preget andre halvdel av 1800-tallet.⁴⁴ Denne metoden for å arbeide med middelaldertekster, sikter mot å arbeide seg frem til en tekst som ligger så nært *originalen* som mulig og å avdekke utviklingen av teksten etter dette. Det ble utviklet en streng metode for å kunne ”grave” seg tilbake til den opprinnelige teksten – den generiske metode. Utgivelsesteksten ble da etablert på grunnlag av nøyaktig utarbeidede og strenge regler for tekstutvalg. Den originale, men tapte teksten – arketypen – skulle altså rekonstrueres på grunnlag av nøye, fastlagte prinsipper for å kunne velge mellom ulike lesemåter. Ett av virkemidlene i denne sammenheng var utarbeidelsen av et *stemma* – en skjematisk oversikt over hvordan de ulike håndskriftene forholdt seg til hverandre og til arketypen. Teksten som skulle utgis ble så etablert på grunnlag av stemmaet. Disse utgavene er da langt på vei rekonstruksjoner av en arketype, og bygger på de håndskriftene som anses å være de mest arkaiske og beste.

Fokuset i disse utgavene lå på det originale *produktet* – det vil si originalteksten, ikke på den tekstuelle variasjonen eller prosessen. På grunn av dette har man innenfor den norrøne litteraturforskningen i lang tid vært svært opptatt av å finne frem til ulike sagaers opphav, det vil si hvem som var deres forfatter og hvordan originalen så ut. Spesielt den islandske skolen har vært opptatt av å etablere sagaene som *verk*, med en bestemt *forfatter* til hvert verk, da det

---

den nye filologien fokuserer på tekstenes historiske plassering og tekstens funksjon i tid og rom, insisterer den materielle filologien på håndskriftenes materialitet og tekstverdi per se.

⁴³ Sitert etter Odd Einar Haugen, 2004:85.

⁴⁴ Jf. innledningen til *Speculum* 65, 1990, side 1.

har vært et presserende anliggende å etablere sagalitteraturen som ”ordentlig” skjønnlitteratur etter moderne prinsipper.

Som tidligere nevnt ble den nye filologien etablert som et alternativ til den tradisjonelle filologien i tiden rundt 1990, og det, ifølge Stephen G. Nichols, i samklang med en teoretisk og analytisk interesse for materiell kultur, som man også kan se innenfor retningene *Cultural Materialism* og *New Historicism*.⁴⁵ Begge disse retningene legger blant annet vekt på den historiske konteksten til litteratur og kultur. Nyhistorismen insisterer blant annet på at et litterært produkt skal sees som et produkt av den tiden da og stedet hvor det ble komponert, samt forholdene rundt denne produksjonen, og ikke som et isolert fenomen. Ifølge Roger Chartier (1992:27) forstås tekstens betydning innenfor denne litterære retningen som historisk konstruert og som produsert gjennom den dialogen som eksisterer mellom de proposisjonene som verket innehar (og som delvis kontrolleres av forfatterens intensjoner) og lesernes responser. Dette står i motsetning til retninger som ser teksten betydning som stabil, entydig og universal. En annen fagtradisjon som har beskjeftiget seg med de materielle forholdene omkring produksjonen av tekst, nærmere bestemt av oversettelser, og som ofte blir kalt *Descriptive Translation Studies*, kan også sees i sammenheng med disse retningene. Innenfor denne retningen er man oppmerksomme på at omskrivinger og oversettelser ikke er verdinøytrale, og man studerer gjerne de underliggende maktfaktorene og interessefaktorene som innvirker på oversettelsesvalg i forskjellige sammenhenger og kulturer.

Den nye filologien innebærer et brudd med den tradisjonelle middelalderfilologiens søken etter arketyper på et teoretisk plan, selv om man i praksis allerede i lang tid hadde brutt med den genealogiske metoden i utgivelser av middelaldertekster, i alle fall innenfor den norrøne edisjonsfilologien. Noe av det den nye filologien kritiserer den tradisjonelle for, er at man legger så sterk vekt på å rekonstruere den originale teksten – arketyper – eller i alle fall å komme så nær denne som mulig. Dette bygger på at man har sett på sagaen som et finitt, litterært verk, og man konsentrerte seg da også gjerne om å finne sagaenes *forfatter*. Et annet problem tilhengerne av den nye filologien peker på, er at man i for stor grad forsøker å gjenopprette en orden som man mener de ulike teksttradisjonene har sitt utspring i, samtidig som man har oversett det faktum at det er blitt etablert nye verk i tidens løp, og at disse også kan ha en egenverdi som kilder til sin tid. Jon Gunnar Jørgensen hevder at denne sterke fokuseringen på sagaens opphavelige tekst har medført at de autentiske tekstene har fått mindre oppmerksomhet. Han understreker at det også finnes et element av nyskaping i

---

⁴⁵ Jf. innledningen til *Speculum* 65, 1990, side 1f.

reproduksjonen av sagatekster, og at reproduserte tekster med fordel kan betraktes som spor etter senere litterær aktivitet og kilder til den tiden de ble skrevet i, heller enn som uønskede avvik fra opphavsteksten (2002:2).

Tekstproduksjon og tekstreproduksjon i middelalderen

Den nye filologien legger altså, i motsetning til den tradisjonelle, sterk vekt på tekstenes betydning som kilder til den samtiden da de ble nedskrevet, heller enn som levninger etter en original tekst. Man er altså interessert i det resepsjonsteoretiske aspektet; det vil si at man setter søkelyset på tekstene som prosess heller enn på det opprinnelige produktet. En dimensjon som blir viktig når man skal se på den middelalderske teksttradisjonen ut fra dette perspektivet, er den tekstlige variasjonen; altså de ulike tekstlige utformingene av det som i dag gjerne blir regnet som én og samme *tekst* eller ett og samme *verk*.

Innenfor håndskriftkulturen eksisterer det ikke noe slikt som ”den perfekte kopi”. Det vil alltid være større eller mindre forskjeller i en tekst fra ett håndskrift til et annet. Denne variasjonen kan være et resultat av alt fra rene avskriverfeil under kopieringen av et håndskrift, til omfattende og intenderte omskrivninger av en tekst. Ifølge Cerquiglini er det å transkribere for hånd alltid en forræderisk og upålitelig handling; språket selv lokker avskriveren til å gjøre feil eller begå endringer, fordi det er krefter i sving som ønsker å gi nytt liv den livløse inskripsjonen. Drømmen om maskinen er et svar på denne situasjonen (Cerquiglini 1999:2–3).

Noen ganger vil det være enkelt å avgjøre om endringer skyldes en avskriverfeil eller ikke, andre ganger vanskelig. Større eller mindre endringer vil imidlertid ofte være gjort med grunnlag i et bevisst valg fra en oversetter eller avskrivners side. Endringer kan også, i enkelte tilfeller, skyldes rene materielle forhold. Vi vet for eksempel at det på Island var svært dyrt med pergament; så dyrt at man ofte har benyttet seg av ”dårlige” pergamentsider, sider med hull (som man har skrevet rundt) og liknende. Dette kan kanskje være en medvirkende årsak til at oversettere av tekster fra latin og gammelfransk til tider har valgt å parafrasere tekstene i stor grad. Videre er islendingesagaene kjente for sin enkle og kortfattede stil, og man skal ikke se bort ifra at materialkostnadene kan ha spilt en rolle i utviklingen av denne stilen. Det er dessuten mye som tyder på at avskrivere av tekster – i alle fall etter-reformatoriske – noen ganger har kuttet i den avsluttende delen av en saga for å ”bli ferdig i tide”.⁴⁶ Ofte var det forutbestemt (av oppdragsgiveren) hvor mange sider en saga skulle være på, og hvor i

---

⁴⁶ Se for eksempel Matthew Driscoll, 1997.

håndskriftet sagaen skulle starte og slutte. Dersom man da begynte å nærme seg slutten på den forutbestemte plassen uten at sagaen gjorde det samme, ville det være naturlig å forkorte så mye som mulig; enten ved utstrakt bruk av forkortelser eller ved å kutte deler av teksten.

Når det gjelder sagalitteraturen, er det i flere håndskrifter lagt inn et standardformular hvor skriverinstansen henviser til at han (eller hun) har skrevet ned (satt sammen) teksten så godt han kan, men at dersom noen mener at de kan fortelle historien bedre så er hun eller han velkommen til det. Dette oppfattes gjerne som en standardfrase – en slags klisjé, men i praksis ser vi at dette ofte ble gjort, spesielt i oversatte sagaer, og at man altså henviser til en etablert praksis. Man forholdt seg altså i en del tilfeller til den underliggende fortellingen – narrativet – når man kopierte eller omskrev en tekst, og ikke nødvendigvis til en ”pakke” der også stilvalg, ordvalg, valg av fokus, uttrykksmåter og liknende skulle gjenskapes.

Tekstens og verkets enhet

Tekstene man arbeider med innenfor den norrøne middelalderfilologien, er til dels tilfeldig eller i det minste mangelfullt overlevert. Noen sagaer er kun overlevert fragmentarisk fra middelalderen, og man må supplere med håndskrifter fra etter-reformatorisk tid for å få hele sagaen. Videre er tekstene sjelden overlevert som ett *verk* i ett håndskrift. En god del håndskrifter er ”miscellaneus” – det vil si at de inneholder tekster av ulike typer og sjangre, mens andre kan være bygget opp over en sjanger – som kongesagaer eller jomfrumartyrsagaer (lovhåndskrifter er ofte tematisk oppbygd).

Foucault peker, i artikkelen ”Hva er en forfatter?” på den generelle uklarheten når det gjelder bruken og definisjonen av verkbegrepet; for hva er et verk, og hva konstituerer verket om det ikke er noe en forfatter har skrevet? Problemene med verkbegrepet blir enda større dersom det brukes i betydningen en forfatters ”livsverk”, for hvor mye skal regnes med til det? Noe av problemet ligger i at det ikke eksisterer en teori om *verket*, og at den empiriske oppgaven til de som på en naiv måte tar på seg å utgi ulike verk ofte lider av fraværet av en slik teori (2003:289). Videre hevder Foucault at ordet verk og enheten det betegner sannsynligvis er like problematisk som statusen til forfatterens individualitet (2003:290). Dette problemet med enheten ved verket blir svært tydelig i de tilfellene hvor man har med flere middelalderhåndskrifter som inneholder samme ”verk” å gjøre, men hvor disse inneholder flere forskjellige utforminger og versjoner av ”verket”. Innenfor norrøn filologi er det vanlig å snakke om at det eksisterer ulike *versjoner* av en saga ved ganske store avvik mellom ulike håndskrifter, samtidig som det også alltid vil eksistere større eller mindre

forskjeller mellom håndskrifter som inneholder samme versjon av verket; altså det vi kan kalle ulike *tekstytringer*, *tekstrepresentasjoner* eller *tekstvitner*

Problemene i forhold til verkets enhet har lenge vært synlige innenfor middelalderfilologien. Lachmann forsøkte som nevnt å løse problemet ved å utarbeide en metode (den genealogiske metode) med basis i de ulike tekstvitnene som man hadde tilgjengelig, for slik å kunne etablere en tekst som skulle ligge så nært originalen som mulig. En annen metode som har vært brukt i utgivelsen av middelaldertekster, også norrøne, har vært å basere seg hovedsakelig på ett håndskrift, valgt ut etter skiftende kriterier, som så har vært utstyrt med lesemåter fra andre håndskrifter der dette har vært vurdert som nødvendig. Felles for disse metodene har likevel vært at verkene er blitt sett på som enheter (tilhørende én versjon av en saga), og ulikheter fra ett håndskrift til ett annet har ofte vært definert som ”avvik”, ”feil” eller ”korrupsjoner” av teksten. Det er denne holdningen til middelalderlitteraturen Cerquiglini og andre innenfor den nye filologien har kritisert, og dette har ført til enkelte alternative utgivelser de siste tiårene, for eksempel synoptiske utgivelser, der alle tekstvitnene er gjengitt i sin helhet. En slik utgivelsespraksis er imidlertid heller ikke helt uproblematisk, spesielt dersom teksttradisjonen er så massiv at et slikt prosjekt lett blir uoverkommelig.

I tillegg til at man får problemer med *verkbegrepet* i forhold til før-romantiske tekster (liksom i forhold til andre tekster), er også *tekstbegrepet* ganske diffust. Det er gjerne uklart hva man mener med begrepet *tekst*, fordi begrepet, med Odd Einar Haugens ord, er ”eit notorisk fleirtydig begrep”, til og med når man opererer med et relativt stramt tekstbegrep; hvilket vil si tekst som den fikseringen som skjer i skrift (2004:82). Tekst kan for det første forstås enten som en konkret eller en abstrakt størrelse; det vil si som en *tekstytring*, altså en konkret kommunikativ hendelse (den tekstlige og materielle utformingen i et konkret dokument; den fysiske gjenstanden), eller som en *abstrakt* struktur av tegn som også kunne vært realisert på en annen måte – typografisk og materielt (for eksempel ulike tekstutgaver) eller tekstuert (ulike tekstversjoner). Når vi snakker om teksten som en mer abstrakt størrelse, ser vi den som en bakenforliggende struktur med mange ulike mulige utforminger.

Tekstproduksjonen i middelalderen skjedde som nevnt på en slik måte (ved manuell kopiering og omskriving), at man aldri kan snakke om identiske tekstrepresentasjoner av et og samme *verk* eller én og samme *tekst*. Det vil alltid eksistere større eller mindre avvik eller ulikheter fra en tekstytring til en annen. Problemene som man støter på i forhold til før-romantiske tekster, er noe som til dels kan skyldes arven fra den gamle filologien, og dels det faktum at det tekstbegrepet vi gjerne opererer med i dag, selv om det på mange måter er blitt

mer nyansert som følge av etter-romantiske teorier om tekst, på mange måter har sin rot i romantikkens tekstforståelse.

Det romantiske tekst- og forfatterbegrepet

Den etymologiske betydningen av ordet *tekst* er ”vev” (av latin: *textum*, ”vev”, ”vevd tøy”, ”kunstig sammenføyning”). Denne betydningen av ordet finner vi også igjen i norrøne begreper omkring det å forfatte en tekst, som å ”setja saman” (sette sammen) med mer. Innføringen av trykkekunsten medfører imidlertid, ifølge blant andre Roger Chartier (1992) og Bernard Cerquiglini (1989), en tankegang hvor man etter hvert får en fiksering av begrepet *tekst* (jf. *én* tekst), noe som er med på å fjerne det fra den etymologiske betydningen av ordet. Vevning forutsetter nemlig at noe har mange ulike utgangspunkt (mange ”tråder”) og er satt sammen. På samme tid kan de samme trådene veves sammen til forskjellige mønstre som mer eller mindre minner om hverandre. Bernard Cerquiglini (1999) knytter det moderne tekstsynet til maskinen (”enclosure”) og det statiske og stabile, mens det *postmoderne*, knyttet til datamaskinens tidsalder, åpner mer for det mobile, variable og fluktuerende i tekst (jf. datamaskinens hypertekst og stadig endrende tekst som i Wikipedia, internettkunst (tekster) med mer).

Det er vanlig å knytte opprinnelsen til det moderne tekstsynet til oppfinnelsen av trykkekunsten.⁴⁷ En forutsetning for å kunne oppfatte tekster – og spesielt kopiene av dem – som stabile og pålitelige, var nemlig at muligheten til å realisere den gamle drømmen om ”den trofaste kopi” var til stede. Den teknologiske fremgangen som trykkekunsten etter hvert representerte var derfor, ifølge Cerquiglini, essensiell, fordi den på mange måter innebar et svar på denne drømmen:

The notion of a reliable text, or one whose reliability can be ensured by establishing it, is interdependent with the printing industry’s reaching a state that finally provides satisfaction: what came from the press was in keeping with the desire of the author, whatever that might be, now definitely fixed within the two-dimensional limits of the page and infinitely reproducible in its integrity. The text took on supreme importance, accessible to everyone in precisely the form wished by the final writing hand upon delivering it to the press. (Cerquiglini, 1999:2)

Man anser likevel at det å utvikle et slikt statisk syn på teksten har vært en prosess som har løpt over flere hundreår. Cerquiglini daterer opprinnelsen til teksten som en fast, immobil størrelse til slutten av 1700-tallet, og han plasserer den moderne forfatterens og den moderne tekstens fødsel til 1800-tallet (1999:4–6). Dette setter han i sammenheng med en utvikling innenfor trykkeriene, hvor forfatteren av en tekst ble gitt større ansvar for den ferdige teksten.

---

⁴⁷ Se for eksempel Cerquiglini (1999), Chartier (1994), Ong (1990) og Eisenstein (2002).

For samtidig med at forfatteren ble sendt ut av trykkeriene, begynte den moderne praksisen med at forfatteren leverte et sisteutkast (korrigert utkast) som ble brukt som mal for trykking. Dette medførte også at forfatteren fikk utvidede rettigheter (blant annet copyright).

For at begrepet *forfatter* skulle kunne bre om seg og bli så viktig som det er blitt, forutsettes det nemlig, ifølge Foucault og senere Cerquiglini (1999) og Chartier (1994), at det er etablert *rettigheter* og *plikter* i forhold til verket; det vil si et eierskapssystem til tekster. Foucault hevder at tekster, bøker og diskurser først virkelig begynte å få forfattere (andre en mytiske, helliggjorte og helliggjørende figurer) da forfattere ble subjekter for avstraffelse, altså i den grad diskurser kunne være *overskridende*. Denne muligheten for overskridelse knyttet til skriveakten tok, mot slutten av det attende århundre, mer og mer form av en bestemmelse som særlig gjaldt litteratur (2003:293). Dette fører blant annet til at teksten nå blir konstituert som en forfatters *verk*, slik at forfatteren, med Cerquiglinis ord ”took hold at the center of the notion of text” (1999:8). Hver tekst blir dermed eiendommen til den personen som unnfanget den, dens opprinnelse og far. Diskurs (tekst) går også etter hvert, ifølge Foucault, fra å være en handling ”plassert i det bipolare feltet av det sakrale, det religiøse og det blasfemiske”, til å bli ”et produkt, en ting, en varetype” (2003:293).

En rekke av de nye rettighetene knyttet til forfatteren dreide seg om forfatterens eiendomsrett av teksten han eller hun hadde skrevet. Ifølge Chartier var det to ulike systemer som ble brukt for å legitimere forfatterens eiendomsrett til den egne teksten (1994:34–36). Den første baserte seg på Locke, som så forfatterens eiendomsrett som en frukt av individuelt arbeid. Det litterære verket var et produkt av dette arbeidet og skulle følgelig betales. Denne argumentasjonen møtte en del motstand, basert på en motvilje mot forestillingen om at en person kunne tilegne seg rettigheter til en idé. Man svarte på disse innvendingene ved å sette et skille mellom selve ideene i teksten, og den formen ideene ble presentert i. Legitimeringen av litterær eiendomsrett var dermed, ifølge Chartier, basert på en ny estetisk innsikt, som utpekte verket til et originalt produkt som kunne gjenkjennes ved dets særegne uttrykk (1994:36). Dette innebar også at teksten ble underordnet forfatteren, eller som Cerquiglini sier det: ”the moderen text is genitive” (1999:8). Dette står i motsetning til det middelalderiske tekstsynet, et tekstsyn som er forut for copyrightbestemmelser og annen lovgivning i forhold til eiendomsretten til tekst.

Oppfinnelsen av trykkekunsten var likevel i mye store grad en psykologisk revolusjon enn en teknisk revolusjon. Cerquiglini setter opp flere viktige nyvinninger som hadde minst like mye å si for utviklingen av det moderne tekst- og forfatterbegrepet; nemlig reduksjonen av retorikk til *belles-lettres*, den gradvise tilbakegangen når det gjaldt kongelig proteksjon,

opp- og nedturene når det gjaldt privat sponning, de første kravene i 1720-årene til finansiell og profesjonell autonomi; hovedsakelig fra skrivere som i høyden ønsket å få noe profitt ut av salget av bøkene de skrev, motsetningsforholdene med bokselgerprofesjonen og det at man fikk innført rettigheter over opplag og senere utgaver (1999:9).

Med romantikken hadde oppfatningen om teksten som en "satt" størrelse – identifiserbar med den ferdige, trykte teksten på baksiden – altså festet seg. Det samme hadde oppfattelsen av forfatteren som kreativt geni, noe som medfører en individualisering av forfatterbegrepet. Foucault hevder at oppkomsten av begrepet "forfatter" gir oss "individualiseringens privilegerte øyeblikk i ideenes, kunnskapens, litteraturens og vitenskapens historie", og at andre litterære kategorier selv i dag virker relativt svake og sekundære sammenlignet med den solide og grunnleggende enheten; forfatter og verk (Foucault 2003:287). Begrepet *forfatter* forutsetter altså nettopp dette søkelyset på *det individuelle*. Middelalderlitteraturen, på sin side, var imidlertid i stor grad en *kollektiv* litteratur. Kollektiv fordi man ikke hadde eiendomsrett til en tekst, slik at andre kunne skrive den om og bruke den etter eget forgodtbefinnende, og fordi mye av litteraturen var anonym. Norrønfilologen Slavica Ranković har benyttet begrepet "Distributed authorship" om forfatterinstansen i den norrøne sagalitteraturen.⁴⁸ I dette begrepet ligger en oppmerksomhet om at de tekstene som vi har fått overlevert fra denne perioden ikke er et resultat av én enkelt forfatters arbeid, men snarere et resultat av flere ulike avskriveres bearbeiding og omskriving av tekstene. Slik blir denne litteraturen først og fremst en kollektiv litteratur. Det er også viktig å ha in mente at når en skriver eller avskriver kopierte en eldre tekst, og så omarbeidet denne på enkelte eller flere punkter, så er det ikke nødvendigvis kun de eksisterende *skrevne* tekstene (og egen fantasi?) som kan ha fungert som kilder, men også muntlige versjoner av teksten som har eksistert side ved side men den skriftlige tradisjonen. Dette kan komplisere forholdene når man jobber med tekster – og ikke minst oversettelser – fra perioden.

Foucault ser den moderne forfatteren som et slags begrensende prinsipp, som "hindrer den frie sirkulasjonen, den frie manipulasjonen, den frie sammensetting, oppløsning og omforming av fiksjon." (2003:301). Han er altså snarere en hindrende enn en skapende instans, og når vi presenterer forfatteren som et geni og en kilde til oppfinnsomhet, så er det fordi vi i realiteten lar ham fungere på nøyaktig motsatt måte. Innenfor det romantiske paradigmet ligger interessen derfor gjerne på den individuelle forfatteren eller teksten, og man

---

⁴⁸ Blant annet i "Who Is Speaking in Traditional Texts? On the *Distributed Author* of the Sagas of Icelanders and Serbian Epic Poetry." I *New Literary History*, 2007.

har vanskelig for å se en teksttradisjon som et resultat av et kollektivt forfatterskap, som blir realisert gjennom ulike varianter av teksten eller narrativet. Dette vil være avgjørende for hvor høyt et verk blir verdsatt.

Når det gjaldt middelalderlitteraturen, lå imidlertid ikke den samtidige verdivurderingen av den i om den var original og genial. Den lå heller i bekreftelsen og gjenfortellingen av den eldre tradisjonen – altså i imitasjonen av livet eller av eldre litteratur – eller i litteraturens evne til å fungere som rettesnor, og i alle fall når det gjaldt mye av den religiøse litteraturen lå den i den etiske bekreftelsen (bekreftelsen på at de sosiale normene og reglene fremdeles gjaldt). Mye litteratur fra denne tiden dreier seg derfor om konflikt og uro, eller andre ting som kan virke forstyrrende på det sosiale eller religiøse verdensbildet. Slike *narrative fortellinger* er, ifølge Malinowski, dessuten klart funksjonelle. De har et kreativt formål i samfunnet, og ofte er det å fortelle historier på en eller annen måte relatert til den solidariteten som hersker i gruppen og til gruppens velvære.⁴⁹ Foucault påpeker også at de tekstene vi i dag kaller ”litterære” (fortellinger, historier, epos, tragedier), en gang ble akseptert, satt i sirkulasjon og verdsatt uten spørsmål om forfatterens identitet. Det var andre instanser enn forfatterens identitet som garanterte for denne litteraturens troverdighet, status og autoritet, for eksempel dens høye alder (2003:293).

Mye av dette gjelder imidlertid hovedsakelig for det vi i dag ville kalle skjønnlitteratur, mens tilknytningen til et forfatternavn derimot var viktig for å gi legitimitet og autoritet til for eksempel vitenskapelig litteratur og en del religiøse utlegninger. Innenfor den norrøne litteraturen hadde man dessuten en sterk forfattertilknytning innenfor skaldediktningen, og vi kjenner derfor en god del navn på skalden fra denne tiden. Skaldediktningen gikk under betegnelsen ”iþrott”, og den var en øvelse som man trengte gode medfødte evner for å mestre. Det var derfor naturlig at navnet på skalden som hadde komponert et godt kvad, også ble husket. Skaldediktningen skiller seg dermed på mange måter fra annen litteratur skrevet på eller oversatt til norrønt. Den var dessuten i utgangspunktet en muntlig litteratur; skrevet ned først og fremst for å fungere som sannhetsvitne til historiske hendelser. Nå bygger riktignok også en del annen norrøn litteratur – i alle fall delvis – på et muntlig grunnlag, men denne litteraturen etablerer seg som mer grunnleggende ”skriftlig” etter hvert som tekstene omskrives og utvikles (det hindrer likevel ikke at ny, muntlig tradisjon kan benyttes og legges til også lenge etter at tekstene først ble skrevet ned). Skaldediktningen var underlagt strenge metriske regler, noe som gjorde disse

---

⁴⁹ Sitert etter Halliday i Berge, Coppock og Maagerø (red.): 1998:71.

tekstene enklere å huske. Snorre mente interessant nok at de ble fortalt videre og overlevert uten endringer, men om det virkelig forholder seg slik er et annet spørsmål, som jeg ikke skal gå nærmere inn på her. Denne litteraturen var dermed ikke i samme grad åpen for å brukes, videreutvikles og omskrives slik som annen norrøn litteratur.

Kritikken av det romantiske tekstsynet og strukturalismens tekstbegrep

Fra det 17. og 18. århundre blir altså litterære diskurser *kun* akseptert når de er inngitt med en forfatterfunksjon, og forfatterfunksjonen var derfor svært viktig for hvordan man bedømte litterære verk. Fra 1960-tallet og utover begynner imidlertid den poststrukturalistiske kritikken av det romantiske tekst- og forfattersynet å gjøre seg gjeldende, blant annet i form av Roland Barthes' behandling av tekstbegrepet i essayet "Tekstteori" fra 1973 (jf. Barthes 2003). Kritikken hentet sin inspirasjon fra tekstteorien (i Norge gjerne kalt tekstlingvistikken), og da spesielt de Saussure og hans arvtakere, samtidig som man også kritiserte strukturalismens tegn- og tekstforståelse. Det som er felles i denne kritikken er vendingen mot det prosessuelle, mangetydige, sosialt og kontekstuelte bestemte i betydningsdannelsen. Barthes kritiserer det han ser som datidens vanlige oppfatning av hva et litterært verk er, nemlig: "den synlige overflaten på et litterært verk, veven av de ord som er satt inn i verket og tilpasset slik at meningen blir stabil og maksimalt entydig" (2003:70). Han vektlegger i stedet hvordan teksten er en vev av mange tekster og diskurser i kulturen (intertekstualitet) som aldri helt lar seg avgrense, slik at objektiv betydning og entydighet blir umulig. Forfatterens tradisjonelle status som verkets autoriserte opphavsmann og betydningskapendes instans må derfor redefineres. Betydningsskapingen skjer i møtet mellom tekst (og kontekst) og leser, ikke hos forfatteren. Teksten selv er likevel fremdeles fiksert, stabil, statisk og fastlagt, mens det er dens betydningspotensial som ikke kan begrenses.

Samtidig med denne litteraturvitenskapelige nyorienteringen, vokste det også frem en ny språkvitenskapelig disiplin på 1960-tallet; den systematisk-funksjonelle språkteorien. Dette var et forsøk på å skape et alternativ til den chomskyanske dominansen innenfor moderne lingvistik (spesielt i den engelskspråklige verden), som ser på studiet av meningsskapende samhandling som vesensfremmed for lingvistikken. Denne teorien er utgangspunktet for tekstteorien i sin nåværende form, og den bygde på grunnmuren av kontinental lingvistik etter Saussure, med innflytelse også fra andre språkvitenskapelige tradisjoner; spesielt den kinesiske. Denne retningen innenfor lingvistikken er mer rettet mot det funksjonelle og interaktive aspektet ved språket enn det formalistiske (som ellers preger tradisjonen etter

Saussure), og er en blanding av funksjonelle og systematiske måter å forstå språket på. De grunnleggende forståelsesformene innenfor denne disiplinen ble utviklet av lingvisten Michael Halliday og hans nærmeste medarbeidere.

Den funksjonelle grammatikken er mer opptatt av språket som en ressurs for å skape mening, enn av dets formelle sider. Form sees som et middel for å realisere mening. Halliday ser språket som *dynamisk* og ikke statisk, og som et prosessuelt *system*. Det vil si at når nye former for sosiale praksiser oppstår, så vil måtene å konstruere mening på også endres. En så kompleks størrelse som en litterær tekst vil derfor ha et enormt meningspotensial, med muligheter for en rekke tolkinge og tolkinge avhengig av den konteksten (kultur- og situasjonskonteksten) som den leses i. Dermed vil også en teksts betydning (som for Halliday kun er én av måtene en tekst har mening på) endres ut fra hvilke kontekster den leses og forstås ut fra (jf. Berge, Coppock og Maagerø (red.), 1998:24–25).

Halliday mener videre at språket er strukturert rundt 3 generaliserte metafunksjoner som representerer ulike aspekter ved språket som et meningspotensial; en ideasjonell, en mellompersonlig og en tekstuell. Den ideasjonelle metafunksjonen (form/representasjon), representerer en reflekterende meningsform, og når man snakker om hva en setning eller tekst betyr, er det gjerne dette aspektet ved mening man sikter til. Alle disse metafunksjonene spiller imidlertid en rolle for hvordan (på hvilken måte) tekstens mening og budskap skapes, og all dekodning av tekst (også selve den grammatiske analysen) innebærer derfor tolking (ibid, side 48). Når vi skal beskrive den tekstuelle meningen og de språklige realiseringene av den, betrakter vi hver ytring som et budskap. Halliday antar at setningen i alle språk har en karakter av et budskap, og at den har en form for organisasjon som gjør den til en kommunikativ begivenhet. Når vi derimot er opptatt av den ideasjonelle meningen, hva en setning eller tekst BETYR, vil situasjonen være mer kompleks, og det vil ikke lenger være først og fremst senderens (forfatterens) intensjon som blir retningsgivende for hvordan vi tolker ytringen eller teksten. En litterær tekst kan ikke uten videre reduseres til en språkhandling og studeres ut fra hva forfatteren vil med den (intensjon), til det er registervariablene for uklare. Tekstens mening skapes, ifølge Halliday (ibid, side 115), i friksjonen mellom teksten selv og dens kontekst. Det betyr at deler av omgivelsene for enhver tekst er et sett av tidligere tekster – tekster som tas for gitt som noe av deltakerne deler (intertekstualitet).

Tekst som produkt og/eller prosess

Det prosessuelle aspektet ved tekster knyttes av Barthes og Halliday hovedsakelig opp mot tolkingsaspektet ved tekster; en tekst er åpen og uferdig i form av det ikke avgrensbare meningspotensialet som ligger i den. I før-romantisk tid, før forfatterinstansen og de rettighetene og pliktene som er knyttet til denne kommer inn og begrenser bruken av litterære tekster og verk, kan imidlertid dette aspektet gi seg utslag i at selve tekstens utforming, i det den kopieres, omskrives eller oversettes, farges av (av)skriverens tolking av teksten. Som tidligere nevnt ser Foucault forfatteren som et slags begrensende prinsipp, som hindrer den frie sirkulasjonen av tekster. Dette begrensende prinsippet er i mye mindre grad til stede innenfor den norrøne prosalitteraturen, noe som fører til større eller mindre grad av variasjon mellom de ulike representasjonene av et narrativ.

Mennesket mener noe, ifølge den språkvitenskapelige tradisjonen fra Hjelmslev til Halliday, gjennom et semantisk system, og det må beherske et semantisk system for å kunne mene noe. For å kunne uttrykke hva det mener, må mennesket kode denne meningen i et leksikogrammatisk system (i grammatikk og vokabular). Dette systemet blir igjen kodet i et fonetisk eller ortografisk system, der tale og skrift er to ulike språkmodi. Språket (og skriften) er derfor et medium for meningssskaping. Medieringen gir form til erfaringer og opplevelser gjennom måten disse erfaringene og opplevelsene blir valgt ut, fokusert og organisert. Denne språkvitenskapelige tradisjonen spør; ”*hvordan* er mening uttrykt”. Hvilken mening som uttrykkes er underordnet. Form sees som et middel for å realisere mening, og meningsdannelse som noe prosessuelt og potensielt uendelig. I lys av denne måten å forstå tekst på, skulle det dermed ikke være noe prinsipielt i veien for at ulike uttrykksformer (tekstrepresentasjoner) kan uttrykke mening på samme måte?

Middelalderens stadige omformulering av tekster medfører at organiseringen av det tankestoffet som tegnene (tekstobjektene) viser til stadig blir gjort på ny – men på basis av de tidligere organiseringene av samme tankestoff (muntlige som skriftlige). Dette medfører at meningspotensialet i de ulike tekstrepresentasjonene kan endre seg mer eller mindre fra representasjon til representasjon, og fra tekstvitne til tekstvitne. Språket, som medium, organiserer, velger ut og fokuserer omverdenen (tankestoffet – i forhold til narrative tekster kan vi kanskje kalle det den underliggende fortellingen / narrative). Samtidig utelates noe. De tekstene vi har fremfor oss i dag, er medierte til oss gjennom skrift. Samtidig vet vi at de i samtiden også ble medierte muntlig (enten som muntlige fortellinger eller som opplesninger). Også dette er det viktig å ha in mente når man undersøker oversettelsesprosessene i

middelaldertekster – spesielt sett i lys av mulige, senere tilpasninger og omskrivinger. Det er altså viktig å forholde seg til variasjonen i den middelalderlige teksttradisjonen – og tekstene som prosess – når man skal studere disse prosessene.

Teksters forhold til andre tekster – Genette

I den påfølgende analysedelen av avhandlingen vil jeg benytte meg av Gerard Genettes begrepsapparat i sammenheng med hans teorier om transtekstualitet, det vil si alt som setter en tekst i forbindelse med andre tekster. Det som gjør at Genettes transtekstualitetsteori egner seg godt i denne sammenhengen, er de mange og svært konkrete formene for omskriving som han ramser opp, og som dermed blir et godt utgangspunkt for å beskrive selve den tekstuelle variasjonen som vi har med å gjøre, og som er blitt beskrevet tidligere i dette kapittelet. For Genette er transtekstualitet poetikkens sanne objekt. Poetikkens objekt er ikke den enkelte (litterære) teksten, men dens tekstuelle transendens; dens tekstuelle sammenheng med andre tekster. Teksten vurdert ”i sin singularitet” er derimot tema for kritikken. Genette behandler ulike former for transtekstualitet i *Introduction à l'architexte* (1979), som omhandler teksters forhold til sjangere, *Seuils* (1987), som omhandler teksters forhold til paratekster, og *Palimpsestes* (1982), som omhandler teksters forhold til andre tekster (hypertekstualitet).

I begynnelsen av *Palimpsestes* skisserer Genette opp 5 ulike typer transtekstualitet; *intertekstualitet*, *paratekstualitet*, *metatekstualitet*, *arketekstualitet* og *hypertekstualitet*. Hypertekstualitet, teksters forhold til andre tekster, er den eneste formen for transtekstualitet som behandles i boka. Det vil si; den handler om ethvert forhold som forener en tekst B, *hypoteksten*, med en tidligere tekst A, *hypoteksten* (og ikke kritikk/kommentar), enten forbindelsen er uttalt eller ikke. Hypertekstuelle forbindelser kan man finne i alle litterære verk, men Genette interesserer seg for de tilfellene der skiftet fra hypotekst til hypertekst både er *massivt* (det vil si at en hel tekst deriverer fra en annen hel tekst) og mer eller mindre offisielt uttalt. Genette skiller i hovedsak mellom to ulike typer av hypertekstuelle forbindelser: transformasjon og imitasjon. Den første transformerer hypoteksten (”sier det samme på en annen måte”) og den andre imiterer (”sier noe annet på samme måte”). Den første forandrer ikke innhold, men stil, mens den andre ikke forandrer stilen, men innholdet.

Genette skiller videre mellom to retninger av hypertekstualitet, en enkel og en komplisert. Med en *enkel* hypertekstuell referanse mener han at *emnet* i hypoteksten transponeres til hyperteksten. Den mest *komplekse* hypertekstuelle relasjonen er imitasjonen og transformasjonen av en annen teksts *struktur* og *stil*. Genette utreder flere måter denne

imitasjonen og transformasjonen kan foregå på, og deler de to typene inn i en lekende, en satirisk og en seriøs form. Lekende imitasjon er pastisj, satirisk imitasjon er karikatur og seriøs imitasjon er forfalskning, mens lekende transformasjon er parodi, satirisk transformasjon vil si travesti, og seriøs transformasjon vil si transposisjon. Det er imidlertid ikke et rigid mønster han setter opp; han bemerker at det finnes glidende overganger mellom kategoriene. Og den samme hyperteksten kan på samme tid transformere én hypotekst og imitere en annen.

Det er ikke uten videre gitt at man kan benytte Genettes begreper for å beskrive middelalderens tekstkultur. For det første konsentrerer Genette seg om transformasjoner der endringene fra hypotekst til hypertekst er betydelige. Slike omfattende transformasjoner er sjeldne innenfor den norrøne litteraturen. Han beskriver dessuten omskrivninger der man i hovedsak vil si at det er skapt *ny litteratur*, ikke omskrivninger der narrativet kun har gjennomgått større eller mindre endringer for at det for eksempel skulle tilpasses et nytt publikum. Men en del av boken omhandler den typen *transformation* som Genette kaller *formell transposisjon*, dette er endringer av hypoteksten som hovedsakelig er formelle, og som i mindre grad er ment å skulle endre innholdet i narrativet (selv om dette kan være en bivirkning). Og begrepene innenfor denne delen av Genettes hypertekstualitetsteori er nyttige også i beskrivelsen av de endringene som skjer fra et håndskrift til et annet, og fra en versjon til en annen.

Transposisjon kan deles inn i svært varierte prosedyrer. Genette skiller mellom formelle og tematiske former for transposisjon (disse kan også gli noe over i hverandre). Disse to formene for transposisjon kan videre deles inn i ulike typer. Samtidig understreker Genette at de fleste spesifikke transposisjoner bygger på flere av disse typene / operasjonene, og ikke kan reduseres til én av dem. I denne sammenhengen er det altså de formelle formene for transposisjon som er mest interessante. Begrepet *formell transposisjon* betegner for Genette prosesser som benyttes for eksempel for å tilpasse en tekst til et nytt publikum eller liknende, men hvor det, i alle fall tradisjonelt sett, fremdeles er snakk om den samme "teksten" eller "narrativet". Som navnet *formell transposisjon* tyder på, er det nemlig snakk om formelle endringer i teksten, ikke innholdsmessige. Men som Genette også påpeker, er det umulig å foreta også slike formelle endringer i teksten uten at selve meningsinnholdet i teksten forandrer seg noe. Hovedkategoriene av slike formelle transposisjoner er, ifølge Genette; *oversettelse*, *versifikasjon*, *prosifikasjon*, *transmetrifikasjon*, *transstilifisering*, *reduksjon*, *forstørring* og *transmodalisering*. I den norrøne teksttradisjonen vil man finne igjen de fleste av disse tilnæringsmåtene til omskriving. De vanligste tilnæringsmåtene vil

være *oversettelse* (av latinsk og fransk litteratur), *prosifikasjon* (i sammenheng med oversettelsen av den franske ridderdiktningen) og *reduksjon* (alle prosasjangrene). Vi kan også finne eksempler på *forstørring* (særlig i sagadiktningen utover i perioden, men også i riddersagaer og helgensagaer) og *transstilifisering* (alle prosasjangrene, for eksempel ved ”florissant stil”) i flere tekster.

Oversettelse

Genette skriver om oversettelse at: ”... no translation can be absolutely faithful, and every act of translation affects the meaning of the translated text.” (1997:214). Samtidig karakteriserer han oversettelse som én av de formene for transposisjon som har minst betydning for innholdet i teksten. Han synes også å være enig med E. A. Nida, som han siterer på at alt som kan sies på ett språk også kan sies på et annet, med mindre formen er et essensielt element i budskapet (1997:215). En litterær frembringelse er likevel i det minste delvis avhengig av det språket som den skrives på.

Mye er blitt skrevet rundt diskusjonen om hvorvidt det er mulig eller umulig å oversette, spesielt i forhold til skjønnlitteratur, og det er i alle fall klart at problemene en støter på i oversettelsen av en tekst, er større jo større lingvistiske forskjeller det er mellom kilde- og mottakerspråket, og jo større kulturelle forskjeller det er mellom kilde- og mottakerkulturen. Vanskelighetene ved å oversette en tekst slik at den tilsvarende kildespråkets tekst, kan dessuten illustreres ved at man oversetter en tekst til et annet språk for så å la en annen person oversette den tilbake til kildespråket igjen. Svært sjelden eller aldri vil da den første og den siste teksten se identiske ut; dette fordi oversettelse så og si alltid innebærer et element av fortolkning. Dette kan bli særlig synlig i såkalte skjønnlitterære tekster.

Mange av teoriene rundt oversettelse er som nevnt dessuten normative; de forteller oversetterne hvordan de bør forholde seg til originalen for at oversettelsen skal kunne gjengi originalen så trofast som mulig. Nyere deskriptive teorier omkring oversettelse interesserer seg imidlertid for hvordan faktiske oversettelser forholder seg til forelegget sitt, og for hvordan politiske og økonomiske forutsetninger og forhold kan være med på å farge resultatet man kommer opp med. Når man skal undersøke hvilken innvirkning selve oversettelsesprosessen har hatt på det oversatte produktet, er det derfor viktig å se på de elementene som er egnet til å gi oversetteren problemer. Man bør altså se på ordvalget i de oversatte tekstutdragene her, heller enn de mer åpenbare ulikhetene mellom tekstene, da disse, som Genette viser, skyldes andre forhold enn den enkle overføringen av en tekst fra et språk til et annet, nemlig reduksjon, forstørring med mer.

Reduksjon og forstørring

Genette skiller mellom tre ulike former for reduksjon og forstørring. Når det gjelder reduksjon, så deler han den opp i hovedformene *excision*, *concision* og *condensation*, mens forstørring deles inn i *extention*, *expansion* og *amplification*. *Excision* innebærer at man fjerner hele deler av en tekst; enten i form av en amputasjon av en sammenhengende og større del av teksten eller i form av større eller mindre beskjæringer flere steder i teksten. *Concision* innebærer også en forkorting av teksten, men uten at noen av de signifikante, tematiske delene fjernes. Snarere medfører dette at man skriver om slik at setninger og tekstutsnitt blir mer konsise. *Condensation* derimot innvirker på *hele* teksten og innebærer kun at meningen eller retningen i teksten bevares, ikke formen, liksom i et sammendrag, et resymé eller liknende.

Når det gjelder formene for forstørring, er det slik at *extention* og *expansion* direkte motsvarer henholdsvis *excision* og *concision*, slik at *extention* innebærer at man legger til større tekstutdrag, mens *expansion* innebærer at lengden av hver av setningene i teksten fordobles eller mer. *Amplification* motsvarer derimot ikke *condensation*, men må i stedet regnes som en blanding av *extention* og *expansion*. Genette har ikke noe begrep for det som ville være motsatsen innenfor reduksjon; nemlig en blanding av *excision* og *concision*. Mange av omskrivingene innenfor den norrøne litteraturen består imidlertid av tekster som er nettopp dette, og som tidligere nevnt går de gjerne under betegnelsen *parafraser*.

Endringer i stil og modus

Stil er noe som ifølge Genette følger hånd i hånd med oversettelse av en tekst, slik at stilen nødvendigvis ikke forblir helt den samme i en oversettelse. Man kan endre stilen i en tekst ved hjelp av 3 ulike operasjoner: reduksjon, forstørring og substitusjon. Det som skjer i overgangen fra den latinske til de norrøne tekstene når det gjelder stil, skyldes i høy grad reduksjonene i teksten. Blant annet reduseres det som Genette kaller det *tematiske* vokabularet, hvilket for eksempel vil si antall adjektiver, substantiver og liknende. En annen ting man kan se, er at antall setninger reduseres ved at innholdet i to eller flere skrives sammen, og dermed reduseres, til en.

De semantiske endringene som følger av rene formelle former for transposisjon (oversettelse, versifikasjon med mer), er hovedsakelig resultater av ikke-intenderte forvriddinger som er iboende i prosedyrene som utføres. Målet for en oversetter, en versifikator eller forfatteren av et sammendrag er å si det samme som hypoteksten i et annet språk, i verseform, eller i en mer kompakt form for eksempel; ikke å si noe annet. Et unntak

fra dette kan være når vi for eksempel har med ”forstørring” å gjøre. Ingen kan legge til tekst uten også å legge til betydning, og en fortelling kan ikke fortelles fra ”et annet ståsted” uten i det minste å modifisere dens psykologiske resonans. Disse formene for transposisjon hører derfor delvis også til transposisjon i ordets videste betydning – nemlig tematisk transposisjon.

En av svakhetene ved å benytte Genettes transposisjonsbegreper på middelaldertekster, slik som jomfrumartyrlegendene, er at det usikre forholdet mellom kildetekstene og mottakertekstene tilsløres. Samtidig er Genettes hypertekstualitetsbegrep på mange måter farget av det moderne tekstsynet, siden det er moderne tekster som behandles. Han ser på teksters påvirkning av andre tekster, men ser i denne sammenheng også ”tekst” som noe skriftlig; på denne måten ser han bort fra påvirkning fra for eksempel muntlige kilder – kanskje fordi det ville være nærmest umulig å faktisk skulle påvise en eventuell muntlig påvirkning i en tekst. Dette gjelder i høyeste grad også for de oversatte helgenlegendene. Denne litteraturen er, i alle fall innenfor det norrøne området, imidlertid i utgangspunktet noe mer ”skriftlig” enn mye av den hjemlige middelalderlitteraturen fra Island nok har vært. Det burde derfor være konstruktivt å benytte Genettes begreper – spesielt vedrørende formell transposisjon – i analysen av oversettelses- og omskrivingsprosessene med å omforme disse legendene til norrønt og på norrønt.

4. Oversettelses- og omskrivingsmekanismer i tekstene

I innledningen til denne avhandlingen skrev jeg at det å skulle påvise oversettelsesstrategier i forbindelse med de tekstene som utgjør mitt tekstkorpus, ofte kan fortone seg som en noe tvilsom affære. Når jeg likevel vil analysere forholdet mellom den latinske og den norrøne tradisjonen i de følgende kapitlene, så har det som nevnt flere årsaker. For det første er jeg av den oppfatning at dersom man kan påvise en type endring som typisk for oversettelsene fra et språk eller en sjanger til norrønt, så vil det sannsynliggjøre at dette er en oversettelsesstrategi innenfor det norrøne området. Skal man kunne gjøre dette, er det derfor viktig å gjøre oversettelsesstudier på så mange oversatte tekster som mulig, selv om man i det enkelte tilfellet ikke med sikkerhet kan si om en endring skal føres tilbake til den latinske tradisjonen eller den norrøne. For det andre er hovedmålet med denne analysen å undersøke hvilke elementer i den latinske tradisjonen som overføres til den norrøne, og hvordan jomfrumartyrsjangeren fremstår på Island i perioden 1300–1500; det vil si den delen av middelalderen som vi har bevart håndskrifter med denne typen tekster fra. I den forbindelse vil det ofte ikke være av avgjørende betydning hvorvidt en endring har skjedd innenfor den latinske tradisjonen eller den norrøne, så lenge den latinske grunnteksten i alle fall i store trekk likner det faktiske forelegget.

Det å skulle si noe definitivt om den faktiske norrøne oversettelsen vil altså være av noe underordnet prioritet. Det vil være mer interessant å kunne påvise mønstre for oversettelses- eller omskrivingsmekanismer innenfor den norrøne tradisjonen og i de enkelte norrøne håndskriftene. Sistnevnte vil ofte være både enklere og sikrere enn å påvise oversettelsesmekanismene, spesielt i de tilfellene der man kan sannsynliggjøre at de enkelte variantene og versjonene går tilbake på samme oversettelse. Hovedfokus i analysen vil derfor

være behandlingen av bibelske sitater og allusjoner (kapittel 5), samt religiøse (kapittel 6) og sjangerspesifikke motiver (kapittel 7) i de norrøne legendene. Her vil jeg likevel først gi en oversikt over forholdene mellom de ulike variantene og versjonene av de ulike norrøne legendene; legendene om Margareta (kapittel 4.1), Katarina (kapittel 4.2), Agathe (kapittel 4.3) og Cecilia (kapittel 4.4), før jeg gir en kort oversikt over de viktigste felles språklige, stilistiske og strukturelle forskjellene mellom de latinske grunntekstene og de norrøne legendene (kapittel 4.5). Til slutt i kapittelet vil jeg gjøre rede for noen av de viktigste forskjellene i oversettelsen av de ulike legendene, samt mellom de ulike legendariene som er representert i denne undersøkelsen (kapittel 4.6).

4.1. Om soghu enar selu Margrétar meyanar

Legenden om Margareta er, som nevnt i kapittel 1, overlevert i tre ulike versjoner på norrønt, og i mitt materiale er versjon 1 og 2 representert.⁵⁰ Versjon 1 (M1) er altså representert i de to eldste av de utvalgte håndskriftene: AM 233a folio og AM 235 folio, mens versjon 2 er representert i det yngste håndskriftet: AM 429 12mo. Versjon 2 (M2) ligger nærmest den latinske versjonen som Rasmussen (1997) har identifisert som nærmeste forelegg for de norrøne oversettelsene, mens M1 representerer enten en relativt fri bearbeiding av denne eller en selvstendig oversettelse. En slik selvstendig oversettelse kan da muligens å bygge på et kortere og ukjent latinsk forelegg av samme hovedvariant som forelegget til M2 (BHL 5303,3). Situasjonen er altså noe mer usikker når det gjelder identifikasjonen av forelegget til denne versjonen av legenden. M1 er sterkt preget av tilsynelatende utelatelser og omskrivninger, samt enkelte tillegg. Dette har gjort at enkelte har ment at oversettelsen av denne versjonen kan ha vært gjort uavhengig av oversettelsen av M2, og at det i så tilfelle kan ha eksistert et latinsk forelegg for denne versjonen som kan forklare (mange av) forskjellene mellom de to norrøne versjonene. Peter Rasmussen har, gjennom sine undersøkelser til sitt speciale om Margaretalegenden fra 1977, imidlertid ikke vært i stand til å finne noe latinsk forelegg som ligger nærmere denne versjonen enn BHL 5303,3. Når vi i tillegg vet at BHL 5303 ligger til grunn for de fleste folkespråklige versjoner av legenden, kan det synes mindre sannsynlig at et slikt forelegg har eksistert, men dette kan selvsagt ikke utelukkes. M1 avviker som nevnt også en god del fra alle kjente varianter av BHL 5303, noe som gjør det vanskelig å si om denne versjonen representerer en omskriving av legenden gjort innenfor norrønt eller

---

⁵⁰ Jf. nummereringen i Peter Rasmussens speciale fra 1977.

latin. Dersom man forutsetter at bearbeidelsen til M1 er gjort på Island, er det videre et spørsmål om den bygger på samme oversettelse som M2 går tilbake på eller ikke.

Hvis man skal komme nærmere et svar på disse spørsmålene, kan det være nyttig å undersøke hva slags endringer som gjøres i disse to versjonene. Dette har jeg delvis gjort i min hovedoppgave (se Bruvoll 2000). Her vil jeg fokusere videre på de enkelte håndskriftene med legenden – det vil si de tre som nevnes ovenfor – og dessuten undersøke om man kan se tendenser i de enkelte håndskriftene også når det gjelder de andre legendene om jomfrumartyrer som er en del av denne undersøkelsen. I dette kapitlet vil jeg derfor arbeide ut ifra at BHL 5303,3 også representerer forelegget for M1, og sammenlikne variantene i 233a og AM 235 folio ut fra denne teksten. Jeg vil i første omgang altså behandle forskjellene mellom den latinske grunnteksten og versjon 1 av Margaretalegenden som endringer gjort av en islandsk avskriver eller oversetter, og jeg vil heller komme tilbake til spørsmålet om hvorvidt denne versjonen kan gå tilbake på samme oversettelse som versjon 2 eller ikke i kapittel 8. Svært mange av utelatelene (og omskrivingene) i forbindelse med legenden om Margareta skjer dessuten i Margaretas bønner, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 5.2. Her vil jeg kort redegjøre for hovedforskjellene mellom den latinske grunnteksten og versjon 1, samt kort redegjøre for forholdet mellom de ulike norrøne versjonene av og håndskriftene med legenden.

Forholdet mellom de norrøne håndskriftene og versjonene

De to versjonene med legenden om Margareta har en del trekk felles når man sammenlikner dem med den latinske grunnteksten, men de fleste avvikstypene er likevel mer utbredt i M1 enn i M2. Begge versjoner av Margaretalegenden utelater i stor grad gjentakelselementer – både retoriske figurer basert på gjentakelse og gjentakelser av innholdsmessig art. Begge versjoner forenkler dessuten også spørsmålsstillingen i forhold til den latinske grunnteksten (GLat). I GLat stiller for eksempel Olibrius ofte flere spørsmål til Margareta, mens hun kun svarer på ett. M2 begrenser man seg da til å kun stille det spørsmålet det gis svar på, mens M1 (både 233a og 235) oftere forenkler på andre måter. I M1 gjengis også direkte diskurs fra GLat oftere med indirekte diskurs enn hva som er tilfellet for M2. Enkelte ganger kan denne versjonen dessuten blande direkte og indirekte diskurs der hvor GLat og M2 har direkte diskurs. Når det gjelder gjengivelse av den latinske setningsbygningen, følger M2 oftere GLat enn det som er tilfellet for M1 (både 233a og 235). Det finnes imidlertid enkelte unntak også fra denne tendensen, og da spesielt i de fortellende delene av teksten. I oversettelsen av

”Respice in me et miserere me, domine” (linje 187) følger for eksempel M1 ordfølgen GLat nærmere enn det M2 gjør.⁵¹

Forskjellene i oversettelses- og omskrivingsmekanismer mellom de to ulike norrøne versjonene som er behandlet her, er ganske klare. M1 skriver om, parafraserer og forenkler i større grad enn M2. Dette ser vi spesielt i sammenheng med taler, monologer og bønner, og gjerne ved elementer med teologisk innhold. M2 er mer påpasselig med i alle fall å få med essensen i det som blir uttrykt, og denne versjonen er også mer trofast mot GLat når det gjelder gjengivelse av retoriske virkemidler. Dette ser vi for eksempel ganske klart i gjengivelsen av Margaretas ulike bønner, noe jeg som nevnt vil komme nærmere inn på i kapittel 5.2. Forholdet mellom oversettelsesstrategier i de to versjonene er imidlertid ikke det samme i alle delene av teksten. Når det kommer til de fortellende delene av teksten, er det nemlig en tendens til at M1 utelater mindre her enn i andre deler av teksten. I enkelte tilfeller kan man dessuten se en del utvidelser og omskrivninger av teksten her, noe man ikke ser i M2. Dette er spesielt tilfellet i enkelte mer dramatiske deler av fortellingen, for eksempel i beskrivelsen av draken. I M2 ser vi her derimot en sterkere tendens til å forenkle enn i andre deler av teksten.

Beskrivelsen av draken som eksempel

I motsetning til de fleste andre steder i legenden, så er beskrivelsen av draken idet den dukker opp i fangehullet mer utfyllende i M1 enn i M2 (se linje 311–31). Beskrivelsen i M2 (429) følger GLat, bortsett fra at en rekke tekstsegmenter utelates og at enkelte andre bytter plass. Elementer som utelates, er at draken hadde mange forskjellige farger (linje 313), at skjegget dens så ut som gull (linje 315), at tungen dens blafret (linje 320), at det lå en orm rundt halsen dens (linje 321), og at man kunne se et sverd i hånden dens (linje 324). Opplysningene om at tennene dens var av jern og at øynene dens glodde som edelstener, bytter plass (linje 316–18), og når det i GLat fortelles at det kom en vond stank i fangehullet, at draken reiste seg opp midt i fangehullet og hveste, og at det ble lyst der på grunn av ilden som sto ut av munnen dens, så fortelles det i 429 at det kom en vond stank i fangehullet av ilden som brant fra munnen og nesen til draken, og at han reiste seg opp på halen og hveste (linje 327–9). Beskrivelsen i denne teksten er altså først og fremst preget av utelatelser og reduksjoner, selv om det også finnes noe omskriving. Det er også et eksempel på en utvidelse, i og med at det i 429 uttrykkes at det kom ild ut av nesen og munnen til draken, der det i GLat kun skrives at

---

⁵¹ Se også for eksempel beskrivelsen i AM 235 folio i linje 327–31.

det kom ild og røyk ut av neseborene dens (linje 319). Det at det også kommer ild ut av munnen dens, nevnes imidlertid lenger ned i denne beskrivelsen også i GLat.

Beskrivelsen av draken er noe mindre preget av utelatelse i M1 (både 235 og 233a) enn i M2, og noe mer av tillegg og omskrivninger. Episoden beskrives samtidig noe ulikt i de to håndskriftene med denne versjonen, men avvikene mellom disse to håndskriftene er atskillig mindre enn avvikene mellom M1 og M2. Liksom i GLat beskrives draken som *flerfarget* i M1 (linje 313), mens håret dens beskrives som *svært sidt* i stedet for *som av gull* i 233a (linje 314). I 235 beskrives drakens skjegg som ”hardt som torner” heller enn som ”av gull”, mens beskrivelsen av skjegget er utelatt i 233a (linje 315). Drakens tenner beskrives ikke kun som av jern (av gloende jern i 233a), men de beskrives også som så store som på villsvin i begge håndskrifter (linje 317). Drakens øyne skinner ikke liksom margeritter, men er liksom *blodklumper* i 235 og som *gloende glør* i 233a (linje 318).⁵² Ilden brenner ikke ut av neseborene dens, men av *øynene* i 235 og *munnen* i 233a (linje 319). Lenger ned i beskrivelsen, der det i GLat fortelles at det kom ild ut av munnen på draken, nevner imidlertid også disse håndskriftene at ilden stod ut av både munnen og nesen dens. Skildringen av at drakens tunge viklet seg inn (GLat), er utvidet til at den viklet seg rundt halsen dens i 233a (linje 320),⁵³ mens det er utelatt i 235. I 233a er dessuten opplysningen om at draken hadde en slange rundt halsen, omskrevet til at den hadde den i munnen, og videre er slangen beskrevet som ”hardla illiliga. en hun gafdi mikit hòfut” (linje 321–3). Opplysningen om at draken hadde et sverd i hånden, er utelatt i begge håndskrifter, liksom i 429 (linje 324), og i 233a er også opplysningen om at stanken av draken fylte fangehullet, utelatt (linje 235). Beskrivelsen av at draken reiste seg opp midt på gulvet, hveste, og at det ble lyst i fangehullet av den ilden som kom ut av munnen på draken (linje 327–331), er svært trofast gjengitt i 235, hvor alle opplysningene er med samtidig som setningsbygningen følger den latinske. Det eneste tillegget, som er felles for alle tre håndskrifter, går ut på at ilden beskrives å komme fra nesen i tillegg til munnen. I 233a fortelles det i stedet at draken reiste seg opp midt på natta, og beskrivelsen av at den hveser er utelatt. Setningsoppbygningen følger dessuten den latinske i noe mindre grad enn hva som er tilfelle for 235.

---

⁵² Beskrivelsen av øynene som ”gloende glør” stemmer med lese måten i enkelte håndskrifter med den latinske BHL 5303-versjonen av legenden.

⁵³ Dette er også forenlig med lese måten i enkelte håndskrifter med den latinske BHL 5303-versjonen av legenden.

Oversettelsen av legenden – først og fremst i lys av versjon 2

Både M1 og M2 er en del kortere enn GLat. Det er imidlertid helt klart at mens forelegget for M2 som nevnt har vært en variant av BHL 5303,3, den versjonen som her er benyttet som grunntekst, så er det noe mer uklart hva slags undervariant av BHL 5303 M1 er oversatt fra. Det er derfor altså uklart hvorvidt M1 er en bearbeidet versjon av samme oversettelse som ligger til grunn for M2, eller om den går tilbake på en annen oversettelse med hittil ukjent forelegg.⁵⁴

Når det gjelder M2, slik den er representert i AM 429 12mo⁵⁵, så er også denne versjonen preget av utelatelser og omskrivninger. Dette gjelder spesielt legendens taler og replikker, men også til en viss grad i de fortellende delene av teksten. Håndskriftene som inneholder legendeversjonen, er dessuten relativt sene avskrifter dersom man, som Unger (1877:i), antar at legenden ble oversatt på 1100-tallet. Det er uansett ingen grunn til å tro at legenden ble oversatt noe særlig senere, siden helgenens dødsdag tidlig kom inn i kalenderne som offisiell festdag (jf. kapittel 2). Det er altså stor avstand mellom oversettelsestidspunktet og AM 429 12mos tilblivelse.⁵⁶ Det er derfor svært vanskelig å si noe sikkert om hvordan den faktiske norrøne oversettelsen har sett ut. Den latinske versjonen som ligger til grunn for oversettelsen, det vil si BHL 5303, var dessuten svært utbredt og populær i middelalderen, og den er bevart i svært mange ulike underversjoner og varianter. Det er dermed også vanskelig å si noe sikkert om hvordan det faktiske latinske forelegget har sett ut, eller når og hvordan avvikene, i forhold til GLat, er kommet inn i den norrøne tradisjonen. Dersom vi ser på hvilke typer avvik vi finner i denne varianten av legenden, så ser vi samme type avvik også i de øvrige oversatte legendene som behandles her – om enn i noe mindre skala (jf. kapittel 4.5). Videre ser vi dem i like stor grad i enkelthåndskrifter med de øvrige legendene. Det er derfor ikke usannsynlig at mange av avvikene er oppstått i traderingen av legenden, og altså etter selve oversettelsestidspunktet.

---

⁵⁴ Mer om dette i kapittel 8.

⁵⁵ Og også i andre norrøne håndskrifter med denne versjonen av legenden, jf. Rasmussen (1977) og Bruvoll (2000).

⁵⁶ Håndskriftets avskriver synes imidlertid ellers å ha benyttet seg av relativt arkaiske varianter av legendene som er samlet i legendarier – dette gjelder i alle fall for legendene om Katarina (jf. kapittel 4.2), Agathe (jf. kapittel 4.3) og Cecilia (jf. kapittel 4.4). Det er derfor ikke usannsynlig at dette også gjelder for legenden om Margareta i samme håndskrift.

4.2. Om *sögu heilagrar Kateríne meytar*

Bjarni Ólafsson har, som nevnt i kapittel 1.3, undersøkt de ulike håndskriftene med legenden om Katarina tekstkritisk. Han finner da, i likhet med Peter Foote (1962:26), at håndskriftet Stock.perg. 2 folio (Stock. 2) ligger nærmest den latinske legenden; nærmere bestemt en variant av versjon BHL 1661b. Dette passer også godt med mine egne funn i analysen av håndskriftene. Stock. 2⁵⁷ synes nemlig på flere måter å være nærmere den latinske legenden enn de to andre tekstvitnene, selv om begge de to andre tekstvitnene på enkelte punkt kan ha lesemåter som ligger nærmere den latinske grunnteksten. Både AM 429 12mo (429) og AM 233a folio (233a) avviker likevel noe mer fra GLat, selv om 429 i det store og det hele følger 233a. Stock. 2 har en rekke interpolasjoner som verken finnes i GLat eller i de andre norrøne tekstvitnene. Ungers utgave av legenden i *HMS* har 233a som hovedtekst, og her er dermed disse interpolasjonene gjengitt, men de er her ikke markert som utelatt i de andre tekstvitnene. Bjarni Ólafssons hittil ikke utgitte utgave følger på sin side teksten i Stock. 2, og mangler dermed disse interpolasjonene.

Forholdet mellom de norrøne håndskriftene

Begynnelsen av legenden (frem til linje 89) mangler i 233a. I denne delen av legenden avviker den norrøne oversettelsen, slik den kommer til uttrykk i Stock. 2 og 429, kun lite fra GLat. De ganske få tilleggene som er å finne her, går stort sett ut på henvisninger til andre deler av teksten (som for eksempel: ”er ek nefnda”, linje 17) og tilleggsopplysninger av allmennopplysende art, som for eksempel at Alexandria ligger i Egypt (linje 39–40). I enkelte tilfeller er det dessuten behov for å skive om noe der den latinske grunnteksten benytter presise begreper med rot i gresk og/eller latinsk kultur, som for eksempel når man skal oversette begrepet ”conventu” (linje 39). Det eneste noe lengre tillegget her, går ut på å forklare at hedningene ”kalte det guder som de selv hadde smidd med sine hender” (linje 12–13), noe som nærmest må betegnes som en sjangerklisjé.⁵⁸ Stock. 2 og 429 ligger videre svært nært hverandre i denne delen av teksten. Det finnes en del mindre avvik mellom de to håndskriftene, og da ikke kun ortografiske. Det er imidlertid ikke slik at den ene av de to konsekvent har en lesemåte som ligger nærmere GLat. Tillegg og omskrivninger er altså til tider felles i de to håndskriftene, men som oftest ikke. I 429 ser vi for eksempel enkelte tillegg i form av demonstrativer og betegnende adjektiver (keisare, linje 17; uorra/uorum, linje

⁵⁷ Både Unger og Ólafsson kaller Stock. 2 ”tekstvitne A”, 233a ”tekstvitne B” og 429 ”tekstvitne C”.

⁵⁸ Jeg kommer tilbake til denne typen tillegg og referanser i kapittel 6.2.

44/57). Når avvikene ikke er felles, kan det, i de tilfellene der det er mulig å avgjøre dette, være både Stock. 2 og 429 som har en lesemåte som ligger nærmest GLat.

Det er også en del av teksten som kun er å finne i Stock. 2 og 233a (se linje 247–727). De to norrøne håndskriftene ligger her fra først av svært nær hverandre i uttrykket, selv om det finnes en del mindre ulikheter mellom dem. De ligger også nært opp til GLat. Stock. 2 har gjennomgående den lesemåten som ligger nærmest GLat, mens 233a har enkelte kortere tillegg⁵⁹ og omskrivninger⁶⁰ i forhold til GLat som vi ikke finner i Stock. 2. Fra og med linje 328, det vil si like før disputten med filosofene, ser vi imidlertid en klar tendens til utvidelse av teksten i 233a, mens Stock. 2 i all hovedsak fremdeles følger GLat ganske nært. Herfra og utover ser vi en rekke mellomlange og lange tillegg i 233a.

Det meste av legendeteksten (linje 90–246 og linje 747 og utover) er å finne i alle tre håndskrifter. De tre håndskriftene ligger i all hovedsak svært nær hverandre i disse tekstpartiene, med unntak av de før nevnte tilleggene og enkelte omskrivninger i 233a. Det finnes likevel en del mindre ulikheter mellom de tre håndskriftene, og da ikke kun ortografiske. Enkelte steder kan det finnes feil, mindre avvik i ordrekkefølge, samt noen få mindre utelatelser (gjerne ikke på mer enn noen få ord), tillegg og omskrivninger i enkelthåndskrift. Enkelte avvik fra GLat er felles for de tre håndskriftene, men som oftest er et avvik kun å finne i ett eller to av håndskriftene. Vi finner da flere avvik i 233a og 429 enn i Stock. 2. 233a er som nevnt preget av en rekke tillegg og omskrivninger. I øvrige deler av teksten følger den imidlertid de andre variantene nært. I 429 kan man blant annet se et eksempel på utelatelse av deler av en replikkveksling (et spørsmål og et svar), og dette håndskriftet har også noen flere avskriverfeil enn de andre håndskriftene. Håndskriftet har ellers få selvstendige lesemåter i forhold til Stock. 2. Det finnes likevel noen.⁶¹

Stock. 2 er altså det håndskriftet som innholdsmessig ligger nærmest GLat, og det er også dette håndskriftet som oftest, men ikke alltid,⁶² har den lesemåten som ligger nærmest GLat i forhold til ordrekkefølge, uttrykksmåte og liknende. Det peker mot større og mindre omskrivninger på islandsk grunn i den tradisjonen som ligger forut for de to øvrige håndskriftene. Ofte er det dessuten slik at man finner en amplifikasjon (parallellisme) i et eller begge de to andre håndskriftene, og da særlig i 233a,⁶³ men ikke i Stock. 2.⁶⁴ Man kan også finne en del utelatelser i de andre håndskriftene, og spesielt i 233a, som ikke er å finne i

⁵⁹ Se for eksempel linje 219, 265, 269 og 285, med mere.

⁶⁰ Se for eksempel linje 342–3.

⁶¹ Se for eksempel linje 1041–2: "Vít þesse ozd uard keisarinn reidz fuo at hann red [ua ualla]."

⁶² Se for eksempel linje 1038–9.

⁶³ Se for eksempel linje 316–17: Lat: *regeris* → 233a: *styrir ok ræðr*; Stock. 2: *rædr*.

⁶⁴ Det finnes ett eksempel på det motsatte, se linje 18.

Stock. 2. Også her finnes det imidlertid eksempler på det motsatte.⁶⁵ 233a avviker altså klart mest fra GLat, selv om det i det meste av teksten ligger svært tett opp mot de andre variantene. Dette håndskriftet har som nevnt en rekke tillegg som mangler i Stock. 2 og 429. Dette er nok hovedsakelig tillegg som er gjort i løpet av den norrøne tradisjonen som ligger til grunn for dette håndskriftet, i og med at de tre håndskriftene med denne legenden helt tydelig går tilbake til samme norrøne oversettelse. Jeg vil komme nærmere inn på de mange tilleggene i dette håndskriftet i kapittel 4.6. 429 har som nevnt ikke så mange selvstendige lesemåter i forhold til Stock. 2.

Oversettelsen av legenden

Når det gjelder utelatelse av kortere eller lengre avsnitt i en tekst eller omskrivninger og tillegg i tekstene, kan det være mer eller mindre umulig å påvise at enkelte er gjort av oversetteren selv. Tilsynelatende utelatelse kan altså for eksempel være et resultat av at det faktiske forelegget som er benyttet i oversettelsen, har sett annerledes ut enn grunnteksten. Samtidig viser det seg også at mange av utelatelsene nok skyldes traderingen heller enn selve oversettelsen. Mange av utelatelsene finner vi for eksempel kun i ett av flere håndskrifter. Dette ser vi for eksempel i legenden om Katarina, som stort sett kan betegnes som en oversettelse også etter en moderne standard. Når det gjelder denne legenden, er det dessuten ingen tvil om at håndskriftene bygger på samme oversettelse. Teksten er nemlig identisk eller nesten identisk i store deler av håndskriftene, med unntak av ortografiske trekk og det at ordrekkefølgen til tider varierer. Stock. 2 følger som nevnt GLat svært nært, noe som peker mot at grunnteksten nok ikke skiller seg avgjørende fra det faktiske forelegget på så veldig mange områder. Men selv om Stock. 2 som oftest er det håndskriftet som ligger nærmest GLat, og det finnes få utelatelse i dette håndskriftet, finnes det altså enkelte unntak. Som nevnt er det slik at enkelte av de utelatelsene som er å finne her, ikke er å finne i andre håndskrifter. Dette gjelder for eksempel utelatelsen i linje 445. I GLat og i 233a oppfordrer her Katarina filosofene hun har disputert med og overvunnet, til å si frem trosbekjennelsen og av hele sitt hjerte tro på Faderen og Sønnen og Den hellige ånd. I Stock. 2 er anmodningen om å si frem trosbekjennelsen utelatt. Men siden denne delen av anmodningen er gjengitt i 233a, er det lite sannsynlig at denne utelatelsen er gjort under selve oversettelsen av legenden. Det samme er tilfellet også for mange andre tilsynelatende utelatelse, avvik og tillegg i tekstene; de er å finne kun i ett av flere håndskrifter, mens andre håndskrifter har en lesemåte

---

⁶⁵ Se for eksempel linje 223 (hvor man har en utelatelse i Stock. 2 og 429, men ikke i 233a), eller linje 445 (se nedenfor).

som ligger mye nærmere den latinske grunnteksten. I disse tilfellene må det som regel regnes for usannsynlig at endringen er skjedd i andre deler av prosessen enn selve traderingen av teksten i norrøn språkdrakt. Et unntak er dersom man, som for legendene om Agathe og Margareta sin del, sitter med flere norrøne versjoner som ikke nødvendigvis går tilbake på samme oversettelse.

Den norrøne legenden om Katarina synes altså å ha blitt svært trofast oversatt til norrønt, selv om overleveringen i eller frem til 233a avviker en del. For mange av de delene av teksten hvor den norrøne oversettelsen, slik den er representert i håndskriftene, avviker fra BHL 1661b, har det lyktes Bjarni Ólafsson å finne latinske versjoner som på disse punktene ligger nær den norrøne oversettelsen. Dette peker mot at det faktiske forelegget som er benyttet, har hatt disse lesemåtene. Når det gjelder en del mindre avvik, som man ikke har kunnet påvise en parallell for i en latinsk versjon, er det mer usikkert hvor i traderingen man skal søke årsaken til avviket. En del av disse vil bli behandlet lenger nede, for å avklare hvilke typer avvik det er snakk om – noe som muligens kan belyse spørsmålet noe nærmere. Det finnes også et eksempel på et større avvik mellom GLat og de norrøne håndskriftene, hvor ingen hittil har påvist en parallell i latinske versjoner. Dette gjelder et lengre stykke i avslutningen av legenden i de norrøne håndskriftene, som mangler i BHL 1661b (se linje 1448–72). Mange av de avvikene vi finner mellom GLat og legenden om Katarina i norrøn utforming, er å finne kun i ett, eller til nød to, av håndskriftene. Dette er en klar indikasjon på at endringene ikke er skjedd på selve oversettelsestidspunktet, men senere. Vi finner videre kortere utelatelser og tillegg som er felles for alle håndskriftene, og som jeg skal komme nærmere inn på i kapittel 4.5.

4.3. Om *sögu heilagrar Agathe meyar*

Legendene om den hellige Agathe er, som nevnt i kapittel 1.3, å finne i sin helhet i alle de tre håndskriftene med legenden som behandles her. Ifølge Kirsten Wolf (2003:155) eksisterer det hele 5 ulike norrøne versjoner av denne legenden, som altså er overlevert i sin helhet eller fragmentert i 6 islandske og ett norsk håndskrift. Her vil imidlertid kun de to versjonene som er representert i mitt materiale, bli behandlet. Den versjonen som er å finne i Stock.perg. 2 folio og AM 429 12mo blir her, liksom hos Wolf (*ibid*), kalt versjon 1 (A1). Den versjonen som er å finne i AM 233a folio vil bli kalt versjon 2 (A2). Den norrøne oversettelsen av legenden – i alle fall slik den er representert i A1 – ligger relativt nært den varianten av BHL

133 som ble utgitt i *Acta Sanctorum*,⁶⁶ men den avviker en del i begynnelsen av legenden. Den norrøne versjonen som er bevart i 233a, avviker noe mer fra denne latinske grunnteksten. Det er usikkert hvorvidt dette skyldes at det faktiske latinske forelegget som er blitt brukt, har vært et annet enn for de to andre håndskriftene, eller om versjonen i 233a representerer en omskriving gjort på Island. Versjonen av legenden om Agathe i 233a skiller seg altså fra varianten av legenden om Katarina i samme håndskrift, ved at det der ikke er noen nevneverdig tvil om at sistnevnte går tilbake på samme oversettelse som de andre undersøkte norrøne variantene av legenden. Der legenden om Katarina i 233a følger Stock. 2 og 429 svært tett, bortsett fra i enkelte avsnitt som er sterkt bearbeidet og ved en del lengre tillegg, skiller nemlig uttrykksmåten i legenden om Agathe i 233a seg noe mer fra Stock. 2 og 429 i uttrykksmåten ellers. Også for denne legenden er det slik at uttrykksmåten i 233a i deler av legenden ligger svært tett opp til de andre håndskriftene, og i noen få tilfeller har dette håndskriftet en lese måte som ligger nærmere den latinske grunnteksten enn det som er tilfellet for de to andre håndskriftene.

Forholdet mellom de norrøne håndskriftene og versjonene

Alle tre håndskrifter med den norrøne legenden om Agathe avviker noe fra den latinske grunnteksten (BHL 133) i innledningen (se linje 1–36). For det første mangler innledningsordene til BHL 133, som kanskje kan oppfattes som en lang overskrift, i alle håndskrifter (linje 1–2). Dette kan likevel like gjerne skyldes det latinske forelegget som den norrøne oversetteren. Videre avviker de norrøne håndskriftene en god del fra hverandre og fra GLat i presentasjonen av Kvintian og hans begjær etter Agathe (se kapittel 4.5.). Også de to håndskriftene som inneholder versjon 1 (Stock. 2 og 429) er svært ulike på dette punktet, mens de derimot følger hverandre ganske godt i resten av fortellingen.

Versjon 1

Versjon 1 (A1) av legenden om Agathe er en ganske trofast gjengivelse av den latinske grunnteksten. Unntaket er innledningen til legenden (se kapittel 4.5). Variantene i 429 og Stock. 2 følger hverandre nøye i store deler av teksten; det er kun noen få steder at de to håndskriftene skiller seg avgjørende fra hverandre. Ett av disse stedene er den nevnte innledningen, der alle de tre håndskriftene avviker en god del fra hverandre og fra GLat. Gjennomgående er det likevel først og fremst ortografi, avskriverfeil og enkelte endringer i

---

⁶⁶ ASS Feb. 1: 615–18.

ordrekkefølge⁶⁷ som skiller de to håndskriftenes Agathelegende fra hverandre. Det er imidlertid ikke slik at det ene av de to håndskriftene følger GLat nærmere enn den andre på disse punktene. De store likhetene mellom de fleste delene av teksten gjør det derfor klart at disse to håndskriftene må gå tilbake på samme oversettelse, samtidig som individuelle avskriverfeil i begge håndskrifter viser at ingen av dem representerer den opprinnelige oversettelsen. Det er da også snakk om håndskrifter som er relativt seint daterte, henholdsvis til første halvdel av 1400-tallet (Stock. 2) og ca. 1500 (429).

Begge håndskriftene representerer altså en lese måte som ligger svært nær GLat både i innhold og, i de fleste tilfeller, uttryksmåte. Spesielt Stock. 2 er, ut fra det man kan se av den foreliggende latinske teksten, svært trofast mot sitt latinske forelegg, mens man i 429 kan se en del tydelige korrupperinger og omskrivninger. Det er derfor som oftest Stock. 2 som ligger nærmest GLat, enten det er på grunn av tillegg, utelatelser, feil eller omskriving i 429.⁶⁸ Det hender imidlertid også at det er 429 som tilsynelatende har den mer opprinnelige eller mest arkaiske lese måten.⁶⁹ Et eksempel på dette er for eksempel at håndskriftet har bevart skrivemåten *qualir* også utenom forkortelser.⁷⁰ Denne versjonen kan til tider også ha bevart tekst som på et eller annet tidspunkt er utelatt i traderingen frem til Stock. 2.⁷¹ Dette må tolkes dit hen at det også i traderingen frem til sistnevnte håndskrift må ha skjedd i alle fall enkelte korrupperinger og omskrivninger. Ingen av håndskriftene kan altså sies å representere den opprinnelige oversettelsen fra latin fullt ut.

Versjon 2 – AM 233a folio

Versjon 2 av legenden om Agathe, som vi finner i AM 233a folio, skiller seg noe mer fra den latinske grunnteksten enn det som er tilfellet for versjon 1. I motsetning til legenden om Katarina er det, som nevnt, imidlertid ikke klart at den versjonen av legenden som vi finner i dette håndskriftet, går tilbake på samme oversettelse som håndskriftene med den andre

⁶⁷ Se for eksempel linje 224, 230, 245, 307, 330, 446, 495–6, 547, med mere

⁶⁸ Se for eksempel linje 52–4, 80–5, 102–4, 175–6, 194–7, 204–8, 217, 272, 301–2, 333, 347, 358–59, 409–10, 494, med flere.

⁶⁹ Se for eksempel linje 190, 247–8, 317–18, 323, 325–6, 440, 589–90, med flere.

⁷⁰ I AM 429 12mo benyttes *q* alternerende med *k* i ord som *kvad* og *kval*. Hovedsakelig er det da slik at *q* benyttes i forkortelser (*q̄d* og *q̄la*), mens *k* benyttes der i alle fall første del av ordene er skrevet ut. Men *q* benyttes likevel i *qualir* i flere tilfeller uten at det er snakk om en forkortelse (se linje 179, 186 og 190). Dette tyder på at forelegget for dette håndskriftet må ha vært et ganske tidlig håndskrift. *Q* benyttes ikke i disse ordene i Stock. 2, men med ett unntak er disse ordene heller ikke forkortet i dette håndskriftet. Unntaket finner vi i linje 190 i legenden om Agathe, der *kvalir* forkortes *k̄alir*. Når det gjelder navnet på konsulen, Quintianus, så velger man å bevare skrivemåten med *Q* i begge håndskrifter med versjon 1, med unntak av i initialer og overskrifter i 429, der navnet skrives med *K*. I A2 skrives navnet på konsulen konsekvent med *K*, og *q* benyttes ikke i et eneste tilfelle i legenden om Agathe her.

⁷¹ Se for eksempel linje 323–6 og linje 551–3.

versjonen av legenden. Spørsmålet er da om dette er tilfeldige likheter i disse tilfellene, og om man altså har med to separate oversettelser å gjøre, eller om de viser at det har eksistert et felles utgangspunkt for alle håndskriftene. Man kan heller ikke utelukke at det er blitt benyttet flere forelegg i utarbeidingen av versjon A2 (233a), blant annet den oversettelsen som ligger til grunn for A1. Jeg vil komme tilbake til spørsmålet om forholdet mellom A1 og A2 i kapittel 8.

Oversettelsen av legenden – først og fremst i lys av versjon 1

Det finnes en rekke paralleller til legenden om Katarina når man undersøker oversettelses- og omskrivingssituasjonen i legenden om Agathe. Liksom for Katarinallegenden er mange av avvikene fra grunnteksten kun å finne i ett av flere håndskrift, og da spesielt i 233a (A2). I motsetning til legenden om Katarina, er det ikke klart om A2 går tilbake på samme oversettelse som A1. A1 følger på sin side også for denne legenden sin del GLat svært nært, noe som peker mot at GLat nok ikke skiller seg avgjørende fra det faktiske forelegget på så veldig mange områder. Unntakene fra dette er som nevnt avslutningen i legenden om Katarina og innledningen i legenden om Agathe (se kapittel 4.5.). Den norrøne legenden om Agathe synes altså å ha blitt svært trofast oversatt til norrønt, dersom kun versjon 1 tas i betraktning. Man finner likevel enkelte felles avvik fra grunnteksten i denne versjonen, og jeg vil beskrive disse nærmere i kapittel 4.5. Overleveringen i eller frem til 233a avviker en god del fra grunnteksten, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 4.6.

4.4. Om *sögu heilagrar Cecílie meyrar*

Legendene om Cecilia er som nevnt bevart i tre middelalderske håndskrifter fra Island, AM 235 folio (ca. 1400), Stock.perg. 2 folio (1400-tallet) og AM 429 12mo (ca. 1500). Disse norrøne variantene av legenden bygger, som nevnt i kapittel 1.3, helt klart på den i folkespråklige oversettelser mest vanlige latinske versjonen av teksten, nemlig BHL 1495. Det er nemlig relativt sett få avvikelser i de norrøne tekstene i forhold til denne latinske grunnteksten, noe som peker mot at det faktiske latinske forelegget ikke kan ha skilt seg nevneverdig fra den teksten som Delehaye utga i 1936, og som baserer seg på to latinske håndskrifter med legendeteksten; Parisino 10861 (1100-tallet) og Carnotensi 144 (900-tallet). De tre håndskriftene går tilbake på samme oversettelse av teksten, og de representerer samme versjon av teksten.

Legenden om Cecilia skiller seg fra legendene om Katarina, Agathe og Margareta ved at ingen av de tre håndskriftene med denne legenden avviker i noen særlig grad fra den latinske grunnteksten, dersom man ser bort fra at det er lagt til to islandske mirakelfortellinger knyttet til Cecilias navn i Stock. 2. Når det gjelder de tre andre legendene, er likevel de større avvikene først og fremst å finne i 233a, som ikke inneholder legenden om Cecilia. Av de tre håndskriftene som har bevart legenden om Cecilia, har to av dem bevart legenden i nesten likelydende ordlyd, nemlig 235 og Stock. 2. Det er imidlertid store lakuner i disse to håndskriftene, slik at kun begynnelsen av legenden (linje 1–178) er bevart i begge håndskriftene og altså sammenliknbare. Sammen dekker de to håndskriftene det meste av legenden, med unntak av linje 625–756, som omhandler deler av Valerianus' samtaler med Almakius og bøddelen Maximus. 235 dekker i tillegg til begynnelsen av legenden også mellompartiet (linje 179–624), mens Stock. 2 dekker slutten av legenden (linje 757–1092), samt har de to avsluttende mirakelfortellingene fra Island som kun er å finne i dette håndskriftet.⁷² 429 har på sin side hele legenden.

Stock. 2 og 235 er nesten likelydende i den delen av legenden som er bevart i begge håndskrifter, selv om 235 er noe mer korrumpert enn Stock. 2. Dette tyder på at de kan være rene avskrifter av samme håndskrift, eller eventuelt at det yngre håndskriftet kan være en ren avskrift av det eldre, eller i alle fall et håndskrift med ganske lik ordlyd som dette. Ifølge Peter Foote (1962:18) finner man, med kun ett unntak, denne likheten også for de øvrige legendene som er å finne i begge disse håndskriftene:

The closest relations of Stock. 2 are with AM 235 fol., a codex from Skálholt, dated about 1400. [...] With the important exception of the life of St. Martin (no. 2), the texts in Stock. 2 and AM 235 fol. are in general so closely related that we may reasonably conclude that both are derived at very few removes from the same earlier collection.

Alt dette peker mot at de to håndskriftene opprinnelig har hatt relativt likelydende tekster av legenden om Cecilia. Dette er altså to håndskrifter som på mange vis synes å være nært i slekt. Av den grunn vil jeg behandle de to håndskriftene samlet i dette kapitlet.

Den varianten av legenden som gjenspeiles i disse to håndskriftene, ligger i hovedsak svært tett opp til GLat, mens man finner noe større avvik i 429, spesielt i form av *excision* og *concision* (jf. Genette, se kapittel 3.2). Enkelte steder i teksten er imidlertid forholdet mellom de to variantene motsatt, noe som peker mot at den opprinnelige oversettelsen har vært mer trofast mot det latinske forelegget enn det hvert enkelt av håndskriftene bærer vitne om. De største avvikelsene mellom GLat og de norrøne håndskriftene finner vi ellers i begynnelsen av

---

⁷² Siden legenden om Cecilia i 235 slutter defekt før slutten, og denne legenden dessuten også står sist i håndskriftet, er det nok umulig å si noe om hvorvidt mirakelfortellingene kan ha vært med også her.

teksten, samt i dialogen mellom hovedpersonene og i de lengre monologene til Cecilia, for eksempel i talen der Cecilia forklarer Tiburtius om Kristi virke på jorden (se linje 341–492).

Forholdet mellom de norrøne håndskriftene

Ifølge Peter Foote (1962:27) er det slik at: "The text in AM 429 12mo is often but not always closer to the Latin than that in Stock. 2 and AM 235". En nærmere undersøkelse av tekstene viser imidlertid at det motsatte like ofte er tilfellet. Hvilket håndskrift som ligger nærmest GLat varierer nemlig mellom de ulike delene av legenden og mellom typer av avvik.

Når det gjelder de innledende avsnittene av legenden, som altså er den eneste delen som vi finner i alle tre håndskrifter, er ikke forskjellen mellom Stock. 2 og 235 på den ene siden og 429 på den andre iøynefallende. Denne delen av teksten er i det store og det hele ganske trofast oversatt til norrønt, samtidig som det er forholdsvis lite avvik mellom de tre håndskriftene her. Begge varianter har her både tillegg, omskrivninger og utelatelser, men mens tilleggene og omskrivingene er noenlunde likt fordelt mellom dem, så er utelatelsene noe mer utbredt i 429 enn i de to andre håndskriftene. 429 har også et par tillegg som ikke er å finne i de andre to håndskriftene (se linje 5–6 og linje 32). Stock. 2 og 235 har på sin side noen flere kortere tillegg. Disse består gjerne av enkeltord. Det er ingen lengre tillegg i noen av håndskriftene i denne delen av teksten. Begge varianter har en del omskrivninger i denne delen av legenden, og begge varianter kan ha lesemåter som er nærmere GLat enn den andre. Begge varianter er altså noe revidert. Noen ganger har da variantene samme avvik fra GLat, men oftere vil avvikene være å finne kun i én av variantene. Begge varianter ligger altså relativt nært opp til GLat.

Ofte ligger teksten i Stock. 2 og 235 nærmere GLat enn det teksten i 429 gjør. Når det i GLat fortelles at: "illa [Cecilia] in corde suo soli Domino decantabat dicens: Fiat cor meum et corpus meum immaculatum ut non confundar",⁷³ så oversettes dette i Stock. 2 og 235 med "En *hín [mangler i 235] helgha cecilia þaung loþ einum guði þiarta þínu ok mælti verði oþaugar þarta mitt ok líkamí at eigi þkómumz ek". Denne oversettelsen ligger svært nær den latinske, selv om enkelte mindre detaljer avviker (som for eksempel at *illa* oversettes med *En (hin) helgha Cecilia*. Oversettelsen i 429 avviker noe mer fra GLat, med utelatelse av ett ledd

---

⁷³ Oversettelse: "i hjertet sitt sang hun lovsanger til den ene Gud, siende: Gjør hjertet mitt og kroppen min plettfri, slik at jeg ikke skammes", jf. salme 118:80 i *Det romerske Psalteret*: "fiat cor meum immaculatum in tuis iustificationibus ut non confundar".

(at hun sang lovsangen *i sitt hjerte*), mens et annet ledd er lagt til (at *fnua ranglatum aretta gottu*):

En Cecilia *faung* loþ gudi *ok mælti uerdi ofau<r>gat hiarra mitt ok likame suo at eigi fkomumz ek at fnua ranglatum aretta gottu.*

I andre tilfeller er det teksten i 429 som ligger nærmest GLat, for eksempel når Valerianus forteller Tiburtius at han og Cecilia eier to kroner som *skinner med blomstrende farger og snehvit* glans. Den kursiverte teksten er da utelatt i Stock. 2 og 235, mens den er nedkortet til ”*þagzar ok biarttar*” i 429. I 429 ser man samlet sett en sterkere tendens til å forkorte, omskrive og forenkle teksten enn i Stock. 2 og 235. Man kan for eksempel se flere tendenser til at teksten skrives om for å lette lesingen av den. Samtidig kan man også se at en del arkaismer / latinismer overlever i teksten (jf. for eksempel formen ”quad”), og i uttrykksmåte og setningsbygning ligger nok denne varianten noe nærmere GLat.

Oversettelsen av legenden

Den norrøne legenden om Cecilia er, slik den fremstår i de tre bevarte håndskriftene med legenden, en ganske trofast oversettelse. Det finnes riktignok en del avvik fra den latinske grunnteksten, som altså ikke må forveksles med det faktiske forelegget. Felles for svært mange av disse avvikene, spesielt de kortere tilleggene vi finner her, er likevel at de gjerne kun er å finne i ett av de tre håndskriftene (eventuelt kun i 235 og Stock. 2). Den andre varianten har da ganske ofte en lese måte som ligger tett opp mot GLat. Dette peker mot at de fleste endringene i teksten ikke er blitt gjort i selve oversettelsesprosessen, men derimot senere i traderingen av teksten. Dette har den norrøne legenden om Cecilia felles med de norrøne legendene om Agathe og Katarina. Det finnes likevel, som i nettopp legendene om Agathe og Katarina, enkelte avvik fra GLat også dersom vi ser håndskriftene samlet. Disse avvikene er stort sett av samme type i de tre legendene; det vil si dersom vi ser bort fra versjon 2 av legenden om Agathe (A2). Vi ser også samme type avvik i versjon 2 av legenden om Margareta (M1), men her i noe større omfang. Denne typen avvik vil jeg gjøre nærmere rede for i kapittel 4.5, mens de mer omfattende formene for avvik, som vi stort sett finner i A2 og M1, vil berøres i kapittel 4.6.

4.5. Felles for legendene – avvik

De norrøne legendene om Katarina og Cecilia, samt versjon 1 av legenden om Agathe, er altså i det store og det hele ganske trofaste gjengivelser av hver sin latinske grunntekst. Det samme gjelder til en viss grad versjon 2 av legenden om Margareta. For alle de fire legendene finnes det likevel enkelte avvik som er felles for alle håndskriftene med legenden (eller en versjon av den). De skal behandles her. Når man undersøker de avvikene som finnes mellom de latinske grunntekstene og de ulike norrøne representasjonene av dem, ser man at det tilsynelatende finnes en rekke fellestrekk i den tilnærmingen de ulike oversetterne av legendene har hatt til den latinske kildeteksten. Enkelte av disse avvikene er som nevnt tydelig et resultat av senere omskrivninger, ettersom de kun er å finne i ett eller et par av de håndskriftene som inneholder samme norrøne versjon av legenden. I andre tilfeller derimot, er det vanskeligere å si hvor i traderingen et avvik i forhold til den latinske hovedversjonen som en legende tilhører er oppstått, og om det er skjedd før, under eller etter oversettelsen til norrønt. I disse tilfellene kan en sammenlikning av prosesser i flere ulike legender være noe til hjelp. Et eksempel på det er forholdene i innledningene til legendene.

Innledninger og avslutninger

Når man undersøker oversettelsen av de fire legendene, er det slående hvordan større avvik først og fremst er å finne i innledningene eller avslutningene deres. Faktiske er det, med unntak av de mange tilleggene som vi spesielt ser i legendene om Agathe og Katarina i AM 233a folio, disse delene av tekstene som i størst grad skiller seg fra de latinske grunntekstene. Da ser vi bort fra versjon 1 av legenden om Margareta. Mange av disse endringene kan sannsynligvis best forklares ut fra hvordan det faktiske latinske forelegget som oversetteren har benyttet har sett ut, og ikke ut fra bevisste valg fra en oversetter eller avskriver. En grunn til dette er at nettopp innledninger og avslutninger ofte varierer fra håndskrift til håndskrift også i den latinske tradisjonen. I legendene om Katarina og Cecilia har vi de samme endringene i innledningene i alle de undersøkte håndskriftene. Dette er ikke tilfellet for legendene om Margareta og Agathe. Her har vi som nevnt den situasjonen at det i det undersøkte materialet er bevart to ulike norrøne versjoner for hver av de to legendene. M2 og A1 er da tydelig en oversettelse av GLat, mens M1 og A2 avviker en del fra denne. Samtidig er det ikke identifisert mer sannsynlige forelegg for M1 eller A2.

Legenden om Katarina – avvik i begynnelse og slutt

Den norrøne legenden om Katarina skiller seg ikke like mye fra den latinske grunnteksten (BHL 1661b) i innledningen som de andre tre legendene, men den åpner noe annerledes (jf. linje 3–6). Åpningen i den norrøne oversettelsen ligger imidlertid svært nær åpningen i den latinske versjonen BHL 1659, noe som peker mot at det faktiske latinske forelegget har hatt denne lese måten. Den norrøne legenden om Katarina synes også ellers i det store og det hele å ha blitt svært trofast oversatt til norrønt, selv om overleveringen i eller frem til 233a avviker en del. Den norrøne oversettelsen, slik den fremstår samlet ut fra de tre aktuelle håndskriftene, avviker riktignok på enkelte områder en del fra BHL 1661b også andre steder enn i innledningen. Bjarni Ólafsson (1972) har imidlertid funnet latinske versjoner med lese måter som ligger tett opp til den norrøne oversettelsen i en rekke av disse tilfellene. Dette peker mot at det faktiske forelegget som er benyttet, er blitt svært trofast oversatt til norrønt. Når det gjelder en del mindre avvik, som man ikke har kunnet påvise en parallell til i en latinsk versjon, er det mer usikkert hvor i traderingen man skal søke årsaken til avviket. En del av disse vil bli behandlet lenger nede, for å avklare hvilke typer avvik det er snakk om – noe som muligens kan belyse spørsmålet noe nærmere.

Det finnes også et eksempel på et større avvik mellom GLat og den norrøne legenden, hvor ingen hittil har påvist paralleller i latinske versjoner. Dette gjelder et lengre stykke i avslutningen av legenden i de norrøne håndskriftene (se linje 1448–71). Her ser vi at et ganske langt tekstutdrag i de norrøne håndskriftene ikke er å finne i GLat. Men selv om det ikke er funnet et klart latinsk forelegg for denne delen, er innholdet av en slik art at det nok er mer sannsynlig at et tilsvarende avsnitt har stått i det faktiske latinske forelegget enn at det er snakk om et norrønt tillegg – spesielt gjelder det at englene tok legemet hennes etter hennes død og flyttet det til et fjell ved navn ”Syna”, samt opplysningene om ”Viðsmiors brunn” som ”sprettr upp” derfra. Deler av denne perioden finnes imidlertid kun i 233a, og det er nok mer sannsynlig at dette er et tillegg gjort i nettopp dette håndskriftet (jf. kapittelet om Guder og avguder, side 115):

*verða þar diópuloðir heilir. hrumr ok haltrir ganga. líkþráir hræinfað. blindr fja. dauþr heyra.
en daudr lípna. (linje 1458–60)*

Flytting i legenden om Cecilia

I legenden om Cecilia er det en type endring som vi først og fremst ser i begynnelsen av tekstene, og ikke så mye ellers i fortellingen. Det gjelder flyttinger over større deler av teksten enn cirka én til et par setninger. Flytting, det at rekkefølgen på fortellende elementer i teksten

eller på tekstelementer innen en replikk eller tale kan skifte plass, er en relativt vanlig omskrivingsstrategi i de norrøne tekstene. Dette skjer noen ganger i alle håndskrifter med en norrøn variant av legenden, men oftere kun i ett eller et par håndskrifter. I de jomfrumartyrlegendene som er gjenstand for denne undersøkelsen, skjer spesielt mange av disse flyttingene i begynnelsen av tekstene. Innledningene til selve hovedhandlingen er dessuten svært ofte noe omskrevet på andre måter både i latinske og norrøne håndskrifter, noe som kan gjøre det vanskelig å avgjøre hvor i traderingen en endring er oppstått. Dette ser vi til en viss grad i legendene om Margareta og Agathe, men det er mest tydelig i legenden om Cecilia.

I legenden om Cecilia er det først og fremst i de innledende linjene at vi ser en omstrukturering av hendelsesrekkefølgen i forhold til den latinske grunnteksten (se linje 7–34). I den latinske teksten presenteres Cecilia som en ærverdig jomfru som bærer Kristi budskap gjemt i brystet sitt, og som uten opphold resiterer skriften og ber til Gud. Videre fortelles det at hun er trolovet med en ung mann som heter Valerianus, og at bryllupsdagen fastsettes. Deretter fortelles det at Cecilia var ikledd en hårskjorte, som hun bar inntil skinnet, og at denne ble dekket av klær av gullstoff. Denne beskrivelsen av hvordan Cecilia er kledd, kommer tidligere i de norrøne tekstene enn i den latinske grunnteksten – nemlig før Valerianus introduseres. Videre fortelles det i den latinske teksten at Cecilia er kristen i sitt hjerte, og at hun elsker Kristus og ingen annen. Hun tør imidlertid ikke si noe om dette når slektningene hennes fastsetter en bryllupsdato med hennes jordiske trolovede, siden deres og hans makt er svært stor. Når så bryllupsdagen kommer og alle andre gleder seg, lovsynger hun Gud i hjertet sitt og ber: ”Fiat cor meum et corpus meum immaculatum ut non confundar.” (linje 31–2).⁷⁴ Hun holder også to- og tredagersfaste, og ber gråtende til englene, apostlene og Guds hellige menn at de må huske henne i sine bønner. Videre overlater hun sin ærbarhet i Guds hender (se linje 18–26 og 33–34). I alle de tre norrøne håndskriftene faster og ber hun i fire og seks dager⁷⁵ før selve bryllupsdagen, og ikke etter (se linje 18–26). Her finner vi de samme ”flyttingene” i alle tre norrøne håndskrifter. Dette kan altså her like gjerne skyldes forhold i det faktiske latinske forelegget som endringer gjort i oversettelsesprosessen eller senere i den norrøne traderingen.

Flytting over flere tekstsegmenter er i legenden om Cecilia altså først og fremst å finne i innledningen. Også i legenden om Agathe og Margareta er denne strategien tilsynelatende

⁷⁴ Jf. Salme 118:80 i enkelte psaltere, blant annet det romerske.

⁷⁵ Seksdagersfaste var vanlig i norrøn middelalder, og den skulle holdes før allehelgensmesse eller Simonsmesse og før jul, jf. Fritzner 1954, bind 1, s. 392–3 og bind 3, s. 222. Også uttrykket ”fasta ferdøgru” er belagt hos Fritzner (1954, bind 1, s. 405).

typisk tidlig i teksten, men her finner vi slikt også ellers. Dette er da likevel mest utbredt i de versjonene av legendene som avviker mest fra de latinske grunntekstene, noe som peker mot at denne typen omskriving kanskje heller skyldes senere omskriving enn en oversetters valg i mange tilfeller, og altså, som nevnt ovenfor, det latinske forelegget i andre. I legenden om Katarina er det ingen ”flyttinger” (over flere linjer) som er felles for alle håndskrifter, men vi kan finne eksempler på det i enkelthåndskrifter.

Innledningen i legenden om Agathe – skifte av fokus

Innledningen til legenden om Agathe i BHL 133 (Mombritius) forteller at Sicilias konsul⁷⁶ Quintianus forsøker å få gifte seg med den kristne møya Agathe når han får høre om hennes anseelse og høye byrd. Det fortelles at dette er på grunn av at han vil øke sin egen anseelse ved hjelp av verdslig ære. Agathe er nemlig av svært fornem familie, mens han selv, til tross for sin posisjon, er av ikke-adelig slekt. Videre fortelles det at lidenskapen i ham vekkes alene på grunn av hans forbryterske tanke, og altså ikke på grunn av Agathe. Quintianus arresterer derfor den unge møya, og viser slik folket at han til og med er villig til å underlegge seg høytstående personer. Han begjærer henne, siden hun er vakker av utseende, på grunn av sin vellystighet, og han slipper begjæret sitt løs fordi han er havesyk og vil slå kloa i formuen hennes. Han er dessuten avgudsdyrker og demonenes tjener, og kan ikke engang *høre* Kristi navn.

De norrøne versjonene har begge det til felles at de i innledningen legger mest vekt på Qvintians (A1) / Kvintians (A2) havesyke og ærgjerrighet som motiv for å søke å få gifte seg med Agathe, og liten (A1) eller ingen (A2) vekt på hans begjær og på Agathes skjønnhet. Derfor er det heller ikke behov for å understreke at det er jarlens eget fordervede sinn som er opphav til lysten hans. Dette er derfor utelatt i alle tre håndskriftene. A1 (Stock. 2 og 429) følger som nevnt GLat nærmere enn det A2 (233a) gjør i innledningen. Stock. 2 ligger definitivt nærmest GLat (BHL 133) i denne delen, men den har likevel noen utelatelser når det gjelder det nevnte motivet i teksten, nemlig det at Quintianus' lastefulle lidenskaper oppildnes (på egen hånd), samt opplysninger om hans vellystighet og Agathes skjønnhet. I begge håndskriftene med versjon 1 gjøres det kun antydninger om dette. Begge håndskriftene nevner ”girmdar augum” hans og 429 nevner at hun er svært vakker, men det er også alt som fortelles. Grådighet og ærgjerrighet blir slik stående igjen som hovedmotiv for at jarlen ønsker å lokke Guds møy. I 429 uttrykkes dette likevel på en noe annen måte enn i Stock. 2 og GLat. Den latinske teksten forteller nemlig at han higer etter å øke sin anseelse ved hjelp av verdslig

⁷⁶ Oversatt til ”jarl” i den norrøne legenden.

ære og derfor lot han arrestere Guds tjenestekvinne, som var født i en fornem familie, siden han selv var født i en ikke-adelig ætt (linje 12–17). Dette gjengis ganske trofast, om enn med noen presiseringer, i Stock. 2, selv om opplysningen om at jarlen arresterer møya utelates (se linje 16–17). I 429 omskrives og utvides på sin side dette leddet noe. Det fortelles at jarlen var så lysten etter å få bli del av ætta til Guds gjeve møy, at han brasket seg med verdigheten sin, og han viste seg ærefull og mektig for menneskene for at han kunne forføre den høybårne møya: ”til þess uar hann meft lyftr at þina kyn goþuga mey gudf til þess at hann hrofadí metnadí fínun ok fýndí fíg svo goþgann ok mattkann þyrir monnum at hann mefti oþ teygía tígna mey” (linje 12–15). Videre legges det til at det er fordi han selv var av lav byrd selv om han hadde tatt en gjev tittel: ”hann uar otíginn at kyne þo er hann heþdí þa tígnar naþn tekít” (linje 17–19). Tidligere i denne teksten er det dessuten ikke det å få henne han søker, men det å snu hugen hennes fra den hellige troen (se linje 8). Utover dette går avvikene mellom Stock. 2 og 429 i innledningen hovedsaklig på valg av ord og uttrykksmåte, ikke på innhold.

I A2 (233a) er det imidlertid en god del avvik i tekstens innledning, spesielt i form av *concision* og *exicion*. Det fortelles kun, og med ganske få ord, at han vil vinne henne fordi hun var rik og ættestor, mens han selv var havesyk og ærgjerrig og av lav byrd, og at han syntes at han var bedre enn ættestore mennesker på grunn av den makten han hadde (se linje 16–21). Begjær og skjønnhet nevnes altså ikke i det hele tatt. Og der det i den latinske teksten heter at han ved å gjøre det han gjør, viser folkemengden at han til og med er villig til å underlegge seg høyættede personer, noe som helt er utelatt i A1, så står det i A2 at han syntes at han var bedre enn høybårne mennesker på grunn av rikdommen sin. I dette håndskriftet legges det også til at ”... *honum var geþit allra helldz ígegn krlftnum monnum*” (linje 30–31). En del av innholdet i den latinske grunnteksten utelates altså i én av versjonene, mens det gjengis (til tider noe forkortet) i den andre, og både A1 og A2 gjengir stoff fra GLat som den andre versjonen ikke har (om enn noe omskrevet). Dette peker mot at den opprinnelige norrøne oversettelsen, i alle fall dersom man kan sannsynliggjøre at begge versjoner går tilbake på samme oversettelse, har vært en trofast oversettelse der det meste av innholdet fra det latinske forelegget er tatt med.

Innledningen til legenden om Margareta

Når det gjelder innledningen i legenden om Margareta, så er denne fullstendig utelatt i 429, det håndskriftet som ellers har den tilsynelatende mest trofaste oversettelsen fra latin (M2). Innledningen er derimot representert i 233a og 235 (M1). Det er da mye parafrase i begge

håndskrifter, og noen erstatninger. Mye er dessuten utelatt, spesielt ”de store ordene”. For eksempel utelates mange av Theotimus’ henvisninger til sin egen bakgrunn, som han i den latinske teksten nevner for å gi seg selv troverdighet som vitne. Også enkelte av hans trosformularer utelates, som for eksempel: ”... in illius nomine multi martyres passi sunt et apostoli coronati sunt et innumerabiles sanctificati sunt”⁷⁷ (linje iii–iv) og ”... in nomine domini nostri Iesu Christi, qui caecos illuminat, surdos audire facit, mortuos suscitavit, martyres coronat et omnes credentes in se salvat”⁷⁸ (linje xv–xviii). Avslutningen på innledningen er en bønn til alle som har ører om at de må lytte med hjertene sine til det som fortelles, og at folk må forstå det. Videre kommer en oppfordring til jomfruer om at de må forestille seg selv som sarte jenter, og studere og streve hardt for at de kan oppnå den evige hvile sammen med santka Thecla og Susanna (se linje xxx–xxxii). I M1 henstilles derimot hele oppfordringen til ”alle dem som kan høre” (233a) eller ”alle dem som hører denne sagaen” (235). De blir her videre bedt om å (søke å) gjemme legenden i hjertene sine og holde den ofte i hendene, samt be den hellige møya om at hun ber til Gud om helse og hjelp for dem, både i denne heimen og i den andre. Det er altså en rekke større avvik i innledningen til denne norrøne versjonen av legenden. Dette gjelder imidlertid ikke kun de innledende og avsluttende delene av legenden i M1. Det er typisk for hele teksten dersom man tar utgangspunkt i at det faktiske forelegget for denne versjonen, liksom for M2, er en variant av BHL 5303. Liksom for legenden om Agathe er det imidlertid noe usikkert om M1 og M2 går tilbake på det samme eller på liknende forelegg, og om de faktisk går tilbake på samme oversettelse.

Utelatelse og omskriving – dialog og monolog

Svært mange av de mer merkbare utelatelsene og reduksjonene i legendene, skjer i forbindelse med dialog og monolog i tekstene. Vi ser der mange av de samme strategiene som Lucy Grace Collings (1969) har påvist i oversettelsen av *Codex Scardensis*; for eksempel utelatelse av gjentakelser. Hyppigheten av dette er imidlertid noe forskjellig fra legende til legende. Dette skjer for eksempel ganske ofte i de to versjonene av legenden om Margareta⁷⁹ og i versjon 2 av legenden om Agathe, mens det skjer noe sjeldnere i legenden om Katarina. Den åpenbare gjentakelsen: ”þvi at hun var hardla frid sem fyrr var sagt” (linje 208–9) utelates riktignok i ett håndskrift (429), men verken dette eller de andre to håndskriftene er

---

⁷⁷ Oversettelse (min): ”... i hans navn ble mange martyrer drept, og mange apostler ble kronet og uttallige ble helliget”.

⁷⁸ Oversettelse (min): ”... i vår herre Jesu Kristi navn, [han] som får blinde til å se og døve til å høre, han som gjenoppliver de døde, kroner martyrer og frelser alle de som tror på ham”.

⁷⁹ Jf. Bruvoll 2000, kapittel 5.3.

særlig preget av akkurat denne omskrivingsstrategien. Det samme er også tilfellet for legenden om Cecilia og versjon 1 av legenden om Agathe.

Oppregning og beskrivelse

I tillegg til gjentakelser og gjentakelsesfigurer, utelates også ofte ledd i oppregninger og deler av beskrivelser i de norrøne tekstene jamført med de latinske grunntekstene. I legenden om Katarina utelates for eksempel ”domum” (*huset*) fra Jesu ord om at ”enhver som forlater hus eller far eller mor eller brødre eller søstre for mitt navns skyld, skal få mangedobbelt igjen og arve evig liv” (se linje 260). Også flere ledd i en oppregning kan utelates. Dette ser vi for eksempel i legenden om Agathe. I GLat forteller Afrodisia at:

Ego etiam et gemmas et ornamenta insignia, et vestimenta auro texta obtuli: ego domos et prædia suburbana repromisi: ego varium ornatum domus, ego familias diuersi sexus et ætatis exhibui: ... (linje 80–85)⁸⁰

Dette blir i de norrøne versjonene oversatt med:

- A1: ek het *henne* gulli *ok* *filþri* *ok* *gimfteinum* *ok* *gulloþnum* *klæðvm.* *husum* *ok* *bæium* *ok *manne* [mangler i 429]. *londum* *ok* *lauða* þe.
A2: *ver þærðum henni* gull *ok* *gimfteina.* *ok* *gulloþun* *klæði.* *ok* *goðan* *hufbuning.* *ok* *þar með* *het ek henni* *londum* *ok* *laufum* *aurum* *ok* *manm* *með* *allzkonar* *auðæpum.*

Det er ofte vanskelig å avgjøre om denne typen avvik skyldes det faktiske latinske forelegget, oversetteren eller en avskriver. I en del tilfeller er det imidlertid mulig å sannsynliggjøre at endringen er skjedd i traderingsprosessen etter oversettelsen til norrønt; det vil si i de tilfellene der leddet ikke mangler i alle håndskriftene. Det kan også være mulig å sannsynliggjøre at et tilsynelatende avvik skyldes det faktiske latinske forelegget, det vil si i de tilfellene der man finner utgaver av den versjonen som den norrøne oversettelsen bygger på, som også mangler nettopp disse leddene. Vi kan se eksempler på begge disse tingene i første bønn i legenden om Margareta (se linje 87–89). Her sammenlikner Margareta situasjonen sin med ulike fangete dyr: ”Video enim me ut ovem in medio luporum. Ecce facta sum sicut passer ab aucupe,⁸¹ comprehensa in rete⁸² velut capra”.⁸³ Dette er en del av legenden som varierer ganske mye fra håndskrift til håndskrift både i den latinske og den

⁸⁰ Oversettelse (min): ”Jeg lovet henne dessuten også edelstener og sjeldne smykker, klær vevd av gullstoff, palasser og landsteder, og jeg satte frem for henne ulike praktfulle møbler og husfolk av begge kjønn og av alle aldre.”

⁸¹ NB: Dette leddet er utelatt i enkelte latinske versjoner.

⁸² Variant: *laqueum* = snare / snor

⁸³ Ifølge Clayton og Magennis (2006:220) er *capra* (hunngeit) den vanligste lese måten i ulike håndskrifter, men samtidig mangler flere håndskrifter hele dette leddet. Videre hevder de at den opprinnelige lese måten må ha vært ”ut caprea (rådyrhind) in laqueum (snare/snor)”, siden dette reflekterer Ecclesiasticus 11.32.: Sicut enim eructant præcordia fœtentium, et sicut perdix inducitur in caveam, et ut caprea in laqueum (PS: Er ikke med i den norske Bibelen). Dette leddet er utelatt i enkelte latinske versjoner.

norrøne tradisjonen. Når vi sammenlikner de norrøne variantene med den latinske grunnteksten, ser vi at enkelte av leddene mangler i ett eller flere av de norrøne håndskriftene. I noen versjoner er det dessuten også lagt til at Margareta er fanget liksom en fisk på en krok.⁸⁴ I de norrøne håndskriftene gjengis dette tekststedet med:

- 235: Nu em ek *sua* komm fem faud: med uð:gum. ok þengín fem þíkr j netí.
 233a: þuít ek er nu *sua* komín fem faudz með vòzgum eða þengín fem þugl i fnòzu eða þíkr ínetí.
 429: Nu fe ek mik fadda fuo fem faud amedal uarga eda þulg [sic] j fnoru eda þíka a augl.

Alle håndskriftene nevner altså at hun er kommet eller ser seg stå ”som et får blant ulver”, og at hun er fanget som en fisk i nettet eller på angelen. To av håndskriftene, 233a (M1) og 429 (M2) nevner dessuten at hun er fanget som en fugl i en snare. På grunn av den store variasjonen i de latinske håndskriftene er det vanskelig å si noe sikkert om hvordan oversettelsesstrategien her har vært. Alle de oversatte sammenlikningene er compatible med norrøn kultur, samtidig finner de ofte også støtte i ulike latinske versjoner,⁸⁵ siden enkelte latinske håndskrifter for eksempel nevner ”fisk på kroken”. Fangning av geit i nett nevnes altså ikke i de norrøne tekstene, men dette er heller ikke med i alle de latinske håndskriftene med denne versjonen av legenden. Ifølge Clayton og Magennis (2006:220, note 21) er det faktisk slik at de fleste håndskriftene utelater akkurat dette leddet.

En annen type avvik som vi ofte finner i oppregning og beskrivelser i legendene, er endring av rekkefølgen på ledd. I legenden om Cecilia ser vi et eksempel på dette i Urbans takkebønn til Kristus. Her er rekkefølgen noenlunde den samme i 235 og Stock. 2 som i GLat, mens teksten i 429 er noe omstrukturert (se linje 98–104):

- b** drottínn jesu criste godz hírdír C(ecilio) ambar þín þíonar þer fem fþakr faudz **c**. þuít at hon fendi til þín bzdugoma ínn . **a** drottínn jesu criste takk þu auvoxt hzeínlíþf radf þess er þu fęrir j bríoft C(ecilio) **d** hęgan fem lamd [sic!] **c** þann er hon tok olman fem líon

Teksten i 429 gir her ingen umiddelbar mening, men dersom vi antar at en avskriver har byttet om på ledd a og b ved en feiltakelse (de begynner med de samme ordene), så kan vi forstå denne endringen i 429. En slik endring i teksten kan altså være en ren avskriverfeil. Det finnes imidlertid andre eksempler på slike endringer som like gjerne kan være bevisste fra en avskrivers side. Cecilia sammenlikner for eksempel avgudene med døde mennesker, og hevder da at de døde er bedre enn avgudene fordi de ”mens de levde så med øynene, hørte med ørene, gikk rundt på føttene, snakket med munnen, kjærtegnet med hendene og anvendte nesene til å lukte med, mens de levde” (se linje 224–8). Mye av dette gjengis i 235, men i en

⁸⁴ Her refereres det til *Forkynneren* 9:12: ”Lik fisk som er fanget i det onde garn ...”

⁸⁵ Selv om ”fugl i snaren” må sees som en viss tilpasning, i likhet med fangstmetoden ”nett” for fisk

annen rekkefølge.⁸⁶ Her nevnes det at mennesket ”så med øynene mens han levde, og hørte med ørene, snakket med munnen, luktet med nesen, gikk på føttene (og) kjente med hånden”. I 429 er rekkefølgen den samme, men flere ledd er utelatt og fremstillingen er forenklet, i og med at det fortelles at den døde mannens legeme ”så, hørte, gikk og snakket med mennesker mens han levde”. Cecilia forteller også en liknelse om noen menn som arbeider på marken, og om hvordan andre menn ler av dem, slår hendene sammen og kommer med mange fornærmelser fordi de gjør det. I 235 fortelles det at de da ”fkelldu faman hon(dum) ok hlógu at verkmomnum”, mens det i 429 fortelles at ”þa ept þeir at uerkmomnum ’ok’ kuodu þa era uera ok fkelldu loþum faman” (linje 612–14). Flyttinger av denne typen er noe mer frekvente i 429 enn i 235 og Stock. 2, men ikke så mye at det er iøynefallende.

Når det gjelder legenden om Margareta, ser vi en del flere eksempler også på denne typen flyttinger i M1 enn i M2. Flyttinger av denne typen finner vi dessuten først og fremst i 235.⁸⁷ De fleste av flyttingene av tekstsegmenter i de fortellende delene av teksten kommer, i likhet med i legenden om Cecilia, i begynnelsen av legenden. Endringer i denne delen av legenden er, som tidligere nevnt, også svært vanlige i traderingen av latinske versjoner av disse legendene, og det er derfor vanskelig å si om endringene er skjedd før eller etter at legenden ble oversatt til norrønt. I legenden om Cecilia er flyttingene som nevnt felles for alle de norrøne håndskriftene med legenden. Dette er sjelden tilfellet for legenden om Margareta, men her det som nevnt vanskelig å avgjøre om M1 og M2 går tilbake på samme norrøne oversettelse. Det er derfor mulig at det latinske forelegget for M1 kan ha avveket en del fra forelegget for M2. Når det gjelder flyttinger av elementer innenfor replikkene og talene i M1, er imidlertid situasjonen noe annerledes. Her er det et par eksempler på at flytting finner sted i kun ett av de to håndskriftene (se linje 23–25 og 59–62). I disse to tilfellene er det derfor svært sannsynlig at omskrivingen har funnet sted i traderingen av legenden etter at den ble oversatt til norrønt, og ikke før eller i selve oversettelsen.

Språket i de latinske legendene og i de norrøne oversettelsene

Generelt kan man si at stilen og språket i legendene ofte er noe forenklet i de norrøne oversettelsene. Uvanlige uttrykksmåter blir naturlig nok sjelden gjengitt, samtidig som retoriske figurer og troper, for eksempel enderim, i de latinske legendene som oftest ikke

---

⁸⁶ NB: lakune i Stock. 2.

⁸⁷ Dette skyldes delvis at mange av disse flyttingene kommer i siste halvdel av legenden, som mangler i 233a. Eksempler på slike flyttinger i 235 finner vi blant annet i linje 59–62, linje 514–17 og linje 661–66. Sistnevnte flytting finner vi også i 429 (NB: 233a slutter defekt før de to siste eksemplene).

gjenskaþes eller i alle fall forenkles sterkt i legendene.⁸⁸ Dette kan for eksempel gjelde typisk litterært språk som når ”redite, prevaricatores, ad cor, respiscite ab hac pessima intentione”⁸⁹ i legenden om Katarina (se linje 1277–79), gjengis i en noe mer muntlig stil:

- 233a   heilir *sua*. látit þu þalfligr þyrir ætlan. Ok fnuiz þu þu lagabroti. þem yðr heþur þu hug komit.
- Stock. 2/429:   Snuít þu þu laga broti þu þem / er ydr heþur þu hvgh komit at *gera*. látit þu þessi þerligr þyrir ætlan

Et annet eksempel på dette kan vi se i legenden om Cecilia, hvor ”Nomen est hominis corruptoris atque susurratoris. Homicidam illum vestri auctores commemorant et criminis litterae vestrae demonstrant”,⁹⁰ blir oversatt med: ”Val(irianus) f(uaradi) hoðdomf *madr*. *uar hann ok manndrapf madr ok odada madr at þu er fkalld yðz fegía*” (linje 681–4). I legenden om Katarina oversettes også for eksempel ”Aperiens autem os suum, beata Ecaterina cepit ei rationem reddere dicens” med ”Þa suaradi *heilug [Stock. 2: en sæla mærl] Katarina” (linje 685–6). I legenden om Agathe ser vi noe av det samme når Afrodisia i den latinske grunnteksten forteller at hun og døtrene hennes har forsøkt å ”bøye sinnet til” Agathe, noe som i A1 gjengis med at de ”telia fyrir” henne, og i A2 med at de ”lokker hugen hennes” (se linje 77–79).

Et annet, men beslektet, vanlig avvik mellom de latinske grunntekstene og de norrøne legendene er at man i sistnevnte omskriver og benytter flere ord for å beskrive hendelser eller fenomener enn i førstnevnte. I legenden om Katarina, idet tiden i fangehullet går mot slutten, står det i den latinske grunnteksten beskrevet hvordan jomfruen er urolig for det forestående møtet med keiseren og at hun frykter pinstene. I Stock. 2 er det latinske ordet *presentia* (forestående) gjengitt med ordene ”Er hun uíffu at þa mundi en *verda fkuu*”, og i 429 med ”er hon uíffe þa enn at *uerda munde*”; altså ikke en verbatim oversettelse, men en oversettelse som gjør at man får gjengitt hovedessensen i denne ytringens innhold – med noen flere ord. I 233a er imidlertid fokuset i en viss grad flyttet over fra møtet med kongen til frykten for pinstene, i og med at dette er flyttet sist i perioden: ”*var þu fæla Katerina miok hugfuk þu*

⁸⁸ Se f.eks. Bruvoll (2000, kapittel 5). Man finner imidlertid et eksempel på det motsatte, nemlig enderim der det ikke finnes i den latinske grunnteksten eller erstatter en annen retorisk figur, i legenden om Katarina (jf. linje 614–16): ”... eþ þu uilldi þa *eigr líttillatliga* godunum þornir þæra. þa fkyllði þu *fuorði hoggm vera*” (233a) og ”... eþ þu þa daga fkyllði þu *hoggvín vera* eþ þu uilldi þa *eigr líttillatliga* gudvnum þornir þæra” (Stock. 2). Det er imidlertid vanskelig å konkludere noe ut fra dette, siden vi altså kun finner et par eksempel på det i hele materialet. Vi ser nemlig også noe liknende i legenden om Cecilia (se linje 499–500), hvor vi får inn et enderim på grunn av et tillegg.

⁸⁹ Oversettelse (min): ”Vend om, lovbrytere, til hjertet, ta til fornuften fra det forferdelige forsettet”.

⁹⁰ Oversettelse (min): ”Valerianus svarte: ”Navnet (hans) er menneskenes ødelegger og bakvasker. Han minnes som morder av forfatterne deres og skriftene deres viser (at han er) en bakvasker.” Lakune i 235 og Stock. 2.

þundi þeirra keifaranf. ok ótta þiflanna. er hun uffi at verða mundi.” (linje 889–91). Et annet eksempel i samme legende, har vi når ”Si Cesar invicte potestatis es”⁹¹ oversettes med ”eþ þer ert höþud lyðjinf ok keifari. þat ualld haþanda. er eigi ma figrat uerda” (linje 310–12). Det at hendelser kan beskrives med færre ord i latin enn i norrønt er ikke overraskende;⁹² dette er et typisk trekk også for oversettelser fra latin til svært mange andre språk. Når det gjelder å beskrive fenomener, så er det dessuten også naturlig at de kan måtte beskrives annerledes og mer utfyllende i en kultur der de ikke er kjent på forhånd.

Det er altså en mer muntlig stil i de norrøne oversettelsene, slik de er gjengitt i de bevarte håndskriftene, enn i de latinske grunntekstene. Man kan imidlertid se noe forskjell mellom de ulike håndskriftene som oversettelsene er overlevert i, noe som peker mot at i alle fall en del av denne tilpasningen ikke er skjedd i selve oversettelsesprosessen, men noe senere. Et flertall av omskrivingene som kan betegnes som forenkling av syntaksen eller omskriving til mer muntlig stil, er nemlig å finne i kun ett eller et par av håndskriftene. Ulike håndskrifter med én og samme legende skifter som regel også på å ligge tettere opp mot den latinske uttrykksmåten og å ha en tilpasning til mer ”muntlig” stil. Dette peker mot at mye, om ikke alt av denne type omskriving, er gjort etter selve oversettelsen av legendene. Noe liknende kan vi også se når det gjelder omskriving fra direkte til indirekte tale. Dette kan skje i alle norrøne varianter av en legende. Vi kan se et eksempel på det i legenden om Cecilia; Cecilia forteller sin ektemann hva han skal si til pave Urban (se linje 78–80). I den latinske teksten har vi da direkte tale i et sitat inne i en monolog, mens det skrives om til indirekte tale i de norrøne tekstene. Ofte ser vi likevel dette kun i ett håndskrift med en legende. I legendene om Agathe og Margareta er dette noe mer vanlig i den fra grunnteksten avvikende versjonen av legenden,⁹³ mens det i legendene om Katarina og Cecilia varierer hvilket håndskrift som har denne typen omskriving.

Vanskelig tilgjengelige uttrykksmåter og fremmede fenomener

I de latinske tekstene finner vi en del uttrykksmåter som tilsynelatende har vært vanskelig tilgjengelige i mottakerkulturen. Dette gjelder for eksempel uttrykk som er svært *skriftspråklige* i sin utforming, eller fenomener som beskriver forhold i avsenderkulturen og som ikke er kjente fra mottakerkulturen. Slike vanskelige eller uvanlige uttrykksmåter blir gjerne omskrevet eller utelatt i de norrøne legendene. Man kan gjerne kalle det en tilpasning

⁹¹ Oversettelse (min): ”Hvis du er keiser med urokkelig makt.”

⁹² Se også for eksempel linje 873–4, 1226–8, 1268, med mere.

⁹³ Se for eksempel linje 92 i legenden om Agathe. Se også Bruvoll 2000, kapittel 4.4.1.

til den norrøne tekstkulturen. En strategi er altså omskriving. Et eksempel på dette ser vi når Katarina i den latinske grunnteksten sier: ”quod ipse dicere dignatus est pandere non recuso”.⁹⁴ Dette oversettes med at hun sier at hun vil fortelle ham det vår frelser har lovet de som tjener ham med troskap (se linje 840–42).⁹⁵ Vi kan også se at en uttryksmåte som ”propellenda est dilatio” i legenden om Katarina, som nærmest har form som et ordspråk, omskrives til et mer hverdagslig utsagn: ”þa læt eínga dvol a verda æt (uórr) vilí muní pullgióraz (Stock. 2) / þramm ganga (233a og 429)” (linje 1055–7). Et annet eksempel ser vi også tidligere i samme legende. I den latinske legenden fortelles det at keiseren (etter dette) ”angrep Kristi tjenestekvinne idet han brukte all sin åndelige kraft mot henne” (linje 493–5). I de norrøne håndskriftene ser vi en tydeliggjøring og utdypning av dette, ved at det fortelles at keiseren mente at han nå hadde funnet et grundig gjennomtenkt råd mot henne, som (han mente) ville få henne til å føye seg. I legenden om Agathe ser vi dette i ekstrem grad idet jomfruen sier til legen (Guds engel) i fangehullet: ”Et quæ potest verecundia mea circa te esse, cum tu sis senior et maior natu? Ego vero licet puella sim, ita totum corpus meum laceratum est, vt vulnera ipsa non permittant aliquid stimulari in mente mea, vnde possit verecundia excitari”.⁹⁶ Dette gjengis rett og slett bare med ”Eigi ottumz ek þik ne skómmumz” i A1, mens det utelates fullstendig i A2.

En alternativ strategi for å takle disse uttryksmåtene synes altså å ha vært å utelate dem fullstendig eller delvis. Det er selvsagt vanskelig i våre dager å si noe om hva i den latinske teksten som er blitt oppfattet som for vanskelig tilgjengelig og fremmed til å overføres fra de latinske tekstene. Det kan også være at oversetteren faktisk ikke har forstått den latinske teksten enkelte steder og derfor har utelatt slike elementer, eller at det faktiske forelegget ikke har hatt med tekststedene som tilsynelatende utelates. Et fellestrekk ved mange av disse tekststedene er imidlertid at en trofast gjengivelse av dem vil virke svært *skriftspråklig*. Dette gjelder for eksempel utelatte tekststeder som: ”Adhuc enim modicum quantulumcumque ...” (linje 1216–17),⁹⁷ eller ”Attamen quia nec videmus per speculum in enigmate tunc autem facie ad faciem.” (linje 837–9),⁹⁸ i legenden om Katarina.

⁹⁴ Oversettelse (min): ”Jeg vil ikke unnså det som han selv har nedverdiget seg til å si”.

⁹⁵ 233a har dessuten også ”... forberedt for de som elsker ham”.

⁹⁶ Oversettelse (min): ”... og hvordan kan jeg føle skam overfor deg, du som er en eldre mann? Og selv om jeg er en ung jente, så er hele kroppen min så sønderrevet at sårene mine gjør opphissing av tanken, slik at jeg kan føle skam, umulig.”

⁹⁷ Oversettelse (min): ”Og dessuten beskjedent, for hva det er verdt.”

⁹⁸ Oversettelse (min): ”Vi ser nå som i et speil, i en gåte, men da skal vi se ansikt til ansikt”, jf. Paulus første brev til Korinterne, kapittel 13.12. Mer om dette i kapittel 5.1.

Billedlig språk

Felles for legendene er videre at man gjerne finner omskrivinger for billedlig språk, for eksempel sammenlikninger eller metaforer. I tekstene med legenden om Katarina ser vi dette når hun sier at hun ble "... in purpura nata atque educata"⁹⁹ – altså i en kongelig familie. Dette blir da omskrevet til "var ek upp fædd i holl fódur míns" (se Katarina, linje 242–3). I legenden om Cecilia blir "qui sicut astulae de naufragio remansistis",¹⁰⁰ gjengitt med "er *τῖλ* εἰν_κκ_ι *erud maklegir*" (Cecilia, linje 691–92), og i legenden om Agathe sammenlikner jomfruen sjelen sin med korn, som ikke kan bevares i kornkammeret med mindre "skallet dets blir tråkket hardt under føttene og befridd fra halmen" – altså må også kroppen hennes sønderrives før sjelen kan reddes. I de norrøne tekstene gjengis det at skallet på kornet må trækkes under føttene rett og slett kun med at "kornet må renses" (Agathe, linje 228–34). Et annet språklig bilde i samme tekst, nemlig "vt ego coronam meam perdam", gjengis i alle håndskrifter med "og miste min ære" (linje 335). Det er også vanlig at språklige bilder utelates helt. Vi ser altså at bildene er omskrevet eller tilpasset slik at de skal kunne forstås i sin nye kontekst. Billedlig språk er ofte språk- eller kulturspesifikt, og derfor vanskelig å oversette – også i våre dager. Det er derfor ikke overraskende at man har måttet ta i bruk ulike strategier for å gjengi eller tilpasse dem til det tiltenkte publikum, strategier som kan forstås som tilpasning til en norrøn kontekst. Jeg vil komme tilbake til hvordan dette forholder seg i Margareta's bønner i kapittel 5.2.

Denne formen for omskriving er ganske vanlig i de norrøne legendeversjonene. I enkelte tilfeller kan man likevel se at de noe enklere språklige bildene gjengis i de norrøne tekstene, som for eksempel i legenden om Margareta når "... et sanguis eius tamquam aqua de fonte purissimo decurrebat"¹⁰¹ gjengis med "sua blod rann um allan hentar líkama *ῥem uatn* or upp *ῥpre<<τ>* brunne" i M2 (se linje 196–7). Bildet forenkles likevel i M1: "Sua at blod þell um *hana [233a: allan líkam hennar]".¹⁰²

Tydeliggjøring

I de norrøne legendene legges det enkelte ganger til "overganger" i teksten – sannsynligvis for å lette lesingen av teksten. Spesielt mange av de tilleggene som vi finner i

⁹⁹ Oversettelse (min): "... født og oppdratt i purpurfargede klær".

¹⁰⁰ Oversettelse (min): "... som ligger igjen liksom tresplinter fra et vrak".

¹⁰¹ Oversettelse (min): "... og blodet hennes rant liksom vann fra den reneste brønn".

¹⁰² Dette forholdet mellom versjon 1 og 2 når det gjelder gjengivelsen av billedlig språk, er ganske typisk for resten av legenden om Margareta også, jf. Bruvoll 2000, kapittel 5.1.

legendehåndskriftene, i alle fall de som er felles for alle, er nemlig mest sannsynlig ment å skulle lette forståelsen av teksten eller gjøre sammenhenger tydeligere. Dette gjelder både paratekstuelle elementer, først og fremst innføring av overskrifter og underoverskrifter, og intratekstuelle elementer. Når det gjelder de paratekstuelle tilleggene i legendene, så er det først og fremst snakk om overskrifter og underoverskrifter. Disse er tydelig et grep som er gjort i etterkant av selve oversettelsen, idet de kun er å finne i enkelte av håndskriftene. Når det gjelder legenden om Katarina, finner vi dem for eksempel kun i 233a og Stock. 2, ikke i 429, og titlene er heller ikke de samme i Stock. 2 og 233a. Det finnes imidlertid en del intratekstuelle tillegg i selve legendene, felles for alle håndskrifter med en legende, som like gjerne kan være gjort av oversetteren som en senere avskriver.

I legenden om Cecilia kan vi se et eksempel på dette mot slutten i både Stock. 2 og 429. Her er det i den latinske legenden en ganske brå overgang mellom Cecilias forklaring på hvorfor hun har bedt om tre dagers frist av Gud etter at hun er blitt forsøkt halshugget (linje 1049–51) og utleggingen om hvordan pave Urban begraver henne etter hennes død (linje 1062–6). I Stock. 2 legges det derfor til en overgang: ”En er hín helga Cecilia andadíz ...” (linje 1061), mens vi i 429 får en god del mer informasjon i tillegg:

sancta cecília hafði margar heilaglegar kenningar þyrir meyium sínum ,medan hun, lípdi ok bad þeði fer ok odrum eilífðzar myrkunnar aþ allzualldanda gudi ok bad þer ftoðugar í tru finne ok mínntíz uit þer allar En síðan andadíz hun aþ farum þeim er hun uar hogguín ok toku einqlar fal hentar ok þluttu til hamma í eilípa dygd. (linje 1053–62)

Her får vi i tillegg vite at Cecilia fortsetter å forkynne til de som er i huset hennes og be om miskunn for seg selv og andre inntil hun til slutt dør av de sårene hun har fått. Det fortelles også at engler deretter henter sjelen hennes til et liv i evig glede. Denne typen lengre tillegg er svært uvanlige i de bevarte norrøne håndskriftene med denne legenden, mens de er mer utbredt i andre legender. Dette skal jeg komme tilbake til nedenfor.

Implisitt og eksplisitt uttalt informasjon

En liknende omskrivingsstrategi får vi når implisitt informasjon gjøres eksplisitt i tekstene. Det kan for eksempel være at det i de norrøne tekstene beskrives *hvordan* eller *at* en person kommer seg fra et sted til et annet, som når det i legenden om Katarina fortelles at: ”þa let keifarinu leiða þyrir fik hína helguztu mey kateřnam” (linje 491–2), noe som er underforstått i GLat. Det kan også være snakk om å skape en overgang fra en scene til en annen, som ellers kan komme noe brått på i GLat, som når det i oversettelsen legges til at ”... en *ham* gaþ henne leyþi til ínnngöngv ok at mæla flíkt er hun vildi” (linje 127–8), før Katarina trer inn i tempelet

for å tale til keiseren; eller når det før dronningens henstilling til keiseren om å spare Katarina fortelles at: ”Þa er kongr hafði fem ek fagda ’tí’ dauda dæmt hína fælu katérínam þa kalladi dróning a hamn ...” (linje 1132–4 i Stock. 2 og 429; flyttet frem til linje 1114–8 i 233a).¹⁰³ I disse to siste eksemplene ser vi imidlertid også at det tilføres noe mer informasjon enn det som i utgangspunktet er gitt i GLat – også implisitt. Dette er ikke helt uvanlig for denne typen tillegg i den norrøne oversettelsen.

Vi kan også se eksempler på at implisitt informasjon gjøres eksplisitt i de andre legendene. Et eksempel på dette kan vi se i legenden om Cecilia, idet det legges til at det var samlet en stor folkemengde på bryllupsdagen (se linje 27–8). I legenden om Agathe ser vi et eksempel på dette i og med tillegget ”En er qumcianus þra andlat heilagraz agathe” (linje 555–6) i alle håndskrift, og vi ser dette svært tydelig når det fortelles at det på marmortavlen som den unge mannen legger i Agathes grav, står ”mentem sænctam, spontanevm honorem deo, et patriæ liberationem”.¹⁰⁴ Dette oversettes da ganske trofast med: ”heilagt hugkört fialþvílianda ’gap veg’ gudí ok laufn þoftríardar” i A1.¹⁰⁵ Deretter følger så en presisering av hvordan man skal forstå dette i denne versjonen, men ikke i A2: ”En þat er svo at fíliia. fíia mæ r hafði heilag r hug fí kört fíalþvíliandi ok gap veg gudi. en avdladz lavfn þoftr íardar” (se linje 535–7).

Ofte er avvik som dette altså kun å finne i ett av flere håndskrift. Når Cecilia forteller at Gud sendte sin eneste sønn, født av en jomfru, til jorden fra himmelen, og at sønnen stod på et fjell og sa med mektig stemme: ”Kom til meg alle folkeslag” (linje 345), spesifiseres det i 429 at dette skjer ”er hann kom hingar” (linje 342). I samme håndskrift presiseres det også at tilskuerne, etter at Kristus har vekket døde til liv igjen, *bar vitne om ordene hans*. Vi ser også noe liknende når Cecilia skal halshugges. Det fortelles da at bøddelen forsøker seg tre ganger uten hell, og at det der var en lov som sa at man ikke kunne hugge samme person flere ganger. I 429 får vi da i tillegg en forklaring på hvorfor bøddelen ikke evner å hugge i hjel Cecilia: dette skjer fordi Gud den allmektige skjerner henne (linje 1038).

I legenden om Margareta ser vi at 233a har noen flere tillegg enn 235 (som det er naturlig å sammenlikne dette håndskriftet med, siden de to tilhører samme versjon). Disse tilleggene er gjerne slike forklarende tillegg eller overganger. I 233a ser vi for eksempel et tillegg etter at det fortelles at greven ber mennene sine dra for å spørre Margareta om hun er

¹⁰³ Se også for eksempel linje 127–8, 195–6, 211 med mere.

¹⁰⁴ Oversettelse (min): ”hellig sinn, til ære for Gud og frigjøring av landet.”

¹⁰⁵ Dette er noe omskrevet i 233a: ”heilagr hugr gap fíalþvíliandi ueg guði. ok laufn þoftríarþar.”

fri eller ikke. Her legges det da til at ”þa þo2o fendi menn greiþanf til þundar við margaretam” (linje 65–6). Deretter fortelles det at de forteller Margareta hva greven har sagt, en opplysning som vi også finner i GLat, 235 og 429. Noen av tilleggene av denne typen finner vi i begge håndskrifter med denne versjonen av legenden. Dette ser vi for eksempel når Olibrius sender mennene sine for å finne møya. I GLat og i 429 sier han til dem at de skal dra og finne henne, og at han vil gifte seg med henne om hun er fri, men ta henne til frille om hun ikke er det. I M1 legges det da til at han ber dem spørre henne om hun er fri eller ikke (se linje 57–8).¹⁰⁶

Opplysende informasjon, avklaring av årsaksforhold eller ”logiske brister”, osv.

En annen type utfyllende informasjon ser vi når det henvises til hva som er skjedd tidligere for å forklare eller utdype reaksjonen til ulike personer. I den latinske legenden om Katarina fortelles det for eksempel i linje 394–7 at keiseren føler seg utskjemt og befaler at Katarina skal brennes på bålet. I 233a og Stock. 2 (lakune i 429) utdypes dette med å peke på hvorfor han føler seg utskjemt; det er fordi de kloke mennene hans ikke tør å disputere med en ung møy. Videre understrekes reaksjonen hans på dette; han blir svært sint. Vi ser også noe av det samme når det i den latinske legenden fortelles at dronningen elsket Katarina høyt. Det innføres da nemlig en forklaring på dette i de norrøne tekstene. Hun elsker henne ”ap morgum lutum er hun heyrdi þra hemni jagða” (linje 620).

En liknende type tillegg har vi når substantiver, adjektiver, relativsetninger og liknende, som tydeligere avgrensner og bestemmer tekstreferenter, legges til. Dette må nok sees som en form for tydeliggjøring, og noen ganger folkeopplysning. Et eksempel på det første ser vi i linje 490 av legenden om Katarina, der ”Post hec autem” (men etter *dette*), i Stock. 2 bestemmes tydeligere ved at *tidendi* legges til: ”Eptir þessi tidendi”.¹⁰⁷ I 233a er dette enda tydeligere, i og med at det her også legges til en relativsetning: ”Eptir þessa atburði er nu var þra jagt”. Det kan også være snakk om andre presiseringer, som at det er guden ”er kriptur menn trua a” (linje 1095), man snakker om, at man ”heðan ap” (linje 1255) skal tro på den sanne Gud, eller at man overlater seg til Gud ”þyrir þinar keningar” (altså Katarinas, se linje 791–2). I de norrøne tekstene spesifiseres det også at det er *troen* det er snakk om når keiseren ber Katarina etterkomme hans vilje: ”eþ þu uilldir famþykkia uarn uila. ym truna” (linje 512), eller at det er ”porphírium ok alla hanf fveit” det er snakk om et

¹⁰⁶ Vedrørende flere tillegg av denne typen i legenden om Margareta, se Bruvoll 2000, kapittel 5.5.3.

¹⁰⁷ NB: lakune i 429.

sted der grunnteksten kun nevner "eos" (dem) (linje 1327–9). Vi ser også liknende tillegg i de andre legendene. For eksempel kan man i legenden om Cecilia se kortere forklarende tillegg som at "minnedagen deres holdes om våren, elleve netter før den første gangdagen".¹⁰⁸ Andre tillegg igjen består av svært korte spesifikasjoner, som for eksempel "på grunn av Kristi navn" (linje 92), "guds" (linje 117), "på denne måten" (linje 96), "sin trolovede" (linje 136), "straks" (linje 47), "um allir allda" (linje 123), "den levende" (linje 152), "til Gud" (linje 167), "helt til morgenen" (linje 171–2), "min bror" (linje 207), "heller enn et menneske" (linje 233), "den hellige" (linje 306), med mere. Spesifikasjoner av dette siste slaget er noe mer utbredt i 235 og Stock. 2 enn i 429.

Vi kan også se tilleggsopplysninger av den mer folkeopplysende arten, som når det i den latinske legenden om Katarina fortelles at keiseren innkaller til et konvent i byen Alexandria. I den norrøne oversettelsen (alle håndskrifter) legges det da til at Alexandria ligger i Egypt (Katarina, linje 39–40). Videre fortelles det ved ett tilfelle i grunnteksten at det ved tempelet blir fremført sang og musikk. I de norrøne tekstene opplyses det da om grunnen til dette: "... er þram var þlutr goðunum til dyrdar/τignar" (linje 99–100). Noen få tillegg kan også forstås som oppklaringer av logiske brister, som når det i den latinske grunnteksten fortelles at keiseren var i tempelet for å blote, og at folkeforsamlingen var der inne sammen med ham. I de norrøne tekstene presiseres det da at det er de "sem rum hafdi", som er der inne (linje 113).

Mange av tilleggene i legendene om jomfrumartyrer kan sees som forklarende eller utfyllende – de fyller altså hull i narrativet. Også en del av de øvrige avvikene i legendene kan forklares på samme måte. Et eksempel på dette kan være når det i den latinske legenden om Katarina fortelles at siden det ble krevd av de kristne at filosofene måtte begraves, så ble de funnet. I de norrøne håndskriftene fortelles det ikke at det ble "krevd av de kristne at de skulle begrave dem". Her heter det i stedet at de kristne leter opp beinene deres slik at de kan gi dem en *verdlig* begravelse, *slik det var høvelig* (Katarina, linje 478–80). Det spesifiseres altså at de kristnes handlemåte her er forenlig med det *som er mest høvelig*, noe som kanskje ikke har vært selvfølgelig for et norrønt publikum? En del av disse avvikene i legendene kan da muligens forklares ut fra en tilpasning til mottakerkulturens samfunnsforhold og -oppbygging.

Det legges altså til en rekke kortere tillegg i legendene, som har det til felles at man kan tolke dem som forklarende eller utfyllende. Det motsatte kan imidlertid også skje. I legenden om Katarina ser vi dette når opplysningen om at "alle kom for å høre dette brevet bli

---

¹⁰⁸ Den første gangdagen er 25. april.

lest opp” (linje 37–8) utelates i de norrøne tekstene. Brevet det da er snakk om, er brevet fra keiseren om at alle skal blote til avgudene. Også i legenden om Agathe ser vi at denne typen informasjon like gjerne kan utelates som legges til. For eksempel utelates i begge versjoner opplysninger som: ”quia eum voce publica confutabat” (linje 193), ”respiciens ad omnes maculas corporis sui” (linje 324), ”Quintianus dixit: Nunc videbo, si Christus tuus curabit te” (linje 419–20), ”et idcirco omnes periculum sustinerent” (linje 442), ”ipse autem ad posterulam secretarij fugiens, in ianuis populum dereliquit” (linje 448–9), og ”nec inuentus est aliquis, qui diceret hunc se scire”¹⁰⁹ (linje 526–7). Det er imidlertid vanskelig for oss i dag å si om denne typen avvik kommer av at ting er utelatt i den norrøne oversettelsen av tekstene eller i den senere traderingen av dem, eller om en del av disse tekstsegmentene faktisk har vært fraværende i det faktiske latinske forelegget. I enkelte tilfeller vil det være mulig å påvise at et tekstsegment ofte er fraværende også i latinske håndskrift, noe som peker mot den siste forklaringen, men dette trenger likevel ikke å være tilfellet for de mange andre ”utelatelsene” i teksten. Det er tross alt vanskelig å føre noe positivt belegg for at slike tekstsegment må ha vært tilstede i de faktiske foreleggene. Det er likevel svært stor sannsynlighet for det dersom utelatelsen kun er å finne i ett av flere håndskrift. Dette er ikke uvanlig i dette materialet. I legenden om Agathe utelates for eksempel opplysningen om at hun sier ”dette” (svaret til Afrodisia) med tårer i 233a, men ikke i de to andre håndskriftene (se linje 59–60).

Andre omskrivninger er vanskelig å forklare på noen av disse måtene. Et eksempel på det finner vi i legenden om Katarina (linje 469–73). Her fortelles det i GLat at: ”... etter at dette var gjort (det vil si etter at filosofene har fremsagt en trosbekjennelse), og alle hadde signet seg med det hellige korset og stadfestet *den* troen, og de heller ikke hadde ofret til gudene slik keiseren hadde befalt, så ble de brent på bålet”. En del av dette tekstsegmentet gjengis med noen flere ord i de norrøne håndskriftene (233a og Stock. 2, lakune i 429). I de norrøne håndskriftene fortelles det at ”... etter det ble de kastet på det bålet som keiseren/kongen hadde fått laget. Der mistet de livet ...”. Andre elementer i denne passasjen er utelatt eller erstattet. For eksempel nevnes det ikke at de har nektet å blote til gudene, derimot nevnes det at de dør i Guds navn. Det kan da spekuleres på om dette er blitt sett på som overflødig informasjon på noen slags måte. Det virker i så tilfelle merkelig med tanke på øvrige avvik i teksten (se også kapittel 6.2). Oversetteren kan her også ha valgt å fokusere på

¹⁰⁹ Oversettelser (mine): ”fordi hun sa imot ham offentlig” (linje 193), ”idet hun så på alle sårene på kroppen sin” (linje 324), ”Kvintian sa: Nå skal vi se om din Kristus vil kurere deg” (linje 419–20), ”og derfor befant de seg i stor fare” (linje 442), ”men selv flyktet han gjennom en hemmelig dør og etterlot folket ved porten” (linje 448–9), og ”og man fant heller ingen andre, som sa at de kjente ham” (linje 526–7).

de gode maktene heller enn avgudene. Det er imidlertid like sannsynlig at denne ”endringen” gjenspeiler det faktiske latinske forelegget. Andre forklaringer kan kanskje også tenkes.

Når det gjelder tilleggene av denne typen, er det vanskelig å si om de er tilfeldige, eller kan ha representert ”hull” som det ikke var nødvendig å fylle ut i en latinsk kontekst, men som derimot var essensielle for forståelsen av den norrøne konteksten. En del handlinger omkring for eksempel hvordan eller hvorfor man utfører bønn kan imidlertid ha vært sett på som selvsagte i en kultur hvor bønn allerede var en integrert del av et kristent liv, mens man på Island kan ha gjort ting på en annen måte. Dette blir likevel foreløpig for spekulasjoner å regne. I begynnelsen av legenden om Cecilia fortelles det at Cecilia faster og ber til Gud etter at bryllupsdagen hennes er blitt fastsatt, fordi hun ikke tør fortelle sin familie og sin festemann om sin kjærlighet til Kristus. I de norrøne variantene av legenden får vi to ulike forklaringer på hvorfor hun ber (se linje 21):

- þat er hvin ugdí at fírlípi hennar myndi faurgaz (Stock. 2 og 235)
- þuiat hon meidí líkama sínn í morgum meínlefum (429)

Det gis derimot ingen eksplisitt forklaring på dette i den latinske grunnteksten. I den ene norrøne varianten av legenden understrekes altså frykten hennes for at ekteskapet skal ødelegge for hennes rene livsførsel, mens man i den andre fremholder at hun er blant dem som selv piner kroppen sin for frelsens skyld. Det ser imidlertid ut til at man i begge tilfeller har følt et behov her for å forklare hennes handlemåte, mens den i en latinsk kontekst kanskje ikke har trengt forklaring.

Tilpasning til det norrøne samfunnet

En del av de ovenfor nevnte avvikene i de norrøne oversettelsene av legendene kan nok forklares som en tilpasning til den norrøne tekstkulturen, eller som oppklaringer av fremmedelementer i en fortelling fra en fremmed kultur. En del av disse endringene ville dessuten kunne falle inn under dagens normer for oversettelse, og da karakteriseres som en oversettelse orientert mot mottakerkulturen. En del av disse endringene er helt tydelig en bevisst tilpasning. I alle legendene har man for eksempel valgt å benytte en hjemlig tittel på den hedenske forfølgeren, for eksempel jarl, greve, eller liknende, i stedet for å forsøke å bringe titler som *konsul*, osv inn i det norrøne språket eller forklare tittelen. Man velger også å gjengi navn på norrøne guder i stedet for de latinske nevnt i grunntekstene. Slik blir Jupiter og Venus i stedet Odin og Freya. Andre endringer kan det være noe mer diskutabelt å klassifisere som tilpasning til den norrøne konteksten. Dette gjelder for eksempel at man i legenden om

Agathe, idet Agathe sammenlikner Kvintians kone med Venus (Frøya) og ham selv med Jupiter (Odin), i de norrøne tekstene har valgt å snu om på rekkefølgen av de to slik at hun først sammenlikner Kvintian med Odin og deretter kona med Freya.

Makt og tid i legenden om Katarina – to eksempler

I den norrøne oversettelsen av legenden om Katarina kan vi se en del avvik som lett vil kunne forklares som en tilpasning til forhold ved det islandske samfunnet i middelalderen, uten at man med sikkerhet kan si at endringene faktisk er gjort av selve oversetteren eller i traderingen av teksten på norrøn grunn overhode. I den norrøne oversettelsen, slik den er representert i de bevarte håndskriftene, legges det for eksempel til at Katarina, dersom hun velger keiseren til ektemake, vil "... haþua þar med ríki ok ualld yþir ollum monnum i heíminum" (233a) / "haþa ríki upp ollvm monnum" (Stock. 2) (linje 543–44).¹¹⁰ Et liknende tillegg har vi i: "drep eígi hendi vid fæmd þerri. ok sva miklum heidr fem ver biodum þer" (233a) og "eþtur þui fem burdum þinum byriar. Drep eígi hendi vit fæmd fem ver biodvm þer" (Stock. 2) i linje 585. Dette kan eventuelt også sees som en erstatning for den påfølgende setningen i den latinske teksten (som ikke er gjengitt i de norrøne, se linje 586): "... og higer etter å oppfylle dette med mannsnot".

Den islandske litteraturen er ofte svært opptatt av hvordan bånd mellom mennesker er, skapes og brytes – samt hvordan slike bånd eventuelt kan øke en persons makt, rikdom og/eller ære. Dette gjelder også ekteskapsbånd, og en god grunn for en kvinne for å avvise en frier kan være at han kommer til kort på disse områdene. Dersom dette tillegget er kommet til på islandsk grunn, kan det derfor forklares ut fra at man der og i teksten har vært opptatt av giftemål som et middel til økt status. Dette er imidlertid ikke et eksklusivt islandsk fenomen, men altså et viktig tema innenfor den islandsk poetikken. Det kan derfor virke som om det har vært et eget poeng i den norrøne oversettelsen å understreke at det ligger stor rikdom, makt og ære i det giftemålet som Katarina avslår. Den latinske grunnteksten synes, på sin side, mer opptatt av den kristne sannheten om at verdslig makt og ære ikke er noe verdt mot det som venter i det hinsidige (jf. kapittel 6.2). AM 233a folio viser dessuten en enda mer utbrodert interesse for nettopp keiserens makt. I linje 1022 i dette håndskriftet er det for eksempel et tillegg hvor Katarina understreker hvor stor makten til keiseren er: "sva mikla fem hon er". I alle varianter forklarer hun keiseren at Kristus er den som bør æres mer enn ham og hans ære,

---

¹¹⁰ NB: lakune i 429.

og i GLat understrekes det dessuten at Kristus er mektigere enn keiseren, men det er altså kun i 233a at hun fortsetter med å peke på at keiserens ære faktisk er svært stor.

Legenden om Katarina synes videre å være tilpasset det norrøne samfunnet når det gjelder tidsberegning. I den latinske legenden om Katarina uttrykkes tidsforhold med henvisning til den julianske kalender.¹¹¹ Det blir for eksempel fortalt at dronningen blir halshugget den 23. november (se linje 1234–5), at Portfirius og soldatene hans halshugges den 24. november (se linje 1334–6), og at Katarina selv halshugges den 25. november (se linje 1446–7). I den norrøne legenden henvises det i stedet, og i det siste tilfellet i tillegg, til kirkekalenderen; 23. november blir da ”samme dag som dødsdagen til den hellige pave Klemens” og 24. november blir ”dagen etter klemetsmesse”. Kun ved dødsdagen til Katarina selv gjengis det hvilken dato det er snakk om; ”þímta dagh ok tuttvgv nouembriꝥ manadar”, men også her legges det til at ”þat er tveím nottum eptir clemenꝥ meꝥv”. I Stock. 2 ser vi dessuten også et annet eksempel på det samme, uten at dette da er å finne i GLat, 233a eller 429. For eksempel legges det til, når det fortelles at vismennene døde den trettende dagen i november måned, at dette er: ”tveím nottum eptir marceínꝥ messu biskupꝥ” (linje 477).

Guder og avguder – sjangertypiske opplysninger og utbroderinger

En del av tilleggene som er å finne i de norrøne legendene, handler om guder og avguder. Dette er tillegg som kan karakteriseres som sjangertypiske – og de er nærmest for klisjéer å regne i denne typen litteratur. Denne typen tillegg virker ikke å ha vært *nødvendige* rent kontekstuel sett, men de viser gjerne til kjente religiøse praksiser eller motiver som har eller kan ha vært kjent også på Island på denne tiden. Dette gjelder for eksempel opplysningen i innledningen til legenden om Katarina om at hedningene ”ok kollodv þat gud er fíalþir hóþdu þeir fínum hondvm fímdat” (linje 12–13), eller betegnelsen av avgudene som ”handa uerk manna”, og utvidelsen av forbannelsen av avgudene til også å gjelde ”líknescí þerra” (linje 467)¹¹² i samme legende. Denne typen tillegg vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 6.2. Videre ser vi også en del tillegg som har med treenigheten eller den evige glede å gjøre, som for eksempel tillegget ”ok þa þagnad er allar alldir utan enda ero. ok engan enda hapua” (233a) / ”ok þa þagnad er engan enda hapu” (Stock. 2) i legenden om Katarina (linje 563–4),¹¹³ en type tillegg jeg også vil komme nærmere inn på i kapittel 6.2. De fleste tilleggene av

¹¹¹ I dette tilfellet sammenfallende med vår tids datoangivelse for disse hendelsene.

¹¹² NB: Lakune i 429.

¹¹³ Også her er det lakune i 429.

sistnevnte type er imidlertid kun å finne i 233a, og også i legendene om Margareta¹¹⁴ og Agathe er det først og fremst i dette håndskriftet vi kan se denne typen tillegg.

I legenden om Cecilia er den typen tillegg som nevnes ovenfor, først og fremst kun å finne i ett håndskrift, nemlig i AM 429 12mo. I begynnelsen av legenden om Cecilia ser vi et eksempel på et slikt tillegg i dette håndskriftet. Legendens åpner med å fortelle at den ærverdige jomfruen Cecilia hørte *Bibelens* budskap¹¹⁵ i brystet sitt, og derfor holdt frem med å lese guddommelige ord og sa frem hellige bønner både natt og dag. I 429 legges det da til at hun var i bønn og gråt mange tårer for Guds navn (se linje 5–6). Et annet eksempel i samme håndskrift ser vi mot slutten av legenden, når det fortelles at pave Urban lar gjøre en kirke av huset til Cecilia. I 429 legges det da til at han gjør dette ”gudr til loþf ok dyrdar ok fancte Cecilio” (linje 1067–8). Denne typen tillegg kan imidlertid også finnes i de andre håndskriftene med denne legenden. I den latinske teksten og i 429 o faller for eksempel Tiburtius på kne og utroper at han hittil har levd til ingen nytte, men at han nå har fått en grunn til å leve. I 235 er dette utroperet noe endret, siden han hevder at ”ek fkal til einkif lifa hedan ap. þott ek hafa til eingif lifat allt hingat t<l>”, og han legger til at ”þvrat mer þickir nu huer d<v>aul ill” (linje 500).¹¹⁶ I enkelte tilfeller kan denne typen tillegg virke merkelig eller umotivert. I legenden om Cecilia ser vi et eksempel på dette i 429. Cecilia synger lovsanger til gud i hjertet sitt; ”Fiat cor meum et corpus meum immaculatum ut non confundar”.¹¹⁷ Dette gjengis relativt trofast i alle tre norrøne håndskrift, men i 429 kommer tillegget: ”... at fua ranglatum aretta gottu”; men hvorfor skulle hun skamme seg over det?¹¹⁸

Det skjer også en sjelden gang at denne typen utsagn utelates i de norrøne oversettelsene. For eksempel utelates tilsynelatende ”Ubi cum eo et sanctis angelis sine fine gaudebitis” (Katarina, linje 458–9), ”o celestis monstratrix vite” (linje 811) og ”penitus valeam” (linje 818) i legenden om Katarina. Noen grunn til at denne typen utsagn utelates, ligger ikke opp i dagen. Unntaket er muligens ”o celestis monstratrix vite”, som er en type tiltalemåte som ofte utelates i andre jomfrumartyrlegender. Forklaringen kan kanskje være at

---

¹¹⁴ Det vil si sammenliknet med GLat, men også sammenliknet med den norrøne teksten i 235, som har samme versjon av legenden som 233a.

¹¹⁵ I den latinske legenden kommer det klart frem hvilket bud hun hører; nemlig ”Kom til meg, alle som strever og har tungt å bære; hos meg skal dere finne hvile”, i og med at det refereres til dette budet som gjengis i avslutningen av forordet til legenden. Dette forordet er imidlertid ikke gjengitt i de norrøne legendene, slik at man her får en mer allmenn referanse til *Bibelens* ord.

¹¹⁶ Her ser vi altså eksempelet i legenden om Cecilia på at man får enderim i den norrøne legenden uten at man har det i den latinske (jf. note 88) – men uten at det erstatter et retorisk virkemiddel i den latinske teksten.

¹¹⁷ Oversettelse (min): ”Gjør hjertet mitt og legemet mitt ubesmittet, slik at jeg ikke skammes”.

¹¹⁸ OBS: Dette kan muligens være en korreksjon, gjort av oversetteren eller en avskriver, i retning et tekststed i *Bibelen*. Dette kommer jeg nærmere inn på i kapittel 5.1.

denne typen utsagn, tilsynelatende selvfølgeligheter og sjangerklisjéer, er like lette å utelate som å legge til – om de da har vært i det faktiske forelegget.

Skillet mellom Gud, Jesus og Den hellige ånd

I de latinske legendene opprettholdes det et klart skille mellom Gud, Jesus og Den hellige ånd som aktører i handlingen, selv om det understrekes at disse tre utgjør en (treenig) Gud. I de norrøne legendene er skillet mellom dem på enkelte områder mer uklart, og spesielt Gud og Kristus kan her fungere i den andres sted. Dette ser vi blant annet i presentasjonen av jomfruen som *Sponsa Christi*, noe som vi først og fremst ser i den latinske legenden om Katarina, men også delvis i legenden om Margareta. Denne metaforen er imidlertid svært nedtonet i de norrøne oversettelsene.

I den latinske legenden om Margareta nevnes det et sted at Margareta er Kristi brud: Margareta (linje 419–21): ”Ego agna Christi, ego domestica eius sum. Ego ancilla Dei. Ego sponsa Christi ...”, men ingen av de norrøne legendene nevner henne som ”Kristi brud”:

235:	”þu at ek em krifz ambatt”
233a:	”þu at ek em ambatt guds”
429:	”þu at crifz er hialpare mín”

Metaforen er heller ikke videreført i noen særlig grad i de norrøne legendene om Katarina, hvor metaforen altså er mer gjennomgående i hele fortellingen i den latinske legenden. Her brukes betegnelsen ”Sponsa Christi” to ganger (se linje 768 og 1195), og Katarina uttrykker to ganger at hun allerede har en forlovede (se linje 561 og 1023). I linje 975 omtales hun dessuten som ”promissionis Christi” (Kristi trolovede). Dette er ikke gjengitt i noen av de norrøne håndskriftene. Selve betegnelsen ”Sponsa Christi” overføres ikke til de norrøne tekstene; i linje 768 er metaforen helt utelatt, mens ”Sponsa Christi” i linje 1195 oversatt med ”guds bruðr”. I linje 561 er det selv i den latinske teksten kun implisitt at det er Kristus som er Katarinas brudgom:

Latin:	”... et illum sponsum dilexi qui numquam moritur” ¹¹⁹
Norrønt:	”... en ek elskaða þann bruðguma *af ollu hǫarta [mgl. i b] er alldri ma deya *fra mer [mgl. i b]”

I den norrøne legenden om Katarina nevnes det dermed kun ett sted, i linje 1023, at det er Jesus Kristus som Katarina er festet til, men dette skjer likevel kun i ett håndskrift, i 233a: ”*Jesu Kristr guds son* [...] þe m fama er ek þofnuc”. I de to andre håndskriftene er det Gud selv som er hennes festemann. Mest tydelig er dette i Stock. 2: ”allz valldandǫ vm allar alldr

¹¹⁹ Oversettelse (min): ”... og jeg elsket den brudgommen som aldri skal dø”.

líþandi *gud* [...] þeim em ek þauʒtʒnʒd”, mens i 429, som her har noenlunde samme, men dog en noe mer korrumpert lesemåte enn Stock. 2, har selve attribusjonen falt ut: ”Allz ualldande ok um allar alldir líþande [...] er `ek` þoʒtʒnʒd”. Her, som ofte ellers i oversettelsene, ser vi altså at ”Gud” og ”Jesus” kan benyttes om hverandre i de norrøne håndskriftene

4.6. Forholdet mellom de ulike legendariene

I kapittel 4.5 har jeg konsentrert meg om det som tross alt må karakteriseres som mindre avvik i legendene; avvik som dessuten også er ganske utbredt selv i norrøne legender og legendeversjoner som i hovedsak følger den latinske grunnteksten ganske trofast. I dette delkapittelet vil jeg derimot konsentrere meg om avvik som fører til mer grunnleggende inngrep i tekstenes fremstilling og innhold. Som nevnt i kapittel 2 er årsaken til at jeg vil konsentrere meg om de samme jomfrumartyrlegendene i fire ulike legendarier, at et av målene med avhandlingen er å undersøke hvorvidt man kan påvise ulike tilnærminger til oversettelse eller omskriving ut ifra hva funksjonen til den enkelte samlingen er, eller hvordan den er strukturert. Jeg vil derfor først si noe kort om tilnærmingen i de enkelte legendesamlingene.

I det foreliggende materialet er det en tydelig forskjell i tilnæringsmåte mellom legendariene AM 429 12mo og Stock.perg. 2 folio på den ene siden, og legendariet AM 233a folio på den andre. Når det gjelder AM 235 folio, er det vanskeligere å se en klar tendens når det gjelder oversettelsesstrategi, siden kun to av legendetekstene er overlevert her, nemlig legendene om Margareta og Cecilia. Som tidligere nevnt er det imidlertid slik at de øvrige legendene i dette håndskriftet, med ett unntak, er nesten likelydende med den tilsvarende legenden i Stock.perg. 2 folio. Legendene om Cecilia i dette håndskriftet skiller seg som nevnt kun i svært liten grad fra legenden i Stock.perg. 2 folio. Legendene om Margareta er imidlertid ikke å finne i sistnevnte håndskrift, mens Margaretalegenden i AM 235 folio ligger svært nært teksten i 233a, frem til sistnevnte slutter defekt.

De ulike legendariene som er undersøkt her, synes altså å inneholde ganske trofaste versjoner av sine latinske forelegg. Spesielt gjelder dette håndskriftene Stock. 2 og 429, mens unntakene er håndskriftet 233a og legenden om Margareta i 235. Når det gjelder versjon 1 av legenden om Margareta, og da altså også varianten i 235, er det som nevnt i stor grad usikkert om denne faktisk går tilbake på den grunnteksten som er blitt benyttet her. Dette skal jeg komme tilbake til i kapittel 8. Her kan det nevnes at avvikene i denne legendeversjonen først og fremst er å finne i taler, bønn og dialog (se mer om dette i kapittel 5.2), og at de fortellende

delene gjerne er svært trofast oversatt (jf. kapittel 4.1 og eksempelet med beskrivelsen av draken). Ofte har dessuten begge varianter av denne versjonen et språk som ligger tettere opp til GLat enn det som er tilfellet for versjonen i 429, dersom vi kun ser på de fortellende delene av teksten. Det som først og fremst skiller variantene av legenden fra hverandre i denne versjonen, er at 233a har en rekke kortere tillegg som ikke er å finne i 235.

De mest omfattende avvikene i de norrøne oversettelsene ser vi først og fremst i kun ett av legendariene som blir omhandlet her, nemlig i 233a. Unntakene er de tidligere nevnte avvikene i innledningene og avslutningene til legendene, samt i legenden om Margareta i 235. Legendene om Agathe og Katarina i dette håndskriftet er preget av en rekke lengre interpolasjoner i tillegg til de mer alminnelige typene avvik behandlet ovenfor. Også i legenden om Margareta i dette håndskriftet ser vi enkelte kortere tillegg, men av samme type som vi ser i legendene om Agathe og Katarina. Det finnes også lengre tillegg i andre håndskrifter og legender behandlet her, men dette er sjeldent. Vi finner imidlertid slike tillegg mot slutten av legenden om Cecilia både i Stock. 2 og 429.¹²⁰ Tillegget i Stock. 2 har ikke noe med selve martyriet (passioet) til Cecilia å gjøre, men er derimot to mirakelfortellinger fra etter hennes død, hvor Cecilia griper inn på vegne av to islendinger som ber henne gå i forbønn for seg. Dette er de eneste kjente islandske miraklene knyttet til en jomfrumartyr. I 429 finner vi dessuten to tillegg helt mot slutten av legenden. Det første er rettet mot tilhørerne, og er av opplysende art:

fancta cecilia hafði margar heilaglegar kenningar þyrir meyium sínum ,medan hun, lípdi ok bad þeði fer ok odrum eilípdzar myrkunnar aþ allzualldanda gudi ok bad þer ftoðugar j tru finne ok mínntíz uit þer allar En sídan andadízr hun aþ farum þeim er hun uar hogguín ok toku einqlar fal henar ok þluttu til húnna j eilípa dyzd (jf. linje 1053–60)

Det andre tillegget kommer helt til slutt i legenden; kun avslutningsformularet ”in saecula saeculorum. AMen! / ”at eilifu AMEN” følger etter. Dette tillegget angår, som miraklene i Stock. 2, Cecilias funksjon som ”nødhjelper” og hennes posthume mirakler:

ok huer fem a henar nafn kallad f er til myrkunar ok hialpar j huerium naudum fem hann uar ftaðz iam uel ok þo at fíukir menn eda farir eda huad fem at meíne uar suo ok eþ menn kolludu a ’narn’ fancte Cecilio f er til hialpar eda þenadí sínum eda gzípum eþ fíukt uard eda lama dauett eda meítt. þa ueítí allzualldandí gud þyrir arnadar ozd fancte Cecilio íam fkiott hialp ok myrkunn þeim ollum ok re’í’fí aþ dauda þeð menn ok þenad fem uída er getit j jarsteígnum fancte Cecilio þeði j odrum londum ok hier þo þer fe eigi hier fkr>íþatar. Nu beidum uer þess. allz ualldanda gud ok fancte C(ecilio) at þau fendí heilagf anda nad j uor híoztu þeði heyzendum ok lefendum fuo at uer hoþnum ollum íllum hlutum en uegfomum gud. (linje 1074–91).

¹²⁰ AM 235 folio slutter som nevnt defekt ca. midt i legenden.

Det er altså ikke kun skriveren av Stock. 2 som har kjent til de islandske jærtegnfortellingene knyttet til Cecilia. Dette vil jeg komme noe nærmere inn på i kapittel 7.4.

Tillegg i AM 233a folio

De mest øynefallende forskjellene mellom de ulike legendariene er altså de mange interpolasjonene som vi finner i AM 233a folio. En del av de avvikene som kun er å finne i dette håndskriftet, er av samme type som de tidligere nevnte avvikene, som altså er felles for alle tre håndskrifter. Dette gjelder alle de tre legendene som vi finner i 233a. Det gjelder for eksempel tillegg som letter lesingen eller forståelsen av teksten, tydeliggjør deler av handlingen eller gir en forklaring på ulike karakterers handlemåter.¹²¹ Vi finner også en god del tillegg av typen sjangertypiske opplysninger i alle tre legender (se kapittel 4.5), tillegg som fokuserer på de onde og de gode kreftene i samfunnet. Eksempel på dette er: ”ok líuga med skurðgoda falsi i gegn sònnum gudi” (Katarina, linje 403), ”þuiat ver uilium goðanna hefna” (Katarina, linje 589), ”líþanda læknaði mik. en *eigi* god þín onyt *ok* íkemðarþull” (om Kristus, Agathe, linje 412–13), ”faung hun loþ *gudi*” (Agathe, linje 428), ”Íkapari himms *ok* iardar” (Margareta, linje 283) og ”fanmr guð” (Margareta, linje 303). Det som skiller dette håndskriftet fra de andre når det gjelder denne typen tillegg, er først og fremst at mengden av tillegg er en god del større her. Det gjelder spesielt den siste typen tillegg, som er det man kan kalle ”sjangerklisjéer” vedrørende Gud, avgudene og liknende.¹²² 233a går dessuten noe lenger i å forenkle språket og gi det en noe mer muntlig stil enn det som er tilfellet for de andre legendariene (se for eksempel Katarina, linje 1199–1204). Vi ser også en del flere eksempler på flytting over flere tekstsegmenter.¹²³ Mange av tilleggene i legendene om Agathe og Katarina i 233a gir en nærmere forklaring av eller utbrodering i forhold til ulike ting som skjer. Dette er, som nevnt i kapittel 4.5, vanlig også ellers i legendene, men forklaringene og utbroderingene er noe mer omfattende i dette håndskriftet.

I legenden om Katarina i 233a finner vi ellers flere eksempler på en type ganske omfattende omskriving som ikke er å finne i de to andre håndskriftene med legenden. Denne noe omfattende omskrivingen kan være gjort for at kortere og lengre tillegg skal passes inn i teksten. Svært mange av de mer merkbare omskrivingene, med flyttinger og utelatelser og

¹²¹ Se blant annet Katarina, linje 302, 382–3, 384–5, 490, 514, 590, 652, 661, 863, 938, 1033–4, 1047–8, 1066, 1067, 1073–4, 1077, 1184 og 1331.

¹²² Se for eksempel Katarina, linje 265, 269, 285, 334, 339–41, 363, 403, 413, 421, 489, 560, 589, 792–3, 830, 854, 919–20, 1016 og 1208.

¹²³ Se for eksempel legenden om Katarina, linje 1132–6 (fra linje 1114–8).

liknende innbakt, kommer nemlig i deler av teksten med lengre, innholdsrike tillegg. Dette gjelder for eksempel når ”redite, prevaricatores, ad cor, resipiscite ab hac pessima intentione” (linje 1277–9)¹²⁴ omformuleres til ”heilur *sua*. látit æ þalfjigrí þyrirætlan. Ok þnuiz í þra þui lagabroti. þem yðr heþir í hug komit” i 233a. Grunnen til omskrivingen her kan være tillegget som følger etter i dette håndskriftet (Katarina, linje 1280–86). I dette tillegget forklares det hva det omtalte forferdelige lovbruddet består i:

at neita almatkum goðum uórum. en trúa æ Kríft. þann er hengðr var á krossfret. ok do þar. ok var þo aðr alla uega fuúurðr ok barðr. Mikil þinn ero flíkt. Nu elþkat þer ok dyrðkat þór ok apollo. en hirðit ekkí um Kríft ok vm hindr vitni kríftinna manna. ok vm þera tru ok uillur.

Vi ser eksempel på noe liknende i samme legenden når Jesus kommer til fangehullet, gir Katarina tre grunner til at han utnevner henne til en hellig kvinne og lover henne evig glede (se linje 917–20). Grunn nummer to er da at hun ikke fornektet navnet hans foran menneskene. Dette er flyttet lenger ned i teksten i 233a, og kommer her etter at han også har sagt til henne at hun heller ikke trenger å frykte tortur. I tillegg får vi også en ekstra kommentar til dette: ”Eighi neítadur þu nafni mínu fyrir monnum. ok eigi mun ek neita þer þat. er þu uill mik biðia í himnrikis holl”. Vi kan ved et par anledninger dessuten se at narrativt stoff er ombearbeidet ved hjelp av en hel rekke flyttinger, tillegg og omskrivinger i 233a (se for eksempel Katarina, linje 1110–76). I legenden om Agathe ser vi samme type omskriving i beskrivelsen av Kvintians død (linje 555–82).¹²⁵

Mange av de svært korte (jf. kapittel 4.5), og de fleste av de lengre tilleggene i legendene om Agathe og Katarina har et religiøst innhold, for eksempel med referanser til bibelhistorie, trosbekjennelse og liknende.¹²⁶ Disse tilleggene kommer gjerne inn i teksten som en utvidelse av jomfruens (eller andre karakterers) replikker, taler og bønner. Denne typen tillegg kommer jeg nærmere inn på i kapittel 6.3. Utvidelsene i dronningens bønn i legenden om Katarina og jomfruens avslutningsbønn i legenden om Agathe vil dessuten bli nærmere behandlet i kapittel 5.2. En rekke av de tilleggene vi ser i legendene, og da først og fremst i legenden om Katarina, gir videre en mer utbroderende beskrivelse av jomfruen og hennes handlemåte, eller av folks reaksjoner på jomfruen.¹²⁷ Også disse tilleggene kommer gjerne i forbindelse med jomfruens dialog med andre karakterer. Et fellestrekk ved flere av tilleggene er dessuten at de gjør replikkene mer høviske (se kapittel 7.3).¹²⁸

¹²⁴ Oversettelse (min): ”Vend om, lovbrøytare, til hjertet, ta til fornuften fra det forferdelige forsettet”.

¹²⁵ Jeg vil komme nærmere inn på dette i kapittel 6.

¹²⁶ Se for eksempel Katarina, linje 769, 847–8 og 1158–76, og Agathe, linje 360–83, 389–92, 455–91 og 603–6.

¹²⁷ Se for eksempel Katarina, linje 370–5, 391–3, 879–86, 957–60 og 1343–58.

¹²⁸ Se for eksempel Katarina, linje 576–82, 673–5, 729–30, 957–60 og 1290–93.

Det finnes videre en god del former for avvik i legenden om Katarina i 233a, som knapt er å finne i de andre håndskriftene. Dette gjelder for eksempel utvidelsen til parallellismer her, der de ikke finnes i den latinske grunnteksten. Det vil ofte gjelde nomen eller nominale ledd som bygges ut med et synonym eller et synonymt nominalt ledd, som for eksempel ”fyrir otta sakir ok *hræzlu*” (Katarina, linje 105), ”*hans heilaga bloð* ok hans dyra dreira” (linje 188), ”speki ok *malsnillað*” (linje 206), ”fegrð ok *kurteisí*” (linje 207) og liknende,¹²⁹ eller det kan gjelde dobling av synonyme verb.¹³⁰ I ett tilfelle er det også snakk om kortere setninger: ”ok *þí þan þornar þat* ἰκίωτε *ok þyr ruerðr* *fik allt*” (se linje 1031–2). Dette er et retorisk virkemiddel som svært sjelden legges til kun i Stock. 2 eller 429¹³¹ (se kapittel 7.3).

Bjarni Ólafsson (1972:21) nevner at denne typen tillegg, som også har en tydelig innvirkning på tekstens innhold og mening,¹³² kun er å finne i legendene om Agathe og Katarina blant legendene om hellige kvinner i AM 233a folio. Dette stemmer imidlertid ikke helt. Liknende, men kortere tillegg av samme type er som nevnt også å finne i legenden om Margareta i 233a. Det er også påvist et par liknende interpolasjoner i *Nidrstigningar saga* i dette håndskriftet¹³³, men de bladene som denne legenden er skrevet på, har antagelig en annen herkomst enn bladene med legender om hellige kvinner i dette håndskriftet. Dette er interpolasjoner som også er funnet i de andre håndskriftene med samme legende. Det er derfor et spørsmål om likhetene mellom tilleggene i legendene om Agathe og Katarina, og delvis Margareta, kan vise tilbake til at det ligger en bevisst omskrivingsprosess bak utarbeidelsen av nettopp dette håndskriftet. Dette vil i så fall gjøre det mer plausibelt at spesielt versjon 2 av legenden om Agathe, men også versjon 1 av legenden om Margareta, er omarbeidelser av legenden gjort i et bestemt miljø på Island.

Ólafur Halldórsson (1966:30–5) knytter, som nevnt i kapittel 1.2, AM 233a folio til en gruppe på minst seks andre skinnbøker som helt eller delvis er skrevet av samme mann.¹³⁴ Dette er håndskrifter knyttet til høvdingesetet Skarð eller Helgafell kloster. De andre håndskriftene i denne gruppen er blant annet lovsamlinger som *Skarðsbók* (AM 350 folio, med blant annet Jónsbók med kristenretten, mange retterbøter, hirdskræen og biskopstatutter) og AM 156 4to (Jónsbók), samt legendesamlinger som *Codex Scardensis*, AM 653a 4to, AM 239 folio (apostellegender m.m.) og AM 238 folio VII (Silvester sögu) og AM 61 folio

¹²⁹ Se for eksempel Katarina, linje 199, 238, 672, 940, 1028 og 1475.

¹³⁰ Se for eksempel Katarina, linje 280, 317, 376–7 og 1037.

¹³¹ Noen unntak, se for eksempel 429, linje 985–6, 1207–8 og 1247.

¹³² Mer om dette i kapittel 6 og 7.

¹³³ Se for eksempel Kirsten Wolf 1997b, s. 261–80, spesielt s. 263.

¹³⁴ Det vil si de delene av håndskriftet AM 233a folio hvor vi finner jomfrumartyrlegendene.

(Sagaen om Olav Tryggvason) (ibid, side 545). Flere av disse håndskriftene har beviselig vært i høvdingsetet Skarðs eie. Halldórsson mener likevel at emnet i disse bøkene, med unntak av lovbøkene, gjør det mer sannsynlig at de er skrevet ved klosteret på Helgafell enn ved det verdslige høvdingsetet på Skard (ibid, side 35f). Han henviser også blant annet til at det på første bladside i et av håndskriftene, AM 239 folio, finnes en eierinnskrift fra ca. 1400: "... at helga felle aa bok þessa". Første ord i innskriften er uleselig, men han mener at det mest sannsynlig må ha stått "klaustrit" (ibid, s 40). Han finner samme hånd som i dette håndskriftet også i *Skarðsbók* og andre av de ovenfor nevnte håndskriftene, og han viser til at Codex Scardensis og AM 653a 4to i alle fall delvis er kopier av AM 239 folio. Ólafur Halldórsson mener derfor det er gode grunner for å hevde at disse håndskriftene ble skrevet på Helgafell, selv om enkelte av dem (som for eksempel *Codex Scardensis*) ble skrevet for oppdragsgivere utenfor klosteret.

Dersom Ólafur Halldórssons teori stemmer, kan dette kanskje forklare tilblivelsen av avvikende enkeltlegender i håndskriftet, eller eventuelt at utformingen av legendariet som helhet bærer preg av tillegg med religiøst innhold. Før jeg kommer tilbake til dette spørsmålet i kapittel 8, vil jeg imidlertid se noe nærmere på hvordan bibelsk innhold (kapittel 5), religiøse motiver (kapittel 6) og sjangertypiske motiver (kapittel 7) behandles i håndskriftene – og da med hovedvekt på behandlingen av dette i 233a. I kapittel 5 vil mye av fokuset ligge på versjon 1 av legenden om Margareta, i og med de mange utelatelene i spesielt bønner, taler og replikker i denne versjonen av legenden. I kapittel 6 og 7 vil derimot mye av fokuset ligge på tilleggene i spesielt legendene om Agathe og Katarina i 233a. Andre versjoner og legender vil imidlertid hele tiden være med som referanse.

5. Bibelanvendelse i jomfrumartyrlegendene

Theodore Wolpers har, i *Die englische Heiligenlegende des Mittelalters*, vist at den latinske Mombritius-versjonen, samt tidligere versjoner av legenden om Margareta, på mange måter spiller på liturgien og på *Bibelen* i ordstruktur og billedbruk (1964:170–7). Gjelden til liturgien og *Bibelen*, og da spesielt *Salmenes bok*, kan ifølge ham sees spesielt godt i den direkte diskursen i Margaretas bønner, siden disse er inspirert av språket i salmene og tar i bruk bibelsitater og liturgiske formler. Noe liknende er også tydelig i andre hagiografiske og religiøse tekster oversatt til norrønt, samt i andre jomfrumartyrlegender. Ian Kirby (1976 og 1980) har for eksempel identifisert en rekke bibelsitater i det hagiografiske materialet som ble oversatt til og skrevet på norrønt i løpet av middelalderen. Når det gjelder legender om jomfrumartyrer har han identifisert sitater i legendene om Katarina, Cecilia, Barbara og Lucia (jf. Kirby 1980:40–3 og 107–8). Robert Mills (2003:194) hevder dessuten at: "...one of the major discourses 'recycled' in the context of the virgin's speech is the voice of God, as witnessed in Agnes's speech describing erotic union with Christ, which borrows imagery from the Song of Songs". Bruken av det vi kan kalle *bibelsk språk*, Guds ord, i helgenlegendene omfatter imidlertid annet enn mer eller mindre direkte sitater og omskrivinger, hvor mye av ordlyden er gjengitt. Vi finner også en rekke løsere allusjoner. Noe av den religiøse billedbruken og en del av bibelsitatene oversettes (i det minste delvis) i de norrøne oversettelsene av disse tekstene, mens annet utelates. Tema for dette kapittelet er hvorvidt og hvordan denne typen elementer gjengis i de fire legendene om Margareta, Katarina, Agathe og Cecilia. Grunnen til at jeg vil ta for meg dette, er at det teologiske innholdet og språket er svært viktig både for budskapet og uttrykket i denne typen tekster. Dersom bibelsitater og liknende *ikke* gjengis i en eller flere av de norrøne legendene (eller en

versjon av en legende), er det derfor viktig å spørre seg hvilken betydning dette får for teksten(e)s budskap og funksjon.

I kapittel 5.1 undersøker jeg først hvordan bibelsitater, og i enkelte tilfeller også bibelallusjoner, er gjengitt i de fire norrøne jomfrumartyrlegendene. Her bygger jeg delvis på undersøkelsene til Ian Kirby (1976 og 1980). Kirby har identifisert flere bibelsitater i de norrøne legendene om Cecilia og Katarina. Jeg har likevel funnet en rekke bibelsitater i disse to legendene som Kirby ikke nevner. Han har heller ikke funnet bibelsitater i legendene om Margareta og Agathe, eller bibelsitater som finnes i de latinske legendene, men ikke i de norrøne. Hans arbeid har likevel vært et svært godt utgangspunkt for mitt arbeid med tekstene. I kapittel 5.2 vil jeg se på det vi, med et noe mindre håndfast begrep, kan kalle bibelsk språk eller uttrykksmåte i legenden om Margareta, og da først og fremst i de mange bønnene i denne legenden. Her finner vi nemlig svært mange av de større avvikene mellom den latinske grunnteksten og de to norrøne versjonene av legenden. Theodore Wolpers (1964) har, som nevnt, identifisert hvordan språket i den latinske Mombritius-versjonen av legenden om Margareta i stor grad bygger på språket i salmene. I tillegg finner man også her flere bibelsitater og allusjoner til bibeltekst. Wolpers tar imidlertid ikke for seg hvordan slike elementer er gjengitt i de norrøne oversettelsene. I kapittel 5.3 vil jeg ta for meg enkelte sider ved det bibelske språket i tale, dialog og bønn i legendene om Katarina og Agathe, hvor vi ser de største og fleste avvikene mellom de latinske grunntekstene og de norrøne oversettelsene. Som nevnt i forrige kapittel, er det da i hovedsak 233a som utmerker seg med avvik av andre typer enn de som er blitt beskrevet i kapittel 4.5. Denne typen religiøse elementer er viktige når det kommer til avvik og endringer i hvordan bibelske og legendariske konsepter og motiver presenteres i legendene, noe jeg altså skal ta for meg i kapittel 6 og 7. Legendene om Cecilia vil ikke bli berørt i noen særlig grad i kapittel 5.2 og 5.3, siden man ikke finner denne typen drastiske avvik i tale og bønn i noen variant av den norrøne legenden om henne.

5.1. Bibelsitater i tekstene

Liksom annen tekst i middelalderen var heller ikke *Bibelen* statisk og uforanderlig over tid, på tross av dens ideal om å være nettopp det. Den mest brukte versjonen av *Bibelen* var i denne perioden Hieronymus' *Vulgata*-versjon (fra 382–405), men tekstene som var i omløp var ofte korrumperte. Man kan finne lesemåter og interpolasjoner fra eldre latinske bibelversjoner (*Vetus Latina*), ulike glosser, Peter Lombards *Sententiæ*, Peter Comestors *Historia*

Scholastica og liknende tekster i dem.¹³⁵ Dette gjelder også for flere av de utdragene fra *Bibelen* som er bevart fra det norrøne området, spesielt *Stjórn* I og III (jf. Astås 2009:xviii–xxxiii). En del av de psalterne som var i omløp, og som ble i bruk i liturgien, avvek dessuten mer eller mindre fra *Dauids salmer* i *Det Gamle Testamentet*,¹³⁶ og det kan ofte være lesemåter fra de liturgiske psalterne som er å finne sitert i helgenlegender og annen religiøs litteratur – også i det norrøne området. Dette materialet kan derfor være like uoversiktlig som helgenmaterialet, noe som også innebærer et metodisk problem når det gjelder påvisning av påvirkning og sitering fra *Bibelen* og liturgien. Her vil jeg likevel først og fremst fokusere på lån og lesemåter som viser påvirkning fra *Vulgata*-versjonen av *Bibelen* og psalterne, og ikke like mye på lån og lesemåter fra annet religiøst materiale.

Som nevnt identifiserer Ian Kirby en del bibelsitater i enkelte jomfrumartyrlegender. Kirby skiller da mellom mer eller mindre direkte sitater og løse referanser. Han regner noe som et sitat: "... if its wording corresponds by and large with that of the Bible text, however long or short it is, and whether or not it is recognised as such" (Kirby 1980:111). Sitatene deler han inn i tre typer: direkte sitater, gjengivelse av tekststeder i indirekte tale og passasjer som viser en relativt høy grad av verbal korrespondanse med et bibelsted, selv om det er noe løse oversatt eller overlevert (ibid, side 111–12). De to førstnevnte typene av sitering innebærer en høy grad av verbalt samsvar med bibelteksten. Kirby identifiserer seks slike sitater i legenden om Cecilia og ni i legenden om Katarina,¹³⁷ i henholdsvis de latinske jomfrumartyrlegendene i HMS og i *Katrínar saga*.¹³⁸ I tillegg viser han til en del løse referanser i appendiks 1 og 2 (ibid, side: 183–236). Det er imidlertid mulig å identifisere en god del flere bibelsitater i disse to legendene enn de Kirby har påvist. I tillegg finnes det også noen i legenden om Margareta, mens legenden om Agathe har få eller ingen slike sitater.

I dette avsnittet vil jeg se på hvordan man i de norrøne oversettelsene av de aktuelle tekstene behandler disse to typene sitater når de forekommer i de latinske grunntekstene. På grunn av den tekstuelle situasjonen beskrevet ovenfor, vil jeg imidlertid ikke stille krav til full ekvivalens mellom bibelteksten og den latinske legenden. Av samme grunn vil referansen noen ganger kunne være til de latinske psalterne brukt i liturgien, og ikke til salmeteksten i *Vulgata*. Forutsetningen for å ta med et sitat, er at det er såpass tydelig at det kan ha blitt

¹³⁵ For mer om dette, se kapittel 1 i Ian J. Kirby (1986), *Bible translation in Old Norse*. Genève.

¹³⁶ Dette gjelder imidlertid ikke alle psalterne som var i omløp, noe vi kan se av enkelte av de bevarte psalterne fra det norrøne området. Eksempler på dette er det interlineære håndskriftet, riktignok etter-reformatoriske, av Vienna-psalteret, og psalteret til Kristin, datter av Håkon Håkonsson.

¹³⁷ Av andre jomfrumartyrlegender identifiserer han også bibelsitater i legendene om Barbara og Lucia, det vil si fire slike sitater i hver av de to legendene.

¹³⁸ Bjarni Ólafsson (1972).

gjenkjent som et bibelsitat av en oversetter. Dette er helt klart tilfellet i sitater der referansen til *Bibelen* er eksplisitt markert i legendeteksten. Det er også svært sannsynlig i de tilfellene hvor man har en implisitt referanse i legendeteksten. Mer usikkert er det imidlertid i forhold til sitater som ikke på noen måte er markert som dette i legendeteksten.

Bibelsitatet er eksplisitt markert i den latinske legenden

Det er som nevnt i hovedsak legendene om Katarina og Cecilia som utmerker seg med en utstrakt bruk av direkte bibelsitater i tekstene. Dette er ikke overraskende, i og med at de ellers utmerker seg med sin veltalighet og klokskap, og begge er beskrevet som lærde og med god kjennskap til Skriften (jf. kapittel 7.2). Tre steder i legenden om Katarina og ett sted i legenden om Cecilia finner vi eksplisitte referanser til *Bibelen*. De tre sitatene i den latinske legenden om Katarina ligger svært nært opp mot teksten i *Vulgata*, selv om enkeltord kan være erstattet (a) eller kortere deler av sitatet kan være lett omskrevet (b). I ett tilfelle (c) ser vi noe mer omskriving i forhold til bibelteksten, men sitatet er likevel enkelt å kjenne igjen:

- a) Katarina (linje 252–8): "... qui dicit per Prophetiam: 'Perdam sapienciam sapiencium et intellectum *intelligentium* reprobabo'...",¹³⁹ jf. 1. Korinterne 1.19: "... scriptum est enim perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo"
- b) Katarina (linje 831–6): "... cum beatus Apostolus dicat: 'quod oculus non vidit, nec auris audivit nec in cor hominis ascendit que preparavit Deus *diligentibus se*',¹⁴⁰ jf. 1. Korinterne 2:9: "sed sicut scriptum est quod oculus non vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit quae praeparavit Deus *his qui diligunt illum ...*"
- c) Katarina (linje 259–62): "Et in evangelio: 'quicumque reliquerit domum aut patrem aut matrem aut fratres aut sorores propter me centuplum accipiet et vitam eternam possidebit'...",¹⁴¹ jf. Matteus 19.29: "... et omnis qui reliquit domum vel fratres aut sorores aut patrem aut matrem aut uxorem aut filios aut agros propter nomen meum centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit"

Som man nok kunne vente på grunn av den eksplisitte referansen, er alle disse tekststedene svært trofast oversatt i de norrøne legendene om Katarina. Dette gjelder spesielt sitat (a). Sitat (b) og (c) er også relativt trofast gjengitt, men i (c) mangler ett ledd ("domus") i listen over nære og kjære ting som man skal forlate for Kristi skyld. I sitat (b) er uttrykkemåten er noe knappere, da det ikke nevnes hva det er som ikke ser (øyet), hører (øret) eller husker

---

¹³⁹ Dette er hentet fra BHL 1659, BHL1661b har: "... qui dat sapientiam sapientibus et intellectum intellegentium reprobat". Oversatt til norsk blir dette (min oversettelse): "[Jesus Kristus...] sa gjennom profeten sin: – Jeg ødelegger de vises visdom og fordømmer /misbilliger de forstandiges forstand."

¹⁴⁰ Oversettelse (min): "For den hellige apostelen (Paulus) sier: – Øyet har ikke sett det, eller øret hørt det, og det har ikke tengt inn i menneskenes hjarter hvilke ting Gud har forberedt for dem som elsker ham."

¹⁴¹ Oversettelse (min): "Og i evangeliet: – enhver som forlater hus eller far eller mor eller brødre eller søstre for min skyld, skal få mangedobbelt igjen og få evig liv i eie".

(menneskenes hjerter). Besjelingen av menneskelige kroppsdeler forsvinner altså i den norrøne oversettelsen:

med þu at postolinn segir [B og C: kallar] engan *sea eda heyra* [B: set hafa; C: sed hafa eda heyrtt]. *eda hugsa mega* [B og C: ok éingan *hafa* [mgl. i C] matt hugsa] þa luti er gud hefir fyrir buit sinum *astuínnum* [B: astmonnum].

I legenden om Cecilia er det ikke uttrykt eksplisitt at det er *Bibelen* det refereres til, men ganske enkelt "et skrift". Men det er likevel åpenbart *Bibelen* det er snakk om, siden det er pave Urbanus som rekker skriftet frem til Valerianus og ber ham om å lese. Det Valerianus faktisk leser er også et direkte sitat fra *Bibelen*: "Unus Deus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnia et in omnibus nobis."¹⁴² (linje 120-22). Dette er relativt trofast oversatt i de norrøne tekstene, men AM 429 12mo ligger likevel noe nærmere den latinske originalen enn det som er tilfellet for de to andre håndskriftene, i og med at "unus Deus et pater omnium" her er oversatt med "Einn er gud þadír allra" heller enn "Einn er þadír allra". Alle håndskriftene som har med denne legenden, har dessuten tillegget "vm allðr allða", som vi verken kjenner igjen fra legenden eller fra bibelteksten. Dette tillegget kan derfor godt være lagt til av den norrøne oversetteren. I et henseende ligger 429 dessuten nærmere *Bibelen* enn det som er tilfellet i GLat. Dette tekstvitnet har nemlig ordet "δρωτίνν" (jf. *Dominus* i *Bibelen*), der GLat har "Deus" og de øvrige norrøne håndskriftene har "gud". Det er dermed mulig at avskriveren av dette håndskriftet her har gjort en korleksjon på bakgrunn av kjennskap til dette antageligvis også da velkjente bibelstedet.

Denne typen bibelsitater har altså en ganske høy grad av trofast gjengivelse hos de norrøne oversetterne (og avskriverne) av legenden, selv om vi i enkelte tilfeller kan se en lett omskriving i form av utelatelse av enkeltelementer (noe som imidlertid også kan skyldes det faktiske latinske forelegget). Dette peker i retning av at oversetterne og senere avskriver har hatt stor respekt for slike bibelsitater når de har oversatt og skrevet om disse tekstene. Materialet er likevel for lite (og dessuten begrenset til et par legender) til at dette sier noe klart om hvor stor ærefrykt man har hatt for *Bibelens* ord i oversettelsene.

Bibelsitatet er implisitt, men tydelig markert i den latinske legenden

Det finnes også en rekke implisitte, men likevel relativt tydelige referanser til bibelhistorien i legendene, for eksempel når Katarina og Cecilia refererer til hva Kristus, én av apostlene eller

---

¹⁴² Oversettelse (min): "En Gud, en tro, en dåp, en Gud og alles Far, han som er over alle og i alle". Dette er hentet fra Paulus' brev til Efeserne 4.5-6: "... unus Dominus una fides unum baptisma, unus Deus et Pater omnium qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis" (*en Herre, en tro, en dåp, en Gud og alles Far, han som er over alle og gjennom alle og i alle*).

andre kjente personer i *Bibelen* har sagt, eller hva Gud, Kristus eller apostlene har utført. Man kan også finne enkelte mer generelle henvisninger til at noe står i "Skriften" eller et skrift. Slike referanser til bibelsteder blir i høy grad gjengitt i de norrøne oversettelsene av tekstene, spesielt når det er snakk om "velkjente"¹⁴³ utsagn fra bibelske personer. Noe som er klart, er imidlertid at middelalderens kristne har hatt en inngående kjennskap til bibelhistorien og liturgien, til de symbolske og metaforiske betydningene som ble tillagt disse, og spesielt til de tekststedene som ble utlagt i prekener og benyttet i billedkunsten og ikonografien. Slik har det nok også vært på Island i perioden. Alle døpte har i alle fall hatt en grunnleggende opplæring i det kristne trosgrunnlaget, noe jeg vil komme nærmere inn på i kapittel 6. De som var såpass opplest innenfor latin at de var i stand til å oversette legendene, må dessuten ha hatt en god opplæring innenfor sentrale deler av den kristne teologien, som for eksempel kjennskap til en del av innholdet i *Elucidarius*, homiliebøkene og liknende. Tidligere forskning på oversettelser av religiøst materiale til norrønt, for eksempel Reidar Astås' avhandling om og utgave av *Stjórn*, antyder at norrøne oversettere har hatt god kjennskap til både latinen og teologien når de har oversatt disse tekstene (jf. Astås 1987b og 2009).

I enkelte tilfeller er det klart at et tekststed må ha vært velkjent også i middelalderen. Vi kan blant annet møte på dem i andre sammenhenger, for eksempel i bevarte prekener. Et eksempel fra mitt legendemateriale, er når dronningen har besøkt Katarina i fangehullet. Dronningen unnskylder da at hun ikke har kommet før, og ber ydmykt om at Katarina må gå i forbønn for henne og be om at Gud må tilgi henne denne synden. Katarina svarer at dronningen ikke har noe å frykte. Gud vil derimot belønne henne fordi hun har vist så stor kjærlighet at hun har besøkt jomfruen i fangehullet. Katarina sier videre at dette likevel ikke forundrer henne, siden "han som var forut for tilblivelsen" selv drev henne til å handle slik (dronningen er forutbestemt til å handle slik hun gjør), og hun sier: "In carcere fui et visitastis me et quod uni ex minimis meis fecistis mihi fecistis"¹⁴⁴ (se Katarina 695–7). Hun refererer da direkte til det Kristus, ifølge kapittel 25 i evangeliet etter Matteus, skal si til de rettferdige på dommens dag. Først gir han dem grunnene til at de skal være velsignet, blant annet at "... jeg var i fengsel og dere besøkte meg".¹⁴⁵ De rettferdige spør så når de har gjort noe av dette, og Kristus svarer: "Det dere gjorde mot én av disse mine minste brødre, gjorde dere mot

---

¹⁴³ Disse er velkjente sitater i dag. Det kan imidlertid ofte være vanskelig å si noe om hvor kjente de var i middelalderen.

¹⁴⁴ Oversettelse "I fangehullet var du og besøkte meg og det som du gjorde mot én av mine minste, gjorde du mot meg", jf. Matteus 25:36 og 40.

¹⁴⁵ Matteus 25:36: "nudus et operuistis me infirmus et visitastis me in carcere eram et venistis ad me."

meg”.¹⁴⁶ Det at dronningen har besøkt Katarina i fengselet er altså en slik handling utført mot en i hans flokk, som skal belønnes på dommens dag. Dette tekststedet har vært svært godt kjent innenfor den kristne vestkirken i middelalderen, og vi kjenner sitatet fra flere ulike prekener fra middelalderen, for eksempel fra Albertanus Brixiensis,¹⁴⁷ som siterer direkte fra Matteus 25:36: ”in carcere fui, et visitastis me”, og Augustin, hvor vi kan lese: ”quando uni ex minimis meis fecistis mihi fecistis”¹⁴⁸ (jf. Matteus 25:40). Dette kjente sitatet oversettes ganske trofast i den norrøne legenden om Katarina (linje 695–7):

J myrkva[*τ*ofu var ek. ok vitiudut þer mín. ok þat er þer gerðut *einum hinum minnzta
[Stock. 2: mínzta einum] aþ minum þionof τ umomnum. þat gerdu τ þer mer.¹⁴⁹

I mange av tilfellene der det refereres til hva Kristus og andre skal ha sagt, er det imidlertid vanskeligere å si noe om hvorvidt det har vært et velkjent sitat i middelalderen eller ikke – spesielt i norrøn middelalder. Det er likevel et gjennomgående fenomen, at de sitatene som tydelig refererer til Kristi ord oversettes trofast i de norrøne oversettelsene av legendene. Et eksempel på dette ser vi i legenden om Cecilia (se Cecilia 348–51), da hun etter spørsmål fra Tiburtius forteller ham om den kristne troen og om hva Kristus har sagt til menneskene:¹⁵⁰ ”Tunc omnibus dixit: Poenitentiam agite pro ignorantia vestra, quia appropinquavit regnum Dei quod auferat regnum hominum.”¹⁵¹ Her gjengis innholdet ganske trofast i de norrøne oversettelsene av teksten:¹⁵²

235: ”þa mællti hann vid þa alla í aman. gerid þer ídran þyrir fyndir yd τ ar þviat nv
nalgazt ríki himna. þat er b τ utt tekr ríki manna”
429: ”ok m $\acute{e}$ lte hann út þa. Gere þer [ídran?] fynda þviat nalgatz [sic!] ríke himna
þat er jbratt tekr jardar ríke”

I enkelte tilfeller hvor man i legendene henviser til hva Kristus har sagt, er henvisningen i realiteten enten en omskriving av eller løsere allusjon til innholdet i ett eller flere bibelske tekststeder. I legenden om Cecilia (se linje 345) fortelles det at Kristus har sagt ”Venite ad me omnes populi”.¹⁵³ Dette er kanskje en allusjon til uttrykksmåten i *Bibelen*, blant annet til Matteus 11:28: ”... venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego

¹⁴⁶ Matteus 25.40.: ”... quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis mihi fecistis”.

¹⁴⁷ Jf. *Sermones quattuor*, 1. Sermon.

¹⁴⁸ Jf. Sermo XVIII.

¹⁴⁹ NB: lakune i 429.

¹⁵⁰ Jf. Matteus 4.17: ”... exinde coepit Iesus praedicare et dicere poenitentiam agite adpropinquavit enim regnum caelorum” (se også Matteus 3.2, der Johannes sier det samme).

¹⁵¹ Oversettelse (min): ”Da sa han til alle: – Vis anger for uvitenheten deres, for Guds rike er nært, som skal utslette menneskenes rike.”

¹⁵² NB: Lakune i Stock. 2.

¹⁵³ Oversettelse (min): ”Kom til meg alle folkeslag.”

reficiam vos”.¹⁵⁴ Dette er imidlertid ikke noe som sies direkte i *Bibelen*. Et annet eksempel fra samme legende er når Cecilia sier: ”Ibi peccatores aeternis cruciatibus et sempiternis incendiis consumuntur”.¹⁵⁵ Denne ideen om helvetet som et sted fylt av ild uttrykkes flere steder i *Bibelen*.¹⁵⁶ Slike allusjoner oversettes ofte ganske trofast i de norrøne oversettelsene:

- Cecilia (linje 345): ”*komít [c: kome] þer tít min allir lydir”
- Cecilia (linje 356–7): ”enn *fyndugir kueliaz þa [c: kueliaz fyndugir] jeilipum lóga”

I ett tilfelle i legenden om Katarina refereres det dessuten til et bibelsitat i 233a, uten at man finner noe tilsvarende i den latinske legenden eller i de andre norrøne håndskriftene (Stock. 2 og 429). Her har 233a teksten: ”Ok þar sem ek er, þar skal uera `ok` minn þionostumadr” (se linje 847–8). Sitat er kjent fra Johannes 12:26: ”... *et ubi sum ego, illic et minister meus erit*”.¹⁵⁷ Dette sitatet kommer i forbindelse med et annet bibelsitat: ”Hver den som sier at han elsker meg, han skal elskes av min far, og jeg skal elske ham og åpenbare meg for ham.” (jf. Johannes 14:21, se linje 843–6). Siden sitatet verken finnes i GLat eller i de øvrige norrøne håndskriftene, er det stor mulighet for at dette er et tillegg gjort av avskriveren av 233a.

Det er imidlertid ikke alle slike sitater som oversettes trofast i alle de norrøne oversettelsene av disse legendene. Et eksempel på dette ser vi i legenden om Cecilia,¹⁵⁸ idet Cecilia refererer til hva Jesus sier til folkene som ikke vil tro at han er den han sier: ”Si verbis non creditis vel virtutibus credite” (jf. linje 380).¹⁵⁹ Dette er en referanse til Johannes 10:38, der Jesus svarer jødene, som vil steine ham for gudsbespottelse fordi han har sagt at han er Guds sønn: ”Men hvis jeg gjør dem [min faders gjerninger], så tro i det minste gjerningene, om dere ikke tror meg. Da skal dere skjønne og innse at jeg er i Faderen og Faderen i meg.”¹⁶⁰ Utsagnet er trofast gjengitt i 235: ”ep þer trund eigi o2dum minum. trund þer þa verkunum”, men ikke gjengitt i det hele tatt i 429.¹⁶¹ Dette peker mot at det ikke er oversetteren som er årsaken til utelatelsen, men snarere en senere avskriver. I det store og hele tyder derfor materialet så langt på at tydelige referanser til *Bibelen* eller til bibelhistorien behandles ganske ærbødig av de norrøne oversetterne.

Et eksempel fra legenden om Cecilia peker videre mot at i alle fall enkelte oversettere og avskrivere har lagt stor vekt på forbindelsen til *Bibelen*. Her refereres det i 235 nemlig til

¹⁵⁴ Oversettelse: ”Kom til meg, alle dere som strever og bærer tunge byrder, så vil jeg gi dere hvile”.

¹⁵⁵ Oversettelse (min): ”Og synderne fortæres av evige pinsler og uforgjengelige flammer”.

¹⁵⁶ Se for eksempel i Matteus 5:22 og 18:9. Se Johannes åpenbaring, 20:14–15 og 21:8, og Judas’ brev, vers 7.

¹⁵⁷ Oversettelse: ”Og der jeg er, skal også min tjener være”.

¹⁵⁸ Videre eksempler på dette: Katarina, linje 412–13, 750–51, 756–59 og 843–46.

¹⁵⁹ Oversettelse (min): ”Hvis dere ikke tror på ordene mine, tro på handlingene mine”.

¹⁶⁰ Johannes 10:38: ”si autem facio et si mihi non vultis credere operibus credite ut cognoscatis et credatis quia in me est Pater et ego in Patre”.

¹⁶¹ NB: det er her en lakune i Stock. 2.

evangeliene, men da uten at man finner tilsvarende direkte referanse i den latinske legenden eller i de andre norrøne håndskriftene¹⁶² (se linje 382–6). Cecilia forteller Tiburtius at Jesus vekket til live mennesker som hadde vært døde i tre eller fire dager, og 235 har i den forbindelse en mye klarere referanse til bibelteksten enn det som er tilfellet i den latinske tradisjonen. Her legges det blant annet til: ”... *sva íem gudspjollinn íegia*”. Omskrivingen ”*ok þann einn íem þíora daga hafði ígrauþ legi*”, er dessuten en mye klarere referanse til episoden der Jesus oppvekker Lasarus fra de døde (jf. Johannes 11.38ff), enn det vi ser i GLat: ”... et triduanis¹⁶³ atque quadriduanis ac foetentibus mortuis vitam quam amiserant revocabat”.¹⁶⁴ Ordlyden i 429 ligger her mye nærmere ordlyden i GLat: ”*ok reífti hann upp áþ dauda þa er þzia daga eda þíora hóþdu j molldu legi*”.

Bibelsitatet er ikke markert i den latinske legenden

Som man nok kunne forvente i et slikt kristent, didaktisk materiale blir altså markerte og kjente bibelsitater og tydelige referanser til bibelhistorien sjelden utelatt eller berørt i noen særlig grad i oversettelsen til norrønt. Et helt annet spørsmål er hva som skjer når et bibelsitat eller en tydelig bibelallusjon ikke på noen måte markeres som dette i den latinske legenden. Blir de da oversatt og gjengitt like grundig? Her kan det også være nyttig å se på forholdene i hvert av håndskriftene (og muligens visse enkeltlegender) hver for seg. Det som er tydelig, er at slike bibelsitater overføres ganske ordrett til norrønt – i alle fall i ett av håndskriftene og dermed trolig i den opprinnelige oversettelsen – i legendene om Cecilia og Margareta. I legenden om Cecilia har jeg identifisert seks sitater av denne typen, og fire av disse¹⁶⁵ er oversatt ganske ordrett i alle håndskriftene. I legenden om Margareta har jeg identifisert flere mer eller mindre tydelige sitater av denne typen, og her er ett av sitatene oversatt trofast i alle håndskriftene.¹⁶⁶ Det er likevel slik at man kan se visse, små endringer i de håndskriftene som er overlevert til i dag. I legenden om Cecilia ser vi blant annet eksempel på at et spørsmål kan bli til en konstatering (se linje 674–5). Vi ser også at enkelte bibelallusjoner blir forkortet og omskrevet. I GLat sier Cecilia til de som er samlet i huset hennes: ”Dere har kjempet en god kamp, avsluttet deres verk, (og) beholdt deres tro. Derfor skjenker Gud, den rettferdige

¹⁶² Hvilket i dette tilfellet vil si 429, siden man her har en lakune i Stock. 2.

¹⁶³ Det er noe usikkert hvilken bibelhistorie det refereres til her, men det kan muligens være til Lukas 7.12ff. Jesus var dessuten selv død i tre dager, liksom Jonas var tre dager i hvalfiskens buk. Vi kjenner også igjen motivet fra egyptisk tro, i og med at Osiris, mannen til gudinnen Isis, døde og våknet til live etter tre dager.

¹⁶⁴ Oversettelse (min): ”... og han vekket dem til det livet, som de hadde tapt, de tre og fire dager gamle og illeluktende døde”.

¹⁶⁵ Se Cecilia 31–32, 674–75, 757–58 og 759–63.

¹⁶⁶ Se Margareta, linje 187–88.

dommer, dere livets krone – og ikke bare til dere, men også til alle de som elsker hans komme.” (linje 759–63). Dette er en allusjon til 2. Timoteusbrev 4.7–8,¹⁶⁷ og denne allusjonen gjengis i de norrøne tekstene med:

gott haþit þit þreytt ok lokit vel erþið ok vardveitta tru þarit nv til dyrdar lif. þes er rettlatr domandi geþryckr [sic!] ok ollvm þeim er elka hanf tilkvomv med godvm vilia¹⁶⁸

I de umarkerte bibelsitatene i legenden om Cecilia ser vi videre enkelte avvik mellom legendeteksten og *Bibelen*, uten at noe tyder på korreksjon i de norrøne tekstene i retning *Bibelen* eller eventuelt ulike psaltere. Et mulig unntak har vi likevel kanskje i forbindelse med et tekstutdrag i legenden om Cecilia: ”Fiat cor meum et corpus meum immaculatum ut non confundar”,¹⁶⁹ hvor man i 429 har tillegget: ”at fñua ranglatum aretta gottu” etter: ”verði oþaugar hiarta mitt ok likamí suo at eigi fkomumz ek” (se linje 31–32). Dette kan muligens peke mot ordlyden i salme 118:80: ”fiat cor meum perfectum in praeceptis tuis ut non confundar”,¹⁷⁰ i alle fall dersom vi tar lesemåten i det romerske psalteret i betraktning: ”fiat cor meum immaculatum in tuis iustificationibus ut non confundar”. Tillegget i 429 kan altså kanskje leses som en korreksjon i retning psalterteksten.

Når det gjelder de to gjenstående eksemplene fra legenden om Cecilia og de tre gjenstående eksemplene i legenden om Margareta, er det mye som tyder på at også disse kan ha vært relativt trofast gjengitt i den opprinnelige oversettelsen. Grunnen er at selv om de kan være utelatt eller omskrevet i ett eller flere håndskrifter, så er de gjengitt relativt trofast i minst *ett* håndskrift. Det første Ceciliaeksempelet (se linje 399–400) er oversatt i 235 og utelatt i Stock. 2,¹⁷¹ mens det andre (se linje 775–76) er oversatt relativt trofast i Stock. 2 og omskrevet fra direkte til indirekte tale i 429.¹⁷² Når det gjelder legenden om Margareta, så ser vi at alle eksemplene er mer eller mindre trofast er relativt trofast oversatt i M2 (429), mens de er enten kun delvis oversatt, omskrevet eller utelatt helt i M1 (235 og 233a).¹⁷³

Legendene om Katarina utmerker seg på den måten at mye av stoffet i denne legenden bygger på utlegging av emner fra *Bibelen* eller fra bibelhistorien. Derfor har den også en mye større mengde bibelsitater – også umarkerte – enn de øvrige jomfrumartyrlegendene jeg

¹⁶⁷ 2. Timoteusbrev 4.7–8: ”bonum certamen certavi cursum consummavi fidem servavi, in reliquo reposita est mihi iustitiae corona quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex non solum autem mihi sed et his qui diligunt adventum eius.”

¹⁶⁸ Lakune i 235.

¹⁶⁹ Oversettelse (min): ”Gjør hjertet mitt og kroppen min uplettet slik at jeg ikke blir til skamme.”

¹⁷⁰ Jf. salme 119:80 i den norske *Bibelen*: ”La meg følge dine forskrifter av hele mitt hjerte, så jeg ikke blir til skamme.”

¹⁷¹ Lakune i 429.

¹⁷² Lakune i 235.

¹⁷³ Se Margaretalegenden, for eksempel linje 71–3, 178–80, 236–7, 238–9, 241–4 og linje 651.

undersøker. Jeg har identifisert hele 11 bibelsitater av denne typen i den latinske legenden. De fleste av disse sitatene¹⁷⁴ er trofast oversatt, eller kun relativt lett omskrevet,¹⁷⁵ i alle de norrøne håndskriftene jeg har sett på. I linje 405–6 blir riktignok ”Venite namque et humiliemus. Illi animas nostras”.¹⁷⁶ oversatt med ”förum ok lægfum oss fyrir hemni”, og i linje 156–7 har den norrøne teksten et par tillegg:

Latinsk legende:	que velud pulvis ante faciem venti erit. ¹⁷⁷
Norrøn legende:	þat uerðr allt <u>er skamt liðr hedan</u> at dusti <u>eínv</u> [a: ok molldo] .

I begge disse tilfellene kan man imidlertid se at betydningen i det latinske uttrykket må sies å være beholdt i den norrøne teksten. Det er videre ingenting som tyder på korreksjon i retning bibelteksten i de øvrige tilfellene der teksten i legenden avviker noe fra selve bibelteksten.¹⁷⁸

Et par bibelsitater, som vi finner i den latinske legenden om Katarina, er imidlertid omskrevet i ganske høy grad eller utelatt i alle de norrøne håndskriftene.¹⁷⁹ I linje 351–3 ser vi at den latinske legendeteksten: ”Sapientia namque Christus est attingens a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter”,¹⁸⁰ omskrives med: ”þu at krístr er sónn speki sa er iafnan hefir uerit ok æ mun uera ok skipar øllum *lutum [mangler i Stock. 2] setliga”. Det er lite trolig at årsaken til at ”attingens a fine usque ad finem fortiter” er erstattet med ”sa er iafnan hefir uerit ok æ mun uera”, er at sitatet har vært lite kjent og at oversetteren derfor ikke har gjenkjent det som et bibelsitat. Bibelsitatet er nemlig også kjent fra liturgien (sikkert også i det norrøne området), som den første av syv antifoner som ble sunget ved katolsk vesper, og som en hyllest til Visdommen. Det er derfor større sannsynlighet for at det er snakk om en tilpasning for å gjøre det lettere å forstå for et norrønt publikum; det at Kristus ”*strekker seg mektig fra ende til ende*” har sannsynligvis vært relativt uklart for dette publikummet, og det er heller ikke umiddelbart forståelig for oss i dag, mens en del andre latinske uttrykk og metaforer er blitt oversatt og er gått inn i det norrøne språket, slik at vi i dag ser på uttrykksmåten som ”vanlig”.

¹⁷⁴ Se for eksempel linje 295–6, 412–13, 595–6, 695 og så videre.

¹⁷⁵ Se for eksempel linje 156–7 og linje 405–6.

¹⁷⁶ Oversettelse: ”Kom, la oss ydmyke våre sjeler for henne...”, se Judit 8:16: ”et ideo humiliemus illi animas nostras ...”.

¹⁷⁷ Oversettelse: ”som er liksom støv i vinden”, jf. salme 35:5: ”... fiant sicut pulvis ante faciem venti ...”.

¹⁷⁸ Legendene om Katarina, linje 294–6, 412–13, og så videre.

¹⁷⁹ Se legendene om Katarina, linje 251–53 og linje 837–39.

¹⁸⁰ Oversettelse: ”Kristus er nemlig visdom, som *strekker seg mektig fra evighet til evighet og innretter alt søtlig*”, jf. Salomos ordspråk 8:1: ”adtingit enim a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter” (om Sapientia).

I linje 837–9 ser vi det eneste eksempelet fra mitt materiale på at et helt bibelsitat er utelatt. ”Attamen quia nec videmus per speculum in enigmatum tunc autem facie ad faciem”.¹⁸¹ Dette skjer i en tekst hvor den norrøne oversettelsen er en ganske trofast gjengivelse av den latinske, til tider også verbatim, og i en del av teksten som ellers gjengis nokså trofast, med unntak av den etterfølgende setningen som er noe omskrevet og utvidet (altså klarere uttrykt enn i den latinske teksten). Sitatet følger direkte etter et annet sitat fra *Bibelen*, som både er et ganske trofast oversatt og eksplisitt markert sitat fra ”apostelen” (linje 831–6, jf. kapittel 5.1). Sitatet etterfølges dessuten av enda et bibelsitat, eksplisitt tilskrevet frelseren (se Katarina 843–6). Dermed kan man nok si at også dette utelatte sitatet er implisitt markert som et bibelsitat i legenden. Sett i lys av den ellers svært samvittighetsfulle gjengivelsen av bibelsitater i denne og de andre håndskriftene, sammen med den trofaste gjengivelsen av Katarinateksten ellers, er det derfor lite sannsynlig at denne utelatelsen er tilfeldig – spesielt ikke dersom den er begått allerede i selve oversettelsen av teksten. Jeg ser det derfor som mest sannsynlig at det er blitt gjort fordi det har vært vanskelig å oversette på en måte som kunne forstås av det norrøne publikummet oversettelsen var ment for. Alternativet er at sitatet ikke har manglet i det aktuelle latinske forelegget som oversetteren har benyttet seg av. Den første forklaringer er nok imidlertid mer sannsynlig, siden dette er et såpass velkjent tekststed.

Korrigeringer i retning bibelteksten?

I dette materialet ser vi altså få antydninger til korreksjoner i retning bibeltekstene i de tilfellene der de latinske grunntekstene skiller seg fra den latinske legenden på en eller annen måte. Når det gjelder bibelsitater som er eksplisitt markert i legenden, finner vi som nevnt ett enkelt tilfelle en antydning til korreksjon i retning bibelteksten, nemlig i 429 (jf. Cecilia 120–22). I det samme håndskriftet av denne legenden har vi også et eksempel på at en implisitt referanse til *Bibelen* gjøres eksplisitt (jf. Cecilia 384–86) samtidig som uttrykksmåten her ligger tettere opp mot bibelteksten enn det som er tilfellet for de andre håndskriftene med den norrøne versjonen og den latinske versjonen av legenden. Øvrige mulige korreksjoner i retning bibelteksten eller en psaltertekst, er imidlertid svært usikre.

---

¹⁸¹ Jf. Paulus brev til Korinterne 1, kapittel 13:12: ”videmus nunc per speculum in enigmatum tunc autem facie ad faciem” (Nå ser vi som i et speil, i en gåte, da skal vi se ansikt til ansikt).

5.2. Bibelsk språk i legenden om Margareta – bønn

Som tidligere nevnt mener Theodore Wolpers (1964) og Clayton og Magennis (1994, kapittel 3) at språket i den latinske Mombritiusversjonen av Margaretalegenden (BHL 5303), som de norrøne oversettelsene bygger på, i høy grad spiller på det liturgiske språket, og da spesielt på uttrykksmåten i *Salmenes bok*. Dette kan vi se spesielt godt i den direkte diskursen i Margaretas bønner, som dermed stilistisk sett får en offentlig og proklamerende tone, noe som også er tilfellet når Margareta er alene. Også i talene og replikkene til Margareta kan vi se påvirkning fra det liturgiske og bibelske språket, men da først og fremst uttrykksmåter og innhold fra evangeliene og andre nytestamentlige bøker. Språket i legenden er dermed et ekko av stilen og vokabularet i *Vulgata*-versjonen av *Bibelen*. Denne påvirkningen i *Legenden om Margareta* strekker seg fra åpenbare sitater (se kapittel 5.1) til bruk av et liturgiskinfluert språk; noen ganger med klare allusjoner til salmene og andre bibelske tekststeder.

Bønner og lovprising som litterært virkemiddel i legendene er altså et kjennetegn ved legenden om Margareta. Legendene om Cecilia utmerker seg ved at dette virkemiddelet er nesten fraværende, selv om den er lang til å være en fiktiv jomfrumartyrlegende. Her har man ikke en gang en bønn like før henrettelsen, noe som ellers er ganske vanlig i jomfrumartyrlegendene. I legenden nevnes det at Cecilia ber to ganger, men den første bønningen er svært kort; ”Fiat cor meum et corpus meum immaculatum ut non confundar”¹⁸² (Cecilia, linje 31–2), og fra den andre refereres ikke innholdet i det hele tatt (linje 136–37). Av bipersonene i denne legenden er det én, Pave Urbanus, som fremsier en bønn (linje 98–108). Heller ikke i legenden om Katarina, som i likhet med Cecilialegenden er relativt lang til å være en fiktiv jomfrumartyrlegende, spiller første bønn særlig stor rolle, men her er den typiske bønningen like før henrettelsen med (Katarina, linje 1402–28). I ett tilfelle får vi høre at Katarina først ber til Herren (linje 892–93), og noe senere lovpriser ham. Lovprisingen kommer etter at Kristus, hennes trolovede, har besøkt henne i fangehullet og lovet henne evig glede i det neste livet, samt beskyttelse slik at hun kan utholde torturen i dette (linje 923–6). Vi får imidlertid ikke høre selve lovprisingen. Også i denne legenden fremfører én av bipersonene en bønn, nemlig Dronningen som Katarina omvender til kristendommen (linje 769–89). I den relativt korte legenden om Agathe ser vi et relativt normalt antall bønner og takksigelser fremsagt av helgenen selv. I tillegg til den typiske bønningen like før martyrens død (Agathe, linje 454–96), fremsier hun også en takksigelse etter at Herren har leget sårene hun

¹⁸² Oversettelse: ”Gjør hjertet mitt og kroppen min plettfri slik at jeg ikke bringes ut av fatning.” Jf. salme 118:80 i *Det romerske Psalteret*: ”fiat cor meum immaculatum in tuis iustificationibus ut non confundar”.

har fått av torturen (se linje 313–18). Hun ber også idet hun kastes i fangehullet første gang, men da uten at bønner gjengis. Dette er likevel ganske lite i forhold til antall bønner i Margaretalegenden, også det en relativt kort legende. I denne legenden kan vi telle hele syv kortere og lengre bønner, og alle disse er i høy grad satt sammen av språklige vendinger fra og referanser til salmene.

Bønn og lovprising i den latinske grunnteksten

Et godt eksempel på bruk av et salmeinfluert språk kan vi se i Margaretas første bønn, som begynner med "Miserere mei" ("Vær meg nådig", se Margareta linje 70–91). Denne bønner er av Clayton og Magennis (2006:31–2) beskrevet som: "a tissue of psalm and other biblical quotations and recollections", da den består av en rekke referanser og allusjoner til ulike bibelsteder og til uttrykksmåten i disse bibelstedene. Denne første bønner begynner altså med den ganske generelle bønneformelen: "Miserere mei"¹⁸³, og vi kan også kjenne igjen andre slike bønneformler i denne bønner, som for eksempel når Margareta avslutter bønner med å be om at Gud ikke må overlate henne i de ondes hender: "Ne derelinquas <me>"¹⁸⁴ in manus impiorum"¹⁸⁵ (linje 90–91). Utover dette ser vi klare allusjoner til spesifikke bibelsteder, som når Margareta ber om at Gud ikke må la sjelen hennes fortapes blant syndere, eller la henne miste livet sammen med drapsmenn: "Ne perdas cum impiis animam meam et cum uiris sanguinum uitam meam". Dette er en svært klar referanse til salme 25.9 i *Vulgata*: "ne auferas cum peccatoribus animam meam cum uiris sanguinum uitam meam".¹⁸⁶ Videre sees også flere tydeligere referanser til typisk bibelsk symbolbruk i denne første bønner, som når hun ber om at "margeritten" (perlen) hennes ikke må kastes i gjørma.¹⁸⁷ Å befinne seg i gjørma er en vanlig bibelsk metafor for å beskrive livet blant hedningene.¹⁸⁸ Her kombineres denne allusjonen med et ordspill på Margaretas eget navn. I slutten av bønner sammenligner hun seg selv og sin situasjon med ulike fangede dyr (og fisk): "Video enim me ut ovem in medio luporum."¹⁸⁹ Ecce facta sum sicut passer ab aucupe,¹⁹⁰ comprehensa in rete (var: *laqueum*,

¹⁸³ Jf. blant annet salme 4:2, 6:3, 24:16, 25:11, 26:7, 29:11, 30:10, 40:5, 40:11, 50:3, 55:2, 56:2, 85:3, 83:16, 118:58 og 118:132. Denne anmodningsformelen finner vi også igjen i Jesaja 33:2 og Matteus 15:22.

¹⁸⁴ Oversettelse (min): "overlat meg ikke", jf. flere steder i salmene, f.eks. salme 26:9, 37:22, 70:9, 70:18 og 118:8.

¹⁸⁵ Oversettelse (min): "i de ondes hender", jf. for eksempel salme 70:4.

¹⁸⁶ Oversettelse i den norske *Bibelen* (salme 26:9): "Riv meg ikke bort med syndere, så jeg mister livet sammen med drapsmenn".

¹⁸⁷ Latin: "Non proiciatur margareta mea in lutum".

¹⁸⁸ Se for eksempel salme 57:20 og 68:15.

¹⁸⁹ Oversettelse (min): "For jeg ser meg selv liksom en sau blant ulver".

¹⁹⁰ Oversettelse (min): "Se, jeg er som en spurv fanget i en snare", jf. Forkynneren 9:12: "Lik fisk som er fanget i det onde garn, lik fugl som er gått i snaren, slik blir menneskene fanget i en ond tid." og Amos 3:5: "... numquid

snare) velut capra.¹⁹¹ Slike metaforer, der ulike dyr og deres egenskaper knyttes til spesifikke egenskaper, tilstander eller situasjoner, er svært vanlig innenfor bibeltekster, og brukes ofte innenfor symbolsk eller allegorisk innenfor kristen eksegese i middelalderen. En vanlig brukt kristen metafor er for eksempel beskrivelsen av Kristi disipler eller andre kristne som sauer eller lam blant varger. Metaforen er blant annet knyttet til offerlammet, og i Johannes-evangeliet er Jesus selv beskrevet som påskelammet som ofres.¹⁹²

Det er altså tydelige dogmatiske trekk ved språket, og dermed også innholdet, i denne bønnen, og det samme gjelder for de andre bønnene til Margareta. Disse bønnene inneholder en rekke typiske bønneformler, kjent fra salmene og fra liturgien. For det første har de en rekke generelle innledningsformler av typen ”miserere mei”. Også den andre bønningen til Margareta (se linje 179–94) begynner med en slik bønneformel: ”In te domine speravi; non confundar in eternum”,¹⁹³ som vi kjenner igjen fra flere salmer.¹⁹⁴ Lenger ned begynner andre del av denne bønningen med: ”Respice in me et miserere mei, domine ...”¹⁹⁵ (se linje 187). Flere av Margaretas bønner avsluttes også med liturgiske formler, som for eksempel ulike utgaver av liturgiens og salmenes *benedictus*-formler. Dette ser vi for eksempel i Margaretas tredje bønn: ”quia nomen tuum benedictum est in saecula saeculorum” (linje 245–5), og flere av de andre bønnene hennes avsluttes også med variasjoner over denne formelen.¹⁹⁶ Også englenes lovprising av Gud idet de henter Margaretas sjel (linje 719–20), samt enkelte av Margaretas utskjellinger av Olibrius (linje 230–31) eller demonen (se linje 424–5), avsluttes med liknende ord. Det er videre ikke kun i innledningen til og avslutningen av slike bønner at vi kan se denne typen generelle bønneformler. Midt i bønn fire kan vi for eksempel lese: ”Ne ergo derelinquas me, domine meus”,¹⁹⁷ fulgt av: ”Aspice in me et miserere mei”¹⁹⁸ (linje 288–90).

Det er ikke kun i legenden om Margareta vi ser denne typen bønneformler. Også bønnene i de andre legendene begynner og slutter gjerne med slike bønneformler. Takksigelsen i legenden om Agathe begynner for eksempel med: ”Gratias tibi ago” (se linje

---

cadet avis in laqueum terrae absque aucupe” (Faller en fugl i en snare på marken når det ikke er satt opp en snare for den?).

¹⁹¹ Oversettelse (min): ”fanget i et nett liksom en geit.”

¹⁹² Se også for eksempel Matteus 10:16: ”Jeg sender dere som sauer blant ulver...” og Lukas 10:3: ”Gå av sted, jeg sender dere som lam blant ulver.”

¹⁹³ Oversettelse (min): ”Herre, jeg setter min lit til deg, la meg aldri bli til skamme”.

¹⁹⁴ Se for eksempel salme 30:2 og 70:1 (NB: salme 31:2 og 71:2 i dagens norske bibel)

¹⁹⁵ Oversettelse: ”Lytt til meg og se i nåde til meg, Herre”. Se også for eksempel salme 24:16 og 118:132. (NB: salme 25:16 og 119:132 i dagens norske bibel).

¹⁹⁶ Dette gjelder første del av bønn to (linje 183–4), bønn fire (linje 302–3), bønn seks (linje 581–2) og Margaretas takksigelse til herren etter seieren over Draken (linje 396). Det gjelder ikke den første (linje 69–91), femte (linje 339–352) eller syvende (linje 615–43) bønningen.

¹⁹⁷ Oversettelse (min): ”Overlat meg ikke, min Herre”, se for eksempel salme 38:22.

¹⁹⁸ Oversettelse (min): ”Lytt til meg og se i nåde til meg”.

313), en formel som vi blant annet kjenner fra liturgiens lovprisingssalme ”Gloria in Excelsis Deo”.¹⁹⁹ Samme formel finner vi også i takksigelser i legendene om Margareta (linje 391) og Katarina (linje 424). Ingen av bønnene til Agathe avsluttes med en *benedicus*- eller *in nomine*-formel, men det gjør Katarinas avslutningsbønnen (linje 1427–8). Denne bønne åpner også på typisk bønnevis, med en påkallelse av Herren etterfulgt av et bestemmelsesledd (se linje 1402–4). Her utgjøres dette bestemmelsesleddet, ”creator celorum et angelorum”, av en referanse til skapelsesberetningen.²⁰⁰ Videre ser vi også typiske bønneformler i andre deler av bønnene enn akkurat i begynnelsen og slutten, for eksempel når Katarina i avslutningsbønnen sin ber Gud om å: ”exaudi me famulam tuam” (Katarina 1412f).²⁰¹

I tillegg til slike bønneformler, har vi også en rekke andre allusjoner og referanser til *Bibelen* i bønnene i legenden om Margareta, samt en typisk kristen symbolbruk, noe vi også så i gjennomgangen av første bønn. Begynnelsen av bønn tre (linje 236–55) består for eksempel, liksom den første bønne, av en rekke allusjoner til spesifikke salmer. Disse er ikke direkte sitater, da de avviker fra ordlyden i *Vulgata* (spesielt i de to første sitatene), selv om betydningen, og derfor også oversettelsen av de to stedene i den norske bibelen, er delvis den samme:

Beata autem Margareta aspiciens in caelum dixit: Circumderunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.²⁰² [jf. salme 22:17] Tu autem Deus in adiutorium meum intende et exurge.²⁰³ [jf. salme 35:2] Erue a framea, Deus, animam meam de manu canis unicum meam.²⁰⁴ Salua me ex ore leonis et a cornibus unicornuorum humilitatem meam.²⁰⁵ [jf. salme 22:22].

Her ser vi også at selve symbolbruken i teksten bygger på språket i *Bibelen*. Margaret kaller for eksempel Olibrius for løve, hund og enhjørning.²⁰⁶ Dette er betegnelser som ofte brukes om djevelen, og to eller flere av dem står ofte sammen i *Bibelen* for å betegne djevelen selv eller andre fiender av troen.²⁰⁷ Vi kan også finne slik påvirkning fra salmene i de andre bønnene til Margareta og de andre jomfruene, blant annet allusjoner og referanser til *Bibelen* og en symbolbruk med base i kristen eksegese. Katarinas bønn til Gud like før hun skal

¹⁹⁹ Men i flertallsform: ”Gratias agimus tibi” (vi takker deg).

²⁰⁰ Se blant annet 1. Mosebok 1:1, Paulus’ brev til kolosserne 1:16 og Johannes Åpenbaring 4:11.

²⁰¹ Oversettelse (min): ”Lytt til meg [Gud], din tjenerinne.”

²⁰² Oversettelse (min): ”Men den hellige Margareta så opp til himmelen og sa: – Mange hunder har omringet meg, de ondes forsamling beleirer meg”, jf. salme 22:17.

²⁰³ Oversettelse (min): ”Men du, Gud, rett oppmerksomheten din mot meg og reis deg for å hjelpe meg,” jf. salme 35:2.

²⁰⁴ Oversettelse (min): ”Og fri sjelen min, Gud, fra dens stengsel; det kjæreste jeg har fra hundens hånd,” jf. salme 22:21.

²⁰⁵ Oversettelse (min): Redd meg fra løvens munn og min ringhet fra enhjørningens horn,” jf. salme 22:22.

²⁰⁶ I Casinensis-versjonen kaller hun ham en ”drage” i stedet for en løve, som i Mombritius-versjonen (BHL 5303). Muligens var begge elementer med i den pre-Mombritiske teksten.

²⁰⁷ Jf. for eksempel salme 21:21–22 og *Ecclesiasticus* 25:23.

halshugges, har for eksempel flere allusjoner til Kristi død på korset og referanser til innholdet i trosbekjennelsen, mens Agathes avslutningsbønn har allusjoner til skapelsesberetningen. Cecilias svært korte og eneste bønn her en referanse til en lese måte fra liturgien (tidebønnene) og det romerske psalteret, nemlig til salme 118:80 (se Cecilia 31–2), og i pave Urbanus' bønn beskrives Cecilia som en dyktig sau, siden hun har gjort sin ektemann, ”som hun mottok liksom en vill løve” til et ”tamt lam”.

Vi kan altså se stor påvirkning fra det bibelske språket i Margaretas bønner. Dette gjelder først og fremst ordlyden og innholdet, men det gjelder også den syntaktiske strukturen til enkelte av bønnene. Margaretas fjerde bønn (linje 282–303), er denne nemlig bygd opp etter det man i liturgien, ifølge Clayton og Magennis (1994:25), gjerne kaller en ”relative predicate structure” – eller bønnestruktur: Denne bønnestrukturen har formen: *deus, qui ..., quem ..., quem .....*, samt en bønn (”respice in me...”),²⁰⁸ hvor en kort, kirkebønnaktig sekvens følger refleksivene og betegner vokativet ’Deus’ som innleder bønner, for eksempel; ”quem contremiscunt omnia saecula et in eis habitentes”.²⁰⁹ Noe liknende ser vi også i Margaretas femte (linje 339–52), sjette (linje 567–82) og syvende (linje 615–43) bønn, og i Agathes avslutningsbønn. Vi ser det også delvis (om enn kort) i Katarinas avslutningsbønn. Språket i legendene gjenkaller også fortellemåten i *Bibelen* ved en utstrakt bruk dubletter og tripletter (både ord og fraser) og andre former for parallellismer.

Oversettelse til norrønt

Det bibelske språket i de latinske legendene, med typiske kristne bønneformler og allusjoner og referanser til bibelske tekststeder og kristne dogmer, er med på å forme vår oppfatning av jomfruene. Fremstillingen av protagonisten Margareta farges i ganske stor grad av hvordan hun uttrykker seg i nettopp bønnene og takksigelsene rettet mot Gud. De gir legenden et preg av å være en hyllest og en feiring av både Margareta selv og av den treenige Gud. Dette innholdet i den latinske teksten er imidlertid ikke alltid oversatt til eller bevart i de norrøne versjonene av legenden, og det gjør at uttrykket i den norrøne legenden blir noe annerledes enn i den latinske. I de andre jomfrumartyrlegendene spiller bønner og takksigelser en noe mindre rolle, da det i større grad er innholdet i selve dialogen og i enkelte lengre taler som former vårt bilde av hovedpersonene. Oversettelsen av avslutningsbønnene til Katarina og Agathe er likevel ikke uviktige for legendenes uttrykk og dogmatiske innhold, og

²⁰⁸ Jf. salme 24:16 og 118:132. (NB: ett nummer høyere i dagens norske bibel).

²⁰⁹ Oversettelse (min): ”Som får alle tidsaldre og de som bor i dem til å skjelve av redsel”.

oversettelsen av bønnene til enkelte av bipersonene i legendene kan ha liknende betydning eller betydning for presentasjonen av disse figurene.

Det er svært store forskjeller mellom de to aktuelle versjonene av legenden om Margareta når det gjelder gjengivelsen av bønner og takksigelser. Versjon 2 (M2) gjengir mye mer av materialet fra bønnene og takksigelsene i GLat enn det som er tilfellet for versjon 1 (M1). Det eneste unntaket fra dette er den siste bønningen, bønn syv (linje 615–63), som er lengre i M1 enn i M2.²¹⁰ Jeg kommer nærmere tilbake til hvordan slike endringer i bønner og takksigelser har innvirkning på presentasjonen av personer i legendene i kapittel 7. Her skal jeg først og fremst kartlegge hvilke endringer som skjer i bønnene og takksigelsene, og da hovedsaklig når det gjelder bønneformler, bibelreferanser og liknende.

Bønneformler og bønnestruktur

Som nevnt ovenfor er bønneformler svært vanlige i bønner i den latinske legenden om Margareta, men vi kan også finne dem igjen i enkelte utsagn i dialoger, taler eller i de narrative delene av teksten. Spesielt innledningen og avslutningen av en bønn er ofte full av slike bønneformler, men det finnes også eksempler i andre deler av bønnene. Det er også en del typisk kirkebønnaktige sekvenser i de ulike bønnene, i tillegg til typisk bønnestruktur i innledningen til bønnene.

De fleste innledende bønneformlene speiler uttrykksformer i salmene (se bønn én, to og tre), eller med det man i liturgien gjerne kaller en bønnestruktur (jf. bønn fire, fem, seks og syv). Bønneformlene oversettes som regel i M2, mens de utelates helt eller delvis i M1. Den første bønningen innledes som nevnt med ”miserere mei, domine”, som er oversatt i alle de tre håndskriftene, etterfulgt av enda et ”miserere mei”, som er utelatt.²¹¹ Bønn to innledes med ”In te, domine, speravi, non confundar in eternum” (linje 179–80), som er oversatt i M2, mens kun første del er oversatt i M1 (men som oversetter *domine* med *allsvalldandi Gud*); bønn tre innledes med: ”Circumdede runt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.²¹² Tu autem Deus in adiutorium meum intende et exurge.²¹³ Dette er gjengitt i M2, mens hele bønningen, som tidligere nevnt, er utelatt i M1.

Bønn fire, fem og syv innledes med bønnestrukturen ”Deus, qui ..., qui ..., quem ...”, etterfulgt av en eller annen form for bønn, gjerne innledet med bønn om å bli hørt;

---

²¹⁰ NB: 233a slutter defekt før denne bønningen, så dette gjelder for teksten i 235.

²¹¹ Dette, at gjentatte elementer og gjentakelsesfigurer fra den latinske grunnteksten utelates i de norrøne håndskriftene, er svært vanlig i legenden om Margareta (jf. Bruvoll 2000).

²¹² Jf. salme 22:17: ”Ja, hunder samler seg omkring meg, en flokk av voldsmenn omringer meg”.

²¹³ Jf. salme 35:2: ”Grip skjold og verje, reis deg og hjelp meg”.

”respice/aspice in me et miserere mei, domine” (bønn fire, linje 287 og linje 290 og bønn fem, linje 345)²¹⁴ og ”exaudi deprecationem meam” (bønn syv, linje 618). Også bønn seks har en variasjon av denne måten å innlede en bønn på, med: ”Domine, qui regnas in aeternum, dirumpe vincula mea” (linje 568–9). Slike innledninger til bønner oversettes i M1 alltid med en variasjon over ”heyrdur gud almáttigr/allsvalldandi” (bønn fire og fem) eller ”heyrdur (drottinn) bæn mina” (bønn seks og syv). Når det gjelder de ulike bestemmelsesleddene til ”Deus” i M1 (innledet med ”qui” eller ”quem” og bestående av kirkebønnaktige sekvenser), så er disse konsekvent utelatt i alle de fire bønnene i 235. I 233a²¹⁵ er kun ett av flere ledd i bønn fem gjengitt, nemlig ”diabolum ligasti” (”ok batt díópulinn belzebuþ”), mens de andre leddene er erstattet med ”fa er á himnum er”, noe som skaper en referanse til ”Fadervår”,²¹⁶ og ”ok allt hefir í þínu ualldi”,²¹⁷ og i bønn fire er alle bestemmelsesleddene rett og slett erstattet med ”fkapari himins ok iardar”, noe som nok er influert av den apostoliske trosbekjennelsen.²¹⁸ I M2 (429) er situasjonen noe annerledes. Her er bønnestrukturen og innholdet i denne delen av bønnene gjenskapt og gjengitt i mye høyere grad, selv om enkelte av leddene er utelatt i hver av bønnene, unntatt i bønn seks. Bønnesekvensene er altså mye kortere enn i GLat (forutsatt selvsagt at disse leddene ikke har manglet også i det faktiske, latinske forelegget). Enkelte av leddene kan muligens ha blitt oppfattet som overflødige av oversetteren eller en avskriver, eller de kan ha virket fremmede eller uforståelige på den jevne, islandske mann og kvinne, og blitt utelatt på grunn av dette; for eksempel ”qui formasti paradysum indeficientium et mari terminum posuisti et non transit praeceptum tuum” (bønn fem, linje 341–43). Det kan også være verdt å merke seg at de leddene som faktisk oversettes her, har med helvetets frykt for Gud å gjøre og med at Jesus herjet dødsriket, bandt djevelen og overvant ”ueldi þorna dreka”. Det er ellers få eksempler på tillegg eller erstatninger her, men i den fjerde bønne blir ett av leddene, ”qui iudicium sapientiae decrevisti”, erstattet med ”er allar heilagur meygjar þiona”.

Det finnes også bønneformler og kirkebønnsekvenser utenom de ovenfor nevnte ”Deus, qui, quem”-strukturene, ofte med klare allusjoner eller referanser til *Bibelens* salmer. Første bønn avsluttes som nevnt med ”Ne derelinquas <me>²¹⁹ in manus impiorum”,²²⁰ noe

²¹⁴ Se også bønn to, linje 187.

²¹⁵ NB: slutter defekt før den sjetten bønne.

²¹⁶ Det vil si: ”heyrdur þu guð allzualldandi fa er á himnum er”, jf. ”Fader vår, du som er i himmelen”.

²¹⁷ Jf. Matteus 28:18: ”Meg er gitt all makt i himmel og på jord”.

²¹⁸ 233a: ”heyrdur mik allzualldandi fkapari himins ok iardar” (linje 282–3), jf. ”Jeg tror på Gud Fader, den allmektige himmelens og jordens skaper”.

²¹⁹ Flere steder i salmene, f.eks. salme 26:9, 37:22, 70:9, 70:18, 118:8.

²²⁰ Jf. for eksempel salme 70:4.

som for det meste gjengis i M2 (med unntak av ”i de ondes hender”), mens hele leddet er utelatt i M1. Bortsett fra dette gjengis bønnen ganske trofast i begge versjoner, om enn noe mer detaljert i M2 enn i M1. En annen bønnsekvens her, ”Ne perdas cum impiis animam meam et cum uiris sanguinum uitam meam”, oversettes for eksempel i sin helhet i M2: ”... *ok onndu mínne med omíldum monnum ok lífi mínu med drap gíornum*”, mens kun første del oversettes i M1: ”*at *eigi glatiz ónd mín*”²²¹ *med omíldum mónum*”. Denne typen kirkebønnsekvenser utelates altså gjerne i M1, eller de gjengis med et kort, parafraserende utsagn, mens de gjengis helt eller i større grad i M2.²²² Bønn tre er som nevnt utelatt i sin helhet i M1, mens den er gjengitt nesten komplett i M2.²²³ Mye av dette har lite å si for fremdriften av narrativet, siden det er snakk om ”tomme” uttrykk rent innholdsmessig sett, men utelatelsene kan ha stor betydning for den teologiske betydningen i og tolkingen av teksten, siden mye av det som utelates er dogmatiske og bibelske uttrykk.

Av avslutningsformler er det først og fremst *benedictus*-formelen vi finner i den latinske legenden om Margareta. Denne og andre avslutningsformler er gjengitt noe sporadisk og tilsynelatende tilfeldig i de to versjonene av den norrøne legenden. M1 har kun gjengitt denne formelen i to tilfeller; i Margaretas fjerde og femte bønn, og aldri i utsagnene hennes i dialoger og taler. Det er imidlertid verdt å merke seg at bønnen, eller den delen av bønnen der *benedictus*-formelen står, som oftest er utelatt i sin helhet i denne versjonen (jf. bønn to, bønn tre og takksigelsen). Hele englenes lovprising av Gud idet de henter Margaretas sjel er for eksempel utelatt i M1 (235), og dermed også formelen. Heller ikke i M2 er mye av *benedictus*-formelen gjengitt. Kun to av bønnene, den tredje og den fjerde, samt takksigelsen tar med denne formelen, mens den er utelatt i den andre og sjette bønnen og i dialogutsagn, i talen og i englenes lovprising. Her er det imidlertid som regel kun bønneformelen, og ikke hele eller deler av bønner, utsagn og liknende, som er utelatt. Av andre avslutningsformler finner vi i denne legenden: ”Iesum Christum, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen” (linje 744–5), og ”cuius regnum permanet in saecula saeculorum. Amen” (linje 154–5). Den første av disse formlene er å finne i avslutningen av selve legenden, og den er oversatt i begge versjoner. Den andre finner vi som avslutning av ett av Margaretas utsagn i dialogen med Olibrius, og den er gjengitt M2, men utelatt i M1 sammen med forutgående bønneformler.

²²¹ 233a har: ”*ok lát eigi ónd mína glataz*”.

²²² Se for eksempel bønn to, linje 189–94; bønn fire, linje 297–301; bønn fem, linje 347–52; bønn seks, linje 570–73 og linje 577–79; og takksigelsen, spesielt linje 372–76, 379–90 og 392–96.

²²³ Selv om enkelte, mindre detaljer utelates. ”*Salva me ex ore leonis et a cornibus unicornuorum humilitatem meam*” (linje 154–55) oversettes for eksempel med ”[*leyf aund mína...*] *ok or munni hinŕ oarga dyrŕ*”.

Metaforer og similer

Symboler, similer, metaforer og liknende er, naturlig nok, noe tilpasset den norrøne forståelseshorizonten i de ulike jomfrumartyrlegendene; så også i bønnene og takksigelsene i den norrøne legenden om Margareta. I den første bønningen sammenlikner hun seg med ulike dyr (jf. kapittel 4.5), mens hun i sin tredje bønn²²⁴ kaller Olibrius for en løve, hund og enhjørning (se linje 242–3). Denne bønningen utelatt i sin helhet i M1, og heller ikke øvrige utsagn i dialogen der Margareta kaller Olibrius en løve eller en hund er gjengitt i denne versjonen. I andre tilfeller der GLat har en omskriving for én av Margaretas motstandere, så oversettes dette imidlertid med tydeligere referanse i M1. Betegnelsen ”hanc feram” (se linje 347–8) oversettes for eksempel med ”enn ogurligi dreki” (235) og ”þessum dreka (233a) i M1. I M2 er de delene av teksten der Olibrius kalles *løve*, *hund* eller *enhjørning* gjengitt, og her ser vi at ”leo” enten oversettes med ”ulfr” (linje 228) eller ”hit oarga dyr” (linje 242), mens ”canis/canes” oversettes med hundar (linje 237) eller utelates (linje 224 og 242). Betegnelsen ”unicornuorum” er på sin side helt utelatt (linje 243). Vi ser dermed at i de tilfellene der slike skjellsord oversettes (i M2), så oversettes de med ”beist” som man på Island har kunnet forholde seg til, men uten at man gjør det til en tydeligere referanse, slik tilfellet kan være i M1.

Der man i GLat bruker et mindre tilgjengelig symbolsk eller metaforisk språk i bønnene, ser vi gjerne at dette enten utelates, forenkles eller tilpasses. I M1 er de stort sett utelatt sammen med en større mengde omkringliggende tekst. Ett unntak finner vi likevel i første bønn, der Margareta ber Gud om å ”transmitte mihi angelum gubernatorem ad aperiendos sensus meus et os meum ad respondendum cum fiducia ... ” (jf. linje 81–83), altså om å sende henne en engel som kan åpne sansene og munnen hennes slik at hun kan svare (greven) med tillit og styrke. Dette oversettes ganske trofast i M2, selv om dubletten ”sansene mine og munnen min” reduseres til det noe enklere ”munnen min”. I M1 ber imidlertid Margareta om at Gud må sende henne engelen for at han ”gæti andar minnar uð ollum fuikum þandanf. ok hann ftyzk mer at fuara þessum enum omilla greiða ...”,²²⁵ altså noe omskrevet og enklere uttrykt.

I M2 er det stort sett mulig å se mer nøye på oversettelsen av slike elementer. I bønningen ber som nevnt Margareta Gud om at han ikke må la sjelen hennes *søles til*, troen hennes

²²⁴ Dette er imidlertid mer vanlig i dialogen med greven enn akkurat i bønnene.

²²⁵ Slik i 235 (linje 81–83). 233a har samme innhold uttrykt på nesten samme måte: ”gæti andar minnar. við ollum fuikum þandanf. ftyzk þu mik til þess at ek mega fuara þessum hinum omilla greiða”.

skitnes til, at kroppen hennes ikke må *besudles* og at innsikten hennes ikke må *endres* eller ”perlen” (margeritten) hennes *kastes i gjorma*, og hun ber også om at sansene hennes ikke må påviskes av den onde og uforstandige djevelens skamløshet (linje 74–80). Dette gjengis ganske trofast i M2, men ”margarita mea” (min perle), som også er et ordspill på navnet til jomfruen, gjengis med det noe mer generelle ”*gm̄rteínn mín*”. Her ser vi altså at innholdet gjengis relativt trofast, men uten at ordspillet på jomfruens navn opprettholdes. Dette ville imidlertid være ganske umulig å få til på norrønt. I bønn to ser vi videre at billedbruken i ”*ne forte percussa formidet cor meum*” gjengis med det litt mer bokstavelige uttrykket ”*fuot at ei hrédíz líkamr mín pírlir*” (linje 190), selv om det vi i denne konteksten nok må kalle en besjeling av ”legemet” i GLat beholdes her. Videre er figurative betegnelser på Gud som ”*lumen a lumine*” (bønn fire, linje 286–7) og ”*rex immortalis, columna fidei, principium sapientiae et innumerabilum angelorum perpetuus rex, fundamentum forte*” (takksigelsen, linje 373–6), delvis er utelatt. Eneste unntak i takksigelsen er de noe mer tilgjengelige leddene ”*rex immortalis*” og ”*et innumerabilum angelorum perpetuus rex*”, som slås sammen og gjengis med ”*odaudlegur konungr allra engla*”.

Vi ser altså at bønnene og takksigelsene til Margareta er gjengitt relativt trofast i M2, selv om ett eller flere ledd i en beskrivelse ofte kan være utelatt eller flere ledd skrevet sammen. ”Tomme” bønneformler er dessuten noen ganger tatt med og andre ganger utelatt, mens billedspråket i flere tilfeller er tilpasset og forenklet. Inntrykket av Margareta fra bønnene, samt innholdet i de samme bønnene, blir altså ikke veldig avvikende fra inntrykk fra og innhold i den latinske teksten. Saken er imidlertid en helt annen når det gjelder bønnene og takksigelsen i M1. Her er svært mye av språket som refererer og alluderer til salmene utelatt, og mye av det dogmatiske innholdet i teksten er utelatt i og med de store kuttene i slike elementer. Bønn tre er som nevnt fullstendig utelatt, noe som gjør at denne versjonen blant annet mangler to viktige bønner til Gud. M1 mangler for det første bønnen om at Gud må sende Margareta en due fra himmelen til hjelp, slik at hun kan bevare jomfrueligheten sin ”uplettet for ham” og vinne over motstanderen sin. For det andre mangler den en bønn som er svært viktig for den påfølgende handlingen i teksten, nemlig bønnen om at Gud må vise henne den fienden som kjemper mot henne, ansikt til ansikt, slik at hun kan forstå hvorfor han kjemper mot henne. Videre mangler også hele takksigelsen i 233a, noe som ikke er uviktig for hvordan teksten må tolkes. Det er altså ikke bare relativt ”innholdsløse”, dogmatiske utsagn som utelates, men også flere av de direkte bønnene og forespørselene til Gud. Dette skjer også

andre steder enn i bønn tre og i takksigelsen. Englenes lovsang når de henter Margaretas sjel etter henrettelsen er for eksempel utelatt i M1, men gjengitt i M2.

Tillegg og erstatninger i M1

Det som preger bønnene og takksigelsene i versjon 1 av legenden om Margareta er altså først og fremst de mange utelatelsene. Det er imidlertid også enkelte tillegg eller erstatninger i denne versjonen. Jeg har allerede nevnt at enkelte referanser til liturgiske bønner, som ”Fadervår” og den apostoliske trosbekjennelsen, faktisk er lagt til (eller erstatter annet dogmatisk materiale) i 233a. Samtidig er vi en tydeligere referanse til ”djevelen”, i og med at navnet hans ”belzebuþ” nevnes i dette håndskriftet (se linje 341). Også i andre sammenhenger kan man i 223a (sjeldnere i 235) se presiseringer som, om enn ved første øyekast ubetydelige, har å gjøre med teologiske spørsmål som i middelalderen var debattert eller som for folk flest kunne være vanskelig å forstå og derfor ble behandlet utførlig i bibeleksegeser, prekener osv. Eksempel på dette ser vi når *benedictus*-formelen i den fjerde bønne: ”... Christe, quia ipse est benedictus in saeculum saeculorum. Amen.” oversettes med: ”... En þu **einu** er þu lopaðr **fanur guð** vm allar alldri.” i 233a (se linje 302–3), eller når adjektivene ”allzuallandi” eller ”allmáttugr” legges til ”gud” i begge håndskriftene med versjon 1 av legenden, der den latinske teksten kun har ”domine/deus” og M2 kun har ”drottinn/gud” (jeg kommer tilbake til dette i kapittel 6.3).

I enkelte av bønnene kan vi i tillegg finne andre erstatninger og beskrivende tillegg. I den latinske teksten i bønn én, der Margareta ber Gud sende henne en engel til å åpne sansene hennes og munnen hennes, har man i M1 som nevnt ovenfor tillegget ”mot alle fiendens svik”. Videre legges det også til en bønn om at Gud må styrke henne for å stå imot grevens pinsler (235) / prøvelser (233a).²²⁶ Dette kan sees som en tydeliggjøring av innholdet i akkurat denne bønne, og muligens som en erstatning for de mindre håndgripelige bønnene om blant annet å ikke forlate henne i de ondes hender (se linje 71–80). Også i den fjerde bønne (se linje 295–6), der Margareta i GLat og i M2 ber om at Gud må dømme mellom henne og fienden, *siden han er dommer over levende og døde*, utelates det siste leddet i M1, samtidig med at Margareta her i stedet presiserer at Gud må dømme mellom dem om ”huat muna ek mega uid honum”.²²⁷

---

²²⁶ Jf. Margareta, linje 81–86.

²²⁷ Slik i 235. 233a har: ”huat mun ek við honum mega”.

5.3. Legendene om Katarina og Agathe

Også i de andre legendene i mitt materiale kan vi se at språket er influert av bibelsk uttrykksmåte og andre referanser til *Bibelen*. Legendene om Cecilia bygger for eksempel, ifølge Thomas Connolly (1994:5), i høy grad på Paulus' skrifter, og da først og fremst på hans brev til Efeserne, og også her kan vi se at forfatteren, spesielt i dialogene, henter mye av uttrykksmåten fra typisk bibelsk eksegese. Legendene om Katarina utmerker seg, som vist i kapittel 5.1, med å hente mye av stoffet sitt direkte og indirekte fra bibeltekster, noe som også får betydning for uttrykksmåten i legendene. Legendene om Agathe utmerker seg ikke i like høy grad ved direkte referanser til ulike bibelsteder, men også her er språket i bønnene, talene og dialogene proklamatorisk og fylt med kristent, dogmatisk innhold.

Bønn

Bønn er ikke et like viktig virkemiddel i legendene om Agathe og Katarina, som i legenden om Margareta. Begge legender har imidlertid den sjangertypiske avslutningsbønnen like før avrettelsen av jomfruen. Oversettelsen av disse bønnene avviker noe fra den latinske grunnteksten for begge legenders del. Foruten disse to bønnene, er det først og fremst dronningens bønn i legenden om Katarina (se linje 769–89) som er mest interessant i et oversettelses- eller omskrivingsperspektiv. Denne bønningen er nemlig utvidet med en bønn til den treenige Gud i 233a, men ikke i de andre håndskriftene. Tillegget kommer i begynnelsen av bønningen, noe som gir den mer preg av å være en typisk legende bønn, og den henter i stor grad stoffet sitt fra dåpsliturgien og fra den apostoliske trosbekjennelsen.

Når det gjelder Katarinas bønn før halshuggingen (se Katarina 1402–28) ligger den norrøne oversettelsen, slik den er representert i de bevarte håndskriftene, ganske nært den latinske teksten som er til rådighet i dag, selv om man kan se noen mindre endringer. Spesielt håndskriftet Stock. 2 ligger her tett opp til grunnteksten. I 233a og 429 er det noe større endringer i forhold til den latinske teksten. Disse endringene er ikke alltid helt ubetydelige i forhold til det dogmatiske innholdet i bønningen. Bønneformelen i begynnelsen av bønningen: "... creator celorum et angelorum" (se linje 1403), som oversettes ganske ordrett i Stock. 2 med "... skapari himins ok eíngla", endres en del i de andre håndskriftene. I 233a er *englenes skaper* erstattet med *jordens skaper*: "skapari himins ok iardar". Dette kan være en bevisst eller ubevisst påvirkning fra 1. Mosebok, kapittel 1:1: "I begynnelsen skapte Gud himmelen og jorden" eller den apostoliske trosbekjennelsen "Jeg tror på Gud fader, himmelens og jordens skaper", selv om det altså her er snakk om Jesus. Som nevnt ovenfor har man

dessuten en liknende endring i samme håndskrift i legenden om Margareta. Det er godt mulig at dette er bevisst her, siden vi også andre steder i dette håndskriftet ser en sterk interesse for trosbekjennelsen. I 429 ser vi en utvidelse av dette leddet, og Kristus omtales som skaper av både englene og jorden, i tillegg til *alle ting*; ”íkapare hímíní ok járdar ok eíngla ok allra hlura”. Dette kan sees som en korrigering i retning av uttrykksmåten i flere bibelvers, for eksempel Johannes Åpenbaring 4:11 og i den apostoliske trosbekjennelsen. Vi ser også at samme håndskrift (se linje 1408–9) kan fortelle at Kristus tok på seg ”mannlegan likam” i stedet for ”þræsligan likam” (lesemåten i de to andre håndskriftene), der den latinske teksten har ”servile corpus assumere” (ifør deg en tjeners kropp), noe som også kan peke mot trosbekjennelsen (og kanskje spesielt den nikenske, der man er svært opptatt av at Kristus er både *mann* og *Gud*).

I Agathes siste bønn før hun dør (se linje 454–96) avviker oversettelsen i versjon 2 (233a) ganske mye fra den latinske grunnteksten og fra oversettelsen i versjon 1 (Stock. 2 og 429), som ligger ganske nær hverandre. I 233a finner vi imidlertid en rekke interpolasjoner som ikke er kjent fra andre versjoner (latinske eller norrøne). Selve innledningen til bønnen avviker fra den latinske teksten og de andre norrøne håndskriftene (i mitt materiale) ved at det enkle ”Domine” erstattes med en typisk bønneformel: ”Heyr þu, almáttigr guð”, og etter dette følger en interpolasjon:²²⁸

... allra luta íkaþari. þadur drottíní Jesu Kristi. er með hans dauða dreyna leyftur alt mannkyn
 aþ dióþulf ualldi. heyr þu. drottinn minn Jesus Kristur líþandi guðs son. uerandi með eilífum
 þeðr fannr guð þyrir allar verþalldir. fa hinn fami er uirðiz at taka í enda ueralldar a
 þinn ofkaddan guðdóm dauðligan líkam ok þræfligan manndóm || aþ hínu hreinazta hollði
 íungþru íancte Marie. þinnar helguztu modur ok letz þra henni beraz í þema heim fannr guð
 ok fannr maðr. heyr þu heilagr andi. almatigr gud aþ þeðr ok fymi þramþarandi famiaþn ok
 fameilþr í guddomi þeðr ok fymi einn guð ofundríkþiligr j guddomf uelldi. en fundrgreindr í
 þrimr perfonum. heyr þuu heilug þrenning (ok) fónn einingh.”

Denne interpolasjonen i legenden om Agathe i 233a har, sammen med flere av interpolasjonene i legenden om Katarina i samme håndskrift, det til felles at de omhandler stoff fra trosbekjennelsen(e), og stoff som omhandler dogmatiske prinsipper som troen på en treenig Gud og at Jesus både er Gud og mann (mer om dette i kapittel 6.3). Dette stoffet må forventes å ha vært allment kjent i denne tiden, og kan muligens reflektere én av datidens bønner (noe man ville lært utenatt). Det er derfor ikke usannsynlig at dette er en interpolasjon

²²⁸ Dette er den tredje av i alt sju slike kortere eller lengre interpolasjoner i teksten. De to første kommer i og i etterkant av en av talene til Agathe. Interpolasjon tre, fire og fem kommer i avslutningsbønnen hennes, mens interpolasjon seks følger like etter denne.

gjort av avskriveren av 233a. Den andre lengre interpolasjonen i denne bønningen inneholder også liknende allment bønnestoff:

[þu er]... líþgandi mik með abléftri fíauþalldra heilagf anda gípta. þu er hreinfadur mik af fynd hinf þyrfta mannz. ok lærdir mik líþf götu at ganga. ok hlíþdir mer við ollum diþþulf uælum. ok ftyrktur mik i huertí þreiftni.

Det er derfor like sannsynlig at denne interpolasjonen er av norrøn opprinnelse som av latinsk. Den tredje og siste lengre interpolasjonen i selve bønningen inneholder på sin side stoff som man vanligvis finner i avslutningsbønningen i jomfrumartyrlegender, men som ikke finnes i den latinske grunnteksten trykt i ASS (og som bygger på flere latinske håndskrifter) eller i de øvrige latinske legendene, nemlig at Gud må vise miskunn overfor de som søker oppfyllelse av sine bønner ved hennes hjelp eller som minnes henne i hans navn med mere:

þid ek þik drottinn mín. at þu mikunnir þeim ollum er mitt traufþ fækia ser til bæna þultingf. ok ver þerra minnigr i fínum. naudfynium. er mik dyrdka i þínu naþni. hueria uelþgerninga er þer gora.

Dersom dette tillegget er ført inn av en avskriver, er det sannsynligvis gjort fordi man har ment at dette vanlige elementet i en jomfrus siste bønn også burde være med her.

Isolert sett, det vil si dersom vi kun ser på denne bønningen, er det lite som tyder på at versjon 2 (A2) går tilbake på samme oversettelse som versjon 1 (A1). Ordlyden i denne delen av teksten avviker en god del fra A1 med unntak av det ganske så formelpregede "... er mik fkapadur..." i innledningen til bønningen, en lese måte som 233a har felles med Stock. 2. Resten av teksten i 233a avviker derimot fra A1 i ordlyd, mens deler av bønningen også avviker fra både GLat og A1 i innhold. I versjon 1 oversettes for eksempel "...qui me creasti et custodisti me ab infantia mea, et fecisti me in iuuentute viriliter agere",²²⁹ med:

Stock. 2: "er mik fkapadur ok varduettur mik þra æfko allt hingat til"
429: "er fkapat ok uard ueitur mig þra eþku mínni"

Dette oversettes med "er mik fkapadur af dufti iarðar. ok leiddur mik ut af kuiði moþur minnar" i A2, en lese måte som altså avviker relativt mye fra både GLat og A1, men som muligens kan forklares ut fra den tilsynelatende sterke interessen for innholdet i trosbekjennelsen i dette håndskriftet (jf. kapittel 6.3). Denne tydelige interessen for trosbekjennelsen kan vi som nevnt også se i legenden om Katarina i samme håndskrift, som altså har samme type interpolasjoner. Legendene om Katarina går imidlertid, i motsetning til

²²⁹ Oversettelse (min) "... og tok vare på meg siden jeg var barn, og som i min ungdom gjorde meg modig ...".

legenden om Agathe i 233a, helt klart tilbake på samme oversettelse som de andre håndskriftene som inneholder denne legenden.²³⁰

Tale og dialog

Taler og lengre svar i dialogene er, i motsetning til lengre bønner, et vanlig innslag i alle de fire jomfrumartyrlegendene. Gjennom talene og dialogene i disse tekstene fremstår de hellige jomfruenes som både opplyste og gode debattanter. De er faktiske så gode at forfølgerne deres ofte blir rasende, og ikke har annet å svare med enn å true med pinsler eller kaste dem i fangehullet. Når jomfruenes argumentative evner (og ofte også mirakler i sammenheng med pinslene) fører til at tilskuere og andre blir overbevist og begynner å tro, får forfølgerne det travelt med å fullbyrde dødsdommen over kvinnene; de er nødt til å gjøre noe for å stoppe strømmen av omvendelser, men deres innsats er selvsagt helt forgjeves. Svært mange av de tydeligste endringene i de norrøne versjonene av legendene skjer i nettopp disse delene av tekstene.

Det at teologiske sannheter og dogmer uttrykkes gjennom og forklares i talene, er mye tydeligere og viktigere i legendene om Katarina og Cecilia enn i de to andre legendene, men også i legendene om Agathe og Margareta ser vi at kristne sannheter og trosspørsmål tematiseres – og da hovedsakelig gjennom talene og dialogene. Mange av de direkte bibelsitatene er gjennomgått i kapittel 5.1, og som det gikk frem der er disse som oftest relativt trofast gjengitt i de norrøne tekstene. Det finnes imidlertid også en rekke mer generelle referanser og allusjoner til bibelhistorien i legendene. Disse angår ofte religiøse og bibelske motiver, som for eksempel dårskaper i det å ofre til avgudene og liknende, samt spørsmål om for eksempel treenighet, tro, nåde, straff, kropp og sjel. Jeg vil gå nærmere inn på fremstillingen av disse motivene og trosspørsmålene i de norrøne legendene i kapittel 6. I dette kapittelet vil jeg først og fremst ta for meg disse enkelte forhold ved talene og dialogene i legendene om Katarina og Agathe.

Legenden om Katarina

Av de legendene som er gjenstand for undersøkelse i denne avhandlingen, er det spesielt legenden om Katarina som kjennetegnes ved en utstrakt bruk av bibelsitater og andre bibelreferanser, og ved en gjennomgang av ulike teologiske sannheter og dogmer. Det er hovedsakelig i Katarinas taler og dialoger at vi ser de direkte sitatene fra og referansene til

---

²³⁰ Jf. blant annet stemmaet til Bjarni Ólafsson (1972:45).

Bibelen, selv om de også finnes i andre hellige skapningers tale, og det er da først og fremst snakk om referanser til evangeliene og til Kristi liv og levned. Bibelsitatene har jeg gjort rede for i kapittel 5.1, og innholdet i disse gjengis altså stort sett ganske trofast i den norrøne legenden, selv om det finnes noen unntak.

Spesielt Katarinas tale til Portfirius (linje 828–50) består av et flettverk av bibelsitater; først to sitater fra Paulus' brev til Korinterne (med en eksplisitt referanse til hva *apostelen* selv har sagt), og deretter en referanse til Johannesevangeliet (med eksplisitt referanse til hva *frelsen* har sagt). Ett av sitatene fra Paulus er utelatt i sin helhet i den norrøne oversettelsen, mens de to andre sitatene er oversatt. Innholdet er da gjengitt ganske nøyaktig, men med noen språklige og stilistiske endringer. I sitatet fra Johannesevangeliet ser vi en overgang fra direkte til indirekte diskurs, mens vi i det første sitatet fra Paulus ser at det figurative språket fra GLat ikke videreføres. I GLat ser vi for det første en besjeling av ulike kroppsdeler, og for det andre et eksempel på *homoiooteleuton* (enderim); "... quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit..."²³¹ I den norrøne legenden er verken besjelingen eller enderimet videreført, men håndskriftet 233a, har bevart en viss rytme i utsagnet. De to andre håndskriftene synes imidlertid å ligge noe nærmere den opprinnelige oversettelsen, idet de viser større likhet med GLat i uttrykket (bortsett fra at et av leddene er falt ut i traderingen frem til Stock. 2):

233a:	engan fea <i>eda</i> heyra <i>eda</i> hugfa mega
Stock. 2:	ongvan fet hapa ok eíngan hapa matt hugfa
429:	aunguan fed hapa eda heyrtt ok aungan matt hugfa

Sitatet fra Paulus første brev til Korinterne (kapittel 13, vers 12), følger direkte etter sitatet fra samme bok (kapittel 2, vers 9). Det omhandler også de samme teologiske sannhetene, nemlig det vanskelige i å forstå Guds plan, samt menneskenes fakultative begrensninger når det gjelder å forstå livet etter døden. Det første sitatet går ut på at vi (det vil si øyet og øret vårt) ikke enda har sett og hørt det som Gud har forberedt for dem som elsker ham, og at det derfor ikke er trengt inn i hjertene våre. I det andre sitatet, som altså er utelatt i de norrøne håndskriftene, gjentas først denne sannheten på en kortere, men mindre tilgjengelig måte; med en metafor: "Attamen quia nec videmus per speculum in enigmate",²³² deretter kommer et løfte om at det hele etter hvert (etter døden) skal bli klart for oss: "tunc autem facie ad faciem".²³³ Det er flere mulige og plausible forklaringer på denne utelatelsen. Sitatet kan være

²³¹ Jf. 1. korinterne, kapittel 2, vers 9: "Det intet øye så, og intet øye hørte, det som ikke kom opp i noe menneskes tanke [hjerter]..."

²³² Oversettelse: "Nå ser vi som i et speil, i en gåte ...".

²³³ Oversettelse: "... men da skal vi se ansikt til ansikt".

utelatt fordi det har vært vanskelig tilgjengelig for det tiltenkte publikummet, eller eventuelt uforståelig for oversetteren selv, eller det kan ha blitt utelatt på grunn av at oversetteren har sett på det som en gjentakelse eller en unødvendig utbrodering av det første sitatet fra Paulus' brev, og at budskapet i denne talen ville være like klart ved kun å gjenta sitat én og tre. Det kan heller ikke fullstendig utelukkes at det har vært utelatt fra det faktiske latinske forelegget oversetteren har hatt til sin disposisjon.

Katarinas utsagn og svar i tale og dialog

Katarina er en helgen som prises for sin veltalenhet, siden talene hennes og svarene hennes i dialogen med keiseren og andre, er fulle av referanser til bibelsk språk og kristne dogmer. Man finner en rekke referanser og allusjoner til *Bibelen* i talene, først og fremst til evangeliene. Det ser vi blant annet i Katarinas første (linje 138–94), andre (linje 229–74) og fjerde (linje 1018–39) tale til keiseren, hennes tale til filosofene (linje 432–59), hennes tale til Portfirius (linje 828–50) og hennes tale til dronningen (linje 687–710). Vi finner også enkelte referanser til andre av *Bibelens* bøker; *Salmene* (linje 156–57), *Mosebøkene* (linje 177–78), *Paulus brev til Korinterne* (linje 255–58, 834–36 og 837–39), *Jesaja* (linje 1027–29) og *Tobias* (linje 1211), i tillegg til mer generelle referanser til bibelhistorien og kristne dogmer. I denne legenden finner man også referanser til den apostoliske trosbekjennelsen og dåpsliturgien (jf. kapittel 6.3). Det finnes i tillegg en del referanser og allusjoner til bibeltekster og bibelsk språk i Katarinas svar og påstander i dialogene, og hun refererer også til tekster fra enkelte filosofer.

I legenden nevner keiseren blant annet at Katarina utmerker seg ved å trekke frem filosofenes eksempel. Han viser da til at hun blant annet siterer Cato. Når keiseren spør henne ut om opphavet hennes, svarer hun nemlig: "Scriptum est enim nec te conlaudes, nec te vituperes ipse; hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis",²³⁴ noe som er et nesten direkte sitat fra *Disticha Catonis* (se linje 229–32).²³⁵ Hun siterer også Cato når hun svarer på hvordan det kan være at hele verden lyver, mens hun alene snakker sant: "Sic namque Poeta decantat dicens: Tu si animo regeris rex es, si corpore servus" (se Katarina 315–17).²³⁶ Disse Catositatene, som altså innledes ved å referere til autoritative tekster, oversettes temmelig

²³⁴ Oversettelse (min): "Det er skrevet, du skal verken rose eller klandre deg selv; det gjør de dumme, de som plages med verdiløs ære".

²³⁵ Jf. *Disticha Catonis* II.16; "Nec te conlaudes, nec te culpaueris ipse; Hoc faciunt stulti, quos gloria uexat inanis", utgitt av Marcus Boas: *Disticha Catonis* 1952, Amstelodami, North-Holland Publishing, ss. 117–18.

²³⁶ Oversettelse (min): Poeten sier nemlig: "Du er konge dersom tanken råder deg, men trell dersom det er kroppen som råder," jf. Catos samling av ordtak: *Monosticha Catonis*: "Tu si animo regeris, rex es, si corpore, servus." (*Monosticha Catonis* 7).

ordrett til norrønt. Katarina bruker også referanser til og typisk språk og vanlige vendinger fra salmene i svarene sine til keiseren og andre, for eksempel når hun gir beskjed til filosofene som har debattert med henne, om at de ikke skal være redde (linje 432): Det samme ser vi også når Katarina beskriver Gud som den som skapte himmelen og jorden (linje 285), noe som i tillegg til å referere til skapelsesberetningen, også refererer til språkbruken i salmene, for eksempel salme 146.6: ”han som skapte himmelen og jorden, havet og alt det som finnes der”.²³⁷ Dette oversettes til norrønt med: ”þann [...] er gerðr himin ok iorð”, med et tillegg i 233a: ”... ok alla luti aðra”. Hun refererer også til salmene når hun snakker nedsettende om *den andre døden*: ”Mors impiorum pessima est ...”²³⁸ (linje 595). Også enkelte av de andre aktørenes svar, spørsmål og utrop består til tider av allusjoner og referanser til *Bibelen*. Filosofene som holder ordstrid med Katarina refererer for eksempel til ulike bibelsteder etter at de er dømt til døden, blant annet til salmene (se linje 405–6, 412–13 og 465–68).

Legenden om Agathe

Møya Agathe er ikke like lærd som sine medjomfruer Katarina og Cecilia, og i hennes legende spiller pinsler og mirakler en viktigere rolle enn dialog og overtalelse. Hun holder dessuten få av de lengre talene som er så typiske for de to første legendene. De noe lengre replikkene hennes arter seg først og fremst som innlegg i ordstriden med motstanderen, ikke som monologer eller taler som i tillegg også er rettet mot andre tilhørere i den hensikt å omvende dem. Dette betyr imidlertid *ikke* at Agathe ikke er sine motstandere (først og fremst jarlen Kvintian,²³⁹ men også Afrodisia) totalt overlegen i ordstriden. I tillegg til disse to er det kun *en* biperson, en engel i skikkelse av en gammel lege, som opptrer som samtalepartner i legenden. Bøddelfiguren med sine vante replikker mangler helt, og holdningene til bipersoner, som for eksempel medfangene i fengselet, refereres kun kort av fortelleren, og ikke som direkte eller indirekte tale. Dialogen med Kvintian utgjør likevel en svært stor del av legenden, så Agathe har nok av muligheter til å uttrykke seg.

I enkelte av Agathes replikker i legenden finner vi tydelige referanser til bibelsteder, selv om dette er mindre vanlig enn i legendene om Katarina og Cecilia. Et eksempel ser vi i Agathes disputt med Afrodisia. Når Afrodisia og døtrene forsøker å lokke med rikdommer og truer henne med pinsler for at hun skal ombestemme seg, svarer hun dem at ordene deres er som vinder, løftene deres som regn og skremslene deres som rennende elver, og de kan ikke

²³⁷ *Vulgata*, salme 145.6: ”... qui fecit caelos et terram mare et omnia quae in eis sunt”.

²³⁸ Oversettelse (min): ”De ondes død er den verste død”, jf. Salme 34.22: ”Ulykke blir den ugudeliges død ...”.

²³⁹ I GLat er han romersk konsul i Catania på Sicilia.

få huset hennes til å falle uansett hvor mye ordene slår mot husets grunnvoll, fordi det er bygget på fjell (se linje 50–58). Agathes replikk her bygger tydelig på Jesu liknelse i Bergprekenen om huset som er bygget på fjell:

Hver den som hører disse mine ord og gjør det de sier, ligner en klok mann som bygde huset sitt på fjell. Regnet styrtet, elvene flommet, og vindene blåste og slo mot huset. Men det falt ikke, for det hadde sin grunnvoll på fjell. (Matteus 7:24–5)

Det hun her sier til Afrodisia er altså at hun er sterk i troen på Kristus og lever etter hans ord, et motiv som er vanlig og viktig i jomfrumartyrlegendene. Oversettelsen av slike bibelreferanser er ganske trofast i begge versjonene av legenden om Agathe. Agathes ord til Afrodisia er for eksempel svært trofast gjengitt i A1. Dette gjelder spesielt i teksten i Stock. 2, hvor gjengivelsen nesten er verbatim. Første del av replikken er også svært trofast gjengitt i A2, om enn noe mer omskrevet enn i A1: ”hugr minn er ftyrkr ok eþldr aþ guði. Orð yðr þikkir mer fem uíndr. ok heit yðr fem regn. ok ognir ydrar fem el”, mens andre del er noe forenklet:

GLat: que, quantumuis impingant in fundamenta domus mee, non poterit cadere; fundata enim est supra firmam petram²⁴⁰

A1:²⁴¹ En þott þessir lutr allir beri grundvoll hus mínf. þa mun þat eigi þalla. þviat þat er fmdat yþur ftein

A2: ok ma huí mítt eigi þalla þyrir þessum lutum. þviat þat er tímbrat yþur ftein”

Vi ser likevel at innholdet i replikken, samt referansen til Bergprekenen, bevares også i denne versjonen, selv om liknelsen blir enklere i og med utelatelsen av ett element i den.

Replikkene til Agathe oversettes i det hele tatt ganske trofast i begge versjoner, selv om uttrykksmåten ofte ligger noe nærmere den latinske grunnteksten i A1 og replikkene oftere er noe forkortet eller utvidet i A2. Dette skjer likevel ofte uten at det får veldig stor betydning for innholdet i narrativet, noe vi blant annet kan se når Kvintian spør Agathe hvorfor hun viser seg som en tjenestekvinne når hun er adelig, og hun svarer at hun viser seg som en tjenestekvinne fordi hun er Kristi tjenestekvinne (se linje 96–101). I A1 oversettes dette trofast. I A2 får vi derimot først et tillegg, i og med at Kvintian her presiserer at Agathe viser seg som tjenestekvinne ”i síðum ok buningr”, deretter en forenkling, i og med at Agathe kun svarer: ”Ek er ambatt Krifitz”, i stedet for ”aþ þui fyni ek mik fem ambatt at ek em ambatt krifitz”. Dette og tilsvarende eksempler på forskjeller i oversettelsen A1 og A2, gjør at man får en liten vridning i presentasjonen av enkelte religiøse temaer og motiver i teksten. Og i noen få tilfeller får erstatninger og endringer i tekstene større betydning når det gjelder

²⁴⁰ Oversettelse: ”... som, uansett hvor mye de slår mot grunnvollen til huset mitt, ikke kan få det til å falle, for det er bygget på fjell”.

²⁴¹ Gjengitt etter Stock. 2. 429 avviker kun i liten grad fra Stock. 2 her.

fremstillingen av de religiøse motivene og temaene. Et teologisk tema som behandles gjennom Agathes samtaler med Kvintian, er forholdet mellom dette livet og det neste, blant annet i forhold til hvor det lønner seg å samle sin rikdom og i forhold til spørsmål omkring tro, nåde og straff. Et beslektet hovedtema går på kampen mellom Gud og djevelen (og hans avguder laget av menneskehender), en kamp hvor Gud naturlig nok er djevelen fullstendig overlegen som menneskenes allierte, blant annet i spørsmål omkring makt og ære. Dette er utlegginger av trosspørsmål som i høy grad bygger på eller henter inspirasjon fra ulike bibelsteder og datidens teologi, og som også er viktige i andre jomfrumartyrlegender. De vil derfor bli behandlet i neste kapittel.

6. Sentrale bibelske konsepter og motiver i tekstene

Innholdet i legendene om hellige menn og kvinner sier først og fremst noe om *hva det vil si å være en god kristen* – med helgenene som eksempler til etterfølgelse – og det å være kristen vil i denne sammenhengen først og fremst si å bli inndratt i frelseshistorien, den treenige guddommens gjerninger fra skapelsen til dommedag. Den teologisk funderte, men likevel svært grunnleggende undervisningen som den middelalderske kirken ga sitt folk, handler dermed om å gi svar på spørsmål som: ”Hva vil det egentlig si å være kristen?” og ”Hvem kan oppnå evig salighet hos Gud og hvordan?”. Ifølge Alf Härdelin hadde derfor: ”All sänding [...] till syfte att aktivera: till tro och kärlek, till bön och tillbedjan, men också till profetiskt vittnesbörd och handfasta barmhärtighetsvärk.” (Härdelin 2005:31). Denne grunnleggende trosundervisningen ligger også til grunn i helgenlegendene, noe som gjør at motsetningspar som tro og tvil, nåde og straff, det gode og det onde, djevelen og den treenige Gud er svært sentrale tema i legendene. En stor del av de lengre interpolasjonene i legendene om Agathe og Katarina henter dessuten sitt innhold fra slike grunnleggende teologiske sannheter om de gode og de onde kreftene i denne verden og den neste. I dette kapitlet vil jeg se nærmere på hvordan denne typen religiøse motiver behandles i de norrøne oversettelsene og bearbeidelsene av legendene.

I den middelalderske litteraturen er små og store omskrivninger snarere regelen enn unntaket i en teksts overleveringshistorie. Variasjonen i denne tekstkulturen viser seg likevel først og fremst i form av det Genette kaller *formelle transposisjoner*, heller enn i andre former for transposisjoner hvor det i første rekke skjer endringer som har betydning for innhold og tema. Det finnes likevel ikke noe slikt som en ”uskyldig” transposisjon. Enhver transposisjon vil nødvendigvis føre til semantiske endringer, selv om disse hovedsakelig skyldes ikke-

intenderte forskyvninger som er iboende i prosedyrene som utføres og ikke nødvendigvis noen tilsiktet hensikt. Et unntak fra mangelen på hensikt kan være når vi har med *forstørring* å gjøre, siden ingen kan legge til tekst uten også å legge til betydning. For å illustrere nærmere hvordan slike endrings- og omskrivingsmekanismer også kan virke forskyvende på det tematiske innholdet i en tekst, og hvordan man ved hjelp av ganske små endringer kan få frem andre nyanser eller betydninger i teksten, vil jeg her se på hvordan et utvalg sentrale bibelske konsepter og motiver er gjengitt i jomfrumartyrlegendene. Når vi sammenlikner korresponderende passasjer i den latinske grunnteksten og i de norrøne oversettelsene og senere bearbeidelsene av dem, kan vi iaktta hvordan oversettere, avskrivere og avskrivere har oppfattet og gjengitt fremmede kilder. I noen tilfeller kan man også skille ut relativt selvstendige tillegg til oversettelsen eller behandling av religiøse motiver.

Jomfrumartyrlegendene som er gjenstand for denne undersøkelsen, ble alle skrevet i løpet av de første århundrene med utstrakt kristen misjonering i Europa, og i en periode da den kristne kirken enda ikke hadde konsolidert seg og oppnådd den maktposisjonen den senere skulle få i Vesten. Dette gjør seg da utslag i denne typen didaktiske tekster, som jomfrumartyrlegendene er et eksempel på, og trosinnholdet i tekstene er derfor i stor grad sentrert rundt relativt enkle patristiske sannheter – gjerne med grunnlag i en eller flere bibeltekster. Legendene har nok også vært et sentralt element og virkemiddel i den tidlige misjoneringen både i Sentral-Europa og senere i mer perifere områder som Norden. Alle de fire jomfruene fungerer dessuten på en eller annen måte selv som misjonærer, i og med at de overbeviser og omvender bødler, tilhørere og andre – enten med sine ord eller som følge av sine eksemplariske og mirakuløse handlinger. Det er derfor ikke overraskende at mye av dialogen mellom jomfruene og deres forfølgere (eller andre bipersoner i tekstene) først og fremst består av grunnleggende kristne sannheter – Guds ord – sannheter som også sto sentralt i misjonspreknene og i dåpsundervisningen på denne tiden. Forholdet mellom det gode og det onde, denne verden og den neste, nåde og straff og liknende tematiseres derfor, som tidligere nevnt, i disse fortellingene.

I dette kapittelet skal jeg se på *et utvalg* av de mer sentrale motivene av denne typen som berøres i de fire jomfrumartyrlegendene. Hovedtyngden vil ligge på motiver som jeg anser som enten endret, utvidet, utelatt eller på andre måter transformert i en eller flere av de norrøne versjonene og håndskriftene av legenden. Motiver som kan belyse oversettelses- og særlig omskrivingsprosesser i det norrøne samfunnet vil være spesielt interessante. En rekke av de sentrale religiøse motivene som tematiseres i tekstene, vil likevel fremstå som mer eller mindre uendrede i de norrøne versjonene og variantene av de ulike legendene, noe som gjør

dem mindre interessante i akkurat denne sammenhengen. Slike motiver vil kun berøres overflatisk, om de berøres i det hele tatt, selv om de kan ha en sentral plass i den latinske grunnteksten eller i teologien.

De fleste av de større endringene i forhold til grunntekstene er, som nevnt i kapittel 4, å finne i kun ett av håndskriftene, nemlig 233a – og da spesielt i legendene om Agathe og Katarina. Her kan man se en rekke kortere og lengre tillegg med opplysninger om for eksempel avgudene, djevelen og Kristus. Det kan da være snakk om aspekter ved treenigheten, livet etter døden eller avgudene som allerede er tematisert i legendene, men det kan også være snakk om aspekter som ikke er berørt, i alle fall ikke eksplisitt, i den aktuelle latinske grunnteksten. Et eksempel på en slik interpolasjon finner vi i legenden om Agathe:

... *eða huert mun fuo þarlægr allri skynfemi. fa er deili ueit a fkapara finum. ok kennir fátt liof. at ham mun ganga myrkra gótu. sva þafkaplga. at ham mun dyrka greylig goð þin. er gior ero manna höndum eptir hinum uerstum monnum. er uerit haða i heiminum. er a allan hátt voro þullir aþ diöpulligum golldrú. ok görníngum. ok þar með aþ allzkonar þullíþnaði. ok hordómum. morðum ok odaðauerkum. er auðþundin munu uerða i þeira líþfögum. meðan þau voro her i heími i finum bauluudum líkomum. En eptir þeira íkemdarpult líþ þoro þau til helvítis ok brenna þar ok þríofa með diöplinum. ok hans árum. ok allir þeir er þau dyrka utan enda. en þau mega huarki biarga ser ne oðrum helldr voro þau eptir dauðann blotut ok mögnut aþ uóndum mónnum. ok diöþulf krapti til þyrirdæmingar eilíþrar fialþum þeim ok öllvm þeim er þeim treyfta. eða hyggr þu hinn grímmi guðs ouín. at ek muna íakir reidi þinnar eða þyrir ognir þífla þinna eða þyrir nóckuríkonar bliðmæli orða þinna geþa upp aft ok traufit drottínf mínf Jesu Kristi. er bædi er guþ ok maðr. (se Agathe, linje 360–383)*

Dette tillegget er ganske langt, og understreker og tydeliggjør først og fremst flere sider ved synet på *avgudene* som ellers ikke kommer så klart frem i denne legenden. Tillegget berører også de to andre teologiske konseptene som jeg vil gå nærmere inn på i dette kapittelet. Det første angår forholdet mellom *denne verden og den neste*, samt de to mulige utgangene på dette livet, *straff eller nåde*, som her er representert med en beskrivelse av helvetet. Det andre er spørsmål omkring *den hellige treenigheten*: Gud, Kristus og Den hellige ånd. Dette spørsmålet er her så vidt representert i og med presiseringen av at Kristus er ”bædi [...] guþ ok maðr”. Avgudsmotivet vil bli gjennomgått i kapittel 6.1, spørsmål om blant annet himmel og helvete i kapittel 6.2 og spørsmål omkring synet på treenigheten i kapittel 6.3.

6.1. Dumme, blinde, lamme og døve avguder, laget av menneskehender

Det første av de ti bud er velkjent for de fleste: ”Du skal ikke ha andre guder enn meg”. Dette er et sentralt punkt blant annet i den tidlige utbredelsen av kristendommen, og dermed også i en rekke av helgenlegendene som ble skrevet i de første hundreårene etter Kristus. Avgudene

presenteres som eksempler på djevelens mange svikråd for å lokke menneskene bort fra den ene og treenige sanne Gud. Tilbedelse av dem fører en derfor i fortapelsen. Én av de viktigste dikotomiene i legendelitteraturen er dermed kampen mellom det onde og det gode, representert ved henholdsvis djevelen med sine avguder på den ene siden og den hellige treenigheten på den andre. Fremstillingen av disse fremstår likevel ikke alltid som identisk i de latinske grunntekstene og de norrøne oversettelsene, selv om mange av endringene nok er gjort i traderingsprosessen heller enn i den opprinnelige oversettelsen.

Et sentralt motiv i helgenlitteraturen er avgudenes utilstrekkelighet og ondskap. Blant jomfrumartyrlegendene i mitt materiale tematiseres dette motivet i særlig høy grad i legenden om Agathe, men den er også i aller høyeste grad til stede i de andre legendene. I legenden om Margareta settes for eksempel tonen allerede i slutten av den første paragrafen av prologen. Fortelleren i denne legenden åpner med en beskrivelse av Kristi navns betydning for hvordan martyrer, apostler og andre helgener har overvunnet denne verden og dens tyranner, og fortsetter deretter med en nedvurderende bemerkning om djevelen og avgudene. Menneskenes galskap og vanvidd settes da i sammenheng med djevelens påvirkning, og det påpekes hvor nytteløse de døve, stumme og blinde avgudene (som dessuten er laget av menneskehender) er for dem (se linje vii–ix). Hvor tåpelig denne handlemåten er, kontrasteres med og økes av at den settes i sammenheng med de mulighetene man har dersom man underlegger seg Guds makt. Også i legenden om Katarina presenteres en liknende dikotomi tidlig i den latinske grunnteksten (se linje 7–11), men likevel med noe mindre fordømmelse av disse ”slavene av demoniske vesener og avbildninger”, i og med at det presiseres at de ikke enda kjenner til Gud.

Årsaken til at avgudene ikke er til gagn for menneskene, men heller til skade, ligger i deres natur som menneskeskapte symboler heller enn som guddommelige representasjoner på jorda. De er laget av menneskehender. Dette er en ide som vi kjenner igjen fra *Bibelen*. I Salme 115.4–8²⁴² heter det for eksempel:

4. Folkenes gudebilder er av sølv og gull, et verk av menneskehender. 5. De har munn, men kan ikke tale, de har øyne, men kan ikke se. 6. De har ører, men kan ikke høre, de har nese, men kan ikke lukte. 7. De kan ikke gripe med sine hender og kan ikke gå på sine føtter; de har ikke mål i strupen. 8. Slik blir også den som lager dem, og alle dem som setter sin lit til dem.

---

²⁴² *Vulgata: Liber Psalmorum* 113:12–16: ”12. idola gentium argentum et aurum opus manuum hominum, 13. os habent et non loquentur, oculos habent et non videbunt, 14. aures habent et non audient, nasum habent et non odorabuntur, 15. manus habent et non palpabunt, pedes habent et non ambulabunt nec sonabunt in gutture suo, 16. similes illis fiant qui faciunt ea omnis qui confidit in eis”. Samme tekst står også nesten likelydende i salme 135.15–18 (*Vulgata* 134:15–18), selv om lese måten i vers 115:7 (*Vulgata*: 113:15) og 135:17 (*Vulgata*: 134:17: ”aures habent et non audient sed nec spiritus in ore eorum”) avviker noe. Samme ide uttrykkes også i Jesaja 31:7 og i Jesaja 37:19.

Denne og liknende salmer finner vi gjengitt, med eller uten klar referanse, flere steder i legendene om jomfrumartyrer – både de latinske og de norrøne. I den latinske legenden om Barbara gjengis for eksempel et nokså ordrett sitat fra salme 115:5–8,²⁴³ med henvisning til hva Guds *propheta* har sagt (jf. Kirsten Wolf, 2000:158, linje 80–85). Dette gjengis svært trofast i den norrøne oversettelsen. Her ser vi imidlertid at også vers 4 i salme 115 er gjengitt, om enn i indirekte tale, noe som altså ikke er tilfellet i den latinske grunnteksten:

En spámaðr hans mælti svá um 4. skurðgoð þau sem manna höndum eru ger ór gulli eða silfri:
5. Munn hafa þau ok mæla eigi. Augu hafa þau ok sjá eigi. 6. Eyru hafa þau ok heyra eigi.
Nasir hafa þau ok ilma eigi. 7. Hendr hafa þau ok þreifa eigi. Fætr hafa þau ok ganga eigi. Ok
eigi er rödd í hálsi þeim né andi í munni þeim. 8. Verði þeim líkir þeir er þau gera ok allir þeir
er treystaz þeim. (fra utgaven ved Kirsten Wolf: 2000:148, linje 73–9)

Det er selvsagt mulig at dette verset har stått her i det faktiske latinske forelegget, og ikke tidligere i legenden, slik tilfellet er i den latinske teksten som er trykt av Kirsten Wolf (se Wolf, 2000:157, linje 46–7). Det kan imidlertid også være at vi her ser et eksempel på at oversetteren, eller kanskje en senere avskriver av legenden, har korrigert teksten på grunnlag av kjennskap til bibelteksten. Det kan være vanskelig å avgjøre hvilken av de to tolkningene som er mest sannsynlig når man ser på dette eksempelet isolert. Det kan likevel være verdt å merke seg at slike opplysninger om at avgudene er ”laget av menneskehender”, tilsynelatende også er lagt til flere steder i andre norrøne jomfrumartyrlegender.

I legenden om Margareta er avgudenes kjennetegn som menneskeskapte og unyttige presentert som det viktigste trekket ved dem.²⁴⁴ Her knyttes også egenskapene blindhet, døvhhet, stumhet og lammelse til avgudene ved flere anledninger. I denne legenden opptrer imidlertid de onde kreftene først og fremst direkte, både i form av en drake og en ”svart mann”, og ikke like mye gjennom henvisninger til avgudene, avgudsbilder og avgudsdyrkelse. I legenden om Agathe presenteres avgudene som laget av kopper, marmor og gips og dekket med gull (se linje 125–7) eller de er laget av stokker og steiner (se linje 115 og 210). Når man tjener disse avgudene, tjener man dermed livløse vesener og det er derfor tåpelig å dyrke dem. Agathe sier for eksempel til Kvintian at det er tåpelig å kalle på steiner for å få hjelp (linje 358–9). Avgudene er altså ikke til nytte for noen eller noe. Dette er en sannhet som stort sett kun er underfortått i den latinske legenden om Agathe, men som uttrykkes eksplisitt i de andre legendene. Katarina sier for eksempel rett ut at avgudene verken kan hjelpe seg selv eller andre: ”Nam dii nec sibi nec aliis prodesse prosunt” (Katarina, linje

²⁴³ Lesemåten i legenden har også varianter fra salme 135:17 (nummerering i *Vulgata*: 134:17).

²⁴⁴ Se for eksempel Margareta, linje vii–ix, 47, 133–34, 221–2 og 547.

286).²⁴⁵ Cecilia sier på sin side til sin forfølger at det undrer henne at han ikke forstår at figurer av laget av stein eller malm eller tre ikke kan være guder, og i en lengre utlegning latterliggjør hun avgudsbildene og det å tro på dem blant annet ved å understreke hvordan de lar edderkopper og ulike fugler besudle dem uten å gripe inn, og hvor tåpelig det da er å tro på dem (Cecilia, linje 207–31). Her understrekes dessuten avgudenes utilstrekkelighet ved at de sammenlignes med avdøde mennesker – og kommer til kort mot dem. Også her er det mangelen på syn, hørsel, luktesans, taleferdighet og evnen til å gå og føle som understrekes:

... et deteriora quam homines mortui comprobantur; quia hominum membra, dum viverent, et oculis viderunt et auribus audierunt, ambulaverunt pedibus, ore locuti sunt, manibus palpaverunt et odorem naribus assumpserunt.²⁴⁶ (Cecilia, linje 224–28)

Senere i legenden ber Cecilia Almakius plassere hendene sine på avgudsbildene slik at han på den måten kan erfare at de bare er av stein, siden han ikke vil tro det hans egne øyne forteller ham, så han kan slutte å være til latter for folket (Cecilia, linje 1013–16). Vi ser altså at sansenes mangelfullhet når det gjelder å gripe *sannheten*, er et viktig tema i denne legenden.

Guds skaperverk er et mye større under enn avguder av sølv og gull. Avgudene kan være vakre, men de er altså av denne verden og derfor forgjengelige. Katarina stiller på en effektiv måte disse to skapelsenes skjønnhet og varighet opp mot hverandre. Kontrasten mellom denne verdens forgjengelighet, og Guds evige skapelse og hans rike i det hinsidige, er et gjennomgående tema i denne legenden:

Miraris hoc templum manu artificum operatum, miraris ornamenta pretiosa et vario opere completa, que velud pulvis ante faciem venti erit.²⁴⁷ Mirare potius celum et terram, mare et omnia que in eis sunt. Mirare ornamenta celi, solem videlicet lunam et stellas, mirare famulatum eorum ...²⁴⁸ (Katarina, linje 149–62)

Bønn til avgudene er derfor naturlig nok unyttig, i motsetning til det å be til Gud. De som dyrker og ofrer til avgudene arbeider altså til ingen nytte (jf. Katarina, linje 291–3). Men dyrking av avgudene er ikke bare fånyttet, det presenteres til tider også som direkte skadelig. Man gjør seg like fremt til tjenere av synden og av stokker og steiner (jf. Agathe, linje 115–16). Alle jomfruene uttrykker derfor naturlig nok en avsky overfor det å skulle dyrke gudene, spesielt Katarina. Keiseren ønsker nemlig å lage et avgudsbilde av henne dersom hun blir

²⁴⁵ Oversettelse (min): ”Men gudene kan verken være til gagns for seg selv eller andre”.

²⁴⁶ Oversettelse (min): ”... og de er beviselig verre enn døde menn, da menneskene, mens de levde, både så med øynene og hørte med ørene, de gikk rundt på føttene, snakket med munnen, kjærteget/klappet med hendene og anvendte nesen til å lukte med”.

²⁴⁷ Jf. *Vulgata*, salme 34:5: ”... fiant sicut pulvis ante faciem venti et angelus Domini inpellat” (*Bibelen*, salme 35:5: ”Måtte de bli som agner for vinden, når Herrens engel støter dem bort”).

²⁴⁸ Oversettelse (min): ”Du undrer deg over dette tempelet laget av mannehender, du undrer deg over de kostbare utsmykkingene, som er ferdigstilt med ulike arbeider, som er liksom støv i vinden (liksom støv foran vindens åsyn). Undre deg heller over himmelen og jorden, havet og alt som er i det. Undre deg over himmelens utsmykninger, man kan se solen, månen og stjernene, undre deg over deres tjenester ... ”.

hans dronning, noe hun avviser med forakt og avsky (se Katarina, linje 515–38). Avgudene er nemlig ikke bare laget av menneskehender, de er også avbildninger av onde mennesker eller demoner, og de blir gjerne representert ved hedenske guder som Jupiter og Venus (Agathe, linje 136–38 og linje 143–45; Cecilia, linje 680 og 710). Sentralt i legendene om hellige kvinner og menn står nemlig også tanken om at avgudene egentlig er djevler eller demoner som vil fjerne oss fra Gud (jf. Cecilia, linje 193–94).

Siden avgudene representerer onde vesener, kan man bli som dem dersom man tilber dem; deres ondskap smitter over på de som har laget dem og de som tilber dem. I legenden om Barbara sier for eksempel jomfruen: ”Similes uestri fiant qui faciunt uos, et omnes qui confidunt in uobis” (Wolf 2000:157, linje 47–8),²⁴⁹ noe som er en klar allusjon til innholdet i salme 115.8 og 135.18. Man kan altså bli som eller få det som ens guder, eller man skal bedømmes etter den rangen ens guder har. Dette uttrykkes i klartekst i legenden om Agathe, idet jomfruen sier til Kvintian: ”... vt et vos possitis in deorum vestrorum numero computari²⁵⁰” (Agathe, linje 145–6). Agathe fornærmer også Kvintian, idet hun sier til ham at ”Sit talis vxor tua, qualis dea tua Venus fuit; et tu sis talis, qualis Iupiter deus tuus extitit.” (linje 136–38).²⁵¹ Også dette er uttrykk for en tenkemåte fra *Bibelen*. I Matteus 10:25 heter det nemlig: ”Det er nok for en disippel at han får det som sin mester, for en tjener at han får det som sin herre. Har de kalt husbonden Beelsebul, kan da hans husfolk vente noe bedre?” Kvintian reagerer naturlig nok på denne fornærmelsen, noe Agathe snur og vender mot hans egen argumentasjon; for hvorfor skulle det være ille å sammenliknes med sine egne guder dersom disse er sanne guder? Gudene en tilber bør jo kunne fremstå som forbilder når det gjelder livsførsel, så når de som tilber dem selv blir fornærmet når man sammenligner livet deres med livet til gudene, må det være det ultimate bevis på at disse (av)gudene er svært så dårlige forbilder (se Agathe, linje 151–66).

Samtidig som avgudene altså representerer onde krefter i samfunnet, eller i alle fall én av djevelens mange forsøk på å lure menneskene bort fra den rette vei, presenteres de altså også som uten makt og kraft i seg selv. Disse to aspektene ved avgudene er ikke uten videre helt komplementære, for er de farlige eller latterlige? De to ulike aspektene har gjerne ulik vekt innenfor hver enkelt latinsk legende, noe som gjør at hovedfokuset enten ligger på å presentere dem som *latterlige* eller på å presentere dem som *farlige* i den enkelte legende.

---

²⁴⁹ Dette er i den norrøne oversettelsen gjengitt med ”Verði yör líkir þeir er yör gerðu ok allir þeir er yör treystaz.” (jf. Wolf 2000:146, linje 38–9).

²⁵⁰ Oversettelse (min): ”Slik at dere kan vurderes etter den rangen gudene deres har.”

²⁵¹ Oversettelse (min): ”Måtte din hustru være slik som din gudinne Venus var, og du slik som guden din Jupiter.”

Hver enkelt opplysning, samt ordvalget i den latinske legenden er gjerne veloverveid, og derfor også viktig og nødvendig i forhold til fokuset i legenden. Spørsmålet er om det også forblir slik når tekstene oversettes til norrønt?

Agathe – det latterlige ved avgudsdyrkelse

I den latinske legenden om Agathe er det først og fremst det latterlige ved avgudene som fremheves. De er utilstrekkelige og laget av stokker og steiner. Motivet gjengis i hovedsak noenlunde likt i versjon 1 (A1) av legenden som i den latinske grunnteksten (GLat). Avvikene i denne versjonen er av den typen som ble gjennomgått i kapittel 4.5, og kan forklares som for eksempel hjemliggjøring, tydeliggjøring eller liknende. Det samme gjelder også mange, men ikke alle avvikene i versjon 2 (A2) av legenden.

Som tidligere nevnt byttes for eksempel de romerske gudene Venus og Jupiter ut med Odin og Frøya i den norrøne oversettelsen av legenden. En ser også et mulig eksempel på hjemliggjøring i oversettelsen av: ”In iniuriam Iudicis noli temerario ore garrire”²⁵² (linje 140–41). Det første leddet er en uttrykksmåte som nok har rot i romersk retorikk og kanskje også i romersk rettsterminologi og -praksis. Det er derfor ikke overraskende at replikken oversettes med det enklere, og for et norrønt publikum antagelig lettere forståelige ”lat af þu at mæla illt vit mik”. Vi ser også et eksempel på samme oversettelsesstrategi i forbindelse med beskrivelsen av avgudene i denne versjonen av legenden. Agathe beskriver i GLat statuer av avguder laget av kopper, marmor, gips og dekket med gull (se linje 123–27). I A1 gjengis og forenkles dette til avbildninger i kopper og gull, mens man i A2 ser man ytterligere hjemliggjøring og tilpasning til norrøn kontekst, i og med at avbildningene her beskrives som laget av stein eller malm. Beskrivelsen av avgudene i A1 ligger da antagelig et skritt nærmere den opprinnelige oversettelsen.²⁵³ I A2 omtales videre avgudene ofte som ”treguder”, i tillegg til guder av stokker og steiner, noe som nok i større grad enn kopper, gips og lignende representerer det faktiske materialet som er brukt i avgudsbilder i Norden. Et annet mulig eksempel på hjemliggjøring har vi i forbindelse med at Agathe to ganger sammenlikner sin motstander med avgudene (se linje 136–38 og 142–46). I GLat sammenlikner da Agathe ved begge anledninger først jarlens kone med Venus og så ham selv med Jupiter. I den norrøne teksten snus rekkefølgen mellom de to leddene i begge tilfeller, slik at Kvintian først

---

²⁵² Oversettelse (min): ”Ikke risiker på en dumdristig måte å krenke dommeren med ditt snakk.”

²⁵³ Forutsatt at disse to versjonene går tilbake på samme oversettelse, jf. diskusjonen i kapittel 4 og 8.

sammenliknes med Jupiter, noe som nok må sees som en tilpasning til en hjemlig poetikk med forventninger om at den mannlige hovedpersonen presenteres før den kvinnelige bipersonen.

En del av avvikene mellom den latinske grunnteksten og de to norrøne versjonene av legenden kan ikke forklares som hjemliggjøring, men kanskje som forenkling. I GLat presenteres for eksempel Kvintian som avgudsdyrker og demonenes tjener (linje 32–4). I A1 får vi en sammenskriving av disse to elementene, i og med at det sies at han eggas av at han bloter til djevelen. Vi ser altså en forenkling av fiendebilledet. I A2 presenteres jarlen kun som en stor avgudsdyrker, ”blotmaðr mikill”, og altså ikke som demonenes tjener. Motivet med Kvintian som en tjener av onde krefter nedtones altså her noe i begge versjoner. Dette kan likevel fremstå som et noe tilfeldig avvik i begge versjoner, spesielt i A1. I A2 er imidlertid også skjellsuttrykket ”Tu minister Satanae” (linje 188–89) kun gjengitt med ”þu”. Materialgrunnlaget er likevel for tynt til at man kan si at forskyvningen i denne versjonen er et bevisst valg fra en oversetter eller avskrivners side. Dersom dette er et bevisst valg i 233a (A2), kan det muligens skyldes et ønske om å heller fokusere på Kvintian som en *syndens* tjener enn *demonenes* tjener. Uttrykket *syndens tjener* (”þræll fyndanna”) er nemlig i ett tilfelle lagt til i dette håndskriftet (se linje 240). Uttrykket brukes imidlertid også i GLat, og er da gjengitt i begge versjoner.

Vi ser større avvik fra GLat i presentasjonen av avguds- og djevelmotive i A2 enn i A1. Mesteparten av replikkvekslingen der Agathe sammenlikner Kvintian og hans kone med Jupiter og Venus er for eksempel gjengitt i A1, selv om enkelte mindre detaljer kan være utelatt eller omskrevet. I A2 er imidlertid svært mye av denne dialogen utelatt. Først er replikkene i linje 136–50 fullstendig utelatt, noe som nok må skyldes en avskriverfeil. Svaret Agathe her gir Kvintian når han sier at hun må velge mellom to ulike ting, enten å pines eller å blote til gudene hans, gir nemlig ikke noen særlig mening. Hun svarer nemlig:

Vndrumz ek þat. er þu íkalt voltinn²⁵⁴ í fuo mikla heímfku. at þer þíkkir þat illyrdi víð þík mælt eða konu þína. þotz ykkir íe víð þau íapnat gud þín er þít dyrdkít. Eþ goð þín ero goð. þa uænta ek þer goðf. at þítte líþ væri þa fem þeira. En eþ þu ræktir famlag þeira. þa mælum víð bædi eítte.

Dette svaret gir imidlertid god mening som svar på Kvintians utelatte raseriutbrudd, idet han sier at hun har bevist at hun heller vil pines i og med at hun fortsetter å fornærme ham (altså med å sammenlikne ham med Jupiter/Odin). Her er det nok derfor antagelig snakk om en *saute du même au même*, hvor avskriveren har hoppet fra en replikk innledet med en oversettelse av det latinske ”S. Agatha respondit” til et annet, og hvor sistnevnte, og antagelig

²⁵⁴ Antagelig feilskrivning for ”vera olltinn”, jf. skrivemåten i Stock. 2.

da også førstnevnte replikk, er blitt oversatt med ”heilug Agatha fuaraði”. Ikke alle større avvik tenger altså å være gjort med hensikt, men kan skyldes feil i traderingsprosessen. Andre avvik synes det derimot å være en klarere hensikt bak.

Det klareste avviket i A2 av legenden når det kommer til presentasjonen av avgudsmotivet, har vi i den interpolasjonen som det ble referert til i begynnelsen av dette kapittelet (fra Agathe, linje 360–83). Dette tillegget etterfølger Agathes replikk om hvor dumt det er å kalle på *steiner* (i de norrøne versjonene amplifisert til *stokker og steiner*) for å få hjelp. Denne latterliggjøringen av avgudene videreføres og utdypes delvis i tillegget. Her ser vi imidlertid at teksten får en noe mørkere tone, siden Agathe går fra å gjøre narr av avgudene til å tegne et bilde over deres grusomhet. Tillegget bringer også inn en del for legenden nye, men ellers velkjente teologiske konsepter når det gjelder avgudene. For eksempel understrekes det at man beveger seg på ”myrkra götu” når man fjerner seg fra Gud og ofrer til avgudene. Videre understrekes det at avgudene ikke bare er laget av stokker og steiner, og dermed latterlige, de beskrives også som laget av menneskehender, en side ved dem som ellers ikke er eksplisitt uttrykt i den latinske grunnteksten. Videre skal de også være laget etter *de verste menneskene som har eksistert i denne verden*, illgjerningsmenn, mordere, ekteskapsbrytere, med mere, og de var fulle av djevlesk galder og gjerning og all slags ”fullifnadi” – en type gjerninger som det sies ikke ville være vanskelig å finne i livshistoriene deres fra den tiden da de levde her i denne heimen i sine forbannede legemer. I interpolasjonen fortelles det så videre at disse mennene etter sin død dro like til helvetet, hvor de skal brenne og fryse til evig tid. Det understrekes også at alle de som dyrker avgudene skal lide samme skjebne som dem, og at avgudene verken kan hjelpe seg selv eller andre. Dyrking av avgudene fører til fortapelse for både de som dyrker dem og avgudene selv. Her er man altså noe mer opptatt av straffen etter døden enn det som er tilfellet i grunnteksten, noe vi også kan se andre steder i teksten (se kapittel 6.2).

Det kan altså synes som at hjemliggjøring og forenkling av avgudsmotivet er en mer eller mindre tilfeldig strategi i begge norrøne versjoner av legenden om Agathe. Samtidig ser vi også, spesielt i A2, en utvidelse og sterkere betoning av enkelte sider ved avgudsdyrkingen; og da særlig i forbindelse med spørsmål om fortapelse og straff for avgudene selv og de som dyrker dem. Dette skal jeg komme nærmere inn på i kapittel 6.2. Den omtalte interpolasjonen i 233a innebærer en videre utdypning og en tydeliggjøring av aspekter ved avgudsmotivet som vi også finner ellers både i den latinske grunnteksten og de norrøne versjonene. Tillegget er med på å flytte fokuset for avgudsmotivet over fra ren latterliggjøring til også å innebære en fordømmelse av avgudene og en sterk advarsel om hva det kan føre til å dyrke dem. Denne

utvidelsen av fokuset i omtalen av avgudene kan også illustreres av et annet tillegg i A2 som har med avgudene å gjøre. Tillegget kommer etter at Kvintian har spurt Agathe om hvem som har helbredet henne, og Agathe har svart at det var Kristus, Guds sønn. I versjon 2 alene understrekes da kontrasten mellom det gode og det onde enda sterkere enn det som er tilfellet i GLat, i og med at hun legger til: ”en *eigi* god þín onyt *ok* *fkemðarfull*” (linje 413). Avgudene omtales da både som ”onyt”, en latterliggjøring av dem, og som ”skemðarfull”, noe som gjør at det advarende og fordømmende i Agathes omtale av avgudene trekkes frem også her. Mens avgudene i den latinske legenden om Agathe og i versjon 1 av den norrøne legenden først og fremst kun er fremstilt som latterlige skapninger, blir de i versjon 2 av den norrøne legenden i tillegg også i større grad fremstilt som farlige for menneskene, fordi de som lures av dem og dermed tror på dem vil lide en forferdelig skjebne.

Katarina – straffen for avgudsdyrkelse

I legenden om Katarina kan vi også se en del avvik mellom den latinske og den norrøne legenden i fremstillingen av avgudsmotivet. Disse avvikene oppstår som regel på grunn av tillegg og interpolasjoner ett eller flere av de norrøne håndskriftene. Avgudsmotivet er likevel ikke endret i noen særlig stor grad i denne norrøne legenden. Det er kun én av de mange lengre interpolasjonene i legenden som berører temaet (kun i AM 233a folio), i tillegg til et par av de kortere tilleggene (alle håndskrifter). Ut over dette gjengis de tekstavsnittene som har med avgudsmotivet å gjøre svært trofast i den norrøne oversettelsen.

I innledningen til legenden forklares det at menneskene er ivrige slaver av demoniske vesener og avbildninger fordi de ikke kjenner til Gud (linje 7–11). I de norrøne håndskriftene følger da et tillegg som understreker at disse avgudene er laget av menneskehender: ”*ok* *kollodv þat* *gud uera er sialfir hófdu þeir sínum hondvm smídat*” (linje 12–13).²⁵⁵ Dette motivet – at avgudene er laget av menneskehender – er kun såvidt nevnt i den latinske legenden, idet Katarina ironiserer over at Maxentius beundrer et tempel laget av menneskehender (linje 149–50). Selve avgudene, eller avbildningene av dem som menneskeskapte, tematiseres imidlertid ikke i noen særlig grad i denne legenden. Dette aspektet ved avgudene er imidlertid, som tidligere nevnt, godt kjent fra andre helgenlegender og fra *Bibelen*, og oversetteren, eller eventuelt en senere avskriver av den norrøne legenden, har tilsynelatende ansett det som nødvendig å betone dette noe sterkere. I oversettelsen finner

---

²⁵⁵ Teksten er her gjengitt etter Stock. 2. Teksten i 429 avviker kun i liten grad fra denne. I 233a er det en lakune her, siden de første bladene med legenden om Katarina er gått tapt i dette håndskriftet.

vi nemlig et annet tillegg som poengterer at avgudene er menneskeskapte, der dette ikke nevnes i GLat. Dette kommer i forbindelse med at en gruppe tilskuere, etter å ha blitt omvendt av Katarina, forbanner alle avgudene og de som dyrker dem. I oversettelsen understrekes det da at de avgudene som forbannes er ”*handa uerk manna*”. Samtidig forbannes her også i tillegg avbildningene av dem, ”*oll likneski þeira*” (se linje 466–68).

Også det at avgudene, som for eksempel Odin og Tor, egentlig er djevler og at de skal brenne i helvetets evige flammer sammen med dem som dyrker dem, er et aspekt ved avgudsmotivet som ikke tematiseres i noen særlig grad i den latinske grunnteksten, men som er lagt til i den varianten av den norrøne legenden som vi finner i AM 233a folio. Dette skjer i dialogen mellom keiseren og dronningen, etter at dronningen har protestert mot henrettelsen av Katarina. Her får vi et lengre tillegg i dette håndskriftet, hvor keiseren først spør dronningen om hun har forlatt troen på gudene:

Keisjarinn mælti. huat er. drotningh. huart hefir þu vid tekkt uillu krsftinna manna ok blindat augu þin i heimjku þerra. en haþnat almatkum þór balldr ok freyiu. ok enm godu Geþion. ok øðrum godum uórum (linje 1158–62)

Dronningen svarer ham da at hun nå tror på den treenige og evige Gud, og at:

þorr ok oðinn ok allir gudar ok goð heiðinna manna ero diðflar ok engu nyt nema til þess at brenna i eilífum helutis elldi. ok allir þeir med þeim er þau dyrka. en þau megu huarki ser gott gera ne øðrum. (se Katarina, linje 1170–75)

Denne interpolasjonen og andre tillegg i legenden, er først og fremst egnet for å klargjøre eller utbrodere enkelte aspekter ved avgudsmotivet. Dette er trekk ved avgudene som enten ikke nevnes ellers i den latinske grunnteksten, som at avgudene som hedningene dyrker, er djevler eller at avgudene skal brenne i helvete sammen med alle de som dyrker dem, eller det er trekk ved dem som kun nevnes i forbifarten eller antydes i GLat, som for eksempel det at avgudene er laget av menneskehender og unyttige. Dette tematiseres også ytterligere i et annet tillegg i 233a, som vi finner i Portfirius’ samtale med keiseren. Her påpeker Portfirius at keiseren ikke på noen slags måte kan få snudd troen og kjærligheten til ham selv og hans menn fra Gud, fordi ”*goð ydr ok dyrd þeira ero engu nyt*” (linje 1293). Interpolasjonen i sin helhet, som også inneholder prising av treenigheten, kan videre forstås som et forsøk på å klargjøre handlingsgangen i denne delen av teksten, en handling som i den latinske legenden er åpen for fortolkning. Sagaskriveren²⁵⁶ fortolker på denne måten teksten for sitt publikum.

---

²⁵⁶ Det er neppe snakk om et tillegg fra oversetterens side i dette tilfellet, men derimot et tillegg fra en senere avskriver, siden den ikke finnes i de andre norrøne håndskriftene som inneholder legenden.

Cecilia – det latterlige ved avgudsdyrkelse²⁵⁷

Et viktig motiv i legenden om Cecilia er, liksom i legenden om Agathe, latterliggjøringen av avgudsbildene og de som tror på dem. Dette motivet finner vi blant annet uttrykt i samtalen mellom Cecilia og hennes svoger, Tiburtius. I likhet med replikkvekslingen i versjon 1 av legenden om Agathe, der Agathe sammenlikner Kvintian og hans kone med Jupiter og Venus, er også mesteparten av innholdet i Cecilias latterliggjøring av avgudene overfor Tiburtius gjengitt den norrøne legenden. Enkelte detaljer kan imidlertid være utelatt, lagt til eller omskrevet, og i likhet med det vi har sett var tilfellet i versjon 1 av legenden om Agathe, kan svært mange av avvikene i legenden om Cecilia sees som et utslag av strategier i retning hjemliggjøring, tydeliggjøring og forenkling.

En vanlig strategi i oversettelsen av jomfrumartyrlegendene synes, som nevnt i kapittel 4.5, å være reduksjon av antall elementer i beskrivelser. Dette ser vi også i forbindelse med avgudsmotivet i legenden om Cecilia, idet Cecilia gir uttrykk for at hun ikke kan forstå hvordan Tiburtius kan tro at figurer som er laget av vanlige og verdslige materialer, det vil si ”figuras fictiles gypseas, ligneas, aereas atque lapideas vel cuiuscumque metalli”²⁵⁸ (linje 207–10), er guder. Innholdet i denne replikken gjengis i de norrøne håndskriftene, men med atskillig færre eksempler på hva avgudsbildene kan være laget av. I de norrøne tekstene nevnes *stein* og *malm* og *tre*²⁵⁹. Dette kan nok sees som et uttrykk for tilpasning til en norrøn kontekst (hjemliggjøring), i og med at kun materialer som er kjente fra denne sfæren er nevnt her, og ikke for eksempel *gips*. Noe liknende ser vi også i neste del av denne monologen, der Cecilia understreker at edderkopper vever spindelvev på avgudsbildene, at fugler driter på dem, at storker bygger reir i hodene deres, og at de er laget av de fortapte – siden det var dømte forbrytere som ble satt til dette arbeidet. Og at de derfor, siden de har sitt opphav i de fordømte, ikke kan være guder eller bli aktet eller trodd på. Dette oversettes svært trofast i 235, selv om enkelte ledd bytter plass (edderkoppene nevnes for eksempel etter storkene/teistene) og storkene er blitt til teister. Hjemliggjørings- og forenklingstrategiene er likevel tydeligere i 429 enn i 235²⁶⁰ i denne monologen, i og med at opplysningene om hvordan edderkopper og storker behandler avgudsbildene er erstattet med en opplysning om

²⁵⁷ Jeg har her først og fremst tatt for meg oversettelsen av avgudsmotivet i 235 og 429, og ikke i Stock. 2. Dette kommer av at det er en lengre lakune i dette håndskriftet akkurat i den delen av legenden hvor de fleste forekomstene av dette motivet er å finne. Avgudsmotiver er derfor dårlig bevart i dette håndskriftet, med unntak av den avsluttende replikkvekslingen mellom Cecilia og Almakius (Cecilia, linje 1002–20), som på sin side mangler i 235. Dette tekststedet er relativt trofast gjengitt i både Stock. 2 og 429, og bringer ellers lite nytt til avgudsmotivet i denne legenden.

²⁵⁸ Oversettelse (min): ” figurer av leire, gips, trevirke, kopper eller stein, eller av hvilket som helst metall.”

²⁵⁹ *Tre* nevnes kun i 429.

²⁶⁰ Lakune i Stock. 2.

at ”myf bua j holi þeiza” – en tiltredelse som vi kan anta har vært vanligere i forbindelse med avgudsbilder på Island enn de som er nevnt i den latinske grunnteksten.

Strategiene vi ser i dette eksempelet i henholdsvis 235 og 429 er også typiske for behandlingen av akkurat dette motivet ellers i tekstene. Når det gjelder 235, ser vi også ofte ellers at egenskaper og ledd bytter plass i forhold til hvor de står i GLat, for eksempel idet Cecilia forklarer hvorfor avgudene er dårligere enn de avdøde (linje 218–31). Avgudsmotivet gjengis ellers svært trofast i de delene av teksten som er bevart,²⁶¹ noe som peker mot at motivet har vært relativt trofast gjengitt i den opprinnelige norrøne oversettelsen. Når det gjelder 429 er imidlertid de ovenfor nevnte strategiene, hjemliggjøring, forenlig og tydeliggjøring, noe mer utbredt. Der GLat og 235 nevner at avgudsbildene ”synes å ha” alle sine lemmer i behold, konstateres det for eksempel i 429 ganske enkelt at det har de (se linje 222–23). Vi ser også en forenkling av uttrykksmåten når Cecilia i GLat forklarer at menneskene, mens de levde, beviselig både så med øynene, hørte med ørene, gikk rundt på føttene, osv., mens avgudene på sin side beviselig aldri har levd og aldri skal leve (linje 225–31). 429 nevner ganske mange av egenskapene fra GLat (alle unntatt de to siste) og i samme rekkefølge, men vi ser en forenkling av uttrykksmåten i og med at det ikke spesifiseres hvilke legemsdeler han ser, hører, går og snakker med – vi har bare en uspesifisert henvisning til at det er ”legemet” som gjør dette.

Samme type forenkling ser vi også andre steder i dette håndskriftet i forbindelse med avgudsmotivet, men altså ikke i 235 og Stock. 2. Når Almakius spør om ikke Iobis (altså Jupiter/Odin) er navnet på Gud (linje 680), svarer nemlig Valerianus at ”navnet (hans) er menneskenes ødelegger og bakvasker. Han minnes som morder av forfatterne deres og skriftene deres viser ham frem som en forbryter” (se linje 681–84). Denne måten å beskrive en figur på (her Gud); nemlig ved å vise til at ”navnet hans er ...” spiller på ideer om at sannheten om hvem og hvordan man er ligger i navnet, og at navnet betegner hvem man er (ens sanne navn). I 429, som er det eneste av de norrøne håndskriftet som har med denne delen av teksten, videreføres ikke henvisningen til at ”navnet hans er ...”. Valerianus sier her heller rett ut at han *var* en horebukk, drapsmann og udådsmann, slik selv skaldene deres sier. Vi ser da en tilpasning til norrøn poetikk og kontekst, i og med at det er skaldene som ytrer seg (om at han er drapsmann og forbryter), ikke både forfatterne (om at han er en drapsmann) og skriftene (om at han er en forbryter). Kanskje viser dette en mindre oppfatthet av det skrevne ord som sannhetsvitne? Vi ser i alle fall en mye mer økonomisk bruk av ord, i og med

---

²⁶¹ Det er en lakune mot slutten av legenden i dette håndskriftet, slik at blant annet Cecilias replikkveksling med Almakius mangler.

sammenskrivingen av to ledd og to sannhetsvitner til ett ledd og ett sannhetsvitne. Videre ser vi at der den latinske teksten presenterer Jupiter som ”hominis corruptoris atque susurratoris”, forenkles dette i 429 til ”*hozdomf madr*”.

Oversettelsen av avgudsmotivene i legenden om Cecilia er altså preget av mer eller mindre tilfeldige reduksjoner og amplifikasjoner av den kortere typen. Vi ser ingen av de noe lengre interpolasjonene som preger fremstillingen av dette motivet i legendene om Agathe og Katarina. Vi ser heller ingen utelatelse av lengre tekstutdrag (det Genette kaller *excision* eller *amputation*). Derimot preger reduksjon av den typen som Genette kaller *concision* og *condensation* i stor grad behandlingen av motivet i ett av håndskriftene, 429, noe som får en viss betydning for behandlingen av avgudsmotivet i dette håndskriftet. De fleste av endringene kan sees som uttrykk for hjemliggjøring, forenkling eller tydeliggjøring, strategier som vi har sett også er utbredt når det gjelder dette motivet i legendene om Katarina og Agathe.

Margareta – besettelse og sykdom

Når det gjelder legenden om Margareta er det, liksom for legenden om Agathe, stor forskjell mellom de to versjonene i behandlingen av de delene av teksten som inneholder avgudsmotivet. Svært mye av dialogen der avgudsmotivet dukker opp er nemlig utelatt eller sterkt parafraisert i M1, mens det meste av dem gjengis i M2. Forholdet mellom versjonene er likevel motsatt når det gjelder den innledende prologen.

Som tidligere nevnt avsluttes første avsnitt i prologen i GLat med en kommentar hvor fortelleren understreker tåpeligheten i det å tilbe avgudene, og dette kontrasteres med de mulighetene man har dersom man underlegger seg Guds makt. I M2 er hele prologen utelatt, og dermed også dette avsnittet. I M1 er derimot prologen oversatt, men innholdet i dette avsnittet er noe forenklet (jf. linje vii–ix). I prologen i den latinske grunnteksten presenteres to viktige motiver i legenden. For det første nevnes det at mange etter Jesu død er blitt martyrer, helgener og apostler *i hans navn*, og at de *i hans navn overvinner denne verden* og dens tyranner. Nettopp dette at det gode man gjør kommer fra Kristus, og at man kun kan overvinne det onde i denne verden ved hans hjelp, er et svært viktig poeng i helgenlitteraturen. I M1 oversettes denne teologisk sett svært presise og rike passasjen med:

... [fendi *hann* [dvs. Kristus] *postula* *šina* *uiða *vm* *heiminn* [mangler i V1a] *fitt* *eyíndi* *þram* at *bera* *ok *híalp* at *ueita* *mómmum*. þa [V1b: *ollu* *mannkyni* *til* *híalpar*. *ok*] *toko* *margir* *uid* *tru* *béði* *ka:la:* *ok* *konur*. (jf. linje iii–vi)

Her er Kristus fremdeles *agens*, det er han som sender ut apostlene for å hjelpe menneskeslekten, men hans altomfattende betydning for at man skal kunne handle rett kommer ikke klart frem, selv om det fortelles at mange blir omvendt. Fokus skifter også fra martyrene til folk flest i denne oversettelsen. Det andre motivet som presenteres i prologen, går ut på at djevelen forvirrer menneskeslekten slik at de dyrker avguder, som verken kan hjelpe seg selv eller andre. Dette er også uttrykt mindre presist i M1, og her får vi ganske enkelt høre at det "... på denne tiden var vanskelig å tro, fordi det var flere som sto mot den [troen] enn de som sto bak den" (se linje vii–viii). Vi ser dermed at djevelens rolle i utbredelsen av avgudsdyrkelsen undertrykkes fullstendig, en rolle som derimot er svært viktig i selve legenden og som blir behørlig belyst i samtalen mellom Margareta og den svarte demonen i fangehullet. Utover i den latinske legenden om Margareta ser vi at de to ovenfor nevnte motivene, Kristus og Gud som mektige hjelpere og avgudenes blindhet, døvhet og unyttighet, ofte settes opp mot hverandre som kontraster i dialogen mellom Margareta og Olibrius/tilhørerne. Dette skjer typisk ved at Margareta, idet hun nekter å dyrke de døve og stumme avgudene, fremholder at tilhørerne (linje 218–22) eller Olibrius (linje 544–47) heller bør tro på Gud. Denne kontrasten mellom det å tro på Gud eller avguder videreføres i M2, om enn i en noe forenklet form, mens den undertrykkes i M1.

I M2 er som nevnt hele prologen utelatt, slik at man ikke har den samme rammen å tolke de to ovenfor nevnte motivene ut fra. De kommentarene og dialogene som berører disse gjengis imidlertid ellers ganske trofast her. Vi ser likevel enkelte mindre utelatelser i denne versjonen, som medfører en forenkling av avgudsmotivet. Det at avgudsbildene er laget av menneskehender nevnes for eksempel ved to anledninger i GLat, først i prologen (linje vii–ix) og deretter i et av Margaretas svar til Olibrius (linje 220–22). Begge forekomster er utelatt i M2. Prologen er som nevnt utelatt i sin helhet her, mens resten av replikken i det andre eksempelet er relativt trofast gjengitt. Dermed blir det som er et viktig poeng i GLat kun implisitt uttrykt i M2. Bortsett fra dette er avgudsmotivet, samt kontrasten mellom det å tro på avgudene og å tro på Gud, stort sett videreført i M2. I M1 undertrykkes imidlertid kontrasten mellom Gud som mektig hjelper og avgudene som hjelpeløse, i og med at mange av de aktuelle dialogreplikkene er utelatt eller sterkt forenklet her. Der replikkene faktiske er gjengitt, fokuseres det dessuten kun på at Margareta nekter å blote til de døve og stumme/blinde avgudene. Prisingen av alternativet utelates. På denne måten får man altså på én og samme tid et sterkere fokus på det å nekte å dyrke avgudene i denne versjonen og en forenkling av selve avgudsmotivet. Også her utelates nemlig alle henvisninger til avgudesbildene som menneskeskapte.

Som tidligere nevnt knyttes også egenskaper og sykdommer som døvhet, stumhet, blindhet og lamhet ofte til avgudene i den latinske legenden, mens dette kun gjengis ved en anledning (jf. linje 220–21) i M1. Denne insisteringen på avgudene som døve og stumme og blinde i GLat, undertrykkes altså i begge de norrøne versjonene, og da spesielt, men ikke kun, i M1. Denne presiseringen av avgudenes ”sanseløshet” er imidlertid neppe tilfeldig i den latinske legenden. I middelalderen kunne det nemlig være vanlig å knytte disse tilstandene og sykdommene hos mennesker til demonbesettelse. Denne tanken bygger blant annet på ideer som vi kjenner igjen fra *Bibelen*.²⁶² Dette motivet går igjen flere ganger i den latinske legenden om Margareta, og da gjerne i forbindelse med at det nevnes at mennesker helbredes av Kristus (jf. linje xv–xvii) eller at de helbredes på grunn av tilstedeværelsen av Margaretas relikvier (jf. linje 709–11). I Margaretas samtale med demonen understreker han dessuten at han slåss mot rettskafne mennesker når de sover og blant annet *blinder øynene deres* og *tilslører sansene deres*. Et annet tekststed i legenden om Margareta som har en viss sammenheng med dette, er Margaretas siste bønn. I de ulike norrøne versjonene av denne bønnen²⁶³ nevnes ulike sykdommer som barna skal beskyttes mot ved fødsel, nemlig døvhet, blindhet og stumhet, og i de fleste av de norrøne versjonene er antall sykdommer og lignende som nevnes færre enn i GLat. Unntaket er versjon 3, som har med alle de opprinnelige sykdommene, men som ikke er en del av denne undersøkelsen.²⁶⁴

GLat:	et in domo illius non nascatur infans <u>claudus</u> aut <u>cecus</u> neque <u>mutus</u> ²⁶⁵
M1 (235):	Ok j þu hufi er bok þu er jNm. uerdi þar eigi þédt <u>daudt</u> barn ne <u>lama</u> .
M2 (429):	þuo j hanf hufi aliztt eigi <u>blint</u> barnn ne <u>foctt lama</u> ok ei <u>deyi</u> kona aþ barnn burd ne barnn ofkirt

Ifølge Wendy R. Larsson (2002:26) er det ikke tilfeldig at barna som fødes i den latinske tradisjonen skal beskyttes mot lammelse, blindhet og stumhet (og i andre varianter også døvhet). Blindhet, stumhet, døvhet og lammelse ble nemlig gjerne regnet som bevis på demonisk besettelse. Dette ser vi, ifølge Larsson, også i *Bibelen*, der Jesus’ mirakuløse helbredelser ofte er eksorsismer.²⁶⁶ Disse egenskapene nevnes altså også ofte i forbindelse med de hedenske gudene som helgenens far og Olibrius bloter til, og i forbindelse med helbredelse ellers i teksten. Slik trer det frem en ganske klar sammenheng mellom avguder, sykdom/lyter og demonbesettelse i den latinske tradisjonen. Denne sammenhengen kommer

²⁶² Jf. for eksempel Matteus 9:32–33: ”Med det samme de var gått, førte noen til ham en stum mann som var besatt av en ond ånd. Så snart ånden var drevet ut, kunne den stumme tale.”

²⁶³ AM 233a folio. er ikke tatt med her, da dette håndskriftet slutter defekt før denne bønnen.

²⁶⁴ Denne versjonen har: ”og eige sie j husi er min pislar bok er inne blint barn borit nie lama ne dauft ne dumba ne fiil ...”. Jf. Peter Rasmussen: *Tekstforholderne i Margrétar saga* (1977).

²⁶⁵ Oversettelse (min): ”... og i hans hus må det ikke fødes halt eller blindt eller stumt barn.

²⁶⁶ Se for eksempel Matteus 15:22–28, Markus 9:17–29, Lukas 13:11–13

imidlertid dårlig frem i de norrøne versjonene. Antallet lyter som det nevnes at barna skal beskyttes mot er nemlig redusert, og det samme er tallet på tregudenes lyter. Det er heller ikke de samme lytene som knyttes til både barna og tregudene:

	<i>barna</i>	<i>tregudene</i>
BHL 5303	lamt, stumt og blindt	døve, stumme (og blinde) ²⁶⁷
AM 235	døde og lamme	døve og stumme
AM 429	blinde og lamme	(stumme), blinde og døve
(Versjon 3	blinde, lamme, døve, stumme og undermåls	døve og stumme)

Det at man knytter disse lytene til de hedenske gudene, og også til demonbesettelse, er som nevnt en allusjon til en idé i *Bibelen*, men idéen blir svekket gjennom reduksjoner og utelatelse av elementer under traderingen av tekstene – og da spesielt, men ikke kun, i de norrøne versjonene av legenden. Samme svekkelse ser vi også i andre sammenhenger i teksten, for eksempel ved at ingen eller få de spesifikke lytene som folk helbredes for av Kristus (linje xv–xviii) eller ved Margaretas dødsleie (linje 709–11) nevnes i de norrøne versjonene. Kommentaren i prologen om at Kristus helbredet blinde og døve er nemlig utelatt i sin helhet i både M1 og M2, mens lytene som tilskuere ved Margaretas grav helbredes for er delvis (M1) eller fullstendig (M2) utelatt. I den latinske legenden nevnes det at tilhørere som er ”infirmi, caeci, claudi, surdi, debiles”,²⁶⁸ helbredes, noe som er redusert til ”døve og blinde” mennesker i M1 og til ”syke mennesker” i M2. Dette tyder på at allusjonene til de aktuelle bibelstedene og den teologiske grunntanken her er oversatt i enten oversettelsen eller traderingen av legenden.

6.2. Dette livet og det neste

De hedenske avgudenes mangel på makt kan knyttes opp mot et annet sentralt tema i disse legendene; nemlig at det er Gud og Gud alene som avgjør hvilken straff og hvilken lønn det enkelte menneske kan og skal få, og at onde mennesker ikke har makt til å påføre de gode noe med mindre Gud tillater det. Dette gjelder ikke bare i det hinsidige, men også i dette livet. De verdslige herskerne har dermed ingen makt over de hellige, samtidig som deres verdslige rikdom ikke er noe verdt, siden den er forgjengelig. Det er derfor mye viktigere å samle seg rikdom og ære til det neste livet, enn å sørge for sin egen stilling i dette. Det som venter de rettferdige er nemlig den evige glede i Paradis, mens de vantro kan vente seg helvetets kvaler og pinsler – pinsler som langt overgår de stundlige pinsler som jomfruene følger påfører

²⁶⁷ Blinde står her i parentes, da dette leddet ofte utelates i grunnteksten. Det nevnes imidlertid ved en anledning.

²⁶⁸ Oversettelse (min): ”svakelige, blinde, lamme, døve, vanføre”

dem i forsøket på å snu hugen deres vekk fra troen på den ene, treenige og sanne Gud. Dette er svært sentrale temaer i jomfrumartyrlegendene.

Verdslig makt, ære og rikdom er ingenting verdt

Dere skal ikke samle skatter på jorden, hvor møll og mark ødelegger, og hvor tyver bryter inn og stjeler. Men dere skal samle skatter i himmelen, der verken møll eller mark ødelegger og tyver ikke bryter inn og stjeler. For hvor din skatt er, der vil også ditt hjerte være. Matteus 6.19–21.

Et vanlig element i jomfrumartyrlegendene er at forfølgerne og deres hjelpere først lokker jomfruene med rikdom og ære for å få dem bort fra den rette sti, før de altså går over til å true dem med pinsler og død hvis jomfruene ikke gir etter. I legenden om Agathe er det Afrodisia og hennes døtre som først forsøker å lokke og true Agathe til å gifte seg med Kvintian og blote til hans guder. Men Agathe er sterk i troen på den sanne Gud, for den er ”bygget på steingrunn”. Når Afrodisia så avgir rapport til Kvintian, forteller hun at hun lovt Agathe ”edelstener, sjeldne smykker, klær vevd av gullstoff, palasser og landssteder, og at hun satte frem praktfulle møbler og husfolk av alle aldere og begge kjønn foran henne”. Men Agathe takker altså nei til alt dette, og hun sier at hun regner det for ingenting, liksom jorden som føttene hennes trår på. Slike verdslige rikdommer er ingenting verdt. Også Margareta blir lovet at hun skal få store rikdommer dersom hun bare gir etter, viser miskunn med skjønnheten sin og kroppen sin og bloter til gudene til Olibrius. Katarina blir forsøkt forført og omvendt ved hjelp av fagre løfter om rikdom og verdslig ære, blant annet lovnader om at hun vil bli dronning og få et gudebilde laget i sitt bilde, noe Katarina heftig avviser. Dette fører til en diskusjon vedrørende rikdom og ære i denne verden (presens seculum / veralldar þessarar). Til slutt konstaterer da Katarina at dersom hun var interessert i denne verdens ære, forgjengelige glede og lokkende begjær, som senker de skjendige til bunns i helvetets død, da kunne han ha fått fanget henne i sin snare. Men hun er altså bortlovet til Kristus, og ikke så lett å lure. I legenden om Cecilia er det først hennes ektemann og hans bror, Valerianus og Tiburtius, som fremfører argumenter i diskusjonen med Almakius om at man bør forakte det som synes å være, men ikke er, og samtidig vinne det som ikke synes å være, men er. Dette fører på sin side til en diskusjon mellom brødrene og Almakius om hva det er som synes å være og ikke er, nemlig denne verden og dens rikdommer, og hva det er som ikke synes å være, men er, altså livet etter døden.

Siden dette livets makt, glede og rikdom er så flyktig, bør man altså konsentrere seg om det neste livet. Dette understrekes ettertrykkelig i legendene om Cecilia, Agathe og

Katarina. Cecilia henviser til Jesu ord omkring dette temaet for å overbevise sin ektemanns bror om sannheten i denne innsikten, og konstaterer at menneskenes sønner ikke bør søke å vinne flyktig glede i dette livet / denne heimen, men derimot unngå det slik at de kan oppnå evig glede i det livet som følger etter dette. Vi lever nemlig kun en kort stund i dette livet, det er forgjengelig, men i det andre livet lever vi evig. Også Katarina og Agathe advarer sine forfølgere om hva det kan føre med seg å dyrke denne verdens gleder. Katarina sier til keiseren: "Propter hoc itaque commoneo te, ut pro gloria seculari non perdas gaudia sempiterna" (se linje 272–74),²⁶⁹ og Agathe ber Kvintian, som hun tiltaler som "minister Sathanæ", om å angre slik at han kan unngå de evige pinslene. Olibrius mottar på sin side ingen slik advarsel fra Margareta, men hun konstaterer at dersom hun lytter til ham og gjør som han sier, så vil hun dømmes til evig pine *slik som ham* (se linje 269–72).

Forholdet mellom dette livet og det neste er et sentralt tema i alle de fire legendene som behandles her. I legenden om Katarina koples dessuten spørsmålet om valget mellom denne verden og den neste til valget av brudgom, siden Katarina fremstilles som Kristi brud. Hun spør keiseren om hvem hun bør velge, dersom hun kan velge mellom ham og en annen som både er bedre og mektigere enn ham, og som kan tilby evig ære og rikdom. Skal hun velge han som lever evig, eller han som snart skal dø og etter en kort stund blir til mat for ormer og til støv. Keiseren må da gå med på at ingen ville kunne si annet enn at den som lever evig er bedre på alle måter (se linje 1001–9). I legenden om Cecilia er forholdet mellom de to livene et hovedtema som spesielt berøres i samtalene mellom Cecilia og Tiburtius og mellom Almakius og Tiburtius. Tiburtius frykter blant annet å bli brent på bålet dersom han blir funnet sammen med pave Urbanus. Han mener at han da vil bli gjenstand for "brennende raseri" på jorden idet han leter etter guddommen som er skjult i himmelen. Men Cecilia svarer at dersom det ikke var et liv etter dette, så ville vi med rette frykte det å miste det, men at det finnes et liv etter dette som er mye bedre. Vi trenger ikke å frykte det å miste *dette* livet, fordi vi, i det vi mister det, oppnår det livet som er bedre (se Cecilia, linje 261–67). Cecilia fortsetter så å forklare Tiburtius om livet etter dette i sin andre lengre monolog. Hun beskriver da dette livet som fylt av sorg, engstelse, fattigdom, sykdom med mere, og avslutter med å si at etter alle disse tingene så følger en voldsom død som medfører en slutt på alle dette livets gleder og sorger, slik at alt det synes å ikke ha vært i det hele tatt. Siden dette livet snart ikke er mer, er det altså ingenting verdt. Det livet som følger etter dette, er derimot evig og medfører evige pinsler for de urettferdige og evig glede for de rettferdige (jf. linje 271–88).

---

²⁶⁹ Oversettelse (min): "Følgelig oppfordrer jeg deg til å ikke miste den evige glede på grunn av verdslig ære."

Når så Tiburtius spør henne hvem det er som har gitt dette til kjenne, slik at man kan vite det, begynner hun å legge ut om den treenige Gud (se linje 294–319 og kapittel 6.3). Deretter spør Tiburtius om hvem det var som kom hit til jorden og fortalte om det andre livet (livet etter døden). Cecilia svarer da at Faderen sendte sin enbårne sønn fra himmelen, som ble født til jorden gjennom en jomfru (linje 341–42). Hun forteller så videre at Jesus har fortalt oss at Guds rike er nært, og at Gud skal gi sitt rike til de rettroende. I dette riket skal hver ha sin plass etter hvor hellig han er. Synderne skal på sin side fortæres av evige pinsler og uforgjengelige flammer. De rettfærdige mottar derfor en evig ære og glede som ikke skal ha noen ende (linje 348–61).

De norrøne håndskriftene

Fremstillingen i de norrøne versjonene av dette livets mangler avviker kun i liten grad fra de latinske grunntekstene. Vi kan se enkelte mindre avvik på dette punktet i de norrøne håndskriftene med legenden om Cecilia. Avvikene er imidlertid gjerne å finne i 429 og ikke i 235,²⁷⁰ noe som peker mot at den norrøne oversettelsen i sin opprinnelige form har ligget tett opp mot sitt latinske forelegg når det gjelder fremstillingen av dette. Også i de andre legendene er det få avvik å finne i oversettelsene når det gjelder fremstillingen av denne verdens makt og rikdom, samt hvor mye bedre det er å samle seg rikdom og ære i det neste livet, men vi kan se ett enkelt avvik i legenden om Katarina som det kan være verdt å merke seg. Dette avviket er imidlertid kun å finne i håndskriftet 233a.

Som nevnt ovenfor forsøker keiseren å lokke Katarina med at hun skal bli dronning og få et avgudsbilde laget i sitt bilde dersom hun gjør som han sier. Dette er ikke det eneste eksempelet på at han forsøker å påvirke henne på denne måten. Keiseren prøver også å lokke henne med rikdom ved en annen anledning (se linje 955–56). I 233a følger her en utbrodering av hvorfor han tilbyr henne denne æren og hvilken ære det kan føre med seg for henne:

Ok ap þu at þu ert *hardla þrid* fýnum ok kurteif vmpþram allar þrut þheiminum þa ma okkar þamuelliðva þaman þara. at þu ser hin rikazta drotningh heimþinf. valin ap ollum. meft þakur þegrðar þinnar ok lifta. (se linje 957–62)

I dette tillegget ser vi at maktperspektivet fremheves i denne varianten av legenden, noe jeg også har vært inne på før (jf. kapittel 4.5). Samtidig ser man også et ekstra fokus på jomfruens skjønnhet samt en innføring av begrepet ”kurteif”, altså en fremstilling av Katarina som en høvisk figur. Dette er, sammen med tillegg og andre endringer av liknende karakter, med på

---

²⁷⁰ NB: Lakune i Stock. 2.

endre fremstillingen av Katarina noe i dette håndskriftet. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 7.

Forfølgerens makt

Det er ikke kun verdslig rikdom som er forgjengelig, men også denne verdens makt. Verdslig makt kommer dessuten alltid til kort overfor Guds makt, siden mennesker ikke kan skade noen uten at Gud lar det skje. Det faktum at konger, keisere og andre derfor ikke har noen reell makt over jomfruene, er noe en gjerne ser uttalt eksplisitt i de latinske legendene. Når Kvintian truer Agathe med dødsstraff gjennom ulike pinsler, svarer hun ham for eksempel at hvis han dømmer henne til villdyrene, så vil de bli tamme når de hører Kristi navn; hvis han gir henne til flammene så vil englene sende henne beskyttende dugg fra himmelen; og hvis han gir henne hugg og piskeslag så har hun Den hellige ånd inne i seg som gjør det mulig for henne å bære all torturen. Hun sier altså ganske enkelt at han ikke har makt over henne (Agathe, linje 172–80). Katarina sier på sin side til keiseren og hans følgemenn at de bør dyrke den Gud som har makt til å sende kropp og sjel til helvete (Katarina, linje 175–6), en direkte allusjon til *Bibelen*.²⁷¹ Hun sier også til dronningen, idet hun trøster henne og ber henne om å jage onde forestillinger ut av tankene, at Jesus svarte på Pilatus' spørsmål: "vet du ikke at jeg har makt til å korsfeste deg",²⁷² at Pilatus ikke har noen makt over ham med mindre den er gitt ham av Gud selv.²⁷³ Dette bibelstedet alluderes det til også i legenden om Cecilia, når Almakius sier til henne: "Vet du ikke hvilken makt jeg har?", og hun svarer at han vet ikke selv hvilken makt han har, og med det mener hun at han ikke har noen reell makt, siden Gud er allmektig, og at han derfor lyver. Han har bare makt til å drepe, ikke gi liv (se Cecilia, linje 902–7). Like etter dette, omtaler Cecilia all verdslig makt som en lærsekk fylt med luft, som en bare kan stikke en nål igjennom for at den skal miste sin oppblåsthet (se linje 909–13). Det er altså Gud, og bare Gud, som sitter på makten til å frelse eller straffe menneskene. Helvetes pinsler er konsekvensen av syndene våre, en straff. Når det gjelder det å slippe inn i Paradis, så er dette imidlertid ikke en belønning, men en *nåde*, siden det skjer på tross av vår syndige natur. Vi er alle syndere, og kun de færreste kan oppnå å komme til

---

²⁷¹ Latin: "... qui habet potestatem corpus et animam perdere in gehennam." Se også Matteus 10:28 og Augustin: *De Civitate Dei* 13.

²⁷² Johannes 19:10: "dicit ergo ei Pilatus mihi non loqueris nescis quia potestatem habeo crucifigere te et potestatem habeo dimittere te."

²⁷³ Jf. Johannes 19:11: "Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper." Men 'Desuper' her synes å ha en annen betydning enn Gud, i og med at fortsettelsen er: "... propterea qui tradidit me tibi maius peccatum habet" (derfor har den som har overlevert meg til deg større synd.).

Paradis på grunnlag av egne gjerninger. Men idet Kristus døde på korset for oss, bandt han djevelen og åpnet Paradisets porter for de som tror på Gud og angrer sine synder.

I legendene og Katarina, Agathe og Cecilia gis det altså uttrykk for at forfølgeren ikke har noen egentlig makt over jomfruen i dette livet. Dette motivet gjengis ganske trofast i begge de to norrøne versjonene av legenden om Agathe. I A2 (233a) ser vi likevel enkelte avvik i form av tillegg i når dette motivet berøres. Agathe hevder i GLat og i A1 at hun har *Den hellige ånd* i brystet sitt, og at den hjelper henne å bære over med all torturen til Kvintian (linje 178–80). I A2 legger hun imidlertid også til at den skal hjelpe henne til å overvinne Kvintian selv (jf. linje 181). Dette er bare én av flere steder hvor fokuset på Kvintians person forsterkes i A2, noe jeg vil komme tilbake til.

Nåde og straff – den dobbelte utgangen på livet

In ista enim vita parvo tempore vivitur, in illa autem vivitur in aeternum (Cecilia, linje 365–6)

I jomfrumartyrlegendene kommer det klart frem hvilket liv som venter henholdsvis de syndige og rettferdige i det hinsidige. I legenden om Katarina heter det for eksempel, med en allusjon til salme 34:22,²⁷⁴ at de syndiges død er den verste død, for de skal aldri i evighet oppnå hvile, mens de rettferdiges død er liv og evig ære (linje 595–96). Når det gjelder lovnader om det evige liv, er det i denne legenden også ellers først og fremst gjennom henvisninger til *Bibelen* at man får det klart for seg at nåden venter på de som tror på den treenige Gud. Katarina henviser for eksempel til Kristi ord om at enhver som forlater sitt hus, sin far, sin mor eller sine brødre og søstre for hans skyld skal oppnå det evige livet (se linje 259–63). Store deler av legenden om Cecilia, blant annet en hel tale (linje 341–492), handler om forholdet mellom dette livet og det neste, mellom nåde og straff, og hvorfor og på grunn av hvem vi har nåden. Menneskene havner i helvetet på grunn av sine synder, og vi er alle syndere, men Gud viser de rettroende nåde slik at de kan komme til Paradis.

De ulike legendene legger ulik vekt på forholdet mellom nåde og straff. I legenden om Margareta er det for eksempel først og fremst *nåden* som tematiseres, og ikke *straffen*, selv om det nevnes at alternativet til nåden er helvetets kvaler, en straff som altså venter Olibrius. Legendene handler i høy grad om de farene som lurar for den alminnelige synder på grunn av djevelens og hans demoners fristelser og lurerier. Den svarte demonen som Margareta overvinner, forteller henne at han og hans like reiser rundt dag og natt for å lure kristne og

---

²⁷⁴ Salme 33:22 i *Vulgata*.

andre til å synde, og de som greier å holde seg på den rette sti mens de er våkne, lurer de til å synde i søvne. Det er bare slike som Margareta som de ikke synes å ha noen makt over. På tross av dette omtaler hun seg selv som synderinne. Og hvis helgener som Margareta er syndere, hvilken sjanse har da den alminnelige mann og kvinne som ikke er like sterk i troen til å unnslippe Helvetets ild? Svaret kommer i Margaretas siste bønn, der hun ber om nåde for folk som for eksempel lager en kirke til hennes ære, ber om hennes forbønn, og annet, kort sagt de som følger enkle regler som ble satt for Guds menighet slik at de skal kunne finne nåden.

Himmelsk nåde i Paradis

Den som tror, trenger ikke være redd for å gi slipp på sitt verdslige legeme, siden han eller hun kan være sikre på at det finnes et videre liv – et evig liv – for den udødelige sjelen. For de rettroende er dette livet i Paradis. Tiburtius forklarer blant annet dette for boddelen Maximus i legenden om Cecilia:

Liksom kroppen kles med klær, slik kles også kroppen med sjelen, og slik kroppen avkles sine klær, slik kan også sjelen skilles fra kroppen. Og kroppen, som har sitt opphav i jorden gjennom lyst, skal derfor gå tilbake til jorden og bli redusert til støv, slik at den kan gjenoppstå liksom en lysende fugl fønix fra asken, og dersom sjelen er hellig føres den til Paradisets gleder og blir fullendt, slik at den kan avvente tiden for sin oppstandelse med glede (min oversettelse, jf. linje 722–30)

Nåden er altså forbeholdt menneskenes sjel, ikke deres verdslige kropp. Derfor er legemet av underordnet betydning, og dermed også verdslig helse og skjønnhet. Nåden er imidlertid ikke for alle, for det er ikke alle forunt å se sannheten. I legenden om Cecilia sier Tiburtius til Almakius at Almakius ikke forstår sannheten fordi menneskedyret ikke oppfatter det som er Guds ånd (se Cecilia, linje 579–81). Selve troen er derfor også en nåde. Nåden er likevel ikke forbeholdt kun de sterke i troen og i sinnet, slike som for eksempel Margareta, som djevelen ikke en gang kan få til å synde i søvne (Margareta, linje 475–81). Den er også til for vanlige syndige mennesker, dersom de utfører sine plikter som kristne mennesker og ber om nåde. Selv synderne skal tilgis dersom de angrer (Margareta, linje 677–81).

Den himmelske nåden er utover dette ikke enkel å forstå seg på, slik vi får høre om i legenden om Katarina, fordi ”øyet ikke har sett og ørene ikke har hørt det som Gud har forberedt for sine tilhengere, og det har ikke trengt inn i menneskenes hjerter” (Katarina, linje 832–36). På grunn av dette får jomfruene ofte råd fra tilskuere eller bødler om å vise miskunn med skjønnheten og ungdommen sin og redde livet sitt fra forfølgernes tortur ved å blote. Tilskuerne vet nemlig ikke bedre. Dette ser vi også i legenden om Margareta, hvor tilskuerne

sier til henne at de ser kroppen hennes ødelegges av Olibrius' pinsler og de er redde for at han vil utsette hennes minne fra jorden. De ber henne derfor gi etter slik at hun kan leve (Margareta, linje 203–9). I legenden om Cecilia gjelder tilskuernes bekymring for hovedpersonenes helbred og skjønnhet også brødrene Valerianus og Tiburtius. Når brødrene skal hogges, snakker de med bøddelen Maximus som fortviler over at de skal drepes: "O iuventutis flos purpureus, o germanus fraternitatis affectus, quem impia definitione vultis amittere et ad interitum vestrum quasi ad epulas festinatis!"²⁷⁵ (Cecilia, linje 715–17).

Siden sjelen og det neste livet er så mye viktigere enn kroppen og dette livet, avviser jomfruene disse velmente rådene, i stedet sørger de for å omvende rådgiverne. De bryr seg heller ikke noe særlig om pinslene som kroppen utsettes for. Dette gjelder også Agathe, selv når brystene hennes blir revet av; hun har nemlig bevart hele bryster innvendig i sjelen sin (Agathe, linje 244–6). I fangehullet blir hun dessuten besøkt av en gammel mann, en lege, som vil helbrede henne, men hun nekter å la seg pleie med verdslig medisin. Hun har nemlig aldri tidligere latt menneskelagde medisiner bli brukt på kroppen sin, og hun vil ikke miste dette som hun har vernet om til denne dag. For Herren kan helbrede alt han vil med sitt ord, og han kan helbrede henne dersom han ønsker henne hel. Det er opp til Gud om sårene skal helbredes eller ikke, og hun vil ikke sette seg opp mot hans vilje. Forholdet mellom kroppen og sjelen er i det hele tatt viktig i legendene, og et viktig poeng her er at sjelens evighet er viktigere enn å unngå kroppslige pinsler eller bevare kroppens skjønnhet. Sjelen er i det hele tatt viktigere enn kroppen. Katarina sier dessuten til keiseren at han heller bør la sjelen styre enn kroppen, og hun henviser til "poeten"²⁷⁶ som sier: "Tu si animo regeris rex es, si corpore servus"²⁷⁷ (Katarina, linje 316–17). Og i legenden Cecilia gjøres det klart at kroppen har behov for å renses ved at man tar imot og tror på Gud og hans ord, for kun på den måten kan vi se sannheten (se for eksempel linje 63–5 og 198–9). Margareta sier på sin side at hun overgir kroppen sin, slik at hun kan finne hvile sammen med de rettferdige jomfruene (linje 164–7). Også når tilskuerne ber Margareta om å gi etter for greven slik at kroppen og livet hennes kan spares, gjentar hun at dersom kroppen hennes ødelegges, så vil sjelen hennes kunne finne hvile sammen med de rettferdige jomfruene. Hun sier dessuten at sjelen hennes vil frelses på grunn av kroppens pinsler. Hun ber dem derfor heller om å tro på hennes Gud,

---

²⁷⁵ Oversettelse (min): "O ungdommens purpurfargede blomst, O ekte brorskjærighet, som dere vil miste med denne ugudelige dommen. Og dere feirer bortgangen deres som om det var et gjestebud!"

²⁷⁶ Det vil si Cato.

²⁷⁷ Jf. Catos samling av ordtak: *Monosticha Catonis*: "Tu si animo regeris, rex es, si corpore, servus." (*Monosticha Catonis* 7).

han som hører på de som ber til ham og åpner portene til Paradis for dem (Margareta, linje 218–22).

I flere av legendene blir jomfruene selv lovet opphold i Paradis på grunn av sin kyskheter og standhaftighet. I legenden om Katarina kommer for eksempel Kristus til henne i fangehullet og lover at hun kan vente seg himmelsk glede (Katarina, linje 904–11). Også etter Katarinas siste bønn, der hun ber om at sjelen hennes løftes opp av de hellige engler og føres opp til den hellige hvile, som er forberedt for de som elsker og ærer Guds navn, blir hun lovet evig glede. Etter bønningen kommer nemlig en stemme fra himmelen som sier at bønnene hennes er hørt. Hun skal motta sin lønn blant englekoret for sin strid (se linje 1432–39). I legenden om Margareta får helgenen lovnader av en due (det vil si Den hellige ånd) om at hun er ventet i paradiset (se linje 431–32). Duen dukker også opp igjen ved en annen anledning for å gjøre det klart at Margareta er velkommen i Paradis (linje 590–94).

De norrøne legendene

Det skjer enkelte mindre innholdsforskyvninger når det gjelder beskrivelsene av *nåden* i de norrøne oversettelsene eller senere bearbeidelsene av legendene, men de er stort sett ikke av stor betydning for det tematiske innholdet. I legenden om Katarina ser vi for eksempel noen endringer i fremstillingen av nåden og av verdslig og himmelsk skjønnhet, men kun i håndskriftet AM 233a folio. Som nevnt ovenfor, lover Gud henne at hun skal få komme til Paradis, noe som er utelatt i 233a, men gjengitt i de øvrige norrøne håndskriftene. Andre gang hun får denne lovnaden, fra den himmelske stemmen, gjengis det imidlertid også i 233a. Også Margareta loves som nevnt himmelsk glede og nåde ved flere anledninger. I to av eksemplene synes gjengivelsen i versjon 1 (235 og 233a) å ligge nærmere ordlyden i den latinske grunnteksten enn gjengivelsen i versjon 2 (429). Forskjellene mellom de to versjonene er imidlertid ikke veldig store. I ett tilfelle har 233a likevel et tillegg: ”ok þin fal mun *τ*l himmris koma” (Margareta, linje 433), kanskje for å gjøre det helt klart hvordan det skal gå med Margareta i det neste livet. Ved en annen anledning er lovnaden om Paradis tatt med i M1,²⁷⁸ men ikke i M2. Ut fra disse to eksemplene kan det altså se ut som om lovnaden om Paradis er viktigere i M1 enn i M2. Ved en annen anledning, nærmere slutten på fortellingen, er det imidlertid omvendt. Her heter det: ”Et beata es tu et locus, ubi requiescis, et omnis generatio, quae credidit per te. Veni celerius in locum tibi praeparatum. Ego tecum sum et

---

²⁷⁸ Det vil si i 235, 233a slutter defekt før dette.

aperiam tibi regni caelorum”²⁷⁹ (Margareta, linje 667–71). Første del er da utelatt i 235: ”Sæl ertu margareta. þuait ek em med þer ok mun ek upp luka þyrir þer ríki himna.”, mens det hele gjengis i 429: ”Sæl ertu Margareta ok ftradr fa er þu huilir j ok lydr fa er þyrir þik truar a gud. kom þu j þann ftrad er þer er þyrir buinn. Ek em med þer ok mun ek upp líuka þyrir þer dyrum paradifar. ”Og lenger ned: ”Deo enim gratias ago, regi omnium saeculorum, qui me dignam fecit in parte iustorum introire” (linje 682–4), som er utelatt i 235, men oversatt i 429: ”En ek geri gudí þackír þeim er mik giordi ambatt fína ok maklega inn at ganga j dyrd rettelci”. Lovnaden om Paradis er altså til stede i begge versjoner, om enn tilsynelatende noe tilfeldig distribuert. Enkelte avvik er imidlertid tydeligere og av noe større betydning for innhold og budskap enn andre, selv om dette da i hovedsak gjelder én av flere versjoner eller varianter av den norrøne legenden.

Legenden om Margareta

Som vi så ovenfor, er lovnadene om Paradis som gis til Margareta av de gode kreftene gjengitt i de norrøne versjonene av legenden, om enn noe tilfeldig. Dette er typisk for denne legenden. Noen ganger er lovnadene gjengitt i en versjon, andre ganger utelatt eller lagt til. Det samme gjelder for eksempel insisteringen på sjelens fortrinn fremfor kroppen. Første gang dette opptrer i legenden, gjengis denne insisteringen på sjelens fortrinn fremfor kroppen i alle de tre håndskriftene, men andre ganger er dette utelatt i M1, mens det er gjengitt i M2:

... eþ líkamr mín meídiz j píflum þa mun aund mín huilaz med rettelatum meyium þuait andr hialpaz þyrir líkamlegar píflir ok kualir. true þer helldr a gud mín þann er ftyrk heþr at líuka upp dyrdum paradifar þyrir ydr ok heyra benr ydar ok allra þerra er hanf leitra (linje 214–16).

Olibrius truer like etter dette Margareta med videre pinsler dersom hun ikke gir etter, og ber henne høre på ham og tilbe gudene hans, hvis hun vil leve videre:

... carnes tuae maculatae sunt in iudicio meo. Consentí mihi et adora deos meos, ne male moliaris. Si autem me non audieris, gladius meus dominabitur carni tuae et ossa tua dispergam et nervos dinumerabo ante omnes²⁸⁰ (linje 264–8)

Heller ikke dette er gjengitt i M1, men derimot i M2 (om enn noe forkortet): ”ok lat at mer ok bloca godum mínum fuo at eigi deygir þu íllum dauda en eþ þu uíllt eigi þat þa mun ek bana

²⁷⁹ Oversettelse (min): ”Salig er du og det stedet der du hviler, og alle de som tror på grunn av deg. Kom du, til Himmelen, til det sted som er forberedt for deg. Jeg er med deg og åpner Himmelrike for deg.”

²⁸⁰ Oversettelse (min): ”Kroppen din er sønderrevet etter min dom. Gjør som jeg sier og blot til gudene mine, og intet mer ondt skal hende deg. Men dersom du ikke adlyder meg, vil sverdet mitt herske over kroppen din og jeg skal spre knoklene og senene dine ut overalt”.

þer ok dreifa beinum þínum ollum”. Margareta svarer på denne trusselen og sier at dersom hun viser kroppen sin nåde, så vil sjelen hennes havne i evig pinsel liksom hans. Men dersom hun hengir kroppen sin til pinslene, så vil sjelen hennes bli kronet i himmelen (linje 269–75). Dette gjengis på sin side i de alle tre norrøne håndskriftene, men med et ekstra tillegg i M2: ”... að þú fel ek þer líkama mín til pílla sua at aund mín fe prydd a hímne”. Også demonen som Margareta overviner i fangehullet har sitt å si om Margaretas natur. Han poengterer at før hun mottok Kristus, så var hun kun jord og aske, men at han nå, etter at hun mottok det himmelske budskap, ser Kristi kors åpenbart i henne, og derfor også rettferdighetens, gledens og nådens frukt (se Margareta, linje 455–9). Igjen er dette utelatt i 235 (233a slutter defekt like før), mens det parafraseres i 429:

þuast criftr eplir þig adr criftr uar med þer uar líkamr þinn molla ok afka. En síðan er þu tokk hímnefka fpeki þa epldi þig criftr mark med rætletífr uerkum.

Som vi ser er dette nådemotivet på flere punkter redusert og på noen punkter utelatt i versjon 1 av legenden, mens det stort sett er gjengitt i versjon 2. Dette gjelder også andre forhold som har med himmel og helvete eller dette livet og det neste å gjøre. Bønnen fra tilskuerne om at Margareta må vise miskunn med sin helse og skjønnhet og blote, er for eksempel gjengitt relativt trofast i 429 (M2), men utelatt i de to andre håndskriftene (M1). Margareta sier dessuten til greven, etter at tilskuerne har bedt henne om å gi etter, at han utfører verket til sin far, Satan (M2: ankoetanf), men at Gud er hennes hjelper (linje 223–30). Liksom tilskuernes bønn og Margaretas svar til dem utelates også dette i M1, mens det gjengis i M2.

Straff eller nåde – Cecilia

Forholdet mellom hva som venter de rettferdige og hva som venter de vantro belyses som nevnt flere steder i legenden om Cecilia. Når Almakius spør ut Tiburtius og broren om hvorfor de gir bort rikdommene sine til de fattige, svarer Tiburtius blant annet med å henvise til lønnen i det neste livet – det livet som ikke synes å være, men er – mens rikdommen i dette livet da altså kun er tilsynelatende, siden den er forgjengelig. Almakius spør i den sammenheng Tiburtius om hva det er som synes å være, men ikke er. Dette, sier Tiburtius, er alle denne verdens ting som lokker sjelene til den evige død på grunn av midlertidige gleder. Almacius spør også om hva det er som ikke synes å være, men er. Han får da som svar at det er livet som venter de rettferdige, og straffen som venter de urettferdige. Deretter kommer en ganske vanskelig passasje som skal belyse dette (linje 562–67):

GLat: "... ex omni parte novimus esse quod veniat infelici dissimulatione quod oculis cordis nostri scimus videre, oculis corporis nostri subducimus ut, contra conscientiam nostram, quae bona sunt malis sermonibus obumbremus et quae mala sunt bonis sermonibus adornemus."

235: *ok vitum ver at faunnu at þat mun þram koma. þot ver megim þat eigi líkamligum fea.*

429: *En þeir, ero uefalír er dylíaz uit þat er þeir fía eigi líkamf augum.*

Det er vanskelig å si hvor godt dette er blitt forstått av oversetteren, siden mye enten ikke er oversatt eller har falt ut på veien mot 235 og 429. Begge håndskrifter utelater imidlertid opplysningen om at det også gjelder "livet som venter de rettferdige" og konsentrerer seg kun om pinslene som venter de dårlige menneskene. Ellers kan det se ut som om oversetteren (eller en senere omskriver) har konsentrert seg om å gjengi hovedbudskapet i resten, uten å viderebringe kompleksiteten i den latinske passasjen; at det man har sagt om det neste livet er sant, selv om man ikke kan se dette livet med legemets øyne.

Syndenes straff

Som vi har sett skjer det for det meste kun mindre innholdsforskjvninger når det gjelder beskrivelsene av *nåden* i de norrøne legendene. Mange av disse avvikene er kun å finne i ett håndskrift eller en versjon av legenden, og kan derfor trolig skyldes senere omskriving og bearbeiding av teksten. Man kan imidlertid se en del større avvik fra de latinske grunntekstene i beskrivelsene av straffen og av Helvetet. Avvikene er imidlertid først og fremst til stede i ett håndskrift; nemlig i AM 233a folio, og da først og fremst i legenden om Agathe.

Kortvarige eller evige pinsler

Som nevnt ovenfor kommer Kvintian både med trusler og løfter overfor Agathe for å få henne til å gi etter for ham og blote, og både han og tilskuerne ber henne om å gi etter, slik at hun kan ta vare på sin helse og skjønnhet. Når Kvintian ber Agathe om å angre seg slik at hun kan unngå de forferdelige pinslene som vil rive henne i stykker, så svarer hun imidlertid at det heller er han, Satans tjener, som bør angre seg slik at han kan redde seg unna de evige pinslene (Agathe, linje 184–90). Begge de norrøne versjonene av legenden gjengir innholdet i dette relativt ordrett, selv om vi også ser enkelte mindre avvik. Blant annet ser man enkelte spesifiseringer i forhold til hva det er de ber hverandre angre på. Både i A1 og A2 legges det til at det er Kvintian ber Agathe angre på *ordene sine*, mens Agathe ber Kvintian om å angre på henholdsvis *villfarelsene sine* (A1) og *syndene sine* (A2). I A1 skrives dessuten teksten om noe, slik at det er "pinslene som venter deg", ikke "pinslene som vil rive deg i stykker" Agathe skal unngå. I A2 er på sin side opplysningen om "pinslene vil rive deg i stykker" helt

utelatt, og Kvintian ber henne derimot angre slik at hun kan ”fá miskunn av meg”. Vi ser også at ”forferdelige pinsler” er redusert til ”pinsler”, og at tiltaleleddet ”Sathanæ” utelates i denne versjonen.

I versjon 1 av legenden er det først og fremst slike mindre detaljer som er endret, tatt bort eller lagt til. Her ser vi altså endringer av samme type som ble berørt i kapittel 4.5. I versjon 2 (233a) ser vi imidlertid også enkelte større inngrep (tilsynelatende) i teksten i forhold synet på straff og Helvete og Kvintians rolle i det hele. A2 er for eksempel tydeligere på at konsekvensen for Kvintians handlinger er at han vil havne i Helvetet. Etter at Agathe har vært i fangehullet og blitt helbredet av Gud, truer for eksempel Kvintian henne og sier at hun skal ofre til gudene (linje 345–9):

GLat: Quousque furiaris contra decreta Principum inuictissimorum? Immola diis.

A1: hverfyr leíngi ætlar þv at þraz j moti bodordvm konunga uora. blota þu godum uozum

A2: hygg at þu. Agatha. heilfu þinn. ok blota goðum uorum almatkum. ok þraz eigi moti mer at þar þyrir tapir þu heilfu þinn ok lípi

Agathe svarer at påbudene hans er gale og unyttige og at de tilskitner ham selv. Hun sier også at de gjør at han er ulykkelig, vettløs og uforstandig, noe som i A1 oversettes med at de ”gera þik vitlausan”, mens det hele i A2 (233a) omskrives til at de ”draga [han] til heluitis”, altså en adskillig tydeligere konsekvens av ordene hans. Her er det altså konsekvensene av avgudsdyrkelse tydeliggjort; det fører lukt i fortapelsen, ikke bare til ”vitleysi”.

Et annet element som gjerne understrekes tydeligere og oftere i de norrøne oversettelsene av legendene enn i de latinske grunntekstene, er det faktum at Helvetet sees på som en varm plass, fylt av flammer. Dette er imidlertid ikke helt ukjent i de latinske grunntekstene heller. I den norrøne oversettelsen av legenden om Cecilia forbindes nemlig helvetets pinsler med flammer også i GLat (Cecilia, linje 357). I legendene om Katarina og Agathe ser vi imidlertid flere tillegg og spesifiseringer hvor dette poengteres. Katarina advarer for eksempel keiseren og hans menn om at de heller bør dyrke den Gud som har makt til å sende dem til Helvetet (gehennam) enn avgudene. ”Helvetet” gjengis da med ”helurtif loga” i alle de tre norrøne håndskriftene (linje 175–6). I legenden om Katarina er avvikene imidlertid først og fremst å finne i AM 233a folio, og her ser vi også at årsakene til at enkelte kan lokkes i fortapelse spesifiseres. Håndskriftet har et tillegg der jomfruen sier til forfølgeren at dersom han hadde kunnet finne en dødssynd hos henne som kunne ført sjelen hennes i fortapelse, så kunne han ha fått lokket henne i sin snare (Katarina, linje 554–5), men det er selvsagt ikke tilfellet. I versjon 2 av den norrøne versjonen av legenden om Agathe kan Helvetet dessuten også fremstilles som et svært kaldt sted, og ikke bare et sted fylt av ild. I 233a finner vi blant

annet et tillegg hvor dette er tilfellet. Dette tillegget er også nevnt ovenfor i forbindelse med avgudene. Siste del omhandler blant annet straffen som venter avgudene og avgudsdyrkerne etter døden:

En eptir þeira fkemdarþult líp þoro þau til helvittis ok brenna þar ok þríofa með diðplinum. ok hans árum. ok allir þeir er þau dyrðka utan enda. en þau mega huarði biarga ser ne oðrum helldr voro þau eptir dauðann blotut ok mögnut af uóndum mónnum. ok diðþulf krapti til þyrirdæmingar eilífrar fialþum þeim ok öllum þeim er þeim treyfta. (se Agathe, linje 371–8)

Her ser vi at Helvetet fremstilles som både varmt og kaldt, og at alle de som dyrker avgudene havner der sammen med avgudene selv. Samme fenomen ser vi også et annet sted i teksten, nemlig i forbindelse med at Agathe er stengt inne i fangehullet.²⁸¹ Legen sier da til jomfruen at selv om jarlen har pint henne med legemlige pinsler, så har hun pint ham mer med sine svar, og at selv om jarlen lot brystene hennes skjære av, så kjenner han større smerte i sitt eget bryst – og sjelen hans skal være i evig sorg. I AM 233a folio er imidlertid siste del av denne replikken noe omskrevet/utvidet. Legen sier her til Agathe:

... ok var ek hia þer í gær. er jarl let þína þik at líkam ok fkerá broft af þer. en þo kualdir þu hann meirr í fuðrum þinum Ok fneriz broft hans í eilíþan fárleik ok ónd hans í elldlugar kualar. ok endalauft þroft. þar fem eitrormar munu bita. ok flíta með helvittis hundum. ok hóþðingjum hann í fundr. (linje 264–74)

Vi ser her at kvalene som venter Kvintian fremstilles som preget av både *ild* og *endeløs frost*, samtidig som eiterormer og helvetets hunder og høvdinger skal slite ham i stykker. Vi ser også en noe større interesse for de pinslene som venter jarlen på grunn av ugjerningene hans. Denne økte interessen for de ondes – og da først og fremst Kvintians – straff, er også tydelig andre steder i teksten.

Straffen for forfølgeren – Kvintian

Som nevnt i kapittel 6.1, skjer det en viss forskyvning når det gjelder beskrivelsen av Kvintian i AM 233a folio. Dette gjelder blant annet i fremstillingen av hans endelikt. Det er imidlertid også tydelig i fremstillingen av hans karakter. Kvintian beskrives for eksempel som tåpelig og ulykkelig, og som en mann uten vett og forstand. Ordene hans og befalingene hans beskrives dessuten om onde, tåpelige og unyttige. I 233a utdypes dette med at han er så langt fra all

---

²⁸¹ Denne scenen er for øvrig omskrevet på flere måter i 233a, men ikke like mye i de øvrige norrøne håndskriftene. Idet legen trer inn i fangehullet, fortelles det for eksempel i den latinske grunnteksten at han har alle slags medikamenter med seg og at han sier at han er lege. I 233a utelates imidlertid opplysningen om at han har med seg alle slags medikamenter, og replikken om at han er lege gjøres om fra indirekte til direkte tale (se linje 264). Også fremstillingen av skam i forbindelse med pinsler, noe som berøres i denne scenen i den latinske legenden, får en annen fremstilling i de norrøne legendene (jf. kapittel 7.1).

visdom som det er mulig, siden han kjenner skaperen sin og det sanne lyset, men likevel velger å gå den mørke sti (en av de verste syndene man kan begå). Han er dessuten særdeles ”afskaplig”, siden han dyrker avgudene, som er ”laget av menneskehender” og etter de verste mennesker som har levd her i denne verden. Denne andre tillegg i 233a fører til at Kvintian fremstilles på en noe annen måte i denne versjonen av legenden, enn i GLat og A1.

Av alle forfølgerne vi møter i de fire jomfrumartyrlegendene som er gjenstand for denne undersøkelsen, er det konsulen Kvintian som i størst grad portretteres som en niding og vellysting. Dette skyldes kanskje at han presenteres som av ikke-adelig ætt i utgangspunktet, selv om han altså er utnevnt til konsul. Det gjøres dermed et nummer ut av hans opphav, i motsetning til når det gjelder prefektene Olibrius (legenden om Margareta) og Turcius Amakius (legenden om Cecilia) og keiser Maxentius (legenden om Katarina), hvis opprinnelige status ikke oppgis. Kvintian er altså en vellysting. Han tenker syndige tanker i møtet med jomfru Agathe, noe som ene og alene skyldes hans egen syndige natur, og ikke møyas fremreden eller oppførsel. Kvintian beskrives dessuten også som ugudelig og en djevelens tjener, som både er fordervet og svært grisk. Han er en avgudsdyrker, som oppflammet av sin gudløshet ikke engang tåler å *høre* Kristi navn. Vi forstår at han begår en stor uhyrlighet idet han, som altså ikke er av adelig ætt, gir seg på en jomfru av fornem familie, og lar henne sette i et bordell for at hun skal forderves. I samtalen med Agathe fremstår han dessuten som en dåre, i og med at han ikke forstår at han selv motsier sine avguders guddommelighet når han blir fornærmet over å bli sammenliknet med dem, og i og med at han ikke forstår at statuer laget av stein og stokker ikke kan være guder. Agathe skjeller ham ut, og kaller ordene hans ”tåpelige, nytteløse og onde” og ham selv en ”ulykkelig, som mangler vett og forstand” – for hvem er det vel som ber stokker og steiner om hjelp?

Kvintian kommer ingen vei med jomfruen, verken ved hjelp av trusler eller lovnader, og når ting ikke går hans vei, straffer han jomfruen med fengsel og tortur – han kutter til og med brystene av henne. Slik fremstår han som en ”ugudelig, grusom og umenneskelig tyrann” siden han ikke engang skammer seg over å angripe det som hos kvinnen er et symbol på moderlighet, og som han selv har nytt godt av i sin barndom – brystene. I AM 233a folio fremstår han imidlertid ikke kun som sint, men til og med som rasende. I interpolasjonen nevnt i innledningen til dette kapittelet, kaller Agathe Kvintian for ”þu hinn grimmi guðs ouín”, og hun spør ham om han virkelig tror at hun vil gi opp sin kjærlighet til og tro på Jesus på grunn av hans raseri og hans pinsler. Hun fokuserer altså her ekstra på Kvintians grusomhet, raseri og sinne. Kvintians sinne og raseri understrekes også ellers mye tydeligere i

dette håndskriftet enn i de øvrige versjonene av legenden. Han har her blant annet et raserianfall som ikke er nevnt i den latinske teksten. Dette skjer etter at Agathe, også i den latinske grunnteksten, har kommet ut av fangehullet og det viser seg at hun er helbredet. Hun nekter igjen å blote til gudene og sier til Kvintian at han er en dåre som tror på stokker og steiner og ikke på den sanne Gud. I 233a er denne replikken utbrodert og bærer derfor i seg atskillig injurierende kraft, noe Kvintian, ifølge samme håndskrift, reagerer voldsomt på:

þa bra kuínciano sva við. at allan lít dro or andlíti hans. ok megin líkama hans minkaði. sva at uarla gat hann fetið upp. ok engu orði gat hann úarat. þa er heilug Agatha fannyrði goð hans. ok nær var alt fkyndfemdar útit þra honum. En er hann retti við fuo fem að þungu omegni. þa. rann fuo reiðin vm allan líkama hans at varla þoldi hann kyrr. ok líkligt mundi þickia. at blóttit mundi ut sþringa um heilt fkinmt. Ok i þyrftu fkalp hann fem að oprkulda. (linje 389–402)

Her ser vi at reaksjonen hans på Agathes tale og det at hun ”sier sannheten om hans guder”, beskrives ut fra de kroppslige reaksjonene man kan se på ham. All farge forsvinner fra ansiktet hans og den maktutstrålingen kroppen hans tidligere har hatt minker, og han kan knapt sitte oppreist. Han får ikke til å svare henne med et eneste ord. Det er nesten så at han mister bevisstheten (vettet). Og etter at han kommer til seg selv igjen, som fra en stor maktløshet, renner ilsken gjennom kroppen hans slik at kan knappest kan tåle å sitte stille, og det synes som om blodet hans skal tyte ut gjennom skinnet hans – hans skjelver også som av stor kulde, før han taler til Agathe med svært skarpe ord:

heyr þu. hín aumazta kona. er með ógurligum orðum. heyr þelt að þik allra goðanna reiði ok mína. ok þar þyrir fkalta þola allar þær þiflir er ver megum þer þá. Ok þo þáom ver eigi heþnt goðanna að þer. þot þu heþdir hundrat líkama. ok hundrat fnum uæri huert þeira hinum hórduztum þiflum til dauda þindr. (linje 403–407)

Også andre steder i teksten ser vi at Kvintians reaksjoner på Agathes svar beskrives eksplisitt i A2, der de kun er underforstått i GLat. I linje 421 heter det for eksempel at: ”þa tok Kuíncianus at æðaz að reiði”, noe som ikke nevnes i GLat eller A1.

Kvintian er altså atskillig mer rasende i A2 enn i de øvrige versjonene av legenden. I tillegg blir også straffen hans portrettert på en noe annen måte her. En følge av ulike endringer og omskrivninger i teksten, kan være en åpning av dens fortolkningsmuligheter (selv om den motsatte virkningen er mer vanlig). Dette skjer for eksempel når den særdeles onde og griske Kvintian til slutt får sin fortjente straff, når han etter Agathes død forsøker å få tak i rikdommene til familien hennes. I alle tekstene fortelles det at han på reisen blir sparket i hjel av to hester, kastet ut i elva og at han aldri siden blir funnet igjen. Han blir altså utsatt for den ekstra vanæren som det ligger i det å aldri bli funnet, og dermed ikke å kunne få en anstendig

begravelse. I GLat og A1 introduseres denne delen av teksten med en opplysning om at Kvintian så rammes av Guds hevn midt i en elv. I A2 (233a) er denne opplysningen utelatt, i stedet avsluttes hele dette avsnittet med:

... *ok heyrðu menn í ána niðr. diópulliga bliftran með ópi ok gny. þa er lík iarlíf fókk niðr. ok tok uatnit at uella fem í kathi væri vm þriar stundir dagf.*

Her er det også ganske tydelig hvor Kvintian havner etter sin død, Men mest interessant er likevel beskrivelsen av hvordan vannet på dette stedet i elva etter dette begynner å koke som i en kjele tre ganger om dagen; en beskrivelse som unektelig fører tankene inn på islandske geysirer. Det er derfor etter min mening trolig at dette svært fargerike og didaktiske tillegget er av islandsk opprinnelse. Jeg vil komme nærmere inn på diskusjonen om forholdet mellom GLat og A2 (233a) i oppsummeringen i kapittel 8.

6.3. Bædi guð ok maðr – *treenighet og frelse*

Dere kjenner vår Herre Jesu Kristi nåde: For deres skyld ble han fattig da han var rik, for at dere skulle bli rike ved hans fattigdom (2. Kor 8.9)

Det tredje av de viktige poengene i interpolasjonen nevnt i innledningen til dette kapittelet, innebærer en presisering av at Jesus Kristus "bædi er *guð ok maðr*" (Agathe, linje 383). Dette er et tillegg som ved første øyekast kan virke ganske uskyldig, men det peker mot et av de viktigste dogmatiske spørsmålene i den kristne oldkirken, nemlig spørsmålet om inkarnasjonen – om Kristi sanne natur. Kristologien, læren om Jesus Kristus, kan betegnes som selve grunnsteinen i den oldkirkelige dogmatikken. Det var slett ikke likegyldig HVILKEN Kristus man trodde på. Dette spørsmålet ble virkelig aktuelt etter at keiser Konstantin den Store (306–37) gjorde kristendommen til offisiell statsreligion i hele Romerriket. Nå kunne alle trygt bekjenne seg som kristne, men en del teologiske uenigheter som hadde plaget de tidligere kristne bevegelsene, ble skarpere fra 300-tallet av og i de etterfølgende århundrene. Stridighetene gjaldt spesielt definisjonen av Kristi natur. Var Kristus Gud, menneske eller begge deler? Og dersom han var begge, hvilket innbyrdes forhold var det mellom Kristus som Gud og Kristus som menneske? Hvilket svar man velger på dette spørsmålet, er avgjørende for hvordan man forstår dogmatiske prinsipper som frelsen og treenigheten.

Sentrum for stridighetene omkring dette spørsmålet på 300-tallet var byen Alexandria. Arius, en eldre prest i kirken i Baukalis i Alexandria, hevdet at det fantes en tid da Kristus

ikke var, og at han altså var skapt av Gud, selv om han riktignok var den første av hans skapelser. Arianerne avviste altså treenighetstanken, det vil si Gud som én, men samtidig tre.²⁸² Sønnen og Ånden var for dem mellomvesener og underordnet Gud selv. Da Kristus ble født som menneske av Maria, var det derfor ikke snakk om noen egentlig inkarnasjon. Ifølge Haystrup (1982:65) så Arius Kristus som et vesen som ikke var noe riktig menneske, men en forening av et menneskelig legeme med den himmelske Logos. Dette var vel og merke en Logos som ikke var den evige og uforanderlige Gud, men altså kun et mellomvesen. Frelsen ble dermed oppnådd ved å følge Kristi eksempel:

Ikke minst derigennem kom Arianismen både de dannede hedninger og mere primitive befolkningslag som de nu så populære asketer imøde. Frelse gennem etisk efterfølgelse, frelsen som forbillede, – der var noget, antikkens mennesker forsto. Dette kan for en del forklare Arianismens store popularitet og udbredelse i det 4. årh. Man forestilte sig da Kristus som den sande asket og frelsen som lønnen til dem, der fulgte forbilledet og kæmpede sig frem til guds egen uforanderlighed.” (ibid, s 65–6).

Biskop Alexander av Alexandria mente på sin side at Kristus var både Gud og menneske, og at han var født, ikke skapt, av Gud. Også Athanasios, én av oldkirkens store teologer, var én av de store forkjemperne for dette. Han skriver i *Contra Arianos* (år 340) at det er karakteristisk for Skriften at den presenterer frelseren på dobbelt vis; både som Gud og menneske. Synet på Kristi doble natur henger nemlig nært sammen med synet på frelsen. Man mente at det var for vår frelses skyld at Kristus kom ned fra himmelen og ble født som menneske av jomfru Maria. For at dette skulle skje, var det viktig at han var helt og holdent menneske, for hvordan kunne han ellers ta på seg all verdens skyld? Samtidig var det viktig at han var helt og holdent Gud, for hvordan kan en halvgud frelse menneskeheten? Denne forståelsen av frelsen som Guds gjerning i Jesus Kristus, ble imidlertid stadig truet.

Keiser Konstantin den Store følte etter hvert behovet for å definere et offisielt dogme på dette området for å forene de kristne. Han innkalte derfor et konsil i Nikea i Frygia (i dag Iznik i Tyrkia) i 325 for å avgjøre spørsmålet. Her ble den nikenske trosbekjennelsen utformet. Andre trosartikkel (om Kristus) i denne trosbekjennelsen er et resultat av striden mellom arianerne og biskop Alexander og hans tilhengere, og her presiseres det at Kristus er *født*, ikke skapt, av Faderen, og at han er både *sann Gud og sant menneske*. En halvgud kunne som nevnt ikke gi oss sann frelse. En halvgud har nemlig ikke makt til å seire over synd og død og over selve Djevelen på en slik måte at det får gyldighet for hele mennesket. Kun gjennom å være både sann Gud og sant menneske kunne Kristi død på korset få betydning for menneskehetens frelse. Kristus fornedret seg for å bringe oss opp til seg, for kun gjennom

---

²⁸² Andre, som Makedonius av Konstantinopel (351–60), benektet at Den hellige ånd var guddommelig. Dette kjetteriet har fått navnet ”makedonianismen” etter ham.

hans offer kunne vår synd sones. Gjennom Kristi død døde og sonet vi alle, siden vi ble ett med Gud da han gjorde seg menneskelig gjennom å fødes som menneske. Haystrup (ibid, side 61–3) skriver at:

Vor afgørende og egentlige frelse består altså ikke i kundskapsmeddelelse og øget gudserkendelse, men er vundet for os gennem en rekke historiske begivenheder, der fandt sted een gang for alle med Kristi liv og Kristi død og opstandelse [...] Derfor måtte Athanasios fastholde, at Kristus er væsenseet med Faderen, 'homoúsios tou Patri'. Alene derved kunne Kristi kors blive Guds egen indgriben til vor frelse.

Man insisterte også på at Kristus er *evig*. Dette er en avvisning av de heretiske Marcellianerne, som hevdet at Kristus riktignok var Guds sønn fra alle tings begynnelse, men at han etter frelsen skulle gå opp i Gud og bli ett med ham. Athanasios', og etter hvert hele den katolske kirkes frelsesoppfattelse, er altså basert på forståelsen av at frelsen er avhengig av at Kristus, og på hans vegne biskoper og prester, kan hjelpe oss til Gud, idet kirkens nådemidler aktualiserer Kristi frelseverk (ibid, side 66).

På tross av avgjørelsen på kirkemøtet i Nikea fortsatte stridighetene i Kirken omkring dette punktet, men da først og fremst i den østlige delen av Kirken. Den vestlige kirken var en stund mindre interessert i filosofiske problemer. Arianerne og tilhengerne av bestemmelsene i Nikea, vekslet på å ha støtte fra de ulike regjerende keiserne, noe som holdt striden ved like. Arianismen hadde faktisk til tider svært sterk støtte fra vekslende keisere. Kirkemøtet i Nikea er dessuten ikke helt klart når det gjelder spørsmålet om Kristi menneskelighet. Først et halvt århundre etter kirkemøtet i Nikea ble innholdet fra den nikenske bekjennelsen satt igjennom som kjennetegnet på den kirkelige rettroenhet; det vil si at Kristus var av samme vesen som Faderen (født, ikke skapt – *homoúsios*). Det var imidlertid to viktige spørsmål som kirkemøtet i Nikea hadde latt stå ubesvart. For det første fastslår ikke den nikenske trosbekjennelsen klart at frelseren også er et sant menneske som oss. Dette fastslås først på Kalkedonkonsilet i år 451, med læren om "den personlige og hypostatisk union", enheten av sant guddommelig og sant menneskelig i Jesus Kristus. For det andre hadde man latt spørsmålet om Helligånden, den livgivende kraft som ble skjenket de troende i dåpen, stå ubesvart. Dette spørsmålet fant sin løsning i det 2. økumeniske kirkemøtet i Konstantinopel i år 381, hvor man ønsket å bekjempe de som mente at Helligånden ikke var sidestilt med Sønnen som delaktig i Guds vesen. Den *Nikæno-konstantinopolitanske trosbekjennelse* bekjenner derfor at også Helligånden utgår fra Faderen, og derfor er verdig til ære og tilbedelse "sammen med Faderen og Sønnen" (Haystrup 1982:67).

Treenighet og trosbekjennelser

Legendene om jomfrumartyrer tematiserer, i tillegg til forestillinger om onde krefter i samfunnet, også fortellinger og forestillinger som har med de gode kreftene i samfunnet å gjøre, som for eksempel ideen om den treenige Gud. Treenigheten utgjør da også et passende tema for en jomfrumartyrlegende. Martyrlegendene er i høy grad misjonerende tekster, og de ble brukt i misjon både i sin opprinnelige latinske form og i norrøn form (selv om de norrøne avskriftene vi besitter i dag svært ofte stammer fra en noe senere periode). Sentralt i misjonen er dåpen og den undervisningen som ligger til grunn for denne. Innholdet i dåpsundervisningen var ganske lik overalt i den middelalderske kirken. Den besto av utlegning av Herrens bønn (Fadervår) og trosbekjennelsen (den apostoliske). I følge Reidar Astås (1987:15) sto trosbekjennelsen sammen med Fadervår, og fra 1200-tallet også *Ave Maria*, som ”den uforanderlige, overleverte religiøse grunnviten, *heilög fræði*, hellig kunnskap”. Dette gjelder også for Island. I *Messukyringar* (Kolsrud 1952:37) heter det:

Nu þela off þessir þfalmar j finne þkílningo || æ hennði guði. ok þirra off fuikum ok fynndum ok díopulf aagangí med þrottins bæn. þat eru pater noster ok íatningo truar vor-|rar þat er credo ín ðeum. er ver fe gum epter ok off er hlíp | þkíollð: vid huerío meíne.

Grunnlaget for dåps- og trosundervisningen i middelalderen, selve den basen som troen bygget på, besto altså av en kort, frelseshistorisk trosfortelling med den treenige Gud i sentrum. Reidar Astås skriver også at ”dåpskandidaten ble tilspurt ved et tre-leddet *credis*-formular, et forkortet *Credo in Deum*” (1987:15), men at et slik formular imidlertid ikke er bevart på norrønt språk. Trosfortellingen sto altså sentralt i både misjon og dåp, og den sammenfattes kort og greit i de to trosbekjennelsene som sto mest sentralt i den vestlige katolske kirken i middelalderen; den apostoliske (*Credo in Deum* eller *Apostolicum*) og den nikenske (*Credo in unum*). Innholdet fra trosfortellingen sto også sentralt i den middelalderske misjonsprekenen. Det synes, i følge Hårdelin (2005:192) heller ikke å ha rådd noen delte meninger om hva som skulle være innholdet i en middelaldersk misjonspreken. Troen på Vår Herre, hvordan han fødtes og hvordan han døde, hvordan han sto opp fra de døde, dro opp til himmelen og så videre, skulle stå sentralt. Dette er også sentrale temaer for flere av jomfrumartyrlegendene, og vi kjenner igjen mye av dette stoffet i enkelte av interpolasjonene i legendene om Agathe og Katarina fra AM 233a folio. Her ser vi nemlig enkelte mer eller mindre parafraserende utlegninger av andre trosartikkel i trosbekjennelsen. Vi kjenner også igjen dette fra for eksempel *Barlaams ok Josaphats saga*.

Den apostoliske trosbekjennelsen utgjorde altså den absolutte minstekunnskap som måtte til for å være medlem av et kristent folkefellesskap (jf. Reidar Astås 1987:15–16). Den er en utvidet utgave av den gammelromerske trosbekjennelsen, og den fikk en fast utforming på latin i løpet av de siste hundreårene før Norge og Island ble kristnet. Den er i utgangspunktet en dåpsbekjennelse, og den fremstår som en kort presisering av de gjerningene som Gud, i sin treenighet, har utført og utfører i verdenshistorien, fra skapelsen via Guds sønns ankomst til vår verden, hans fødsel, død og opphøyelse til ”Faderens høyre hånd”, hvorfra han skal ”komme igjen for å dømme levende og døde” (dommedag). Til slutt bekjennes troen på det kirkelige samfunn representert ved Den hellige ånd. Det første eksempelet på den latinske *Credo*-teksten i sin fullt utviklede form (T-versjonen) er fra ca. år 700:

Credo in Deum, patrem omnipotentem, Creatorem coeli et terrae. Et in Jesum Christum, filium ejus unicum, Dominum nostrum: qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato crucifixus, mortuus et sepultus, descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit in coelos, sedet ad dexteram patris, unde venturus est iudicare vivos et mortuos. Credo in spiritum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam aeternam. AMEN.²⁸³

Denne latinske teksten er overlevert og kommentert i en interlinearversjon i *Íslensk Hómiliubók*. I det norrøne området synes det imidlertid også å forekomme klare spor etter en ukjent versjon som er eldre enn denne. Når det gjelder den norrøne utgaven av denne trosbekjennelsen, er det dessuten mye som tyder på at den ikke fikk en fast utforming i løpet av middelalderen. *Credo in Deum* ble ifølge Reidar Astås (1987:15) kun overlevert som en del av en rekke andre tekster i det norrøne tekstmaterialet, som for eksempel *Íslensk Hómiliubók*, sagaen om Tristan og Isolde²⁸⁴ og enkelte lovtekster. De ulike bevarte overleveringene av den i norrøne skrifter, skiller seg videre ganske mye fra hverandre både i innhold og lengde. I en parafraserende versjon av trosbekjennelsen i *Íslensk Hómiliubók*, en versjon som er inkorporert i prekenen ”Á allra hailagra messu” (1993:61) er for eksempel det tredje leddet i trosbekjennelsen ikke med, mens derimot ”Jeg tror på Den hellige ånd” er tatt

---

²⁸³ I moderne norsk språkdrakt: ”Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper. Jeg tror på Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn, vår Herre, som ble unnfanget ved Den hellige ånd, født av jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfestet, død og begravet, før ned til dødsriket, stod opp fra de døde tredje dag, før opp til himmelen, sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd, skal derfra komme igjen for å dømme levende og døde. Jeg tror på Den hellige ånd, en hellig, alminnelig kirke, de helliges samfunn, syndenes forlatelse, legemets oppstandelse og det evige liv. AMEN”

²⁸⁴ Jf. Reidar Astås (1960, note 30, s. 30): Han skriver at ledd fra *credo in Deum* synes å være tilføyd i den norske (norrøne) versjonen av *Tristan et Isolde, Saga af Tristram ok Ísønd dróttningu*, i avslutningskapittelet. (Se Bjarni Vilhjálmsson (utg.): *Riddarasögur*, Reykjavík 1954: 246), men at overleveringsforholdene for den gammelfranske versromanen *Tristan et Isolde* gjør det vanskelig å fastslå med sikkerhet at dette er en interpolasjon gjort av en norrøn oversetter eller avskriver.

med som tillegg til det første leddet (jf. Astås 1987:24). Mange av versjonene inneholder dessuten tillegg av ulike typer, eller de er kommenterte utgaver.

Det er ikke kun den apostoliske trosbekjennelsen som har vært kjent på Island i middelalderen, men også den *nikenske*. I den katolske dåpsmessen var (og er) det denne trosbekjennelsen som ble brukt. Det var naturligvis også tilfellet på Island i middelalderen. I *Messukyringar* heter det nemlig om denne trosbekjennelsen (*Credo in unum*):

Credo in unum var fett faman á þingi hælagra feðra í conftantinopolum er ver collom micla gað. en Damafus papa bauð at *Credo* skýlde í meffo hafa. (Kolsrud, 1952:7)

Denne trosbekjennelsen ble, som tidligere nevnt, utarbeidet for å fastslå to sentrale trosspørsmål for kirken, spørsmålene om Kristi natur og om treenigheten. Begge trosbekjennelsene er basert på ideen om treenigheten, men den nikenske har med en del presiseringer i forhold til denne. Forestillinger om og utlegninger rundt den treenige Gud preger altså ikke bare teoretiske og spekulative verk i middelalderen, men også den mer elementære teologien for praktisk bruk. Treenigheten påkalles, ifølge Alf Hårdelin (2005:377), ikke bare i latinsk liturgisk bønn og sang, men også i folkelig forkynnelse og folkespråklig diktning:

Elementär treenighetsteologi i dess latinska, verbala form mötte de medeltida kristna först och främst i det dagliga liturgiska firandet; den finns nämligen i sin mest koncisa form i praktisk varje liturgisk oration. En sådan inleds, som vi redan studerat, så gott som alltid med en åkallan riktad till Faderen ock den avslutas genomgående med en lovprisning (en s.k. doxologi) av trinitarisk karaktär. Denna uppbyggnad av orationerna demonstrerar ett stycke treenighetsteologi, som i sina uttryck kan te sig formelartad, – somliga menar: förstenad – men som i själva verket, trots sin korthet, återspeglar klassisk, redan under fornkyrkans tid genomarbetad, teologi.

Trosbekjennelsene og innholdet i dem må altså antas å ha vært allment kjent i middelalderen. Det er, ifølge Magnús Már Lárusson, mye som tyder på at de har foreligget på morsmålet allerede fra 1000-tallet (jf. Reidar Astås 1987:16). I en islandsk lovbestemmelse eldre enn 1123 heter det da også at hver eneste person som har forstand til det, skal kunne *Credo in Deum*, og det å unndra seg denne kunnskapen ble straffet (ibid, side 16). Det er nok også sannsynlig at den ble lært videre på norrønt, siden også barn skulle lære den, og bekjennelsen ble formidlet til folket gjennom blant annet forkynnelse, undervisning, dåp, liturgi og tidebønner: ”Symbolet skulle læres ved at presten sa foran og folket gjentok, antagelig ledd for ledd” (ibid, side 16). Trosbekjennelsen var den sikreste veiviser til paradiset, og et vern mot onde makter.

Den treenige Gud i legendene om hellige jomfruer

To av helgenene i mitt korpus, Katarina og Cecilia, fungerer nærmest som misjonærer i sine legender. Katarina opererer for det meste i full offentlighet, mens Cecilia først og fremst forsøker å omvende familien. Én av Cecilias viktigste roller er å omvende først sin ektemann og deretter hans bror. Det er derfor ikke overraskende at mye av dialogen mellom henne og brødrene består av de grunnleggende kristne sannhetene som også sto sentralt i misjoneringen og misjonsprekenene på denne tiden. Katarina opptrer på sin side som en folketaler, og hun overvinner alle keiserens viseste filosofer i ordstrid. Den teologiske utlegningen i denne legenden kan derfor til tider være noe mer komplisert, men også her består mye av dialogen av enkle, dogmatiske sannheter. Hun sier da også selv i legenden at hun ”snur talen sin” slik at også folkene som står rundt omkring og hører på, skal kunne forstå hva hun snakker om. Misjonærer og helgener underviser videre ikke bare med sine ord, men også med sitt eksempel, som igjen er en imitasjon av Kristi liv og levnet. Temaet er derfor mer eller mindre eksplisitt til stede også i legendene om Margareta og Agathe. Forkynnelse spiller altså en viktig rolle i disse legendene, spesielt i legendene om Katarina og Cecilia, og læren om treenigheten var en viktig del av forkynnelsen. Det synes det også som om avskriveren av legendene om Katarina og Agathe i AM 233a folio har ment, siden treenighetsideologien og innholdet fra trosfortellingen, som vi altså kjenner fra de to trosbekjennelsene, her står svært sentralt i enkelte lengre interpolasjoner i begge legender.

Katarina

Katarina er den vise kvinne, Kristi brud, som får andre til å tro med sin veltalenhet. Hennes veltalenhet er vel og merke også et mirakel, i og med at hun overgår sitt kjønn, og til tider menneskehetens, begrensninger i visdom, kunnskap og overtalelsesevner. Innholdet fra frelseshistorien og trosbekjennelsen spiller derfor en stor rolle i denne legenden. Katarina gir for eksempel råd til de vise som hun nettopp har overvunnet i ordstrid, om at de må bekjenne ”og av hele sitt hjerte tro på Faderen og Sønnen og Den hellige ånd”. Hun ber dem også tro på at ”vår Herre Jesus selv kom fra himmelen og ble unnfanget ved Den hellige ånd i morslivet til jomfruen, født og korsfestet og sto opp fra de døde tredje dag, og at han og ved sitt verdifulle blod vasket bort verdens synder”. Dette er en ordlyd som ligger tett opp til ordlyden den apostoliske trosbekjennelsen. Dette oversettes ganske i den norrøne legenden.²⁸⁵

---

²⁸⁵ Teksten er gjengitt etter 233a, mens avvikende lesemåter fra Stock. 2 står i klammeform. NB: Lakune i 429.

annet trosbekjennelsen. Det latinske uttrykket, "creator celorum et angelorum",²⁹³ er altså ordrett gjengitt i Stock. 2: "Ískapari himna ok éingla", mens det i 233a er erstattet med "Ískapari himins ok iardar". Dette kan som nevnt være en bevisst eller ubevisst påvirkning fra 1. Mosebok, kapittel 1:1: "I begynnelsen skapte Gud himmelen og jorden", eller fra den apostoliske trosbekjennelsen: "Jeg tror på Gud fader, himmelens og jordens skaper", selv om det altså her er snakk om Jesus og ikke Gud. Det synes imidlertid ikke å være et svært skarpt skille mellom disse to i de norrøne legendene om Agathe og Katarina i dette håndskriftet.²⁹⁴ I 429 ser vi en utvidelse av dette leddet, der både jorden og englene, i tillegg til 'alle ting' (jf. for eksempel Johannes Åpenbaring 4:11 og den apostoliske trosbekjennelsen), er nevnt: "Íkapare himíní ok iardar ok éingla ok allra hluta".

Den gjennomgående tilstedeværelsen av dette motivet i legenden om Katarina, kan kanskje være årsaken til at avskriveren av 233a har tenkt på og valgt å innlede dronningens bønn med en interpolasjon som bygger på dette stoffet, et tillegg som verken finnes GLat, 429 eller Stock. 2. I dette håndskriftet finner vi nemlig et tillegg som gjengir trosfortellingen og som tydelig følger gangen i andre artikkel av den apostoliske trosbekjennelsen, men som er en noe utvidet form av denne.²⁹⁵ Tillegget er ikke utformet som en bekjennelse, men som en bønn, og kan kanskje forstås som en improvisasjon over trosbekjennelsen:

Guð almatrígr þadír ok jonr ok heilagr andi²⁹⁶ einn ok þrennr janmr gud er alla lutí Ískapadír aþ engu eþni. þu hinn milldaztí engla komungr. er þyrir tapan mannkynsíní. ok sýnd híní þyrfta mannz Adams urðíz nldr at stíga aþ híní hæftu hæd himínsins til hínna lægztu lura íarþarínnar at taka manndom aþ holdi Marie meyrar a þínn ofkaddan guðdom. ok letz þra hemí beraz í þenna heim janmr gud ok janmr madr. þu er þoldír ríní ok dauða at bæn gydinga ok domí Pílatí íarlí ofí til líþ ok laufnar ok heradar til helvírtí ok batt díopolínn. en leyftrí þadan alla menn. þu reíft aþ dauða a þyrfta þafkadegí ok laukt upp paradísun ok hímíníktí hlíd þyrir ollum þínum monnum. þu stett upp til himna at aþíandun postolum þínum ok fendur þem þínn helgan anda a hvítafunnu degí ok lærdur þa í þínn aft ok at tala allar tungur ok alla fpekí. ok í þessum fáma þínum helgum anda lærír þu alla þína menn ok víní. heyrðu. fónn uon ok huggan allra þurþuandí manna. (se Katarina, linje 769–81):

I tillegg til tekst som tydelig er bygget over samme lest som trosbekjennelsen, ser vi også innbakte referanser som viser til et par andre viktige trostemaer fra denne legenden. For det første gjelder dette treenighetsmotivet koplet opp mot Gud som *en sann Gud*: "einn ok þrennr

²⁹³ Jf. blant annet Paulus' brev til Kolosserne 1:16.

²⁹⁴ De norrøne legendene har ofte "Kristus" der det i de latinske legendene står "Gud", og omvendt.

²⁹⁵ Også Bjarni Ólafsson (1972:24) påpeker at denne interpolasjonen, i likhet med en interpolasjon i samme håndskrift i legenden om Agathe (jeg kommer nærmere inn på denne senere i dette kapitlet), bygger på trosbekjennelsen. Han nevner imidlertid at han verken har funnet noe forelegg for denne interpolasjonen eller for andre interpolasjoner i legenden (ibid, s. 21).

²⁹⁶ Dette er en vanlig bønneformel i katolsk doksologi, og det understreker treenighetsmotivet i denne teksten.

sannr gud” og det faktum at kunnskap og visdom er en gave fra Gud til de troende.²⁹⁷ Dette er to temaer som er svært viktige i legenden om Katarina. For det andre ser vi også en tematisering av frelsesmotivet, at Jesus kom ned til oss og døde for oss og på grunn av våre synder (og arvesynden), at han ble forrådt av fariseerne, at han ved å dø på korset frelste oss alle, og at han kunne gjøre dette fordi han på én og samme tid er både menneske og Gud. Dette er temaer som også er viktige i enkelte av interpolasjonene i legenden om Agathe i samme håndskrift (se nedenfor).

Videre ser vi i denne interpolasjonen enkelte tillegg som ikke er til stede i den apostoliske trosbekjennelsen slik vi kjenner den i dag, men som gjenspeiler tillegg i andre norrøne utgaver av bekjennelsen. For eksempel ser vi her en begrunnelse for Kristi nedfart: ”... off til lif ok laufnar ok heriadir til helviti ok batr díöpulinn. en leyfir þadan alla menn. [...] ok laukt upp paradísium ok himnríkif hlid þyrir ollum þinum monnum”. I interlinearversjonen i *Íslensk Hómiliubók* har vi en liknende begrunnelse for Kristi nedfart i kommentarstoffet, en begrunnelse som senere er kommet med i kristenrettene; den skjedde for at han skulle befri alle sine venner fra helvete. En annen eiendommelighet, det at jødernes skyld og ansvar i forhold til Kristi død blir markert, kan vi på samme måte finne igjen i én av *Credo*-versjonene i *Íslensk Hómiliubók*, nemlig versjonen fra ”Á allra heilagra messu”. Heller ikke her er det imidlertid snakk om direkte sammenfall i ordlyd. I interpolasjonen i legenden om Katarina heter det ”þu er þoldir þínfl ok dauða at bæn gyðinga ok domi Pílati íarlf”, mens det i Homilieboken heter at Kristus ble pint ”af atkalle gyðinga”.²⁹⁸

I legenden om Katarina er det også en annen interpolasjon i AM 233a folio som er interessant i denne sammenhengen. Denne kommer i forbindelse med Keiserens og hans dronnings meningsutveksling idet han har dømt Katarina til døden. Dronningen protesterer mot en slik behandling av en så fager møy, og det fortelles at keiseren undrer seg over dette, men tror at hun protesterer på grunn av Katarinas fremtoning. Det faller ham ikke inn at hun

²⁹⁷ Jf. tillegget ”ok sendir þeim þinn helgan anda aa hvítasunnu degi ok lærdir þa i þinni ast ok at tala allar tungur ok alla speki. ok i þessum sáma þinum helgum anda lærir þu alla þina menn ok víni. heyrðu. sönn uon ok huggan allra þurfuandi manna.” (Katarina, linje 778–81).

²⁹⁸ Det er en viss mulighet for at denne interessen for jødernes skyld i Kristi død kan skyldes påvirkning fra England eller kontinentet. I løpet av 1200-tallet så man en stadig sterkere marginalisering av jødene (og muslimer). Ruth Evans (2003) beskriver denne økte skepsisen til jøder i England, og knytter da dette til visse endringer innenfor jomfrumartyrlegendesjangeren også. Hun viser også til at det ved det fjerde Laterankonsilet i 1215 ble bestemt at jøder og muslimer skulle bære distingtive merker for å identifisere dem som ikke-kristne, og at man tre år etter bestemte at engelske jøder skulle bære disse merkene. I 1290 ble så jødene bortvist fra England. Også i en del andre Europeiske land så man en økt skepsis til jøder i denne perioden. Dette behøver likevel ikke å bety at det direkte forelegget for Katarina-legenden i 233a er å finne utenfor Island. Som jeg har vært inne på tidligere (jf. kapittel 4.2), ligger varianten i dette håndskriftet såpass nært variantene i 429 og Stock. 2, at de høys sannsynlig må gå tilbake på samme oversettelse. Det er derfor mer sannsynlig at man her har med indirekte enn direkte influens å gjøre.

kan ha blitt kristen. I den latinske legenden og i de øvrige norrøne håndskriftene fortelles det så at denne sannheten etter hvert begynner å gå opp for ham. Det kan imidlertid se ut til at avskriveren av 233a har følt nødvendigheten av å fylle ut det tomrommet i narrativet som her blir skapt, for hva er det som gjør at keiseren innser hva som faktisk har skjedd? I 233a får vi her først flyttet ned den delen av protesten til dronningen hvor hun anklager keiseren for at han ”þrøngua þaklaufum ok draga til þínsla þionostumenn hínj eilífua konungs drottínf Jesu Krísti” (linje 1154–7), en flytting som gjør det mer sannsynlig at det først faktisk ikke går opp for ham at hun er blitt omvendt, siden den delen av protesten som da blir stående igjen ovenfor først og fremst fokuserer på at Katarina er en liten, fager møy som neppe har gjort noe galt. Etter at Katarinas har nevnt Kristi navn, kommer så et tillegg hvor keiseren spør dronningen om hun har forlatt gudene deres, og dronningen svarer:

Sannliga íatí ek **almarkum** gudi mínum Jesu Krísto ær øllu hiarða ok þyrir hans aft ok næmi. uil ek taka þínir. ok dauda þola. þu at **engi er annarr guð en þadír ok fonn ok heilagr andi.** einn í algerrí **þrenningu** þa er lípuír ok ríkir vtan enda. þess ualldi lytr øll þkepna. ok hræþaz illir mættir. **hann þkapaði alla lurti ær engu eþni.** En þorr ok oðinn ok allir gudar ok goð heidinna manna ero díoplár ok **engu nyt nema til þess at brenna í eilífum helurtí elldi.** ok allir þeir med þeim er þau dyrka. en **þau megu huarkí ser gott gera ne oðrum** (linje 1163–76).

Idet hun har uttalt disse ordene forstår så keiseren at hun er gått over til kristendommen. Her ser vi ellers et fokus på mange av de samme forholdene ved den treenige Gud som vi har sett tidligere i dette håndskriftet, samtidig som vi også får et fokus på de samme trekkene ved avgudene som vi tidligere har sett på i forbindelse med den av interpolasjonene i legenden om Agathe som ble nevnt i innledningen til dette kapitlet.

Agathe

I Agathes siste bønn før hun dør (se linje 454–96), finner vi i versjon 2 (A2/233a) en interpolasjon som, i likhet med den ovenfor nevnte interpolasjonen og andre tillegg i bønner i legenden om Katarina, bygger på innholdet fra trosbekjennelsen. Oversettelsen av denne siste bønningen avviker, som nevnt i kapittel 5.3, også i andre henseende klart fra GLat og A1. Oversettelsen i versjon 1 ligger på sin side ganske nær den latinske grunnteksten, selv om vi ser at et ledd er utelatt: ”fecisti me in iuuentute viriliter agere”²⁹⁹ (Agathe, linje 473). I 233a finner vi en rekke interpolasjoner som, så vidt jeg kjenner til, ikke er kjente fra andre versjoner (latinske og norrøne). Selve innledningen til bønningen avviker fra den latinske teksten og de andre norrøne håndskriftene i mitt materiale ved at det enkle ”Herre” erstattes med en

²⁹⁹ Oversettelse (min): ”som i min ungdom gjorde meg modig”.

typisk bønneformel: ”Hør du, allmektige Gud”, og etter dette følger en interpolasjon. Dette er den tredje av i alt sju slike kortere eller lengre interpolasjoner i teksten.³⁰⁰ Denne interpolasjonen i legenden om Agathe i 233a har det til felles med den ovenfor omtalte interpolasjonen i legenden om Katarina i samme håndskrift, at den omhandler stoff fra trosbekjennelsen(e), samt dogmatiske prinsipper som troen på en treenig Gud og på Jesus som både *Gud og mann*. Dette er som tidligere nevnt stoff som må forventes å ha vært allment kjent på denne tiden, og det er derfor ikke usannsynlig at dette er en interpolasjon gjort av avskriveren av legenden i 233a:

Heyr þu. almáttigr guð allra luta fkapari. þadur drottínf Jesu Kristi. er með hans dauða dreyra leyftur alt mannkyn að diöþulfi ualldi. heyr þu. drottinn minn Jesus Kristur líþandi guðs son. uerandi með eilífum þeðr fannt guð þyrir allar veralldir. fa hinn fami er urðiz at taka i enda ueralldar a þinn ofkaddan guðdóm dauðligan líkam ok þrælfílgan manndóm að hínu hreinazta holdi íungþru fancte Marie. þinnar helguztu modur ok letz þra hemi beraz i þenna heim fannt guð ok fannt maðr. heyr þu heilagur andi. almattigr gud að þeðr ok fynu þramþarandi famiþn ok fameiþr i guddomi þeðr ok fynu enn guð ofundrfíktílgur j guddomf uelldi. en fundrgreindr i þrimr þerfonum. heyr þuu heilug þrenning <ok> fónn einingh. (Agathe, linje 454–68)

Også her ser vi innbakt referanser som viser til treenighetsmotivet, samtidig som det presiseres at Gud både er treenig og en: ”heyr þuu heilug þrenning <ok> fónn einingh”, samt en tematisering av frelsesmotivet. Dette er to temaer som er ellers ikke berøres i noen særlig grad i legenden om Agathe. Vi ser dessuten også en tematisering av Jesus som både sann Gud og sann mann.

Sannr guð ok sannr maðr

De to interpolasjonene i legendene om Agathe og Katarina som er behandlet ovenfor, har en del viktige formuleringer til felles. For det første understrekes det i begge tekster at Jesus *nedlot seg til å iføre seg henholdsvis ”dauðligan líkam ok þrælfílgan manndóm”* (Katarina) og ”manndom” (Agathe) ”a þinn ofkaddan guðdóm” (begge tekster). I legenden om Katarina understrekes det dessuten at dette gjøres for vår skyld: ”þyrir tapan mannkynfínf. ok fynd hínf þyrfta mannz Adamf”. For det andre er det i begge tekstene opplyst at det er gjennom jomfru Maria at Kristus blir til menneske, og at Kristus ”letz þra hemi beraz i þenna heim fannt gud ok fannt maðr”, altså med samme ordlyd i begge tekstene, noe som kan tyde på at det er

³⁰⁰ De to første kommer, som tidligere nevnt (kapittel 5.3), i og i etterkant av en av talene til Agathe, mens interpolasjon tre, fire og fem kommer i avslutningsbønnen til Agathe, og interpolasjon seks følger like etter denne.

snakk om en på denne tiden velkjent uttrykksmåte (i alle fall i enkelte kretser). Det kan være at dette er uttrykk for en tidlig utforming av trosbekjennelsen i norrøn språkdrakt, selv om en helt likelydende ordlyd ikke er å finne i noen av de bevarte utformingene av den, noe jeg vil komme tilbake til. Det at Kristus både er Gud og mann er, som nevnt, også uttrykt i andre tillegg i legenden om Agathe i 233a.

Disse formuleringene som vi ser i legendene om Agathe og Katarina, uttrykker poenger som vi kjenner igjen fra diskusjonene på 300-tallet og utover vedrørende Kristi sanne natur og hvordan vi kan oppnå frelse. Dette er aspekter som ikke er så viktige i den apostoliske trosbekjennelsen. I den nikenske trosbekjennelsen kommer dette imidlertid klarere frem. Her heter det at Kristus: "... for os mennesker og for vor frelse steg ned og *blev menneske*" (Haystrup 1982:12). Dette ble, ved det andre økumeniske kirkemøtet i Konstantinopel i 381, utvidet til at han steg ned *fra* himmelen, og er *blitt kjød ved Den hellige ånd av Jomfru Maria* (den nikensk-konstantinopolitanske trosbekjennelsen). I de ulike norrøne versjonene av apostolicum finner vi ulik grad av oppmerksomhet rettet mot disse aspektene. I det latinske *Credo in Deum* med norrøn interlineærversjon og norrøne kommentarer som vi finner i *Íslensk Hómiliubók* (1993:213f), heter det for eksempel: "þann er getinn er af anda helgum, borinn frá Mariu meyju", uten presiseringene av at Kristus tok på seg menneskelig legeme samtidig som at hans guddommelighet forble uskadd. I de senere utgavene av *Credo in Deum*, som vi finner som tillegg i en rekke utgaver av Kristenrettene i islandske og norske lovverk, kan vi imidlertid se en betoning av at Kristus er menneske samtidig som han er uskadd i sin guddommelighet, selv om det her kommer et annet sted i teksten. I utgaven av Frostatingslova som vi finner i AM 313 folio heter det for eksempel: "tridia dag æfftir han vart døyder y sama mandome *oskaddum sinum guddomen* ræiss han vp aff daudra ...".³⁰¹ Man kan også merke seg at det i *apostolicum* i den lengre, utvidede "Trúarjátningin" i *Íslensk Hómiliubók* (1993:209) heter om Kristus at han: "... er getinn er af anda helgum og borinn frá Mariu meyju hingað í þenna heim *bæði Guð og maður*". Vi finner også en tredje utgave av trosbekjennelsen i *Íslensk Hómiliubók*; det vil si noe som kan minne om en parafrase over den i prekenen *Á allra heilagra messu*, hvor det heter "Því skulum vér trúa, að Guð, Drottinn vor, var borinn hingað í heim bæði Guð og maður." (ibid, side 61).

Når det gjelder formuleringen i AM 313 folio om at Jesus stod opp "i samme manndom, uskadet i sin guddom" skriver Reidar Astås (1987:26) at det ikke er urimelig at: "... håndskriftet også på dette punkt gjenspeiler en tidlig formulering av kristenretteksen."

---

³⁰¹ Jf. Gustav Storm (red): *Norges gamle Love IV*, 1885:50–51.

Han skriver videre at tillegget dessuten, men i litt endret form, er tatt inn i Magnus Lagabøters landslov og i hans bylov, og at det finnes i islendernes *Jónsbók*, men at første del av tillegget i disse kristenrettene er endret til ”han sto opp i sin *mann-dom*”. Ifølge Astås er det ikke usannsynlig at det er kongen, Magnus Lagabøter, som har villet ha dette med, siden hans gode kontakt med tiggermunkene er kildebelagt.³⁰² Fransiskanerne og dominikanerne lærte nemlig at Kristi menneskelige natur hadde sin egen selvstendige eksistens ved siden av hans guddommelige natur. Han var altså både Gud og mann. Det kan også være at tillegget ble funnet nødvendig ut fra den sterke understreking av guddommens énhet som er påpekt ovenfor. I alle fall ser det ut til at det skal ivareta en balansert to-naturalære. Også de gammeltyske utgavene av *Credo* har, ifølge Astås (1987:26–7), et liknende tillegg, et tillegg som altså har sin bakgrunn i oldkirkens kristologiske kontroverser og striden mot arianerne, monofysittene³⁰³ og nestorianerne. Nestorianerne nektet å anse jomfru Maria som *Theotokos* (gudfødelse), mens monofysittene nektet for at Kristus var menneske.

Den treenige, sanne og allmektige Gud

De to interpolasjonene i legendene om Agathe og Katarina, har det til felles at de blant annet omhandler Kristi (og Guds) sanne natur. De er dessuten for en stor del trinitariske. I legenden om Agathe avslutter for eksempel jomfruen ved å kalle på: ”... einn guð ofundrkiptiligr j guddomf uelldi. en fundrgreindr í þrímr perfonum. heyr þuu heilug þrenning <ok> fónn eíningh”. Katarina åpner på sin side sin bønn ved å kalle på: ”Guð almættigr þadír ok jonr ok heilagr andi einn ok þrennr fannt gud er alla luzi þkapadír æf engu eþni”, en begynnelse som ligger ganske nær åpningen på ”Trúarjátningin” i *Íslensk Hómiljubók*: ”Eg trúi því, að sá er einn Guð, faðir og sonur og inn helgi andi”. Når det gjelder fokuset på treenigheten, så er dette et trekk som disse tilleggene har til felles med blant annet de ulike norrøne versjonene av *Credo in Deum*. Ifølge Reidar Astås (1987:26) kan tilleggene i hver av de tre hovedgrupper av norrøne *credo*-versjoner skifte noe seg imellom. De har imidlertid ett fellestrekk; det er kraftig markert at det er den treenige Gud som er omtalt i den fremstillingen av troens innhold

³⁰² Her henviser Astås til Oluf Kolsrud og Georg Reiss: *Tvo norrøne latinske kvede ... Videnskapsselskapets Skrifter II. Hist.-filos. Klasse 1912. No. 5*. Kristiania 1913, samt Reidar Astås: *Et bibelverk fra middelalderen*. Oslo 1987b, s. 159–60.

³⁰³ Monofysitt ble først brukt i forbindelse med konsilet i Kalkedon i 451 for å beskrive de som avviste konsilet definisjon av Jesus Kristus som ”en person i to naturer”. Denne definisjonen, som ble den rådende innenfor den katolske kirke, betyr at Jesus var både 100 prosent guddommelig og 100 prosent menneskelig på samme tid, innenfor samme person. Kristus var altså uskadd i sin guddom på tross av at han var født inn i denne verden som menneske gjennom jomfru Maria. Likevel var Kristus per definisjon én person. Monofysittene hevdet at han hadde bare én natur, den guddommelige.

som gis. I alle de tekstene der den tredje artikkelen er med, har man dessuten et tillegg rett etter omtalen av Den hellige ånd, som slår fast at de tre guddommene er like. Astås skriver videre:

Det blir i den tekst interlinearversjonen er knyttet til sagt at de tre *skilningar*, personer, er *alljafnar ok eitt*, helt ut like og ett. I kristenrettene blir det sagt at Den hellige ånd er **sann** Gud som Faderen og Sønnen, og de tre personer er én Gud. Erkebiskop Pål velger en annen formulering og sier at Den hellige ånd ”er sann og den samme Gud sammen med Faderen og Sønnen.” Dette er tydeligvis en presisering som skal uttrykke Athanasianums presisering i ledd 16: *et tamen non tres Dii, sed unus Deus*, og likevel er de ikke tre guder, men én Gud. [...] Det er tydeligvis en arv fra karolingertiden med dens sterkt trinitarisk orienterte fromhet som lever videre i de tilleggene som nå er nevnt. (Astås 1987:26)

Også i interpolasjonen i legenden om Agathe, der Den hellige ånd nevnes til slutt, har vi et liknende tillegg. Denne interpolasjonen avslutter nemlig med:

heyr þu heilagr andi. almatigr gud aþ þedr ok fyni þramþarandi famiarn ok fameilþr i guddomi þedr ok fyni einn guð ofundrfrkiptiligr j guddomf uelldi. en fundrgreindr i þrimr perfonum. heyr þuu heilug þrennng <ok> fõnn einingh

Den samme typen tillegg kan vi til en viss grad også se i kommentardelen av interlinearversjonen av *Credo* i *Íslensk Hómiljubók* (1993:215): ”Eg trúi enn og á anda inn helga, [sem á födur og á son, þvá að þær þrjár skilningar eru aljafnar og eitt.]”

Interpolasjonene i legendene om Agathe og Katarina har også fokuset på at det er den *sanne* Gud det er snakk om til felles med mange av de norrøne *Credo*-versjonene. Dette er et tillegg som kom inn med og var et svært viktig punkt i den nikenske trosbekjennelsen (*Credo in unum*), som har med leddet ”sann Gud av den sanne Gud” i beskrivelsen av Kristus. Også i kristenrettene er det understreket at det er snakk om en *sann* Gud, men da i forbindelse med Den hellige ånd (som er sann Gud liksom faderen og sønnen). Reidar Astås nevner dessuten at det i Erkebiskop Páls versjon av Credoet i et hyrdebrev (1336–46) heter at Den hellige ånd er ”sann og den samme Gud samme med Faderen og Sønnen”, og at han videre har satt inn *sannan* foran omtalen av Gud i den første artikkelen. Når man i interpolasjonene i AM 233a folio i legendene om Katarina og Agathe omtaler den treenige Gud som ”sann”, så er dette altså neppe tilfeldig.

Agathe: ”eilíþum þedr fanmr guð þyrir allar veralldir”
Katarina: ”einn ok þrennr fanmr gud”

Innholdet i disse interpolasjonene i legenden om Agathe og Katarina var altså godt kjent i samtiden, og ikke bare innenfor den katolske kirke og klostervesenet generelt, men også på Island (og i Norge) spesielt. Dette gjør at interpolasjonene som omhandler disse dogmatiske prinsippene, like gjerne kan være av islandsk som av noen annen opprinnelse. Vi ser også

tillegg med samme type innhold også ellers i disse to tekstene i AM 233a folio, samt i legenden om Margareta i samme håndskrift.

Adjektivet "sannr" om Gud som tillegg i legendene

Også i legenden om Margareta ser vi altså adjektivet *sannr* brukt i omtalen av Gud eksklusivt i 233a. Her omtales for eksempel Gud som "fannr guð", der det i GLat og i de andre norrøne håndskriftene, AM 235 som har samme versjon av legenden, kun er snakk om Gud (Margareta, linje 303). Insisteringen på at Gud er den *sanne* Gud ser altså ut til å være et spesielt trekk ved tillegg i 233a. Det er imidlertid ikke kun i 233a at adjektivet "sannr" benyttes i et norrønt håndskrift der det ikke benyttes i GLat. Ved ett tilfelle kan vi se samme type tillegg i 235 (jf. linje 203–4),³⁰⁴ og da i den norrøne legenden om Cecilia:

GLat:	"...et credas unum Deum esse in caelis."
235:	"...enn þv truar á einn fannan gud."
429:	"...en <i>τρυα</i> 'a' einn gud a <i>hímmum</i> ."

Det er dessuten ikke slik at adjektivet ikke brukes for å karakterisere Gud i de latinske versjonene av legendene. Dette skjer i flere av de latinske jomfrumartyrlegendene, og det er da ofte, om enn ikke alltid, gjengitt i de norrøne oversettelsene.³⁰⁵ Den relativt høye frekvensen av dette adjektivet som tillegg i 233a er likevel interessant.

Adjektivene almáttugr og allzualldandi

I ett tilfelle der Gud omtales som "deum verum" i den latinske legenden om Agathe, blir dette oversatt med "fannan guþ. almatkan" i 233a (Agathe, linje 210–11). Vi ser da noe typisk at uttrykket oversettes trofast i Stock. 2: "fannann gud", mens det er utelatt i 429. Tillegg av adjektivet "almatkan" eller "allzualldandi" der det ikke finnes i GLat er, i likhet med adjektivet *sannr*, typisk for jomfrumartyrlegendene i 233a. Dette er for eksempel et typisk tillegg i innledningene til bønnene i M1. Der GLat har lengre karakteristikker av Gud eller Jesus som spiller på innholdet i *Salmenes* bok i *Bibelen*, og M2 har en kortere, parafaserende utgave av dette, kan denne versjonen erstatte hele eller deler av innledningen med variasjoner over: "hey:du gud allzualldandi".³⁰⁶ Dette kan kanskje tyde på at denne versjonen av legenden om Margareta er blitt utformet rundt midten av 1200-tallet en gang. Når det gjelder uttrykket "almáttugr", så ble dette ifølge Reidar Astås (1987:21), i alle fall i Norge, erstattet med ordet

³⁰⁴ NB: Lakune her i Stock. 2. Legendene om Cecilia er, som tidligere nevnt, ikke med i 233a..

³⁰⁵ Dette er oftere gjengitt i Stock. 2, 235 og 233a, enn i 429.

³⁰⁶ Se for eksempel linje 179–80 og 282. Se også kapittel 5.

”allsvaldandi” rundt midten av 1200-tallet, noe som er tydelig ut fra at *Credo*-tillegg i Kristenrettene har dette ordet. Disse ble revidert fra 1260-årene. Denne endringen har tydeligvis, ifølge Astås (1987:21), hatt kirkens godkjenning, siden også erkebiskop Pål benytter dette ordet i sitt hyrdebrev; noe som skulle tilsi at endringen også fort har slått igjennom på Island. Islandske tekster som har ”*allsvalldandi*” i stedet for ”*allmáttugr*” er for eksempel: *Jónsbók* (ca. 1281), Biskop Arnes Kristenrett (vedtatt på alltinget 1275, fra håndskrift ca. 1300), mens tidligere tekster, som for eksempel *Járnsíða* (Hákonarbók)³⁰⁷ har *almátkan*. Også de tre tekstene i *Íslensk Hómiliubók* har *almáttugr*.

Dersom dette stemmer, kan det peke mot at interpolasjonene i legendene om Agathe og Katarina i AM 233a folio, og kanskje andre endringer i forhold til de opprinnelige norrøne oversettelsene, kan ha hatt sitt utspring i revisjoner fra før denne endringen i kristenrettene fant sted. ”*Almáttugr*” er nemlig et adjektiv som er frekvent i de *credo*-liknende interpolasjonene i legendene om Katarina og Agathe i dette håndskriftet, i tillegg til at oversettelsen av ordet ”*dominum*” er ”*dróttinn várn*” i disse legendene.³⁰⁸ I begge legendene åpner nemlig de før omtalte interpolasjonene med en påberopelse av den allmektige Gud:

Agathe:	”Heyr þu. almáttigr guð allra luta fkapari”
Katarina:	”Guð almáttigr [...] er alla luti fkapadir ær engu eþni

Dette er en variasjon av åpningen av *Credo in Deum*. I interlinearversjonen i *Íslensk Hómiliubók* er oversettelsen av denne: ”Eg trúi á Gud Födur almáttkan, skapari himins og jarðar”. Uttrykket ”*allra luta fkapari*” som erstatter ”*skapari himins og jarðar*” fra *Credo*, kan vi imidlertid finne igjen i den andre utgaven av trosbekjennelsen i samme bok; ”*Trúarjátningin*”. Her finner vi formuleringen: ”Eg trúi á Guð, födur almáttkan, skapari himins og jarðar og allrar skepnu skapara”, noe som kan være en påvirkning fra den nikenske trosbekjennelsen: ”Jeg tror på én Gud ... den allmektige Fader, som har skapt himmel og jord, alle synlige og usynlige ting”. Vi finner også følgende tillegg i legenden om Katarina, der keiseren ber Portfirius’ riddere snu seg vekk fra de lovbruddene de begår, i og med at de:

³⁰⁷ *Járnsíða*-teksten bygger på den første islandske lovbooken etter at Island kom under Norge (1264), og ble utarbeidet under Magnus Lagabøte og vedtatt på Alltinget 1271–73. Den innførte norsk rett på Island, idet innholdet hovedsakelig er hentet fra Gulatings- og Frostatingslovene.

³⁰⁸ *Dominum* blir gjerne gjengitt med *várn herra* i senere tekster, også i utgavene av *Credo* i Kristenrettene, mens tidligere utgaver av *Credo* i norrøn språkdrakt har *dróttinn* slik som her. Reidar Astås skriver for eksempel at Erkebiskop Pål benytter uttrykket *várn herra* i sin kristenrett, og at ”Det gamle norrøne ordet *dróttinn*, opprinnelig en betegnelse for en høvding i spissen for sin hær, har her fått avløsning av et innlånt ord med langt kortere hjemlig tradisjon, men med mindre av før- og utenomkristen belastning.” (Astås 1987:21). Det at ”*dróttinn*” også benyttes i de ganske sene håndskriftene Stock. 2 og 429, kan forklares med at de regnes som mer eller mindre rene avskrifter, om enn med noe korrigert ortografi, som har bygget på relativt tidlige utgaver av de norrøne legendene.

... neíta **almarktum** goðum uórum. en *τρυα* a *Krjft*. þann er hengðr var á *krofftre*. ok do þar. ok var þo aðr alla uega *fuúurðr* ok barðr. Mikil þirn *ero* flíkt. Nu *eljkít þer* ok *dyrdkít þór* ok *apollo*. en *hirdit* ekki um *Krjft* ok vm hindr vrtm *kristinna manna*. ok vm þeπa *tru* ok **ullur**. (Katarina, linje 1280–86)

Ironisk nok kaller keiseren her avgudene *allmektige*, et adjektiv som ellers i de latinske grunntekstene kun benyttes om den treenige og kristne Gud. I tillegg omtaler han den kristne tro som *forvillelse*.

Trosbekjennelsen som mulig inspirasjon og forelegg

De to interpolasjonene i legendene om Katarina og Agathe i AM 233a folio, samt enkelte andre tillegg i disse to legendene og i legenden om Margareta i samme håndskrift, består altså for en stor del av referanser til svært velkjente bibelske hendelser og temaer. Dette gjelder først og fremst elementer som har med frelseshistorien og Kristi natur å gjøre, men de berører også Gud som allmektig og som skaper av alle ting. Det kan være svært vanskelig å avgjøre hvorvidt tillegg av denne typen er av islandsk opprinnelse eller ikke. Det som imidlertid synes å være klart er at vi kan se en tydelig interesse for innholdet i tros- og frelsesfortellingen i begge legendene, og at vi dessuten også kan se en tilsvarende, om enn mye mindre tydelig, interesse for det samme i legenden om Margareta i dette håndskriftet (men i forhold til utformingen av samme versjon av denne legenden i AM 235 folio). Et spørsmål man kan stille seg, er da hvor inspirasjonen til disse interpolasjonene og tilleggene kan være hentet fra.

Som tidligere nevnt henter de to interpolasjonene mye av innholdet sitt og noen av uttrykksmåtene sine fra de to trosbekjennelsene, men de er ikke identiske med noen av disse. Interpolasjonene inneholder dessuten en på mange steder utvidet og mer detaljert versjon av trosfortellingen. Den apostoliske trosbekjennelsen fikk som nevnt ikke en fast utforming på norrønt i middelalderen, og den eksisterte derfor i ulike versjoner. Reidar Astås (1987) har undersøkt ulike sjikt av autoritative norrøne *credo*-tekster, og deler dem i tre sjikt. Det første er fra 1100-tallet, det andre fra 1200-tallet og det tredje fra 1300-tallet, og han finner at ingen av disse *credo*-tekstene i er fullstendige når T-versjonen, den første faste utformingen av den apostoliske trosbekjennelsen slik vi kjenner den i dag, er målestokk. Astås finner at det forekommer både betydelige forkortelser (spesielt med utelatelser i og av det tredje leddet i bekjennelsen) og forklarende tillegg og utfyllinger. Når det gjelder sjiktet fra 1200-tallet, kristenrettene, ser vi at det til dels har overtatt tillegg som var til stede i norrøn tradisjon i tilknytning til sjiktet fra 1100-tallet (kommentarer og liknende), tillegg som først og fremst kommer i forbindelse med andre trosbekjennelsens andre ledd og omhandler Kristus. En

mulig forklaring på tilleggene kan dermed være at forelegget for i alle fall deler av dem kan ha vært en i forhold til de bevarte utgaver av *Credo* tidligere, parafraiserende versjon av trosbekjennelsen, liksom den vi finner i ”Á allra heilagra messu”. De kan dessuten muligens reflektere én av datidens bønner (noe man ville lært utenat). Tillegg av den typen som vi finner her, tillegg av forklarende art som fokuserer på at det er den treenige og sanne Gud som omtales, er i alle fall vanlige i senere, norrøne utgaver av trosbekjennelsen, samtidig som dette er tillegg som varierer mye fra versjon til versjon. For eksempel er det, som nevnt, i håndskriftet AM 313 folio (som angivelig inneholder Frostatingslovens kristenrett) understreket at Kristus ”... sto opp i samme manndom, uskadet i sin guddom”, noe Astås mener kan gjenspeile en tidlig utforming av kristenretteksten av *Credo*, og det er også å finne i islendingenes *Jónsbók*. Denne formuleringen kjenner vi igjen fra interpolasjonene i 233a, men i noe endret form, og dessuten i forbindelse med fødselen i stedet for ved oppstandelsen: ”at taka manndom af holdði Marie meyar aa þinn oskaddan guðdom”. Det eksisterer imidlertid ingen bevarte utgaver av det norrøne *Credo*’et som sikkert knytter de to interpolasjonene til en norrøn *Credo*- eller bønnetradisjon.

Enkelte av interpolasjonene og tilleggene i legendene om Agathe og Katarina – og delvis også i legenden om Margareta – spiller på diskusjonen fra 300-tallet og utover som gikk på Kristi sanne natur, gjennom at man insisterer på at Kristus både er sann Gud og sant menneske. Ifølge Bjarni Ólafsson (1972:21) er det kun disse to legendene i dette håndskriftet som er preget av denne typen interpolasjoner. Dette er imidlertid en sannhet med modifikasjoner. Legendene om Margareta i samme håndskrift har som nevnt riktignok svært mye kortere tillegg (dersom man sammenlikner med 235) enn det vi ser i legendene om Agathe og Katarina, men tilleggene peker delvis i samme retning innholdsmessig som interpolasjonene i de to andre legendene. Videre har man et par svært omdiskuterte interpolasjoner i flere håndskrifter med *Niðrstigningarsaga*, blant annet i AM 233a folio. Disse er blant annet uttrykk for *piu freus*- motivet i kristen teologi,³⁰⁹ som innebærer at Gud benytter seg av Jesu redsel og død på korset som en agn for å lure (fiske) djevelen til å tro at han er et menneske av kjøtt og blod, og slik at han forsøker å hente sjelen hans til Helvete. Dette fører imidlertid bare til at djevelen selv fanges på kroken, og han mister den kontrollen han har hatt over Adam, patriarkene og andre rettferdige, som slik blir frelst og ført til Paradis av Jesus. Denne allegorien; Jesus som agn for å fiske djevelen, er én av de mest kjente i

---

³⁰⁹ For mer om dette, se Odd Einar Haugen: ”Soga om nedstiginga i dødsriket. Den norrøne omsetjinga av Nikodemus-evangeliet.” i *Agora* 2/1994 og Kirsten Wolf: ”The Influence of the *Evangelium Nicodemi* on Norse Literature: A Survey” i *The Medieval Gospel of Nicodemus. Texts, Intertexts, and Contexts in Western Europe*, Red.: Zbigniew Izydorzyc, Tempe, Arizona 1997.

middelalderen, og Gregor av Tours legger ut om den både i sitt verk *Moralia* og i sin preken om Maria Magdalena, og en omskriving av denne finnes også i den islandske homilieboken. Innholdet i disse to interpolasjonene i *Niðrstigningarsaga* består dermed av referanser til svært velkjente bibelske hendelser og temaer, samtidig som de er uttrykk for en stillingtagen i viktige dogmatiske diskusjoner. Dette har de til felles med de interpolasjonene og tilleggene i legendene i 233a som henter inspirasjon fra trosbekjennelsen og frelsesfortellingen.

Som nevnt i kapittel 4.6, knytter Ólafur Halldórsson (1996:30–5) AM 233a folio til klosteret på Helgafell. Dersom Halldórssons teori stemmer, så kan dette kanskje forklare hvorfor vi finner så mange interpolasjoner med kristologisk og annet dogmatisk innhold i legendene i dette håndskriftet, selv om Helgafell, grunnlagt på Flatey i Breiðafirði i 1172 og flyttet til Helgafell i 1184, var et augustinerkloster og ikke et benediktiner- eller dominikanerkloster.³¹⁰ I et slikt klostermiljø vil de dogmatiske implikasjonene som følger av å benytte slike spesifikke uttrykk som vi har sett på her, ha vært velkjente. Interpolasjonene kan likevel like gjerne forklares ut fra en tilknytning til høvdingsetet på Skarð, under forutsetning av at utformingen av legendene ble gjort av en prestekyndig person. Enkelte av de endringene som vi har vært inne på tidligere, for eksempel i forholdt til beskrivelsen av avgudene og helvetet, kan kanskje ha vært gjort med tanke på et legpublikum? En tilknytning til dette høvdingsetet kan også understøttes av den interessen for maktforhold i samfunnet som skinner igjennom i enkelte av avvikene i dette håndskriftet, og som jeg har berørt tidligere.³¹¹

6.4. Tendenser i oversettelsene

I dette kapitlet har vi sett at mange av avvikene, og da spesielt interpolasjonene og tilleggene i AM 233a folio, kan knyttes til de gode og de onde kreftene i samfunnet. En del av ulikhetene mellom den latinske grunnteksten og de norrøne oversettelsene av den som er beskrevet ovenfor skyldes feil og ubevisste valg i traderingen av tekstene. En klar tendens i senere bearbeidelse av de norrøne oversettelsene er likevel at man har gjort utelatelser, samt at man har lagt til og redusert i tekstene, for å tilpasse dem til en norrøn kontekst og et norrønt publikum. Dette skjer enten ved at man omskriver og forenkler begreper og fenomener slik at de passer inn i en hjemlig kontekst, eller ved at man klargjør og utdyper uklare eller tvetydige tekststeder i fortellingene. En annen tydelig tendens er også at man, i alle fall tilsynelatende,

---

³¹⁰ Reidar Astås knytter, som tidligere nevnt, noen av disse dogmatiske synene til tiggermunkordenen som dominikaner- og fransiskanerordenene.

³¹¹ Se for eksempel kapittel 4.5 og 6.2.

legger til opplysninger om for eksempel avgudene og treenigheten som i utgangspunktet ikke er tematisert i GLat. Dette er spesielt tydelig i de lengre interpolasjonene i legendene om Agathe og Katarina, men det er også mulig å se i flere av de mindre tilleggene i de andre legendene. Som oftest er det da snakk om opplysninger om avgudene som tematiseres i og er kjente fra andre tekster av samme sjanger, eller opplysninger om den treenige Gud som kan betegnes som allment kjente, blant annet fra den grunnleggende trosundervisningen. Dette gjør at motiv både kan introduseres, forsterkes, undertrykkes og på andre måter endre karakter i de norrøne tekstene. De kan for eksempel bli mindre fokuserte og opplysninger kan forekomme som tilfeldige og uten en klar retning.

Det som slår en etter gjennomgangen av avvikene i de teologiske motivene i legendene, er at de tilleggene som berører disse motivene i legendene om Agathe og Katarina i AM 233a folio, inneholder mange av de samme elementene. Vi ser for eksempel i begge håndskriftene en sterkere uttrykt interesse for avgudene som menneskeskapte og unyttige. Det poengteres flere ganger at avgudene er laget av menneskehender og at de ikke kan være til hjelp for noen – verken seg selv eller andre. Videre ser vi at det i tilleggene understrekes at avgudene egentlig er djevlere og at de skal brenne i helvetets evige flammer sammen med dem som dyrker dem. Selve djevelens avgrunn, Helvetet, blir også beskrevet noe mer livaktig enn i den latinske grunnteksten og i de øvrige norrøne håndskriftene, nemlig som et sted fylt av flammer, men også kulde, og av demoner, avgudsdyrkere, mordere og horebukker. Det kommer dessuten også klart frem at de som har laget avgudsbildene er blant de verste menneskene som har levd her på jorda, folk som er blitt dømt til døden for sine ugjerninger. Også de tilleggene i legendene om Agathe, Katarina og Margareta i AM 233a folio som berører treenigheten og frelseshistorien har, som vi har sett, mange fellestrekk.

Tilleggene som er gjennomgått i dette kapitlet, berører sider ved avgudene og den treenige Gud som ellers ofte ikke tematiseres, i alle fall ikke i noen særlig grad, i de ulike latinske grunntekstene eller i andre norrøne variantene av legendene. Et unntak er likevel frelseshistoriemotivet, som også ellers er mye berørt i legenden om Katarina. Dette motivet er imidlertid ikke tematisert i noen særlig grad i den latinske legenden om Agathe, men innføres derimot i versjon 2 av den norrøne legenden. Det er også slik at motiver som berøres i tilleggene, men ikke i legenden ellers, ofte er kjent fra andre legender i samme sjanger eller fra den alminnelige teologisk diskursen. I legenden om Cecilia nevnes det for eksempel at de som laget avgudsbildene var dømte forbrytere, og presentasjonen av avgudene som skapt av menneskehender er både velkjente for sjangeren og har vært et viktig poeng i misjonspraksisen. Det at helvetets straff er ild, et motiv som berøres i flere tillegg i de norrøne

legendene, er for eksempel en ide som uttrykkes flere steder i *Bibelen*, blant annet i Matteus 5:22 og 18:9. Koplingen mellom livet etter døden og ild antydes også flere steder, og i *Johannes åpenbaring* 20:14–15 heter det:

14. Så ble døden og dødsriket kastet i ildsjøen – og ildsjøen, det er den annen død. 15. Og om noen ikke var skrevet inn i livets bok, ble han kastet i ildsjøen.” og 21.8.: ”Men de feige, de vantro og vanhellige, de som myrder og som driver med hor, trollmenn og avgudsdyrkere og alle løgnere, deres plass skal være i sjøen som brenner med evig ild. Det er den annen død.

Videre er ofte straffen for syndige byer at de skal brenne i evighet: I Judas’ brev, vers 7, heter det om Sodoma og Gomorra at de ligger [øde] ”*som et eksempel på straffen i en evig ild*”, og i Jeremia 17:27 trues Jerusalem med evig ild dersom folk bryter sabbaten. Denne ideen er altså så absolutt ikke hentet ut av løse luften, og må nok anses for å være en velkjent idé i middelalderen, også blant de lærde på Island, selv om den altså ikke uttrykkes i de latinske legendene om akkurat Agathe og Katarina. Tilleggene her vitner imidlertid om en sterk interesse for dette faktumet i miljøet der håndskriftet AM 233a folio er blitt til.

I enkelte tilfeller får avvikene en betydning for fremstillingen av viktige aspekter ved motivene i en eller flere av håndskriftene som inneholder en legende, noe vi for eksempel så i fremstillingen av avgudenes lyter versus lytene spedbarn bør beskyttes mot i legenden om Margareta. Avvikene i de ulike norrøne variantene og versjonene av jomfrumartyrlegendene kan også ha større eller mindre betydning for presentasjonen av de religiøse motivene i tekstene, alt etter hvor store (de tilsynelatende) inngrepene i den enkelte teksten og det enkelte håndskriftet er. Som vi har vært inne på, spesielt når det gjelder legenden om Agathe, kan imidlertid avvik i forbindelse med slike motiver også ha betydning for hvordan hoved- og bipersoner presenteres i tekstene i de enkelte håndskriftene, spesielt dersom vi ser endringene i sammenheng med transposisjonene ellers i teksten. Kvintian presenteres helt klart som en større udådsmann i A2 (233a) enn i GLat eller A1, samtidig som konsekvensene av hans handlinger for ham selv også beskrives i mye tydeligere og mer fargerike ordelag. Vi ser videre også at enkelte bipersoners rolle kan minske eller forsvinne helt på grunn av utelatelser i tekstene. Dette ser vi for eksempel i versjon 1 av legenden om Margareta, der tilskuernes rolle som pådrivere utelates helt, i og med at deres replikk til jomfruen om å vise miskunn med seg selv og gi etter for Olibrius sine befalinger heller tilskrives Olibrius selv. Avvik og endringer i håndskriftene, og da spesielt de mer omfattende tilleggene og utelatelsetene, kan også få konsekvenser for hvordan jomfruene selv presenteres. Presentasjonen av jomfruene avhenger likevel av langt mer enn kun endringer og avvik i de religiøse motivene i teksten. Dette vil jeg komme nærmere inn på i neste kapittel.

*What a woman she is, if it is permissible to call
such a manly Christian a woman!*³¹²

7. Jomfrumartyren – legendariske motiver i tekstene

I forrige kapittel gjennomgikk jeg enkelte sentrale religiøse motiver som tematiseres og endres i jomfrumartyrlegendene. I dette kapitlet skal jeg ta for meg et utvalg motiver og aspekter som er typiske for jomfrumartyrsjangeren (jf. kapittel 2). Det vil heller ikke her være snakk om en uttømmende undersøkelse av alle legendemotiver, verken de som er å finne i martyrlegendene eller de som vi kan spore i de fire jomfrumartyrlegendene som utgjør materialet for analysen. De motivene som berøres, er for det første typiske for jomfrumartyrsjangeren, og for det andre motiver som berører jomfrumartyren selv. Videre må motivet selvfølgelig være representert i materialet. Det vil være et hovedanliggende for meg å undersøke hvordan motivene endres i de norrøne versjonene av legendene, noe som gjør at motiver som kan forstås som transformert i en eller flere av håndskriftene med en helgens norrøne legende vil prioriteres. En viktig del av analysen vil videre være å diskutere hvorvidt og på hvilke måter dette får konsekvenser for hvordan jomfruene presenteres i de norrøne tekstene – spesielt i de variantene og versjonene av legendene som i størst grad avviker fra de latinske grunntekstene som her benyttes som sammenlikningsgrunnlag. Jeg har i den forbindelse valgt å se på fire ulike overordnede motiver eller aspekter som både er typiske for sjangeren og sentrale i flere av de fire jomfrumartyrlegendene som behandles her. Samtidig er det snakk om motiver og aspekter som enten transformeres i større eller mindre grad i en eller flere av legendene, eller som er viktige for hvordan jomfrumartyrene presenteres som typer. Motivene det da er snakk om, er: jomfruen som ”Kristi soldat”, ”vis kvinne”, ”en skjønnhet” og som en ”nødhjelper”. Til sist vil jeg så ta for meg hvilke konsekvenser eventuelle endringer får for presentasjonen av jomfruene som typer.

---

³¹² Paulinus av Nola (d. 431): *Epistel 29.6* i CSEL 29, s. 251. Fra hans brev til Sulpicius Severus.

7.1. Kristi soldat seirer over denne verden

I verden har dere trengsler. Men vær frimodige, jeg har seiret over denne verden! (Johannes 16:33)

Som nevnt i kapittel 2.7, finnes det mange gode grunner for å forstå jomfrumartyrene som seierherrer heller enn ofre. Jomfrumartyrlegendene viser hvordan en sterk tro kan gi kvinner styrke til å overvinne både fristelser, tortur og til og med det onde selv, og hvordan de ved hjelp av ordets eller eksempelets makt kan klare å overbevise tilskuere og bødler om sannheten i troen på Gud. Kvinnen i seg selv er riktignok svak, men på grunn av jomfrumartyrens tro gjør Gud henne sterk nok til å stå imot sine motstanderes trusler, pinsler og forsøk på overtalelse. Jomfrumartyrene motstår også fristelser og djevlere av ymse slag. Når det gjelder legendene om Margareta og Agathe er det eksempelets makt som fremheves. Begge jomfruene motstår, i likhet med en rekke andre jomfrumartyrer, fristelsene og truslene fra forfølgerne sine. Margareta overvinner dessuten blant annet en djevel i form av en drake, Rufus, samt hans djevelbror før hun halshugges, mens Agathe tåler omfattende og spektakulære fysiske plager påført ved tortur. På denne måten opptrer hver enkelt av dem som en *miles Christi*, Kristi soldat, i kampen mot det onde, og de seirer over både djevelen selv og hans onde tjenere – og de seirer over denne verden. Cecilia benytter dessuten nettopp betegnelsen *miles christi* i innledningen til den talen hun holder til alle som er forsamlet i hennes hus like før henrettelsen av Valerianus og Tiburtius:

*Eia milites Christi, abicite opera tenebrarum et induimini arma lucis.*³¹³ Certamen bonum certati estis, cursum consummastis, fidem servastis, ite ad coronam vitae, quam dabit vobis Deus iustus iudex, non solum vobis sed et omnibus qui diligunt adventum eius.³¹⁴ (se linje 757–63)

Her omtaler altså Cecilia de troende som Kristi soldater (*kristz riddarar*). Motivet er likevel noe endret i traderingen frem til ett av de norrøne håndskriftene, AM 429 12mo, i og med at ”Certamen bonum certati estis” (dere har stridd den gode strid) er utelatt. Soldatmetaforen blir slik noe nedtonet i dette håndskriftet.

³¹³ Oversettelse (min): ”Nei, Kristi soldater, legg av mørkets gjerninger og ta på dere lysets våpen.”

Jf. Romerne 13.12: ”nox praecessit dies autem adpropiauit, abiciamus ergo opera tenebrarum et induamur arma lucis.” (”Natten er snart slutt, dagen er nær. La oss da legge av mørkets gjerninger og ta på oss lysets våpen.”)

³¹⁴ Oversettelse (min): ”Dere har stridd den gode strid, fullført løpet og bevart troen. Derfor skjenker Gud, den rettferdige dommer, dere livets krans; og ikke bare til dere, men til alle dem som elsker ham og hans komme.”

Jf. 2. Timoteus 4:7–8: ”bonum certamen certavi cursum consummavi fidem servavi, (in reliquo reposita est mihi iustitiae) corona quam reddet mihi Dominus (in illa die) iustus iudex non solum autem mihi sed et his qui diligunt adventum eius.” (”Jeg har stridd den gode strid, fullført løpet og bevart troen. Så ligger rettferdighetens krans ferdig for meg. Den skal Herren, den rettferdige dommer, gi meg på den store dagen, ja, ikke bare meg, men alle som har elsket ham og ventet på at han skal komme i herlighet.”)

En av de viktigste oppgavene til Kristi soldater er å seire over denne verden, noe Margareta selv uttrykker at hun har gjort. Hun gjentar for eksempel ordene til Kristus før pasjonen, om at han har seiret over denne verden (jf. Johannes 16:33). Det skjer idet hun ber Malcus halshugge seg: "Ecce, iam vici mundum." (Margareta, linje 691).³¹⁵ Dette er imidlertid ikke første gang dette motivet berøres i legenden. I legendens innledning, som altså i sin helhet er utelatt i 429, beskriver fortelleren Theotimus martyrene og apostlene som mennesker som i Kristi navn har seiret over denne verden og vunnet over tyranner og bødler (se linje iii–vi). Og også Margareta beskrives på denne måten; hun har kjempet mot demoner og seiret over denne verden (linje xxi–xxii). Dette temaet er, ifølge Clayton og Magennis (2006:28–29), et tema som er gjennomgående i den latinske legenden:

This theme of overcoming the world and of defeating the devil is thus one which runs through the texts of the Mombritius and pre-Mombritius tradition and which is picked up by the use of refrain-like, recurrent phrases. The use of such themes, identifying the saint as a *miles Christi* and gaining a more and more triumphant resonance as the narrative progresses, is a characteristic feature of the celebratory style of this *passio*.

Ved at man legger ordene som Kristus uttalte like før sin død i munnen på Margareta, etterlikner hun også Kristus, noe som understreker hennes triumf i dødsøyeblikket. Det at helgener, også jomfrumartyrer, etterlikner Kristus i sine handlinger og ord, er i det hele tatt ganske vanlig i legendene.

Det er videre et poeng i disse tekstene at "soldatene" som kjemper for Kristus i dette tilfellet er kvinner – som er svake av natur. I den tidlige kristne teologien hadde man et syn på kvinnen som underlegen mannen. Dette var en straff for syndefallet. I 1. Mosebok, kapittel 3:16 sier nemlig Gud til Eva: "Stor vil jeg gjøre din møy, så ofte du er med barn; med smerte skal du føde. Din lyst skal stå til din mann og han skal råde over deg.". Menn og kvinner hadde ifølge dette synet samme type sjel, men ikke samme type kropp. Sjelen og kroppen til kvinnen ble ansett for å være i konflikt med hverandre, i mye større grad enn det som var tilfellet for mannen. Hun var derfor mer utsatt for djevelens fristelser og for sykdom. Årsaken var Evas rolle i syndefallet, og straffen var fødsel, et svakere kjød og at hun må tåle å være underlagt mannen. Mannen ble, ifølge Margaret R. Miles (1989:56), sett på som det "sant menneskelige", kjennetegnet blant annet ved rasjonalitet, styrke, mot, lojalitet, logisk tanke og handling. Kvinnen hadde på sin side visse mangler. Hun var materiell, passiv, kroppsorientert og styrt av sine følelser. Jomfrumartyrene fremstilles imidlertid med de "mannlige" kvalitetene i legendene, og disse kvalitetene er årsaken til at de overgår sitt kjønns begrensninger og dermed til at de beundres.

---

³¹⁵ Oversettelse (min): "Se, jeg har seiret over denne verden."

For gnostikerne i den tidlige kirken var det slik at kvinnen bare kunne bli likestilt mannen, og slik oppnå frelse, som jomfru, siden det nettopp var kvinnens seksuelle organer og reproduktive funksjon som skilte henne fra mannen (Miles, 1989:66). De ortodokse kristne satte også pris på jomfrudom, men mente likevel at kvinnen også kunne oppnå frelse ved å føde barn, i alle fall dersom dette skjedde innenfor ekteskapet. Hieronymus sa for eksempel at reproduksjon var av det gode, siden det skapte flere jomfruer (ibid, side 67). Jomfrudommen var et middel til å overvinne ens kvinnelighet og bli et "kjønnsløst vesen". Kvinnen ble da Kristi trolovede heller enn underlagt en mann, for eksempel hennes far eller ektemann, og på den måten ble hun sin egen herre i dette livet. I det antikke samfunnet var jomfrustanden den eneste muligheten en kvinne hadde til å unnsnippe familiens kontroll og en status som mannens eiendom. Jomfrudom som kultisk praksis var heller ikke noe nytt som kom med kristendommen. Vestalinnene i Roma var for eksempel "gift med byen" og skulle holde ilden ved Kapitol ved like. Denne muligheten sto likevel kun åpen for velstående kvinner. På samme måte så de kristne jomfruene seg selv som trolovet med Kristus. De var lovet bort til Kristus med en bindende avtale, og kunne derfor ikke inngå trolovelse og ekteskap med en annen. Det å bryte dette løftet ble likestilt med ekteskapsbrudd og hor. Døden tilsvarer i denne sammenheng ekteskapsinngåelsen. Å leve et liv utenfor ekteskapet og som jomfru var imidlertid svært kontroversielt i årene etter Kristi fødsel. Det var et underskudd på kvinner på grunn av at foreldrene kun hadde plikt til å beholde ett jentebarn i familien, det eldste, mens de måtte beholde alle guttebarn (Carlé 1991:13). Dermed ble det subversivt å nekte ekteskap, og kristne kvinner som gjorde det kunne bli dømt og halshugget – de ble martyrer for sin tro. Kvinnenes familier var derfor ofte motstandere av at kvinnene valgte et liv utenfor ekteskapet. Denne motstanden gjenspeiles til tider i de fiktive jomfrumartyrlegendene, siden møyenes mødre eller fedre gjerne kan være blant de ivrigste og mest høylydte i å kreve at de må halshugges når de nekter å gifte seg.

Jomfrufortellingene handler altså blant annet om hvordan entusiasmen for den kristne utopien driver enkelte kvinner til å sprengte familiens og ekteskapets bånd. De velger et liv med bønn, studier og velgjørenhet i stedet for å føde barn og ta seg av hjemmet. Gjennom å bevare sin jomfruelighet kunne jomfruen kvitte seg med tilknytningen til sin største ulempe, kroppen (fødsel), og hun kunne "bli som en mann" – en vanlig metafor for hvordan kvinner kunne oppnå frelse i middelalderen (jf. Miles 1989:55). I det apokryfe evangeliet etter Thomas fortelles det for eksempel at Simon Peter sier til disiplene: "Let Mary leave us, for women are not worthy of life." (ibid, side 56), men Jesus svarer da:

I myself shall lead her, in order to make her male, so that she too may become a living spirit, resembling you males. For every woman who will make herself male will enter the Kingdom of Heaven. (Margaret R. Miles, 1989:56)

I den gnostiske kirken ble dåpen dessuten sett på som starten på en prosess for å gjøre kvinnen ”mannlig”, og metaforen ”å bli mannlig” var et stadig tilbakevendende tema i deres dåpsformularer. Nonneordenen er grunnlagt på blant annet denne tanken, og det å føre et virkelig religiøst liv, for eksempel som asket, ble både i gnostisk og ortodoks kristenhet beskrevet som å ”bli mannlig”. Mange av de kvinnelige asketene vi møter i legender om hellige kvinner, opptrer da også som kvinnelige transvestitter. Brystene er ellers de mest synlige tegnene på jomfruenes kvinnelighet, og amputasjonen av dem symboliserer på et dramatisk vis avfeminiseringen av disse kvinnene. Brystene er videre et symbol på moderlighet, noe jomfruen er hevet over. De er også kvinnenens mest typisk kvinnelige attributter. Det er derfor en handling ladet med mye symbolsk mening når Kvintian i legenden om Agathe og keiseren i legenden om Katarina lar brystene til henholdsvis Agathe og dronningen slites eller skjæres av.

I legendene om Margareta, Agathe, Katarina og Cecilia ser vi at jomfruen overvinner sitt kjønn og blir som en mann. De er, som alle jomfrumartyrer, overmenneskelige helter som holder fast ved troen tross store prøvelser og lidelser. Jomfrumartyren er for eksempel uberørt av pinslene, nesten ikke menneskelig og hun har svært store talegaver. Hun er dessuten sjelden eller aldri berørt av tvil, i alle fall ikke om veien eller utfallet. Hun opptrer derfor i direkte motsetning til det som var idealet for en kysk, kristen kvinne i middelalderen: Hun er selv aktiv og motsier i sterke ordelag mannen som forhører henne. Det var ellers ikke tilrådelig for en kvinne som ville opptre kyskt å ta ordet i offentlighet eller svare på tiltale. I denne settingen er det imidlertid korrekt av jomfruen å opptre på denne måten; hun har kastet av seg sitt kjønns begrensninger og opptrer som en mann og misjonær. Hun er dessuten på mange måter bedre enn mannen, siden hennes forutsetninger for å opptre på denne måten er dårligere – spesielt når hennes kjødelige far, som ofte er hedning og aktivt opponerer mot kristendommen, ikke hjelper og støtter henne i det trosvalget hun har tatt.

Pinsler, nakenhet og skam

Pinsler og tortur spiller en viktig rolle i alle de fire jomfrumartyrlegendene som behandles her, og spesielt i legenden om Agathe. Agathe understreker nemlig gang på gang at hun ikke frykter å skulle møte pinslene. Hun kan blant annet fortelle at hun higer like mye etter å oppnå martyrdøden, som en tørst mann som arbeider i solsteiken higer etter å få drikke. Agathe

forteller et sted også en liknelse for å forklare hvorfor hun er så glad for å pines; liksom hvetekornet ikke kan bevares i kornkammeret uten at man først har rensset det ved å stampe hardt på det for å fjerne skallet, slik kan heller ikke sjelen hennes komme til Paradis uten at kroppen hennes er blitt sønderrevet i pinsler. Cecilia møter også pinslene med glede, liksom Agathe, og hun hevder at ingen pinsler vil kunne få henne til å blote eller fornekte Kristus. Det er nemlig bedre å dø og bli lykkelig enn å leve ulykkelig. Hun sier dessuten til tilskuerne som forsøker å få henne til å blote, at det er ærefult for henne og helt etter eget valg at hun tåler pinsler for Kristi skyld, for hun vil aldri nedlate seg til å ha forkjærlighet for dette livet.

Verken Margareta eller de andre jomfruene har imidlertid noen sjanser til å overvinne torturen, og altså heller ikke forfølgerne og djevelen ved egen hjelp; det er kun mulig ved Guds hjelp. Dette er blant annet tydelig ut fra Margaretas samtale med demonen. Hun gjør dessuten også korsets tegn før hun slukes av draken, noe som må til for at den skal kunne overvinnes (se mer om dette i kapittel 7.4). Dette er også tydelig for eksempel i legenden om Agathe. Agathe beskyttes mot smertene ved pinslene fordi Gud vil det slik. Hun sier da også til Kvintian at hvis han dømmer henne til villdyrene, så vil de bli tamme når de hører Kristi navn, og hvis han vil brenne henne i ilden, så vil englene sende henne beskyttende dugg fra himmelen. Og hvis han gir henne hugg og pisker henne, så har hun Den hellige ånd i seg som gjør det mulig for henne å tåle torturen. Agathe dør riktignok etter å ha blitt pint, men først etter å ha bedt til Gud om at han må tillate henne det. Hun blir, i likhet med Cecilia, altså ikke drept direkte av forfølgeren eller bøddelen, men derimot etter å ha bedt til Gud om at han må ta henne til seg. I disse to legendene tematiseres det da også det faktum at det kun er Gud som har makt over menneskene, og at det er opp til ham om pinslene skal ha virkning eller ei, samt hvilken virkning de eventuelt skal ha (jf. kapittel 6). Han alene har makt til å avgjøre hvorvidt det skal la seg gjøre å for eksempel brenne eller halshugge én av hans helgener.

Når det gjelder pinslene er det ikke særlig store forskjeller i fremstillingen mellom de latinske legendene og de ulike norrøne versjonene av dem. Dette gjelder for det meste også i forbindelse med den gleden som spesielt Cecilia og Agathe viser frem i møte med pinslene. I legenden om Cecilia ser vi likevel at dette motivet reduseres noe i begge de norrøne håndskriftene som har denne delen av legenden intakt. Når Cecilia forklarer tilskuerne at hun tåler pinslene etter eget valg og for Kristi skyld, siden hun anser det som ærefult, og at hun aldri vil velge dette livet fremfor det neste, så gjengis dette i 429 kun med at hun var ”*alþu at taka þíflír þyrir nafni críʒz*”. Hele passasjen er derimot utelatt i Stock.2 (Cecilia, linje 813–16). Innholdet i denne passasjen nevnes imidlertid i legenden ved andre anledninger, og det

gjengis da også i den norrøne oversettelsen, slik at dette nok først og fremst må forstås som en utelatelse av gjentatte elementer. Også i legenden om Agathe kan man finne enkelte omskrivninger og flyttinger i forbindelse med pinslene, men heller ikke her er endringene av stor betydning for fremstillingen av motivene eller innholdet i legenden. Opplysningen om at Agathe higer like mye etter martyrdøden som ”en tørstende mann som arbeider i heten fra solen, higer etter drikke” utvides for eksempel med ”*fem foltunn uargr til braða eða foltunn maðr til goðra krafa*” i 233a (Agathe, linje 62–63). Men en nesten tilsvarende passasje er å finne også i GLat og A1, om enn på et senere tidspunkt (linje 194–7). Her fortelles det i GLat at Agathe dro så glad til pinslene som en mann som går til et gjestebud (”*sem solltin madr til krasa*” i Stock. 2 og 429), og at hun med bønner overlot all sin vilje i Herrens hender. Hele denne passasjen er da utelatt i 233a (A2). Det er nok altså først og fremst snakk om en flytting i dette tilfellet, selv om motivet også er noe utvidet i A2, slik at sammenlikningen ikke kun går på å være tørst i solsteiken, men også på å være sulten som en ulv, noe som muligens kan forstås som et ønske om å gjøre motivet mer umiddelbart gjenkjennelig for et islandsk publikum – altså et utslag av hjemliggjøring.

Det er likevel ett aspekt ved pinslene som tematiseres i den latinske grunnteksten, men ikke i de norrøne versjonene av legenden om Agathe – i alle fall ikke i like stor grad. Som nevnt i kapittel 2 er et av kjennetegnene ved torturen i jomfrumartyrlegendene at den kan være seksualisert. Dette ser vi også i legenden om Agathe, i og med at Agathe får brystene skåret av seg. Etter at dette er skjedd, settes hun i fangehullet, og hun blir nektet mat, drikke og legebesøk. Hun får likevel besøk av en lege som ønsker å se på sårene hennes og lege henne, men hun nekter å la ham gjøre dette. I GLat sier da legen til Agathe at hun ikke må skamme seg overfor ham, for han er både kyndig innenfor medisinen og en kristen. Hun svarer ved å spørre hvorfor hun skulle føle skam overfor ham, som er en eldre mann, og at selv om hun er en ung jente, så er kroppen hennes så sønderrevet at hun ikke ville være i stand til å tenke noe som kunne føre til at hun føler skam (se Agathe, linje 281–90). Skam er også ellers ofte tematisert innenfor jomfrumartyrsjangeren, og da særlig i forbindelse med at jomfruene kles nakne eller utsettes for tortur med en seksuell undertone. Dette ser vi for eksempel ofte i de historiske pasjonene, siden det å bli kledd naken foran en folkemengde var en vanlig straff for å erklære ”*ego christiana sum*” innenfor sein romersk rettspraksis (Miles 1989:56). Når jomfrumartyrene i disse situasjonene konfronteres med at de bør føle skam, snur de imidlertid det hele mot sine forfølgere og erklærer at det er de som bør føle skam, slik legen også antyder i legenden om Agathe (se linje 265–72). I de norrøne versjonene av

legenden om Agathe, nevner imidlertid ikke legen muligheten for at hun kan føle skam i møtet med ham. Han ber henne derimot om ikke å være redd ham. Selv svarer da Agathe kun kort og prosaisk at "Eígi ottvmzt ek þik ne fíkómmumz" i versjon 1, mens hun i versjon 2 ikke svarer noe i det hele tatt. Muligheten for at hun kan føle skam på grunn av at man her er i en ladet situasjon nedtones altså sterkt i begge versjoner. Årsakene til at Agathe ikke føler noen skam i denne situasjonen nevnes ikke i A1, mens skam-motivet i sin helhet er utelatt i A2. Dette *kan* være et utslag av tilpasning til norrøn kultur og poetikk.

Kvinnens svake natur (*fragilis nature / breyskligrar nattu*)

Kvinnen er som nevnt svak av natur, noe som gjør det desto mer mirakuløst når hun makter å motstå både fristelser og pinsler – det vil si seire over denne verden. Dette tematiseres i flere av tekstene dette arbeidet dreier seg om; i legenden om Margareta dukker for eksempel djevelen opp i fangehullet etter at Margareta har overvunnet draken, og gir uttrykk for at det er et under at en så svak kvinne har overvunnet ham og hele hans ætt; makten deres er i sannhet ingenting verdt når til og med en ung møy har overvunnet dem. Kvinnen er som nevnt svakere enn mannen og normalt sett også lettere mottakelig for djevelens list. Dette er dessuten et uttalt motiv i enkelte av jomfrumartyrlegendene. Det nevnes for eksempel eksplisitt i legenden om Katarina. Keiseren sier til Katarina at siden hun er alene om å hevde det hun hevder, så er han ikke skyldig å tro på det hun sier; for om hun så hadde vært Guds engel så kunne hennes ord ikke bevise noe alene, og desto mindre nødvendig er det derfor å tro ordene til "en kvinne av *skjør og svak natur*" (Katarina, linje 300–5). Også dronningen viser til at hun selv er av "fragilis nature" (linje 719) når hun forteller Katarina at hun er redd for at hun vil gi etter for husbandens pinsler og forlate Gud når troen hennes blir satt på prøve. Dette motivet er ganske trofast gjengitt også i den norrøne oversettelsen av denne legenden.

Motivet er videre også viktig og uttalt i legenden om Margareta. Når Margareta samtaler med bøddelen Malkus like før henrettelsen, gjør hun det som nevnt klart at hun har seiret over denne verden, og i disputten mellom Margareta og den svarte demonen nevnes det eksplisitt hvilket mirakel dette er, i og med at hun kun er en kvinne av skjør og svak natur.³¹⁶ Demonen gir i denne disputten uttrykk for at han har kjempet mot en rekke personer, og at ingen har kunnet seire over ham før nå (Margareta, linje 449–50). Han gjør så rede for hvordan han har fått mennesker til å synde, før han presiserer at dette kun er mulig med de som ikke elsker Gud tilstrekkelig. Det er nemlig kun de som er lik Margareta, som kan motstå

---

³¹⁶ Se også Mary Clayton og Hugh Magennis (2006:28–9).

ham. Deretter kommer han med en lengre utlegning om hvor utrolig det er at hun, som er en svak jente, har kunnet seire over ham, og at dette smerter ham. Han ville derimot ikke tatt det like tungt dersom det var en unggutt som hadde beseiret ham:

O beata Margareta, superatus sum quique faciam, ignoro. Arma mea confusa sunt; vel si iuuenis me vinceret, non curassem. Ecce, a tenera puella superatus sum et hoc mihi dolet, quia pater et mater tua, o beata Margareta, socii mei fuerunt, et modo tu surrexisti adversus genus meum. O quam mirandum est, quia filia tenera superavit patrem et matrem et totam generationem suam et Christum secuta est, ligat daemones, diabolum fugat et aliquos occidit. Vere virtus nostra nihil valet, quia a parvula superatus sum puella (linje 485–97).³¹⁷

Dette henger videre sammen med en uttrykt motsetning i den latinske legenden mellom Margaretas jordiske far og hennes himmelske far – en motsetning som bygger videre på den i legendene så vanlige motsetningen mellom denne verden og den neste (jf. kapittel 6.2). Fortelleren i den latinske grunnteksten kan blant annet fortelle om Margareta at ”Odiosa erat suo patri, dilecta autem domino Iesu Christo” (linje 24–5). Senere i legenden henvender Margareta seg til Gud som blant annet ”pater orphanorum”, og ber om at han må lytte til henne, for hun er alene; faren hennes har nemlig forlatt henne. Hun ber derfor om at Gud ikke må gjøre det samme (linje 285–90).

Motivet nedtones imidlertid sterkt i både M1 og M2, og spesielt da i M1. For det første gjelder dette allusjonen til Johannes 16:33 om at Margareta har seiret over denne verden. Margaretas ord til Malkus om at hun har seiret over denne verden, utelates nemlig i M1. Det samme gjelder opplysningene i prologen om at apostler og martyrer (linje iv–v), samt Margareta selv (linje xxii–xxiii) har seiret over denne verden. Det som gjenstår av dette motivet i prologen er dermed kun det at Theotimus, fortelleren, nevner at han skal fortelle om hvordan Margareta kjempet og vant mot demonen, noe som M2 nevnes det at Margareta har seiret over denne verden kun ved én anledning: ”nu heþi ek yþir *ŕiigt heíminn*” (linje 691), i og med at hele prologen er utelatt her. Dermed svekkes motivet noe også her, men det utelates ikke. Disse endringene i de to norrøne versjonene gjør videre at motivet med Margareta som en Kristusetterlikner svekkes i begge versjoner, og spesielt M1 hvor hun ikke uttaler Kristi ord i det hele tatt. Det motivet er likevel implisitt gjengitt i begge de to norrøne versjonene, blant annet gjennom fremstillingen av Margartas kamp med draken (se også kapittel 7.4).

---

³¹⁷ Oversettelse (min): ”O hellige Margareta, jeg er beseiret, men vet ikke hvorfor. Arme meg, jeg er forvirret; for om det var en unggutt som beseiret meg, ville jeg ikke fortvile. Men se, jeg er blitt beseiret av en svak jente og det smerter meg. Din far og din mor, Margareta, var mine forbundsfeller, men du overvant min slekt. O, hvilket mirakel det er når en svak jente overvant sin far og sin mor og hele sin generasjon, og følger Kristus, binder demoner, kjemper mor djevler og dreper andre. I sannhet er vår makt intet verd, siden vi er blitt beseiret av en ung jente.”

Når det gjelder presiseringen av at Margareta beseirer denne verden på tross av sin svake kvinnenatur og på tross av at hennes mor og far var hedninger, så er dette motivet ganske redusert i M1. Den jamrende tonen fra GLat er dessuten også kun i liten grad overført til den norrøne teksten, hvor demonen ganske enkelt kan fortelle Margareta at: ”*Eigi uet ek huat ek skal til taka er mér ein hefir yfir mik ftigt. mér þéttí eckí til koma eþ kaillmaðr heþði þetta gert*” (linje 485–8). Resten av denne replikken er utelatt i M1. Motsetningen mellom Margareta selv og hennes far og mor nevnes likevel i denne norrøne versjonen, i og med at demonen konstaterer at: ”*Matta ek juíkka þodur þín ok modur. enn nu hefir þu þengt sua mikla mikkun aþ Gudi. at uer erom allir hæddir uad þik*” (se linje 457–60). Dette står i stedet for en lengre utlegning i GLat, hvor demonen forklarer hvordan Margareta kun var aske og jord før hun trodde på Gud, men at han nå kan se Kristus hos henne. Dette er imidlertid flyttet selv noe fram i teksten i M1 i forhold til i GLat (se linje 489–91). Presiseringen av hvor stort et mirakel det er at en svak jente har overgått sin far, mor og hele sin slekt, og at makten til demonene derfor ikke er noe verdt, nevnes imidlertid ikke i M1. Samtidig ser vi at det heller ikke legges vekt på kontrasten mellom Margaretas jordiske far og hennes himmelske far i denne versjonen. I linje 24–5 nevnes det for eksempel kun at Margaretas jordiske far ikke elsket henne, ikke at hun derimot var elsket av Kristus. Bønnen til Gud om at han ikke må forlate henne slik som hennes far har gjort, er også utelatt i denne versjonen (linje 285–90). I GLat kommer det altså klart frem at når jomfruene er i stand til å overvinne ondskaper og det onde, så er det altså på grunn av styrke i troen og hjelp fra Gud. Den sterke troen som disse kvinnene fremviser, og deres styrke i møtet med det onde, er imidlertid desto mer av et mirakel når det er snakk om en kvinne, i og med at kvinnen som nevnt er svak av natur, og i og med at den svake kvinnenes egen far er en hedensk blotmann, slik at hun heller ikke har støtte i en verdslig farsfigur. Dette motivet blir atskillig svakere uttrykt i den norrøne oversettelsen, slik den kommer til uttrykk i M1. I M2 er dette motivet gjengitt mer eller mindre som i GLat, på tross av enkelte utelatelser av mindre detaljer. Også her kommer imidlertid den jamrende tonen demonen har i GLat dårlig frem.

En mannlig sjel i et kvinnelig bryst

En grunn til at jomfruene kan vinne over det onde og ondskaper, er at de opptrer og blir som menn. Dette understrekes spesielt i legenden om Katarina, hvor det står eksplisitt beskrevet at hun ”får en mannlig sjel i sitt kvinnebryst” før hun trer inn i tempelet for å overbevise keiseren. Hun evner dermed, det vil si med støtte fra Gud på grunn av sin tro, å overvinne sine

forfølgere. Rent fysisk og i en verdslig målestokk er det riktignok forfølgerne som viser seg sterke, selv om de blir noe ydmyket på veien på grunn av jomfruenes taleevner og evner til å utholde torturen. Jomfruen dør jo til slutt, og det som regel for bøddelens hånd (men ikke Agathe og Cecilia). I et evighetsperspektiv er det likevel jomfruene som går seirende ut, siden deres død kun er en verdslig død. Denne verdslige døden fører dem til syvende og sist til den seieren de trakter etter, pinselseieren og martyrdøden, hvor de forenes med sin trolovede, Kristus, og vinner evig glede. Det kommer også frem at i dette perspektivet, så blir forfølgerne tapere, siden det bærer lukt i helvete med dem. Dette er, som vi har sett, ekstra utbrodert i legenden om Agathe. Forfølgerne taper på en måte også i den verdslige konteksten, i og med at de ikke makter å få det som de vil med møya de trakter etter, og møya vinner i og med at hun klarer å beholde sin jomfrudom intakt helt inn i døden. Og det er jomfruens seier – det at hun beholder sin jomfrustatus og tilegner seg det evige liv – som er viktig i denne sammenhengen, for som det kommer klart frem av legenden om Katarina så er sjelen alltid viktigere enn kroppen: ”anima non corpus satis vincat ubique” (linje 314). Det er altså ikke viktig hvem som har makt til å straffe eller belønne *kroppen*. Det viktige er hvem som har makt til å belønne eller straffe sjelen, noe som er forbehold Gud.

Agathe opptrer også på mange måter ”som en mann”, selv om det ikke uttrykkelig konstateres at det er det hun gjør. Hun svarer jarlen tilbake med harde ord, og hun kommer med beskyldninger om at han lever et usedelig liv. Hun rakker også ned på hans guder. Dette er en for tiden ganske aggressiv og ukvinnelig opptreden, som altså i legenden om Katarina forklares med at jomfruen får ”en mannlig sjel i et kvinnelig bryst”. Kvinnen skal tie i forsamlinger og oppføre seg underdanig, for at man skal kunne si at hun oppfører seg korrekt. Når jomfrumartyren tar ordet og ikke bare taler i forsamlingen, men faktisk dominerer samtalen og snakker imot en greve, jarl, keiser, eller liknende, er dette altså stikk i strid med de kristne idealene for kvinnelig oppførsel. Når kvinnen tar mot til seg for å opponere mot øvrigheten, er hun derfor å likne med en mann. I legenden om Agathe ser vi dessuten også at jomfruen påtvinges en mer mannlig fremtoning utenfra, i og med at Almakius sørger for at brystene hennes skjæres av – en symbolsk handling som stripper henne for hennes mest kvinnelige attributter (de vokser imidlertid ut igjen).

I legenden om Katarina er jomfruens ”mannlighet” spesielt tydelig når hun trer inn i tempelet der keiseren og hans menn bloter, og også tvinger kristne til og blote. I den latinske legenden heter det da: ”Tamen in femineo pectore virilem inserens animum, accipiens secum

pueros introivit in templum”³¹⁸ (jf. linje 106–8). I norrøn oversettelse blir dette til at hun ”... tok þo at hafa karllmannlígan hug j kvenslígu bríosti kalladi sídan með ser þionostv sveina sína nockura ok geck til hofs ...”. Hun får altså et mannlig mot i sitt kvinnelige bryst. Dette gjentas også et stykke lenger ned i teksten, etter at Kristus har besøkt Katarina i fengselet og har lovet henne evig glede og bedt henne om ikke å frykte pinslene. Katarina jubler da og begynner å takke og prise Herren, og idet hun da får mannlig kraft i sitt kvinnelige bryst er hun parat til å tåle alt for Kristi kjærlighet; hun ”in femineo pectore virilem inserens vigorem”, det vil si ”tok at *hafa karllmannlígan* hug i *kvenlígu bríosti*” (linje 924–25). Også Katarinas mot når hun står overfor pinslene og døden karakteriseres altså som mannlig.

Som vi ser blir jomfruens ”mannlighet” stort sett presentert på noenlunde samme måte i den norrøne oversettelsen av legenden om Katarina, som i den latinske grunnteksten. Enkelte aspekter ved dette blir imidlertid nedtonet. I ordskiftet mellom Katarina og keiseren omkring hvem som er den beste brudgommen for en kvinne som henne, sier for eksempel keiseren til Katarina at hun ikke bør vanakte det han byr henne eller handle mot det som sømmer seg for en av hennes byrd. Hun bør i stedet tenke seg godt om, for selv om han på grunn av hennes byrd ikke vil vanære henne eller idømme henne en skjendig straff med en gang. Han vil imidlertid etter hvert pine henne og dømme henne til døden dersom hun fortsetter med sin trassighet, og da vil det være for seint å be om forsoning. Idet keiseren ber henne om å gi akt på sin byrd, sier han også at hun skal ”hoc *viriliter* studeas adimplere” – han byr henne altså om å trakte ”som en mann” etter å gjøre som han ber om (Katarina, linje 586). Dette kan nok synes som en noe pussig oppfordring fra keiserens side. For hvorfor vil han at den kvinnen som han vil at skal gifte seg med ham, skal opptre med en manns mot? Dette blir likevel lettere å forstå når vi vet at mannens natur og egenart ble sett på som det sant menneskelige i den tidlige kristne kirken, noe kvinnen som nevnt bare kunne oppnå gjennom å forbli jomfru. Henstillingen til Katarina om å opptre med en manns mot gjengis dog ikke i den norrøne tradisjonen. Dette kan selvsagt skyldes det faktiske latinske forelegget som er benyttet, men uansett når og av hvilken grunn det er utelatt fra eller forut for den norrøne tradisjonen, så er det med på å tone ned dette motivet noe i den norrøne legenden.

I legenden om Katarina opptrer jomfruen ikke kun som ”mannlig” ved å holde fast ved sin jomfrudom og ved å opptre med mannsmot, hun gjør det også ved sin måte å ”tale i forsamlingen” på. Hun overgår, som vi ser i hennes møte med filosofene, sitt eget kjønn når det gjelder visdom og taleevne. Katarinas taleevne fremstilles også av keiseren som noe som

---

³¹⁸ Oversettelse (min): ”Men idet hun tok opp en *mannlig sjel* i *kvinnelig bryst*, gikk hun inn i tempelet sammen med tjenerne sine.”

må være av en annen verden, det vil si komme fra gudene, heller enn menneskelig tale (linje 277–80). Hun gir ham da en reprimande, og viser til at det er Guds, ikke gudenes, fortjeneste at hun kan tale med slik visdom som hun gjør. Hun overgår altså ikke bare det kvinnelige i sin måte å tale på, men også det menneskelige (les: mannlige). Slik fremstår hun som atskillig *visere* enn det man kan vente seg av en ung og svak jomfru. Katarina overvinner da også først og fremst sine motstandere ved hjelp av sine ords kraft, og ikke like mye ved å motstå ytre fysiske angrep mot sin kropp og person. Det samme gjelder også Cecilia, selv om Katarina briljerer med sine talegaver i større grad enn de andre jomfruene.

7.2. Den vise jomfru

Talene og dialogene i legendene kan på mange måter fremstå som det dramatiske klimaks i jomfrumartyrlegendene.³¹⁹ I legendene om Katarina og Cecilia ser vi hvordan styrke i troen kan gi selv unge piker ordets makt, slik at de evner å overbevise menneskene de kommer i kontakt med. Det er først og fremst gjennom talene sine, samt dialogen med forfølgeren og andre, at jomfruene opptrer som vise kvinner, og altså ”menn”. Som vi så i kapittel 5, er det dessuten vanlig at teologiske sannheter og dogmer uttrykkes gjennom og forklares i jomfruenes taler, og spesielt i legenden om Katarina. Hun snakker på denne måten med Guds egne, guddommelige ord. Katarinas talegaver overbeviser videre blant annet dronningen, ridderen Portfirius og andre om at kristendommen er sann, for hvordan kan ellers en ung, svak og skjønn kvinne overvinne de lærde i ordstrid og legge ut om kristen teologi på en så overbevisende måte?³²⁰ Også Cecilia representerer til en viss grad den vise jomfru som legger ut om kristen teologi, og som overbeviser om at kristendommen må være sann på grunn av sine taleevner – taleevner som overgår vanlige menneskers evner. Tiburtius sier for eksempel til henne at han ikke tror at en menneskelig tunge kan tale slik visdom og klokskap, og at han derfor heller tror at det er en Guds engel som taler gjennom munnen hennes (Cecilia, linje 320–23). Begge jomfruer opptrer på denne måten som misjonærer. Katarina fungerer som tidligere nevnt først og fremst som misjonær i større forsamlinger og overfor høytstående personer i samfunnet, som for eksempel dronningen og ridderen Portfirius. Cecilia virker på sin side i større grad innenfor familien, hun overtaler for eksempel sin ektemann og hans bror,

---

³¹⁹ Jf. for eksempel Robert Mills (2003:192): ”As Alison Elliott points out, the dramatic climax in martyrdom legends is not usually the moment of death itself, but the scenes of confrontation between the saint and persecutor prior to death; these scenes often contain a theatrical dynamic.”

³²⁰ Kirsten Wolf (1997a) drar paralleller til legenden om Kristina. Også Kristina har nemlig talegavene i orden, og det understrekes i legenden at hun er en kvinne. Begge disse sidene ved henne blir angrepet av forfølgeren, siden hun får både tungen og brystene kuttet av.

i tillegg til enkelte bipersoner, til å søke frelsen. Hun gjør dette ved å vise til grunnleggende kristne sannheter, som at det kun finnes *én* levende og sann Gud, at Gud er både én og treenig, at man ikke skal ha andre Guder enn ham, og at avgudene er avskyelige og utilstrekkelige. Hun legger også ut om for eksempel forskjellene mellom dette livet og det neste, skapelsen og Kristi virke på jorden.

Som jeg har vært inne på i kapittel 5, spiller mye av dialogene og talene til spesielt Katarina, men også Cecilia, på direkte sitater fra og allusjoner til bibelsteder og annen kristen ideologi, og det samme gjelder også til en viss grad for legendene om Margareta og Agathe. Legendene om Margareta, i alle fall den latinske, er likevel først og fremst preget av et språk som bygger på og minner om språket i salmene. Robert Mills (2003:194) beskriver jomfruens stemme som: "... *embedded in citational practice, a discursive performance that chimes with a chorus of other, not always harmonious voices – voices that variously precede, succeed and exceed the text and condition the latter's reception and meaning.*". Jomfruene bringer altså, gjennom sine taler, bønner og replikker, andre tekster og stemmer inn i legendenes fortolkningsrom. Dette er da fortrinnsvis stemmer og tekster av teologisk og religiøs art, noe som gjør at kutt og tillegg i disse replikkene, bønnene og talene i oversettelsen av legendene, kan få relativt store konsekvenser for tekstenes betydning og funksjon. Dialog- og taleelementene i legendene om Katarina og Cecilia er likevel som oftest ganske trofast gjengitt i de norrøne oversettelsene av disse legendene, noe som bidrar til at fremstillingen av dem som "vise jomfruer" kan opprettholdes også i en norrøn kontekst. Tilleggene i legenden om Katarina i AM 233a folio får likevel visse konsekvenser for fremstillingen av Katarina som taler i denne varianten av legenden, noe jeg har vært inne på tidligere (se kapittel 6.3). Dette vil jeg også komme nærmere inn på i dette kapitlet. Vi ser også noe av det samme i legenden om Agathe i samme håndskrift. Videre ser vi også til dels store endringer når det gjelder gjengivelsen av "Guds stemme" i legenden om Margareta – spesielt i bønnene i M1 (jf. kapittel 5.2).

Legendene om Katarina – visdom og misjon

Når Katarina taler til keiseren og folket første gang, snakker hun først over hodene på folk flest, men går så over til å fremføre argumenter på en slik måte at tilhørerne kan forstå henne. Hennes visdom har Gud som kilde, selv om hun altså i sin barndom og ungdom også har tilegnet seg alle de frie vitenskapene, samt ulike folkespråk (jf. Katarina, linje 88–90). Hun presiserer imidlertid at all den boklige lærdommen hennes er uten verdi uten Gud, for den

evner ikke å gi henne det evige liv. Hun siterer videre profeten: ”Perdam sapienciam sapiencium et intellectum intelligentium reprobabo” (jf. 1. Korinterne, kapittel 1:19).³²¹ Før Katarina må ut i ordstrid med vismennene til keiseren, kommer dessuten Herrens engel til henne og sier at hun ikke skal frykte diskusjonen med de vise, siden Kristus er med henne. For Kristus er visdommen (logos), som strekker seg mektig fra ende til ende (altså er overalt) og innretter alt søtelig: ”Sapientia namque Christus est attingens a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter” (jf. Salomos Ordspråk 8:1). I norrøn språkdrakt får vi en liten omskriving her, slik at vi leser: ”þuiat krlfr er fjönn speki þa er iapnan heþur uerit ok æ mun uera. ok þkipar øllum (lurum) fetliga. (ham er ofigranligr)”³²² (se linje 351–53). Etter at Katarina har talt til keiseren og folket hans første gang, ber han henne møte seg i hallen sin slik at hun kan diskutere med vismennene hans. Han undrer seg nemlig svært mye over klokskapen og skjønnheten hennes. Katarina går seirende ut av diskusjonen med filosofene. Først overvinner hun den viseste av dem, siden nekter de andre å prøve seg. De hevder nemlig at hennes tale ikke synes å være menneskelig, men derimot må være guddommelig (linje 389–90).

Når Jesus Kristus selv dukker opp i fangehullet for å trøste Katarina, gir han henne tre grunner for at han utroper henne til en hellig kvinne og lover henne evig glede (se linje 905–11). For det første så har hun kjempet den gode strid (jf. 2. Timoteus 4:7), for det andre fornektet hun ikke navnet hans foran menneskene (jf. Johannes Åpenbaring 3:8.), og for det tredje er det mange som har begynt å tro på ham for hennes skyld, og flere skal det bli. Det tredje viser da til en viktig funksjon Katarina har i legenden, nemlig at hun opptrer som misjonær. Det gjør hun for eksempel etter at hun har vunnet over vismennene i ordstrid. Hun sørger da for at de tar dåpen etter befaling fra Gud. Før disputten har nemlig Herrens engel kommet til henne og sagt til henne at Kristus, som er sann visdom, skal være med henne og sørge for at hun overvinner vismennene og fører dem på lysets vei. Etter at ordstriden er over, ber hun dem derfor om å tro og *bekjenne at de tror* på Faderen og Sønnen og Den hellige ånd, og at vår Herre Jesus kom fra himmelen og ble unnfanget ved Den hellige ånd og født fra jomfruens kjød, at han ble pint og sto opp fra de døde tredje dag, og at han rensket bort verdens skyld med sitt dyrebare blod. For dersom de tror på dette, skal de i sannhet være salige, for Kristus vil da tilgi alle deres synder og føre dem til himmelsk glede. Dette kan ha blitt forstått som en dåpshandling i den norrøne tradisjonen som ligger til grunn for AM 233a folio. Når

³²¹ Oversettelse (min): ”Jeg knuser de vises visdom og fordømmer de forstandiges forstand”. På norrønt: ”Glatá mun ek speki spekinga. ok lasta mun ek skilning skiliandi manna.” (linje 253–58).

³²² NB: Ordene som står i parentes mangler i Stock. 2. Dette håndskriftet ligger dermed nærmere GLat enn det 233a gjør (lakune i 429).

det i den latinske legenden står skrevet at de skal ”det suam confessionem” (gi sin bekjennelse), så er dette oversatt til ”giorrt huerr fem einn iætning fina” (233a, linje 445). Dette er imidlertid utelatt i Stock. 2, hvor det kun står at de skal tro.³²³ I dette håndskriftet mangler dessuten også opplysningen om at det var *den tredje dag* Kristus sto opp fra de døde. Siden alt tyder på at disse to håndskriftene (og 429) går tilbake på samme oversettelse, er det to sannsynlige forklaringer på denne forskjellen. Første mulighet er at dette er utelatt i selve oversettelsesprosessen, men da må den som står bak AM 233a folio ha hatt den latinske teksten tilgjengelig. Andre mulighet er at den som har skrevet av Stock.perg. 2 folio (eller et forelegg til dette) av en eller annen grunn har oversett eller utelatt dette i prosessen. Når det gjelder passasjen ”det suam confessionem” så er det da muligens snakk om en mer bokstavelig oversettelse som er utelatt. Det er i alle fall vanskelig å tenke seg at man bevisst har utelatt en anbefaling fra Katarina om å fremsi trosbekjennelsen. Det er heller ikke usannsynlig at avskriveren av AM 233a folio har tydeliggjort Katarinas handling her ved å gjøre det eksplisitt at det er trosbekjennelsen de skal fremsi, siden det er tydelig at han eller hun har vært opptatt av denne (jf. kapittel 6.3).

Katarina vinner over vismennene til den gode sak ved hjelp av gode argumenter i sin diskusjon,³²⁴ men det er ingenting som tyder på at det er kristendommens innhold som diskuteres, bortsett fra muligens i AM 233a folio. De overbevises derimot gjennom det faktum at en svak kvinne greier å seire over dem i diskusjonen – siden det beviser makten til Gud, som står bak henne. I samtalen mellom Katarina og dronningen er det imidlertid selve troens innhold som står i fokus. Dronningen er allerede overbevist om troen på Kristus. Legendene nevner ikke når dette skal ha skjedd, men antagelig er hun blitt overbevist gjennom Katarinas diskusjon med Keiseren; hun er i alle fall svært imponert over jomfruens skjønnhet, som hun ser på som overjordisk (lik en engels). Alternativet er at hun har trodd på Gud hele tiden, men det er nok ikke trolig. Katarina gir nemlig Gud æren for at dronningen er i stand til å tro og dermed kan oppnå evig glede, og hun forklarer det med at det er lønn for den kjærligheten dronningen har vist henne ved å besøke henne i fengselet. Hun viser da også til Kristi ord til de kvinnene som besøkte ham i fengselet: ”i fangehullet var dere og besøkte meg” (jf. Matteus 25:36). Dronningen er dessuten bekymret for at hun ikke fortjener tilgivelse for sine synder og at hun vil forlate troen på Gud når hun møter pinslene fra den grusomme

---

³²³ NB: Lakune i 429.

³²⁴ NB: også i legenden om Katarina skjer det at tilskuere omvendes etter mirakler som skjer rundt jomfruen heller enn på grunn av hennes overbevisningskraft; for eksempel etter at saghjulene som skal skremme henne ikke har den funksjonen de var tiltenkt, men i stedet ”løper løpsk” og tar livet av en rekke hedninger som er samlet for å se på (jf. linje 1082–88).

husbonden (den største synd); hun understreker nemlig at hun er av skrøpelig natur (hun er jo kvinne). Katarina trøster henne da, og ber henne om å drive denne frykten ut av hjertet sitt og finne glede i Gud, som vil gi henne den styrken hun trenger. De onde menneskene har dessuten ingen makt til å påføre de gode noe vondt, med mindre Gud tillater det.

Katarina i AM 233a folio

Legenden om Katarina fremstår, som nevnt i kapittel 4, som svært trofast oversatt til norrønt, og dette gjelder altså også fremstillingen av henne som en vis kvinne. Bibelsitater og øvrige henvisninger til teologi og hellige skrifter gjengis som regel, selv om uttrykksmåte og innhold i enkelte tilfeller kan forenkles noe. Katarina fremstår derfor ganske likt i den latinske og den norrøne oversettelsen – i alle fall som taler. Unntaket fra dette er den norrøne legenden slik den fremstår i AM 233a folio, siden mange av de tilleggene vi ser i dette håndskriftet som nevnt er å finne i nettopp talene og replikkene til Katarina. Det finnes også en del tillegg hvor for eksempel Katarinas taleevne og klokskap, eller hennes høviskhet og skjønnhet (se kapittel 7.3), hylles ut over det vi ser i den latinske grunnteksten. I de tilleggene hvor hennes taleevne og klokskap berømmes, ser vi dessuten ofte at det understrekes at denne klokskapen hennes kommer fra Gud, og at det er en guddommelig kraft som taler gjennom hennes munn. Filosofene bruker for eksempel dette som en unnskyldning for ikke å ville disputere med jomfruen etter at den viseste av dem har lidd nederlag (i 233a):

Man uir meyar þessar er langt vm þram ætlan eða vír þpekínga. þui at goðdomar ok godligr kraptar fcyðia hana ok tala þyrir munn hennar (linje 391–93)

Også tilskuerne har en tilsvarende reaksjon på den fremste filosofens nederlag, men også dette kun i 233a. Både dette og det ovenfor nevnte tillegget kommer i en del av teksten der håndskriftet ellers følger den latinske grunnteksten nært. Vi hører både i GLat og i 233a at Katarina først begynner å diskutere med den av filosofene som har høyest rang, og at hun overvinner ham. I den latinske teksten fortelles det at hun gjør dette ved å legge ut om de tre filosofiske vitenskapene; fysikk, etikk og logikk, og dessuten også ved hjelp av svært vise, filosofiske slutninger (linje 364–69). I 233a er fortelleren imidlertid noe mindre spesifikk med hensyn til hvilke vitenskaper som diskuteres, nemlig: ”ollum þrautum ok íþrottum. þem er þau þkylldu þreyta”. Håndskriftet har deretter tillegget:

þva at allir undruðuz útro hennar ok malfnilld ok fannleikþ þram burd ordanna. huerfu hun leiddi þram noglíg vírni. bædi hínþ þorna lógmalf ok hínþ nyia. með huerum þinum malf enda aþ þyndum dæmum. ok þpaþogum heilagra þeðra ok þpa manna (linje 370–75).

Dette tillegget kan kanskje forstås som en erstatning for henvisningen i den latinske teksten til etikk, logikk og fysikk, men altså med en mer kristen, teologisk slagside. Man vil da kunne tolke ”*hínf þorna lógmaþ ok hínf nýja*” som loven i henholdsvis det gamle og det nye testamentet. Dette passer også godt med fortsettelsen av tillegget. Et alternativ ville imidlertid være å tolke dette som en henvisning til lovtekster før og etter trosskiftet på Island.³²⁵ Gjennom tillegget understrekes dessuten også tilskuernes reaksjoner på både klokskapen og taleevnene hennes, og i og med at de undrer seg så fælt over dette tydeliggjøres dette motivet i teksten. Katarina fremstår slik som mindre bevandret i de klassiske vitenskapene i denne norrøne varianten enn i GLat, samtidig som hennes kjennskap til den kristne tro betones noe mer her. Dette gjelder forøvrig også til en viss grad de andre norrøne håndskriftene, som her har en nærmest likelydende gjengivelse av innholdet i den latinske legenden som det 233a har, men som mangler tillegget i linje 370–75. Også andre steder i legenden er Katarinas kjennskap til de klassiske vitenskapene noe mindre spesifikt fremstilt i de norrøne variantene enn i grunnteksten. Dette gjelder for eksempel når Katarina, ifølge GLat, står foran Janus’ tempel og blant annet diskuterer med keiseren ved hjelp av mange forskjellige gåter og ved å benytte både allegoriske og metonymiske slutninger. Dette gjengis i de norrøne tekstene med at hun ordla seg med ”*spakligum gátum ok utrligum malsendum til tekinnna dæma*”. Det at Katarina er boklærd og har kjennskap til alle frie vitenskaper og endog mange ulike språk, noe vi får høre i begynnelsen av den latinske legenden (se linje 85–93), er imidlertid gjengitt i den norrøne oversettelsen – i alle fall i Stock. 2 og 429. Det synes også å ha vært gjengitt på samme måte i 233a, men dette håndskriftet mangler begynnelsen av legenden, og begynner først midt i denne introduksjonen av jomfruen (fra og med linje 89, med ”...lis heita”), slik at det kun er det at hun kan mange språk som kommer tydelig frem her. Skiftet av fokus fra klassisk kunnskap til bibelsk kunnskap i de norrøne håndskriftene, og da spesielt i 233a, er likevel tydelig. Vi ser også at Katarina henviser til allmenn kristen visdom i flere av de øvrige tilleggene i 233a (jf. også kapittel 6.3). I sine svar til dronningen deler hun for eksempel av sin fromme innsikt ut over det som vi allerede har sett i GLat, i og med at hun både sier at dronningen må ”*þagna i ollum lutum þeim er þu þolur þyrir hans naþni. ok hugfa at þola alt þyrir hans aft*” (linje 729–30), og at ”*Allir verdleikar heilagra manna geraz af guds mildi ok fcyrk*” (linje 734–35).

³²⁵ Vi kan også se andre mulige referanser til islandske lovverk i tilleggene i AM 233a folio, for eksempel i legenden om Agathe, i listen over de udådsmenn som avgudsbildene er laget etter. Denne kan minne om opprimsinger av forbrytere i islandske lovtekster: ”... *hinum uerftum monnum. er uert haþa i heiminum. er a allan hátt voro pullir af diópulligum golldrum. ok görmingum. ok þar með af allzkonar pullþnaði. ok hordómum. morðum ok odaðauerkum.*” (jf. kapittel 6.1).

Tydeliggjøring og forenkling av ulike sider ved det kristne budskap er også en åpenbar strategi i andre tillegg i dette håndskriftet, og kan sees også i de øvrige norrøne håndskriftene. Katarina viser for eksempel stadig til Kristus når hun skal berolige dronningen i samtalen med henne, siden dronningen som nevnt frykter både Guds straff og sin egen svakhet i møte med pinslene. I den latinske grunnteksten forklarer Katarina først dronningen hvorfor hun ikke bør frykte husbondens pinsler, og hun stiller det retoriske spørsmålet om det ikke er slik at menneskenes skritt i dødskampen er styrt av Herren, og videre om hva menneskers vrede og oppblåste overmøt egentlig er verdt. Hun fortsetter så med å understreke at de onde ikke har makt til å påføre de gode noe, bortsett fra det som Guds forsyn gavmildt lar dem gjøre. Det har nemlig Guds sønn sagt. Katarina viser da til Pilatus' ord til Jesus: "Vet du ikke at jeg har makt til å korsfeste deg", og Jesu svar: "du har ikke annen makt over meg enn den som er gitt deg av Gud.". Replikken er imidlertid utvidet på flere punkter i 233a, spesielt i begynnelsen og slutten av passasjen (se linje 736–51). For det første gjøres her det retoriske spørsmålet om hvem som styrer menneskets gange på dødsveien om til en konstatering: de helliges vei styres av Herrens forsyn. Det legges også til at de helliges fortjenestefulle handlinger skjer på grunn av Gud. Dessuten besvares spørsmålet om hva menneskenes vrede osv... er verdt, nemlig "vist allz enskis", mens svaret er underforstått, og oppfattes nok som selvsagt, i GLat og Stock. 2 (lakune i 429). Passasjen utvides deretter med en konstatering som ikke er å finne i den latinske grunnteksten, men derimot i de øvrige norrøne håndskriftene i tillegg til i 233a. Her understreker Katarina ytterligere at Guds sønn på denne måten har styrket sine tjenestefolk til å svare sine motstandere: "Nu vit þat drötning. at guds sonr hefur sva styrka sína þionofumenn til andjuara ok spurninga." (linje 752–54), med en avsluttende presisering, men kun i 233a, om at han gjør dette for at de skal kunne overgå filosofene i visdom: "at þeir fígra fpekı fpekinga" (linje 754) – altså med en henvisning til den bibelallusjonen (1. Korinterne, kapittel 1:19) som vi ser tidligere i legenden (jf. linje 252–58). Dette tillegget i de norrøne tekstene utgjør en overgang mellom to bibelsitat i den latinske legenden. Først viser Katarina til at Kristus har sagt at "du" har ingen makt over meg uten den som er gitt deg av Gud (Johannes 19:11), og deretter viser hun til at Kristus har sagt at han har gitt oss taleevne og klokskap slik at vi kan svare motstanderne våre (Lukas 21:15). I den latinske grunnteksten får dette siste sitatet stå alene, mens sitatets implikasjoner altså gjøres tydeligere i den norrøne tradisjonen. Det at Katarinas taleevner er Guds fortjeneste blir slik tydeligere artikulert i den norrøne oversettelsen av legenden enn i den latinske grunnteksten. Videre, når Katarina spør om hva som kan være mer gagnlig enn dette løftet og mer verdifullt enn en slik lønn, så

legges det i 233a til: ”þvíat helgir menn guds taka þyrir fjundlugar þinur eilíþva dyrd himinríkis þagnada endalaufa med gudi” (linje 763–65). Dette har egentlig ingenting med den umiddelbart foregående utlegningen å gjøre, men det kan virke som om avskriveren her har villet minne om at man også får lønn i himmelen. Evnen til å svare sine motstandere har kanskje ikke blitt oppfattet som tilstrekkelig til å kunne kalles den mest verdifulle lønn?

Cecilia og Agathe som ”vise jomfruer”

I legenden om Cecilia kan vi, i likhet med i legenden om Katarina, se en rekke bibelsitater og allusjoner i hovedpersonens taler og replikker, noe som gjør at jomfruen fremstår som vis og velbevandret i teologisk kunnskap. Dette er spesielt tydelig i de passasjene der Cecilia fremstår som en slags misjonær, som overbeviser sin ektemann, hans bror og enkelte andre om *den rette* tro. Hun får imidlertid hjelp til selve dåpshandlingen og til å føre bevis for troen av selveste pave Urban. Det er for dermed ikke Cecilia selv som omvender sin ektemann, Valerianus, hun fungerer heller som en katalysator. Det er først og fremst overfor ektemannens bror, Tiburtius, at Cecilia opptrer som misjonær selv. Tiburtius undrer seg over den overveldende, søte blomsterduften som han kjenner når han kommer på besøk til sin bror og hans nye kone, en duft som får ham til å føle seg rensset. Valerianus begynner da å fortelle ham om årsakene til denne duften og sin nye tro. Han ber også sin bror om å omvende seg til troen på den ene og treenige, sanne Gud. Når Tiburtius ber broren utdype hvorfor han ivrer for dette, tar Cecilia over og legger ut om de kristne sannhetene, blant annet om avgudenes mangler og synder, fordelene ved det neste livet fremfor dette, og om Gud, skapelsen og treenigheten. Hun forklarer også Tiburtius om frelsen, og hun forklarer ham utførlig om Kristi virke på jorden – hun gir kort sagt en versjon av frelsesfortellingen. Når Cecilia er ferdig med å legge ut om dette, kaster Tiburtius seg til jorden og sier, som nevnt, at det ikke forekommer ham som om hun taler med en menneskelig tunge, men at det må være Guds engel som taler gjennom henne på grunn av den store forstand som hun utviser (linje 320–23). Også Cecilia – liksom Katarina – har altså fått sin innsikt og kunnskap fra Gud selv. Hun er en vis jomfru, men kun ved Guds nåde. Hun er dessuten bedre i stand til å svare for seg enn det hennes ektemann er, fordi hun, som hun selv sier, er blitt undervist av *Kristi* (*Guds* i de norrøne tekstene) visdom fra ung alder av. Fremstillingen av alt dette er mer eller mindre lik i den latinske grunnteksten og i den norrøne oversettelsen av denne, slik den fremstår i de bevarte håndskriftene, men selve frelsesfortellingen er noe parafasert i de norrøne håndskriftene, spesielt i 429 (jf. linje 341– 492). Svært mye av innholdet er likevel tatt med, slik at det ikke

er store ulikheter i fremstillingen av Cecilia som taler mellom GLat og den norrøne oversettelsen av legenden.

Agathe fremstilles på sin side ikke i like høy grad som en ”vis jomfru” i den latinske legenden, som Katarina og Cecilia. Hun argumenterer riktignok godt for seg til tider, og Agathe viser for eksempel til hva den treenige gud har utført for menneskene, men hun benytter seg atskillig mer av skjellsord og mindre av bibelord enn det som er tilfellet for Katarina. Agathe fremstilles likevel noe mer som en vis jomfru i 233a enn ellers, i og med innholdet i enkelte av tilleggene her. I kapittel 6 så vi på et par lengre tillegg i dette håndskriftet, hvor blant annet avgudene og den hellige treenighet ble berørt. Disse har selvsagt betydning for hvordan jomfruen fremstilles som taler, og spesielt tilleggene berørt i kapittel 6.3, hvor hun gjengir en del av innholdet fra frelseshistorien og trosbekjennelsene, medfører at jomfruen fremstilles som noe mer kunnskapsrik i forhold til kristne sannheter enn i den latinske grunnteksten og den norrøne versjon 1 av legenden. Et annet og liknende tillegg åpner med at Agathe påpeker hvorfor Gud har gjenspekt brystene hennes, og fortsetter med en svært positiv bedømmelse av Agathes taleevner:

... þýrir dyrd heilagf nafnf fínf. at oll ueralldar bygdin úti epalaúft engan annan vera fannan guð allra lúta fkapara ok laufnara ok græðara. lípanda ok ríkianda utan enda amen En er heilóg Agatha lauk fínni ræðu með fíollum þramburð ok fuo miklum guds krapti. at allir undruduz er hia uoro. (se linje 389–94)

Det at det fortelles at tilhørerne undrer seg over jomfruens taleevner, er et motiv som vi tidligere også har sett i legenden om Katarina. Slik blir også Agathe noe mer en ”vis jomfru” i AM 233a folio enn ellers.

Margareta og Guds ord

Den latinske Mombritius-versjonen av legenden om Margareta har, som nevnt i kapittel 5, flere referanser til vers i *Salmenes bok*, samtidig som den i stil og billedbruk speiler stilen i salmetekstene. Dette gjelder først og fremst i den direkte diskursen i Margaretas bønner, som er inspirert av språket i salmene og tar i bruk bibelsitater og liturgiske formler. Slik sett fremstå også hun som ”lærd” i den kristne kirkens budskap. Margaretas replikker og bønner er imidlertid noe forkortet i M2, og sterkt reduserte i M1, noe vi så i kapittel 5.2. Av direkte sitater hentet fra *Bibelen* i denne legenden er, som nevnt i kapittel 5.1, så og si alle relativt trofast gjengitt i M2. mens tre av fire sitater enten er delvis omskrevet eller utelatt i M1. Når det gjelder sitater fra og referanser til salmene i bønnene og takksigelsene som vi finner i legenden, utelates dessuten de aller fleste i M1. Av minst ti klare referanser til språket og

billedbruken i salmene, er det kun tre som er å gjenfinne i denne versjonen (to av dem i første bønn). Videre ser vi, som nevnt i kapittel 5.2, at typiske bønneformler ofte kan utelates her.

I versjon 1 av den norrøne legenden om Margareta, er det altså en tydelig tendens til forenkling i eller utelatelse av bønnene og takksigelsene i forhold til den latinske grunnteksten. Lengre bønnesekvenser er gjerne erstattet med kortere, som for eksempel i første bønn. I GLat ber Margareta her om at sjelen hennes ikke må søles til, troen hennes skitnes til, kroppen hennes besudles, innsikten hennes endres eller ”perlen” hennes kastes i gjørma, og hun ber også om at sansene hennes ikke må påvirkes av den onde og uforstandige djevelens skamløshet (Margareta, linje 75–80). Det meste av dette gjengis i M2, mens hun i M1 kun ber om at hennes jomfrudoms skjønnhet ikke må spilles (jf. kapittel 5.2). Når lengre bønnesekvenser fra GLat reduseres i M1, skjer dette dessuten gjerne ved at lengre hyllester av Gud eller referanser til hva Han har utført, for eksempel i skapelsen, erstattes med kortere bønneformler som er vanlige i de mest kjente kristne bønnene, som trosbekjennelsen og Herrens bønn (Fadervår), eller i liturgi og gudstjeneste. Et eksempel på dette ser vi når korrelatet Gud, i stedet for lengre sekvenser med flere påfølgende relativsetninger der hans gjerninger beskrives, rett og slett får predikatene ”sa er á himnum er” (du som er i Himmelen) eller ”skapari himins ok jardar” (himmelens og jordens skaper) – altså åpningssekvensene fra henholdsvis Herrens bønn og Trosbekjennelsen. Dette er, som beskrevet i kapittel 6, bønner som alle troende skulle kjenne til og kunne. I både i den fjerde (linje 282–303) og den femte (linje 339–52) bønningen utelates for eksempel det meste av hyllesten av Gud og henvisningene til hva han har skapt i åpningen av bønnene. I bønn fem er kun ”hør du (meg) allmektige Gud” gjengitt i begge varianter av versjonen, mens 233a dessuten også har: ”du som er i himmelen, og bant djevelen Belzebub og alt har i din hånd”. I åpningen av bønn syv (linje 615–43), utelates også hyllesten av Gud. Det som gjenstår av åpningssekvensen er dermed det vanlige ”hey:du bæn mína”. Og også i bønn seks (linje 567–82), hvor åpningen av bønningen og dermed hyllesten av Gud ellers er gjengitt nesten intakt, ser vi at ”qui regnas in aeternum (du som regjerer i evighet) er erstattet med ”hey:du bæn mína”. ”Herre, Hør min bønn” er et vanlig tilrop i gudstjenestens liturgi. Hyllesten av Gud er også ellers gjerne utelatt eller sterkt redusert. I takksigelsen til Margareta (linje 371–96) er den nesten fullstendig utelatt. Hele takksigelsen er faktisk utelatt i 233a folio, mens enkelte elementer er gjengitt i 235, som for eksempel at hun lover Herrens navn, og at hun sier at hun ser sjelen sin gledes og draken bundet, og at hun derfor vil takke ham, den hellige Gud, og love Ham, den udødelige konge. I den latinske teksten er lovordene om Gud imidlertid mange flere, og listen over hva hun ”ser” mye lenger.

Én bønn er fullstendig utelatt i versjonen 1 av legenden (bønn tre, linje 236–55). Den latinske bønningen inneholder tre klare referanser til salmene. Margareta ber om at hun er omringet av fiender (med blant annet en referanse til salme 22:17), og hun ber ham reise seg og verge henne (referanse til salme 35:2) og redde sjelen hennes fra hundens hånd og henne selv fra løvens munn (salme 22:21–2). Hun ber videre om at Herren må trøste henne og gi henne håp, og at han må sende henne en due fra himmelen, som kan komme henne til hjelp, slik at hun kan bevare sin jomfrudom hel og overvinne sin fiende. Hun ber også om at hun må få se fienden ansikt til ansikt, for hun vet ikke hvorfor han kjemper mot henne. Alt dette er altså utelatt i M1. Samtidig er liknende henstillinger og bønner også utelatt i andre av bønnene; for eksempel henstillingen om at Margareta må få se den hun kjemper mot og få samtale med ham, siden hun ikke vet hvorfor han kjemper mot henne (bønn fire, linje 292–4). Eller henstillingen om at Gud må sende henne helsedugg eller en due fra himmelen, som kan lindre plagene hennes og gi henne evig glede (bønn to, linje 189–94). I samme bønn utelates også henstillingene om at Gud må frelse henne fra fiendene hennes (se linje 181), og fra de ondes og bøddelens hender (se linje 189–90). Disse henstillingene og bønnene gjengis enkelte ganger med langt kortere utsagn, utsagn som likevel gjengir essensen i den latinske bønningen, for eksempel: ”ok lat mik *egri* ottaz meimlêti” i den andre bønningen (linje 193). Og hovedbudskapet i henstillingene kan ofte være gjengitt i andre deler av teksten, siden mye av dette er oppfordringer som gjentas flere ganger, med mer eller mindre liknende ordlyd, i GLat. I bønn fem (linje 339–52) gjengis for eksempel en oppfordring om at Gud ikke må la draken seire over henne, men igjen er insisteringen på at hun ikke vet hvorfor udyret kjemper mot henne (og vil sluke henne) utelatt. I bønn fire gjengis videre en enkel bønn om å få se fienden og kjempe mot ham; altså deler av det som ble utelatt i bønn tre. Det er da også viktig for handlingsgangen at det blir nevnt. Noen av utelatelene kan dermed forstås som utelatelser av gjentatte elementer. Det er likevel slik at ett og annet av de for jomfrumartyrlegendene typiske motivene som vi finner i GLat utelates fullstendig på grunn av de store kuttene i disse delene av legenden. Den tidligere nevnte kontrasten mellom den himmelske far (som ikke må forlate henne) og Margaretas jordiske far (som har forlatt henne) reduseres sterkt, blant annet ved at Margaretas egne insisteringer på dette i bønnene utelates. Dette ser vi for eksempel i bønn fire (linje 287–90). I bønn fem utelates dessuten insisteringen på at Gud må lytte til Margareta og ha miskunn med henne, fordi hun er alene og farløs (linje 345–46).

Mange av elementene i den latinske grunnteksten, og da spesielt i talene, spiller altså på uttrykksmåtene i evangeliene og spesielt i salmene. Dette er sjelden gjengitt i de norrøne talene i M1. Også andre av de mer kontemplative delene av legenden om Margareta er utelatt

i denne versjonen, både i Margaretas egne replikker og taler og i for eksempel englenes lovprising av Gud idet hun hentes opp til himmelen. Mye av dette har ganske lite å si for fortellingens fremdrift ("tomme" uttrykk innholdsmessig), men det kan ha stor betydning for den teologiske betydningen i og tolkingen av teksten. Mye av det som utelates er som nevnt dogmatiske og bibelske uttrykk. Også en rekke allusjoner til *Bibelen* generelt og salmene spesielt er utelatt, og det som gjenstår er altså "klisjéer" fra vanlig og folkelig trosbekjennelse og kult. Vi ser altså en overgang fra en mer retorisk, beskrivende og gjentakende stil med allusjoner til evangeliene og salmene i de latinske tekstene, til en enklere stil i de norrøne tekstene, med fokus på narrativet. Mens språket i den latinske tradisjonen altså alluderer til evangeliene, mister flere av de norrøne versjonene dette nivået i teksten. Resultatet blir en mer narrativ stil – også i jomfruens munn – på bekostning av den religiøse, retoriske og deskriptive stilen i den latinske teksten. En annen følge av alle omskrivingene, utelatelser, forkortelsene og tilleggene i de norrøne tekstene, er et skifte innenfor den narrative modusen. Når beskrivelser blir utelatt eller introdusert, fører nemlig dette gjerne til en endring i tekstens fortellerytme og varighet. Dette får så igjen følger for tekstenes uttrykk og fremstillingen av taleren hvis replikker og bønner det kuttes i. Margareta fremstår som langt mindre veltalende og skriftlærd i denne versjonen av legenden – og altså mye mindre som en "vis kvinne".

7.3. Jomfruens skjønnhet

Jomfruene i legendene om hellige kvinner blir ofte beskrevet som spesielt skjønnne, og de blir derfor utsatt for mennenes lystne blikk. Dette gjelder både Margareta og Agathe, og til dels Katarina. Olibrius higer etter Margareta fra det øyeblikk han ser henne første gang, og han nevner hennes skjønnhet som årsak til at han vil la henne ha det godt i huset hans. Kvintian begjærer på sin side Agathe både på grunn av hennes rikdom og hennes skjønnhet. Katarina presenteres først (og fremst) som en klok jomfru, men det nevnes likevel at hun er svært vakker, og at alle som ser henne undrer seg over hennes skjønnhet (linje 115–17). Når keiseren viser interesse for henne, så skjer det på grunn av både hennes klokskap og hennes skjønnhet (linje 203–9). Keiseren tiltaler i tillegg Katarina som "den fagreste møy". Cecilia presenteres i første omgang ikke som skjønn og vakker, men som gudfryktig. Hennes skjønnhet nevnes kun så vidt i legenden, og er noenlunde likestilt med den ungdommelige

skjønnhet som også Tiburtius og Valerianus prises for av bøddelen: ”O iuventutis flos purpureus” (linje 715).³²⁶

Jomfruenes skjønnhet er imidlertid ikke nødvendigvis et tegn på at de skal forstås som seksuelle objekter, selv om en del kritikere som tidligere nevnt gjerne hevder dette. Robert Mills (2003:190) skriver for eksempel at jomfruene beskrives som så fysisk attraktive at de bokstavelig talt selv leder den hedenske forfølgeren til å synde. En slik forståelse av jomfruene som ”fristerinner” på grunn av sitt utseende blir imidlertid lett anakronistisk, eller i alle fall litt for enkel. Skjønnhet er i middelalderens kristne ideologi noe atskillig mer komplekst mer ren fysisk tiltrekningskraft. Augustin ser for eksempel på det skjønne som bevis for Guds godhet. Skjønnhet gir på denne tiden også, ifølge Umberto Eco (2004), konnotasjoner blant annet til god helse, god moral og høy byrd, men også til lys, harmoni, helhet, funksjonalitet og riktige proporsjoner; de tre første er da spesielt viktige i forhold til jomfruene, mens de fem siste først og fremst er viktige i forhold til antikkens og middelalderens kunst, musikk og arkitektur. Tanker om at riktige proporsjoner, helhet (uskaddhet) og lys er viktige for å skape skjønnhet, kan imidlertid også relateres til menneskelig skjønnhet, i og med at dette er faktorer som viser til Guds skapende kraft som en forutsetning for nettopp skjønnhet (også menneskelig). Skjønnhet blir slik et tegn på det guddommelige – og altså det gode – siden proporsjon blir et metafysisk prinsipp som viser til helheten og harmonien i kosmos, og siden skjønnhet viser til at et objekt (eller en person) er riktig skapt ut fra den funksjonen det (hun) skal fylle. Flere elementer i legendene selv peker videre mot at det ikke er meningen at vi skal se på forfølgerens handlinger som jomfruenes egen ”feil”, og forårsaket av deres skjønnhet, selv om skjønnheten riktignok er blant de tingene som gjør at interessen for jomfruene vekkes i første omgang.

I middelalderen så man det slik at Gud hadde skapt verden og ordnet alle tingene i den i forhold til orden og mål. Guds verk var slik *kósmos* – orden – og sto i opposisjon til primitivt kaos (jf. Eco: 2004:83–5). Dette Guds verk viste seg i naturen, som en kraft iboende hele skaperverket, og naturen var på denne måten som ”en bok skrevet av Gud selv”. Ifølge dette synet er naturen, og alt som er i den, av Gud. Verdens skjønnhet og utsmykning er derfor basert på den formen ting fikk i skapelsesprosessen. Dersom noe er vakkert, så er det på grunn av at det utfyller sin funksjon, er harmonisk og helt, riktig og proporsjonelt skapt. Skjønnheten blir slik mye mer en ideell forestilling enn en fysisk realitet, og verdslig skjønnhet blir kun en imitasjon og en refleksjon av den ideelle eller guddommelige skjønnhet

---

³²⁶ Oversettelse (min): ”O, ungdommens purpurfargede blomst ...”. NB: også Cecilia kommenterer sin ektemanns ungdommelige skjønnhet (se linje 48–9).

– det skjønne er derfor også det som reflekterer det gode og det guddommelige best. Mye av antikkens og middelalderens filosofi og teologi omkring skjønnhet viser, som nevnt, først og fremst til ting, kunst og bygninger heller enn mennesker, men dette betyr ikke at ikke også menneskelig skjønnhet kan forstås som et uttrykk for at noe er nært Gud, moralsk, rent, helt, friskt og lyst. God helse viser for eksempel at Gud holder sin hånd over en og at en ikke er mottakelig for djevelens, demoners og avguders korrumperting – som viser seg i sykdom og dårlig helse. Helse, det at man var *sanus*, viste dessuten opprinnelig til at ens hud hadde rosatoner, heller enn å være blek og sykkelig; altså at man var vakker. Liksom edelstener er vakre fordi de fanger og reflekterer det guddommelige lys, er også jomfruene Guds edelstener som med sin skjønnhet (og gode helse) reflekterer godhet, renhet og en ulastelig levemåte. Margareta bærer til og med navnet til en edelsten – margeritten – som betyr perle.

Det at skjønnhet er et bevis på at jomfruen er ren, frisk og blir vist nåde av Gud, er ganske tydelig i legendene, og spesielt i legenden om Katarina. Dette ser vi for eksempel når flere av jomfruene, etter å ha oppholdt seg i fengselet i lengre tid uten (tror forfølgeren) mat og drikke, ikke har tatt nevneverdig skade av dette på kroppen. Katarina trår dessuten frem for keiseren og tilskuerne med en lysende skjønnhet etter å ha sittet fengslet uten mat og drikke i tolv dager. Tilskuerne undrer seg da svært, og det nevnes at keiseren hadde håpet at hun skulle være knust av sult og fangenskap. I den norrøne tradisjonen er årsaken til at alle undrer seg da uttrykt noe mer eksplisitt enn i den latinske grunnteksten. Her fortelles det at keiseren og alle andre som ser henne, undrer seg fælt over at hennes oppsyn var slik (de ser henne ”*hardla biarta ok þekkiliga*”), siden de tenkte at hun ville være kommet i nød av sult (linje 931–37). Og i 233a legges det også til: ”*επιτιρ ηυι ηεμ μαννζ εδλι var τιτ*” (linje 938). I 429 er faktisk også ”*þekkilig*” erstattet med ”*heilagleg*”.

Det at jomfrumartyrene og andre i legendene beskrives som skjønne, kan nok i tillegg også leses som et uttrykk for at de er vakkert kledd (altså av høy byrd). Skjønnhet var nemlig ikke kun noe naturlig, den kom også av hvordan en ting var utsmykket. Isidore av Seville uttrykker for eksempel, ifølge Eco (ibid, side 113) at ”... just as the decoration of a façade adds Beauty to the buildings and rhetorical decoration adds Beauty to discourses, so does the human body appear beautiful thanks to natural ornaments (the navel, the gums, the breasts), as well as artificial ones (clothing and jewellery)”. Det at jomfruene (og andre) er av høy byrd – og dermed godt kledd – kan derfor være én av årsakene til at de beskrives som vakre. Det er blant annet brukt fargesymbolikk for å uttrykke jomfruenes vakre bekleddning og høye byrd. Katarina er således født ”*in purpura*” (i purpurfarget tøy), noe som blir oversatt med at hun

vokste opp i sin fars (altså kongens) hall (linje 242). Innholdet som fargesymbolikken skal uttrykke gjengis altså, men mer prosaisk og i lettere forståelige ordelag. Purpur var nemlig en svært dyr farge, og ble altså kun båret av de høyere lag i samfunnet. Jomfruens skjønnhet og byrd knyttes slik indirekte til hennes bekledding i GLat, mens det med omskrivingen i den norrøne legenden er hennes oppvekst og høye byrd som betones.

Også i andre tilfeller er det jomfruens ”decor” som hylles i de latinske grunntekstene, og ikke deres ”pulchritudo” eller det at de er ”spetiosa”. *Decor* kan bety både skjønnhet/ynde og ”det som sømmer seg”, og etymologisk henger det sammen med *decoratio* – altså utsmykning. Når Katarina trer ut av fangehullet etter å ha sittet der i flere dager uten mat og drikke, undrer man seg over hvor hennes lysende skjønnhet (”decoure inradiata fulgeret”, linje 931–32). Det er også hennes ”decoure” keiseren benytter som årsak for å velge henne ut blant alle andre kvinner og som dronning (961–62), og ikke hennes ”pulchritudine”. Også i legenden om Margareta får vi innslaget der tilskuerne ber jomfruen gi etter for forfølgeren og blote, slik at hun ikke forspiller sin ungdom og skjønnhet: ”O qualem decorem perdidisti propter incredulitatem tuam”³²⁷ (linje 205–6). Vi kan også her merke oss at ordet som benyttes for skjønnhet er ”decorem”. Dette er imidlertid ikke gjengitt i M1, hvor tilskuernes rolle reduseres til at de gråter når de ser pinslene jomfruen utsettes for (linje 201–9). I M2 gjengis det med at de ber henne om ikke å forspille sin ”pęgrdr”. Og når tilskuerne i legenden om Cecilia jamrer seg over at en så vakker, nobel og klok jomfru ønsker å gå i døden, ber de henne tenke seg om slik at hun ikke mister sin skjønnhet (det vil si både *decus* og *pulchritudinem*, se linje 823–25).

Jomfruens skjønnhet og helse har, liksom andre verdslige ting, ingen egenverdi. Det er, ifølge Eco, ikke merkelig at man i en epoke preget av endring og kriser, søkte kunnskap basert på stabile og evige verdier, og dermed så alt som hadde med forgjengelighet og kroppslighet som av det onde. Boethius reflekterte for eksempel over skjønnhetens forgjengelighet i *The Consolation of Philosophy*, og mente ytre skjønnhet var ”yet more fleeting than the passing of flowers of spring” (Eco 2004:91). Denne ideen bygger på *Bibelen* (jf. for eksempel Jesaja 40:6–7), og vi finner den igjen i legenden om Katarina. Katarina sammenlikner nemlig den verdslige skjønnheten med en åkerblomst som blomstrer i dag, men visner i morgen (se linje 1028–32). Katarina påpeker også overfor keiseren at skjønnhet ikke er noe man kan holde fast ved, bortsett fra den skjønnheten som aldri ender og aldri visner; det vil si det evige liv og hennes kjærlighet til Jesus Kristus. Katarina setter altså selv tingene

---

³²⁷ Oversettelse (min): ”O, hvilken ynde du har mistet på grunn av din vantro.”

i perspektiv her – verdslig skjønnhet er ikke noe å trakte etter i lengden. Også Cecilia er inne på dette når tilskuerne gråter og klager fordi en vakker, klok og høvbåren jente vil velge døden, og de ber henne om ikke å forspille det hun har, nemlig sin ungdoms skjønnhet, og det hun blir tilbudt av Almakius, det vil si stor ære (jf. linje 820–25). Cecilia svarer da at martyrdøden ikke medfører at hun mister ungdommen, men heller at hun tilegner seg den (linje 828–30).

Skjønnhet, visdom og høviskhet i legenden om Katarina

Liksom andre av de religiøse og legendariske motivene i legenden om Katarina, berøres også skjønnhetsmotivet i flere av tilleggene i AM 233a folio, mens det fremstilles mer eller mindre trofast i de øvrige norrøne håndskriftene med legenden. Katarina er som nevnt så vakker at alle de som ser henne undrer seg, og keiseren blir blendet både av klokskapen og skjønnheten hennes når hun har talt til ham og tilskuerne første gang. I GLat, 233a og Stock. 2 spesifiseres det da at dette skjer ”fordi hun var svært skjønn, som før var sagt”, mens det utelates i 429 – kanskje fordi det er blitt oppfattet som en overflødig bemerkning.³²⁸ Idet keiseren lar Katarina leie fremfor seg etter at vismennene har fått en passende begravelse, ser vi en utvidelse i 233a i forhold til beskrivelsen av Katarina som vakker, klok og høvisk. Keiseren taler først til Katarina og vil få henne til å rette seg etter hans råd (jf. linje 496–508). I den latinske grunnteksten åpner han med å tiltale henne med ”O, du fagreste møy” (linje 496), og de norrøne håndskriftene³²⁹ åpner også på noenlunde samme måte. I Stock. 2 heter det så og si identisk ”þu enn fegrsta mæ”, mens tiltalen er noe utbrodert i 233a: ”Heyr þu, hin vitrasti ok hin friðazta mæ”. Her ser vi først et påbud om å lytte tilføyd, og deretter innføring av en parallellisme som ikke er å finne i GLat, Stock. 2 eller 429. Etter denne åpningen av keiserens tale til Katarina, ser vi en utvidelse på flere punkter i håndskriftet 233a:

... er uel matz heita hinn þkærazti gímsteinn allra kunnna i heiminum. þakr vítru. kurteifí ok vænleikf. ok yþuir drotningh allra drotninga matz þu uel uera (linje 497–500)

Vi ser her blant annet at keiseren kaller jomfruen ”den klareste edelsten blant alle kvinner i verden”. Edelstenen symboliserer som nevnt skjønnhet i og med at den reflekterer lyset (= skjønnhet) fra Gud. Den innehar dessuten tre av de fire kvalitetene som Johannes Bonaventura på 1200-tallet regnet opp som lysets fundamentale kvaliteter, nemlig *claritas*,

³²⁸ AM 429 12mo er, i motsetning til de andre håndskriftene som behandles her, et ganske lite håndskrift (de andre er i folioformat). Kanskje er det på grunn av dette at man har måttet skjære ned der det har vært mulig; eventuelt derfor man har valgt en noe kortere versjon å kopiere fra?

³²⁹ NB: Lakune i 429.

usårbarhet, smidighet/kvikkhet og klarhet. Katarina beskrives altså som den klareste av alle edelstener. I dette tilfellet legges noe uventet denne typen hyllest av jomfruen i munnen på *forfølgeren*, og ikke en engel eller due fra Gud, noe som ellers er mer vanlig i sjangeren. Det kan derfor være at hyllesten reflekterer en etter hvert innarbeidet ”talemåte” i norrøne sagaer. I så tilfelle kan man kanskje søke et forbilde i den norrøne poetikken heller enn i kirkens teologi. Et adjektiv som her benyttes om jomfruen, i tillegg til *klok* og *vakker*, og som det kan være verdt å merke seg, er *kurteis*. Dette er nemlig et ord en ikke uten videre venter å støte på i en helgenlegende, og det er nok derfor ganske talende at dette nettopp dukker opp i et tillegg. Dette vil jeg komme tilbake til.

Etter å ha gitt Katarina påbud om å lytte til seg, fortsetter keiseren med å si til Katarina at han ikke hentet henne for å bedrive unyttige og upassende ting, noe som i AM 233a folio spesifiseres til å være unyttige *ord* og upassende ting. Videre kommer nok et tillegg i dette håndskriftet, som liksom det ovenfor berører Katarinas skjønnhet og visdom:

Nu að því at goðin hafna þik svo ítarliga fskapat. ok svo fæmiliga fetta at uænleik ok utru vm þramm allar kunnur ok þrur veralldarinnar. ok þar med burdum ok kynþyglíum tígnað þik. þa byriadi ofþ ok ollum oðrum ut í þra at heidra þik í heidr vid goðin. (linje 503–8)

Også andre steder i legenden ser vi tillegg i 233a hvor jomfruens skjønnhet, klokskap og høviskheter understrekes utover det vi ser i GLat. Keiseren forsøker også å smigre Katarina til å gifte seg med ham etter at hun kommer ut av fangehullet, og han sier da blant annet at han på grunn av hennes høye byrd og skjønnhet ikke ønsker å eie henne slik som man eier en tjenestekvinne eller en person av lav byrd, men derimot vil skjenke henne hele sitt rike og sin makt. Videre sier han at hun er utvalgt blant alle for sin skjønnhet, og at hun alene skal triumfere i hans rike. I 233a ser vi en ombearbeidelse og utvidelse av denne passasjen i forhold til GLat og de andre norrøne tekstene:

Eigi þýfumz ek at eiga þik sem a ambátt eda kynlítra konu. þviat eigi byriar þat tígna votri. þar sem þu ert kyngöþug. þui bydr ek þer at eiga med mer alla lutu. ok alla dyrd minf ríkiþ. Ok að þui at þu ert hardla þrid fýnum ok kurteis vmþram allar þrur jheiminum þa ma okkat famuelldi svo faman þara. at þu ser hin ríkazta drotningh heimfínf. valin að ollum. mest fakir þegrdar þinnar ok lífta. Eþ þu þiggr þenna ueg. þa dyrdka þik allir. (se linje 949–66)

Her er det altså på grunn av *byrden* hennes at han ikke vil ”eie henne slik som man eier en tjenestekvinne”. Det er heller ikke kun på grunn av skjønnheten hennes at han vil forene rikdommen og makten deres, men også fordi ”hun er mer velsedet enn alle andre kvinner i verden”. Også her ser vi altså at keiseren hyller Katarina på grunn av hennes skjønnhet og *høviskheter*. Det legges dessuten også til, at keiseren sier at dersom hun velger å gjøre som han ber om, så skal alle dyrke henne.

Etter at først dronningen, og siden Portfirius og hans menn, har lidd martyrdøden, befaler keiseren at Katarina skal føres frem for ham igjen. Her får vi så et tillegg i 233a, hvor tilskuerne legger ut om hvor synd det er at en så vakker kvinne skal pines så grusomt. Denne typen innslag er ellers svært vanlige i sjangeren, men det er altså ikke å finne i GLat, eller i de øvrige norrøne håndskriftene:

En *hennar afjona var biartari ok fkiærrr* en mannlig náttura mætti fkinna med fuo miklum blóma. *ok bra ollum miok vid er hana fáo. enn keifaranum meft. ok mæltu margir sua.* Sannlíga er þat oprharmr. at faklauf mæf skal fuo hörmulíga pind vera. *ok boluurt fe þau goð er flíkt hlytz af.* Ok makara værr. at þau uærr i elldi brend. *Aðrr mæltu sua. At vifju er hon ein af goðunum helldr en maðr. at vænleik ok vicro. ok kraprr.* En mikill þioldi manna mælti sua. Engi er flíkr guð fem guð *kristinna manna. hanf mætr ok mildi fígrar alla lutr.* (se linje 1343–58)

Her understrekes Katarinas skjønnhet i enda større grad enn det vi ser i GLat. For det første understrekes keiserens og tilskuernes reaksjon på den, og for det andre gis den et guddommelig skinn. Hennes skjønnhet, som altså beskrives som overjordisk, tas nemlig til inntekt for hennes Guds fortrinn fremfor avgudene, som derimot fordømmes ut ifra at de tillater at en så vakker møy blir pint. Denne typen endringer i teksten får følger for fremstillingen av tilskuernes rolle, som blir noe viktigere her, og de får betydning for fremstillingen av jomfruen selv. Dette vil jeg komme tilbake til.

Den høviske jomfrumartyr?

En ting som kan være verdt å merke seg i enkelte av de ovenfor nevnte tilleggene i legenden om Katarina, er bruken av ord som for eksempel *kurteis*. Ordet benyttes tre ganger i den norrøne oversettelsen av denne legenden, men altså kun i tilleggene i AM 233a folio. I ett tilfelle er det snakk om en amplifikasjon. I GLat blir vi fortalt at keiseren blir blendet av klokskapen og skjønnheten til Katarina, mens vi i 233a får vite at han blir blendet av henholdsvis hennes ”speki ok málsnilld” og hennes ”fegrð ok *kurteis*” (linje 205–7) – altså får vi parallellismer i 233a, der dette ikke er å finne i GLat eller de øvrige norrøne håndskriftene. I de to andre tilfellene er *kurteis* benyttet i lengre interpolasjoner. Begge interpolasjonene er referert ovenfor. I den første interpolasjonen sier keiseren til Katarina at hun skal kalles den skjønneste edelsten blant alle kvinner i denne verden, på grunn av sin visdom, høviskhet (”*kurteis*”) og skjønnhet (linje 497–500). I den andre snakker keiseren til Katarina og ber henne om å bli hans hustru. I GLat begrunner han dette med hennes høye byrd og det at hun er så vakker av utseende, mens begrunnelsen utvides med blant annet det at hun er mer høvisk (”*kurteis*”) enn alle kvinner i denne verden i 233a (linje 957–62). Også i

legenden om Agathe ser vi et eksempel på at dette ordet benyttes i 233a, men ikke i GLat, 429 eller Stock. 2. Etter at Agathe er død, kommer nemlig en ung mann kledd i silkeklær til graven hennes, og det fortelles at mer enn hundre unggutter er sammen med ham. Også de er fagert kledd. I 233a legges det så til at de også er: "... kurteifir ok fkryddir huítum klædum. þeim þyldi dyrdligr ilmr" (linje 521–22).

Bruken av *kurteis* som adjektiv er altså eksklusiv for AM 233a folio. Dette er et ord man ikke forventer å se i den oversatte helgenlitteraturen, men heller i oversatt og hjemlig ridderdiktning. Det er derfor et spørsmål om ikke bruken av det peker mot en påvirkning fra nettopp ridderdiktningen forut for eller i tillagningen av akkurat dette håndskriftet. Vi ser også andre tillegg og omskrivninger i legenden om Katarina i dette håndskriftet som det er mulig å tolke som "høvisk stil". Dette gjelder blant annet utlegningene nevnt ovenfor, hvor keiseren (liksom en ridder) hyller visdommen og skjønnheten, i tillegg til høviskheten, til den kvinnen som er gjenstand for hans uoppnåelige begjær. Et annet eksempel på dette ser vi når Katarina blir stengt inne i fangehullet i tolv dager uten mat og drikke. Guds engel kommer da til henne og trøster henne, og en hvit due kommer flyvende inn og bringer henne det hun har behov for. Det vil si; dette er hva som skjer ifølge GLat, 429 og Stock. 2 (se linje 864–74). I 233a er det derimot engelen selv som bringer henne de tingene hun har behov for. Duen, som det spesifiseres at er "helgan anda finn i dupu liki" – altså *Den hellige ånd* – taler i stedet til henne med følgende ord:

þagna þu mín kærast. þvíst ek skal þik korona eilífrí koronu i himinríkis port. með þerri skal ek þinn inn leida til þinna sýfra i oðaudlaga þagnadi allra heilagra eptir endat þetta líp. ok þin fjæmd skal at eilípu lípuandi uera i ríkí þedr mínf. (864–84)

Her får altså Katarina direkte lovnader om at hun skal bli kronet med den evige kronen (glorien) når hun kommer til himmelrikets port, og at hun da skal få en plass blant de andre hellige kvinnene i himmelen. Dette gjør Katarina overmåtelig glad og hun takker Gud. I GLat, 429 og Stock. 2 får Katarina dette løftet noe senere i fortellingen, idet Jesus Kristus selv, med sin engleflokk, kommer til fengselet for å besøke sin tjenestekvinne (se linje 905). Løftet er da utelatt fra 233a; antagelig på grunn av at det i dette håndskriftet allerede er nevnt at hun skal motta denne gleden, om enn med litt andre ord. Også avslutningen av tillegget, hvor det fortelles at da "uarð hin fjæla Katerina þegnari. en þra megi fegia ok gerði margþalldluga guði þakkir" (linje 884–86), er nok flyttet hit fra et annet sted i legenden. Dette nevnes nemlig i GLat og de to andre norrøne håndskriftene også, men da like etter at Kristus selv har vært i fangehullet og lovet Katarina evig glede og bedt henne om ikke å frykte pinslene (linje 921–

22). Vi blir deretter fortalt at da Herrens jomfru hadde hørt dette, begynte hun, idet hun jublet av stor glede, å ære og prise Gud. I Stock. 2 og 429 er dette oversatt med: ”heilög Katerina (heyrandi hans ord) varð fegnari en fra megi segia ok lofadi gud af ollu hiarta”. I 233a har vi i stedet: ”*vid þessa guðliga huggan styrktiz hon pull af þagnadi ok helgum anda. [...] loþandi guð af ollu hiarta.*” (se linje 921–26). En del av tillegget i linje 879–86, nemlig åpningen, finner ikke støtte i GLat. Denne åpningen fører unektelig tankene hen til stilen og emner fra ridderdiktningen; duen åpner nemlig med å tiltale Katarina med ”þagna þu min kærasta”. *Kærasta* er, liksom *kurteis* et begrep som en heller forbinder med den høviske diktningen enn med helgenlitteraturen, selv om Katarina riktignok er fremstilt som ”Kristi brud” i den latinske tradisjonen og det fortelles at hun ”elsker” ham.

Ett av de punktene som Lefevere holder opp som en viktig *begrensning* i oversettelsen av tekster fra en kultur til en annen, er mottakerkulturens poetikk (jf. kapittel 3). Et lands poetikk vil ofte påvirke oversettelsen, og da spesielt om oversettelsen er orientert mot mottakerkulturen. En eventuell påvirkning fra ridderdiktningen når det kommer til ordbruk og beskrivelser i selve oversettelsen av legenden om Katarina, kan imidlertid vanskelig tenkes. Vi vet riktignok ikke akkurat når oversettelsen til norrønt ble gjort, og kultusen omkring Katarina synes ikke å ha bredt om seg på Island før på 1200-tallet en gang, så oversettelsen trenger altså ikke å ha blitt utført før dette århundret. Det er likevel ingenting i de to øvrige håndskriftene med legenden som er behandlet her, som viser tilsvarende avvik som de jeg har kommentert i 233a. En eventuell påvirkning er altså kommet inn i tradisjonen enten nettopp med dette håndskriftet, eller i traderingen av legenden frem til det. Det synes ganske klart at denne varianten av legenden er noe påvirket av ridderdiktningen når det gjelder ordforråd, i og med at den tar i bruk ord som *kurteisi* og *kærazta*, og også *riddara*. Spørsmålet er om påvirkningen går ut over dette og også virker inn på stilen i beskrivelsen av jomfruen. Den typen utvidelser om vi ser med ”speki ok *málsnilld*” og ”fegrð ok *kurteisi*”, er for eksempel et typisk trekk ved oversatte riddersagaer. De vil da ofte være overført fra den gammelfranske originalteksten, men er oftere å betegne som utvidelser i den norrøne oversettelsen, noe vi for eksempel ser i *Möttuls saga* (jf. Hagland 1985:254). Denne typen parallelismer er imidlertid også å finne i legendelitteraturen, og vi ser flere slike i den latinske legenden om Katarina. Amplifikasjonene i legenden om Katarina i 233a skiller seg dessuten fra amplifikasjonene i *Möttuls saga* ved at sistnevnte gjerne inneholder alliterasjon (ibid, side 255–57).

Andre elementer som er typiske i de nevnte tilleggene i AM 233a folio, er hyllende og adjektivrike beskrivelser, samt beskrivelser preget av følelsesutbrudd og klager. Dette er

elementer som man ellers gjerne nevner blant de avsnitt som i særlig høy grad er blitt utsatt for norrøne oversetteres strykninger og forkortninger – også i oversettelser av riddersagaer.³³⁰ Dorothee Liebelt (1993:133) hevder for eksempel at oversetterne gjerne stryker slike passasjer av subjektiv og emosjonell karakter, og reduserer verket til handling, mens Daniel Sävborg påpeker at dette kun er tilfellet i enkelte oversettelser, mens andre norrøne riddersagaer, som for eksempel *Pamphilus*, *Strengleikar*, *Tristrams saga*, *Parcevals saga* og *Bevis saga*; ”alldeles klart är diktverk som väl förstått och återger den höviska kärleksskildring som blomstrade på kontinenten” (2001:49–50). Typisk for denne (kjærlighets)skildringen i ridderdikningen er da, ifølge Sævborg (ibid, side 50–54), blant annet lang og utførlig skildring i stedet for kort, ulike følelsesuttrykk, diverse metaforer og synonyme ”känslord” som fremhever følelsenes kraft, at karakterene selv får gi uttrykk for sine følelser, forsterkende adjektiv, kjærlighetsfull tiltale av den kjære (”mitt hjertes elskede”) og beskrivelser som ”unna af ollum hug”, samt ildmetaforikk (for eksempel: ”er mitt hiarta logande og brennande, af elsku”). Enkelte innslag av denne typen er dessuten også blitt benyttet som eksempel på påvirkning fra den høviske diktningen i fernaldersagaer.³³¹ En skal imidlertid være litt forsiktig med å omtale dette som sjangertrekk som er spesifikke for denne typen litteratur. Det kan gjerne være en måte å skille denne sjangeren fra for eksempel fernalder- og islendingesagaene, men når man skal undersøke en mulig påvirkning på legendedikningen må man være noe mer forsiktig. En del av disse trekkene kan nemlig gjenfinnes i, og er typiske for, legendelitteraturen også. Og er det noen grunn til at legenden om Katarina i 233a i tilfelle skulle være påvirket av ridderdikningen? Katarina er kongsdatter i utgangspunktet, datter av kong Koste, og det må i tilfelle være dette som er utgangspunktet for behovet for proper og høvisk omtale av den skjønne kvinnen. Vi befinner oss videre i et høvisk miljø i selve teksten (omkring keiseren). Dersom dette skal kunne forklare innslag av ridderdikning forutsetter det imidlertid et litterært miljø der både denne typen mer verdslig litteratur og helgenlitteratur (av)skrives – et miljø som må ha vært opptatt av både av teologi og maktforhold. Det kan da være at man i denne litterære kulturen – i poetikken – der teksten er blitt ombearbeidet, etter hvert har importert og utviklet et bestemt språk som benyttes i

³³⁰ Se for eksempel Halvorsen ”Riddarasögur I”, i *Kindlers neues Literatur Lexikon*, volum 19. München 1992, side 329.

³³¹ Se for eksempel Agneta Neys artikkel ”Genus og ideologi i *Völsunga saga*” (Ney, 2001), hvor hun beskriver et skifte i terminologi mellom den første, heroiske delen av *Völsunga saga* og den andre, mer høviske delen. Hun skriver blant annet at: ”Både Brynhild och Sigurds roller förändras, men i samklang med varandra – från mytologisk skiöldmö respektive drakdräpare till riddare och jungfru, varvid sagaförfattaren låter terminologi, dialog, miljö, m.m. färgas av höviskhet.” (Ney 2001:120)

tekster om denne typen personer? Det er likevel ingenting som peker på en bevisst tilpasning av legenden til ridderlitteraturen ut over dette.

Agathe – jomfruen som seksuelt objekt?

I mange av legendene er det i utgangspunktet jomfruens *skjønnhet* som lokker forfølgeren til å ville gifte seg med henne. Dette gjelder imidlertid ikke for legenden om Agathe. I den latinske legenden nevnes det bare så vidt at jomfruen er svært skjønn, mens det er hennes families rikdommer som nevnes som den viktigste årsaken til at Kvintian vil ha henne. Kvintian eggas altså opp av tanken på å tilegne seg jomfruens rikdommer, så vel som av hennes skjønnhet. Han er nemlig ikke selv av høy ætt, selv om han har tilegnet seg et høytstående embete, og han har derfor behov for å knytte seg til en kvinne av god familie for å øke sin egen anseelse og rikdom. Men siden jomfruen i hans øyne også er svært skjønn, vekkes det seksuelle begjæret i ham – i alle fall ifølge den latinske legenden – og siden han altså også er havesyk etter hennes formue slipper han tøylene løs på begjæret sitt og lar jomfruen hente til seg, og det til tross for hennes høye byrd. Det understrekes altså at det er en feil ved ham selv – hans ustyrlige begjær og hans ondskap – som gjør at han trakter etter jomfruen. Hun har altså ikke skyld i dette selv. I GLat understrekes det også, som tidligere nevnt, at Agathe ikke har noen grunn til å føle skam overfor legen som besøker henne i fangehullet.

Møtet mellom jomfru og forfølger er fremstilt noe annerledes i de norrøne legendene enn i GLat. I A1 nevnes Agathes skjønnhet kun såvidt. Her er det først og fremst rikdommen hennes som spesifikt trekkes frem som gjenstand for Kvintians begjær. Riktignok påpekes det også her at han lever et ureint (429)/usedelig (Stock. 2) liv, og at han løser tømmene for begjæret sitt etter jomfruens rikdom etter å ha sett hvor vakker (429)/gjæv (Stock.2) hun er, men de seksuelle undertonene fra GLat tones altså ned flere hakk til fordel for fokuset på begjæret etter mer ære og rikdom. I A2 er det *kun* rikdom og ære Kvintian trakter etter når han forsøker å få møya til å gifte seg med ham. Perioden der Agathes skjønnhet nevnes er nemlig fullstendig utelatt i 233a (se linje 24–9). I dette håndskriftet introduseres dessuten Kvintians hat til de kristne som én av grunnene til at han velger å hente møya til seg og plassere henne i et bordell, til tross for at hun er av høy byrd (jf. linje 30–35).

Fordømmelsen av at en slik mann som Kvintian – av lav byrd, men med høytstående embete – tillater seg å kaste øynene sine på en slik møy som Agathe, er sterkere i 429 og 233a enn i GLat og i Stock. 2. I 429 beskyldes han for hybris, noe som naturlig nok må føre galt av sted:

til þess uar hann meft lyftr at þína kyn gopuga mey gudf til þess at hann hrofadi metnadi
finum ok fyndi fig svo gopgann ok mattkann þyrir monnum at hann metti op teygia tigna mey
þar er hann uar otiginn at kyne (linje 12–17)

Noe av det samme ser vi også i 233a:

En hann var þegiarn ok veggjarn en litil kynf ok þotti hann þo uera gopgum monnum æðri ap
velldi þvi er hann hafdi (linje 16–21)

I disse to legendene fremstilles jarlen Kvintian altså som en mann av lav byrd, men med mye makt, som har en overdreven tro på seg selv og på at han kan sette seg opp mot familier som tradisjonelt har stått høyere på rangstigen enn han selv, og det fremstilles som utelukkende hans egen selvoppfattelse – ikke noe som har støtte i samfunnet ellers; han ”þotti þo vera gopgum monnum æðri” og han ”hrosadi metnadi sinum ok fyndi fig svo gopgann ok mattkann þyrir monnum”. Et slikt overmot fra en person av lav byrd må nødvendigvis føre galt av sted, spesielt i et samfunn hvor familien tradisjonelt har spilt en så stor rolle som på Island, noe vi blant annet ser i islendingesagaer som for eksempel *Hrafnkells saga freysgoða*. Det er ikke usannsynlig eller overraskende om og at slike omskrivinger i teksten er blitt gjort på Island, og at denne endringen da verken har rot i det latinske forelegget eller i den første oversettelsen av teksten (jf. Stock. 2). En forklaring på hvorfor det er gjort, kan da være at man har ønsket å understreke det urovekkende og grenseoverskridende i en slik oppførsel i et ættesamfunn som det islandske, som manglet det utbygde embetsverket som man hadde i det romerske keiserdømmet; et system hvor det ikke var helt uvanlig at personer av lav byrd kunne oppnå posisjoner.

Det er videre en del trekk ved denne legenden som peker mot at skjønnhet i legendene fortrinnsvis skal leses som et symbol på jomfruenes og andres høye byrd og gode helse. Etter at Agathe er død, kommer nemlig en vakker ung mann til hennes grav, fulgt av hundre unggutter som beskrives som ”ornati et pulchri” (linje 518), altså edle og skjønne. Det antydes så at det er Guds engels som har besøkt graven, siden ingen har sett denne mannen verken før eller siden. Kvintian er videre, i alle fall i begynnelsen av legenden, mer opptatt av at Agathe må bevare nettopp sin helse (”salute”) enn sin skjønnhet, hvorpå hun svarer at det er Kristus som er hennes helse (”salus”, som også kan bety frelse). I 233a ser vi dessuten enkelte omskrivinger og tillegg hvor Kvintian og andre understreker at jomfruen nettopp risikerer sitt liv og sin helse ved å motstå ham (se for eksempel linje 345 og linje 348–49).

7.4. Jomfruen som nødhjelper

Som tidligere nevnt var jomfrumartyrene svært populære i seinmiddelalderens Europa, og sannsynligvis også på Island. Et viktig årsak til jomfrumartyrenes popularitet var nok deres funksjon som mellomledd mellom Gud og mennesker i nød (jf. Eamon Duffy 1990:175–69). Flere av dem tilhørte dessuten den gruppen av helgener som ble kalt nødhjelpere, og som var svært populære mot slutten av middelalderen (jf. kapittel 2). Nødhjelperne ble anropt i all slags nød. De hjalp spesielt mot sykdom og i dødstimen, og felles for dem var at de i sin egen dødsstund hadde fått et løfte om å bli bønnhørt. Når interessen for disse såkalte nødhjelperne økte i seinmiddelalderen, så hadde nok det en sammenheng med at holdninger knyttet til synd og straffeskyld var i ferd med å forsterke seg i denne perioden. Helgenene ble da sett på som særdeles viktige mellomledd når man skulle gjøre bot, og de ble også viktige hjelpere i nød. Margareta ble hovedsakelig anropt ved barsel og av kvinner, Katarina ble anropt av arme syndere og mot sykdommer i halsen, Barbara ble anropt mot feber og plutselig død, mens Dorothea skulle hjelpe ved fattigdom, fødsler og i den siste timen.

Margareta som fødselshjelper

Elementer i Margaretas siste bønn er, i likhet med episoden der Margareta trer uskadd ut av drakens buk, med på å understreke Margaretas status som fødselshjelper.³³² Trygg barnefødsel nevnes nemlig som én av de tingene hun ønsker at man skal kunne sikre seg gjennom å eie en bok med legenden hennes. Dette nevnes kun i den vestlige tradisjonen, ikke i den østlige, og ikke i de aller tidligste latinske versjonene. Dette er også uttalt i de norrøne versjonene av legenden. Blant annet på grunn av innholdet i Margaretas siste bønn, blir hun i den vestlige tradisjonen regnet som en beskytter av gravide kvinner. I den østlige tradisjonen regnes Margareta derimot først og fremst som en beskytter mot onde krefter, og ikke som en beskytter av kvinner under svangerskap. Denne forskjellen mellom de to tradisjonene er også tydelig i Margaretas siste bønn til Gud, hvor hun blant annet ber om at de som dediserer en kirke til henne eller eier en kopi av legenden hennes skal motta tilgivelse for sine synder. Den latinske tradisjonen har her et element som ikke nevnes i den greske, nemlig at det å eie boka

---

³³² Denne episoden er også én av mange i legenden der Margareta opptrer som kristus-etterligner. Ifølge Wendy R. Larson (2002:26) foretar nemlig Margareta en form for *decensus* ved at hun slukes av dragen, noe som kan linkes til Kristi nedstigning (*decensus*) til helvete fordi inngangen til helvetet ofte portretteres som Leviathans munn eller en drages munn.

med hennes legende skal beskytte mot problemer under barsel: ”... et in domo illius non nascatur infans claudus aut cecus neque mutus”.³³³

Også et annet element i legenden om Margareta knyttes gjerne til barselmotivet i teksten, selv om denne scenen også beskrives i den greske tradisjonen, og altså ikke opprinnelig ble knyttet til dette. Det er å finne i scenen hvor Margareta befinner seg i fanghullet, og draken dukker opp. I GLat fortelles det at Margareta blir redd og bønnfaller Gud om at draken ikke må overvinne henne. Draken gaper imidlertid over henne og sluker henne. Men siden hun har gjort korsets tegn tidligere, vokser dette i buken på draken, og den sprekker i to deler slik at Margareta kan stige uskadd ut av drakens buk uten å kjenne smerte.³³⁴

Cum haec diceret beata Margareta, draco ore aperto posuit os suum super caput beatissimae Margaretae et linguam suam porrexit super calcaneum eius et suspirans degluttivit eam in ventrem suum. Sed crux Christi, quam sibi fecerat beatissima, ipsa crux orevit in ore draconis et in duas partes eum divisit. Beata autem Margareta exivit de utero draconis, nullum dolorem in se habens.³³⁵

Det at draken sprekker etter å ha svelget Margareta, ble av mange teologer sett på som litt for fantastisk etter hvert som middelalderen skred frem, og jo senere i middelalderen man kommer, jo mer skeptisk blir man. Dette elementet ble derfor tonet ned i mange senere versjoner av legenden. Et eksempel på dette er versjonen som vi finner i legendesamlingen *Legenda Aurea* av Jacobus de Voragine, der scenen er noe nedtonet. Margareta blir ikke lenger slukt av draken; den forsvinner idet hun gjør korsets tegn. Tekstvitnene som forteller om at Margareta blir slukt av draken blir også så vidt nevnt, men denne versjonen karakteriseres som apokryf og lite troverdig av fortelleren. I de norrøne tekstene ser vi likevel ingenting som tyder på at de fantastiske elementene i denne scenen er blitt behandlet med samme skepsis som i den etter hvert ble i den latinske tradisjonen, eller at den har hatt samme sprengkraft her. Ingen av de undersøkte håndskriftene med legenden peker i den retningen.

Det finnes, som tidligere nevnt, overlevert tre forskjellige norrøne versjoner av legenden om Margareta, og episoden der Margareta slukes av draken er forkortet (reduert) i

---

³³³ Jf. Paris-håndskriftet: BN, lat. 5574. Norsk oversettelse: ”... og i hans hus må det ikke fødes døvt eller blindt eller stumt barn.” Andre håndskrifter har tillegget: ”... neque ab spiritu in mundo temptetur”.

³³⁴ Ifølge Wendy R Larson (2002:24) er denne episoden noe annerledes fortalt i den eldste overleverte greske legendeversjonen. Her gjør Marina, som hun heter i den greske tradisjonen, korsets tegn først idet hun allerede er i dragens buk.

³³⁵ Oversettelse (min): ”Da den hellige Margareta hadde sagt dette, åpnet draken munnen og plasserte munnen sin over hodet på den hellige Margareta, og han strakk tungen sin under hælen hennes og slukte henne i buken sin ved å trekke pusten dypt inn. Men Kristi kors, som den hellige hadde gjort over seg, vokste i drakens munn og delte ham i to. Den hellige Margareta trådte ut av drakens buk uten smerter.”

større eller mindre grad i alle versjonene. Versjon 2 av legenden (429) gjengir episoden på følgende måte:

En er *margareta* hafði þetta mælt þa gein drekinn yfir hópud henne ok fualg hana en croff þa er *margareta* gíordi þyrir fíer adr uox j munne drekanf ok fprak hann j tuo hluti En *margareta* geck or kuidi `hanf` heil ok ofokur (linje 353–366)

Versjon 1 er derimot noe friere i forhold til den latinske versjonen, og her finner man også en del variasjon mellom de ulike tekstvitnene. AM 235 folio gjengir denne episoden på følgende måte:

EN þa er hon hafði þetta mælt. tok. dækinnum enim eþra kiaptinum yþr huirþil henn enn tungunni tok hann undr tærnar. ok fualg hana síðan. EN þa er hon kom gegnt hiartanu drekanf fprak hann j iþhluti. enn heilög *margareta* reif heil upp.

Mens AM 233a folio gjengir den noe annerledes:

En er fæl *Margareta* hafði þetta mælt. þa fualg drekinnum hana með helgu kros markí adr fígnda. þui at hun retti hendr sínar í kros Ok er hun kom íþngegnt hiarta hans. þa braft drekinnum fundr j miðiu. þuiat þa ouinn allz mannkynf. mátti eigi ftandaz þat hit helgazta takn kroffinnf. En fæla mær *Margareta* ftoð heil upp.

Versjon 3, som er den yngste av versjonene, har innslag fra en annen latinsk versjon (BHL 5308), i tillegg til at også denne delvis bygger på BHL 5303. Versjon 3 synes altså å være en kompilasjon, satt sammen på grunnlag av flere tekstversjoner. Dette er også den lengste av de norrøne versjonene. I denne episoden ligger beskrivelsen svært nær BHL 5303:

En er hun hafði þetta mælt. Þa gapti drekinnum mvnni sinum. og setti hinn efra kiapt sinn a hofud heilagi *Margaretu*. En tungv sína unndir jlliar henni og dro vedrit til sinn. og suelgdi hana j kuid sinn. En mark hins helga kross er hun hafði signat sig med. þa omykiadi honum suo. at hann matti eigi yfir þola. heildur sprack hann sundur j midiu. og fell j tuo hluti. En hin helga *Margareta* þoldi aunga þisl at þui sinne. heildur kom hvn vr þeim dreka heil og oskaudd.³³⁶

Den norrøne hagiografiske litteraturen er tradisjonelt sett blitt beskrevet som ganske statisk og uforanderlig når det kommer til betydningsinnhold. Omskrivninger og oversettelser til norrønt, samt avskrifter og omskrivninger av tekster på norrønt, beskrives gjerne som mer eller mindre trofaste mot originalen, eventuelt som bedre eller dårligere tekster. Det har vært liten interesse for å beskrive hva de ulike forandringene som skjer i teksten, hovedsakelig i form av parafraseringer eller utelatelser, har å si for tekstens betydning. En grunn til dette er nok at det lenge har vært særdeles liten interesse for denne litteraturen. Man har hovedsakelig vært opptatt av problemer innenfor den egenproduserte norrøne litteraturen. Det spiller nok også en

---

³³⁶ Teksten er gjengitt etter Peter Rasmussen (1977): *Tekstforholderne i Margrétar saga*.

stor rolle at man, inntil for få år siden, var lite interessert i det prosessuelle aspektet ved produksjonen av middelalderlitteratur.

Nyere tilnæringsmåter til oversettelse og omskriving, som deskriptiv oversettelsesteori og Genettes hypertekstualitetsteori, poengterer imidlertid at all oversettelse og omskriving innebærer en større eller mindre endring av tekstens betydning. Og dersom vi setter opp tekstutdragene synoptisk og analyserer dem i lys av Genettes kategorier vedrørende formell transposisjon, vil vi se at det skjer større endringer her enn det man vil anta ved første øyekast. Dette tekstutdraget (se linje 353–67) er hentet fra en av de fortellende delene av teksten. Dette gjør at reduksjonene – utelatelsene og forkortingene – av teksten ikke er like utbredt som i for eksempel dialogene eller monologene. Likevel ser vi en rekke ulikheter mellom de ulike versjonene av narrativet. Det at alle de norrøne tekstutdragene enten er oversettelser eller bearbejdelser av oversettelser forårsaker noen av ulikhetene, men vi kan også se tilfeller av både reduksjon og forstørrelse i dette tekstutdraget, og til en viss grad av *transstilifisering* og *transmodalisering* (selv om disse formene for hypertekstuelle praksiser er mer utbredt i andre deler av teksten). Som Genette også nevner, virker disse transposisjonene sammen, og det er vanskelig å redusere episoder eller elementer til én type av transposisjon. En reduksjon innebærer for eksempel ofte også en endring i stil, modus, frekvens og varighet, eller liknende.

Som vi ser av eksemplene ovenfor, finner vi de største forskjellene mellom den latinske teksten og de norrøne innenfor versjon 1 (235 og 233a), og forskjellene skyldes først og fremst at tekstelementer er utelatt (reduisert) eller omskrevet (substituert) i disse håndskriftene, men vi kan også se eksempler på at elementer er lagt til. 233a har fullstendig utelatt beskrivelsen av hvordan draken sluker Margareta ("[da] åpnet draken munnen og plasserte munnen sin over hodet på den hellige Margareta og han strakk tungen sin under hælen hennes og slukte henne ved å trekke pusten dypt inn"), og opplyser kun kort og greit at draken sluker Margareta. I dette håndskriftet er altså fokuset i denne episoden på selve narrativet – hva som skjer – ikke på det beskrivende. Både 235 og 429 forkorter denne beskrivelsen av hvordan Margareta slukes, men mer av beskrivelsen er likevel med her.

235 unnlater fullstendig å nevne grunnen til at draken sprekker når den sluker Margareta (det at hun gjør korsets tegn i det hun slukes), og konsentrerer seg om å gjenfortelle selve hendelsesgangen. Tidligere i legenden er det riktignok, liksom i GLat, 233a og 429, blitt fortalt at hun har signet seg, men signingen knyttes ikke opp mot beseiringen av draken. Forklaringen på at draken sprekker må dermed, i dette håndskriftet, knyttes opp til at hun, like før hun slukes, har bedt Gud om at denne fienden ikke må beseire henne. Korstegnets

symbolske betydning tones dermed ned. Videre har begge variantene av M1 samme tillegg, nemlig at draken sprekker idet Margareta nærmer seg hjertet dens. Dette kan kanskje komme av det faktiske latinske forelegg, men det kan også forstås som et forklarende og tydeliggjørende tillegg. Opplysningen om at draken sluker Margareta ved å *trekke pusten dypt* inn er imidlertid utelatt i både M1 og i M2, og skyldes nok mest sannsynligvis det faktiske latinske forelegget. Denne opplysningen er nemlig utelatt også i mange latinske varianter av BHL 5303. De andre tilleggene som vi ser i M1 og M2 i forbindelse med denne episoden, kan nok derimot mest sannsynlig defineres som forklarende tillegg. I 233a understrekes for eksempel symbolikken i at Margareta har gjort korstegnet for tilhørerne/leserne, da det blir forklart at draken sprekker i to på midten fordi den ikke kan tåle dette korstegnet. Dette kan godt ha vært regnet som for selvsagt til å nevnes innenfor den latinske kulturkretsen, og det er dermed muligheter for at dette er et norrønt, forklarende tillegg. Dette håndskriftet har dessuten en alternativ beskrivelse av når Margareta korser hendene sine; nemlig idet hun svelges av draken. I dette håndskriftet skjer altså signingen med korstegnet idet Margareta svelges, ikke da hun ber om å få møte fienden, noe som ytterligere forsterker sammenhengen mellom det at Margareta gjør korstegnet og beseiringen av draken. Versjon 3 har også et slikt forklarende tillegg som er med på å understreke betydningen av korstegnet, i og med at det nevnes at korstegnet skader ham ”*slik at han ikke kunne tåle det*”. Og sammenhengen mellom at Margareta gjør korstegnet, og at draken sprekker, gjøres dermed enda tydeligere og mer eksplisitt. Ellers ligger denne versjonen akkurat her svært nært den latinske. Dette gjelder også teksten i 429, selv om enkelte beskrivende elementer er redusert (hovedsakelig ved at teksten kondenseres).

Som vi kan se, selv av et såpass kort tekstutsnitt som jeg har analysert her, vil ulike former for formelle transposisjoner, spesielt reduksjoner og utvidelser, ha konsekvenser for tekstenes uttrykk. Det er imidlertid nødvendig å se de tekstuelle endringene i en mer global og helhetlig tekstlig sammenheng for å kunne avdekke nærmere hvilken betydning dette har for tekstens mening. Vi kan imidlertid konstatere at de ulike avskriverne av de norrøne tekstene har lagt ulik vekt på å gjengi at Margareta gjør korstegnet, og på å understreke betydningen av dette. Dette er en viktig variasjon mellom håndskriftene, i og med at denne handlingen er svært symbolsk ladet.

Cecilias mirakler

Cecilia hører ikke med i gruppen av nødhjelpere, men hun hjelper like fullt kristne i nød dersom de ber henne gå i forbønn. Hun hjelper blant annet de nødlidende mens hun er i live. Cecilia, og hennes våpendragere Valerianus og Tiburtius, følger nemlig Kristi påbud om å hjelpe de fattige og de nødlidende. Cecilia forteller for eksempel sin ektemann at hun alltid har vist omsorg for de fattige tiggerne langs veien Appia. På denne måten imiterer hun Kristus, som alltid viste omsorg for de trengende. Den troende skulle nemlig følge Kristi eksempel og dessuten *etterligne livet* hans som et uttrykk for sin tro. Frans av Assisi og andre tiggermunker etterliknet livet til Kristus ved å leve som tiggere, og de kvittet seg med alt jordisk gods. De fulgte da Kristi påbud til sine disipler: ”Om noen vil følge etter meg, må han fornekte seg selv og ta sitt kors opp og følge meg.” (Matteus 16:24). Det er dette påbudet Cecilia, Valerianus og Tiburtius følger når de gir bort sitt jordiske gods, som de dessuten har mye av, til de fattige og til kirken. Også Valerianus og Tiburtius følger Herrens påbud om å gi til de fattige. De gir almisser og de begraver kristne martyrer for egne midler. Prefekten Almakius arresterer dem for dette, for det er mot hans ordre, og han anklager dem blant annet fordi de ødsler bort formuen sin ved å gi den til de usle. Tiburtius og Valerianus greier da ut for ham om forskjellen mellom rikdommer i dette livet og det neste; mellom det som synes å være, men ikke er, og det som ikke synes å være, men er. Etter anbefaling fra prefektens meddommer (grevens rådgiver) Tarquinus Lacca blir så brødrene dømt til to vilkår; enten må de blote til gudene eller så skal de dø. Grunnen til dette oppgis da å være at dersom Almakius ikke skynder seg å dømme dem til døden, så vil de gi bort alle rikdommene sine til de fattige, og han vil da ikke få noe ut av å straffe dem. Etter å ha dømt brødrene til døden og fått dommen utført, søker han derfor etter brødrenes rikdommer. Han lar Cecilia bringe til seg siden hun, ifølge GLat, hadde vært Valerianus’ kone, mens det ifølge Stock. 2 skjer fordi han mener at hun er den som mest trolig vil vite hvor rikdommene befinner seg. Cecilia har imidlertid trofast gitt alt det som gjensto av rikdommene deres til de fattige. Dette – gavmildheten og hjelpsomheten til Cecilia, Valerianus og Tiburtius i levende live – presenteres på liknende måte i den latinske grunnteksten og i den norrøne oversettelsen av denne. Dette gjelder imidlertid ikke for Cecilias funksjon som en hjelper i nød etter sin død.

Cecilias funksjon som en hjelper i nød *etter sin død* understrekes i en norrøn kontekst, i og med at hun, ifølge Stock. 2, skal ha utført posthume mirakler på Island. I dette håndskriftet er det som nevnt overlevert to mirakelfortellinger om islandske mennesker som blir hjulpet av Cecilia. Disse to mirakelfortellingene er dermed helt klart blitt til på Island. De

er imidlertid ikke, så vidt vi kan se, gjengitt sammen med legenden i andre håndskrifter.³³⁷ Det var imidlertid ikke uvanlig at mirakelfortellinger i tilknytning til en helgen ble fortalt og spredt uavhengig av helgenens legende. Så selv om tillegget av disse to mirakelfortellingene i Stock. 2 nødvendigvis endrer denne tekstens uttrykk for oss i dag, har det ikke nødvendigvis hatt så stor innvirkning på middelalderpublikummets oppfattelse av jomfruens rolle som hjelper – siden miraklene kan ha vært velkjente for dem. De kan altså ha vært en del av folks bevissthet, og dermed deres kjennskap til jomfruen, selv om de ikke nødvendigvis ble nevnt eller lest opp hver gang legenden ble det. Som nevnt i kapittel 2 var Cecilia tidlig en viktig helgen innenfor den islandske kirken. Hun fikk kirker dedisert til seg, og hun ble, som den eneste av de fire jomfrumartyrene som behandles her, nevnt i både *Grágás* (med en festdag fra år 1179) og *Ordo Nidarosiensis*. Hun må altså svært tidlig ha hatt en sterk kirkelig kult omkring sin person på Island, noe som kan være årsaken til at miraklene knyttet til hennes navn er blitt utarbeidet i skrift og bevart. For oss i dag, og dersom man ser på teksten for seg, gir miraklene imidlertid et ytterligere forståelse av at jomfruen har en spesiell posisjon hos Gud og som hjelper ved ulike former for nød og sykdom.

7.5. Endringer i fremstillingen av jomfruene

Som vi har sett i dette og andre kapittel, forekommer det en rekke endringer i fremstillingen av jomfrumartyrene i de norrøne oversettelsene av legendene – spesielt i AM 233a folio og spesielt gjennom tillegg og utelatelser i jomfruene og andres taler. Bortsett fra muligens i legendene om Agathe og Margareta, er det imidlertid først og fremst snakk om endringer gjort i etterkant av selve oversettelsen av legendene til norrønt. Mye av det inntrykket vi får av jomfruene som personer (eller kanskje helst typer), får vi gjennom nettopp bønnene og talene deres, og gjennom de lengre talene og svarene de gir til henholdsvis Olibrius, Kvintian, Almakius og keiseren, samt til diverse bipersoner. Når mye av innholdet i disse talene er omskrevet eller utelatt, noe vi først og fremst ser i de avvikende versjonene av legendene om Agathe og Margareta, men også i legenden om Katarina i 233a, får dette som nevnt konsekvenser både for hvordan jomfruene fremstilles og for det religiøse og dogmatiske innholdet i tekstene – noe disse talene og bønnene er fulle av. Dette kan skje både ved *reduksjon* i talene, noe som er typisk for versjon 1 av legenden om Margareta, eller det kan skje ved en rekke tillegg, noe som er typisk for legendene om Katarina og Agathe i 233a. I de

---

³³⁷ Det er umulig å avgjøre om disse miraklene også har vært en del av teksten i 235, siden siste halvdel av legenden (fra linje 626 og utover) mangler i dette håndskriftet.

latinske legendene møter vi for eksempel ikke skremte ungjenter i skjebnesvangre møter med sine forfølgere, men helgener som taler med Guds egne fullkomne ord. Disse ordene blir noe mindre fullkomne i og med mange endringene som skjer i oversettelsen til eller i transkripsjonen av legendene på norrønt. Dette er, som vi har sett, spesielt tydelig i versjon 1 av legenden om Margareta, hvor Guds ord knapt er en del av legenden lenger. Katarina får på sin side, i alle fall i 233a, noe mer preg av en høvisk kongsdatter enn av en helgen. I legenden om Agathe i samme håndskrift er det i større grad forfølgeren som rammes av transformasjonene. Beskrivelsen av de gode og særlig de onde kreftene i verden får også noe mer kjøtt på beina her (jf. kapittel 6). Både Katarina og Agathe fremstår dessuten med tydeligere kjennskap til viktige kristne, dogmatiske innsikter og kunnskaper i 233a folio enn i GLat, Stock. 2 og 429, i og med innholdet i flere av tilleggene i dette håndskriftet. Ved flere av de nevnte eksemplene på tillegg i ordvekslingene mellom jomfru og forfølger ser vi at mye det som (i alle fall tilsynelatende) legges til i de norrøne håndskriftene, spesielt i 233a, er motiver som fra før var godt kjente – enten fra sjangeren eller i en kristen kontekst – noe jeg også var inne på i kapittel 6. Dette ser vi for eksempel i legenden om Katarina. I den latinske legenden er det, i de samtalen mellom jomfruen og keiseren som berører hvem den ultimate brudgommen er, først og fremst nettopp dette spørsmålet som berøres, og det ut ifra spørsmålet om betydningen av verdslig ære og rikdom. GLat er altså svært poengtert i behandlingen av dette som i andre spørsmål, og vi ser sjelden digresjoner i replikkvekslingene her. I de norrøne håndskriftene utvides imidlertid denne diskusjonen til også å berøre emner som jomfruens renhet, avgudene og den himmelske glede. Alt dette er viktige motiver som berøres andre steder i legenden og i de andre jomfrumartyrlegendene, men tilleggene gjør de norrøne tekstene mindre fokuserte på det som nok er hovedpoenget i den latinske legenden i nettopp denne diskusjonen mellom jomfru og forfølger, nemlig å presentere Katarina som *Kristi brud* og å presisere at et himmelsk giftemål er bedre enn et verdslig.

8. Trofast oversettelse eller omskriving av legendene

Denne avhandlingen har vist at jomfrumartyrlegendene om Katarina, Cecilia og Agathe – og muligens også Margareta – i utgangspunktet har vært ganske trofast oversatt til norrønt. Trofast oversettelse synes altså å være typisk for sjangeren (jomfrumartyrlegende), noe også Kirsten Wolfs (2000:106–110) kommentarer rundt oversettelsen av legenden om Barbara understøtter. De omskrivingsstrategiene som hun beskriver i denne legenden, er stort sett de samme som jeg har påpekt for de fire legendene i kapittel 4, med oppklaringer av passasjer som kan ha blitt oppfattet som noe obskure av det norrøne publikummet, unødvendig detaljerte eller komplekse beskrivelser forenkles, gjentatte utsagn eller utsagn som kan oppfattes som selvsagte ut fra konteksten utelates ofte og det synes i det hele tatt som om oversetteren har gjort en innsats for å forklare eller tydeliggjøre vanskelige sider ved teksten. I tillegg kan vi se noen utelatelser og reduksjoner i denne legenden, men som Wolf påpeker er det mye som tyder på at mange av disse skyldes traderingen av legenden, og ikke selve oversettelsen (ibid, side 107–8). Wolf finner derimot få tilfeller av tillegg eller amplifikasjon i teksten, og konkluderer med at "... the translator's primary concern appears to have been to produce a clear and coherent text as close to the Latin original as possible" (ibid, side 111). Dette er det samme bildet som vi sitter igjen med for legendene om Katarina, Cecilia og Agathe sin del, dersom vi ser bort fra håndskriftet AM 233a folio. Også i legenden om Margareta i AM 429 12mo (versjon 2) ser vi kun denne typen inngrep i teksten, selv om det her er noen flere av dem. Dette trenger likevel ikke bety at oversetteren av legenden selv har gjort flere inngrep i teksten enn "vanlig". AM 429 12mo er et ganske seint håndskrift, som ellers har vist noe varierende grad av gjengivelse av den latinske grunnteksten. Som vi har sett tydelig i undersøkelsen av legendene om Cecilia og Katarina, hvor håndskriftene med

legendene tydelig går tilbake på samme oversettelse, så er disse typene inngrep heller ikke uvanlige i selve traderingsprosessen til en legende.

Kirsten Wolf har videre undersøkt oversettelsen av legenden om Dorothea (1997:76–86), og hennes funn her bryter noe med bildet av hvilke strategier vi kan finne i selve oversettelsen av jomfrumartyrlegendene. Hun påviser nemlig en del kryssreferanser og tillegg i oversettelsen av denne legenden. Ifølge Wolf synes det å være en klar tendens til å utbrodere og utvide i denne legenden, og da spesielt i forhold til de episodene som er mer følelsesmessig ladet. Hun viser da blant annet til en episode som beskriver Fabricius' forelskelse i Dorothea. Den latinske legenden forteller da at siden Djevelen, denne hatefulle fiendeslangen, ikke kunne tåle kyskhets, så egget han opp området prefekt, Fabricius, sin kjærlighet til møya Dorothea, slik at han skulle begjære henne kjødelig. I den norrøne oversettelsen utbroderes dette noe:

[N]u *Suo sem manzens ouinur díofullinn sialfur sem jafnan* er uanr um 'at' sitía at suikía þann er gud elskar ok hann *Ser* god uílía þeSarrar meylar til sins skapara ok trulega þionostu ok stoduga honum ueitandi þui fre<i>star hann þeS grefa er yfir þau hierud uar settr hann het Fabricius fiandinn brugar diofulegt eitr med honum ok kueiktí lostasemis girnd til þeSarrar meylar. (jf. Wolf 1997:78)

Som vi ser er det først og fremst i forhold til djevelens beveggrunner for å egge opp Fabricius' begjær vi ser en utbrodering her. Det at djevelen ikke liker *kyskhets*, blir omskrevet til at han gjerne sviker de som elsker Gud, sin skaper, liksom denne møya. Dette kan minne om enkelte av omskrivingene som vi har sett i legendene om Katarina og Agathe i AM 233a folio. Også andre steder i denne oversettelsen kan vi finne tillegg som viser til Gud, djevelen og avgudene, og hvor vi ser at ord, vendinger og tema som er kjent fra andre legender av samme sjanger, skrives inn i teksten. Et eksempel på dette er når den norrøne legenden legger et svar i munnen på Dorothea som ikke har noen ekvivalent i de latinske utgavene av legenden: ”drottinn minn uil <ek> elska ok hans signudu modur. en ek neita dioflum ydrum ok allri skurdgoda uillu þeiri sem þer heidnir menn. truit a” (ibid, side 81–2). Wolf kommenterer dessuten at legenden ”emphasizes the religious aspect of the legend” (ibid, side 83), noe vi har sett at også er tilfellet for legendene om Katarina og Agathe i AM 233a folio. Videre skriver Wolf at man i denne oversettelsen kan finne samme type bruk av beskrivende adjektiv og adverb, med utvidelser fra et enkelt adjektiv eller adverb i den latinske teksten til dubletter i den norrøne, som vi også finner i legenden om Katarina i AM 233a folio. Et eksempel på dette er når ”electa mea” gjengis med ”hin inne legazta ok hin kjerasta brudr” (ibid, side 80).

En god del av omskrivingsstrategiene som vi kan se i denne legenden, er dermed, når vi ser dem i lys av funnene i legendene i AM 233a folio, tegn på at omskrivingene ikke er

kommet inn i selve oversettelsen av teksten, men heller som et resultat av senere bearbeiding – kanskje i tilknytning til et miljø med stor tekstproduksjon liksom det rundt Skarð eller Helgafell. Det hører også med i bildet at denne legenden kun er overlevert i det relativt sene håndskriftet AM 429 12mo (ca. 1500) – et håndskrift som ellers viser en noe varierende grad av trofasthet mot den opprinnelige oversettelsen av legenden. AM 429 12mo er altså noe varierende i sin gjengivelse av den opprinnelige oversettelsen, noe man kan se ut fra en sammenlikning med de stort sett mer trofaste gjengivelsene av de latinske legendene i henholdsvis Stock.perg. 2 folio og AM 235 folio (med et mulig unntak for legenden om Margareta her). Legendene om Barbara, som Wolf regner som ganske trofast oversatt, er for eksempel bevart i både Stock.perg. 2 folio og AM 429 12mo, og ifølge Wolf (2000:100) er det Stock.perg. 2 folio som har den best bevarte teksten av disse.³³⁸

8.1. Oversettelsen av legendene

Som vi har sett i de foregående kapitlene, manifesteres tilsynelatende to ulike tilnærminger til det latinske forelegget i det utvalget av legender og håndskrifter som er grunnlaget for denne undersøkelsen. Gjennomgangen av legendene i Stock.perg. 2 folio, og til dels AM 429 12mo og AM 235 folio (Cecilia) peker mot at tekstene opprinnelig ble relativt trofast oversatt fra latin til norrønt, selv om de ikke nødvendigvis er oversettelser som kan beskrives som *verbatimime*. Som nevnt synes fremmedartede grammatiske og syntaktiske former, samt billedlig språk, ikke å ha blitt reproduisert i oversettelsene. Også enkelte andre tilpasninger er blitt gjort for å gjøre tekstene akseptable for et norrønt publikum, spesielt gjelder dette at fremmede titler og navnet på romerske guder er blitt hjemliggjort. Enkelte av titlene er likevel relativt nye i det norrøne samfunnet, for eksempel titler som ridder og greve. Vi ser også en rekke eksempler på tydeliggjøring i de norrøne versjonene av legendene. Dette er en strategi som kan tolkes på flere måter. En mulig forklaringsmodell er å se også dette som et utslag av tilpasning til den egne poetiske tradisjonen, og altså som et utslag av hjemliggjøring. En annen og beslektet forklaringsmodell vil være å se det som et utslag av tilpasning til et mindre utdannet, norrønt publikum. Dette er strategier som peker mot en ganske mottakerorientert oversettelse av legendene, og at det har vært viktig for oversetterne – eller deres oppdragsgivere – at tekstene er enkle å forstå for det publikum som skal lese dem eller, kanskje aller helst, høre dem opplest i kirke eller kloster.

---

³³⁸ Teksten i AM 429 12mo har nemlig, ifølge Wolf, en rekke stilistiske problemer. Mange av disse skyldes videre utelatelser som synes å være forårsaket av slurvete kopiering.

Lefevere (1985) beskriver, som nevnt i kapittel 3, oversettelser som nettopp typisk farget av mottakerkulturens poetikk og lærdomsnivå. I selve oversettelsen av legendene er det tydelig at spesielt lærdomsnivået – hva en har kunnet forvente at har vært en del av publikums forståelseshorisont – har vært utslagsgivende for en del av valgene oversetterne har tatt. Det er imidlertid vanskeligere å påvise om, i hvilken grad og hvordan den norrøne poetikken har spilt en rolle her, selv om ordknapphet og liknende nok har spilt inn. Samtidig har det også vært viktig for oversetteren å skrive på et språk som publikum kunne forstå, noe som innebærer et til dels enklere språk, spesielt i forhold til metaforbruk og syntaks, enn i de latinske originalene. Språket i tekstene henger på denne måten sammen med utviklingen i mottakerlandets poetikk og dets lærdomsnivå, i og med at publikums tekstkompetanse vil være viktig for hva de kan forventes å forstå. Det er likevel ikke sikkert at oversetteren har hatt en klar formening om å skulle fjerne alle slike uklare og vanskelige passasjer i tekstene. Dette kan like gjerne ha vært en stadig pågående prosess i traderingen av legendene, noe også funnene i de ulike håndskriftene med legendene typer på. Vanskelige passasjer og utydigheter i tekstene kan slik ha blitt taklet på innfallsbasis og i det et problem i teksten er blitt tydelig for en oversetter og senere avskrivere. Lefevere beskriver videre at en oversettelse vil kunne farges av hvem som er oppdragsgiver for oversettelsen – i dette tilfellet kirken. Legendene synes, i alle fall i utgangspunktet, å ha blitt oversatt slik at deres religiøse og dogmatiske innhold er blitt gjengitt og bevart i tekstene. Dette så vi blant annet i kapittel 5, ved at sitater fra og allusjoner til *Bibelen* gjerne gjengis i alle fall relativt trofast i oversettelsene. Videre ser vi at mye av tydeliggjøringen – både i selve oversettelsesprosessen og i senere avskrivning og omskriving av tekstene – går ut på å gjøre denne typen elementer lettere tilgjengelig for publikum. Dette blir dessuten enda tydeligere i de mange tilleggene og interpolasjonene som vi finner i legendene, men stort sett i kun et utvalg av de bevarte håndskriftene – først og fremst AM 233a folio.

Selv om de inngrepene som er beskrevet i selve oversettelsen av legendene om hellige jomfruer, er relativt små, er det, som Genette påpeker (jf. kapittel 3), ingen transposisjoner i tekstene som er helt uskyldige – selv ikke de rent formelle. Konsekvensene for tekstens innhold og budskap er likevel atskillig mindre enn de som i kapittel 6 og 7 er beskrevet for de større inngrepene som vi finner i AM 233a folio, og går først og fremst på hvor tydelig det kan oppfattes av publikum. Det er likevel vanskelig å si noe mer utdypende om resepsjonen av disse tekstene, så lenge vi ikke har samtidige kilder å støtte oss på.

8.2. *Omskrevne versjoner med utgangspunkt i trofast oversettelse?*

I enkelte av de foregående kapitlene har jeg vært inne på endringer i de ulike legendene og håndskriftene som peker mot innflytelse fra andre sjangre på en variant av legenden, eller tilpasning av en legendevariant til norrøn fortellemåte eller norrønt språk. Dette gjør det nødvendig å se nærmere på slike endringer for å om mulig avgjøre om endringene er gjort systematiske og bevisst eller ikke, i de enkelte tilfellene. Dette kan da muligens være med på å sannsynliggjøre om de versjonene av legendene om Margareta og Agathe som ligger lengst fra de kjente latinske foreleggene er uttrykk for en omskriving på islandsk grunn eller ikke, noe jeg vil adressere i dette underkapittelet. Jeg vil deretter gjøre noe nærmere rede for hva disse tilpasningene består av, samt diskutere dem i lys av begrepet sjanger i kapittel 8.3.

Versjon 2 av legenden om Agathe

Legendene om Agathe er overlevert i hele fem ulike norrøne versjoner, hvorav altså kun to behandles her. Versjon 1 av legenden, som vi finner i Stock.perg. 2 folio og i AM 429 12mo, er som nevnt en relativt trofast gjengivelse av den latinske grunnteksten, mens versjon 2, som vi kun finner i AM 233a folio, inneholder en rekke avvik fra denne. De to aktuelle versjonene av denne legenden avviker såpass mye fra hverandre at det er umulig å avgjøre om versjon 2 av denne legenden går tilbake på samme oversettelse som versjon 1 basert kun på de tekstuelle forholdene i denne legenden alene. Man finner indisier i teksten som kan støtte en hypotese om at teksten er skrevet om med utgangspunkt i samme oversettelse som ligger til grunn for versjon 1, samtidig kan det ikke utelukkes at teksten er basert på en egen oversettelse av legenden – en oversettelse som bygger på et annet latinsk forelegg. Imidlertid kjenner en foreløpig ikke til noen latinsk versjon av legenden som ligger nærmere teksten i AM 233a folio enn det som er tilfellet for den latinske grunnteksten som er benyttet her. Legendene er imidlertid overlevert sammen med andre legender, og kodikologiske indisier kan nok sannsynliggjøre at denne teksten er en senere bearbeidelse av den oversettelsen som nok også ligger til grunn for versjon 1. I motsetning til legenden om Agathe i AM 233a folio, går nemlig varianten av Katarinalegendene i samme håndskrift helt klart tilbake på samme versjon som de andre håndskriftene med samme legende, og dermed går den altså helt klart tilbake på samme oversettelse. Siden de mange tilleggene og interpolasjonene ikke er med i de andre håndskriftene med denne legenden, er det derfor overveiende sannsynlig at interpolasjonene(e) og andre tillegg i AM 233a folio i denne legenden, er gjort av en avskriver. Sett i lys av de innholdsmessige og tematisk likhetene i interpolasjonene i de to legendene (jf. kapittel 6 og 7),

er det derfor trolig at det samme er tilfellet for legenden om Agathe i samme håndskrift. Dette støttes også av Bjarni Ólafsson (1972:24). Ólafur Halldórsson (1966:30) påpeker videre at disse to legendene er skrevet ned av samme person (hånd) i samlingen, en hånd som har kopiert flere håndskrifter i Helgafell kloster, nemlig samme hånd som hånd én i Codex Scardensis, en hånd som også finnes i AM 653a 4to, AM 156 4to og AM 238 folio (Halldórsson 1966:54–5).

Omskrivingene i versjon 2 av legenden om Agathe får videre en klar innvirkning på tekstens uttrykk og innhold. Først og fremst får de, som vist i kapittel 6, en betydning for hvordan motstanderen, Kvintian, presenteres. Vi får også forskyvninger i presentasjonen av enkelte religiøse og legendariske motiver i teksten, spesielt i forhold til presentasjonen av avgudene, treenigheten og av skam. Omskrivingene får videre betydning for hvordan jomfruen selv presenteres, men ikke så store innvirkninger som en ser i forhold til beskrivelsen av Kvintian. En del av utelatelsene og omskrivingene i AM 233a folio går på å fjerne beskrivelser av følelser jomfruene måtte ha. Et eksempel er den tidligere nevnte utelatelsen av at Agathe går ”så glad til pinslene som en sulten mann på jakt etter mat”, og at hun da overlater sin vilje i Guds hender. Når Agathe rekner opp ulike liknelser for å beskrive hvor glad hun er for å pines (*Ego in his poenis ita delector ...*), så er det for eksempel en liknelse som utelates i AM 233a folio (men ikke de to andre håndskriftene), nemlig det at hun gleder seg liksom en om ser den som hun i lang tid har lengtet etter (derimot nevnes ”liksom den som hører et godt budskap” og ”liksom den som finner gods i jorden”). Alle tre sammenlikninger nevnes i de andre norrøne håndskriftene. Man kan videre delvis se det motsatte i de andre to håndskriftene, der det, når det fortelles at Agathe blir ført til fengselet, *fordi hun sa imot Kvintian offentlig*, legges til at hun er glad i alle de norrøne håndskriftene unntatt AM 233a folio. Opplysningen om at det er fordi hun sier imot jarlen offentlig at hun føres til fengslet, er ikke tatt med i noen av de norrøne håndskriftene.

Det er imidlertid ikke kun fremstillingen av hovedpersoner – som jomfruen og forfølgeren – som kan endres i de mest avvikende tekstavnittene, men også fremstillingen av og rollen til en del av bipersonene. Når Agathe stenges inn i fengselet etter at brystene hennes er skåret av, legges det i AM 233a folio til at hun blir låst inne sammen med andre som er blitt dømt til døden (linje 254–55); det er da underforstått at Kvintian har dømt også henne til døden allerede, noe som ikke er tilfellet i de andre variantene. Dette kan altså synes noe prematurt i denne versjonen, og de dødsdømte presenteres slik en stund *før* de egentlig har en rolle å spille som tilskuere som gir Agathe råd. Disse menneskene nevnes nemlig senere i alle varianter, som vitner og tilskuere som anbefaler Agathe å stikke av. Dette skjer etter at

vaktmennene hennes har løpt ut fra fengslet i frykt, på grunn av et kraftig lys som dukker opp midt i cellen hennes. Men Agathe nekter og vil ikke være årsak til at de blir straffet senere. I den latinske legenden gir hun dessuten som grunn at hun også vil miste sin (martyr)krone hvis hun gjør dette. Dette er noe omskrevet i de norrøne tekstene, hvor det fortelles at hun ikke vil "glata dyrd minni". Rollen til de øvrige fangene i fangehullet tydeliggjøres altså noe i versjon 2 av legenden om Agathe.

Versjon 1 av legenden om Margareta

Versjon 1 av den norrøne legenden om Margareta (233a og 235) preges, liksom legendene om Agathe og Katarina i AM 233a folio, av en rekke avvik i forhold til den latinske grunnteksten. I motsetning til disse er imidlertid denne legendevarianten først og fremst preget av utelatelse og reduksjon, heller enn tillegg og amplifikasjon. Man kan derfor ikke støtte seg på eventuelle likheter i typen endringer som er å finne i de aktuelle versjonene av legendene, når man skal vurdere hvorvidt versjon 1 av legenden går tilbake på samme opprinnelige oversettelse som versjon 2 av legenden eller ikke. Det som imidlertid er klart, er at det ikke er påvist noe mulig latinske forelegg for en eventuell selvstendig oversettelse, det vil si en latinsk versjon av legenden som ligger nærmere versjon 1 enn det som er tilfellet for BHL 5303 (jf. Rasmussen 1977). Det synes, slik forskningen står i dag, videre ikke å ha vært helt uvanlig at oversettelser fra andre språk, som gammelfransk og latin, er blitt utsatt for senere omskriving av islandske avskrivere. Hvorvidt dette er tilfellet for denne versjonen av legenden om Margareta er imidlertid usikkert, og eventuelle indisier i den ene eller den andre retningen må søkes i det bevarte tekstmaterialet.

Tendensen i overføringen av denne legenden fra latin til norrønt synes å være at man i hovedsak reduserer tekstene, både i omfang, når det gjelder retoriske figurer og troper, og når det gjelder tekstutsnitt som spiller på tekstene i evangeliene. Reduksjonene består da som nevnt i høy grad av de prosessene som Genette kaller *excision* og *concision*. Disse to prosessene har det til felles at de opererer direkte på hypoteksten, og at de medfører endringer i legendens innhold. Som Genette hevder, er det nemlig slik at "even the most emancipated concision can only produce a new version of the original text" (Genette 1997:238). Vi ser også eksempler på *destilifisering*, siden antallet retoriske figurer og troper som brukes i teksten reduseres eller forenkles på andre måter. Spesielt ser vi dette i forhold til typiske gjentakelsesfigurer i tekstene. Dette er imidlertid mer utbredt i talene og dialogene enn de fortellende delene av teksten, som for eksempel i beskrivelsen av draken som sluker

Margareta. Vi ser dessuten at svært mange av de større utelatelsene og reduksjonene i teksten, skjer i de mange bønnene. Disse spiller som nevnt på uttrykksmåtene i evangeliene og spesielt i salmene, noe som sjelden er gjengitt i de norrøne talene i versjon 1. Vi ser altså en overgang fra en mer retorisk, beskrivende og gjentagende stil med allusjoner til evangeliene og salmene i de latinske tekstene, til en enklere stil i de norrøne tekstene, med fokus på narrativet. Dersom man ser bort fra de delene av teksten som er redusert eller utelatt, ser vi imidlertid at gjengivelsen av innholdet i den latinske grunnteksten er svært nøyaktig og trofast. Ofte er det faktisk slik, som vi så i eksempelet med draken i kapittel 4, at AM 235 folio og AM 233a folio da gjengir grunnteksten mer trofast enn det AM 429 12mo gjør. Dersom det er slik at de to versjonene går tilbake på samme oversettelse, viser dette at den opprinnelige oversettelsen har vært enda mer trofast enn det som er tilfellet for versjon 2 slik den fremstår i dag. Videre viser det at versjon 1 i utgangspunktet nok har vært relativt trofast oversatt, noe også det faktum at legendene i AM 235 folio som tidligere nevnt ellers, med ganske få unntak, er trofaste gjengivelser av de latinske legendene. Versjonen er videre enten blitt forkortet en del senere (dersom den går tilbake på samme oversettelse som versjon 2), eller den har bygget på et noe kortere, latinsk forelegg enn BHL 5303,3, men et forelegg med en variant av versjonen BHL 5303. Spørsmålet er om det første eller det siste er mest sannsynlig. Den eneste måten å nærme seg det spørsmålet, er å se på utformingen av legenden i forhold til annen norrøn litteratur fra perioden, samt å se på hva som faktisk endres.

Liksom for legenden om Agathe i AM 233a folio, går mange av endringene som gjøres i de norrøne håndskriftene med versjon 1 av legenden om Margareta, ut på hvordan personer presenteres. Presentasjonen av nye personer – spesielt av bipersoner – kan i de latinske tekstene ofte være ganske brå. Lucy Grace Collings, som har undersøkt de norrøne oversettelsene av legendene i *Codex Scardensis*, finner at de latinske legendene "... neglect to make an introduction, mentioning a character's name only as he enters the action, with any descriptive information given as an aside" (1969:157). Dette står i opposisjon til hvordan nye karakterer gjerne presenteres i den hjemlige norrøne litteraturen. Her er det vanlig at personer presenteres i ganske faste vendinger, og (spesielt) for hovedpersonenes del også gjerne med henvisning til genealogi. Når det gjelder oversettelsen av de latinske jomfrumartyrlegendene til norrønt, skjer det da også ganske ofte at man får omskrivninger og tillegg som innebærer en tilpasning til denne norrøne teksttradisjonen. Dette passer også godt med funnene som Collings gjorde i sin avhandling:

The sagas provide an introduction before the onset of the scene in which the character is to play a role, which sometimes involves a considerable reshuffling of the Latin text. The later

sagas, with their propensity for detail, may add a character portrayal, deduced solely from the hints of the later narratives ... (1969:157)

Så store omskrivninger som Collings never her, er imidlertid ikke å finne i mitt materiale. I legendene om Cecilia, Agathe og Katarina følger introduksjonen av personene den latinske grunnteksten. Det er kun i oversettelsen av legenden om Margareta at vi kan se noe annet. Her er det dessuten som oftest slik at den tilpasningen som er å finne, kun finner sted i den ene versjonen av legenden, versjon 1 (M1). I M1 presenteres personer gjennomgående etter mønster fra norrøn prosastil, mens versjon 2 (M2) oftere følger GLat. Et eksempel på dette ser vi i prologen (som riktignok ikke er gjengitt i M2). Fortelleren introduserer her seg selv i første person i den latinske legenden: "Ego autem in nomine Christi, Theotimus nomine, vocatus a domino et doctus profunditate litterarum..." (se linje xii–xiii). Også i M1 omtaler han seg selv i første person, med "Ek heíti Theodimus ..." (linje xii), men her ser vi først en introduksjon i tredje person:

Sa [mgl. i 233a] madr er nef<n>dr **theophilus** [233a: theodimus] **er** [233a: sa er] sögu þessa hefir **gert** [233a: saman sett]. hann **segir** [233a:: talar] sua **fra ser** [233a: til sin] (linje x–xi)

Denne måten å presentere en person på, med formelen "(sa) madr er nefndr ..." er svært vanlig i sagalitteraturen, og må regnes som en tilpasning til denne. Dette er heller ikke den eneste gangen i M1 at personer presenteres annerledes enn i GLat. Også prefekten (det vil si *jarlen* i M1 og *greven* i M2) Olibrius (se linje 44–5) og bøddelen Malkus (se linje 606–7) får en mindre brå introduksjon i M1 enn i GLat. Også i M2 skrives introduksjonen av Malkus om slik at den blir mindre brå, men han introduseres her noe senere i teksten (se linje 688–90). M2 følger derimot GLat i introduksjonen av Olibrius.

Det kanskje mest interessante eksempelet på tilpasning i M1 gjelder introduksjonen av hovedpersonen, Margareta (se linje 3–8). I den latinske grunnteksten introduseres Margareta direkte: "Beatissima Margareta erat Theodosii filia ...", og introduksjonen av henne i M2 ligger svært nært opp til dette. I M1 introduseres derimot Margareta etter faren, og introduksjonen følger slik islandsk tradisjon; i stedet for at man fokuserer direkte på hovedpersonen, presenteres hun gjennom å være datter av sin far. Videre er presentasjonsformelen *hann atti dottur þa sem het Margareta* typisk for islendingesagaene. Med unntak av Malkus presenteres altså personene etter mønster av den latinske grunnteksten i M2 – men her må det påpekes at introduksjonen av ham altså også kommer senere i teksten. Personene i M1 introduseres derimot alltid etter islandsk mønster.

Når det gjelder introduksjonen av én av personene i legenden om Margareta, nemlig Olibrius (linje 44), ser vi en ulik tilnærming i alle tre aktuelle håndskrifter. I AM 429 12mo følges den latinske setningsbygningen trofast, i AM 233a folio ser vi en forenkling av

setningsbygningen – og altså muligens en tilpasning til norrønt språk, mens man i AM 235 folio får en tilpasning til norrøn prosastil med formuleringen ”Olibrius het jarl heidinn ...”. Det er selvsagt flere mulige forklaringer på dette, men den forklaringen som ligger nærmest er å se dette som ett av flere steg i denne versjonen av Margaretalegenden i en tilpasning til norrøn prosasjanger. Andre forhold som peker i samme retning, er for eksempel at man ser en god del omskriving fra direkte tale til indirekte, utelatelse av typiske bønne-elementer i legenden, flere forklarende tillegg, for eksempel av typen ”overgangsforklaringer”, med mer. Det som utelates, for eksempel i bønnene og takksigelsen i legenden, er som nevnt gjerne formelpregede og ”innholdstomme” elementer, tiltaleord og liknende, noe som gjør at fortellingen stort sett blir den samme, men med et annet stilnivå og et annet fokus i forhold til hvordan personene presenteres. Vi ser altså en knapphet i fortellemåten som man gjerne forbinder med islendingesagaene heller enn med oversatt litteratur. Videre ser vi at en del av de religiøse og legendariske motivene og allusjonene forsvinner i og med utelatelene i legenden, noe som ikke peker mot en religiøst velutdannet avskriver av legenden – enten dette altså skjer innenfor den latinske tradisjonen eller den norrøne. Man kan likevel spørre seg hvorfor kirken i det første tilfellet skulle velge en slik versjon som utgangspunkt for å få oversatt en helgenlegende. Det er nemlig overveiende sannsynlig at kirken må ha vært oppdragsgiver for de fleste av oversettelsesprosjektene der helgenlegender er blitt oversatt til norrønt, i alle fall i de første århundrene etter kristningen, mens det er mer sannsynlig at mer verdslig orienterte oppdragsgivere kan ha stått bak senere avskrifter og bearbeidelser av legendene. Det er også mer sannsynlig at man har benyttet et forelegg med en velkjent og utbredt versjon av den latinske legenden, et forelegg av den typen som er benyttet som grunntekst her, heller enn en mer obskur variant av BHL 5303 som altså ikke er bevart i dag. Man kan likevel ikke uteukke at valget av tekst å oversette fra, har vært ganske tilfeldig, tatt ut fra hvilket håndskrift man faktisk hadde for hånden, og at dette tilfeldigvis har vært en bearbeidet og forkortet variant av BHL 5303.

8.3. Sjangertilpasning i legendene?

Dersom man analyserer en traderingen av en tekst, vil en, som vi har sett, gjerne finne flere større eller mindre konsekvenser av de omskrivingene som er gjort. Spørsmålet man kan stille seg da, er hva dette gjør med disse tekstene som fortellinger. I innledningen til denne avhandlingen var ett av spørsmålene jeg stilte, i hvilken grad det var mulig å overføre en tekst og en sjanger uendret fra en kultur til en annen, når kulturene avviker fra hverandre på enkelte

viktige punkter. En sjanger krever visse forhåndskunnskaper hos lesere og tilhørere for at disse skal kunne motta en tekst i denne sjangeren uten vanskeligheter. Når vi leser eller hører en tekst, lettes nemlig forståelsen av denne dersom vi kjenner de strukturene og det språket (i vid forstand) som benyttes i teksten. Derfor er det vanskelig å se for seg at sjangeren – nærmere bestemt de ulike tekstene i sjangeren som blir oversatt – kan overføres til og gjenskapes i en kultur med helt andre forutsetninger når det gjelder tekstuell kompetanse enn i avsenderkulturen. Vil tekstene, og dermed selve sjangeren, transformeres når de møter en annen virkelighet? Det er likevel et ankepunkt mot dette at en oversetter (ja, også i middelalderen) kan være orientert mot avsenderkulturen – det vil si ønske å øke dannelsesnivået eller kunnskapsnivået i mottakerkulturen, noe man må forvente at har vært tilfellet i oversettelsen av kirkens tekster. Man må dessuten finne mer vidtgående endringer i tekstene enn det som har vært tilfellet for de tekstene som er blitt undersøkt her, dersom man skulle kunne tilskrive dem en status som ”originale” fortellinger. Dette er nok heller ikke nødvendigvis noe å trakte etter, da det ville innebære at man forsøker å presse denne teksttradisjonen inn i en ramme skapt av det moderne synet på hva tekst, og også litteratur, er og bør være, slik at fokuset blir liggende på teksten som produkt, snarere enn på den prosessen som har frembrakt den.

Heller ikke selve sjangertilhørigheten til legendene kan sies å være rokket ved i og med de påviste avvikene mellom de to tradisjonene, i alle fall ikke i forhold til majoriteten av de legendeversjonene som er bevart. Noe slikt forutsetter nemlig, dersom vi skal følge Jauss’ beskrivelser av middelalderlige sjangre, at tekstenes funksjon – sosialt og religiøst – endres. Når det gjelder religiøse tekster, som legendene om jomfrumartyrer er, kan man imidlertid ikke uten videre påstå at funksjonen til tekstene endres i det de innføres i det norrøne litterære systemet, i og med at oversettelsen av dem er en del av innføringen av en ny religiøs kultur, og i og med at de oversettes for å ha en plass i en ny, kultisk, overordnet sjanger, nemlig gudstjenesten. Denne overordnede sjangeren må nok sies å ha en korresponderende funksjon også i sin nye samfunnskontekst, i alle fall i det øyeblikk tekstene overføres. Når man ser på enkelte av endringene i det som står frem som noe senere omskrivninger av tekstene – nærmere bestemt legendene om Agathe og Katarina i AM 233a folio og versjon 1 av legenden om Margareta – må man likevel kunne spørre seg om ikke sjangerens funksjon er i ferd med å bli en annen – ikke nødvendigvis på den måten at tekstene er på vei på vei til å få en helt annen funksjon enn den de opprinnelig var tenkt å skulle ha, men at de er blitt tilført noe mer, en eller flere tilleggfunksjoner, påvirket av datidens dominerende ikke-religiøse sjangre.

I kapittel 7 viste jeg at spesielt legenden om Katarina, men også til dels legenden om Agathe, til en viss grad er blitt påvirket av riddersjangeren – i alle fall på et leksikalsk plan, men kanskje også rent stilmessig – i AM 233a folio. Som vi har sett er det dessuten også en viss mulighet for at versjon 1 av legenden om Margareta er blitt påvirket av stilen i islendingesagaene. Dette er ikke helt overraskende funn, dersom vi antar at det er typisk at sjangre – men også tekster idet de oversettes eller utsettes for større redaksjonelle inngrep – påvirkes av poetikken som er rådende i det aktuelle området og/eller den aktuelle tidsperioden – for eksempel ved at de påvirkes av den til enhver tid rådende ”Royal Genre” (jf. Opacki 2000, se kapittel 2.2). Vi kan også se en viss påvirkning fra andre sjangre i legenden om Katarina.³³⁹ I linje 23–36, i brevet fra keiseren til folket, ser vi for eksempel en tilpasning til det språket vi vanligvis kjenner fra norrøne offisielle brev. For det første åpner det med ”Maxencius konungr med ...” (linje 23), mens kongen først presenterer seg lenger inn i brevet i den latinske grunnteksten (linje 28). Videre ser vi også uttrykket ”sendir kuediu...” i dette brevet, et uttrykk som ikke synes å ha en direkte ekvivalent i den latinske teksten. Dette må sees som et eksempel på sjangertilpasning i denne legenden. Vi ser her en tilnærming til ”salutatio” i et norrønt middelalderbrev, selv om den avviker noe fra standardformen. Samtidig ser vi i Stock. 2 også en mye tydeligere poengtering av rangordenen blant adelsmennene, ”hertugun, jarlum ok baronum ...”, enn det som er tilfellet i GLat og 429. Det er likevel vanskelig her å si noe sikkert om hvorvidt det er Stock. 2 eller 429 som representerer best den opprinnelige oversettelsen av dette tekstsegmentet.

For legendene om Agathe og Katarina sin del, slik de fremstår i AM 233a folio, er påvirkningskilden tydeligvis ridderdiktningen. Det vi ser der er imidlertid først og fremst en leksikografisk og stilmessig påvirkning og ikke så mye en motivmessig påvirkning, selv om vi får en utdypning og videreutvikling av motiver allerede til stede i teksten. I legenden om Margareta i samme håndskrift, samt i AM 235 folio, kan vi imidlertid muligens se en klarere påvirkning fra den norrøne prosastilen. Også her skjer endringen først og fremst i forhold til leksikon og stil, men vi ser også en utelatelse og nedtoning av en del av de for det teologiske innholdet viktige motivene i legenden. Videre kan man kanskje se en forskyvning av legendens hovedfunksjon fra en didaktisk-religiøs, om enn underholdende tekst, til en mer rent underholdende og handlingsorientert tekst. Endringene innenfor legenden om Cecilia i Stock.perg. 2 folio må på sin side sies å være av en annen karakter. Her ser vi et tillegg av en annen sjanger, nemlig den posthume mirakelsamlingen, som ofte, men ikke alltid hører med

---

³³⁹ NB: lakune i AM 233a folio.

til en pasjon. For anledningen er miraklene tilpasset sin islandske kontekst, i og med at vi blir servert to fortellinger om mirakler som skal ha funnet sted nettopp her. Fortellingene er imidlertid fortalt over samme lest som andre mirakelfortellinger, og de har en klar religiøs-kultisk funksjon, liksom også martyrlegenden i utgangspunktet. Det er heller ikke snakk om en spesiell *form* for mirakelsamling i dette tilfellet, selv om utvalget av mirakler kan være farget av samfunnsforholdene. Det er altså ikke snakk om en endring i funksjon her, noe som gjør at man ikke kan snakke om endringer innenfor selve sjangeren. Det er vanlig, innenfor den kristne middelalderpoetikken, at en martyrs pasjonshistorie og posthume mirakler både fortelles samlet og kan leve separate liv atskilt fra hverandre. Her er det altså viktig å ikke tenke i for moderne baner når man bedømmer hva som hører eller ikke hører til en tekst ut fra kun den tekstlige overleveringen vi har foran oss. Den litterære kulturen var mye mer muntlig orientert enn i dag, og pasjon og mirakler kan nok gjerne ha vært oppfattet som sammenhengende, selv om tekstene ikke alltid ble overlevert sammen.

8.4. Teksten som produkt eller prosess

Felles for svært mange undersøkelser av oversettelse til norrønt i middelalderen, er, ifølge Karl G. Johansson (2007:102) at de har funnet at moderne krav til ekvivalens mellom kildetekst og måltetekst ”inte har bekymrat medeltidens översättare”. Han er ikke alene om å hevde dette. Undersøkelser av oversettelser fra både latin og gammelfransk til norrønt, har vist en skiftende grad av trofasthet mot originalen. Enkelte studier viser en relativt stor grad av inngrep fra den norrøne oversettelses side, mens andre viser mer lojale gjengivelser av innholdet i kildetekstene. Det siste gjelder for eksempel i avhandlingene til Pettersson (2009) og Budal (2009), som viser en relativt lojal gjengivelse av innholdet i oversettelsene av henholdsvis *Alexanders saga* og *Strengleikar*. Det som synes å peke seg ut i svært mange studier, er imidlertid at spesielt gjentakelser og retorisk markerte uttrykk gjerne utelates. og at tillegg ofte kan forklares ut fra at de understøtter lesingen av teksten (de er forklarende og tydeliggjørende). Dette støttes også av funnene i mitt materiale.

Men oversettelse er ikke et entydig håndverk. Resultater fra én sjanger – for eksempel ridderdiktingen (oversatt fra gammelfransk) eller historiske verk (oversatt fra latin) – kan ikke uten videre overføres på oversettelser av kirkens litteratur. Tidligere undersøkelser av oversettelser av bibeltekster og helgenlegender viser også en del variasjon når det gjelder bruk av oversettelsesstrategier. I noen tilfeller er for eksempel gjentatte og retoriske elementer utelatt, samtidig som tillegg gjerne er forklarende (jf. for eksempel Collings 1969). Andre

undersøkelser viser at spesielt dialog, bønn, taler og beskrivende elementer kan rammes av utelatelse, liksom det vi ser i versjon 1 av legenden om Margareta. Svanhildur Óskarsdóttir (2007:115–19) peker for eksempel på både egne studier av oversettelsen av Judits bok, og Christine Fells studier av oversettelsen av Joshua i *Stjórn* III, som viser at det fortellende stoffet – selve historien – bevares ganske intakt, mens bønn, taler, dialog, lister over navn og så videre, gjerne reduseres drastisk. Også Astås (1989:68) har vist at oversettelsen av *Stjórn* II har mange av de samme karakteristikaene. Funn i forhold til bibeloversettelsene fra middelalderen tyder altså på at de islandske oversetterne har vært opptatte av å fortelle gode historier. Dette gjelder i særlig grad når den oversatte teksten traderes og brukes i nye sammenhenger.

Det som er tydelig, er nemlig at forholdet mellom inngrep i selve oversettelsesprosessen og i senere omskriving og tilpasning til ny bruk og nye publikum er noe uklart og uavklart. Würth (1988:136–9) påpeker blant annet at eldre oversettelser gjerne revideres for å møte nye stilistiske og innholdsmessige ønskemål, men at det i dag er nesten umulig å avgrense redaktørens og kompilatorers arbeid på ulike steg i et verks trading nærmer. Halvorsen (1974:57) og Astås (1987c:31) påpeker også at det er vanskelig å trekke grensen mellom forfatter, oversetter og redaktør i middelalderen, og Jonas Pettersson (2009:246) peker på at forholdet mellom hvilke type endringer som skjer i selve oversettelsen av tekstene, og hvilke som skjer ved senere avskrivning og bearbeidelse, i liten grad er avklart. Dette har vært et anliggende i denne avhandlingen.

En viktig del av mitt prosjekt har vært rettet mot å avklare endringer og typer endringer som er kommet i traderingsprosessen heller enn i selve oversettelsesprosessen, siden forholdet mellom faktisk forelegg og opprinnelig oversettelse er relativt uavklart. Når det gjelder hoveddelen av tekstene, synes det likevel klart at den opprinnelige oversettelsen må ha vært relativt lojal mot kildetekstene, selv om det er stor mulighet for at oversetteren har forsøkt å formidle teksten på en slik måte at den kunne forstås av sitt nye publikum. Det er imidlertid tydelig at mange av den typen inngrep som det er stor konsensus for at norrøne oversettere har benyttet seg av i dag, slik som utelatelse av gjentatte og retorisk vanskelige elementer, eller forklarende og tydeliggjørende tillegg, også er typiske for endringer i selve traderingsprosessen. Dette betyr nok *ikke* at ikke også oversetterne har benyttet seg av slike grep, men det betyr at vi må være forsiktige med å tilskrive oversetterne inngrepene. De mer inngripende omskrivningsgrepene i tekstene synes videre å være forbeholdt senere avskrivere av tekstene, noe som er spesielt tydelig i forhold til den typen tillegg og interpolasjoner som vi spesielt ser i AM 233a fol. Resultatene når det gjelder endringene i versjon 1 av legenden

om Margareta er noe mer tvetydige, men mye peker mot at denne versjonen nok har blitt bearbeidet av en islandsk avskriver – spesielt de trekkene som viser påvirkning fra den norrøne poetikken. Det er videre interessant at bearbeidelsen av denne legenden viser store fellestrekk med bearbeidelsen av Judits bok, med kutt i forkynnende elementer som bøtter og taler, siden begge fortellinger delvis kan knyttes til et kvinnelig publikum. Spørsmålet er om dette kan forklare hvorfor nettopp disse tekstene er bearbeidet på denne måten?

Når det gjelder jomfrumartyrlegendene, er det altså mye som tyder på at man her har å gjøre med en type litteratur som har blitt relativt trofast gjengitt i utgangspunktet, men som senere har blitt gjenstand for bearbeidelse og omskriving i enkelte håndskrifter. Det er da neppe tilfeldig at man ser de største avvikene i forhold til kildeteksten i nettopp AM 233a folio – et håndskrift som både er knyttet til et aktivt skrivesenter og til en tidsperiode da tekster beviselig er blitt tilpasset og bearbeidet for nye formål. Halvorsen hevder for eksempel at Bergr Sökkason, som både skrev og oversatte på begynnelsen av 1300-tallet, og andre oversettere fra denne perioden, verken var strengt bundet av de tidligere utviklede tradisjoner for oversettelse eller av tekstene de oversatte. Han (1974:59) mente blant annet at de: "... created their own style and made both the older vernacular they rewrote and their own translations from Latin fit their patterns". Christine Fell (1966) viser dessuten at nevnte Bergr Sökkason, som arbeidet ved Þingeyrar og Munkþverá i begynnelsen av 1300-tallet, blant annet omarbeidet eldre oversettelser. Dette synes å ha vært ganske allment i tilknytning til ulike skrivesentra i dette hundreåret – for eksempel klostre i nord som nettopp Þingeyrar og Munkþverá, sentre som sto for både forfattervirksomhet, oversettelse, omskrivinger og avskrift av ulike teksttyper og sjangre i denne perioden.

Det er altså viktig å huske at også oversettelsene er en del av den middelalderlige håndskriftkulturen – en kultur preget av *variasjon*, slik Cerquiglioni påpeker i sitt essay fra 1989 (jf. Cerquiglioni 1999). Det er også viktig å ta hensyn til overleveringshistorie, den tekstuelle konteksten og materialitet når en undersøker oversettelsesprosessen – i mangel på sikker kunnskap om det faktiske forelegget og den faktiske oversettelsen. Også oversettelser er en del av og går inn i et samfunns poetikk – og påvirkes mer eller mindre av denne. I en håndskriftkultur kan dette føre til større påvirkning på utviklingen av teksten enn det som gjerne er tilfellet etter innføringen av trykkekunsten, siden tekstene stadig "skrives på nytt" – om det så kun er snakk om "rene kopier". Denne avhandlingen har vist at de større inngrepene – i alle fall når det gjelder jomfrumartyrlegendene – nok først og fremst skjer innenfor spesielle miljøer på Island og for å tilpasse tekstene ny bruk, nye funksjoner og et nytt publikum.

Bibliografi

Tekstutgaver og faksimileutgaver

- d'Ardenne og Dobson (1981) *Seinte Katerine. Re-Edited from MS Bodley 34 and the other Manuscripts*. Early English Text Society, Oxford Univ. Press.
- Assmann, Bruno. red. (1889): *Angelsächsische Homilien und Heiligenleben*. = Bibliothek der Angelsächsischen Prosa 3. Kassel.
- Bibelen*: Det gamle og det nye testamente. Oslo 1991 (6. opplag): Det Norske Bibelselskap
- Bjarni Vilhjálmsson, red. (1954): "Tristan et Isolde, Saga af Tristram ok Ísønd dróttningu", i *Riddarasögur*, Reykjavík.
- Bronzini, Giovanni B. (1960): *La Leggenda di S. Caterina d'Alessandria. Passioni greche e latine*. = Atti della Accademia Nazionale dei Lincei. Serie VIII – volume IX. Roma: Accademia Nazionale dei Lincei.
- Bjarni Ólafsson (red.) (1972): *Katrínar saga* [Heimaritgerð til kandidatprófs í íslenskum fræðum]. Háskola Íslands, Reykjavík.
- Delehaye, Hippolyte (1936): *Étude sur le légendier romain. Les saints de novembre et de décembre*. = Subsidia Hagiographica 23. Société des Bollandistes, Bruxelles.
- Einenkel, Eugene, red. (1884): *The Life of Saint Katherine, from the Royal MA. 17 A. xxvii. With its Latin Original*. = Early English Text Society 80. Kraus Reprint co. Millwood, New York 1975.
- Foote, Peter, red. (1962), *Lives of saints. Perg. fol. nr. 2 in the Royal Library, Stockholm*. (= Early Icelandic Manuscripts in Facsimile IV). København. Rosenkilde and Bagger.
- Keyser, R og Munch, P. A, utg. (1848–1895): *Norges gamle Love indtil 1387*. Bind I–V. Christiania. (Bind 4 utg. av Gustav Storm; bind 5 utg. av Gustav Storm og Ebbe Hertzberg).
- Macbain, William, red. (1964): *The Life of St. Catherine* = Anglo-Norman Text Society. Oxford: Basil Blackwell.
- Mombritius, Boninus (1479): *Sanctuarium seu Vitae Sanctorum*. Milano.
- Rasmussen, Peter (1977): *Tekstforholdene i Margrétar saga*. Reykjavík. (Speciale levert ved universitetet i København.)
- Unger, C. R. (1877): *Heilagra manna sögur*. Bind. 1. Christiania, Bentzen.
- Varnhagen, Hermann (1891): *Zur Geschichte der Legende der Katharina von Alexandrien*. Erlangen.
- Weber, Robert, red. (2006): *Biblia Sacra: iuxta vulgatam versionem*. Ed. quartam emendatam, 4. verb. Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Wolf, Kirsten, red. (1997): *The Icelandic Legend of Saint Dorothy*. Studies and texts 130. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto.
- red. (2000): *The Old Norse-Icelandic legend of Saint Barbara*. Studies and texts 134. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto.
- red. (2007): "Heilagra meyja drápa" og "Kátrínarsrápa", i *Poetry on Christian subjects = Skaldic poetry of the Scandinavian Middle Ages 7*, utg. Margaret Clunies Ross. Turnhout: Brepols Publishers.

Kataloger, håndbøker og oppslagsverk

- Bekker-Nielsen, Hans (1962): "On a Handlist of saint's Lives in Old Norse." I *Medieval Studies*, XXIV: 323–34.
- Bekker-Nielsen, Widding, Shook (1963): "The lives of the saints in Old Norse Prose, A handlist." i *Mediaeval Studies* 25: 194–337.
- Carlsson, Thorstein (1972): "Norrön legendeforskning – en kort presentasjon." I *Scripta Islandica* 23: 31–56.
- Fros, H., red. (1986): *Bibliotheca Hagiographica Latina Antiquae et Mediae Aetatis. Novum Supplementum*. = Subsidia Hagiographica 70. Bruxelles.
- Halkin, F., red. (1984): *Novum Auctarium Bibliothecae hagiographicae graecae*. = Subsidia hagiographica 65. Bruxelles.
- KLNM = Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder I – XXII*. (1956–1978). Oslo–Stockholm–København.
- Kålund, K. (1889): *Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling*. Bind 1 Kommissionen for det arnamagnæanske legat. København.
- (1894): *Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling*. Bind 2 Kommissionen for det arnamagnæanske legat. København.
- (1900): *Katalog over de oldnorsk-islandske skrifter i det store kongelige Bibliothek og i Universitetsbibliotheket (udenfor den arnamagnæanske samling)*. Kommissionen for det arnamagnæanske legat. København.
- Société des Bollandistes (1898–1899): *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*. = Subsidia Hagiographica, 6. Bruxelles. (Gjenoptrykt 1992).
- (1909): *Bibliotheca hagiographica graeca antiquae et mediae aetatis*. = Subsidia hagiographica 8. Bruxelles. (Gjenoptrykt 1985).
- (1911): *Bibliotheca Hagiographica Latina Antiquae et Mediae Aetatis. Supplementi editio altera auctior*. = Subsidia Hagiographica 12. Bruxelles.
- Uecker, Heiko (2004): *Ein Wörterbuch zum Wiener Psalter*. Bonn.

Sekundærlitteratur

- Amos, Flora Ross (1920): *Early Theories of Translation*. Columbia University studies in English and comparative literature. New York: Columbia University Press.
- Astås, Reidar (1987): "Den apostoliske trosbekjennelse i norrøne tekster" i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 1/1987. Oslo. Universitetsforlaget.
- (1987b): *Et bibelverk fra middelalderen. Studier i Stjórn*. Bind 1 og 2. Oslo: Novus.
- (1987c): "Lærd stil, høvisk stil, og florissant stil i norrøn prosa," i *Maal og Minne* 1-2. Oslo: Det Norske Samlaget.
- (1988): "Helgenlegenden som uttrykksmiddel", i *EDDA*, hefte 2, side 130–38.
- (1989): *Kirkelig skolastisk terminologi i et morsmålsverk fra middelalderen*. Oslo: Novus.
- (1994) "Om bibelanvendelse i Þorláks saga byskups", i *Alvíssmál* 3, 1994, side 73–96.
- (1989): "Nytt lys over Stjórn II", i *Arkiv för nordisk filologi* 104, side 49–72.
- (2009): *Stjórn. Tekst etter håndskriftene*. Del I og II. = Norrøne tekster nr. 8. Oslo: Riksarkivet.

- Barthes, Roland (1994): "Forfatterens død", i *I tegnets tid: utvalgte artikler og essays*, red. Knut Stene-Johansen. Oslo Pax. (Opprinnelig trykket som "La mort de l'auteur" i *Manteia* (Marseille) nr. 5, 1968).
- (2003): "Tekstteori", i *Moderne litteraturteori. En antologi*, red. Kittang, Linneberg, Melberg og Skei, Universitetsforlaget, Oslo. (Opprinnelig trykket i *Encyclopedia universalis*, vol. 15, Paris 1973).
- Battista, Simonetta (1997): "Oversættelsesteknik i to postola sögur". I *Sagas and the Norwegian Experience / Sagaene og Noreg*. Preprints til 10. Internasjonale Sagakonferanse. NTNU, Trondheim.
- (2004): "Translation or Redaction in Old Norse Hagiography", i *Medieval Translation Practices. Papers from the Symposium at the University of Copenhagen 25th and 26th October 2002*, utg. Peter Andersen. København: Museum Tusulanum Press. University of Copenhagen.
- Beer, Jeanette, red (1997): *Translation theory and practice in the Middle Ages*. = Studies in Medieval Culture 38. Kalamazoo, Michigan: Medieval Institute Publications, Western Michigan University.
- Berge, Coppock, Maagerø (red.): *Å skape mening med språk: en samling artikler av M.A.K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin*. Cappelen akademisk forlag 1998.
- Bernau, Evans og Salih, red (2003): *Medieval Virginites*. Toronto and Buffalo: University of Toronto Press.
- Bjarni Ólafsson (red.) (1972): *Katrínar saga* [Heimaritgerð til kandidatprófs í íslenzkum fræðum]. Háskola Íslands, Reykjavík.
- Blaisdell, Foster (1965): "Some Observations on Style in the 'riddarasögur'", i *Scandinavian Studies. Essays presented to Dr. Henry Goddard Leach*. Univ. of Washington Press, Seattle.
- Boyer, Régis (1971): "The influence of Pope Gregory's *Dialogues* on Old Icelandic literature", i *Proceedings of the First International Saga Conference*. P. Foote, H. Pálsson og D. Slay (red.). Viking Society for Northern Research: University College London.
- Bruvoll, Kjersti (2000): *Sagaen om Margareta fra latin til norrønt. Oversettelsesstrategier satt under lupen*. Hovedfagsoppgave i nordisk språk, INL, NTNU.
- Budal, Ingvil Brügger (2009): *Strengleikar og Lais. Høviske noveller i omsetjing frå gammalfransk til gammalnorsk*. Anhandling for graden philosophiae doctor (PhD). Bergen: Universitetet i Bergen.
- Bugge, John (1975): *Virginitas: An essay in the history of a medieval ideal*. = Archives internationales d'histoire des idées Ser. min. 17. The Hague: Nijhoff
- Børtnes, Jostein (1975): *Det gammelrussiske helgenvita. Dikterisk egenart og historisk betydning*. Dr.gradsavhandling ved Universitetet i Oslo. Institutt for allmenn litteraturvitenskap.
- Böttcher, Hartmut (1971): *Das Glaubensbekenntnis im Landrecht Magnus Lagabøters*. J. Schweitzer Verlag. Berlin.
- Carlé, Birte (1985): *Jomfru-fortællingen: et bidrag til genrehistorien*. Odense University Studies in Scandinavian languages and literature. Odense Universitetsforlag.
- (1991): *Skøger og jomfruer i den kristne fortællekunst, den skandinaviske tradition og dens rødder i middelhavslændene*. Odense University Studies in Scandinavian languages and literature. Odense Universitetsforlag.
- (1994): "The Legend of the Virgin Saint", i *Saints and Sagas: a symposium*, Bekker-Nielsen og Carlé (red.). Odense: Odense University Press.

- Cerquiglini, Bernard (1999): *In praise of the variant: a critical history of philology*. Oversatt av Betsy Wing. Baltimore: Johns Hopkins University Press (Originaltittel: *Éloge de la variante: histoire critique de la philologie*, 1989, Paris: Seuil).
- Chartier, Roger (1994): *The order of books: readers, authors, and libraries in Europe between the fourteenth and eighteenth centuries*. Stanford, Calif: Stanford University Press. (Originaltittel: *L'ordre des livres: lecteurs, auteurs, bibliothèques en Europe entre XIVE et XVIIIe siècle*, 1992, Paris: Alinéa).
- Clayton og Magennis (2006): *The Old English Lives of St Margaret* = Cambridge Studies in Anglo-Saxon England 9. Cambridge: Cambridge University Press. (Først utgitt i 1994).
- Collings, Lucy Grace (1969): *The Codex Scardensis: Studies in the Icelandic Hagiography*. Cornell University Dissertation. University microfilms, England (1975).
- Connolly, Thomas (1994): *Mourning into Joy. Music, Raphael and Saint Cecilia*. New Haven: Yale University Press.
- Copeland, Rita (1991): *Rhetoric, Hermeneutics and Translation in the Middle Ages*. Academic tradition and vernacular texts. = Cambridge studies in medieval literature 11. Cambridge : Cambridge University Press.
- Cormack, Margaret (1994): *The saints in Iceland. Their veneration from the Conversion to 1400*. Subsidia Hagiographica 78, Société des Bollandistes.
- (1994b): "Visions, Demons and Gender in the Sagas of Icelandic Saints" *Collegium Medievale* 1994/2, side 185–209.
- (2008): "Better Off Dead. Approaches to Medieval Miracles", i *Sanctity in the North. Saints, Lives and Cults in Medieval Scandinavia*. Thomas A. DuBois (red.). Toronto: University of Toronto Press.
- Delehaye, Hippolyte (1905): *Les légendes hagiographiques*. Bureaux de la Société des Bollandistes, Bruxelles.
- (1921): *Les passions des martyrs et les genres littéraires*. Bureaux de la Société des Bollandistes, Bruxelles.
- Derrida, Jacques (2000): "The Law of Genres", i *Modern Genre Theory*. Duff (red). Longman critical readers. Harlow. (Opprinnelig utgitt i *Glyph*, 7 (1980), side 202–13).
- Driscoll, Matthew (1997): *The Unwashed Children of Eve. The production, Dissemination and Reception of Popular Literature in Post-Reformation Iceland*, Hisarlik Press.
- Dryden, John (1680): On Translation. Fra forordet til *Ovid's Epistles*. Hentet fra *Theories of translation. An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*. Schulte og Biguenet (red.) 1992: 17–31. Chicago.
- DuBois, Thomas A., red. (2008): *Sanctity in the North. Saints, Lives and Cults in Medieval Scandinavia*. Toronto: University of Toronto Press.
- Duff, David, red (2000): *Modern Genre Theory*. Harlow: Longman critical readers.
- Duffy, Eamon (1990): "Holy Maydens, Holy Wyfes: The Cult of Women Saints in Fifteenth- and Sixteenth-Century England", i *Women in the Church*, ed. W. J. Sheils og Diana Wood. Ecclesiastical History Society. Oxford: Blackwell.
- Dybdal, Audun (1999): *Helgener i tiden*. = Skrifter (Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Senter for middelalderstudier). Trondheim: Tapir.
- Eco, Umberto (2003): *Dire quasi la stessa cosa. Esperienze di traduzione*. Milano: Bompani.
- (2004): *On Beauty*. Translated from the Italian by Alistair McEwen. London: Secker & Warburg.

- Eisenstein, Elisabeth (2002): "Defining the initial shift. Some features of print culture" I *The Book History Reader*, red. David Finkelstein og Alistair McCleery.
- Espeland, Velle (2005): *Helgener. Mirakelmakere og idoler*. Oslo: Humanistisk forlag.
- Evans, Ruth (2003): "The Jew, the Host and the Virgin Martyr: Fantasies of the Sentient Body", i *Medieval Virginites*, Bernau, Evans og Salih (red.), Toronto and Buffalo: University of Toronto Press.
- Fell, Christine (1966): "*Bergr Sökkason's Michaels saga and its sources*", i *Saga-Book XVI*: 4, side 354-371. London.
- Foote, Peter (1993): "A fragment of text in AM 235 fol." i *Twenty-eight papers presented to Hans Bekker-Nielsen on the occasion of his sixtieth birthday 28. april 1993*. Odense: Odense University Press.
- Foucault, Michel (2003): "Hva er en forfatter?". I *Moderne litteraturteori. En antologi*. Red: Atle Kittang, Arild Linneberg, Arne Melberg og Hans H. Skei. (Originaltittel: "Que'est-ce qu' un auteur?" i *Bulletin de la Société française de Philosophie*, nr. 3 1969, side 73-104).
- Gad, Tue (1961): *Legenden i dansk middelalder*. København: Dansk Videnskabs forlag.
- Genette, Gerard (1997): *Palimpsests: Literature in the second degree*. Translated by Channa Newman & Claude Doubinsky. Lincoln: University of Nebraska Press. (Original tittel: *Palimpsestes: La littérature au second degré*, 1982, Paris: Seuil).
- Gentzler, Edwin (1993): *Contemporary Translation Theories*. Routledge, London and New York.
- Gjerøw, Lilli (1980): *Liturgica Islandica 1. Text*. København. Reitzel.
- Gerould, Gordon H. (1924): "A New Text of the *Passio S. Margaritæ* with some Account of its Latin and English Relations", i *PMLA*, Vol. 39, nr. 3 (september 1924:525-55).
- Guðbrandur Jónsson (1919): "Dómkirkjan á Holum i Hjaltadal." I *Safn til sögu Íslands og íslenskra bókmennta* V, nr. 6, Reykjavík 1919-29.
- Gutt, Ernst-August (1991): *Translation and Relevance*. Basil Blackwell. Oxford, UK og Cambridge, USA.
- Hagland, Jan Ragnar (1985): "Du probleme de l'expansion de texte dans la Mottuls saga par rapport a l'original français", i Boyer, Régis (red.) *Les Sagas de Chevaliers. Riddarasögur = Civilisation* vol. 10. Paris, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne.
- (2005): *Literacy i norsk seinmellomalder*. Novus Forlag. Oslo.
- Halvorsen, Eyvind Fjeld: (1959): *The Norse Version of the Chanson de Roland*. = Bibliotheca Arnemagnæana 19. København: Munksgaard.
- (1974): "Translation – Adaptation – Imitation", i *Mediaeval Scandinavia* 7 (1974:57-81) Odense: Odense University Press.
- (1992): "Riddarasögur I", i *Kindlers neues Literatur Lexikon*, volum 19. München.
- Hassel, Julie (2002): *Choosing not to marry: women and autonomy in the Katherine Group = Studies in medieval history and culture* 9. New York: Routledge.
- Hatim and Mason (1990): *Discourse and the translator*. Language in social life series. Longman. London and New York.
- Haugen, Odd Einar (1994): "Soga om nedstiginga i dødsriket: Den norrøne omsetjinga av Nikodemus-evangeliet." i *Agora* 2/1994, side 84-114.
- (2004): "Tekstkritikk og tekstfilologi" i *Handbok i norrøn filologi* (red. Odd Einar Haugen), Fagbokforlaget.
- Haystrup, Helge (1982): *Kristusbekendelsen i Oldkirken*. (2. utg.) København, Reitzel.

- Hjelde, Oddmund (1995): *Kirkens budskap i sagatiden*. Oslo: Solum forlag.
- Hägg, Thomas (1980): *Den antika romanen*. Carmina. Uppsala.
- Härdelin, Alf (2005): *Världen som yta och fönster. Spirituelitet i medeltidens Sverige*. Stockholm: Sällskapet Runica et Mediævalia.
- Jauss, Hans Robert (2000): "Theory of Genres and Medieval Literature". I Duff, red (2000): *Modern Genre Theory*. Longman critical readers. Harlow. Opprinnelig utgitt på fransk i *Poétique* (1970).
- Johansson, Karl G. (2007): "Texter i rörelse. Översättning, original textproduktion och tradering på norra Island 1150–1400", i *Übersetzen im skandinavischen Mittelalter* = *Studia Mediævalia Septentrionalia* 14. Vera Johanterwage und Stefanie Würth, red. Wien: Fassbaender.
- Jón Steffenssen (1965): "Margrétar saga and its history in Iceland:" i *Saga-Book*, volume 16: side 273–82.
- Jørgensen, Jon Gunnar (2002): "Sagalitteratur som forskningsmateriale. Utgaver og utnyttelse." i *Maal og minne* (red. Odd Einar Haugen og Kjell Ivar Vannebo), 2002, hefte 1, side 1–14)
- Kahle, Bernhard, red. (1898): *Isländische geistliche Dichtungen des ausgehenden Mittelalters*. Carl Winther's Universitätsbuchhandlung. Heidelberg.
- Karlsson, Stefán, red. (1967): *Sagas of Icelandic bishops: fragments of eight manuscripts* = *Early Icelandic manuscripts in facsimile* 7. København: Rosenkilde and Bagger.
- (1999): "The localisation and dating of Medieval Icelandic manuscripts", i *Saga-Book* XXV, nr. 1.
- Kalinke, Marianne E. (1979): "Amplification in Möttuls saga: its function and form." I *Acta Philologica Scandinavia* 32, side 239-255.
- (1991): "Translator or Redactor. The Problem of Old Norse 'Translations' of Old French Literature", i *Translation in the Middle Ages*. Roger Ellis (red.). *New Comparison* 12. London: University College of London
- Kelly, L. G. (1979): *The true Interpreter. A History of Translation Theory and Practice in the West*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kirby, Ian J.(1976): *Biblical quotation in Old Icelandic-Norwegian religious literature*. Volume 1: Text. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- (1980): *Biblical quotation in Old Icelandic-Norwegian religious literature*. Volume 2: Introduction. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- (1986): *Bible translation in Old Norse*. = Publications de la Faculté des lettres de l'Université de Lausanne 27. Librairie Droz. Genève.
- Koller, Werner (1995): "The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies", i *Target* 7:2, side 191–222. Amsterdam: John Benjamins.
- Kolsrud, Oluf (1952): *Messukýringar. Liturgisk symbolik frå den norsk-islandske kyrkja i millomalderen. Fyrste heftet*. Oslo: Kjeldeskriftfondet.
- Larson, Wendy R. (2002): "The role of patronage and audience in the cults of Sts Margaret and Marina of Antioch" I *Gender and Holiness: Men, Women, and Saints in late medieval Europe*. Samantha J.E. Riches og Sarah Salih (red.), Florence, KY, USA: Routledge.
- Lefevere, André (1985): "Why Waste Our Time on Rewrites? The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm", i *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation*. Theo Hermans (red.). London: Croom Helm.

- (1992): *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge.
- Lewis, Katherine J. (1998): "The life of St Margaret of Antioch in late medieval England: a gendered reading," i *Gender and Christian religion* = Studies in church history 34. Swanson, R. N. (red.). Rochester, New York: Published for the Ecclesiastical History Society by the Boydell Press.
- Liebelt, Dorothee (1993): "Zur Gestalt und Rolle der Guðrun in der Laxdæla saga.", i *10. Arbeitstagung der deutschsprachigen Scandinavistik 22–27.9.1991 am Weißenhäuser Strand*, = Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 32, utg. Bernhard Glienke og Edith Marold. Frankfurt am Main.
- Lipsius, R.A. (1883–1887): *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden*. 2 Vols. & Suppl. Brunswick.
- Lönnroth, Lars: "Fornaldarsagans genremässiga metafoser: mellan Edda-myt och riddarroman", i *Fornaldarsagornas struktur och ideologi. Handlingar från ett symposium*. = Nordiska texter och undersökningar 28, Ármann Jakobsson, Anette Lassen og Agneta Ney (red.). Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.
- MacBain, William (1998): "Five Old French Renderings of the *Passio Sancte Katerine Virginis*", i *Medieval Translators and their craft* = Studies in Medieval Culture 25, Jeanette Beer (red). Kalamazoo, Mich.: Medieval Institute Publications, Western Michigan University.
- Magnus Már Lárusson (1951): "Fornt helgidagaboð (AM. 696, 4to, fragm. XXIX)", i *Skirnir* CXXV. Reykjavík: Íslenska bókmenntafélag.
- Malm, Mads (2007): "The Notion of Effeminate Language in Old Norse Literature", i *Learning and understanding in the Old Norse world: essays in honour of Margaret Clunies Ross* = Medieval texts and cultures of Northern Europe 18, utgitt av Judy Quinn, Kate Heslop og Tarrin Wills. Turnhout: Brepols.
- Miles, Margaret R. (1989): *Carnal Knowing. Female nakedness and religious meaning in the West*, Boston: Beacon Press.
- Mills, Robert (2003): "Can the Virgin Martyr Speak?" i *Medieval Virginites*, Bernau, Evans og Salih (red.), Toronto and Buffalo: University of Toronto Press.
- Moriarty, Rachel (1998): "'Playing the Man' – the Courage of Christian Martyrs, Translated and Transposed", i *Gender and Christian religion* = Studies in church history 34. Swanson, R. N. (red.). Rochester, New York: Published for the Ecclesiastical History Society by the Boydell Press.
- Mundal, Else (1995): *Legender frå mellomalderen. Soger om heilage kvinner og menn*. Oslo: Samlaget.
- Ney, Agneta (2001): "Genus og ideologi i *Volsunga saga*", i *Fornaldarsagornas struktur och ideologi. Handlingar från ett symposium*. = Nordiska texter och undersökningar 28, Ármann Jakobsson, Anette Lassen og Agneta Ney (red.). Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Newmark, Peter (1981): *Approaches to Translation*. Pergamon Press, Oxford.
- Ólafur Halldórsson (1966): *Helgafellsbækur fornar*. = Studia Islandica 24. Reykjavík.
- Olmer, Emil (1902): *Boksamlingar på Island 1179–1490: enligt diplom* = Göteborgs högskolas årsskrift 8:2. Göteborg: Wald. Zachrissons Boktrykkeri.

- Ong, Walter (1990): *Muntlig och skriftlig kultur. Teknologiseringen av ordet*. Bokforlaget Anthropos, Göteborg. (Originaltittel: *Orality and Literacy. Technologizing of the Word*. Methuen & Co Ltd., 1982).
- Opacki, Ireneusz (2000): "Royal Genres". I Duff, red (2000): *Modern Genre Theory*. Longman critical readers. Harlow. Først utgitt på polsk i *Pamiętnik Literacki*, 54:4 (1963).
- Pettersson, Jonatan (2009): *Fri översättning i det medeltida Västnorden* = Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 51. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Quale, Per (1998): *Fra Hieronymus til hypertext. Oversettelse i teori og praksis*. Oslo: Aschehoug.
- Rasmussen, Peter (1977): Tekstforholden i Margarétar saga. Reykjavík. Speciale innlevert ved Universitetet i København.
- Schäffner, Christina (1998): "The Concept of Norms in Translation Studies", i *Current Issues in Language & Society*, vol. 5, nr. 1 og 2 1998.
- Schulte og Biguenet, red. (1992): *Theories of translation. An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*. Chicago.
- Seeberg, Reinhold (1959): *Die Dogmengeschichte des Mittelalters*. Bind 3 av *Lehrbuch der Dogmengeschichte* (1959–1965). Darmstadt. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Sigurbjörn Einarsson, Guðrun Kvaran og Gunnlaugur Ingólfsson (1993): *Íslensk Hómiliubók. Fornar stólræður*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Skarsaune, Oskar (1997): *Troens ord: de tre oldkirkelige bekjennelse*. Oslo: Luther forlag.
- Snell-Hornby, Mary (1995): *Translation Studies. An integrated approach*. Revidert utgave. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Svanhildur Óskarsdóttir (2007): "Heroes or Holy People? The Context of Old Norse Bible Translations", i *Übersetzen im skandinavischen Mittelalter* = *Studia Mediaevalia Septentrionalia* 14. Vera Johanterwage und Stefanie Würth, red. Wien: Fassbaender.
- Swanson, R. N., red. (1998): *Gender and Christian religion: Papers read at the 1996 Summer Meeting and the 1997 Winter Meeting of the Ecclesiastical History Society*. = *Studies in church history* 34. Rochester, New York: Published for the Ecclesiastical History Society by the Boydell Press.
- Sävborg, Daniel (2001): "Kärleken i fornaldersagorna – höviskt eller heroiskt?" i *Fornaldersagornas struktur och ideologi. Handlingar från ett symposium*. = *Nordiska texter och undersökningar* 28, Ármann Jakobsson, Anette Lassen og Agneta Ney (red.). Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Toury, Gideon (1995): *Descriptive Translation Studies and beyond*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia.
- Wellendorf, Jonas (2006): *Kristelig visionslitteratur i norrøn tradition*. Bergen: Senter for middelalderstudier (CMS), Universitetet i Bergen.
- Widding, Ole og Bekker-Nielsen, Hans (1962): "Low German Influence on Late Icelandic Hagiography." *Germanic Review* XXXVII, 4: 237–62.
- Williams, Peter (2001): "The meaning of organum: some case studies", i *Plainsong and Medieval Music* 10, 2, side 103–20. Cambridge University Press.
- Wolf, Kirsten (1997a): "The Severed Breast. A Topos in the legends of Female Virgin Martyr Saints," i *Arkiv för nordisk filologi* 112, side 97–112.
- (1997b): "The Influence of the *Evangelium Nicodemi* on Norse Literature: A Survey" i Zbigniew Izydorczyk (red): *The Medieval Gospel of Nicodemus. Texts, Intertexts, and Contexts in Western Europe*, Tempe, Arizona.

- (2003): *Heilagra meyja sögu*. Íslensk trúarrit 1. Reykjavík Bókmenntafræðistofnun Háskola Íslands.
- (2006): "Female Scribes at work? A Consideration of Kirkjubæjarbók", i *Beatus Vir. Studies in Early English and Norse Manuscripts in memory of Phillip Pulsiano*. = Medieval and Renaissance Texts and Studies 319. Utg. Doane og Wolf. Tempe, Arizona: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies.
- Wogan-Browne, Jocelyn (2003): "Virginity Now and Then: A Response to Medieval Virginites", i *Medieval Virginites*, Bernau, Evans og Salih (red.), Toronto and Buffalo: University of Toronto Press.
- (1994): "The Virgin's Tale" i: *Feminist readings in Middle English literature: the Wife of Bath and all her sect*, Ruth Evans og Lesley Johnson (red) London: Routledge.
- Wolpers, Theodor (1964): *Die Englische Heiligenlegende des Mittelalters: eine Formgeschichte des Legendenerzählens von der spätantiken lateinischen Tradition bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Würth, Stefani (1998): Der "Antikenroman" in der isländischen Literatur des Mittelalters: eine Untersuchung zur Übersetzung und Rezeption lateinischer Literatur im Norden. Beiträge zur nordischen Philologie: 26. Helbing & Lichtenhahn. München.
- (2006): "The Common Transmission of *Trójamanna Saga* and *Breta Sögur*", i *Beatus Vir. Studies in Early English and Norse Manuscripts in memory of Phillip Pulsiano*. = Medieval and Renaissance Texts and Studies 319. Utg. Doane og Wolf. Tempe, Arizona: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies.
- Ásdís Egilsdóttir (1997): "St. Margarete i Island. Legende og symbolik." I *Frøyas hus. Rapport fra fagseminaret 'Kvinne- og dagligliv i sagatid', 1994*. Am S-Smátrykk 38. Stavanger.
- (1999): "Drekar, slöngur og heilög Margrét" i *Heiðin minni. Greinar um fornar bókmenntir*, utg. av Haraldur Bessason og Baldur Hafstað. Reykjavík, Mál og menning.

Kjersti Bruvoll

Fra Sponsa Christi til kristz ambatt

Kontinuitet og endring i gammelislandske oversettelser av latinske jomfrumartyrlegender

Bind 2 – Synoptisk utgave

Doktoravhandling
for graden philosophiae doctor

Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap

Synoptisk utgave

Dette bindet inneholder et forarbeid til en utgivelse. Teksten som gjengis her er altså ikke ment å være en ferdig utgivelse. Det gjenstår fremdeles en del arbeid før den eventuelt kan utgis – og også en siste kollasjoningering av håndskriftene. Jeg har dessuten lest håndskriftene Stock.perg 2 folio og AM 235 folio kun i henholdsvis faksimileutgaven og på papirkopi, noe som gjør at markeringen av en del elementer, som for eksempel hårstreker, overskrifter og punktering, kan være noe usikker her. Hensikten med dette bindet er altså først og fremst å gi leserne av avhandlingen lett tilgjengelig tilgang til de legendene og tekstsitatene som det der refereres til, og den konteksten som sitatene står i.

Om valg i oppsettet av den synoptiske utgaven

I den synoptiske utgaven er de norrøne håndskriftene med legendene oppstilt side ved side med de respektive latinske grunntekstene. Håndskriftene er da gjengitt hver for seg, men med *ett* unntak – i legenden om Cecilia. Når det gjelder dette håndskriftet, har jeg valgt å gjengi teksten i AM 235 folio og Stock.perg. 2 folio sammen i de (relativt få) delene av teksten som er representerte i begge håndskrifter. Lesemåtene i disse to håndskriftene varierer nemlig her svært lite. Ortografien følger da 235 (kalt **a**), mens fet skrift markerer ord som har en alternativ lesemåte i Stock. 2 (**b**). Lesemåten i **b** er gjengitt i påfølgende klammeparentes. Unntaksvis kan det likevel være lesemåten i **b** som er markert med fet skrift. Dette skjer dersom et ord eller et setningsfragment mangler i **a**. Dette markeres da i klammeparentesen som: [a: -]. Rent ortografiske avvik mellom **a** og **b** markeres ikke. Håndskriftet AM 429 12mo (**c**) gjengis for seg

selv. Håndskriftnummereringen (a, b, c) følger nummereringen i HMS for å unngå eventuelle forvekslinger.

Om markering av flyttinger

Jeg har valgt å markere flyttinger i tekstene på ulike måter i de ulike legendene. I legenden om Margareta, Katarina og Agate er dette markert med linjehenvvisninger i både den latinske grunnteksten og de norrøne transkripsjonene dersom flyttingen er felles for alle norrøne håndskrifter, men kun med linjehenvvisning i den aktuelle norrøne transkripsjonen dersom flyttingen er eksklusiv for ett håndskrift. I noen tilfeller, i legenden om Katarina, er det dessuten snakk om om tekstsegmenter som kun er å finne i de norrøne håndskriftene, men ikke på samme plass i alle. Dette er markert med linjehenvvisning. I legenden om Cecilia er flyttinger noe annerledes markert. Her er det slik at fet skrift i den latinske legenden markerer tekst som er flyttet dit fra andre steder i utgaven på grunn av annen rekkefølge i den latinske grunnteksten enn i de norrøne tekstene. I tillegg nummereres flyttingen med F + et tall i fet skrift, for eksempel **F1**, som da også er å finne på det stedet i den latinske grunnteksten som teksten er flyttet fra i tillegg til begynnelsen av sitatet (i kursiv). Når det gjelder legenden om Cecilia har jeg altså valgt å markere flyttingene i den latinske teksten i stedet for i de norrøne tekstene. Dette er fordi vi her har de samme ”flyttingene” i alle norrøne håndskrifter. Den latinske teksten er dessuten en bearbeidet tekst utgitt på grunnlag av flere håndskrifter og neppe lik det opprinnelige forelegget. Det er derfor stor sannsynlighet for at tekstsegmentenes ulike rekkefølge kan ha sitt grunnlag i en endring den latinske tradisjonen heller enn at den speiler en

bevisst endring gjort i den norrøne oversettelsen, eller en senere avskrift, av legenden.

Tekstene

Legenden om Margareta (side 5–30)

Den latinske grunnteksten, en tekst av typen BHL 5303, er gjengitt etter Bruno Assmann, red. (1889): *Angelsächsische Homilien und Heiligenleben*. = Bibliothek der Angelsächsischen Prosa 3.

De norrøne håndskriftene er AM 233a folio, AM 235 folio og AM 429 12mo

Legenden om Katarina (side 31–81)

Den latinske grunnteksten, en typen BHL 1661b (*Vulgata*-versjonen), er gjengitt etter G. Bronzini (1960): *La leggenda di S. Caterina d'Alessandria*. og Bjarni Olafsson (1972): *Katrínar saga*.

De norrøne håndskriftene er AM 233a folio, Stock.perg. 2 folio og AM 429 12mo

Legenden om Cecilie (side 82–118)

Den latinske grunnteksten, en tekst av typen BHL 1495, er gjengitt etter Hippolyte Delehaye (1936): *Étude sur le légendier romain. Les saints de novembre et de décembre*. = Subsidia Hagiographica 23.

De norrøne håndskriftene er AM 235 folio, Stock.perg. 2 folio og AM 429 12mo

- Cecilias jærtegn (side 119–120)

Fra håndskriftet Stock.perg. 2 folio.

Legenden om Agate (side 121–140)

Den latinske grunnteksten, en tekst av typen BHL 133, er gjengitt etter utgaven i *Acta Sanctorum* (ASS Feb I:615-618).

De norrøne håndskriftene er AM 233a folio, Stock.perg. 2 folio og AM 429 12mo

Tegnforklaringer til transkripsjonene av de norrøne håndskriftene:

kursiv = oppløsning av forkortelser

(...) = markerer oppløsning av suspensjoner

<...> = tilføyd for lesbarhetens skyld

[...] = uleselige tegn i håndskriftet

† † = strøket eller visket ut i håndskriftet

⸱⸱⸱ = utydelige tegn i håndskriftet

'...'

.....

Margrétar saga

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio (versjon 1)	AM233a fol (versjon 1)
i	Post resurrectionem domini nostri Iesu Christi et gloriosam	Síðan er drottinn uar Jesu Chríste hafði upp	Síðan er vórr drottinn Jesu Kríste hafði til
ii	ascensionem eius in caelum ad Deum patrem omnipotentem,	ftigt til himna til Gudz þóður almattig's	himnif ftigt til þeðz fínf almattigs
iii	in illius nomine multi martyres passi sunt et apostoli	þa fendi hann postula sína fitt eyzindi þram at	fendi hann póftola sína uíða vm heímunn fítt
iv	coronati sunt et innumerabiles sanctificati sunt.	bera ok hialp at ueita mōnnum.	erindi þram at bera ollu mannkyni til
v	In nomine domini nostri Iesu Christi vicerunt hunc		hialpar.
vi	mundum et superaverunt tyrannos et carnifices.	þa toko margir uð tru bædi ka:la: ok konur	ok toko margir við tru bædi karlar ok konur.
vii	Adhuc tamen obtinebant insaniam hominum diaboli	Enn truun uar þa þo nockut erþid þuat þer	en þo vozo þerz þleiri er imoti ftodu. en hinir
viii	rabies, et idola surda et muta et caeca, manu hominum	uoro þleiri er jmoti me:ltu enn hínir er þylgdu	er þram þluttu. var þuí truan miok erþid
ix	facta adorabant, quae nec illis proderant, nec sibi.		jþyzftu
x		Sa madr er nep<n>d: theophiluf er fōgu	Maðz er nepndz theodimus. fa er fōgu þessa
xi		þessa heþir gert. hann jegir sua þra ser.	heþir faman fette hann talar fuo til fín.
xii	Ego autem in nomine Christi, Theotimus nomine, vocatus	Ek heiti theophilus Tru ek	Ek heiti theodimus at naþni. ok truí ek
xiii	a domino et doctus profunditate litterarum, posui me	agud almatkan	á guð almattkan.
xiv	omnes chartas perlegere et neminem inveni, in quem		
xv	oporterat credere, nisi in nomine domini nostri Iesu Christi,		
xvi	qui caecos illuminat, surdos audire facit, mortuos suscitatur,		
xvii	martyres coronat et omnes credentes in se salvat.		
xviii	Ego enim Theotimus baptismum accepi in nomine patris	þadur ok fon ok anda helgan Ek em fkrðz j	ok fkrðz ínaþni þoður ok fonar ok heilagf
xix	et filii et spiritus sancti, baptizatus in omni sapientia et	hans naþni ok lærd: ahelgar ritmgar	anda lærdz er ek uel. og þroðz at helgum
xx	scientia Dei.		rítningum.
xxi	Posui me caute agnoscere, quomodo pugnavit beatissima	Ek uiffa huerfu heilög margareta	Ek uiffa gerla huerfu heilug margareta
xxii	Margareta contra daemonem tyrannum et vicit hunc		
xxiii	mundum. Ego secundum meam virtutem dedi pretium et		
xxiv	chartas comparavi ab eis, qui illo tempore scriptores erant, et		
xxv	scripsi omnia, quae passa est beatissima Margareta, in libris		
xxvi	chartaneis,		
xxvii	quomodo pugnavit contra daemonem et vicit eum et	bardiz j moti dioplínun ok fígradí hann	bardiz á mot dioplínun. ok fígradí hann.
xxviii	coronata est.	ok audgadiz eilþr: p:ydi.	en hun oðladiz eilþa dyzd.
xxix	Aures habentes, omnes audite corde, et intelligite, viri;	Ek uil þess bíðia alla þa fem heyra þessa fōgu	Ek uil þeff bíðia alla er heyra megu. at þerz
xxx	virgines, proponite vos velut puellae tenerae. Lectionem	at þer uardueiti hana j hiantanu ok haþi hana	hlydi til þessarar fōgu með at huga. ok leiti
xxxi	legentes ita laborate, ut accipiatis requiem semperiternam	fem optaz millum handa.	at muna í hiantanu. haþir fem optaz með
xxxii	cum beata Thecla et sancta Susanna	ok bíð þessa ena helgu mey margaretam at hon	hōndum þessa fok ok bíðir þess hina helgu
xxxiii	- .	arni offt uð gud. heilfu bædi þessa heimf ok	mey. at hun arni yðz við gud almattkan
xxxiv		anna:f	heilfu ok hialpar. bædi þeffa heimf ok annars.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio (versjon 1)	AM 233a folio (versjon 1)	AM 429 12mo (versjon 2)
1			her byriar upp soghu enar selu	
2			margretar meyanar	
3	Beatissima Margareta erat Theodosii	Theodofiuþ <i>het madr hann uar gøþugr</i>	THEODOSIVS er madz neþndz.	HEILOG margareta <i>uar dotir</i>
4	filia, qui erat gentilium patriarcha et idola	at uirþmgu þessa heimf heifin uar	<i>hann var gøþugr at þessa heimf</i>	heidenf manz þeff er theodofiuþ
5	adorabat.	<i>hann ok blotadi þkurdgod.</i>	<i>uirðingu. hann var heifin ok blot</i>	het. <i>hann uar hoþdingi blot manna</i>
6		<i>hann atti dottur þa þem het margareta.</i>	maðz mikill. <i>ok trudi a þkurd god.</i>	
7			<i>hann atti dóttur eina þriða ok þagra.</i>	
8	[Illam unicam filiam insensatam habat.		en hun <i>het margareta</i>	
9	Ipsa uero Spirito Sancto repleta, mox	EN þegar er hon uar ung at alldrí	EN er hun var vng at alldz. þa trudi	[<i>se linje 20–21</i>]
10	autem ut de sua matre nata est,	þa trudi hon agud almatkan. <i>ok uar</i>	hun a fannan guþ almatkan. <i>ok var</i>	
11		hon þylld aþ helgum anda.	hun þull aþ helgum anda.	
12		þa er hon heyrði fagt at helgir menn	En er hun heyrði fagt at helgir menn	
13		uoro þindir þyrir Gudz þakir ok hans	vózo þindir þyrir gudz naþni. þa þal	
14		naþni. þal hon fitt rad allt Gudí a hendi.	hun alt fitt rad gudí a hendi.	
15	data est ad nutriendum in quendam			ok felldi <i>hann til þoftruf dotur fína</i>
16	ciuitatem habentem ab Antiochia stadia	[<i>se linje 23–25</i>]		kono nockurí janþeki<o>
17	.xv.]			
18	Quae nutrita est ab ea, quae susceperat			
19	eam, ut nutrireter.			
20	a. Quando autem mortua est mater eius,	hon uar ung at alldrí. b. þa er modir	Maragreta var þa ung at alldrí er	a. fídan modir henar uar aundur. En
21	b. beatissima Margareta ampliore	henna: andadz. e. enn þadir henna:	modir henar andadz. en þadir hennar	margareta uar þull aþ helgum anda
22	desiderio tenebatur a sua nutrice, c. quia	unni henni litit. a. ok felldi hana til	unni henni lítit. þviat þau voro	ok gauþgadi gud b. en þoftra henar
23	vere formosa erat et Christum invocabat	þoftrf nockurri konu. Margret uar upp	ofkapglik. ok felldi hann hana til	unni henne mikit c. þviat hun uar
24	et dominum adorabat. d. Odiosa erat suo	þedd þkamt þra borg þerí er anthiochia	þoftrs konu nockurri í borg þerí er	fannlega uen at a lítí en þogz at
25	patri, dilecta autem domino Iesu Christo.	hetir.	maxima het. xv. milna þra antiochia.	fíðum ok hugfkotí d. Leid uar hun
26				þedz fínum en þeck gudi
27	-	-	J þerí borg fetti petr postoli	-
28			patriarcha ftol fínn.	
29	[Erat autem annorum .xv. et delectabatur	[<i>se linje 42</i>]	[<i>se linje 42–43</i>]	þímtanuetra uar hun gomul ok
30	in domo nutricis sue.			unndi hun uel þhuþí þoftru fínar
31	Audiuit autem beata Margareta omnia	[<i>se linje 12–14</i>]	[<i>se linje 12–14</i>]	heyzdi hun margar þzautir þíflar
32	certamina martyrum et effusionem			uota gudf þerza er ut helltu blodi
33	sanguinis iustorum in illis temporibuss			fín<u>

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
34	pro nomine Iesu Christi saluatoris.			þyrir nafn drottins Jesu Christs.
35	Ipsa uero spiritu sancto repleta totam se			Sia mér uar full af helgum anda ok
36	tradidit Deo qui eam saluam fecit et			gað fíć gudi iuall ok þal fíć alla
37	uirginitatem eius immaculatam			honum ahendi ok Jesu Christs
38	custodiuit.]			uardueita meydom fínn ofpilltann.
39	Ipsa pascebat oves nutricis suae cum	hon gëttu fauda þoftru fínnar med	Margareta giætti fauda þoftru	En hun giæti fauda þoftru fínnar
40	ceteris puellis coetaneis suis	ódrum þofisfstrum fínum.	fínnar. með ódrum þoftr íyftrum	med audrum meygium íaþn aulldrum
41			fínum	fínum.
42		þa uar hon .xv. uetra gómul	hun var þa .xv. uetra er faga fea	
43			gerdiz þra þvi er fagc at	
44	In diebus transibat Olibrius praefectus de	Olibrius het jał heřm̃n hann þo: af	greipi fa er Olibriuf het þor af	A þem dogum atti Olibriuf greipi
45	Asia in Antiochiam civitatem.	afia landi til borga:mar anthochiam	afia landi til þeff i antiochiam.	þor af Afılandi til Anttekio.
46	Veniebat autem persequi Christianos et	til þess at neyda krıftna menn til blota	at neyða krıftna menn til blota.	En hann þor at þín<n>a Crıftna
47	deos suos vanos suadebat adorare		en Guds nafni at níta.	menn ok neyða þa til blota
48	Et ubi audiebat, quod aliquis Christum	-	ok let alla þa pına er eigi villdu hans	ok huar fem hann heyrđi nockurn
49	nominare, statim eum ferreis nexibus		uilla goza.	mann neþna Crıft þa let hann þa
50	constringebat.			fetia j iarn
51	Et ubi vidit beatam Margaretam in	EN er jałín þor um dag med þóroneyti	En einn dagh er greiþinn þoz leidir	En er hann fa hına helgu mey
52	propinquo pascentem oves nutricis suae,	fínu. þa fa hann margareta enn honum	fínnar ok hans þózneyti. þa fa hann	margaretu a gotu fínne fítia at
53	statim eam concupivit ...	rann þegar hug: til henna.	huar fía hun þagra mæř fat og giætti	faudum þoftru fínnar þa þelldi hann
54			þiar. En honum rann þegar hug: til	þegar hug til henar
55			hennar	
56	... dixitque ministris suis: Ite festinanter,	þa mællti hann uđ menn fína þarıt er	ok mælti við fúeina fína. þarıt þer	ok mællti uđ þiona fína þari þer ok
57	comprehendite illam puellam.	ok hittit mey þessa. ok fpyrit huart hon	ok híttid mey þessa. ok fpyrit hana	leidit hingat þeffa hnu pogru mey
58		er þralf. eđa <eigi>	huart hun er þralf eđa eigi.	
59	Si est libera, accipiam eam uxorem; si	Ok eþ hon er eigi þralf þa mun ek	Ok eþ hun er þralf bozin. þa fkal ek	þui at ek uil þa konu eiga eþ hun er
60	ancilla est, dabo pretium pro ea et erit	kaupa hana. ok fkal hon uera þrilla	ganga at eiga hana. En eþ hun er eigi	þralf. En eþ hun `er` ambatt þa mun
61	mihi concubina.	mín. enn eþ hon `er` þralf. <skal> ek	þralf. þa uil ek kavpa hana með þe ok	ek gıallda uerd þyrir hana
62		ganga at eiga hana	fkal hun uera þrilla mín.	
63	Bene enim erit ei in domo mea propter	þuiat hon er uēnm̃ enn uelþeřtar konur	ok fkal ek goza uel við hana þuiat	ok fkal hun mikıt met tord af mer
64	pulchritudinem eius.	adrar	hun er þegri en adzir meyiar.	hapa þyrir þegur<d> fína.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
65	-	-	þa þo:o fendi menn greiþanf til	-
66	-	-	þundar við margaretam.	-
67	Cum autem apprehenderent eam milites,	fendimenn. jarlf fogdu meynni þetta.	ok fógdu henni huat hann hafði	Ok er fenní menn greiþanf grípu.
68	qui missi fuerant a praefecto,		mælt	margaretu honndum
69	coepi Margareta invocare Christum ac	þa kalladi heilög margareta til	En hon kalladi til Guðs ok mælti.	þa tok hon at kalla agud ok mælti fuo.
70	dicere: *Miserere mei, ¹ domine, miserere	Gudz ok mælti. Miþkunnadu mer	Miþkunna mer drottinn minn. ok lát	Miþkuna þu mer drottinn ok onndu
71	mei. *Ne perdas cum impiis animam	drottinn. at eigi glatiz önd mín med	eigi önd mína glataz með ómíldum	mínne med omíldum monnum ok líþi
72	meam et cum viris sanguinam vitam	omíldum mónnum. helld: lattu mik	monnum. helldz lat þu önd mína	mínu med drap gíornum helldr latu
73	meam. ² Fac me laetari semper, domine	glediaz med þer jeilípum þagnadi.	glediaz með þer í eilípum þagnaði. lat	mik íaþnan glediaz ok þik loþa latu
74	Iesu Christe, et te laudare semper. Ne	lattu eigi drottinn þyrir þaraz	þu eigi drottinn minn þaraz þegð	eigi þíllaz aund mína drottinn ne
75	permittas animam meam contaminari et ne	þegurd meydomsf mínf. Nu em ek	meydoms mínf. þuat ek er nu sua	líkama mín lytaz ne tru mína þaugaz
76	polluatur fides mea. Non inquinetur	sua komm fem faud: med	komín fem faudz með vózgum eða	eda hugfkot mítt blannaz fuo at eí
77	corpus meum, non immutetur scientia	uózgum. ok þengin fem þíþkr j neti.	þengin fem þugl í fnozú eða þíþkr	uerd ífaurí gmfteínn mnn ok blandíz
78	mea. Non proiciatur margarita mea in		íneti.	eigi hyggenní mín uíd
79	lutum. ³ Non immutetur sensus meus a			íllgíarna heímþku díoþulþ.
80	turpitudine iniqua et insipientia diaboli.	Sendu engil þín at hann gēti andar	fend þu mer engil þinn til þess at	Helldr fennu mer fτ<í>ornar eingil
81	Sed trans mitte mihi angelum	mínar uíd ollum fuikum þíandanf.	hann gíætí andar mínar. við ollum	þann er upp lukí mune mínum fuo at
82	gubernatorem ad aperiendos sensus meus	ok hann ftykí mer at fuara þessum	fuikum þíandanf. ftyk þu mik til	ek mega fuara med tra<u>fτí greiþa
83	et os meum ad respondendum cum fiducia	enum omíllda greiþa.	þess at ek mega fuara þessum hínun	þeffum hínun gríma ok hínun blot
84	iniquo et impio praefectus sanguinario.	ok ftykí mik j motí þíflum hans.	omíllda greiþa. ok fstandaz allar hans	gíarna.
85			þzautir.	
86			[se linje 75–79]	
87	⁴ Video enim me ut ovem in medio	[se linje 75–78]	[se linje 75–79]	Nu fe ek mik fτadda fuo fem faud
88	luporum. Ecce facta sum sicut passer ab			amedal uarga eda þulg [sic] j fíoru eda
89	aucupe, comprehensa in rete ⁵ velut capra. ⁶			þíþk a aungli.

¹ Vanlig innledning til bønn i mange av salmene og også noen andre tekststeder); se salme 4.2, 6.3, 24.16, 25.11, 26.7, 29.11, 30.10, 40.5, 40.11, 50.3, 55.2, 56.2, 85.3, 85.16, 118.58 og 118.132.

² Jf. salme 25.9 i *Vulgata*: “ne auferas cum peccatoribus animam meam cum viris sanguinum vitam meam”.

³ Å befinne seg i *gjørma* er en vanlig bibelsk metafor for å beskrive livet blant hedningene. Se for eksempel salme 57.20 eller 68.15.

⁴ Hele denne listen med ulike metaforer varierer en god del fra håndskrift til håndskrift i den latinske tradisjonen.

⁵ Variant: *laqueum* = snare/snor

⁶ Ifølge Clayton og Magennis (2006:220) er *capra* (hunngreit) den vanligste lese måten i ulike manuskripter, men samtidig mangler flere håndskrifter hele dette leddet. Videre hevder de at den opprinnelige lese måten må ha vært ”ut caprea (rådyrhind) in laqueum (snare/snor)”, siden dette reflekterer *Ecclesiasticus* 11.32: Sicut enim eructant praecordia foetentium, et sicut perdix inducitur in caveam, et ut caprea in laqueum: ...”.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
90	Adiuva me, domine, et sana me. Ne	-	-	En þu drottinn biarg mer ok biarg
91	derelinquas <me> ⁷ in manus impiorum. ⁸	-	-	ok gręð mík ok þyrir lat mík eigi.
93	Venerunt autem milites ad praefectum	EN er fendi menn greiþanf heydu	Enn er fendi menn greiþanf heydu	Riddarar kuomu aptur þer fendir
94	dicentes:	þat er mérin. sagdi. þa þoro þei	huat margareta haþdi mælt. þoro þer	uoru ok męlltu uđ greiþan
95		jbrott. ok fęgdu olibriu.	aptr. ok fęgdu honum suo.	
96	Domine, potestas tua non potest ei esse	at þessi mēr trudi akrift enn	Ekkı mun skap ykkar faman þara.	eı ma faman koma uelldi þıtt uđ
97	communis, quia non est seruiens diis	krossþęsta. ok mattu eigi sagdi þer	þuiat hun þıonar eigi godum uorum.	mey þęffa þui at hon þıonar eigi
98	nostris, sed dominum et Christum	hana med þer haþa.	helldz gępgar hun þann er gyđingar	godum þınum helldr kallar hon a
99	praedicat, quem Iudei crucifixerunt		kroff þęftu.	Crıft er gyđingar croffþęftu
100	Olibrius vero immutavit vultum faciei	þa uard hann reıdr	þa uard Olibrıuf akapla reıdz	þa bra 0<lı>brıuf Greıþı lıt uıt
101	suae		ok fıkırtı fıkıott aftınnı j <r>æđına .	
102	et iussit eam venire ante se	ok baud at meyna fkyllđı þangar	ok baud fıþan at margaretam fıkyllđı	
103		leıda Ok er hon kom þyrir	þangar leıda til hans. En er hun kom	ok męlltı uıt margaretu. fęg þu mer
104	dixitque ad eam: Ex quo genere es tu?	GREıþann fpurđı hann hana Huart	til greiþanf. þa fpurđı hann huart hun	huerf kynf þu ert eda huott þu
105	Enarra mihi: Libera es an ancilla?	hon uęri þrıalf eda eigi.	uęri þrıalf eda eigi	ert þrıalf eda crıftınn.
106	Beata Margareta respondit: Libera ego	heilóg margareta fuaradı. þrıalf em	Heilug margareta fuaradı þrıalf em ek	Sęl margareta fuaradı þrıalf em ek
107	sum et Christiana.	ek ok krıftın.	ok krıftın.	ok crıftınn.
108	Praefectus dixit: Cuius fide regeris, vel	Greıþınn męlltı huerfu heıtr þu eda	Greıþınn męltı huerf hattar ert þu	-
109	quomodo nuncuparis?	huert er kyn þıtt.	eda huert er kyn þıtt.	-
110	Sancta Margareta respondit: Nomine meo	heilóg margareta fuaradı. Ek heıti	hun fuarar. Ek heıti margareta.	-
111	Margareta dicor.	margareta		
112	Praefectus dixit: Quem deum colis vel	-	-	Olibrius męlltı a huern gud truir þu
113	adoras?			
114	Sancta Margareta respondit: Ego invoco	ok em ek ambatt Gudz almattıgf Ek	ok truí ek a drottın Jesum kristum. ok	heilóg margareta fuaradı ek kalla a
115	Deum omnipotentem et filium eius	truı a jesum krıft. Enn hann mun	em ek ambátt gudf lıþanda.	gud almatkann ok a fon hans
116	dominum nostrum Iesum Christum, qui	uera at eilıfu ok eigi mun uera endır		drottınn jesum Christum þann er
117	meam virginitatem usque in praesentem	rıkıf hans		uarduerır meıdom
118	diem illaesam atque inviolatam custodivit.			mınn ofrıolltann allt til þęffa dagf.
119	Praefectus dixit; Ergo invocas nomen	GREıþınn męlltı. truir þu a þann er	Greıþınn męltı Truir þu a krıft þann.	Olibrius Greıþı męlltı kallar þu a
120	Christi, quem patres mei crucifixerunt.	þedı uozır kroffþęftu.	er þrendz uozır kroffþęftu.	Crıft þann er þedr uorer croff þęftu.

⁷ Flere steder i salmene, f.eks. salme 26.9, 37.22, 70.9, 70.18, 118.8.

⁸ Jf. for eksempel salme 70.4.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
121	Margareta dixit; quia patres tui Christum	<i>hon suaradi þu þyrir þo:uz þedr þínir</i>	<i>heilug margareta suaradi þu þyrir</i>	<i>heilug margareta meðlí á þu þyrir</i>
122	crucifixerunt, ideo perierunt;	<i>at þer krossþeftu hann.</i>	<i>þóuz þeir þínir ætt menn. at þeir</i>	<i>þoruz þer þedr ydrir er þer cross</i>
123			<i>krossþeftu kríft.</i>	<i>þeftu hann</i>
124	ipse autem permanent in aeternum		<i>en hann mun vera at eilífu</i>	<i>En hann lífir um alldir allda.</i>
125			<i>drottin drotna ok konungz konunga.</i>	
126	et regni eius non erit finis.	-	<i>ok eigi mun uerda endir ríki hans</i>	-
127	Tunc iratus praeses iussit beatissimam	<i>þa uard Greipinn reid: míok ok baud</i>	<i>þa uard greipinn hardla reidz ok bauð</i>	<i>þa reiddiz Olibrius ok let byrgia</i>
128	Margaretam in carcerem recludi,	<i>at hana skylldi leida j my:kuafstuþu</i>	<i>at meyna skylldi til myzkua stopua</i>	<i>margaretu j myr<kua>rtopu.</i>
129	donec inveniret per quale	<i>ok etladi at þa meydom hennæ med</i>	<i>leida ok ætladi hann at þyrir þa meydom</i>	-
130	machinationem eius virginitatem	<i>þíolkyngrí nockurti</i>	<i>hennar med nockurti þíolkyngrí.</i>	
131	perderet.			
132	Tunc introivit praefectus in Antiochiam	-	<i>þa þor hinn ranglati greipi til</i>	<i>en hann gekk innj borgina Anþekio</i>
133	civitatem et adoravit deos suos surdos et		<i>Antiochiam bozgar. at blota þar</i>	<i>ok blotadi fkgodum finum at</i>
134	mutos secundem fidem suam.		<i>godum finum sem vani hans var til.</i>	<i>uanda.</i>
135	Secundo autem die pro tribunali iniquus	<i>Anan dag eptir let Greipinn leida</i>	<i>Ok annan dag eptir þa let greipin bua</i>	<i>Anann dag eptir fat hann</i>
136	sedit et iussit adducere puellam et dixit	<i>meyna þyrir fik. ok er hon kom þar</i>	<i>ser dóm ftol. ok let þangat leida</i>	<i>adomft<o>li finum. ok let þangat</i>
137	ad eam:	<i>méllti Greipinn</i>	<i>margaretam ok mælti suo vid hana.</i>	<i>leida margaretu ok meðli uad hana</i>
138	Vana puella, miserere corpori tuo et	<i>mífkunna þu éfku þinni ok þegurd</i>	<i>Mífkunna þu æfku þinni margareta ok</i>	<i>mífkunna þu mér uenleik þinum</i>
139	pulchritudini et teneritati tuae	<i>líkama þínj</i>	<i>þegzd líkama þínf.</i>	<i>ok bloma eífku þinnar</i>
140	et consenti mihi et adora deos meos et	<i>gerdu sem ek uil ok góþga god mín.</i>	<i>gíoz sua uel at du góþga goð vór. ok</i>	<i>ok lat at mer ok blota god mín ok</i>
141	multam tibi dabo pecuniam et bene tibi	<i>ok mun ek þik meira urda en þa</i>	<i>mun ek geþa þer nog audæþu. ok ek fkal</i>	<i>mun ek geþa þer mikít þe ok fcl</i>
142	erit super omnem familiam meam.	<i>menn ad:a er med mer ero. ok mun</i>	<i>þik meira virða en aðza menn. þa er med</i>	<i>munttu uera sua sem ek.</i>
143		<i>ek geþa þer nog audeþi.</i>	<i>mer ero.</i>	
144	Sancta Margareta respondit:	<i>heilög margareta suaradi.</i>	<i>heilug margareta suaradi.</i>	<i>heilug margareta fagdi</i>
145	-	<i>þegi þu fagdi hon</i>	<i>væri audæþu þín med þer í eilífrí</i>	-
146			<i>glatan. þegi þu uesall fagði hun.</i>	
147	Cognoscit Deus, qui virginitatem			<i>fklir gud fa er fígnði meydom mín</i>
148	consignavit meam, quia mihi non	<i>þuat þu matt eigi fnua hug mínun</i>	<i>þuat þu ma eigi fnua hug mínun þra</i>	<i>at þu uíllt teygía míg áþ rettri</i>
149	suadebis, nec poteris me movere de via	<i>þra aft uad gud mín ok honum mun ek</i>	<i>gudi allzualldanda. mun ek honum</i>	<i>gotu þeþe er ek heþi upp tekít þu</i>
150	veritatis, quam ego coepi ambulare. Nam	<i>þiona medan ek líþi</i>	<i>þiona meðan ek líþu.</i>	<i>at ek dyrka þann gud er íord ok fíor</i>
151	ego illum adoro, quem terra tremiscit,			<i>hredíz ok aull fkepna uggrir</i>
152	mare formidat, quem timent venti et			
153	omnis creatura,			

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
154	cuius regnum permanet in saecula	-	-	<i>ok hanf ríki er eilíft um allða alldr.</i>
155	saeculorum. Amen.			
156	Praefectus dixit: Si non adoraveris deos	-	-	<i>Greifinn mælti ef þu uílt eigi trúa</i>
157	meos, gladius meus dominabitur carni			<i>godum mínum þa mun drotna hólldi</i>
158	tuae et ossa tua dispergam super ignem			<i>þínu dauí ok mun ek drepa beinum</i>
159	ardentem. Nam si oboedieris mihi et			<i>þinum yfir eld brenanda. En ef þu</i>
160	adoraveris deos meos, corpus tuum,			<i>hlydr míg ok blotar godum mínum. þa</i>
161	puella, erit mihi in amorem. Ecce, ante			<i>mun samtengiaz líkamir okrir í aft</i>
162	omnes tibi dico: accipiam te in			<i>ok muntu í el vera í em ek.</i>
163	coniugum et bene tibi sicut et mihi.			
164	Sancta Margareta respondit. Ego trado	<i>mun ek líkama mín mæda í þíflum</i>	<i>ok mun ek líkama minn mæda í þíflum.</i>	Heilog. <i>margareta</i> svaraði buín er ek
165	corpus meum, ut cum iustis virginibus	<i>at óndín megí glediaz med helgum</i>	<i>til þess. at ónd mín megí glediaz med</i>	<i>at íelia líkama mín til þífla íuo at</i>
166	requiescam.	<i>mónnum í himinríkí dyrd</i>	<i>helgum meyum í himinríkí dyrd</i>	<i>aund mín þínni huíld med reclarum</i>
167				<i>meyium.</i>
168	Christus semet ipsum pro nobis tradidit	<i>ok sua íem krístr let ser íoma at</i>	<i>Ok sua íem jesu krístr let ser íóma at</i>	<i>Crístr íeldíz til dauda þyrir oss Þuí</i>
169	im mortem, et ego pro ipso non dubito	<i>deyía óllum `til hialpa? sua uil ek</i>	<i>deyía. ollum monnum til hialpar. sua uil</i>	<i>íkal ek eigi tráuð at deyía þyrir hanf</i>
170	mori, quia ipse suo signaculo sibi me	<i>ok deyía honum til dyrdar.</i>	<i>ek ok deyía honum til lofs ok dyrdar.</i>	<i>aft. þuí at hann markadí míg íínu</i>
171	consignavit.			<i>markí.</i>
172	-	EN aud:ædi þín ueri í eilífri glatan	-	-
173		<i>med þer íialþum</i>		
174	Tunc iussit Olibrius quaestionariis suis	<i>þa baud. olibrius . at hana íkylldí</i>	<i>þa baud Olibrius at hana íkylldí upp</i>	<i>þa let Olibrius Greifi þeíta hana í tre</i>
175	eam in aere suspendi et virgis	<i>þeíta upp ok bería med uóndum.</i>	<i>þeíta ítre ok bería med uóndum.</i>	<i>ok bería hana med íuípum.</i>
176	subtilibus caedi praecepit.			
177	Beatissima Margareta aspiciens in	<i>heilög margareta leit þa til himiní</i>	<i>þa leír íæl margareta til himiní</i>	<i>En hín íela mer margareta leír til</i>
178	caelum dixit:	<i>ok mælltr.</i>	<i>ok mælti.</i>	<i>hímení ok mælltr</i>
179	In te, domine, speravi; non confundar	<i>Allz uallandi Gud. þu ert allt trauftr</i>	<i>þar er trauftr mítt alt íem þu ert</i>	<i>í þer treyítomz ek drottinn mín ok</i>
180	in eternum. ⁹	<i>mítt</i>	<i>allzualldandi guð.</i>	<i>man ek þeíff alldrí íkamaz</i>

⁹ Jf. salme 30.2 og 70.1: ”in te Domine speravi non [var. ne] confundar in aeternum ...”; ”I deg, Herre, setter jeg min lit; la meg aldri bli til skamme”. Se også salme 7.2–3: ”Domine Deus meus in te speravi salva me ab omnibus persequentibus me et libera me, ne forte capiat ut leo animam meam laceret et non sit qui eruat” (*Herre min Gud! Til dig setter jeg min lit; frels mig fra alle mine forfølgere og redd mig, forat ikke fienden skal sønderrive min sjel som en løve, sønderbryte, og det er ingen som redder!*)” og salme 25 (24).2–3: ”Deus meus in te confisus sum ne confundar, ne laetentur inimici mei sed et universi qui sperant in te non confundantur.” (*Til deg løfter. jeg min sjel, min Gud; til deg setter jeg min lit, og jeg skal ikke bli til skamme. La ikke mine fiender håne meg. Ingen som trøster seg til deg, går skuffet bort*). Dette er også inngangsverset til første søndag i advent (også i den gamle, katolske messen) og avslutningsverset i den kristne hymnen *Te Deum*.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
181	Ne irrideant me inimici mei, etenim universi,	-	-	þo at ouínur mínur hlęgi at mer ok
182	qui sustinent te, non confunde<n>tur propter			hneykiaz. alldregi þer er þinn leita
183	nomen tuum, domine, quia nomen tuum			
184	benedictum est in saecula saeculorum. Amen.			
185	Et iterum oravit beatissima Margareta et	-	-	-
186	dixit:			
187	Respice in me et miserere mei, ¹⁰ domine,	litu til mín ok miþkunna mer	lit þu til mín ok miþkunna mer	litu a mik drottinn ok miþkuna mer
188		drottinn	drottinn minn.	
189	et libera me de manibus impiorum ¹¹ et de	-	-	ok leyf or hondum ouína mína
190	<manu> carnificis, ne forte percussa formidet			þuo at ei hrędíz líkamr mín þíflír.
191	cor meum.			
192	Sed mitte rorem suavitatis, ut mitigentur			helldr fentu mer heilfu daugg aþ hmnne
193	plagae meae et dolor meus requiesca et	ok lat mik eigi ottaz meinlęti.	ok lát mik eigi ottaz meinlęti.	sua far mín mykíz ok fnuíz hrygleíkr
194	convertatur in gaudium.			mínn j þognud.
195	Ipsa orabat et questionarii caedebant cum	Ok er hon haþdi þetta męllt. þa	Ok þa er hun haþdi þetta męlt þa	kualarar [sic] bordu hana uondum sua
196	virgis tenerum et sanguis eius tamquam aqua	bau:du þeiz hana Sua at blod	bó:du þeiz hana sua at blod þell	blod rann um allan henar líkama fem
197	de fonte purissimo decurrebat.	þell um hana	vm allan líkam hennar.	uatn or upp fpret<tu> brunne
198	Et praeco clamabat: Cede, Margareta, et bene			-
199	tibi erit super omnes puellas.			
200				
201	Nam pro multa sanguini effusione illic astantes	ok gretu margir þeiz fem fa	þa gretu margir er hia ftodu. ok	ok gretu allir þer er hía uoru
202	omnes flebant super eam amarissime.	meinlęti hana [sic! hennar].	fa líkam hennar sua meiddan.	
203	Et dicebat ei quidam ex ipsis: O Margareta,	þa męllti Greipinn. tru þu.	þa męlti Olibrius. tru þu	ok męlltu. þik gratum uer margareta er
204	vere dolemus te, quia vidimus te nudam laniari	margareta ok gþga god mín.	Margareta á god mín heilug. ok	uer fíaum líkama þinn meidaz j kaulum
205	et corpus tuum macerari. O qualem decorem		gþga þau.	[sic] ok tynur þu mikillí þegrdr þyrir ostru
206	perdidisti propter incredulitatem tuam. Iste			þina þui at Greipin er þer þyrir ostru þine
207	praefectus iracundus est et perdere te festinat			<redd ok> ęlltar at glata þer ok taka
208	et delere de terra memoriam tuam. Cede ei et			abraut mínníng þina aþ jordu. true þu
209	vives.			honum helldr ok mantu lípa ok fęl uera.

¹⁰ Salme 24.16: “respice in me et miserere mei quoniam solus et pauper sum ego” og salme 118.132: “respice ad me et miserere mei ...”.

¹¹ Jf. for eksempel salme 30.16: “in manu tua tempora mea libera me de manu inimicorum meorum et persequentium me” og salme 142.9: “libera me de inimicis meis Domine a te protectus sum”.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
210	Beata Margareta respondit: O mali	Sæl <i>margareta</i> <i>ſuarad</i> .	heilug <i>Margareta</i> <i>ſuarad</i> .	heilog <i>margareta</i> <i>ſuarad</i> þer uondur radgíapar
211	consiliarii. O s(aevisimi) vos et pessimi. Ite			þarít <i>til</i> uerka ydara þuát drottinn beigr [sic]
212	virí et mulieres ad opera vestra, mihi autem			<i>mer</i>
213	dominus adiutor est. O mali consiliarii, O			
214	impudici, quid putatis? Si corpus meum			eþ líkamr mín meidíz í þíflum þa mun aund
215	tenerum exterminatur, anima mea cum iustis			mín huílaz með rettlatum meyium þuát andr
216	virginibus requiescit. Per ista corporis			híalþaz þyrir líkamlegar þíflír ok kvalír.
217	tormenta animae salvae inveniuntur.			
218	Credite vos in Deum meum, qui fortis est in		-	<i>trúe</i> þer helldr a gud mín þann er ftyrk heþir
219	virtute et petentes se exaudit et pulsantibus			at líuka upp dyrdum paradísar þyrir ydr ok
220	aperit portas paradisi. Nam ego vobis non	<i>Eigr</i> mun ek góþga god þín	Alldrí mun ek góþga goð þín	heyra benur ydar ok allra þera er hanf leíta. en
221	oboedio, nec adoro deos vestros surdos et	daup ok dumba.	daup ok blind.	ek man <i>eigr</i> ydr heyra ne lúta godum ydrum
222	mutos, manu hominum factos.			<i>dumbum</i> ok <i>daupum</i> ok <i>blindum</i> .
223	Et dixit praefecto: Tu facis opera patris tui	-	-	þa meðllí hon uíd <i>Greiþann</i> þu gerur uerk
224	Satanae. O impudicus canis et audax, mihi			anfkotanf þaudur þínf. en gud er hlíf fkiolldr
225	Deus meus adiutor est. Et si in carne mea			mín þo at þer fe gerit ualld yþir líkama
226	data est tibi potestas, Christus animam meam			mínun þa man <i>criftr</i> leyfa aund mína or
227	eryet de manu tua. O horribilis et			hondum þínun. þu hín gradgí ulþr gudí leidr
228	irrationabilis leo et adominatus a Deo,			ok rþkr aþ <i>criftri</i> <i>til</i> eilþra kuala.
229	confusus a Christo, cuius virtute confringitur			
230	perpetua poena. Benedictus est dominus			
231	Deus meus in saecula saeculorum.			
232	Tunc praefectus iratus iussit eam in aerem	þa reiddíz <i>Greiþinn</i> ok baud at	En greiþinn uard miok reiðr. ok	þa reiddíz <i>Olibrius Greiþi</i> ok let þefta hana
233	suspendi et cum unguis acerbissimis carnes	<i>hana</i> fkylldí upp þefta. ok fídan	bauð at <i>hana</i> fkylldí upp þefta í	í ftagl ok bería íarn fúípum.
234	eius dirumpere.	let hann flíta holld <i>henna</i> : með	annat fínn. ok fíðan flíta holld	
235		ja:nkrokum	<i>hennar</i> með íárnkrokum.	
236	Beata autem Margareta aspiciens in caelum	-	-	en fþl <i>margareta</i> leít <i>til</i> hímínf ok meðllí
237	dixit, Circumdederunt me canes multi,			hundar <i>margir</i> flogu <i>hringum</i> míg ok uelltu
238	concilium malignantium obsedit me. ¹²			míg rad íllra <i>manna</i> .
239	Tu autem Deus in adiutorium meum intende	-	-	En þu drottinn ríf upp <i>til</i> híalpar <i>mer</i>
240	et exurge. ¹³			

¹² Jf. salme 22.17: ”Ja, hunder samler seg omkring meg, en flokk av voldsmenn omringer meg”.

¹³ Jf. salme 35.2: ”Grip skjold og verge, reis deg og hjelp meg”.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
241	Erue a framea, Deus, animam meam de manu	-	-	<i>ok leyf aund mína þra kaulum ok or munni</i>
242	canis unicam meam. ¹⁴ Salua me ex ore leonis			<i>hínf oarga dyrf ftyrk þu míg criftr ok geþ</i>
243	et a cornibus unicornuorum humilitatem			<i>mer líþf uon ok komí þen mín til himna.</i>
244	meam. ¹⁵ Conforta me, Christe, et da mihi			
245	spem vitae, ut penetret oratio mea caelos.			
246	Transmitte mihi columbam de caelo, quae	-	-	Sentu <i>mer</i> dupu aþ <i>hímne þa er mer kome</i>
247	veniat mihi in adiutorium, ut immaculatam			<i>`at` hialp sua at ek mega halda meydómi</i>
248	tibi conservem virginitatem meam et			<i>mínun fýnilega ok mega ek fía nídr þelldan</i>
249	dimicem contra aduersarium meum, ut			<i>krapt ouínar þeþf er berz j geng mer sua at</i>
250	uideam eum facie ad faciem et videam			<i>ek ueít aunga foc til en þu lat míg fígr bera</i>
251	deiectum inimicum meum, qui mecum			<i>aþ honum sua at ek geþa tra<u>ft ollum</i>
252	pugnat. Quid illi nocuerim, ignoro; vincam			<i>meygíum</i>
253	eum et dem fiduciam omnibus virginibus			
254	confidere in te, quia nomen tuum benedictum			<i>þuí at þít τ naþn er loþat um allar alldir</i>
255	est in saecula saeculorum. Amen.			<i>allda.</i>
256	Carnifices vero accesserunt et maculabant	<i>ok sua miok fêrdu þer hana</i>	<i>þeir gerdu sua. ok færdú sua miok</i>	<i>þa gengu at kularar ok píndu hana fem</i>
257	corpus.		<i>hennar líkama.</i>	<i>þeim uar bodit</i>
258	Nam impius praefectus cum chlamyde	<i>at Greiþinn matti eigi a fía ok</i>	<i>at greiþinn máttí eigi a fía. ok dro</i>	<i>greiþin dro upp mottul fínn þyrir augu fer</i>
259	faciem suam operiebat, quia sang[ui]nis	<i>dæo upp fkiðkiuna þyrir ogu</i>	<i>upp fkiðkiuna þyrir augu ser.</i>	<i>þuiat hann matí eingí fía blod hentar</i>
260	effusione non poterat eam aspicere.	<i>Ser.</i>		
261	Similiter et ceteri faciebant.	-	-	<i>ok fúo gíordu þleire men.</i>
262	Praefectus dixit. Quid est, quod non oboedis,	<i>ok mællti. hui uilltu eigi hlyða</i>	<i>ok mælti til hennar. þyrir hui villt þu</i>	<i>Greiþinn mællti myfkunna þu fíalþrí þier</i>
263	Margareta, neque tuimet ipsius misereris?	<i>bodo:dum mínun.</i>	<i>eigi hlyða orðum</i>	
264	carnes tuae maculatae sunt in iudicio meo.	-	<i>Margareta ok blota.</i>	<i>ok lat at mer ok blota godum mínnum fúo</i>
265	Consenti mihi et adora deos meos, ne male			<i>at eigi deygir þu íllum dauda en eþ þu uillt</i>
266	moliaris. Si autem me non audieris, gladius			<i>eigi þat þa mun ek bana þer ok</i>
267	meus dominabitur carni tuae et ossa tua			<i>dreíþa beínun þínun ollum.</i>
268	dispergam et nervos dinumerabo ante omnes			
269	Beatissima Margareta respondit: O inique	<i>hon fvaradi. Eþ ek hlyddi</i>	<i>heilug guðz ambatt fvaradi. heyrðu</i>	<i>margareta fagdi eþ ek miðkunna líkama</i>
270	impudice et audax, si ego carni meae	<i>bodo:dum þínun</i>	<i>hinn omilldi greiþi. eþ ek hlydi.</i>	<i>mínun</i>
271	miseror,		<i>þínun boðordum.</i>	

¹⁴ Jf. salme 22.21 (min oversettelse): ”Fri min sjel fra sverdet, det beste jeg har fra hundens hånd”.

¹⁵ Jf. salme 22.22 (min oversettelse): ”Redd meg fra løvens munn og min simpelhet fra enhjørningens horn”.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
272	anima mea utique in interitum vadit, ut tu.	þa mun ónd mín uera jeilþum	þa mun ónd mín vera í eilþum kuolum	þa þer aund mín j ílíþan dauda fæm
273	Sed ideo tradidi carnem meam in	kuolum med þer.	med þer.	þín aund aþ þui fæl ek þer líkama
274	tormenta, ut anima mea coronata sit in			mínn til pífla sua at aund mín fæ
275	caelis.			þrydd a hímme
276	Tunc iratus Olibrius iussit eam recludi in	Sídan baud hann at hana fkyllði enn	þa baud Olibrius at Margareta fkyllði	þa reidíz Olibrius Greiþi ok let fætía
277	carcere.	leida til myrkua ftopu	leida til myrkuaftopuna.	margaretu j myrkua ftopu.
278	Erat enim hora septima. [...]		-	En þat uar eptir mídianndag
279	Ipsa vero introiens consignavit corpus	EN er Gudz mër kom jnn jmyrkua	Ok er hun var þangat komín. þa mælti	þa giordi heilog margareta krofff
280	suum signaculo Christi, et coepit orare et	fstopuna. þa figndi hon fik ok mællti	hun.	mark þyrir fer ok kalladi a gud ok
281	dicere:			mællti.
282	Deus, qui iudicum sapientiae decrevisti,	heyðdu gud allzualldandi	heyðdu mik allzualldandi	þu gud er allar heilagar meygíar
283	quem contremiscunt omnia saecula et in		fkaparí humíns ok iardar	þiona ok aull heímí bygd uggir.
284	eis habitantes, quem expavescunt omnes			
285	potestas, desperatorum spes, pater			þu ert uon jdranda ok þadur ualldra
286	orphanorum et iudex verus, lumen a			lít þu a mik
287	lumine, respice in me, quia sola sum, ¹⁶			
288	unica patri et ipse dereliquit me. Ne ergo	-	-	þui at þadur mínn þyrir leit mik en þu
289	derelinquas me, domine meus. Aspice in			þyrir lat mik eigi.
290	me et miserere mei.			hellðr mífkuna þu mer
291	Praecipe, ut vincam inimicum meum, qui	bíod þu at ek fæa ouín. ok eiga ek	bíod þu at ek mega fæa ouín þann er	ok bíod þat at ek líta uuín þann er
292	mecum pugnat, et iudicum afferam contra	orrosto uíð hann.	berft í gegn mer.	berz í geng mer ok mega ek hann
293	eum, ut loquar cum eo facia ad faciem;			malum mæla ok yfir ftríga alþ [sic]
294	quid enim nocuerim illi, ignoro.			hanf
295	Tu es iudix vivorum et mortuorum:	enn huat muna ek mega uíð honum	en huat mun ek við honum mega. dæm	þu domare líþanda ok daudra dæmþu
296	tu iudica inter me et illum.	dæmdu millum mín ok hans.	þu drottinn mínn á meðal mín ok hans.	j millum mín ok hanf
297	Etenim in agone tristis sum facta et tibi in	-	-	þuat ek kalla þíg j píflum. Reíz eigi
298	plagis meis ingemisco. Noli mihi irasci,			þu mer drottinn sua at eigi faurgíz
299	domine Deus meus, ne inquinetur anima			aund mín ok eigi blandíz hugfkot
300	mea, nec commisceatur sensus meus cum			mít. uíð teygíngar fkurdgoda
301	impiis et idolis surdis et mutis. In te est			
302	spes mea, Christe, quia ipse est benedictus	j þer er oll uon mín. þu ser loþað:	þui at í þer er oll vón mín oll. En þu	þuat íþer er aull uan mín jesu christe
303	in saeculum saeculorum. Amen.	um allar alldr.	einn ert loþaðr fanr guð vm allar alldr.	um allar alldr allda.

¹⁶ Salme 24.16: “respice in me et miserere mei quoniam solus et pauper sum ego” og salme 118.132: “respice ad me et miserere mei ...”.

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
304				
305	Theotimus erat in carcere et nutrix eius	EN þoftra margaretar kom	Eptir þat kom þoftra hennar til	En er hon uar luct j myrkuaftoþuní
306	ministrans ei panem et aquam, et aspiciebat	til myrkuaftoþunar ok þérðí henní	myrkuaftoþunnar. ok þérðí henní	þa þíonadí henne þoftra hennar ok fa
307	per fenestram et oriationem eius scribebat et	braud ok uatn. ok heyrðí hon bæn	þeðu ok drykk. ok heyrðí hun bæn	madr er theodímuf het ok þérðí henne
308	omnia, quae ei eveniebant, cum Dei timore	henna.	þessa.	þezlo j gengum glug. fía theodímus
309	aspiciebat.			heyrðí ok ríradí þenur hennar ok alla þa
310				hlutí er giorduz j myrkuaftoþune
311	Et ecce subito de angulo carceris exivit	þa kom o: hy: N<in>gu einni	þa kom þar fram or einni hyrningu	þa kom upp hrédílegr drekí j hornne
312	draco horribilis	myrkuaftoþunar ógurlígr d:ekí.	ógurlígr drekí.	myrkuaftoþunar lítr hanf
313	totus variis coloribus,	hann uar med ymfum litum.	hann var með ymfum litum.	-
314	deauratis capillis,	ha: hans uar alitz fem gull.	þar [sic! har] hans var hardla fíðt.	uar mífleítr fem gull
315	et barbae eius aureae videbantur,	Skeð hans uar hart fem þy:nr.		
316	a. dentes eius ferrei.	enn tenn hans fem jæn.	Tenn hans voro fem gloanda iarn.	b. orma augu hanf gloudu fem
317		ok sua sto:ar fem j uíllígellí.	ok fuo miklar j ullí geltí.	a. gímf:teínar tenur hanf uoro or
318	b. Oculi eius velut margaritae splendebant...	ógu hans uoro fem blodfegar.	Augu hans voro fem gloandi síur.	jarne
319	De naribus eius ignis et fumus exibant.	ellð: b:ann o: ógum hans.	Ellðr brann or munni hans. en tunga	ellðr þor or munne hanf ok naufum
320	Lingua eius anhelabat,		hans uapðiz vm half honum.	
321	super collum eius erat serpens,	[hòG] o:mr lá. um half honum.	hann hapðí nøðru eina jmunni ser.	-
322			hardla íllíliga. en hun hapðí mikít	
323			hòþuz.	
324	et gladius candens in manu eius videbatur	-	-	-
325	et foetorem faciebat in carcere	odaunan mikít ok íllt ftod aþ honum	-	ok uarp daun íllum um alla
326				myrkuaftoþuna
327	et erexit se in medio carceris et sibilavit	Ok er hann kom amítt golþ þa	þa reíf drekínn upp vm míð nættrí. en	aþ ellðí þeim er brann or munne
328	fortiter et factum est lumen in carcere ab	ó:gadiz hann upp.	ellðr brann or munni hans ok nausum	drekanf
329	igne, qui exibat de ore draconis.	ok bladradí tungunní. líof gerdiz j	sua at aþ þuí lyftí vm alla	þa reíf hann upp aþpord ok blíft:radí
330		myrkuaftoþunni. aþ ellðí þeim er	myrkuaftoþuna.	
331		þo: o: munni hans ok naufum.	En er heilug Margareta fa hann.	
332	Sancta Margareta facta est ut herba pallida	þa uard margareta sua rædd at hon	þa mæltí hun þessum orðum með	en margareta þolnadí fem graf ok fkalþ
333	et formido mortis cecedit in eam et	pell til ja:dar	míkíllí hræðzu.	aþ hrézlo.
334	concutiebantur omnia ossa eius. Oblita			
335	enim erat a pavore,			

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
336	quia Deus exaudisset orationem eius	<i>ok eigi mintiz hon þa þess er hon</i>	-	En gud hafði heyrðar þennar hennar þa
337	propter quod dixerat Demonstra mihi, qui	<i>hafði þyrir bedit at þia ouínin.</i>		er hon bad hann þyna fer þann er
338	mecum pugnat.			be(rdíz) j geng fer.
339	fecit orationem et dixit: Deus invisibilis,	<i>ok mælti heydu gud mín almattugr.</i>	[þa mælti hun þessum orðum] heyr	<i>til þennar ok kalldadi a gud ok mælti</i>
340	quem abyssi et thesauri contremiscunt, qui		þu guþ allzualldandi fa er á himnum	gud ofynelegr fa er oll þyllzne ondir
341	formasti paradysum indeficientem et mari		er. ok batτ díöþulinn belzeþuþ ok allτ	díuþf hrędaz ok þu heriadir ok batτ
342	terminum posuisti et non transit praeceptum		heþir i þínu ualldi.	díöþolinn ok fleyk<τ>ir uelldi þorna
343	tuum, infernum deva<sta>sti, diabolum			dreka
344	ligasti, qui extinxisti potestatem magni			
345	draconis, respice in me et miseri mei, quia			
346	sola sum et orphana et tribulaata;			
347	ne permittas hanc feram nocere mihi.	<i>ueittu mer at eigi ftugi þia enn</i>	<i>hialp þu mer nu við þessm dreka. ok</i>	<i>littu til mín ok mífkunna þu mer</i>
348	Placeat tibi, domine, ut vincam eum et	<i>ogurligi dæki yþir mik.</i>	<i>mífkunna mer drottinn minn.</i>	<i>ok lat eigi dyr þetta gra<n>da mer</i>
349	fervorem eius. Quare enim adversum			hellðr bíod þu drottinn at ek ftigi yþir
350	pugnat, ignoro. Quid illi nocui, ignoro.			<i>hann ok yþir grimleik hans þu<i> at</i>
351	absorbere me festinat et in caveam suam me			<i>ek ueit eigi þyrir huad hann berz j</i>
352	deducere quaerit.			<i>geng mer eda huad ek gíorda j geng</i>
353	Cum haec diceret beata Margareta, draco	<i>EN þa er hon hafði þetta mælt. tok.</i>	<i>En er fæl Margareta hafði þetta</i>	<i>En er margareta hafði þetta mælt þa</i>
354	ore aperto posuit os suum super caput	<i>dækinnum enim eþra kiaptinum yþir</i>	<i>mælt. þa fualg drekinnum hana</i>	<i>gein drekinnum yþir hoþud henne ok fualg</i>
355	beatissimae Margaretae et linguam suam	<i>huirþil hennu enn tungunni tok hann</i>		<i>hana</i>
356	porrexit super calcaneum eius et suspirans	<i>undir tērnar. ok fualg hana fidan.</i>		
357	degluttivit eam in ventrem suum.			
358	Sed crux Christi, quam sibi fecerat	-	<i>með helgu kros markí adr fignða. þui</i>	<i>en croff fa er margareta gíordí þyrir</i>
359	beatissima,		<i>at hun retti hendr finar i kros</i>	<i>ftier adr</i>
360	ipsa crux orevit in ore draconis et in duas	<i>EN þa er hon kom gegnt hiartanu</i>	<i>Ok er hun kom íaþngengr hiarta</i>	<i>uox j munne drekanf ok fprak hann j</i>
361	partes eum divisit.	<i>drekanf sprack hann j íhluti.</i>	<i>hans. þa braft drekinnum fundr j miðiu.</i>	<i>tuo hluti</i>
362	-	-	<i>þuiat fa oumr allz mannkynf. máttu</i>	-
363			<i>eigi ftandaz þat hit helgazta takn</i>	
364			<i>kroffinf.</i>	
365	Beata autem Margareta exivit de utero	<i>enn heilög margareta reiþ heil upp.</i>	<i>En fæla mæf Margareta ftod heil</i>	<i>En margareta geck or kuídi hanf heil</i>
366	draconis, nullum dolorem in se habens.		<i>upp.</i>	<i>ok ofokut</i>
367	-	-	<i>ok loþaði guþ af ollu hiarta.</i>	

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
368	Et ecce ipsa hora aspexit in partem sinistram et	þa hon til uínstrí handa: ser anan	þa fa hun til vínstrí handar ser	En er hon leír til uínstrí handar fer
369	vidit alium diabolum, qui sedit ut homo niger,	diöþul. hann sat ok uoro hend:	einn fuartan diöþul. ok voro	þa fa hon þar anann diöþul suo fem
370	habens manus ad genua colligatas.	hans bundnar uid kne honum.	hendr hans bundnar við kne.	fuartann mann sítia bunndinn
371	Beata autem Margareta aspiciens oravit dicens:	þa meðlti heilög margareta loþa	-	ok gerdi hon gudi þakkir ok meðlti
372	Laudo et glorifico nomen tuum, Deus, gaudeo et	ek naþn þitt drottinn mín.		loþa ek ok dyrka ek naþn þitt gud
373	exulto, lapis angularis Christe Jesu, rex			mínn þagna ek ok glediðumz ek þer
374	immortalis, columna fidei, principium sapientiae			iesu Christr oðaudlegur konungr
375	et innumerabilum angelorum perpetuus rex,			allra eingla.
376	fundamentum forte.			
377	Nunc fidem meam florentem vidi, gaudium	Nu fe ek þagnat andar mínar.	-	fa ek andar mínar þagnat
378	animae mea, vidi Rufonem daemonem in terra	Ek fe dækan daudan hǫgla enn		fe ek dreka til jardar þallinn ok
379	prostratum, vidi homicidam interfectum, vidi	diöþulin bundin.		ftoduadann olmeik hanf fe ek
380	foetorem eius a me cessare. Vidi infernum			heluítíf orm nídr ftíginn ok daun
381	prostratus, vidi vermem comesorem conculcatum.			hanf braut þarandi þra mer fe ek
382	Vidi putredinem eius recedentem a me. Vidi			crof mínn blomgaz ok líkama mínn
383	venenum eius terga vertens. Vidi rabiem eius			bera fetleikf ilm fe ek þagnat ok
384	quiescentem. Vidi crucem meam florentem. Vidi			glediðumz ek þuítat ek þellda dreka ok
385	corpus meum odore suavitatis emanans. Vidi			trad ek nídr dírf hanf en ek helld
386	oleum sanctum a me veniens. Exspecto			eilíþri tru.
387	columbam meam hilarem ad me venientem. Vidi			
388	gaudium sanctum meum et exulto et in suavitate			
389	consisto, draconem interfeci, audaciam			
390	multiformis conculcavi, fiduciam aeternam teneo.			
391	Ideo gratias tibi ago, sancte rex immortalis.	þyrir þu gerí ek þer þakkir	-	þakkir gerí ek þer heilagr ok
392	Perpetuus imperator, refugium omnium	heilag: gud. ok þik loþa ek		oðaudlegur konungr ok eilíþur þu ert
393	peccatorum, gubernator et turris fortitudinis,	oðaudlig: konung:		híalp fyndugra ok ftyrkr ftöpull
394	corona martyrum, virga aurea, cathedra			þíflar uota þinna. gredari allra þíoda
395	refectionis, lapis pretiosus, salvator omnium,			gud um allar alldir allða.
396	Deus benedictus in saecula saeculorum. Amen.			
397	Et dum haec in oratione sua diceret, surgens	þa reif þa diöþull up er fetit haþdi.	þa gekk diöþull(inn) at henni.	En er hon haþdi þetta meðlt. þa reif
398	daemon accessit et tenuit manum beatissimae	ok meðlti uid meyna.	ok tok til hennar ok meðlti suo.	upp hinn bunne diöþull ok meðlti erid
399	Margaretae et dixit: Sufficiat tibi, Margareta,	Mikitt mega bænir þinar.	Mikitt undr heþir þu gort	heþir þu nu at gíort ok lat aþ at
400	quod fecisti, cessa iam de persona mea, quia			kuelia míg þuít at ek fe þíg ftadþefta
401	multum te video in oratione perseverare.			a bendum

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
402	Ego quidem misi fratrem meum Rufonem in	ek fenda ruþonem brod: mín til þess	aa mínum broður þeim er Ruþus het. ok	EC fenda broður míninn j dreka
403	similitudine draconis, ut absorberet et tolleret	at hann fylgi þík ok glatadi þegurd	þík fualg.	líki at glata þer ok þyrir þara
404	memoriam tuam de terra et obrueret	þinn.		þegurd þinne ok meydomy þinn en
405	virginitatem tuam et perderet decorem tuum.			
406	Tu vero interfecisti eum signaculo Christi,	enn þu uant hann med kroffmarki.	en þyrir Gudz nafni drapt þu hann.	en þu ban`a`dir honum med marki
407				Criřtz
408	et nunc per canticum et me interficere cupis.	enn nu uilltu mik uega þyrir bennr	ok nu uert ek at þu mátt mik drepa eþ þu	ok uilltu nu enn þo mer bana.
409	Peto te, de mea cessa persona.	þinar.	vill. Nu bið ek þík at þu drepir mik eigi.	
410	Tunc Margareta sancta virgo comprehendit	þa tok fél margareta j há: dióþinum	En er fæl Margareta heyrdi þetta. þa tok	þa grep margareta j har dióþinum
411	daemonem per capillos et deflexit illum in	ok ua:p honum aþo:dina ok řte enum	hun til þiandanf. ok varp honum til	ok þelldi hann til iardar ok řte
412	terra et posuit pedem suum dextrum super	hęgra þeti řinum ahalf honum.	iardar níðr. ok řetti hinn hęgra þót řinn a	hinum hęgra þeti a half honum
413	cervicem suam		half honum.	
414	et dicebat ei:	ok męllti	ok męlti við hann.	ok męllti
415	Cessa de mea virginitate. Ego Deum	lattu aþ. illgiar:n andi at þreiřta min	þu bannadr þiandi fuik mik eigi.	lat aþ þu illgiarn andi oc hit þula
416	adiutorem habeo. Cessa maligne, genus			dyr at þre<i>řta mín
417	horribile. Cessa homicida, Christus mihi			
418	protector est. Cessa, foetor maligne, iniqua			
419	fera, auctor gehennae. Ego agna Christi, ego			
420	domestica eius sum.			
421	Ego ancilla Dei. Ego sponsa Christi,	þuiat ek em kriřtz ambatt.	þuiat ek em ambatt guds.	þuiat criřtz er hialpare mín
422			ok loþa ek allzualldanda guð. ok hans	
423			naþn er řkriþat j minu hiarra.	
424	qui est benedictus in saecula saeculorum.			
425	Amen.			
426	Et cum haec diceret, subito lumen refulsit in	þa kom kroff med liofi miklu	En er heilug Margareta haþdi þetta męlt.	En er hon haþdi þetta męlt þa
427	carcere et crux Christi videbatur usque in	j myrkuařtopuna duþa řatt	þa kom liof mikit i myrkua řtopuna. ok	řkein liof mikit j myrkuařtopuna
428	caelum et columba sedebat super ipsam	akrořinum ok. męllti uid	þylgdi þui liofi kroff drottinf vars. ok řat	ok řyndiz crořř biarř jhuřino ok
429	crucem et dicebat:	margaretam.	duþa ř þuer tre kroffinf. ok męlti suo.	řat heilog duþa a crořřinum ok
430				męllti
431	Beata es Margareta, te sanctae expectant	þin biða helgr englar. hi`a` hliði	Sæl ert þu Margareta. þuiat englar guds	řel ertu margareta þuiat þin biða
432	portae paradisi.	paradiřar	biða þin við paradifar hlið.	upp lokinn dyr paradifar
433	-	-	ok þin řal mun til himintikis koma.	
434	Tunc agens gratias domino beata Margareta	þa þackadi enn řela męr margareta	-	-
435		Gudi utran þessa.		

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
436	conversa dixit: Diabole, unde est natura tua.	Síðan mællti hon uíð	þa mælti fæl Margareta við	þa léit margareta τιλ þíandaní ok
437	Enarra mihi.	þíandan. huert er kyn þitt.	þíandan Huert er naþn þítt.	mællti. Seg þu mer díopull huadan er
438				kyn þíττeda edlí.
439	Daemon dixit: Deprecor te, sancta famula	hann mællti. Bíd ek þík Gudz	hann fuaradi. Ek bíðr þík kríftz	díopull suaradí ambatt críτ letu þeτí
440	Christi, alleua pedem tuum de cervice mea, ut	ambatt at þu lyptíτ þeτí þínun aþ	ambáττ. at þu heþír upp þot þínn	aþ halí mer fuo at ek huílumz
441	repaudem modicum er enarrabo tibi omnia opera	halí mer. sua at ek mega íegía	aþ halí mer. at ek mættá líτla	nakkuat ok mun ek íegía þat er þu
442	mea.	þer þra uerkum mínum.	ftund haþa þríð at mæla víð þík.	ípyrr.
443			ok íegía þer alla mína at þerd.	
444	Sancta autem puella sublevavit calcaneum suum	hon hoþ upp þotín.	þa lypti fæl Margareta þæti ...	En er margareta lettí <þeτí> íínun aþ
445	de cervice eius et statim daemon dixit:			hoþdí honum þa tok hann at mæla.
446	Bel cognomen est mihi post Beezebub.	Ek heiti bélzebub ok heþi ek	[Her slutter AM 233a folio]	Bellcí í heiti ek eda beelzebub margra
447	Multorum iustorum labores in meo degluttivi	marga retlata menn telda		rettlatra uerkum ípillta ek
448	ventre,			
449	et ego contra omnes pugno et nullus potuit me	Mózgum heþi ek í mot baíz ok		ok bordumz ek í geng rettlatum ok
450	vincere.	heþír engi þyk yþír mik ítígít.		matcí eíngi yþír míg ítíga.
451	Tu autem oculum meum eiecisti, virtutem meam	enn nu heþír þu utíþrengt óga mítt.		En þu íperndír augu or mer ok brauz
452	confregisti, Rufonem occidisti	ok aþl mítt b:otít.		kráp<τ> mínn
453				
454	et nunc, quia video in te Christum manentem,			ok gerdir þu uíð míg íem þer líkar
455	facis, quod tibi placet. Antequam Christus in te			þuíaτ críττ eþlíτ þíg adr críττ uar
456	maneret, terra eras et cinis et totum corpus tuum			med þer uar líkamτ þínn molland ok aþka.
457	exterminatam erat. Nunc autem, ex quo cepisti	Matta ek íuíkía þodur þín ok		En ííðan er þu tokτ hímmefka íþekí þa
458	caelestem prophetiam, aliam formam in te	modur. enn nu heþír þu þengít sua		eþldí þíg críττz mark med rettletí í
459	video, unde in te aurei pedes dignoscuntur et	míkla mífkun aþ Gudí. at uer erom		uerkum. sua at hendr þínar bundu
460	signum Christi ostenditur, per quod in te fructus	allír h:éddír uíð þík.		míg ok uogu brodur mínn.
461	iustitiae maturus, suavitatis et gratiae plennus	[í. línje 489–97]		
462	ostenditur. Candidi super lac et digiti tui signati			
463	signaculo Christi cum ipso signo me vicisti et			
464	ipsum Rufonem accidisti, per quod et alligasti			
465	me. Christus ergo, qui est ante saecula, requieuit			
466	in te, per cuius sigillum colligasti me.			
467	Ego multorum labores abstuli et gluttivi in ventre	-		-
468	meo,			

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
469	qui pugno cum iustis et incendo renes eorum et	Ek beriumz jmoti retlatum mōnnum nott		Ec er ƒa er berz j geng rettlatum ok eggia
470	occaeco oculos eorum et obscuro sensus eorum	med degi. blinda ek õgu þera. ok hygiur.		ek menn til ƒynda ok blinda ek hugi þeira
471	et facio eos oblivisci omnem caelestem	lõt ek þa gleyma himneƒkri ƒpekı.		lõt ek þa gleyma himneƒkri ƒpekı
472	sapientam.			
473	Et dum dormiunt, venio super eos et excito illos	Ek kem til manna þa er þer ƒoþa ok uek		En þa er menn ƒoþa kem ek til þera ok uek
474	a somno, et vado super domos aliorum	ek þa upp ok lõt ek þa reika til onytra hluta.		ek þa um netr at þer þarı at ƒtella
475	et quos non possum movere de somno, facio eos	Enn eþ þer geta uid ƒéd. þa er þer uaka. þa		en þa er ek ma eigı or ƒtad hrera lõt ek þa
476	in somno peccare	lõt ek þa miƒgera er þer ƒoþa.		ƒaugaz j draumum
477	et quacumqua sorte ventilabo eos, ut mihi	-		ok maıı eingı þordaz henndr mınar.
478	placet, et tamen nemo de manu mea evadit et			
479	cum omnibus pugno et omnes conquasso.			
480	Sed de illis dico, in quibus portionem habebo,	EN þra þem ƒegı ek þetta er litit una		þra þem ƒegı ek þetta er ek heþı nockurt
481	quos frigidos et sine crucis vexillo invenio.	Gudı eda orøkılga ƒigna ƒık.		ualld a ok ek þınn ƒtannda an markı crıƒtz.
482	Nam qui tibi similes sunt, confusus et vacuus	ENN ek uerd yþrƒugın aþ þem õllum er þer		En þeir er þier eru likır þar huarþ ek þra
483	discedo ab eis, quemadmodum a te hodie.	ero likır		tomr ok yþır ƒıkınn ƒua ƒem ek em nu j dag
484				aþ þer hneyktr
485	O beata Margareta, superatus sum quique	Egı ueit ek huat ek ƒkal til taka er mър ein		-
486	faciam, ignoro. Arma mea confusa sunt;	heþır yþır mık ƒıgıt.		
487	vel si iuvenis me vinceret, non curassem.	mer þöttı eckı til koma eþ kaıllmadr heþdı		ok eþ alroƒkınn dreıngır ƒıgı yþır mıg þa
488		þetta gert.		uere mer þat let tþertz.
489	Ecce, a tenera puella superatus sum et hoc mihi	[jf. linje 457–60]		En nu er ek hreyktr aþ litıllı meyıo þerı er
490	dolet, quia pater et mater tua, o beata Margareta,			þadıır henar ok modır uoro mınır lagı menn.
491	socii mei fuerunt, et modo tu surrexisti adversus			undarlekt er ordıt er ein ung mer heþır
492	genus meum. O quam mirandum est, quia filia			ƒıgıt yþır þodur ƒınn ok modur ok alla þr
493	tenera superavit patrem et matrem et totam			endır ƒına ok pylgır crıƒtı ok bınnđr díoþla ok
494	generationem suam et Christum secuta est, ligat			ekke ma kraptr uor þıat uer erum yþır
495	daemones, diabolum fugat et aliquos occidit.			ƒıgnır aþ einne ungrı meyıo
496	Vere virtus nostra nihil valet, quia a parvula			
497	superatus sum puella.			
498	Sancta Margareta dixit: Enarra mihi genus tuum,	þa męlltı helõg margareta. huert byđı þer		Margareta sagdı ƒeg þu mer huert yđr byđr
499	inique. Quis te genuit, vel quis vobis praecepit	at bleckıa goda menn. eda huert er kyn þıtt.		at gle<y>þıa rertletıƒ uerk.
500	in sancta opera insidiari?			

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
501	Daemon dixit: Dic mihi, Margareta, unde vita	<i>hann suaradī. Segdu mer kyn þitt.</i>		díopullinn <i>segir</i> feg þu <i>mer</i> huadan er líp
502	tua, unde membra tua, quae in te moventur,			þít <i>margareta</i> eda <i>tru þín ok</i> mun ek þa fegía
503	unde fides tua, vel quomodo ingressus est in te			þer <i>uerk mín.</i>
504	Christus? Dic mihi, et ego dicam tibi omnia			
505	opera mea, quae feci.			
506	Sancta Margareta respondit: Non licet mihi haec	<i>hon suaradī Eigi ertu þess maktligz at heyza</i>		<i>margareta suarar eigi er mer loþad at fegía</i>
507	tibi nuntiare, quia nec dignus es audire vocem	<i>þat. gud ueittí mer miþkunn.</i>		<i>þer þuiat þu ert eigi uerdr at uita eda heyra.</i>
508	meam. Gratia enim Dei sum id, quod sum.			
509	Daemon dixit: Satanas rex noster est, qui	<i>þiandin mēllti. Sathanaþ er konungr</i>		díopullinn <i>fegr.</i> Satanaþ <i>heítir konungr</i> uor
510	proiectus est de paradiso.	<i>uor. hann uar brott rekín o: himmrikī.</i>		<i>fa er braut uar rekinn or paradífo</i>
511	In libris tamen Iamne et Mambre inuenies genus	<i>þra honum er komit kyn díopla.</i>		En eþ þu uillt uita kyn <i>uort þa rannfaka þu</i>
512	nostrum. Scrutare et vide.			<i>bekr þera. Jamne ok mannbre ok mantu þa</i>
513				<i>þinna hit fanna kyn uort.</i>
514	a. Ego autem non sum ausus loqui tibi. Video	b. <i>eigi at einþ þorum uer med jó:du helld:</i>		En ek þori <i>eigi at fegía þer þuiat ek fe crift</i>
515	enim Christum circa te ambulans et	<i>ok ftundum med uindum j lopti. a. Nu mun</i>		<i>hía þer ok hrędumz ek hann þuiat uorar</i>
516	contremisco. b. Nam viae nostrae non sunt super	<i>ek fegía þer lengra. þuiat ek fe krift hía</i>		<i>gotur eru eigi a jórdi helldr þorum uer med</i>
517	terram, sed cum ventis ambulamus.	<i>þer.</i>		<i>uindum j lopti.</i>
518	Sed peto te, agna Dei, relaxa me modicum, ut	<i>enn þo munda ek þleira fegía eþ þu letir</i>		En ek bíð <i>þyrir gud þann er þu truir a at þu</i>
519	unum verbum loquar tibi.	<i>mik laufan uera</i>		<i>hneykir mig eigi leingr þramar.</i>
520	Et dixit iterum diabolus: Ecce annuntio tibi	-		-
521	omnia. Adiuro te per Deum vivum et per			
522	Christum filium eius, in quem credis,			
523	ne me penitus de anima eiicias, sed liga me	<i>eptir and lat þitt. at þa mētti ek beriaz</i>		helldr bíttu mig j nockoru <i>iardar fkaurtí allt</i>
524	magis in manum terrae usque in vitam tuam, ut	<i>jmoti retlatum mōnnum</i>		<i>til anlaz þínf fua at eí beriumz ek j geng</i>
525	non pugnem cum iustis neque adversum te.			<i>retlatum ne j geng þer fuo fem.</i>
526	Nam et Salomon conclusit nos in uno vase, sed	<i>Salomon konungr bygdí off díopla</i>		Solomon byrgdí oss j <i>eino kerí um fína eþí en</i>
527	post mortem eius ignem mittebamus ex ipso	<i>nockura j einu kerí. enn eptir andlatt hans</i>		<i>eptir dauda hanþ þundu of Babilonniþ borgar</i>
528	vase et venientes homines Babylonii putaverunt	<i>gió:dum uer sua at kerit syndiz fem gull</i>		<i>menn ok brutu kerit ok leyftumz uer þa</i>
529	aurum invenire et fregerunt ipsum vas, et tunc	<i>eitt uērí utan. þa komu heimþkir menn o:</i>		<i>þadan ok þorum um allann heim.</i>
530	relaxati implevimus orbem terrarum. Sancta	<i>babilon ok b:utu kerit. heilóg</i>		<i>Mar(gareta) mēllti þeigi þu ohrein andi</i>
531	Margareta respondit: Daemon inique, obmutesce	<i>margareta mēllti þa.</i>		<i>þuiat ek uil eigi heyra ord or munne þinum</i>
532	et sile, ex hoc iam non audiam verbum ex ore	<i>þegiþu enn illi díopull ok þar til helutif ok</i>		<i>hedan aþ. þa uarp hon honum j eina hyrning</i>
533	tuo. Et consignavit eum in angulo carceris et	<i>gió: engum manni mein</i>		<i>huþfínf ok mēllti. þar aþtr þu annþkotí</i>
534	dixit: Vade post me, Satanas.			

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
535	Et terra suscepit eum.	þa þor hann j brott ylandi		þa tok iord u <i>id</i> honum
536	Altera die iussit praefectus beatam margaretam	ANan dag baud GREIÞMNN at meyna skylldi		En anann dag ePTIR baud greiÞinn at leida
537	adducere ante sedem suam.	leida ÞYRIR domstol hans.		margaretu ÞYRIR fík
538	Sancta Margareta, cum exiret de carcere,	-		-
539	consignavit corpus suum signaculo Christi,			
540	et venerunt ceteri civitatum videre, quae	þa komu margIR menn at fja. huerfu hon		-
541	patiebatur beata Margareta.	u <i>ÉR</i> pind.		
542	Praefectus dixit: Margareta, assenti mihi et	þa m <i>É</i> llti GreiÞinn u <i>d</i> hana. þat h <i>È</i> ÞIR Þer		ok m <i>É</i> llti u <i>d</i> hana. latu at mer ok blota
543	adora deos meos. Decet namque te deos adorare.	at g <i>Ö</i> Þga god min. ok gera fem ek byd.		godum mínum þu <i>i</i> at Þer fomír at tígna þau.
544	Sancta Margareta respondit: Te decet, praefecte,	hon suarad <i>i</i> . Þer h <i>È</i> ÞIR at g <i>Ö</i> Þga jesum		margareta sagd <i>i</i> Þer fomIR helldr greiÞi at
545	Deum meum adorare et Christum filium eius et	kr <i>Í</i> st. ok uera uín hans.		gaup<g>a gud ok iesum cr <i>Í</i> st fon han <i>f</i> fua at
546	amicum esse prophetarum et non amicum esse			þu uerdr uín han <i>f</i> ok fpa manna ok u <i>È</i> IR þu þa
547	idolorum surdorum et mutorum.			þe <i>f</i> f uerdr eþ þu u <i>È</i> IR e <i>IG</i> I uin <i>f</i> f <i>k</i> urdgoda.
548	Praefectus dixit: Expoliate eam et in aerem	GreIÞinn m <i>É</i> llti. Þ <i>È</i> rit er hana o <i>r</i> þotum ok		greiÞinn m <i>É</i> llti u <i>d</i> þiona fína þare Þer ok Þerit
549	suspendite eam et incendite eam cum	b <i>È</i> enit hana med l <i>Ö</i> gb <i>Ö</i> ndum.		hana or þottum ok Þerit hana a tre ok halldit
550	lampadibus ardentibus.			braundum brennondum at henne
551	Questionarii ita fecerunt, comburebant tenerum	Þer gerdu fem hann baud.		þionar giordu fem þem uar bodit.
552	corpus eius			
553	et ipsa orabat dicens: Ure, domine, renes meos	þa bad heil <i>Ö</i> g margareta t <i>il</i> Gud <i>z</i>		En Margareta kallad <i>i</i> a gud ok m <i>É</i> llti brenn þu
554	et cor meum ut in me non sit iniquitas.	ok m <i>É</i> llti. Brenn þu aþ drottinn f <i>au</i> :þlecca		hiarta mítt drottinn j a <i>f</i> tar elldi fua at e <i>IG</i> I
555		aþ hiarta mínu.		þinniz ilfka jmer.
556	Praefectus dixit: Consenti mihi et sacrificia diis.	GreIÞinn m <i>É</i> llti. blotadu godum uorum.		GreIÞinn m <i>É</i> llti latu at mer Margareta.
557	Sancta Margareta respondit: Non consentio nec	-		En heilog Margareta suarad <i>i</i> eigi l <i>È</i> t ek at Þer
558	adoro deos tuos surdos et mutos, nec poterit			ok eigi blota ek god þín blínd ok dauþ þu <i>at</i>
559	diabolus vincere castam puellam.			e <i>IG</i> I ma díoþull f <i>ti</i> ga yÞIR mi <i>g</i> eda hreína mey
560	Consignavit enim omnia membra mea Christus	-		drottinn merkti marki fínu mi <i>g</i> . t <i>il</i> dyrdar
561	et posuit coronam gloriae suae margaretam			fí <i>na</i> r ok t <i>il</i> f <i>ig</i> arf andar mínar.
562	animae meae.			
563	Tunc iubet praefectus afferri vas magnum	þa baud GreiÞinn at þangat skylldi Þ <i>È</i> ra		þa l <i>È</i> t greiÞinn þylla ker mikit uat <i>z</i> ok bída
564	plenum aqua et ligari manus et pedes beatae	ker mikit þullt aþ uatni ok bída Þer		hendr ok Þerit margaretu ok f <i>Ö</i> kkua henne j
565	Margaretae et ibi eam mortificari.	henna <i>r</i> ok hend <i>r</i> . ok kafta henni akert.		kerit.
566	Quaestionarii ita fecerunt, sicut erant docti.	Þer gerdu fem hann baud.		-

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
567	Beata Margareta aspiciens in caelum dixit:	þa leít heilög m ^{er} til hímms ok		þa leit Margareta til hímms ok m ^{ell} ti þu
568	Domine, qui regnas in aeternum, dirumpe	m ^{ell} ti. heydu bæn mína drottmm. ok leyf		drottinn er eignaz eilíft ríki flitu bond aþ mer
569	vincula mea et tibi sacrificabo hostiam laudis.	bönd mín. ok mun ek þ ^{er} a þer loþf þ ^{er} n.		ok man ek þ ^{er} a þer loþf þ ^{er} n
570	Fiat mihi, domine, haec aqua suavitatis. Fiat	-		Uerdi mer uatn þetta at f ^{ir} nar brunne
571	mihi suffocatio <haec illuminatio> salutis, fiat	-		oþr<1>otanda ok lyfing heilfo. Styrk þu mig
572	mihi haec aqua fons baptismi indeficiens.	-		heilfu hialme
573	Indue me galeam salutis,	-		
574	veniat super me sancta tua columba, spiritu	komu yþr mik heilög duþa med helgum		ok kome yþr mig duþa heilog aþ himne fu er
575	sancto plena, et benedicat aquam istam in	anda ok blezi uatn þu þínu naþni.		bleze uatn þetta þu þínu naþne.
576	nomine tuo	-		
577	et abluat me aqua ista in vitam externam, et	-		f ^{ir} tyrk þu hugf ^{ir} kot mítt ok uerþ þra mer
578	confirma animam meam, clarifica sensus	-		f ^{ir} ndum
579	meum et proiice a me peccata mea.	-		
580	Salva me in gloria tua, baptiza me in nomine	ok gr ^{er} ddu mik drottmm med míf ^{ir} kunn.		gr ^{er} d þu mig jdyrd þinne ok f ^{ir} ir þu mig f ^{ir} alþur þu
581	patris et filii et spiritus sancti, qui es	þinnu ok f ^{ir} irdu mik þu þessu uatni þu naþni		þínu naþne þu uatni þ ^{er} ffo.
582	benedictus in saecula saeculorum. Amen.	þ ^{er} dur ok sonar ok anda heilagf.		
583	Et ecce terrae motus in ipsa hora, et columba	þa gerðiz landf ^{ir} kialpti mikill ok kom duþa		En er hun haþdi þetta m ^{ell} te þa uard land
584	venit de caelo habens in ore suo coronam	aþ hínmu ok haþdi gullíga kozonu ok setti		f ^{ir} kialttu mikill ok kom duþa aþ himne ok haþdi
585	auream et sedit super beatam Margaretam.	ahöþut f ^{ir} elli margarete.		gullega koruno þumne
586	Tunc solutae sunt manus eius et pedes et exivit	þa u:du laufar. hend: henna: ok þetr ok		þa lofnudu bond aþ hondum henar ok þotum ok
587	de aqua collaudans et benedicens Deum Israel,	geck hon o: kerinu ok loþadi gud.		gekk hun a uatni ok loþadi gud
588	dicens: Dominus regnavit, decorem induit	-		ok m ^{ell} ti. drottinn f ^{ir} krydde f ^{ir} k þegrð ok
589	dominus, fortitudinem, et praecinxit se virtute.	-		f ^{ir} tyrkrd [ok] gerdi f ^{ir} g kraptu.
590	Et facta est vox de caelo, dicens: Veni,	þa kom rödd aþ himnu. ok m ^{ell} ti. komþu		þa kom rodd aþ himne ok m ^{ell} ti.
591	Margareta, in requiem Christi tui, veni in	margareta þu huilld kr ^{ir} ftz. komþu þu ríki		
592	regnum caelorum.	hímma		
593	Beata es, quia virginitatem desiderasti.	S ^{er} l ertu margareta þu þu audladiz		S ^{er} l er þu margareta er þu tokk dyrd líþf ok
594		þegrð meydms þín.		elþkadur meydms.
595	In ipsa hora crediderunt in Deum quinqu	A þ ^{er} n stundu f ^{ir} neruz til trua: .iiij. manna		a þ ^{er} n f ^{ir} tundu toku tru .x. þuþhundrud kalla at
596	milia virorum exceptis mulieribus et puellis.	ok huarku talit konur ne bönu		otolldum konum ok bornum.
597	Tunc iniquus Olibrius dat eis sententiam et	-		þa r<e>idiz Olibrius Greifi ok let hoggua þa
598	iussit quaestionariis decollari eos, qui	-		alla er tru hoþdu tekut
599	crediderunt;	-		

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
600	et decollati sunt in campo <Lymet> et in	-		<i>ok uoro hoggnir allir a uelli þeim er Límeth</i>
601	Armenia civitate.			<i>heitir.</i>
602	Et post pusillum iussit beatam Margaretam	<i>Eptir þetta baud GREIÞMN at ena helgu mey</i>		<i>En lítlu fídar let hann leída Margaretu ut að</i>
603	gladio interimi.	<i>margaretam skyllði hòGua</i>		<i>borgíne at hauggua hana.</i>
604	Statim quaestionarii comprehenderunt eam et	<i>uar hon fídan leidd ut o: borginn.</i>		<i>En er hon uar til hogf leidd</i>
605	duxerunt eam foris civitatem.			-
606	Dixit Malchus ad eam: Extende cervicem tuam	<i>þa mēllti þa madr er hana skyllði hòGua</i>		
607	et suscipe gladium meum et mei miserere, quia	<i>þa het malcus eigti mun ek hòGua þik. þu at</i>		
608	video Christum cum angelis suis circa te	<i>ek se kríft hia þer med englum sínum.</i>		
609	stantem.			
610	Sancta Margareta respondit: Peto te frater, ut,	<i>hon suaradi. Eþ þu ser kríft hia mer. þa bíð</i>		<i>þa bad hon fer leyþif sua at hun mēttti bíðiaz</i>
611	si videas Christum, parcas mihi, dum	<i>ek þik at þu bíðir lítla stund medan</i>		<i>þyrir ok þela fíg gudí a hendí ok aund fína.</i>
612	orationem faciam et commendem Christo	<i>ek bíðumz þyrir.</i>		
613	corpus meum in locum refrigerii.			
614	Quaestionarius dixit: Pete, quantum vis.	<i>hann suaradi. Bíðþu semþu uill.</i>		<i>En henne uar þat loþat.</i>
615	Tunc beata Margareta coepit orare et dicere.	<i>þa kalladi fēl margareta til Gudz</i>		<i>þa hellt hun hondum til híminf ok mēllti. þu</i>
616	Deus, qui palmo mensurasti caelum et	<i>ok mēllti. heydu þen mína.</i>		<i>gud er allann heim heþir ígaupnum þer ok</i>
617	mensurasti terram, qui mari limitem posuisti,			<i>fetur endí mork fíopuar fua at hann gangí</i>
618	exaudi deprecationem meam,			<i>eígí yþir jórdína heyrd þu þen mína</i>
619	ut, si quis legerit librum gestorum meorum aut	<i>þess bíð ek at þu aíz fyndir þess mannz er lef</i>		<i>ok þyrir geíþ þem fyndir er mína mínmg</i>
620	audierit passionem meam legendo, ex illa hora	<i>þísla: jógu mína.</i>		<i>gíora í godum uerkum</i>
621	deleantur peccata eorum.			
622	Et quisquis lumen fecerit in basilica mea de	<i>Ok huert sem einn þa er lyfi þētir til</i>		<i>eda lyfír í kirkíu mínne eda lettr gera mer</i>
623	suo labore, non imputentur peccata eorum.	<i>krk<u>nnar. þu aíz að fyndir þess</i>		<i>krkíu</i>
624		<i>apexi tid.</i>		
625	Et quisquis inventum fuerit in iudicio terribili	<i>Ok huerir þer menn sem staddir uerda</i>		<i>ok fuo þem er mín mínnaz í haþka eda</i>
626	et memor fuerit nominis mei, libera eum de	<i>jnockurum haþk`a` eda þ:ónging. ok heítí</i>		<i>í fottum eda í þandanf þreínf ní uertu þem</i>
627	tormentis.	<i>amik ser til þulltmgf. leyftu þa drottinn mín.</i>		<i>líkþamr drottinn</i>
628	Adhoc peto, domine, ut qui legerit aut qui	<i>Enn bíð ek þik drottinn mín. þa er mínmg</i>		-
629	tulerit in manu sua vel qui audierit ea<m>	<i>mínna: gerír þísla: eda heþir jhendí bok þa</i>		
630	legendo, ex illa hora non imputetur peccatum	<i>sem `mín` þísla: þaga er a. þu aíz að fyndir</i>		
631	illius, quia caro et sanguis sumus et semper	<i>hans þu at uer erom eitt. holld ok blod ok</i>		
632	peccamus et nunquam cessamus.	<i>míþgerdum opt.</i>		

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
633	Adhuc peto, domine, et qui basilicam in	Enn bíð ek drottinn. Þa er ritar þífla:		ok þa er ritar eda leff eda kaupir faugu þíflar
634	nomine meo fecerit, et qui scripserit	þógu mína eda kaupir þa bok. Þylldu		mínar þylld þu hann j nockuro godu uerki
635	passionem meam, vel qui de suo labore	þa aþhelgum anda		
636	comparaverit codicem passionis meae, reple			
637	illum spiritu tuo sancto, spiritu veritatis,			
638	et in domo illius non nascatur infans claudius	Ok j þu hufi er bok þu er jnni. uerdi þar		þuo j hanf hufi alizt eigi blint barnn ne fott
639	aut caecus aut mutus, neque ab spiritu in	eigi þedt daudt barn ne lama.		lama ok ei deyi kona aþ barnn burd ne barnn
640	mundo temptetur,			ofkirt
641	et si petierit de peccato suo, indulge ei,	þyrir gef þu þem manni syndir. drottinn er		-
642	domine.	bok mína hefir at uardueita ef hann bíð þik		
643		líknar.		En er Margareta hafdi þetta mellt
644	Tunc facta sunt tonitura, et columba venit	þa gerdiz reidarþuma mikl. ok kom duþa		þa urdu reidar þrumur ok kom duþa
645	cum cruce et loquebatur	o: lopti med kroffmarki ok uar mellt uð		aþ himne med kroffe
646	beatae Margaretae, et omnes, qui ibidem	ena helgu margaretam sua at allir heydu		-
647	stabant, ceciderunt in faciem	þer sem hía uoro.		ok þíollu allir til iardar þeir hía frodu.
648	suam super terram. Et cecidit beata	-		Margareta þell ok til jardar þyrir gudf krapr.
649	Margareta in terram ante virtutem domini			En heilog duþa fnart hana ok mellt.
650	et columba tetigit eam et dixit:			
651	Beata es tu inter mulieres [jf. Lukas 1:28 og	Sel ertu margareta þu at þu		Sel ertu margareta amedal kuenna þu at þu
652	1:41], beata es Margareta, quae oleum	leitadir mifkunna: aþ mer ok mintiz allra		leitadir fyndugum monnum mifkunar j þenum
653	sanctum quaesustu; beata es Margareta, quae	jbenum þinum.		þinum.
654	in orationibus tuis omnes memorasti.			
655	Per memet ipsum iuro et gloriam angelorum	þuer ek þyrir dyrd engla minna. at allt mun		En allt þat er þu hefir bedir mun ueirt uerda
656	meorum, quia quidquid petisti, exaudite sunt	þer ueitt þat sem þu uillt bíða.		
657	deprecationes tuae et quod me<mo>rata nunc			
658	est, hoc tibi datum est.			
659	Beata es tu, quae in poenis tuis memorasti	-		Sel ertu j þíflum þinum er þu minntizt
660	omnes peccatores.			fyndugra manna
661	a. Et ubi codex martyrii tui fuerit, spiritus	b. Ok ef fyndug: madr kemr til þess stadar		b. En þar sem gior uedr minning þin ok kemr
662	nequam ibi non ingreditur, sed pax, caritas	sem þin heilag: domr er uardueitt. med		fyndugr madr ok bídr þier líknar med tarum j
663	et spes veritatis in illo loco laetabitur, b. Sed	jdran fynda ok litilléti. þa mun honum		þinni minningu. þa man honum þegar þyrir
664	et quicumque in oratione sua te invocaverit,	þyrirgefaz syndir. a. ok þar mun eigi þiandi		gefaz syndir a. ok þar inne er bok þíflar þinnar
665	remissionem peccatorum inveniet.	jnni uera sem þífla: þaga þin er. helld: mun		<er> þar mun ei ohreinn andi inn ganga. helldr
666		þar uera aft ok þrid:		mun þar þridr ok fanleikr hefiraz j þem ftrad

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
667	Et beata es tu et locus, ubi requiescis, et omnis	-		Sæl ertu <i>Margareta ok</i> fædr þa er þu huilír j
668	generatio, quae credidit per te. Veni celerius in			<i>ok</i> lydr þa er þyrir þik trúir a gud. kom þu j
669	locum tibi praeparatum.			þann fæd er þer er þyrir buinn.
670	Ego tecum sum et aperiam tibi regni caelorum.	Sæl ertu <i>margareta þuiat</i> ek em <i>med þer ok</i>		Ek em <i>med þer ok</i> mun ek upp líuka þyrir þer
671		<i>mun</i> ek upp luka þyrir þer Ríki himna.		dyrum paradísar.
672	Tunc beata Margareta respexit in circuitu et	þa leit heilóg <i>margareta til þera manna er</i>		þa lítadz <i>Margareta vm ok</i> mællti þer brædr
673	dixit: Patres et matres, fratres et sorores,	þa: uoro uíð <i>ok mællti. heyrt er</i> þed:		<i>ok</i> fygtr<í> ydr bíð ek at þer gíorít mínning
674	omnes vos adiuro per nomen magni regis	<i>ok</i> mædz. bædz: <i>ok</i> fyst. færi ek ydz þyrir		mína j þenum ydrum.
675	omnium saeculorum, memoriam meam facite,	naþn eilíþf <i>konungf</i> alla uerallda. <i>Mínniz</i>		
676	nomen meum nominate et commendate me,	þer mín. neþnit þer na þn mitt.		
677	et si ego peccatrix sum, attamen obsecro pro	<i>ok</i> þott ek þe fyndug. þa <i>mun</i> ek þo bídia		En ek <i>mun</i> bídia þyrir ydr þo at ek þe fyndug.
678	vobis dominum meum Iesum Christum, ut	<i>drottinn</i> mín <i>Iesum Christum</i> at hann ueiti		<i>drottinn</i> mín <i>Iesum cristum</i> at hann geþi
679	donet vobis remissionem peccatorum et faciat	<i>mískunn</i> eilíþa. þem öllum er mík dyka.		ydr lauþn fynda ydara <i>ok</i> han laði ydr uerda
680	vos heredes in regno gloriae suae et illuminet			hluttakendr fínnar dyrdar.
681	vos in regno claritatis suae.			
682	Deo enim gratias ago, regi omnium	-		En ek gerí gudi þackír þem er mík gíordi
683	saeculorum, qui me dignam fecit in parte			ambatt fína <i>ok</i> maklega ínn at ganga j dyrd
684	iustorum introire.			rettletíþ.
685	Hymnum dico Deo, laudo et glorifico	-		-
686	Christum, qui es benedictus in saecula			
687	saeculorum. Amen.			
688	Et post orationem erexit se et dixit: Frater,	þa reif hon upp <i>ok mællti. Tak þu nu</i> fuerd		þa mællti <i>hon uíð</i> fuein þan er elliadr uar tíl
689	tolle nunc gladium tuum et percute me.	þít <i>ok</i> hóg mík.		at hauggua <i>margaretu</i> en þa hett.
690				Malkuþ. taktu brodir fueird þítt <i>ok</i> hogg mík
691	Ecce, iam vici mundum.	-		þui at nu heþi ek yþir ftiigt heímínn
692	Ille dixit: Ego <hoc> non facio neque interficio	<i>hann</i> fvaradí. Egi þo:í ek at hoGua þik.		Malkuþ fvaradí eí <i>mun</i> ek haggua þig gudlega
693	sanctam virginem Dei. Deus autem tibi locutus	þuiat <i>Gud mællti uíð þik.</i>		mey þui at gud mælr uíð þig.
694	est, propterea te non possum interficere.			
695				
696	Beata Margareta respondit: Si hoc non feceris,	fæl <i>margareta</i> fvaradí. Egi muntu uera med		<i>Margareta</i> mællti eþ þu gíorir egi þetta þa
697	non habebis partem mecum in paradiso.	<i>mer</i> þparadífo. eþ þo gerir egi þetta		muntu egi þa þa huílld med <i>mer</i> j þaradífo
698	Tunc quaestionarius cum timore attulit	þa hio <i>hann</i> hoþut aþ enni fælu		þa bra Malkuþ fuerdí <i>ok</i> hío hoþud aþ
699	gladium suum et uno iuctu percute	<i>margaretar</i> med míkílli hædzlu.		<i>Margaretu</i> med míkílli hæzlu
700	amputavit beatae Margaretae caput			

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
701	et oravit dicens: Domine, ne statuas mihi hoc	<i>hann þell þegar til jarðar a hægri hönd</i>		<i>ok mælti gud gíalldi mer eigi þessa fynd. Þa</i>
702	peccatum. Et tremens percussor cecidit ad	<i>henni ok bad ser líknar ok mælti. þyrir</i>		<i>þell hann til jarðar þyrir hræflu sakir til hægri</i>
703	dexteram partem beatae Margaretae.	<i>gepdu mer þessa fynd drottinn</i>		<i>handar margaretu ok tok hann tru.</i>
704	Tunc venerunt angeli et sedentes super corpus	-		-
705	beatae Margaretae benedixerunt dominum.	-		-
706	Et veniebant daemones et torquebantur et	-		-
707	vocibus clamabant: Unus Deus fortis, Deus			
708	magnus beatae Margaretae.			
709	Et audientes omnes infirmi, caeci, claudi,	<i>þangat komu margir menn dauþir ok</i>		<i>fiukir menn kuomu til leidiþ margaretu ok</i>
710	surdi, debiles veniebant et tangebant corpus	<i>blíndir ok þengu allir bot meina sunna.</i>		<i>toku heilfu aþ þenum henar.</i>
711	beatae Margaretae, et omnes salvi fiebant.			
712	Tunc descendentes angeli cum virtutibus	<i>Gudf engla: þoro med önd jella: margaretar</i>		<i>þa kuomo einqlar aþ himni a mot þalu</i>
713	tollentes corpus beatae Margaretae in gremio	<i>til himneþkra þagnada ok jungu loþ Gudi.</i>		<i>Margaretu ok þlugu til himna med hana ok</i>
714	suo ascenderunt super nubem clamantes et			<i>loþud<u> gud ok mæltu</i>
715	dicentes:			
716	Non est similis tibi in diis, domine, et non est	-		<i>eingi er þer líkr jmæti drottinn ok er eptir</i>
717	secundum opera tua. Sanctus, sanctus, sanctus,			<i>uerkum þinum. fanctus fanctus fanctus</i>
718	dominus Deus Sabaoth, pleni sunt caeli et terra			<i>dommus deuf himinn ok iord eru þullir aþ</i>
719	gloria tua. Oseanna in excelsis. Benedictus, qui			<i>dyrd þinni gud írael.</i>
720	venit in nomine domini, rex Israel.			
721	et venientes daemones ad reliquias beatae	-		-
722	Margaretae torquebantur. Infirmi venientes			
723	sanabantur a languoribus suis et credebant.			
724	Ego Theotimus tuli reliquias beatae	<i>EN ek tok þegir theophiluf líkama</i>		<i>En theodimus þa er henni haþdi þionad j</i>
725	Margaretae et reposui eas in scrinio, quod feci	<i>heilag:ar meya: margaretar ok groþ ek</i>		<i>myrkuaþopune hann lagdi líkam henar j</i>
726	de lapide cum odore suavitatis, et posui eas in	<i>hana j husum þeindecie huþreyiu.</i>		<i>þeínþro ok fmurdi dyrlegum þmyrlum ok</i>
727	Antiochia<m> civitatem in domum inclytæ			<i>groþ hana j huþum einnar rik<r>ar</i>
728	matronæ.			<i>huþr<e>yio</i>
729	Ego enim eram, qui ministrabam ei in carcere	<i>Ek kom til hennar ok þa ek riþir þer þem</i>		
730	panem et aquam, et ego consideravi omne	<i>hon haþdi</i>		
731	certamen, quod habuit contra impios bellatores			

linje	MARGARETA – Latin	AM 235 folio	AM 233a folio	AM 429 12mo
732	et omnes orationes eius scripsi in libris	<i>ok rítada ek fogu henna.</i>		<i>ok rítadi hann þrautur henar þer er hun hafði</i>
733	chartaneis cum multa astutia et transmisi			<i>þolad j geng uondum monnum</i>
734	omnibus ubicumque Christianis omnia in			
735	veritate.			
736	Complevit autem beata Margareta certamen	-		<i>en margareta endi pífl fína a enum þretanda</i>
737	suum in pace mense Iulio in dictione tertio			<i>degí júlí manadar.</i>
738	decimo.			
739	Omnes audite, corde compugnite, sensus	<i>gerda mínng henna. bíd ek yd: kriftnur</i>		<i>En allir heyrendr gledi. híortu fín med</i>
740	ponite, Deum adore in una trinitate,	<i>menn. ok bídt at hon míníz yduar jfínnum</i>		<i>drottní ok geri mínning Margaretu fua at</i>
741	memoriam beatissimae Margaretae facite,	<i>benum uíd</i>		<i>hon míníz uor j þenum fínnum ok arni off</i>
742	ut in sua nos prece memoretur ante dominum			<i>allrar nadar ok mífkunar uíd drottinn uorn</i>
743	nostrum			
744	Iesum Christum, cui est honor et gloria in	<i>almatkan Gud. þann er líþur ok ríkur um</i>		<i>jesu críst þann er líþur ok ríkur um alldr</i>
745	saecula saeculorum. Amen.	<i>alla: alldr amenn.</i>		<i>allda ueralldar amen</i>

Katrínar saga

linje	KATARINA – Latin (Vulgata)	AM 233a folio	Stock perg folio 2	AM 429 12mo
1	Incipit passio Heccaterine mense novembrio die	Lakune	her hepr vpp fógv heilagrar kat[erine meyar]	-
2	XXV			
3	[Regnante igitur Maxentio Cesare, Maximiano		A dögum maxencij keisara fonar maxímiani	A daugum maxencíj keífara fonar
4	Augusti filio, qui cum Diocleciano <u>multos pro</u>		keisara er ríki haðdi halldír med domíciano	maxímiani keífkara (sic.) er halldír
5	<u>fide Cristi necaverat</u> , erat persecutio ingens		kaisara var giðtr mikill oþrldr kristnum	haðdí ríkí med díocleciano keífara. uar
6	christianorum, BHL 1659] ¹⁷		monnum	míkíll oþrldr gíoz krístnum monnum.
7	adeo ut pene totus mundus diversis erroribus		ok var allrheímr j þann tíma náliga þullr aþ	var allr heímr j þann tíma nálega þullr
8	repleretur, omnes enim Deum et dominum		ymífligum fkrudgoda villum. víffu þair einr	aþ ymefflegum fkrudgoda uíllum. víffu
9	creatorem celi ac terre ignorantes, studiose		drottín gvd vera. fkapara hímíns ok íardar ok	þair einr gud drottínn uera fkapara
10	creaturis ac simulacris daemonum		þyrir þvi þionvdr margir fkepnunni med	hímínf ok íardar ok þyrir þvi þíonudu
11	deserviebant.		míklum alhuga	margír fkepnunne med míklum alhuga
12	-		ok kollodv þat gud er fíalþír hðþdu þeir fínun	ok kollodu þat gud uera er fíalþír þeir
13			hondvm fímídat.	hðþdu fímídat fínun hondum.
14	His namque temporibus quibus hec gerebantur		-	-
15	et sancte romane sedis beatus Silvester			
16	pontificatum agebat,			
17	ipse predictus Maxentius		Sia maxencius er ek neþnda villdi auka	Sa maxencíj keisare er 'ek' neþnda
18	volens augere idolatrie culturam quam		þíonofru ok dyrkan víd gudín aþ þvi fem gert	þyz uílldí auka þíonofru uíð godín
19	Diocletianus genitor eius ceperat,		hðþdv þyrir honum díocletíanus	ertr þuí fem gíozt hoþdu þyrir honum
20			ok maxímíanus þaðír hanf	díoclecíanuf ok maxímíanus þaðír hanf.
21	propter hoc in omni loco dicionis sue epistolas		ok þyrir þvi fèndi hann breþ vm allt fítt ríkí	ok þyrir þuí fèndí hann breþum allt fítt
22	destinare studuit continentes ita:		sva mælandí	ríkí. fuo mælanda.
23	“Divina providentia et deorum sacrorum		Maxencius kongr med mífkun ok þyrir hygíu	Maxencíj konungr med mífkunn ok
24	benivolentia in sacro romani imperii culmine		heilagra guda. fkipadr yþir allt romaborgar	þyrirhyggíu heilagra goda fkipadr yþir
25	constitutus, omnibus consulibus atque		ríkí. fèndir kvedíu ðllum herþugum ok jörlum.	allt romuería ríkí. fèndir kvedíu jollum
26	magnatibus tribunis iudicibus ceterisque sacre		baronum ok domondum ok ollum þeim er	barunum ok domondum ok ollum þeim
27	rei publice ministrantibus et faventibus,		ftrykia romaborgar ríkí .	er ftrykía Romaborgar ríkí.

¹⁷ Vulgataversjonen har: *Anno trecesimo quinto regnante impio et iniquo Maxentio imperatore erat multa insania idolorum (I år 300, det femte året i styret til den ugudelige og ondsinnede hersker Maxentius, var (det) mye avgudsgalskap).*

KATARINA – Latin	AM 233a	Stock perg folio 2	AM 429 12mo
<p>28 Maxentius Cesar, nocte ac die vigilanti 29 studio curam habendo de salute atque 30 gloria sacri imperii exhortum est in animo 31 nostro consilium quod sine vestra 32 sapientia desinire nolumus. Quapropter 33 moneo et exhortor vestra sollertia, cum 34 nostri apices ad vos pervenerint omni 35 remota occasione festine ad nos venire 36 studeatis”.</p>	<p>Lakune</p>	<p>þær ahyggíur er vær berum þyrir tígn ok þrelfi heilagf velldíf nætri ok vm daga haþa þat rað fædþeſt j vozu bríoſti er vær uílum eígi vpp kveda nema naverande ydvartí fpeki ok þyrir þvi minnum vær a ok ,til eggium, ena gðþguztu ok ena vítroztu at þa er breþ vor koma til ydvar. fʒundít þer þa hvatlíga a vorn þund ath fækia ok fectit ongvr berior j moti þessv vorv bodi.</p>	<p>þer ahyggíur er vær berum þyrir tígn heilagf uelldíf nætri ok daga haþa þat rað þeſt j uoru bríoſti er ver u’ílum eígi upp queda nema hía uerendum yd(v)arrí fpeke. ok þyrir þui minnum ver a ok til eggium hína gauþgaztu menn ok hína uítruztu. at erþ breþ uor koma til ydar. fʒundi þer huatlíga a uorn þunnd at fækia ok latit aungar uðbarur amot koma þeſſu uoro bodi.</p>
<p>37 Ad hanc itaque preceptionem advenerunt 38 omnes.</p>		<p>-</p>	<p>-</p>
<p>39 Tunc imperator facto conventu in civitate 40 Alexandria ascendit tribunal et cetum 41 adstantem ita allocutus est:</p>		<p>Síðan gerdiz hardla þiolmenr hoþdingía þundr j hðþvt borg þeiri a egrta landi er alexandria het. ok a þeim þundi taladi maxencius kongr ok tiadi fínar rada gerdír aulldunga fveit þeiri. er hann haþdi faman kallat ok mælti svo</p>	<p>Síðan giordizt þiolmenur hoþdingía þundr j borg þeire a egrtalandi er alexandria heitir ok a þeim þundi taladi Maxencius konungz ok tiadi fínar radagerdir ollum þeim fueitum. er hann haþdi faman dækit ok mælti svo.</p>
<p>42 43</p>		<p>þyrir krapr ok verdleik allra guda þeira er vær þionum helldr þarfælld ok fígrí . ok dyrdir romaborgar ríkí er eíngi fʒv þiod j ollum heímí er haþni at luta woru velldi</p>	<p>þyrir krapr ok uerdleik allra goda uorra þeira er uér þionum ok hallda fígrí fínun ok þarfælld ok dyrd romaborgar ríkí. er fʒu ok eíngi þíod j ollum heímí er haþne at luta uoro uelldi</p>
<p>44 “Per virtutem omnium deorum quibus 45 cotidie famulamur et romanum imperium 46 gloriose triumphat: non est gens in toto 47 mundo que sub iugo nostre potestatis 48 flectere colla recuset.</p>		<p>nema þull. metnadr kriſtínna manna fveit j fínun ovítzkv ok atrunade fʒv er vær hðþum enn eigi matt eyda med ollv.</p>	<p>nema þull metnadar ok ouizku þullir j fínun atrunadi kriſtínna manna fueit fueir enn hðþum uér ei matt eyda med ollu.</p>
<p>49 Sola namque superba et inepta 50 cultura christicolarum superest quam 51 penitus eradicare nequimus,</p>		<p>þviat hun er her ok hvar vm heim ok leitir fʒer þylfna at hon megí þordaz vorar hendr</p>	<p>þui at hun dreþiz hire (sic) ok huar um heímenn ok leitir fʒer þylfna fua at hon megí þordaz uorar hendr til</p>
<p>52 pro eo utique quod clanculo huc illucque 53 diffusa et dispersa vagatur.</p>		<p>ok þyrir þvi biðvm vær ok giðrum þat laugtekir at almennilig veghſemd ok eínkannlig dyrd fe veit enum helguztvm gudum</p>	<p>þyrir þui biðium uér ok gerum þat logtekir at almenneleg ok eínkannleg dyrd fe uerit hínun heílgun godum uorum þem er med meſti fínun ok milledi fʒtydia uort ríki</p>
<p>54</p>			
<p>55 Quapropter statuendo censemus ut 56 sacratissimis diis, quorum beneficio et 57 potestate regnam is, publica reverentia et 58 peculiaris quodammodo exhibeatur cultus,</p>			

KATARINA – Latin	AM 233a	Stock perg folio 2	AM 429 12mo
59 quatenus et in perpetuum vos protegant 60 et gubernent et nefandos errores 61 superbientium christianorum vobis ad 62 vindicandum ostendant et quos invenire 63 nequimus sua eos ultione constringant.	Lakune	er mætti fínvm ok mildi ftyrkia vort ríki at þau gæti vor at eilípv en fýni offf krlftrna menn at vær megím nídra þeira drambl ok hegna rækíliga uillu þeira ok fíalþ gudín glati þeim er vær megum eigi a híttá	at þau giati uor at eilíþo en fýne offf krlftrna menn fuo at uer megum nídra þeira drambe ok heþna ríkulega uillu þeira. ok fíalþ godín glati þeim eþ uer megum ei híttá þa.
64 Hoc ergo decretum quod statuimus a 65 nobis inchoari oportet.		þessi lðg er vær hoþum fettr byrtar offf fíalþvm þyrt at þylla	þeiffe laug er uer hoþum fíalfum þyrt at þylla
66 Secundum imperialem itaque 67 potestatem nos offerimus quod 68 volumus, vos autem secundum 69 vestram facultatem sacrificate cuncti libenter”.		væ fíkulvm þorna gvðvnum flíkt er vær megum aþ vorv valldi. en þer vt j þra þornít hverf fem ma giarna eptir fínvm þðngvm .	uor fícollum þorna godunum flíkt er uer megum aþ uorv uelldi. En þer ut j þra þorne einn fem einn giarnan eptir fínvm þangum
70 Hec ubi dicta dedit, altera die omnes 71 magnates toto mentis conamine oves ac 72 boves, volucres ac diversas species 73 optulerunt.		anan dag eptir var þeíngit at bloti miklu bædi voru naut ok faudir þuglar ok ðnnur margfkonar kykuendi fæþd þyrir gudunum.	En annann dag eptir uar þeíngit at blotum miklum bædi uaro naut ok faudir þulgar [sic!] ok allz konar kuikendi fæþd þyrir godunum.
74 His igitur preordinatis resonabant 75 undique chori canentium et manu 76 plaudentium et diversa demonum 77 beneficia invocantium.		borgín aull þaut aþ allzfonar fðngþærum er þeir loþudv þiandr med þa <er> þeir hugduz gera dyrd guda fínna.	borgín oll þaut aþ azfkonar fanng þerum er þeir loþudu þiandur fína þa er þeir hogduzt giora dyrd goda fínna.
78		þra [kateríne meyi d(ottur) k(ongs)]	þra katerma .....
79 Illo namque in tempore quo hec 80 agebantur in prephata 81 civitate Alexandria erat puella nomine 82 Ecaterina, filia Constantis [Costi BHL 83 1659] regis, que post mortem patris 84 remansit in palatio cum parentibus suis.		A þeiri tíð er flík tíðendi giorduz í borgínni Alexandria var þar ftrððd ein mæf. fý het katerín a dottir kofti kongf . hun haþdi þa míft þodvr fín ok var hun eptir han<s> þraþall med þrændvm fínvm í þeiri hòll er hann haþdi att .	A þeiri tíð er flíkt gerðiz tíðenda j borginne alexandria. uar þar ftrððd ein mæf fu er Katerína heitir dotir kofti konungf hun haþdi þa míft þodur fín ok uar hun eptir hanf þraþall med þrændvm fínvm j þeiri holl er hann haþdi att.
85 Hec itaque litterarum studiis tradita, 86 quantum gloriosa genere, tantum inclita 87 sagacitate pollebat.		þessi mæf. fvo fem hun var ætt gðþug fvo var hun ok agæt at fpeki fíní	þeiffe mæf fuo fem hun uar fetud gauþug fuo uar hun ok agæt at fpeke fíní.
88 Didicerat enim omnium ...		numít haþdi hvn allar þær íþrottir abokum er ...	numíð haþdi hun þer allar íþrottir aþ bokum er..

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
89 liberalium artium doctrinam	.. líf heíta.	liberalíʒ heíta	liberalíʒ heíta.
90 variasque gentium linguas adeo,	hun kunní <i>margar</i> tungur at ʒkíliá.	hun kunní <i>ok margar</i> tvngvr at mæla	hun kunne <i>ok margar</i> tungur at mæla
91 ut in quacumque re interrogata fuisset	<i>ok</i> ʒpaklíga allar ʒpurníngar at leyʒa.	<i>ok</i> ʒpaklíga at leyʒa allar ʒpurníngar	<i>ok</i> ʒpaklega at leyʒa allar ʒpurníngar
92 sophistica ratione preparata	þær er þyrir hana voro bornar.	þær er þyrir hana voro bornar.	þær er þyrir henne uoro bornar.
93 inveniretur.			
94 Igitur dum videret tantam	Ok þa er þessi mæʒ ʒa ʒuo mikínn	Þa er þessi mæʒ ʒa ʒvo mikín mug	Þa er þeʒʒí mæʒ ʒa ʒuo mikínn
95 multitudinem populorum et innumeras	muga ʒaman komínn. <i>ok</i> ʒlíkan <i>til</i>	ʒaman komínn <i>ok</i> ʒlíkann <i>til</i> bunat	mannmug ʒaman komenn <i>ok</i> ʒlíkann
96 preparationes sacrificiorum, choros	buníng blotanna. <i>ok</i> heyrði ʒaungva	blotanna <i>ok</i> heyrði ʒðngva <i>ok</i>	<i>til</i> buníng blotanna <i>ok</i> heyrði
97 etiam cantantium, cantantium omni	<i>ok</i> ʒímphon. <i>ok</i> margan annan	ʒínnp hon <i>ok</i> margann annann	ʒímphoníam <i>ok</i> margra ʒaunga <i>ok</i>
98 genere musicorum	ʒtrengleík.	ʒtrengleík	ʒtreínkleík
99 -	er þram var þluttr goðunum <i>til</i>	er þram var þluttr gvðvnm <i>til</i>	er þram uar þluttr godunum <i>til</i>
100	dyrdar.	ʒígnar	ʒígnar.
101 christicolas vero qui inter illos erant	En <i>kríʒt</i> na menn ʒa hun ʒtanda millí	en <i>kríʒt</i> na menn millvm heidíngía ʒa	En <i>kríʒt</i> na menn ʒa hun ʒtanda
102 plorantes et non audentes confiteri	heidíngía gratandi. <i>ok</i> eígi þorandi	hun gratandi <i>ok</i> eígi þorandi <i>kríʒt</i> í at	gratandi j millum heidíngía <i>ok</i> eí
103 Christum dominum propter nimiam	<i>kríʒt</i> í at íáta þyrir otta ʒakír	jata þyrir otta ʒakír	þozandi <i>kríʒt</i> í at íáta þyrir otta
104 crudelitatem paganorum, obstupuit			ʒakír.
105 valde.	<i>ok</i> hræðzlu.		
106 Tamen in femineo pectore virilem	þa komz hun víd miok. en hun tok þo	þa komz hun vít miðk enn tok þo	þa komz hun inn <i>ok</i> uíd. En tok þo
107 inserens animum, accipiens secum	at hapa karlmannlígan hug j kvenlígu	karlmannlígan hug j kvenlígu	kallmannlegann hug at hapa j
108 pueros introivit in templum, in quo ...	<i>bríof</i> ʒí <i>ok</i> kalladí ʒíþan med ʒer	<i>bríof</i> ʒí kalladí ʒídan med ʒer	kuennlegu brí<o>ʒíʒí. kalladí med ʒer
109	þíonoʒtu ʒveína ʒína nokkura. <i>ok</i> gekk	þíonoʒtv ʒveína ʒína nokkura <i>ok</i> gekk	ʒídan þíonoʒtuʒveína ʒína nokkura <i>ok</i>
110	þa <i>til</i> hoʒʒ þess	<i>til</i> hoʒʒ þeʒʒ	gekk <i>til</i> hoʒʒ þeʒʒ.
111 imperator et omnis illa multitudo	er konungrínn ʒíalþr var inní. <i>ok</i> blot	er keiʒarin var ʒíalþr iní <i>ok</i>	er keiʒaren uar ʒíalþr inné <i>ok</i> blot
112	manna ʒueit med honum.	blotmanna ʒveit med honum	ʒueit manna med honum
113	ʒva ʒem rum haptí j hoʒínu.	ʒem rum haptí	ʒem rum haptí <i>til</i>
114 sacrificabat.	<i>ok</i> þærdu þar þram blotín.	<i>ok</i> þærdu þram blot ʒínn	<i>ok</i> þærdu þram blot ʒín.
115 Erat autem speciosa valde et	heilug katerína var ʒvo þoðr at a líʒí	Mærín var þoður at aalíte at allír	Mærín uar ʒuo þoðr at alíte at allír
116 incredibili pulchritudine, omniumque	at allír undruduz hennar þeðrð er	vndrvdz hennar þeðrd er hana ʒa.	undruduz hennar þeðurd er hana ʒau.
117 oculis ammirabilis videbatur.	hana ʒa.		
118 Cumque ingressa fuisset in templum,	Ok er hun gekk at hoʒínu. þa mæltí	<i>ok</i> er hun gekk at hoʒínv. mæltí hun	Ok er hun gekk at hoʒéno þa mæltí
119 iam imperatore sacrificante, dixit	hun <i>til</i> þepra. er konungí þíonudu.	<i>til</i> þepra manna er kongí þíonudu	hun <i>til</i> þepra manna er konunge
120 iuvenibus, qui ei ministrabant:			þíonudo.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
121 “Ideo hoc templum ingressa sum ut 122 imperatori aliquid dicam.”	því er ek her komín <i>til</i> hoþf þessa. at ek uil tala <i>við</i> fjalþan <i>konung</i> .	því em ek komín <i>til</i> hoþ’s’ þessa at ek vil ræða <i>vit</i> fjalþan <i>konginn</i>	Því em ek komen <i>til</i> hoþf þessra at ek uil við fjalþan <i>konung</i> mæla
123 - 124	þat er mali vardar. <i>ok til</i> nytsemðar ma uerða.	þat er mæle vardar <i>ok til</i> nytsemdar ma vera.	þat er mali uardar <i>ok til</i> nytsemda ma uera.
125 Illi vero hec audientes, continuo 126 imperatori nuntiare curaverunt.	þeπ fögdu þegar <i>konung</i> ord meyiarinnar.	þeir fögvd þegar <i>kong</i> ord meyía[r]innar	þeπ fögdu <i>konunge</i> þegar ord henar.
127 - 128	en hann gaþ henni leypúi <i>til</i> inn göngu. <i>ok at</i> tala flíkt <i>sem</i> hun uilldi.	en hann gaþ henne leypí <i>til</i> inngöngv <i>ok</i> at mæla flíkt er hun villdi.	en hann gaþ henne leypé <i>til</i> inn gaungo at mæla flíkt er hun uilldi.
129 Stans itaque beata Ecaterina ante 130 ianuas templi varias distinctiones 131 enigmatum per varias conclusiones 132 sillogismorum allegorice et 133 metonomice diserte et mystice multa 134 cum Cesare disputavit.	hín fæla <i>katerina</i> þluttí þyrft þyrir <i>konung</i> fítt erendi <i>med</i> fpakligum gátum <i>ok</i> uítrligum malfendum <i>til</i> tekinnna dæma <i>ok</i> mælti myrkt. en <i>med</i> mikilli fñíld	En fæla <i>katerina</i> þluti þram fítt erendi þyrft <i>med</i> fpakligum gatvm <i>ok</i> vítrligvm malf endvm <i>til</i> tekinnna doma. mælti myrkt enn <i>med</i> mikilli fñíld.	Hín fæla męř <i>Katerina</i> þluttí fítt erendi <i>med</i> fpaklegum gatvm <i>ok</i> uíturlegum malfendum <i>til</i> tekinnna dęma. męřtí myrkt en <i>med</i> mikilli fñíld.
135 Ad extremum vero rediens ad 136 commune eloquium dixit: 137	vm fíðir fneri hun fínmí ræðu <i>til</i> þeπa ord taka. er alþýða máttí vel fklíla <i>ok</i> fagði fva.	vm fíðir fneri hun ordvm fínvm <i>til</i> þeπa ordtaka er alþýða máttí vel fklíla <i>ok</i> fagdi fvo.	Ok um fíðir fñori hun ręðu fínne <i>til</i> þeπa ord taka er oll alþýða matí fklíla uel <i>ok</i> fagði.
138 “Hoc tibi specialiter, rex, tamquam 139 sapienti et in tanto dignitatis 140 culmine posito proferre curavi. 141	her <i>til</i> heþur ek <i>konungr</i> þlutt erendi mítt fva <i>sem</i> þyrir hínvm fpakazta manni. <i>ok</i> þeim er fítr í hæfta fæti ueralldígrar tígnar	her <i>til</i> heþi ek <i>kongr</i> þlutt erendi mítt eínkanlíga þyrir þer fvo <i>sem</i> þyrir enum fpakazta manni <i>ok</i> þeim er fítr j hæftu fæti veralldígrar tígnar.	Her <i>til</i> heþi ek <i>konungr</i> þlutt erendi mín eínkannlega þyrir þer fuo <i>sem</i> þyrir hínvm fpakazta manna <i>ok</i> þeim er fítr j hæftu uerallegrar tígnar.
142 Nunc autem simpliciter et omnibus 143 intellegentibus loquor. 144	Vil ek mæla hioft hedan aþ. at allir megi fklíla. þeπ er hía ero fíaddir mín ord.	En nv vil ek hedan j þra at allir megi fklíla mín ord þeir <i>sem</i> vit eru fíaddir.	en nu uil ek mæla hioft hiedan jþra fua at alþýða megi fklíla mín ord þeπ er uíð eru fíaddir.
145 Quare incassum congregasti hanc 146 multitudinem ad colendum stultitiam 147 atque errorem idolorum? 148	þyrir hueria føk fámniť þer faman <i>konungr</i> fva miklum mann þíolða. at fíunda <i>til</i> ueítzlu <i>eda</i> fíarþa í fíurðgöða villu.	þyrir hvería føk fámnađir þv faman <i>kongr</i> þessum manþíolða at fíunda <i>til</i> ovítzku <i>ok</i> fíarþa j ’fíkurd’ goda villv.	Fyrir hueria f auk fámnađir þv faman <i>konungr</i> þessum manþíolða at fíunda <i>til</i> ouítzku <i>ok</i> fíarþa í fíurgöða uíllu.
149 Miraris hoc templum manu 150 artificum operatum,	Vndraz þer míok. fagdi hun. hoþ þeπta gort aþ manna hondum.	vndraz þv míok þetta gert aþ manna hondvm	vndraztu míok hoþ þeπta gerttu aþ manna hondum.
151 miraris ornamenta pretiosa et vario 152 opere completa, 153	Míkt þínnz þer vm hagleik þann. er þar er á. <i>ok</i> vm dyrðlígan buning er þryþir hoþít.	þínz þer míkít vm hagleik þann er a er <i>ok</i> dyrlígan bunad er þryđir hoþít	þínz þer míkít um hagleik þann er a því er <i>ok</i> dyrlegan bunad er þryt er hoþít med.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
154 -	Nu fvo þagurt sem þat er alt saman. at	sva þagurt sem þetta er allt saman	Suo þagurt sem þetta er at fía allt
155	þea.		faman
156 que velud pulvis ante faciem venti	þat uerðr heðan er þkamr líðr allt at	þat verðr allt er þkamr líðr heðan at	þat uerðr allt. er þkamr líðr at dufti
157 erit. ¹⁸	dufti ok molldo.	dufti einv	eínu.
158 Mirare potius celum et terram, mare	Vndraz þu helldr himin ok iorð ok	vndraz þu helldr himenín ok iordina	Vnðaztu helldr himenn ok iorðina
159 et omnia que in eis sunt.	fíoinn ok aðra þa luti er í þeim ero.	fíainn ok alla þa luti er þar ero.	fíóenn ok alla þa hluti er í þeim eru.
160 Mirare ornamenta celi, solem	hyggir at folinn ok tunglinu ok	Hygg þv at folinn tungli ok	hygg þu at folenne tungle ok
161 videlicet lunam et stellas, mirare	ftíornunum. ok at þionofu þeþa.	ftíornum ok at þionofu þeþa hverfo	ftaurnum ok at þionofu þeþa. huerfu
162 famulatum eorum qualiter a mundi	huerfu þau renna þra upphafi heimf.	þau renna þra upphafi heimfínf ok til	þau renna þra upphafe heimfenf ok til
163 initio usque ad finem die noctuque	ok alt til enda ueralldar. þau renna	enda veralldarinnar renna dag ok	enda ueralldar. renna dag ok nott til
164 currunt et redeunt ad Orientem et	dag ok nott til ueftrf ok geþa alldrí	nott til veftf fínf ok fvo aprt til	uerftuf ok huerþa aprtur 'til' auftur
165 numquam fatigantur.	huilld. ok huerþa aprt til auftfínf.	auftfínf alldrí þreytaz þau ne	alldrí þreytaz þau ne meðaz
166	Alldrí þrytr þau ne mæðir.	mæðaz	
167 Et dum hoc animadverteris,	Ok þa er þer hugleidir þetta. fpyrir	ok þa er þu hugleidir þessa luti. fpyr	ok er hugleidir þetta. þa fpyr þa ok nem
168 interroga et disce quis horum	erþir ok nemít. huerr þessa luti alla	erþir þa ok nem huerr þessa hluti	huer þessa hluti alla heþir fmidar
169 omnium sit patrator.	heþir fmidar.	hafi alla fmidada	
170 Cum autem illum ipso utique	Ok þa er þer þkilt med fialþf hanf	enn þa er þu þær þkilt med fialþf hanf	En þa er þu heþir þessa hluti þkilt med
171 donante intellexeris, nec similem	pultingí. huerr hann er. ok þer megir	pultingí huerr hann er ok þu mat	fialþf hanf pultingí huerr er hann er ok
172 invenire illi poteris, ipsum adora,	engan þinna honum íaþnan. þa dyrkir	engan þinna honum íaþnan þa	þu mat honum aungan þinna íaþnan þa
173 ipsum glorifica, et omnes tibi	hann. ok eggir þess alla yðra undir	dyrkadu. þann . ok egg fídan alla þina	dyrkka þu þann ok eggia fídan alla þina
174 subiectos illi famulari exhorta,	menn. þeim at luta ok þiona.	undir menn honum at þiona	undir menn þeim at þiona
175 qui habet potestatem corpus et	er ualld heþir at þkíota í heluítí loga	er valld heþir at þkíota í heluítí loga	er ualld heþir at þkíota í heluítí loga
176 animam perdere in gehennam. ¹⁹	ðndum ok líkðmum fínna ovina	aundvm ok líkaumvm fínna vuína.	aundum fínna ouí<n>a ok líkomum
177 Ipse Deus deorum est et Dominus	hann er drottinn drotna. ok hōþingí	hann er drottin drotna ok hōþingí	Hann er drottinn drotna ok kungz
178 dominantium, ²⁰ qui diabolica	allra hōþingia. hann fa allan heiminn	allra hōþingia hann fa	konunga ok hōþingí allar hōþingia.
179 suggestione perditum mundum	þapadan aþ tál díðpuligrar vælar. ok	heimintapadan (sic!) aþ tál þíandanf	han fá heiminn tapadan aþ tal
180 videns,	þíandligrar þortolu.	ok þortolu	þíandanf ok þortolu.

¹⁸ Jf. *Vulgata*, salme 34.5 (35:5): "... fiant sicut pulvis ante faciem venti et angelus Domini inpellat".

¹⁹ Matteus 10:28: "... et nolite timere eos qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere sed potius eum timete qui potest et animam et corpus perdere in gehennam".

Se også Augustin: *De Civitate Dei 13*: hanc saluator significavit, ubi ait: *eum timete qui habet potestatem et corpus et animam perdere in gehennam*".

²⁰ Vanlig uttrykksmåde i *Bibelen*: jf. 5. Mosebok, 10.17: "quia Dominus Deus vester ipse est Deus deorum et Dominus dominantium" (for Herren, deres Gud, er selv gudenes Gud og herrenes herre," selv om andre titler benyttes til tider: jf. salme 49.1. Se også f. eks. salme 49.1 og *Åpenbaringen* 17.14: "illos quoniam Dominus minorum est et rex regum".

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
181 *misit filium suum dominum	<i>ok þyrir því fendi hann son sinn drottin</i>	<i>ok þyrir því fendi hann son sinn</i>	<i>ok þyrir því fendi hann son sinn</i>
182 nostrum lesum Christum, qui	<i>uarn jesum krisτ. er getinn er af helgum</i>	<i>drottin varn jesum krisτ er getinn</i>	<i>drottinn uorn Jesum Krisτ. þann er</i>
183 conceptus est de Spiritu sancto,	<i>anda þæddr af mariu meyíu. ok tok</i>	<i>er af helgum anda þæddr þra mariu</i>	<i>getinn uar af helgum anda borenn þra</i>
184 natus ex virgine, Deus homo factus	<i>manndóm á sinn guðdóm ok leyfti</i>	<i>meyio ok tok manndóm a sinn</i>	<i>mariu mey ok tok manndóm uorn a</i>
185 est per passionem Crucis et per	<i>heiminn þyrir</i>	<i>guddóm ok leyfti heimín þyrir</i>	<i>sinn guddóm ok leyfti heimenn þyrir</i>
186 suum sanguinem pretiosum totum	<i>kroff þínsl. ok þyrir uthellíng sínf</i>	<i>kroffínf þífl ok þyrir uthellíng sínf</i>	<i>croffínf þífl ok þyrir uthellíng sínf hínf</i>
187 mundum illuminavit	<i>hínf heilaga bloðs. ok hans dyra dreyra.</i>	<i>enþ dyra dreyra</i>	<i>dyra dreyra.</i>
188	<i>en leiddi til himin ríks alla a sík</i>	<i>enn off til himnaþ alla a síg truandi.</i>	<i>En leídi til sín alla a síg truandi</i>
189 et omnes in se credentes ad celestia	<i>truandi. ok ser truliga þíónandi.</i>		<i>ok fer trulega þíóandi (sic)</i>
190 regna perduxit. ²¹			
191 Hoc autem si recte credideris et	<i>Nu eþ þu truar a hann rettliga. ok uilir</i>	<i>enn eþ þu hugleíðir hann rettliga ok</i>	<i>En eþ þu hugleíðir hann rettlega ok eþ</i>
192 hunc Dominum adoraveris, *omnia	<i>þer hann dyrka þa mun hann hreínfa</i>	<i>uilir þv þenna gud dyrka þa man</i>	<i>þu uíllt þennann gud dyzcka þa mun</i>
193 delicta tua emundabit ²² et ad gaudia	<i>fyndir yðrar allar. ok leiða yðr síþan til</i>	<i>hann hreínfa fyndir þinar allar ok</i>	<i>hann hreínfa fyndir allar af þer ok</i>
194 eterna perducet.”	<i>eilíþra þagnaða.</i>	<i>leíða þik síðann til eilíþra þagnada.</i>	<i>leíða síðan til eilíþrar þagnada.</i>
195 Stupefactus ad hec	<i>Keisaranum bra sva vid. er hann heyrdi</i>	<i>keisaranvm bra miok vír er hann</i>	<i>En er keisaranum heyrdi ord meygíar</i>
196 Augustus non valuit ad hec	<i>ord heilagrar meyar. at í þyrftu mátti</i>	<i>heyrdi ord heilagrar meyar ok j</i>	<i>uarí þa bra honum miok uíð. suo at</i>
197 respondere.	<i>hann engu suara.</i>	<i>þyrftvnní mátti hann ongv ordi svara</i>	<i>leíngí mátti hann aungu suara.</i>
198 Tandem aliquando in se reversus,	<i>En er hann retti við sva sem af nøkkuru</i>	<i>enn síðan er hann retti vír sem af</i>	<i>En síðan er hann retti uít sem af</i>
199 dixit ad eam: ”Sine, o mulier, sine	<i>ómegni eda ouíti. þa mælti hann svo. þu</i>	<i>nockurv ouíti þa mælti hann þu kona</i>	<i>nockuru ouíti þa mælte hann. þu kona</i>
200 nos finire sacrificium et post hec	<i>kóna lat off í nadum þæra þornir</i>	<i>lat off luka þornir at þæra ok síðan</i>	<i>lat off luka þyrft at þæra þornir</i>
201 ad tua proposita rationem	<i>godunum. en síþan munu uer andsuara</i>	<i>munum ver andsvara ser hveríum</i>	<i>godunum. En síðan mun ek suara fer</i>
202 reddemus.”	<i>ser huertum lutum þem er þu ræddir.</i>	<i>hlutvm þeim er þv ræðir</i>	<i>(sic) huertum hlut þem er þu ræddir.</i>
203 Hec cum dixisset, precepit eam cum	<i>Ok þa bauð hann nokkurum sínum</i>	<i>ok þa bauð hann nokkurvm sínum</i>	<i>ok þa bauð hann nokkurum sínum</i>
204 omni diligentia perduci ad palatium,	<i>monnum. at leiða hana til hallar sínnar.</i>	<i>monnum at leiða hana til hallar</i>	<i>monnum at leiða hana til hallar sínnar.</i>
205 ammirans nimium illius prudentiam	<i>En síalþr hann undraði miok hennar sþeki</i>	<i>sínar en síalþr hann vndradiz sþeki</i>	<i>En síalþr hann undraðiz henar sþeckí</i>
206 sed quam maxime	<i>ok malfnilld en einna meftr hennar</i>	<i>hennar ok einna hellz</i>	<i>ok einna helldz (sic!)</i>
207 decoris pulchritudinem.	<i>þegrð ok kurteísi.</i>	<i>þegrð hennar</i>	<i>þegurd henar.</i>

²¹ Allusjon til den apostoliske (og den nikenske) trosbekjennelsen og til flere bibelsteder, for eksempel: Johannes 3.16: ”sic enim dilexit Deus mundum ut Filium suum unigenitum daret ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam aeternam”, Matteus 1.20: “...accipere Mariam coniugem tuam quod enim in ea natum est de Spiritu Sancto est”, Efeserne 1:7: “in quo habemus redemptionem per sanguinem eius remissionem peccatorum secundum divitias gratiae eius”.

²² Allusjon til ide i Bibelen, blant annet til Kolosseerne 2.13: ”... et vos cum mortui essetis in delictis et praepotio carnis vestrae convivicavit cum illo donans vobis omnia delicta”.

	Latin (Vulgata-versjonen)	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
208	Erat enim, ut prediximus, nimium	því hun var hardla þrúð. fem þyr var	þvíaτ hun var hardla þrúð fem þyrτ	-
209	speciosa.	þagt.	var þagt	-
210	-	þra felle Katerinam	þra kongi ok katerine	-
211	-	Síðan er lokít var blotínu	Síðan er lokít var blotínu	En fíðan er locít uar blotínu
212	Veniens autem ad palatium Cesar	þor keifjarinn heim til hallar fínnar.	þor kongr heim til fínnar hallar ok let	þor hann heim til hallar fínnar ok let
213	suo eam aspectui presentare precepit	ok let þegar leiða þyrir fík katerinam	leiða þegar katerínam þyrir fík ok	þegar leiða katrmo þyrir fík ok mælti
214	et sic eam alloqui cepit:	ok mælti suo til hennar.	mælti suo til hennar	suo til hennar
215	”Audivimus tuam eloquentiam	heyrðum ver fínilld þína.	heyrðvm vær fínilld þína	heyrðum uer fínilld þína
216	et mirati sumus prudentiam,	-	ok vndrudum ver fpeki þína. enn eigi	undrumz uer fpeck`í` þína. En eigi
217			mattum ver hugleida vandliga alla	mattum uer hugleíða uanlega alla
218			hluti þa er þv þagt	fpecke þína ok hluti þa er þv þagt
219	-	ok orða þramm burð þinn. En		
220	sed in sacrificiis deorum studium	þyrir þakir þeff fτarþf er ver þluttum	þyrir þakir þeff fτarþf er vær	þyrir þakir fτarþf þeff er uer þluttum
221	habentes	þram vid goðin í þera þionoftu.	þluttvm þram j þionoftu gerd wít	þram uít goðin j þionoftu.
222			gudín .	
223	nequimus pleniter advertere.	þa uard off eigi tóm til at þuara þer.	-	-
224	Omnia autem ab initio tue proieniei	en nu uil ek uíta. huer þu ert	Nu uil ek víta hver þu ert	Nu uil ek uíta huer þu ert
225	inquirentibus, dic nobis ante omnia:			
226	que es			
227	et ex qua horta generatione, quove	eða huert þítt heíti er. ok huer ætt	hvertir ættar eða hvert þítt heíti er.	huerar ættar eða huad þu heitir.
228	etiam nomine vocaris?”	þín er.		
229	Et sancta ad hec: “Scriptum est	heilug katerína þuaradi. Svo er rítat	heilög mær katerína þuaradi. Svo er	heilög mér katarína þuaradi. Suo er
230	enim: nec te conlaudes, nec te	at huarki þkuli maðr lóþa fík ne lafta.	rítad at maðr þkuli fíalþr hvorki lóþa	mælt at maðr þkal huarki lóþa fík fíalþr
231	vituperes ipse; hoc faciunt stulti	þvíaτ þat gera heimþkír menn. þer er	fík ne lafta þaτ gera heimþkír menn	ne lafta. þat gera heimþ`c`ir menn þer
232	quos gloria vexat inanis”. ²³	fer leíta hegómligrar dyrðar.	þer er ser leíta hegómligrar dyrðar .	er fer leíta hegómligrar dyrðar.
233	Attamen quia non sum de infimo	En því at ek er (sic!) eigi suo lítillar	Enn því at ek em eigi svo lítillar	En ek em eigi suo lítillar þtar at mín
234	genere, ut mea nobilitas latere possit	ættar. at mín tígn megí auduellíga	ættar at mín tígn megí audwellíga	tígn megí auduelléga leynaz
235		leynaz.	leynazt	

²³ Jf. Disticha Catonis II.16: “Nec te conlaudes, nec te **culpaueris** ipse; Hoc faciunt stulti, quos gloria uexat inanis”, utgitt av Marcus Boas: *Disticha Catonis* 1952, Amstelodami, North7-Holland Publishing, side 117–18.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
236 confiteor equidem meam proeniem non	þa fegir ek <i>til</i> þrænda mínna. <i>eigi</i>	þa feghi ek <i>til</i> þrænda mínna <i>eigi</i> ap	þa fegí ek <i>til</i> þrænda mínna <i>eigi</i>
237 tumore iactantie	þyrir þakir hræfni <i>eda</i> metnadar	hræfni. þakir <i>eda</i> metnadar.	þyrir hræfne þakir <i>eda</i> metnadar.
238 sed humilitatis amore.	helldr fem elþkandi þannleik. <i>ok</i> þatt	helldr fem elþkandi þatt lítilæti.	helldr fem fætt lítilæti.
239	lítilæti.		
240 Ego enim sum Ecaterina, filia Constantis	Ek em <i>katerina</i> döttir koftri <i>konungf</i> .	Ek em <i>katerina</i> döttir koftri <i>konngf</i>	Em ek <i>katerina</i> döttir koftri
241 [<i>Costi</i> BHL 1659] regis,			<i>konungf</i>
242 que quamvis in purpura nata atque	Ek uar upp þædd í holl þedr mínf. <i>til</i>	<i>var</i> ek upp þædd j holl þodur mínf <i>til</i>	<i>uar</i> ek upp þædd j holl þodur mínf
243 educata fuissem et liberalibus	bækr <i>var</i> ek fettr. <i>ok</i> nam ek yþrtr	bokar <i>var</i> ek fettr . nam ek yþrít	<i>til</i> þekur <i>uar</i> ek fettr nam ek yþr
244 disciplinis non mediocriter instructa,	mikit ap bokligum líftum. <i>ok</i>	mikit ap bokligum íþrottvm <i>ok</i>	mikit ap bokklegum íþr10ttum <i>ok</i>
245	<i>veralldigrí</i> fpeki.	<i>veralldigrí</i> fpeki	<i>uerallegre</i> fpeke
246 cum cognovissem hec omnia	Ok þa er ek þa at þat <i>var</i> allt engu	<i>ok</i> . þa er ek sa at þa <i>var</i> allt öngv	<i>ok</i> þa er ek þa at þetta <i>uar</i> augnu
247 inepta et inutilia et nihil omnino valere ad	nytt. <i>ok</i> ekkí meganda <i>til</i> himin ríkif	nytt <i>ok</i> eckí meganda <i>til</i> himínríkif	
248 celorum gaudia, nisi ad inanem	þagnaða. <i>ok</i> <i>til</i> enþkif þagnaða nema	þagnaða <i>ok</i> <i>eigi</i> komanda nema <i>til</i>	
249 gloriam perituram presentis vite	<i>til</i> glatþamligrar gledi þessa líþf. þa	glatþamligrar gledi þessa líþf þa	
250 contempsi et confugi ad dominum	þyrir leír ek þat alt. <i>ok</i> þlyða ek <i>til</i>	þyrirleír ek þat allt <i>ok</i> þlyða ek <i>til</i>	
251 Iesum Christum, filium Dei omnipotentis	<i>drottínf</i> mínf <i>jesu</i> <i>kristz</i> .	<i>drottínf</i> mínf <i>iesu</i> <i>kristz</i> .	
252 qui dat	[qui dicit per	<i>er</i> svo <i>mælti</i> <i>við</i> þa mann <i>finn</i> .	
253 sapientiam	Prophetiam: ”Perdam	Glata mun ek fpeki fpekinga. <i>ok</i>	
254 sapientibus	sapienciam sapiencium	lafta mun ek fþilning fþiliandi	
255 et intellectum	et intellectum	<i>manna</i> .	
256 intellegentium	intellegentium		
257 reprobato.	reprobato”		
258	jf. BHL 1659] ²⁴		
259 Et in evangelio: “quicumque reliquerit	Ok í gudþpialli fegir <i>hann</i> svo. Sa er	<i>ok</i> j gudþpialli fegir <i>hann</i> svo. Sa er	
260 domum aut patrem aut matrem aut fratres	þyrir lætr þodur <i>finn</i> <i>ok</i> modur. brædr	þyrir lætr þodur <i>finn</i> <i>ok</i> modur	
261 aut sorores propter me centuplum accipiet	<i>ok</i> syftir þyrir mínar þakir. <i>hann</i> mun	brodur <i>eda</i> syftur þyrir mínar þakir	
262 et vitam eternam possidebit” ²⁵ .	hundrat þalt upp taka <i>ok</i> eignaz	<i>hann</i> mun. hundrat þalt þyrir taka <i>ok</i>	
263	eilíþt líþ.	<i>eígnazt</i> eilíþt líþ.	

Lakune

²⁴ 1. Korinterne 1.19: ”scriptum est enim perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo”.

²⁵ Matteus 19.29: “et omnis qui reliquit domum vel fratres aut sorores aut patrem aut matrem aut uxorem aut filios aut agros propter nomen meum centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit”.

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
264	Hanc itaque gloriosam promissionem	<i>Ver kríftnir menn höpum þetta þyrir heit.</i>	<i>Wær er höpum þetta dyrlíga þyrir heit</i>	
265	habentes	<i>ok hırda þat Guds þrælar með ser dyrlıga.</i>		
266	quid ad nos attinet dogma philosophorum,	<i>En ver hırdum <ek>kı vm bækr eða kenningar</i>	<i>hırdum eckı vm bækr edr kenningar.</i>	
267	Platonis videlicet atque Omeri,	<i>þerra meıftaranna. platonıf vırgılıj eða homerıj.</i>	<i>þerra platonı vırgılıj. Sibille fpakono</i>	
268	Philistionis ²⁶ , Sibille ²⁷	<i>ıbılle fpa konv eða annara fpekinga</i>	<i>eda annarra fpekinga</i>	
269	-	<i>þerra er tıl onytz uıldo hapa fına fpekı ok vıtro.</i>	-	
270	atque Virgilii, Iamnes et Mambres, impia	<i>ok enn fıdr vm ıllzku pulla þıolkyngı þerra</i>	<i>ok enn fıdr wm ıllzku pulla þıolkyngı.</i>	
271	nigromantia ²⁸ ?	<i>mambres ok jambreff.</i>	<i>þerra iamnef ok mambref</i>	
272	Propter hoc itaque commoneo te, ut pro	<i>þuı mınnı ek ydr a þat herra keıfarı. at þer</i>	<i>þyrir þvı mınnı ek þık a kongr at þu</i>	
273	gloria seculari non perdas gaudia	<i>ıynır eıgı eılıþum þagnadı þyrır ueralldıgrı</i>	<i>ıynır eıgı eılıþum þagnadı</i>	
274	sempiterna”.	<i>dyrd.</i>	<i>þyrır veralldıga dyrd</i>	
275	Dicit ei Cesar: «Fatemur itaque et quod de	<i>keısarınn fuaaradı þa. Jata uerđ ek.</i>	<i>keısarınn sv(aradı) þa . Jata verd ek þvı</i>	
276	te intellegimus non tacemus.	<i>hu<er>fu mer vırdız þat er tıl þın tekr.</i>	<i>hverıv mer wırdız þat er tıl þın tekr .</i>	
277	Videntur itaque sermones tui non humana	<i>Malıendar þınır vırdız mer eıgı þram pluttır</i>	<i>Malıendar þınır þıckı mer eıgı þram</i>	
278	voce prolati esse sed tamquam deorum	<i>međ manlıgrı roddu. helldr þıckır mer hınu</i>	<i>pluttır aþ manlıgrı roddv helldr fem</i>	
279	famine deprompti unde merito adornari et	<i>lıkara. fem godın fıalþ talı þyrır munn þer. ok aþ</i>	<i>gudınn fıalþ maelı þyrır mvnn þer ok aþ</i>	
280	venerari merentur”.	<i>þuı er vırdanda ok vegfamanda þat er þu maelır.</i>	<i>þvı er vırdanda þat er þu maelır</i>	
281	Ad quem virgo: “Miror prudentissimum te	<i>Heılug mær fuaarar. Vndrumz ek þat at þer hınn</i>	<i>Heılóg mær sv(aradı) vndra ek þat er</i>	
282	virorum talem proferre locutionem.	<i>vıtraztı keıfarı talıt fva</i>	<i>þu enn vıtraztı madz maelır fuo.</i>	
283	Non enim recordaris quod superius protuli	<i>eda munır þer eıgı þat er fagda aðan. at þann</i>	<i>mantv eıgı þat er ek fagda þık at þann</i>	
284	quod illesit [ille sit?] adorandus et	<i>fkulum ver tıgna ok dyrdka er gerdı hımnı ok</i>	<i>gud fkulum ver dyrka ok tıgna er gerdı</i>	
285	glorificandus *qui fecit celum et terram ²⁹ .	<i>ıorđ ok alla lutı aðra.</i>	<i>hımınn ok ıord</i>	
286	Nam dii nec sibi nec aliis prodesse prosunt.	<i>en godın megu huarkı gora ser gagn ne ođrum.</i>	<i>en godın mega huozkı gera ser gagn ne</i>	
287			<i>ođrum .</i>	

²⁶ Gresk medisiner. Navnet oversettes ikke her, evt. refereres til med ”eda annara spekinga”.

²⁷ Sibylla (gresk opphav) = en spåkone/et orakel. Den norrøne oversettelsen; *sibille spa konv*, antyder at man her refererer til en bestemt sibylle, men det er vanskelig å si hvilket. I utgangspunktet var Sibylla antagelig navnet til et av de første oraklene; hun som ble kalt den libyske sibyllen (jf. Pausanias), mens det mest kjente i Norge i dag nok er orakelet i Delfi.. Det er vanskelig å si om det er en av disse sibyllene eller en annen sibylle det refereres til her.

²⁸ Jf. 2. Timoteusbrev 3.8, som nevner Jannes og Jambres som de egyptiske trollmennene som etterlikner Moses og Arons (dvs. Guds) mirakler, de som kommer over Egypt for å overbevise farao om å slippe isrealittene ut av Egypt, ved hjelp av spådomskunster, slik at farao ikke overbevises. 2. Mosebok nevner ikke disse språmennene ved navn, men Jannes og Mambres er kjent fra flere andre tidlige religiøse skrifter, både jødiske, kristne og hedenske (for eksempel *The Apocryphon of Jannes and Jambres*, skrevet på gresk).

²⁹ Salme 145.6: ”qui fecit caelos et terram mare et omnia quae in eis sunt”.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
288 Non ergo debuisti dicere meam sententiam 289 tamquam deorum fame depromptam esse 290 sed potius Dei veri vivamine”.	Aþ þui fkylldur þer eigí fegia fuo mín orð þram þlutt fem godín mæli þyrir mik. helldr fuo fem `med' líþanda guds þultíngi.	aþ þui fkylldir þv eigí fegia mín ord svo þram þlutt fem gvðín mælti þyrir mik helldr svo fem med gudf þultíngi	
291 Et rex: “Si ita est ut asseris, ergo actenus 292 [hactenus] *in vacuum laboravimus ³⁰ 293 venerando et colendo deos omnipotentes.	Eþ fuo er fagði keisarinn fem þu fannar. þa heþir allhegomligt uerit her til vort fcarþ. er dyrdkat hóþum almaTTig goð.	eþ svo er fegir keisarinn fem þv fannar þa heþir her til hegomligt vorT fcarþ . verit er dyrdkad hóþvm almaTTig gud	
294 Ergo totus mundus errat et tu sola verum 295 dicis. In ore namque duorum vel trium 296 testium omne verbum confirmatur. ³¹	hvat nu þa. villiz allr heímr. en þu eín fegir fattu. med utnum tveggia eða þriggia ma faga huer fannaz.	hvat nu þa uillízt allr heímr enn þu eínn fegir fattu . med vítnvm tveggia eða þriggia ma faga hverr fannlíg þickía	
297 Quomodo ergo consequens esse potest 298 quod tu sola orbem totum mendacem facere 299 valeas.	En huerfu ma þat fannligt þickía. at þu eín fegir fattu. en oll ueralldar bygðín líugi.	hverfv ma þat fannl íkt þickía at þv eín fegir fattu enn aull veralldar bygðín líugi	
300 Si angelus esses, si celica virtus, 301 302 -	Nu þo at þu uerir gudf engill eða nokkurt annar himnefkr kraptr. ok fegdir þu flíkt. er fuo er olíklígt.	þo at þv verir eíngill gudf eða nockvr hímeþkr kraptr ok fegdir þu flíka hlutí. -	
303 sic tibi nemo hoc credere debuerat quanto 304 minus cum sis femina fragilis et mollioris 305 nature.	þa fkyllði þui þo engín trua. en nu miklu fíðr. þvrat þu ert kven maðr blautrar nattuuru ok breyþkrar.	þa fkyllði eíngi þui trua en nu miklu fídr med þvi ath þu sert kvenmadr blautrar ok breyþkrar nauþtru	
306 Sed quia sicut hoc esse nequaquam 307 potest, videlicet ut sola in toto orbe vera 308 astruas, sic neque nos neque nostri sequaces 309 fidem verbis tuis dare umquam debemus”.	ok med þui at þat ma at engum kofti uera. at þu eín fegir fattu. eða fanna [sic!] en allir aðrir í heímínum. þa fkal ek alldrí trua þer ok engir þer er til mínf ríkíþ þíona.	ok þui ath þa ma med eíngum kofti vera ath þu fegir eínn fannara enn allir aðrir menn j heímínum þa fkal ek alldrí þínvm ordum trua ok óngvir þer er til vorf ríkíþ þíona.	
310 Et sancta sic ait: “Si Cesar invicte potestatis 311 es, 312 noli obsecro furor te vincere queat, 313 in sapienti animo non stet turbatio dira.	En fæla Katerína fuarar. Eþ þer erut hóþud lyðfínþ ok keisarí. þat ualld haþanda. er eigí ma fígrat uerda. þa lat eigí rangfynna reíði ok rangfyna fígra þík ok fpekí þína.	En fæla mæR katerína fegir. Eþ þv ert hóþud lyðfínþ ok keisarí þat walld haþnada er eigí megi fígrad werda þa bíð ek at þu latir eigí rangfyna reíði fígra þík ok fpekí þína .	
314 Anima non corpus satis vincat ubique. Sic 315 namque Poeta decantat dicens:	lat óndína meira ftyra en líkamann. þvi at fpekíngRm fagði.	Lat avndína meira ftyra enn líkamann þvrat fpekíngRm fegir svo	

³⁰ Allusjon til Fillipeerne 2.16: “verbum vitae continentes ad gloriam meam in die Christi quia non in vacuum cucurri neque in vacuum laboravi”.

³¹ Allusjon til Matteus 18.16: “si autem non te audierit adhibe tecum adhuc unum vel duos ut in ore duorum testium vel trium stet omne verbum”.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
316 “Tu si animo regeris rex es, si corpore 317 servus”. ³²	konungr ert þu eþ hug uítit ftyrir þer. en þræll eþ líkaminn ftyrir þer eða ræðr.	Kongr er þu eþ þu lætr huguítit ftyra þer. enn þræll eþ líkaminn rædz þer.	
318 Et rex: “Ut video christiana quadam et 319 pestifera calliditate immo maleficiis 320 hominem nostrum inlaqueare disponis, 321 dum nos per exempla phylosophorum 322 protrahere niteris, 323 sed quia non sumus insipientie caligine 324 obcecati et cernimus versutiam tuam 325 obicimus et nos tibi laqueos et pedicas 326 quibus implicata penitus corruas	keisarin suarar. Suo syniz mer sem þu ætlir at uega ord figr aa off með dæmum fpekínga eða með nõckurrí flægd kríftinna manna eða gerningum þeira ok þiolkyngi. En með því at ver erum eigi blindadr ap heímíku þoku ok síam ver flægd þína. þa hóþum ver þer snórur þyrir þik at fetia er þik munu sígra.	Keisarin sv(aradi) suo synizt mer at þu ætlir ath wega figr aa off með dæmum enn reyndar med nõckurrí flægd kríftinna manna. ok en helldr med gerníngvm þeira. Enn þui ath wer erum eigi blíndadr ap heímíko þoku enn íaum flægd þína. þa hóþum wer þer snórur at fetia þyrir þik er þik munv sígra	
327 et cognoscas quia sicut sapiens rex anima 328 potius quam corpore regimur et fide, 329 330 331 sunt nobis argumenta phylosophorum, 332 habemus philosophos qui te convincere 333 possunt”. 334	munt þu þa fea. at off ftyrir huguít sem uíttrum konungi. en eigi líkamr. Ok eþ off fkortr ord flægd fpekínga er eigi hóþum þess konar íðnir þyrir off lagit. þa ero þo með off þer fpekíngar. er þik munu sígra ok þer í þógn koma með fannleik ok fínm líft ok orð snílld. þa er þer fkyra almátt goða vorra	mantu þa fíhla at mer ftyrir sem wítrum kongi helldz hugwít enn líkamí ok eþ off fkortr ordflægd fpekínga er eigi hóþum þess konar ídn þyrir off lagda þa ero þo med oss þer fpekíngar er þik munu sígra ok þer í þaun koma .	
335 -	Fra keifaranum	þundz fpekínga	
336 Tunc precepit convocari sapientes atque 337 peritissimos viros et cum ea illo iussit 338 diutissime disputare.	Þa let keisarin kalla fpekínga sína. ok alla hina uítruztu menn. ok baud þem at dífputa víð heilaga Katerínam	Þa let keisarin faman kalla fpekínga sína ok en’ a’ margwíuztu menn ok baud ath þer fkylldi dífputa vít meyna.	
339 - 340 341	vm truna ok vm almátt goða þeira. ok at sígra hana med orðsnílld ok fannleik boka fínna.	-	
342 Venientes autem numero quinquaginta 343 preparaverunt se ad disputandum cum ea.	En þer voro þímm tígr fpekínga er valdr voro til at reyna íþrottrí sínar víð hana.	Nu koma þar .l. fpekínga þer er til fkylldv buazt ath reyna íþrottrí sínar wít meyna.	

³² Jf. Catos samling av ordtak: *Monosticha Catonis*: “Tu si animo regeris, rex es, si corpore, servus.” (*Monosticha Catonis* 7).

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
344 Igitur dum excogitaret virgo Domini qualiter 345 cum eis ageret et nimium exinde sollicita 346 esset, ait ad eam angelus Domini: 347	Ok þa er <i>guds</i> mæR var miok hugfiuk hverfu hun fkylldi fkinu finum malfendum í moti þessum fpekmgum. þa vítradiz henni engill <i>guds ok mælti vid</i> hana.	<i>ok þa er gudf mæR war</i> miok j huga þull hverfu hun fkylldi fkipa <i>sinum</i> malfendum j moti þessum fpekíngum þa vítradiz <i>henne</i> éingill <i>guds. ok mællti wit</i> hana.	
348 “Noli timere, ³³ famula Christi. Non te 349 terreat phylosophorum contentio. 350	hírd <i>eigi þu at ottaz. krlftz</i> ambatt <i>eda uera</i> ihuga þull. <i>ok lat</i> ekki þrætu þessarra fpekínga fkelþua þík.	Hírd <i>eigi þu ath ottazt krlftz</i> ambatt. Lat eckí þrætu þeirra fpekínganna fkelþa þík.	
351 Sapientia namque Christus est attingens a fine 352 usque ad finem fortiter et disponit omnia 353 suaviter ³⁴	þuiat <i>krlftz</i> er fónn fpekí fa er íarþnan hefir uerit <i>ok æ mun uera. ok fkipar</i> öllum lutum fetliga. <i>hann er ofigranligr. ok</i>	þuiat <i>krlftz</i> er saunn fpekí fu er íarþnan hefir werit <i>ok æ mvn wera ok fkipar</i> ollum fætlíga.	
354 Ipse namque quia fidelis ancilla eius es, te 355 illos convincere faciet.	<i>hann fialþr mun þík fígra lata</i> alla þa. þvi at þu ert trulynd <i>hans</i> ambátt.	<i>hann fialþr man lata þík fígra þa. þuiat þu</i> ert trulynd <i>hanf</i> ambatt	
356 Insuper etiam per tuam predicationem ad 357 viam veritalis et lucis sue perducet ³⁵ . 358	Ok þar med mun <i>hann</i> leida þa þyrir þína kenning <i>ok uerðleika til fannleikf gótu ok</i> hímnríkf dyrdar	<i>ok þar med man hann</i> leida þa þyrir þína kenning <i>til fannleikf gautu ok til fínnar</i> dyrdar.	
359 Angelica enim commonitione nimis animata 360 virgo beata stabat intrepida constanter reddere 361 rationem. 362 363	Aþ þessi uítran engilfínf ftyrktíz miok hín fæla mæR <i>katerína ok beid ótta</i> lauf fpekínga. buin at andfuara þem med fíadþefti. <i>ok med fkyngemí þeíra fþurníngum</i> orlaufnir at geþua	Aþ þessi éingiligrí amínníngu ftyrktíz miok en fæla mæR <i>katerína ok beid ótta lau's</i> fpekínga buínn at fvara med fíadþefti <i>ok fkyngemí þeíra fþurníngvm</i>	
364 Cumque illos aggressa esset a primate 365 illorum inchoans, annuente Christi gratia, per 366 ternas phylosophie partes scilicet physicam 367 ethicam loycam, nec non ³⁵ per varias 368 phylosophorum conclusiones sapientissime 369 illum et rationabiliter superavit.	- tok hun þyrft at dífputa <i>vid meif tara þeíra.</i> <i>ok med guds</i> mífkunn þekk hun <i>hann fígrat</i> <i>ok þuír fígrit</i> hít uírlígzta í ollum þrautum <i>ok íþrottum. þem er þau fkylldu þreyta.</i>	- tok hun þyrft at dífputa <i>vít meif tara þeíra</i> <i>ok med guds</i> mífkunn þeck hun <i>fígrat hann</i> er <i>viturlígzta j ollum</i> <i>j þrottum þem er þau hópdu þyrir fík lagit</i>	
370 - 371 372	<i>fva at allir</i> undruðuz uítro <i>hennar ok</i> malfníld <i>ok fannleikf þram</i> burd ordanna. huerfu hun leiddi <i>þram</i> noglíg vítní. bædi hínf þorna		

³³ Generell allusjon til spráket í Bibelen.

³⁴ Jf. Vulgata, Visdommens bok 8.1: “adtingit enim a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suavite” – om *Sapientia* (ikke í den lutherske Bibelen).

³⁵ Mangler í BHL 1659.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
373 -	lógmalþ ok hínþ nýia. med huerium fínun malþ	-	
374	enda aþ fyndum dæmum. ok þrafogum heilagra		
375	þeðra ok þra manna.		
376 Hoc itaque convicto ceteri perterriti	Ok þiþan er hann var þyrir lagidr ok yþuir	ok sídan er hann var yþir kominn	
377 nullo modo illi appropinquare volebant.	kominn. þa þorði engin annarra til at hætta vid	þa þorði eíngi annar til at hætta vít hana at	
378	hana. at þreyta nockurar iþrottir.	þræta.	
379 -		þra keisaranvm	
380 Tunc Augustus exhortabatur illos dicens:	keifarinn eggíadi þa þafþ. at þer þkylldo nu	Keifarín eggíadi þafþ at þer þkylldi	
381 “Accedite ad eam et secundum quod edocti	neyta fínar þpekí ok uitro. ok fígra hana med	neyta fínar þpekí ok fígra hana ok hneykia	
382 estis confundite illius socordiam.”	fmmi ord fínild. ok neyða hana med díup fetum	med fínmi fínild.	
383	þurníngum. ok fua fígraða i þógn koma.		
384 Illi autem dixerunt:	En þpekíngarnir fuorodo sva. heyrir herra	spekíngar fegia.	
385 -	keifarí. huerfu megum ver þreyta vid hana.	-	
386 “Si magister noster et doctior nobis	eþ meifþarí uar ok þa er ollum off er þroðarí.	eþ meifþarí vor ok þa er off var þroðarí var	
387 exsuperatus est ab ea, nos inertes quomodo	var aþ henni yþir fínginn. huat munu ver þa er	yþir fíngín. huat munum vær þa er miklu	
388 ad eam appropinquare debemus?	miklu kunnnum mínna. treyfþaz off vid hana.	kunnnum mínna. treyfþaz at þræta wit hana .	
389 Non est locutio humana, sed tamquam	þvíaþ ekkí ero orð hennar ok úitra fem annarra	Eígi ero mal hennar fem annarra manna .	
390 numinis alicuius videtur habere ingenii	manna. helldr fem goðanna fíalþra fe.	mannvít meyar þeþsar er fem nockurþ aþ	
391 sagacitatem .”	Man uit meyar þessar er langt vm þram ætlan	gvduunum fíalþum.	
392 -	eða vít þpekínga. þu at goðdomar ok godlígr	-	
393	kraptar ftyðia hana ok tala þyrir munn hennar.		
394 Tunc Cesar turpiter confusus est valde	Keifarinn þóttiz nu líotlíga þkemdr.	kongr þóttiz nv líotlíga þkemdr	
395 -	er þpekíngar hans þorðu eigi at þreyta	er þpekíngar hanþ þorðu eigi allir at þræta	
396	vid eína vnga mey. vard nu fva reidr	vít eína mey unga. verdr hann nu hardla reidr	
397 precepitque illos continuo igne cremari.	at hann bauð at þa þkylldi alla i elldi brenna.	ok baud at þa þkylldi alla kuika brenna j elldi	
398 Cumque ducerentur ad comburendum unus	Ok þa er þer voro leiddir til balþínþ. kalladi	ok þa er þer worv leiddir til balþínþ kalladi	
399 eorum exclamavit dicens:	einn þera ok mælti.	eínn þeirra ok mællti .	
400 “Vae nobis miseris, quibus tempus	Aumir ero ver er þorðum at þreyta vid helga	aumir erum vær er þorðum at ganga til	
401 resolutionis advenit pro eo quod contra	mey iþrottir. ok þræta í moti henni med	þrætv vít heilaga mey. med þrettvm ok	
402 sanctam puellam conamur insolenter	fukum ok þrettum ok flægðum. ok	flægðvm	
403 contendere.	líuga med þkurðgoda þalfi i gegn fónnum gudi.		
404 Quid ergo ad hec faciemus?	huat þkulum ver nu þa gera.	hvat þkulum vær nv	

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
405	Venite namque et humiliemus. Illi animas	utan þara ok lægja ofþ þyrir henni.	þa þórum ok lægíum ofþ þyrir henni	
406	nostras. ³⁶			
407	Credo equidem quod divina gratia in ea	Ek trúi fannliga at miþkunn guds er með henni.	ek trúi at gudþ miþkunn er með henne	
408	habitat. Per eius consilium forsitan	ok með hennar ráði munum ver þorðaz mega	ok með hennar ráði mvinum ver þorðaz mega	
409	quoquomodo evadere poterimus.”	heluirtif kualar.	heluirtifloga	
410	Properantes autem ad illam corruerunt	Síðan þóru þeir fkiotliga áá þund fællar kateríne.	Síðan þóru þeir fkiotliga til þundar vit ena fælu	
411	proni in terram dicentes:	ok þellu til þóta henni ok mæltu sva.	kateríno þellu til þóta henne ok mællto.	
412	”Peccavimus iniuste egimus, iniquitatem	Miþgert hóþum ver `i` illzku ok ranglæti hóþum	Miþgert hóþum vær. Illzku ok ranglæti hóþum	
413	fecimus, ³⁷	ver þramit i gegn gudi ok þer.	vær drygt þyrir	
414	proinde tradidit nos Deus in iram regis ad	ok því let gud ofþ uerda þyrir reiði keifara	þui let gud ofþ verda þyrir reiði kongs	
415	comburendum nos, sine causa, pro eo	þessa. er þyrir þat byðr. at ofþ fkuþi alla i elldi	þessa <er> aþ þui byðr aþ ofþ fkuþi j elldi	
416	quod nequivimus vestris sanctissimis	brenna utan fanna f auk. at ver matcum eigþ	brenna utan fanna fók at ver matcum eigi	
417	contrahere dictionibus.	mæla moti þinum hinum helguztum orðum.	mæla j moti þinum enum helgóztum ordvm.	
418	Nunc ergo, sanctissima, prebe nobis	Nu ueit þu ofþ hugganar ráð. at ver fíem med	Nu veittu ofþ hugganar ráð at vær med	
419	solaminis consilium ut per tuum auxilium	þínu þultingi þrelftir or fñórum	þínv þulltíngi værim þrelfter or fñórum	
420	de laqueo diaboli fraudis erepti ad	dióþulligra væla. ok megim ver komaz a	dióþulligrar vælar megim komaz a	
421	viam salutis perveniamus.”	hialpar gótu þyrir þína verdleika ok kenning.	hialpar gótv.	
422	Illa autem valde gavisā cepit conlaudare	heilug katerína fvarar loþandi gud ok uarð	En fæla mæf. katerína vard hardla þeginn þerra	
423	Dominum dicens:	hardla þegin þerra ræðu ok mælli	ozdvm ok loþadí gvd. Svo mælandi	
424	”Gratias tibi ago, domine Deus meus Iesu	þakkir gorþ ek þer. drottinn minn iesu krisþr.	þackir geri ek þer drottín gvd mínν iesu kriste	
425	Christe, quem complere in me dignatus es	þvi at þu letz þer foma þat at þylla er engill	þuiat þu letz þer foma at þylla þat er eingill	
426	ancilla tua quod per sanctum angelum	þinn aþ þer fendr uítradi mer ambatt þinn. at	þinn aþ þer fendr vitradiz ambatt þinn. at	
427	tuum prenuntiare dignatus es, ut per me	fpekíngar þessir leyftir or þanda fñórum	fpekíngar þessir leyftir or þanda fñórum	
428	ethnici de laqueo tenebrarum eruit ad	fkyllði þara þyrir mín orð til þinnar dyrdar.	fkyllði þyrir mín ord mega koma til þinnar	
429	tuam gloriam perveniant.”		dyrdar.	
430	Hec cum dixisset conversa ad eos dixit:	Eptir þessi ord fneriz hun til fpekínganna ok	Eptir þessi ord fneriz hun til fpekínganna ok	
431		mælti til þerra.	mælli	

³⁶ Jf: Vulgata, Judits bok: “et ideo humiliemus illi animas nostras et in spiritu constituti humiliato servientes illi” (La oss derfor ydmye våre sjeler for ham, og fortsette i hans tjeneste i en ydmyk ånd).

³⁷ Jf: Vulgata, Judits bok 7.19 og Salmenes bok 105.6: “peccavimus cum patribus nostris iniuste egimus iniquitatem fecimus” (Bibelen, salme 106.6: “Vi har syndet med våre fedre, vi har gjort ille og levd ugudelig”).

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
432 ”Nolite timere sed gaudete potius, 433 prenuntiatum est enim vobis regnum 434 celorum. ³⁸	ΟΤΤΙΖ <i>eigi</i> stundligan dauða. þagnít helldr. þvi at ídag munít þer øðlaz hímnríkí.	οττιζ þer <i>eigi</i> . helldr þagnít þui at j dag munu þer audlazt hímnríkí.	
435 Ecce et enim ante nostram altercationem 436 astitit mihi angelus Domini dicens: “Noli 437 timere phylosophorum contentionem 438 quoniam quidem sapientia que Christus 439 est ipse te illos exsuperare faciet atque tua 440 predicatione ad viam lucis sue perducet. 441 Ex ac (<i>I. hac</i>) itaque revelatione ne 442 dubitetis, credite, vera loquor, procul est 443 adulatio fallax.	þvíaτ þyrir víd rædu vara uítráðíz mer <i>guds</i> engill ok mælln. Eighi fkalту hræðaz fpekínga þessa. þvíaτ křífτr er fonn fpekí. ok hann mun þík lata sígra þa. ok síþan leída τíl hímnefkrar dyrdar þyrir þína kenníng.	þvíaτ þyrir vídrædv vora vítráðízτ mer éíngill gvdf ok mælln <i>eigi</i> fkalту hræðazτ. þrætv fpekínga þui ath fpekín fialþ fu er křífτr er man þík lata sígra þa ok leída sídan med þínni kenníngv τíl fínnar dyrdar ok mífkunnar	
444 Hoc unum suadeo ut unusquisque vestrum 445 det suam confessionem 446 et ex toto corde credat in Patrem et Filium 447 et Spiritum sanctum, ³⁹	Aþ þuí fkulur þer ekkí epaz j. at ek fegír fatt. þalf famlíg kenníng er þíarrí mínur ræðum.	aþ þessi vítran fkuлу þer <i>eigi</i> epaz at trua þui at ek fegi fatt. þalfamlíg veníurum er þíar’r’í mínvm ræðum	
448 ipsumque dominum lesum venisse de celo 449 et per sancti Spiriti operationem 450 conceptum in utero virginis natum et 451 passum et tertia die resurrexisse a mortuis 452 et per suum sanguinem pretiosum crimina 453 mundi diluisse.	En τíl þess éína eggía ek yðr. at þer gíorít huert fem einn íatníng fína. ok trúít aþ ollu híarta a þøður ok fon ok helgan anda trúít ok fíalþan drottín varn <i>jesum kris tum</i> komít haþua aþ hímni ok getínn haþua uerít aþ helgum anda í kúíði maríe meýíar þæddan aþ hennar líkam. þíndan off τíl híalpar. haþua upp rífít aþ dauda a þríðía degí. ok hreínfat haþa fyndir heimfínf þyrir fíττ híτ dyrdlígha blod.	τíuí ek drottín íesum křífτ haþa komít aþ hímne ok getín haþva verít aþ helgvm anda j kúíði maríe meýíar þæddan aþ hennar holldí þíndan off τíl híalpar haþa vpp rífít aþ dauda ok hreínfat haþa fyndir heimfínf þyrir fíττ et dyrdlígha blod.	
454 Si hoc vere credideritis, beati eritis 455 quoniam quidem non solum omnia 456 crimina vestra dimittet, verum etiam ad 457 celorem gaudia perducet,	Eþ þer haþít þessu trúat. þa munu þer <i>eigi</i> at eínf fælír vera. helldr munu allar ydr fyndir þyrir gefnar vera. ok þer laðaðír τíl eilíþra þagnaða.	Eþ þer haþít þessu trúat þa munu þer fælír vera ok allar fynder ydrar mun <i>eigi</i> at eínf þyrir gefnar vera helldr þar med mvnvt þer þara τíl eilíþra þagnada.	
458 ubi cum eo et sanctis angelis sine fine 459 gaudebitis.”	-	-	

³⁸ Løs allusjon til ulike bibelvers, for eksempel Matteus 5.3 (Bergprekenen): “beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum caelorum”.

³⁹ Jf. den apostoliske trosbekjennelsen.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
460 Hec cum dixisset, compunctissimo corde 461 dicentes: ”Credimus omnes, sanctissima 462 Dei famula, atque ex ac (<i>I. hac</i>) hora 463 nullum alium deum credimus nisi Patrem 464 et Filium et Spiritum sanctum.	Ok er hun lauk <i>finni</i> ræðu. kómuz þeir <i>vid</i> miok ok <i>svorudu</i> . Allir truum <i>ver</i> hín helgazta <i>guds</i> ambatt. upp þra þessi tíð engan annan gud <i>vera</i> nema þøþur ok <i>son</i> ok helgan anda.	Þa er en <i>ǰæla</i> . mærl haþði þetta mællt þa komuz þeir úit allir ok <i>ǰv</i> (örudu) Allir truum <i>wer</i> enn helgazta <i>guds</i> ambatt vpp þra þeǰǰi tíð eíngan gud annann <i>vera</i> nema þòður ok <i>son</i> ok helgan anda.	
465 Benedictum nomen Domini qui te talem 466 condidit famulam, maledicti omnes dii 467 468 et qui confidunt in eis. ⁴⁰ ,	blezat ǰe naþn <i>drottinǰ</i> . er <i>ǰer</i> ǰkapaði ǰlika ambatt. en þøluur ǰe ǰkurðgoð oll <i>handa</i> uerk <i>manna</i> . ok oll líkneǰki þeira. ok allir þeir er þeim <i>treǰǰta</i> .	Blezat ǰe naþn <i>drottinǰ</i> er <i>ǰer</i> ǰkípade ǰlika ambatt. Se bauluur ðoll gud <i>handa</i> verk <i>manna</i> Se bauluat líkneǰki þeira ok allir þeir er þeim <i>treǰǰta</i> z.	
469 His taliter consumatis, signati omnes 470 signo sancte crucis et in eadem fidei 471 constantia perseverantes nec ultra 472 secundum Cesaris dicta idola adorantes, 473 igne cremati sunt, 474 percipientes perpetue vite consolationem, 475 tertia decima die 476 mensis novembris.	En er þeir hòþdu þetta mælt. þa gerðu þeir <i>krosǰ</i> mark þyrir <i>ser</i> . ǰtaðþaǰtir i heilagri <i>tru</i> . Eptir þat var þeim ǰkotit a balit. þat ǰem keiǰarinn haþði gera latit. letu þeir þar líþ ǰit þyrir <i>guds</i> naþni ok þor<u> med þessum <i>riǰlarǰgr</i> til eilíþra þagnaða hinn þrettanda dag nouembriǰ manadar.	Sidan er þeir hòþdv ǰvo mællt þa gerdu þeir allir <i>krosǰ</i> mark þyrir <i>ser</i> ǰtaðþaǰtir i heilagri <i>tru</i> ok eptir þat var þeim ǰkotit a balit þat er kongr haþði gera latit. letu þar líþ ǰit þyrir <i>gudǰ</i> naþni ok þoro med þessum <i>riǰlar</i> ǰgr til eilíþra þagnada enn þrettanda dag nouembriǰ manadar.	
477 - 478 Cumque a fidelibus requisiti fuissent 479 ut 480 sepelirentur, 481 ita inlesi inventi sunt ut nec capillus 482 capitis eorum esset adustus.	- Kriǰtnir <i>menn</i> leítudu ǰíðan at beinum þeira. at þeir mætti þeim ueita. ǰem uerðugt ueri uerðugan <i>gropt</i> . Ok þundu líkamí þeira ofkadda. <i>sva</i> at <i>eigi</i> var helldr brunnit hárit aþ þeim en annat.	tveim noctum eptir <i>marteinǰ</i> <i>messu</i> <i>biskupǰ</i> . <i>kriǰtnir</i> <i>menn</i> leítudv ǰíðan at líkaumum þeira at þeim mætti veita ǰem <i>verdugt</i> var <i>vegǰamligan</i> <i>graupt</i> ok þundv þa suo ofkadda <i>eigi</i> var hárit brunnit aþ þeim helldr enn annat .	
483 Videntes autem tale miraculum in eis 484 celebratum, plurimi ex eis crediderunt in 485 dominum Iesum Christum.	Mikill þioldi heiðingia er <i>vid</i> voro ǰtaddr þessa <i>iartegn</i> . trudu þegar a <i>drottin</i> <i>iesum</i> <i>krist</i> .	mikill þioldi er vít var ǰtaddr þessa <i>iarteign</i> trudu a <i>iesum</i> <i>kriǰt</i> .	
486 Elevantes autem illorum corpora cum 487 omni diligentia et honore sepelierunt eos 488 in optimo loco.	ok toku ǰíþan vpp líkamí þeira ok iorðuðu ǰíþan i uirduligum ǰtað	toku sidan upp líkamí þeirra med allri uandurkt ok jordudu i uirduligum ǰtað	

⁴⁰ Løs allusjon til salme 113:12–16: “idola gentium argentum et aurum opus manuum hominum, os habent et non loquentur oculos habent et non videbunt, aures habent et non audient nasum habent et non odorabuntur, manus habent et non palpabunt pedes habent et non ambulabunt nec sonabunt in gutture suo similes illis fiant qui faciunt ea et omnes qui confidunt in eis”.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
489 -	loþandi ok dyrdkandi þannan gud að ollu hiarta.	þra katerína ok kongi	
490 Post hec autem	Ερτιρ þessa atburði er nu var þra þagt.	Ερτιρ þessi τιδενδι	
491 -	let keiþarinn leiða þyrir þik hina helguztu mey	let kongrín leida ena helguztu mey katerína	
492	katerinam.	þyrir þik	
493 omnem fortitudinem ingenii sui contra	þóττιζ hann nu þundír haþua díupfett raad þat	þóττιζ hann nv þundír haþa díupfett raad þat	
494 Christi famulam Cesar exacuens	er hann hugdi at hun mundi þkíott uilia uikiaz at	er hun mundi eptir uilia vikia	
495 aggressus est eam dicens:	hans raði. Hann talar svo til hennar.	ok þagdi til hennar	
496 “O puella pulcherrima,	Heyr þu. hin vitrazta ok hin þriðazta mæð.	þu enn þegrfta mæð.	
497 -	er uel matþ heíta hinn þkíærazti gimfteinþ allra	-	
498	kuinna i heiminum. þakir vítru. kurteifi ok vænleikþ.		
499	ok yþuír drotningþ allra drotnínga matþ þu uel		
500	uera.		
501 non te perlevia et inepta ducimus,	hygg at þu þuí. at eigí kaullum ver þik til onytra	hugþadv þat at væð heimtím þik eigí til	
502	orða eða heimtum hug þinn til ofþapligra luta.	onytra hluta eða uþþapligra	
503 -	Nu að þvi at goðin haþua þik svo ítarliga þþapat. ok	-	
504	þva þæmiliga fetþ at uænleik ok uirtu vm þramm		
505	allar kuinnur ok þrur veralldarinnar. ok þar med		
506	burdum ok kynþylgíum tígnat þik. þa byriadi ofþ ok		
507	ollum oðrum ut i þra at heidra þik i heidð vid goðin.		
508			
509 impium est enim ut alteram culturam	En þat er eigí uidr kuæmiligt. at þu heitir	þu at þat er uidkuæmi likt at þu heitir	
510 colendo regina voceris.	drotningþ en halldir þo adra tru en uer hóþum.	drotníng. ok halldir adra tru enn ver hóþvm	
511 Hoc solummodo deest.	En þat eina þkortir þik.	þat eina þkortir þik.	
512 Si hoc nostre voluntati accommodare	eþ þu uilldir þamþykkia uarn uilia. vm truna.	En eþ þu villdir vorum vilia vm trva	
513 volueris, coniugali vinculo meo te lateri	þa <mun>di uor tígn lata fer þóma. at gora	þa mundi vor tígn lata ser þóma at gera	
514 sociabo.	brudkaup til þin ok hallda þik þyrir drotningþ	brudlaup til þin	
515 Insuper etiam imaginem tue	Nu. þar med munu ver lata ena hòguztu þmíði ok	ok þar med mundím ver lata gera likneþki	
516 pulchritudini depromere faciemus	meiþtara gera likneþki eptir þinni þegrð ok skal	eptir yduarrí þegrð	
517 et ab omnibus in regno meo gloriosius	þat uera dyrðkat að ollum monnum vm alt mítt rikí.	ok man þat vera dyrkat að ollum j rikí mínv	
518 adorari.”			
519 -	eþ þu uill voru raði þylgía.	eþ þv villt vorv raði þylgía.	
520 Exorruit hoc famula Christi	Guðþ ambatt þyrir leit þessa rada leitán	Guðþ ambatt rækti þessa malaleítan	
521 dicens:	ok mælti sva.	keis(aríns) ok þagdi þvo.	

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
522 ”Qua ratione in animo tuo ordinare voluisti	Med huertu skynfemi megrt þer. herra keisari	Med hverri skynfemi mattur þu	
523 ut hoc meis auribus intimares,	tía slíka hluti mínum eyrum eða ftradþeřta slík rad	řkípa þat j þínv bríořtu at tía řlíka hluti þyrir	
524 fateor, nequeo investigare	1 ýðru bríořtu til væla vid mik.	mínvm eyrum. Jařtu ek at ek ma eigi řkíla þat	
525 et hoc quare pro eo scilicet quod ab initio	þvlat 1 upp hařu mínnar ræðu. mattur þer řea ok	þvlat þra upphařu mínnar rædv mattur þu řkynía	
526 narrationis mee utpote rex acrioris ingenii	řkíla řem vítr konungr goðþyří mína	řem vítr hóþđingí goð þyří mína	
527 devotionem meam affatum cognovisti			
528 de cultura scilicet atque abhominacione	til þess at rækía oll řkurdgoð ok alla þera	til þeřř at rækía řkurdgod aull ok þera dyrkann	
529 symulacrorum	dyrdkan.	.	
530 et nunc me dominum lesum Christum	En þer telr þyrir mer. at ek řkula þyrir	en nu telr þu þyrir mer at ek řkula þyrir	
531 relinquere suades, cui	lata drořtín mínn jesum kristum. er mik heřur	lata drořtín mínn íesum kristum er mik heřur	
532 insolubili federe copulata sum	aðr řer řamřengda med oleyřilíghu řambandi.	aðr řamřeíngda med oleyřilíghu řambandi	
533 et tuis amplexibus sociari	en þalla þer 1 þadm.	enn þalla þer j þadm	
534 et quod deterius est de mea specie	ok þat annat. er enn er uerra. at láta gora líkneřki	ok þat řem enn er verra at lata gora líkneřki	
535 symulacrum construere	eřtuř a říonu mínni.	eřtuř mer ok aříonu mínní	
536 -	ok vera říðan blotut řem þer bíoðit.	ok vera blotud řem þu bydr.	
537 pro nefas procul hinc procul a nostris	Ogurlígar ero řlíkar odaðir. ok langt ře řlík	Ogurlígh ohæřa ře langt þra vorvm eyrum řlíkar	
538 auribus tale nepharium.”	ohæřua brořt þra uórum eyrum.	odaðir.	
539 Et rex: ”Quantum ad presens seculum	keiřarínn řuaradí. hver megr	Keiřarínn mællti. hvert megr	
540 attinet que potest esse melior gloria	meiri dyrd vera þessa heíms	þessa heímř dyrd vera meiri	
541 quam habere Cesarem virum,	en at eiga keiřara at bonda	enn eiga keisara at bonda	
542 consequē soboles dominari,	ok geta bórñ vid honum	ok eiga bórñ vit honum	
543 -	ok hařua þar med říkí ok ualld þyrir ollum	hařa říkí upp ollvm monnum	
544	monnum 1 heímínum.		
545 omnibus deliciis exornari	ok vera prydd allri þeğrd	vera prydd allri þeğrd	
546 et regina ab omnibus vocitari?”	ok bera drořtningar nařn.	ok bera drořtningar nařn	
547 Cui beata virgo: ”Optime – inquit –	heilug katera řuaradí. hřt bezta heřur þu	Hín řæla mæř řv(aradí). Bezta eřní heřur þu	
548 proposuisti, rex, quantum ad presens	konungr eřní þundit til þínř maľř. eřtuř þu řem	kongr þundit til þínř maalf. eřtuř þu řem	
549 seculum attinet.	til heyrir řlekt veralldar þeřřarar.	heyrir til veralldar þeřřar	
550 Si enim mundi gloriam quererem,	eř ek leířaða þessa heímř dyrdar ok	Eř ek leířta>da þessa heímř dyrdar ok	
551 si gaudia peritura, si concupiscentiam	glařřamlígrar gleđi. ok þagnadar oleyþðra gřnda	glařřamlígra þagnada oleyþðra gırnda.	
552 inlecebrosam, que penitus	eða annarra lura. þera er uonduđ monnum	eða annarra hluta þera er vondvm monnum	
553 demergunt improbos ad tartara mortis,	drekkía til heluíříř þínřla.	drekkía til heluíříř þířla	
554	Ok eř þer þyndit nokkut med mer.		

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
555 -	þat er dauðligt eitr andarinnar er.	-	
556 perfecte de his omnibus mihi laqueum ad	þa mundit þer mik ueidda þa i þessarrí snóru. er	þa mundir þu þa mik . weidda j þessi fnauro	
557 capiendum faceres.	þu egndir med þessum lutum.	er þu egnir med þessum ollum hlutum.	
558 Sed quia hoc ab ineunte etate semper	En þvi at ek þyrir leit alla elþku þessa heímf.	enn þui ath ek rækta þat allt sídan ek kunna	
559 exorruí	fidan ek kunna nokkut at þkynia.	nockut ath þkynia	
560 -	ok ek uiffa grein goðf ok illz.	-	
561 et illum sponsum dilexi qui numquam	en ek elþkaða þann bruoðguma aþ ollu hiarða er	enn ek elþkada þann brudguma er alldri maa	
562 moritur,	alldri ma deyia þra mer.	deygia	
563	ok þa þagnadi er allar alldir utan enda ero. ok	ok þa þagnadi er	
564	engan enda haþua.	engan enda haþa	
565 quare ad illiciendum animum meum hoc	þarþt þu ok ekkí at lokka hug minn til med	þa þarþtv eigi at locka mín hugh til med	
566 apponere voluisti?	þlíku.	þlíkv	
567 His ergo remotis, alteram exquire meliorem	þvi leggrit nídr þessa mala leítan. en tak eþ þer	legg nídr þeiffa mala leítan ok tak eþ þer	
568 rationem,	þyniz aðra úítrígrí.	þynízta adra líkarí ok vítrígrí .	
569 Deum quippe relinquere creatorem et	þviat þat er rækilígt. ok þyrir utan	þviat þat er rækilígt ok þyrir utan	
570 creature subdere colla nefarium est et	þkyn. at þyrir láta þkaparann	alla þkynþemí at þyrir lata þkaparan	
571 impium et nulla ratione decorum.”	en þiona þkepnuní	enn þiona þkepnuní.	
572 Dicit ei Cesar “Regali quippe genere	Keifarinn mælti þa enn til hennar. þar er þu	keisarinn mælti þa til meyarínnar. þar þem þv	
573 exhorta ad ea que sunt regalia debes	ert konungs barn. þa byriar þer at haþa hug	ert kongf barn þa þkalltv þeiffa hug	
574 attendere et in eis vivere et gaudere.	þinn a konunglígrí tígn. glediaz aþ henni ok	þinn a konglígrí tígn glediaz aþ henne ok	
575	líþa vid hana.	wít hana líþa.	
576 Nos autem secundum imperialem	ok þvi at uer geþum gaum at hóguæri. þem voru	ok þui at ver geþum gaum hogværi þeiri er	
577 modestiam hoc adtendentes	ualldi byriar at haþua. þa	voru walldi heþir at haþva þaa	
578 -	geþum ver lítinn gaum at. þott þu haþir her til	-	
579	laftat heilug goð vór. Ok þui at ver uilldum		
580	þígra þík med blídu ok þolinnmædi. en		
581 nolumus te aut dehonestare aut	uanuírða þík íengum lutum. eða gera þer	vílium ver eigi wanvírða þík eða gera þík	
582 ignominiosum aliquid irrogare,	nockura þkómm. þa.	nockurþkonar þkómm.	
583 qua de re	-	-	
584 suadeo atque commoneo ut hoc adtendas,	haþ nu þau rad er ver geþum þer ok	Haþdv rad er ver kennum þer	
585 -	drep eigi hendi vid þæmd þeiri. ok sva miklum	eþtir þui þem burdum þínum byriar. Drep eigi	
.....	heidr þem ver bíodum þer.	hendi vit þæmd þem ver bíodvm þer	

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
586 hoc viriliter studeas adimplere.	-	-	
587 Nam si nos ad iracundiam protrahere	ok hallt eigi sva lengi aa þrálætti þínu. at þu þellir þar	ok hallt eigi suo leingi þrálætti þínv at þu	
588 volueris,	þyrir á þik uara reidi..	þellir aa þik þullkomna reidi vora	
589 -	þvrat ver uilium goðanna hefna	-	
590 -	Ok eþ þu uill eigi þeim hlydni ueita eða goþgan.	-	
591 postquam te turpiter dehonestari fecerimus,	þa þært þu eptir lítinn tíma. liotat vid þarar ok langar	þa mantv eptir liotligar vít þarar eigi komaz	
592 nullam reconciliationem post modum	þínur. eigi ífætt komaz vid off þo at þu uilir. helldr	í fætt vit off helldr munum ver fem þu giorir	
593 irrogabimus nisi mortis sententiam.”	munum ver þa dæma þer daligan dauða.	til dæma þyrir daligan dauda.	
594 Ad quem Christi famula:	heilug guds ambatt suaraði. keisari.	Gudf ambatt sv(aradi) þa keisaranvm.	
595 “Mors impiorum pessima est, quia in	vónbra manna dauði er hinn uerfti þvrat þer	wondra manna dauði er enn verfti þvrat þer	
596 eternum non inveniet requiem. ⁴¹	munu alldri huilld þinna.	manu alldri þinna huilldina	
597 Mors autem iustorum vita est et gloria	en retlatra manna dauði er hin bezti. þvrat hann er líp	enn dauði retlatra manna er huilld ok líp	
598 sempiterna super capita eorum	ok eilíp dyrd.	eilíþt.	
599 tantum quod agere moliris, noli tardare	þyrir þui dvel þu eigi konungr at gora þat er þu heþur	dveldu ei ath giora þat er þu heþur þyrir ætlat	
600	ætlat.		
601 et calida deceptione animum ancille Christi	en lat aþ at heimta lengr hug minn med flægligrí	enn lat aþ ath heimta aþ leidiþ leingr hugfkot	
602 per varia ne protrahas.	blekkingu.	ambattar kriþtz med flægligre blekkingv.	
603 Credo equidem quod dilatio nostra	Ek trui fannliga at þu duol fem þer gorit aa	Ek trui fannliga at þu duol er þu giorir a	
604 emolumentum prestat ad multorum	mínu mali mun ueita morgum manni mikla	mínu maali man gera morgungum monnum mikla	
605 hominum salutem. Hoc namque mihi	hialp. þvrat mer er þat wítrad	hialp þvrat mer er þat wítrad	
606 revelatum est ex providentia Christi.”	aþ gudf þyrir hyggiu.	aþ gudf þyrir hyggiu.	
607 Hoc audiens rex,	þessi ord hugsar keisarinn ok óttaz.	þessi ord hugsar keisarinn ok óttadiz	
608 veritus ne detrimentum de suis pateretur,	at mærin mundi fnuir þa monnum hans	ath mærin mundí fnuir þa monnum hans	
609 -	þra þkurdgoða blotum med finum kenningum.	med finum kenningum.	
610 iussit eam expoliari et flagellorum ictibus	Ok þyrir þa sök let hann þæra hana aþ klæðum ok	letv ok þui þegar þæra hana or klæðum ok	
611 diutius lacerari ac deinde in carcere orrido	beria lengi. En siðan let hann byrgia hana	beria leingi. byrgia sídan	
612 recludi, dans indutias diebus duodecim ea	ímyrkvaftoþu ok gaþ henni .xij. daga þrefst.	í myrkvaftoþv ok gaþ henne xij daga þrefst	
613 videlicet ratione ut,	at	med þeim fíkdaga at	
614 si post dies statutos diis libamina suppliciter	eþ hun uilldi þa eigi lítillatliga godunum þornir þæra.	eptir þa daga fíkylldi hun hóggvín vera	
615 non offerret, capitale continuo acciperet	þa fíkylldi hun fuerði hóggin vera.	eþ hun villdi þa eigi lítillatliga gudvnum	
616 sententiam.		þornir þæra	

⁴¹ Salme 33:22 (*Vulgata*): “Mors peccatorum pessima ...”. Salme 34.22 (den norske Bibel): ”Ulykke blir den ugudeliges død ...”.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
617 -	aþ konv keifaranf	þra dzotningv	
618 Interea regina nimio ardore illam diligebat	Drotningh kona keifaranf elfkadi miok hina fælu	Drotninginn kona keisaranf elfkadi miok ena fælu	
619 et volebat	guds ambátt katerinam	katerinam	
620 -	aþ morgum lutum er hun heyrði þra henni fagða.	aþ morgum hlutum er hun heyrði þra henni fagða	
621 aliquo modo eam videre et loqui cum ea,	ok uilldi gíarna fea hana eða þinna.	ok willdi gíarna mega fía hana ok ræða vit hana .	
622 sed non valebat propter crudelitatem	eþ hun þyrði þyrir bonda fínun. En hun trefstiz	enn hun þordi þat eigi þyrir grimmleik bonda fínf	
623 inmanissimam viri.	þvi `eigi þyrir fakir grmleikf hanf.		
624 Talia dum secum voveret, quadam die	Ok einn huern dag er hun fat ok hugfadi þetta	ok einn hvern dag er hun hugfadi	
625 vocavit ad se quendam magistrum militum	þyrir ser. huerfu hun mætti ná mali	þyrir ser hverfu hun mætti na mali	
626 nomine Porphirium et dixit ei:	meyiarinnar. þa kallar hun til fin einn riddara.	meyiarinnar þa kallar hun til finnockurnn riddara	
627	þann er portþiriuf het. ok mælti sva til hanf.	fvein er porphirius het ok mælti vit hann.	
628 “Secretum retine quod dicimus et studiose	Hird þu truliga þat. er ek ul þik einn uíta láta.	hírtv truliga. þat er ek vil þik víta láta	
629 nitere complere desiderium meum.	ok legg þar nu alla ftund á. at þyllaz megí uli	ok legg alla ftvnd a ath þyllazt megí wíli mín med	
630	mínn med þínu tilftilli	þínu til ftilli	
631 Ecce enim ex quo cognovimus reginam	heyr nu þetta. Sídan er ek heyrða at keifarmn	heyrdu nu þa. Sídan er ek fþurda at keisarinn	
632 cohortatam esse a Cesare, omnimodo	helt eína konungs dottur. villda ek þyrir	hellt j hóptvm eína kongs dottur villda ek þyrir	
633 optavimus alloqui eam nec valuimus propter	einf ná vídr hana tala. En þat þorir ek eigi	eínf mega vít hana mæla. enn ek heþi eigi þorat	
634 iram regis inanem.	þyrir þeþi reiði. er keifarmn heþuír a henni.	þyrir reiði þeþi fem hann heþur a henne.	
635			
636 Nunc igitur vigilanti studio nitere si nostram	Nu fuo þramt fem þu uill haþua uara vínattu	Nu þinn þu rad til fegir drottninginn ok mælti vit	
637 clementiam consequi cupis quo cupitum	þer kíæra. þa þinn her rad til. sva at ver megim	porphirium. Svo fem þu þyftzt at þa vora vínattu	
638 cum illa secretumque habeam colloquium.”	na at tala víd hana fem offt þyftir.	at ver megim fem offt lyftir til. eiga tal vít hana .	
639			
640 Dicit ei Porfirius: “Equidem, O domina, per	Portþiriuf fvaradi. jollum lutum ul ek þru mín.	Porþiriuf fv(aradi) J ollum hlutum þru mín vil ek	
641 omnia vestre preceptioni optemperare cupio et	gera yðarn uíla. ok eigi at fíðr þótt mer líggi	gíarna gera ydvarnn víla ok hlyda ydru bodi ,iaþn	
642 iam cum animi periculo.	líþf hafki víd.	vel, þótt mer líggi líþf hafki wit	
643 Verumtamen hoc palam nequeo sed	En eigi má ek þessu þramm koma nema	enn eigi ma ek þessv til leidar koma nema leynlíga	
644 clanculo perficere. Vespere namque quod	leynlíga þaim ver þat gort. væntir ek þa er	þai ek þat gert. væntí ek þa er natða tekr ath ek	
645 precipere placet maturius adimplebo.”	natða tekr at ek megí þessu þram koma.	mega þram koma þui er þer bíðit	
646 Quod et factum est.	-	ok svo vard	

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12 ^{mo}
647 Nam vespertino tempore illam ad	Ροζτηρι ¹ us gap þeim mikít þee. er geymdu myrkua	at porphírius þeck komít drotníngunni til	
648 custodiam ducens dansque custodibus	fτορβuna. til þess at þer leyðdi drotníngu at koma	myrkva ² fτορunnar En gap vardhalldz monnum	
649 pecuniam, ut nemini dicerent cum	leyniliga ok tala vid Guds mey. ok at þer skuli þessa.	þe til at þer fegdi éingum manni	
650 Christi famula eam habuisse	luti engum manni fegia.	er h-vn hæði tal wít gudf ambatt.	
651 colloquium,			
652 -	ok siþan leiddi hann hana þangat.		
653 cumque illam intuita esset regina	Ok er drotníng fa jæla katerínam.	ok þegar er drotnínginn fa ena jælu mey	
654 corruit ad pedes eius	þell hun til þota henni	katerínam þa þell hvn til þota henne	
655 et his verbis eam alloqui cepit:	ok mælti sua.	ok mællti sidan til hennar þessum ordvm.	
656 “Ardenti desiderio desideravimus tuam	Mikil þyft heþur mer aa uerit at fja þítte hit	mikil þyft heþur mer aa verit at fja æfkiligt	
657 optabilem cernere faciem ex quo te	el ³ skuligazta andlít. fíðan ek spurði at þu uart halldin í	andlít þítte sidan er ek fpurda at þv vart	
658 cohortatam pro Christi fide comperimus.	myzkua fτορβu þyrir þa fok er þu trudir aa k ⁴ zft.	halldinn þyrir þa fok er þv truir akri ⁵ ft	
659 Et quia hoc actenus adimplere	Ok þyrir þui at ek máttta eigi þyrir na	ok þuíat her til matta ek eigi na	
660 nequivimus	þinum þundi	þundi þínv ⁶ m	
661 -	fakur þeff ótta er ek heþur aþ keifaranum bonda minum	-	
662 non insolentie neque obstinationi est	þa bídr ek. at þu uirdur mer eigi þat til	þa uilla ek at þv virdur mer eigi til	
663 deputandum, sed potius industrie atque	harð bryftif eða uiliale ⁷ yfif. at ek kom eigi þyr.	hardbryftí. eða uilia leyfif er ek kom eigi þyr	
664 sollertie propter nefariam regis	helldr til þorfia. at ek mega þordaz	helldr til þorfia at ek mættta þordaz	
665 animositatem.	reiði hans.	grímliga reiði keifaranf.	
666 Nunc autem quia complevit Deus	En nu er þat erendi mirtt þuíat allzualldandi gud	en nu þui at allzvalldandi gvd	
667 omnipotens de tua visitatione quod	heþur mer ueitt þat. at ek mætti na þinum þundi. þa	heþur veitt mer at ek mættta þín vitia þa	
668 volumus, postulo te suppliciter pro	bídr ek þik Guds mærlíatliga. at þu þiggur	bídr ek þik heilóg mærlíatliga at þu þiggur	
669 nostris facinoribus deprecari tonantem	mik undan reiði Guds þerit er ek heþur mer	mik vndan reiði gvd ⁸ f þerit fem ek heþi mer	
670 quatenus sua immensa pietate	til uerkat aþ minum glæpum.	tilverkat aþ glæpum mínv ⁹ m	
671 quod nequiter commisimus	ok hann latí ser foma at leyfa med mikilli	ok hann latí ser foma at leyfa med	
672 clementissime dignetur absolvere.	míldi fínni. fto ¹⁰ ra mína mí ¹¹ fuerka ok glæpi.	fínni míldi fto ¹² ra mí ¹³ fverka mína.	
673 -	Heyrðu mik hín jæla Gudz ambátt. ok bídr þyrir mer	-	
674	hínni fýnduguztu konu. Eighi ma ek yþur þegia		
675	huerfu mer fýnz þítte æfkiliga andlít.		
676 Videmus enim faciem tuam non humane	yþur bragd þítte fýniz mer fem eigi fe eptur mannligrí	yþur bragd þítte fýniz mer eigi eptur mannligrí	
677 esse nature sed tamquam angelico	nátturu. helldr fem þu haþur engiliga	natturv vera helldr fem þv haþur éingla	
678 vigore venerandam.	afionu ok þegrð.	þegrð ok afion .	

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
680 Unde beata es inter mulieres, o domina 681 virgo, et celestia gaudia consequeris; 682 anima autem mea valde exultavit in 683 Domino, quoniam sum digna perfrui 684 mirifico tuo colloquio.”	ert þu fæl i milli kuenna. heilog <i>gudz</i> mær. þui at þu munt oðlaz eilípa þagnadí. Ok <i>hardla</i> miok glediumz ek aþ þui at gud heþir loþuat mer þik at fea. <i>ok</i> <i>med</i> þik at tala.	Ertv fæl fannlíga .milli kvenna heilóg gud’s´ mær þuíat þu mant audlaz eilípa þagnadí. hardla miok glediumz ek aþ þui er gud heþir mik latít na vít þik at ræda	
685 Aperiens autem os suum, beata Ecaterina 686 cepit ei rationem reddere dicens: 687 «Dignam tue glorie Dominus impendat 688 vicissitudinem pro eo quod caritatem tuam 689 complesti in mea contritione usque in 690 carcerem me visitare non dedignata es.	Þa <i>suaradí</i> heilug <i>katerína</i> . Guð ðmbuni þinni tign. <i>drotning</i> . er þu fyndir <i>mer sua</i> mikla aft i minni þröngumgu. at þu lezt þer foma at vítia mín i þessa dyplízu.	þa sv(aradí) en fæla mær <i>katerína</i> . Gud fialþr aumbuni þer þína tign drotning er þu fyndir <i>mer svo</i> mikla aft j mínni þraunguingu at þu lezt þer foma at vítia mín jaþnvel allt j dyplízo þessa.	
691 Sed non mirum. Ille enim te hoc agere 692 compulit qui hoc fieri precepit, 693 qui beneficia famulorum in se respiciens 694 dixit:	En <i>eigi</i> er þat undarligt. þui at þetta baud þer <i>ok</i> fkylldadí þik til at <i>gera</i> allzvalldandi <i>guþ</i> . þa hinn famí er fialþum <i>ser</i> kallar þat gort. er <i>hans</i> þionofu- monnum er veitt til hugganar. <i>sva</i> fegjandi.	en ma þat vndra. þui at þik fkylldadí til þessa <i>ok</i> baud at gíora gud allzvalldandi er fialþvm <i>ser</i> kallar <i>ger</i> t þat er hanf þionofu- monnum er <i>ger</i> t. til hugganar svo fegjandi	
695 “In carcere fui et visitastis me ⁴² 696 et quod uni ex minimis meis fecistis mihi 697 fecistis. ⁴³	J myrkvaftoþu var ek. <i>ok</i> vítiudut þer mín. <i>ok</i> þat er þer <i>gerðut</i> einum hinum minnzta aþ mínum þionofstumonnum. þat <i>gerdut</i> þer mer.	J myrkvaftoþu var ek <i>ok</i> uítíodut þer mín <i>ok</i> þat er þer <i>gerdut</i> enum mínzta einum aþ mínum þionofstmonnum þat <i>gerdut</i> þer mer.	
698 Quapropter, o domina, consilium meum non 699 te terreat et predicatio mea non sit tibi 700 gravis.	þyrir þessa fok. <i>drotningh</i> . lat þik <i>eigi</i> fkelþa þat rað. er ek ul geþua þer. <i>ok</i> lat þer <i>eigi</i> þikkía þyrir at haþa mína <i>kennng</i> .	þyrir þa fók drotning lat þik <i>eigi</i> fkelþa. þat rað er ek man geþa þer lat þer <i>eigi</i> þvnga þikkía mína <i>kennning</i> .	
701 Prepara animam tuam ad temptationem et 702 confortare in Deo atque in potentia eius et 703 de tuo triumpho quod ostendit patienter 704 sustine.	bu þu þyrir ond þína til yþrkomandi þreiftní. tak aþ gudi ftyrk <i>ok</i> aþ <i>krapti</i> heilagf anda. <i>ok</i> bið þolinmodlíga þess er gud heþir mer víttrat aþ fígrí dyrdar þinnar.	budu þyrir au<n>d þína til þyrir komandi þreiftní. tak aþ gudi ftyrk <i>ok</i> aþ <i>krapti</i> heilagf anda. <i>ok</i> bið þolinmodlíga þerf er gud heþir mer víttrad aþ fígrí dyrdiar þinnar.	
705 Scito namque prenoscens quoniam quidem 706 post triduum in agone certaminis Christi te 707 astare oportet et post victorie palmam 708 martyrii ad celorum regna migrabis,	<i>ok</i> þat fkaltu uíta. at epir þria daga muntu heyia gudlíga orroftu. Ok epir þenginn þílarfígr fkaltu þara til himnriks	þat fkaltu uíta at epir þria daga fkaltev heyia gvdf orrosto <i>ok</i> epur þeingín þílar fígr þara til himnriks	

⁴² Mattheus 25.36: “nudus et operuistis me infirmus et visitastis me in carcere eram et venistis ad me.” Albertanus Brixiensis: *Sermones quattuor*, 1. Sermon, har ” in carcere fui, et visitastis me”.

⁴³ Mattheus 25:40: ”et respondens rex dicet illis amen dico vobis quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis mihi fecistis” (Jf. også Augustin, Sermo XVIII: ”quando uni ex minimis meis fecistis mihi fecistis”).

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429
709 ubi cum angelis et martyribus sine fine	<i>ok þagna þar med englum guds ok helgum</i>	<i>ok þagna þar vtan enda eínglum guds ok helgum</i>	
710 gaudebis.”	<i>þíflaruóttum.</i>	<i>þíflar vottum.</i>	
711 Dicit ei regina: “Condelector utique in tuis	<i>Drotning þuaradí. lyftílig ero mer heít þín</i>	<i>drotning f(v(aradí) Lyftílig ero mer þyrir heít</i>	
712 promissionibus, sanctissima,	<i>hín helgazta mæ.</i>	<i>en helgazta mæ.</i>	
713 atque utinam hoc mihi infelici contingat	<i>þalli mer aumrí ok fyndugrí konu þu. hamíngía</i>	<i>þalli mer aumrí ok fyndugrí konv. f(v hamíngía</i>	
714 ut veniam merear pro meis invenire	<i>til handa at ek mætti auðlaz ok þyrir þínna</i>	<i>til handa ath ek mætta auðlaz ok þyrir þínna</i>	
715 delictis.	<i>líkn fynda mínna.</i>	<i>líkn fynda mínna.</i>	
716 Sed vereor cruenta supplicia	<i>En ottumz ek greypílgar kualar.</i>	<i>en ottumzt ek greypílgar kvalir</i>	
717 que crudeliter ille	<i>þær er keifarmn bondi mín mun mer ætla að</i>	<i>þær sem keis(arín). bondi mín mun mer ætla að</i>	
718 crudelior inferre assolet	<i>þinum grímmleik. er hann hefir nógan til.</i>	<i>grímmleik fínvm er hann hefir gnogan til.</i>	
719 et cum sim fragilis nature	<i>Ok að þúi at ek em breyfkílgar natturnu.</i>	<i>ok med þui at ek fe breyfkílgar natturnv.</i>	
720 ne deficiat anima mea in amore domini Jesu	<i>þa vggir mik. at ek muna þyrir láta aft drottínf</i>	<i>þa kúdí ek at muní þyrir lata j kuolonum aft</i>	
721 Christi,	<i>mínf Jesu Krístz..</i>	<i>drottínf mínf iesu krístz.</i>	
722 in responsione et promissione,	<i>þa er ek kenmr fjarleik þíflanná</i>	<i>-</i>	
723 quod nepharium atque iniquissimum esse	<i>En ek uert. at þat er en mefsta ohæþua ok en uerfta</i>	<i>en ek veít at þat er en mefsta ohæþa ok</i>	
724 probatur.”	<i>fynd. eþ þuo kann til takaz.</i>	<i>enn verfta eþ fvo kann til at bera.</i>	
725 Dicit ei sancta:	<i>hín heilaga katerína þuaradí.</i>	<i>heilóg mæf fegir.</i>	
726 -	<i>Gíor drotning. fem ek bíð.</i>	<i>gíor fem ek bíð</i>	
727 “Eice a corde tuo talem obsecro intentionem,	<i>rek or þínu híarta þessa ætlan hugar þínf.</i>	<i>Rek j bruttu or híarta þínv þessa hugfann</i>	
728 tantum delectare in Domino,	<i>haf hug þínn að gudi.</i>	<i>þagna þv med gvdi</i>	
729	<i>ok þagna í ollum lutum þeum er þu þolir þyrir</i>		
730	<i>hans naþní. ok hugfa at þola alt þyrir hans aft</i>		
731 revela illi vias tuas, quoniam ipse dabit	<i>ok bírt honum hueria gótu þu uill ganga. þvrat</i>	<i>ok bírt honum hveria gótv þu gírníz at ganga.</i>	
732 virtutem et fortitudinem animo tuo.	<i>hans míldi mun ftyrkía þína kofrtgæþui.</i>	<i>þvrat hanf míldi mvn ftyrkía þína kofrtgæþi.</i>	
733			
734 -	<i>Allir verdleikar heilagra manna geraz að guds</i>	<i>-</i>	
735	<i>míldi ok ftyrk. ok</i>		
736 Nonne a Domino gressus hominis diriguntur	<i>greíðaz gótur þeina að þotfía drottínf. en eígi</i>	<i>greíðaz eígi (sic) gótur manna að gudi enn eígi</i>	
737 in agone mortali?	<i>að daulígum manni.</i>	<i>að daulígum manni.</i>	
738 Que est ira humana, que superbia inflata	<i>Mannlíg reídi. huerf er hun uerð. eda bolginn</i>	<i>Mannlíg reídi hverf er hun verd eda bolginn</i>	
739 malorum?	<i>oþmetnaðr uondra manna.</i>	<i>oþmetnadr vöndra manna.</i>	
740 -	<i>Víft allz enfkí.</i>	<i>-</i>	

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
741	Neque et enim aliquid mali neque	þvlat vondr menn megu ekkí gora godum	þeir mega ekkí gera godum monnum	-
742	boni inferre valebunt nisi quantum	monnum. nema þat eina sem gud lopar	nema þat er gud lopar þeim .	
743	illis divina providentia largita fuerit.	þeim.		
744	Hoc namque de semet ipso Dominus	þvi at svo sagdi fialþr gudf son.	þvlat svo sagdi drottinn vor iesu kristr	
745	dixit.			
746	Nam cum illi comminando impius	þa er Pilatus iarll heitadiz vid	þa er pilatusf iarll heitadizt uid fialþan	
747	ille Pilatus diceret	hann sva mælandi.	hann ok mællti suo vít hann	
748	“nescis quia potestatem habeo	Veitz þu eigi. sagdi Pilatus. at ek hefir	veiztu eigi at ek hefi valld til at	ueiztu eigi þat at ek hefi ualld til at
749	crucifigere te?” ⁴⁴	ualld til at kroffþepta þik.	kroffþepta þik .	lata kroffþepta þig
750	ait: ‘non haberes in me potestatem	En drottinn suaradi sva. þu hefir ekkí	þu hefir ekkí valld aa mer sagdi	þu hefir ecke ualld a mer sagdi
751	nisi desuper tibi data fuisset’. ⁴⁵	valld aa mer. nema þer veri af guði gefur.	drottinn nema þer veri af guði gefur.	drottinn nema þer fe af guði gefur.
752	-	Nu vit þat drotning. at guds sonr hefir	Gudf son hefir svo ok styrkta til	gudf son hefir styrkt þa til and
753		sva styrkta sína þionofumenn til andsuara	andzuara ok spurninga sína þionofv	zuara ok til spurninga sína
754		ok spurninga. at þer sígra speki spekinga.	menn .	þionofumenn.
755	responsione atque interrogatione ait:	sem hann sagði i guþfiallinu.	fem hann fegir fialþr j gudfialli	fem hann sagdi fialþur j gudfiallinu.
756	‘ego enim dabo vobis os et	Ek mun gefua ydr ord ok speki.	ek man gefa ydr ord ok speki	Ek mun gefa ydr ord ok speki.
757	sapientiam cui non poterunt	þer munu eigi mega i moti standa allir	þer munu eigi mega j moti standa eda j	þere muno eige mote standa allir
758	resistere et contradicere omnes	ovindr ydr.	moti mæla allir ouindir ydr	ouindr ydr.
759	adversarii vestri.’ ⁴⁶			
760	Quid hac promissione salubrius,	hvat fe hialþfamligra þessu þyrirheit. eda	hvat fe hialþfamligra þesso þyrir heiti	Hvad er hialþfamligra þesso
761	quid remuneratione pretiosius?”	hvat er dyrdligra þessarrí ómbun.	eda huat dyrdligra þessi ómbón.	þyrirheit. eda huat dyrlegea þesse
762				aumbonn.
763	-	þvlat helgir menn guds taka þyrir	-	-
764		fundligar þinur eilþva dyrd himinrís		
765		þagnada endalaufa med guði.		
766	Hec cum dixisset, erexit oculos ad	En er guds mæf katerina hafdi þetta	þa er enn fælazta mæf katerina hafdi	þa er hín fela katrma. hafdi þetta
767	celum regina ambasque extendit ad	milt. þa retti drotning hendr sínar til	þetta mællt. retti drotning þegar badir	mælt. rétti drotting sínar hendz
768	Christi sponsam palmas:	himinj ok mælti.	hendr sínar til himinj upp ok sagdi	badar til himinj ok mælti

⁴⁴ Johannes 19.10: ”dicit ergo ei Pilatus mihi non loqueris nescis quia potestatem habeo crucifigere te et potestatem habeo dimittere te”.

⁴⁵ Johannes 19.11: ”Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper.” ”Desuper” her synes á ha en annen betydning enn Gud, i og med at fortsettelsen er:

”... propterea qui tradidit me tibi maius peccatum habet.” (“...derfor har den som har overlevert meg til deg større synd.”).

⁴⁶ Lukas 21:15: ”... ego enim dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri”.

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
769	-	Guð almattingr þadír ok jonr ok heilagr andi einn ok þrennr fannr gud er alla	-	-
770		lutí skapadír aþ engu eþnı. þu hinn milldaztı engla komungr. er þyrır tapan		
771		mannkynfınf. ok fynd hınf þyrfta mannz Adamf urðız nıdr at fıtıga aþ hınnı		
772		hæftu hæd hımınfıns tıl hınna lægztu luta iarþarınnar at taka manndom aþ		
773		holldı Marie meyıar aa þınn ofkaddan guðdom. ok letz þra hennı beraz ı		
774		þenna heım fannr gud ok fannr madr. þu er þoldır pınfl ok dauða at bæn		
775		gydınga ok domı Pılatı ıarlş off tıl lıþf ok laufnar ok herıadr tıl helvtıf		
776		ok batı díopulınn. en leystır þadan alla menn. þu reıft aþ dauða aa þyrfta		
777		pařkadegı ok laukt upp paradıfum ok hımınrıkıf hlıd þyrır ollum þınum		
778		monnum. þu fteıt upp tıl hımna at ařıandum pořtolum þınum ok fendır		
779		þeım þınn helgan anda aa hvıtafunnu degı ok lærdır þa ı þınnı aft ok at tala		
780		allar tungur ok alla fpekı. ok ı þessum fąma þınum helgum anda lærır þu alla		
781		þına menn ok vını. þönn uon ok huggan allra þurþuandı manna.		

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
782	«Confirmet – inquit – Deus	ftyrk þu þat.	gud ftyrki þat	gudf ftyrkt er þat
783	quod operatus est in nobis per os	er þu vant off þyrır þınn pıřlarvoıt	er hann vann off þyrır þın mun enn	er hann uann os þyrır þınn munn hın
784	tuum, beatissima.	fęla Katerınam.	fęlazta męr.	fętařta męr.
785	-	ok geþ off þına aft fanna ok hręzlu. ok	-	-
786		at ver fstandımz alla þreıftnı ok kualar		
787		vondra manna þyrır þınu naþnı fıðan		
788		med halldınnı tıru fannrı. þvıat þu erı		
789		lıþandı gud vm allar alldır allda. þa		
790		męłtı drotning tıl fęllar Katerıne.		
791	Ecce	See her nu. guds ambatt. þyrır þına	Se nu	Se nu
792	-	kennıng er buın alla lutı at þola þyrır	þyrır þınar kenıngar	þyrır þınar kenningar
793	enim toto nisu toto conamine mentis	guðs naþnı. ok mun ek bua hug mın tıl	buumzt ek med ollv kořtgęþı. hugar	komumz ek med ollu kořt gıaþe
794	mee preparo ad preliandum.	gudlıgrar orofıto med aullu kořtgęþı.	mınf tıl gvdlıgrar orrosto.	hugar mınf tıl gudlıgzar ořořtu.
795	Tu, autem, obsecra Deum	En þu bıd tıl guds	enn þu bıd tıl gudf	En þu bıd tıl gudf
796	ut per te lucretur animam meam,	at hann aþlı fer þyrır þık mına řal.	at þyrır þık aþlı hann ser mına řaal	at þyrır þık aþle hann fer mına řal
797	ut adinveniam misericordiam suam.	ok latı mıř þınna řına mıřkun.	ok látı mıř þınna řına mıřkun.	ok latı hann mıř þınna řına mıřkun

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
798	Hec et alia salutifera	Medr slíkum ordum ok audrum	med slíkum ok odrum	Med slíkum ok morgum odrum
799	loquentes	hialpþamlighum heimtu	hialpþamligum ordum	dǣmum hialpþamlegum ordum
800	protraxerunt sermonem	þær drotningh ok hín sæla Katerina tal	heimtv þer rædu fína	heimtu þer fína rædu
801	usque ad mediam noctem.	σίττ þraman til mídrar nætr.	allt til mídrar nætr.	allt til mídrar nætr.
802	-	-	þra porphí[ríu]	-
803	Igitur	Þa Πορφύριου.	Þa porphírius	Sa þorphírius
804		er þangaτ hapdi þylgt drotningu til	er drotningu hapdi þylgt til	er drotningo hapdi þyllgt til
805		pundar	pundar víτ	myzkuafτοpunar ok `til´ pundar uít
806		víð sæla Katerinam.	enna sælu mey katerinam	hínu řelu mey katarina.
807	cum adtento animo Porphirius	hugði nu vandlígha at þeira ræðum.	hugdi nv vandlíga at vítrædu þeira	hudi uannlega at uitrædu þeira.
808	cuncta audisset ait:	ok þell hann síðan til þotta guds	ok říðan þell hann til þotta gvdř	Ok říðan þell hann til þotta gudř
809		ambάττ ok mæli sva.	ambatt. řvo mælandi	ambatt řuo męlandi.
810	“Obsecro te, o domina karissima,	bídr ek þík.	bíð ek þík enn kæřta drotning .	bíð ek þíg hín kæřfta drotting.
811	o celestis monstratrix vite			
812	noli me fraudare a cunctis	at þu látir mik eigi þeira òmbuna	lat mik eigi miřřa þeira aumbuna	lattu míg eigi miřřa þeira ombonar
813	premierum donis que tibi Christus	miřřa. er guð heřur řynt þer.	er kriřtr let ser řoma þer at řyna.	er criřtr let řer řoma þer at řyna.
814	ostendere dignatus est.			
815	Ostende mihi quid agere debeam	řeg mer. huat ek řkal þess gera.	řeg mer huat ek řkal giora	řeg mer huad ek řkal gera
816	ut eterna premia consequar et omnes	at ek mega þá eilípan þagnat.	at ek mætta þaa eilípan þagnad	řuo at ek mega þá eilípan þagnad.
817	errores demonum	se linje 820	se linje 820	se linje 820
818	penitus valeam	-	-	-
819	eradicare de animo meo.”	en řlíta or hiarra mínu.	enn řlíta or hiarra mínv `med rotum´	en řlíttta or hiarra mínu
820	se linje 817	allar þianda uíllur.	allar þianda víllur.	allar þianda uíllor.
821	Dicit ei sancta:	heilug Katerina řuaradı.	heilóg mær řv(aradı)	heilog męř řuaradı
822	“Numquam audisti quid scriptura de	heřur þu alldrı heyrτ. huat heilug	heřur þv alldrı heyrτ huat heilog	heřur þu alldrı heyrτ huad heilog
823	sacre divitie gaudio dixit?”	řítning řegur þra eilípum þagnadı?	řítningh řegur aþ eilípum þagnadı.	reikíng řegur aþ eilípum þagnadı.
824	Respondit ille: «Nequaquam neque	Vířt alldrı řagði hann. Ek heřur ekkı	vířt alldrıřagdı hann ek heři eckı	-
825	etenim valui quoniam sedulus eram	mátt slíku hlyða. þui at mín íðn heřur	matτ řlíku hlyða þuiat mín íðn heřur	
826	in studio pugne et bellorum	řu íaþnan verıt. at ek heřur řtarþat	řu íaþnan verıt at ek heři řtarþat	
827	sepissimis exercitationibus.”	ı oþřıdı ok orrostum.	ı oþřıdı ok orrostum.	
828	Cui sancta: “Et quis digne de eternis	Sæl Katerina řuaradı. huert megi řegıa	Huert megi řagdı enn heilaga mær	-
829	gaudiis dicere valeat,	maklıga þra þeřm þagnadı.	maklıga řegıa þra eilípum þagnadı	
830	-	er guds vınır hapua.	-	

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
831	cum beatus Apostolus ⁴⁷ dicat:	<i>med þui at postolinn segir</i>	<i>med þui at postolín kallar</i>	<i>Med þui at postolmn kallar</i>
832	‘quod oculus non vidit, nec auris	<i>engan fea eda heyra</i>	<i>ongvan fet hafa</i>	<i>aunguan fed hafa eda heyrtt</i>
833	audivit			
834	nec in cor hominis ascendit	<i>eda hugfa mega. þa luti</i>	<i>ok eingan hafa matτ hugfa þa luti</i>	<i>ok aungan matτ hugfa þa hlute</i>
835	que preparavit Deus diligentibus	<i>er gud leþir þyrir buiτ finum</i>	<i>er gvd heþir þyrir buiτ finum</i>	<i>er gud heþir þyrir buiτ finum</i>
836	se. ⁴⁸	<i>aftuinum.</i>	<i>aftmonnum .</i>	<i>aft uinum.</i>
837	Attamen quia nec videmus per	-	-	-
838	speculum in enigmate tunc autem			
839	facie ad faciem ⁴⁹			
840	quod ipse dicere dignatus est	<i>En þat ma ek segia þer. er guð heþur</i>	<i>þo ma ek segia þer þat er vor lauþnari</i>	<i>þo ma ek þer þat segia fem uor</i>
841	pandere non recuso.	<i>þyrir buiτ finum aftuinum. ok heitit</i>	<i>heþir þyrir heitit þeim monnum er</i>	<i>lauþnare heþir þeim heitit er honum</i>
842		<i>þem. er honum þiona truligha.</i>	<i>honum þiona truliga.</i>	<i>þiona trulega</i>
843	Ait enim ipse Salvator: ‘omnis	<i>Hvert fa segir hann er mik elskar.</i>	<i>Hvert fa sagdi hann er mik elskar</i>	<i>huert fa er mig elskar segir hann</i>
844	enim qui diligit me diligitur patre	<i>mun elskadr uera aþ þedr minum</i>	<i>man elskadr vera aþ þodur minum</i>	<i>mun elskadr aþ minun þedr</i>
845	meo et ego diligam eum et	<i>ok mun ek elska hann ok syna honum</i>	<i>ok ek mann elska þann ok syna</i>	<i>ok ek mun elska hann ok syna honum</i>
846	manifestabo ei me ipsum. ⁵⁰	<i>fiarþan mik.</i>	<i>honum fiarþan mik</i>	<i>fiarþan mig.</i>
847	-	<i>Ok þar fem ek er. þar skal uera `ok` minn</i>	-	-
848		<i>þionofumadr.⁵¹</i>		
849	Quid amplius super hoc inquirere	<i>huat girmiz þessu þramar</i>	<i>huat girmiz þv þramar aþ þessv</i>	<i>huad girmiz þu þramar at fpyria</i>
850	cupis?”	<i>at fpyria.</i>	<i>at fpyria.</i>	<i>at þesso.</i>
851	Audiens hoc Porfirius	<i>Porþirius vard hardla þeginn. er hann</i>	<i>porphirius vard hardla þeginn er hann</i>	<i>porphirius uard hardla þeginn er hann</i>
852	gavisus est gaudio magno	<i>heyrdi þessi ord.</i>	<i>heyrdi þessi ord</i>	<i>heyrdi þesse ord</i>
853	et credidit	<i>ok trudi þegar</i>	<i>ok trudi þegar</i>	<i>ok trude þegar</i>
854	-	<i>aþ ollu hiarτa</i>	-	-

⁴⁷ Det vil si apostelen Paulus.

⁴⁸ Korinterne 1, kapittel 2.9: ”sed sicut scriptum est quod oculus non vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit quae praeparavit Deus *his qui diligunt illum, ...*”

⁴⁹ Paulus brev til Korinterne 1, kapittel 13.12: “videmus nunc per speculum in enigmate tunc autem facie ad faciem nunc cognosco ex parte tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum” (Vi ser nå som I et speil, I en gåte, men da (skal vi se) ansikt til ansikt. Nå kjenner jeg deler av sannheten, men da skal jeg kjenne den liksom jeg selv er kjent.”).

⁵⁰ Johannes 14.21: “[...] qui autem diligit me diligitur a Patre meo et ego diligam eum et manifestabo ei me ipsum” (“... den som elsker meg, skal elskes av min far. Også jeg skal elske ham og åpenbare meg for ham”).

⁵¹ Jf. Johannes 12.26: ”Om noen vil tjene meg, må han følge meg, og der jeg er, skal også min tjener være ...”.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
855 in dominum Iesum Christum	aa drottinn <i>Iesum Kristum</i> .	aa drottinn <i>iesum kristum</i>	a drottinn <i>Iesum Cristum</i>
856 cum ducentis militibus,	ok med honum toku tju .cc. riddara.	ok .cc. riddara med honum	ok.cc. riddara med honum
857 et sic o(b)sculantes se et	Síðan kyfti huer þera annan	kyfti síðan hverr annan þera þelaga	ok kyfti þegar huer þera annann
858 commendantes ad invicem	ok þalu fík gudi aa hendi.	ok þalu fík gvdí aa hendi ok eptir þat	ok þalu fíg gude a hendi. Ok eptir þat
859 exierunt de carcere media nocte	gengu brott or myrkuaftopunni.	gengv þeir vt or myrkua ftopvnní ok	gengu þer j burtt or myrkua
860 precipientes custodibus	ok badu uardhalldmenn at þer	budv vardhalldz monnum at þer	ftopuní ok badu uardhallzmenn. at
861 ut nemini	segði engum þra þessum lutum	segdí eingvm manni þra þessum	þer segdí aungum manna þra þessum
862 hoc dicerent	er þar höpdu gerz.	lutum er þar höpdu gerdz.	hlutum er þer höpdu gertt.
863 -	En þer iatuðu þu.	míra[c(ulum)]	-
864 Virgo autem Domini erat clausa in	hín heilaga mæR Katerína var lukt	Hinn fæla mæR katerinna var lukt	Hín fæla mæR katerma uar lukt
865 carcere diebus duodecim	.xii. daga i myrkuaftopu.	j myrkuaftopv .xij. daga	j myrkua ftopu .xii. daga
866 et quia nemo aliqua	sva at ollum monnum var bannat	ok þu at ollum monnum var bannat	ok med þu at ollum uar bannat
867 -	at koma til hennar	-	-
868 subsidia ministrabat	eda ueita henni nokkura hialp.	at veita henni nockurra hialp	at ueita henne nockurra hialp.
869 -	En almattigr guð. þa er alldri þyrir læt þína	-	-
870	eljkendr ok þionostumenn. ok alldri		
871	gleymir þem er hann dyrdka. hann huggaði		
872	þína ambatt ok		
873 angelica visitatione	sendi til hennar engil þinn þann er	þa vitradiz henne guds eingill ok	þa urtiadí hentar gudf eingill ok
874 consolabatur.	henni þærði þa lutu. er hun þurfti at haþa.	huggaði hana	huggade hana
875 Namque videbat	ok fyndi henni helgan anda þinn	ok fyndiz henne	ok fyndiz henne
876 introire ad se niveam columbam	i dupu líki þniopu hvitara þliuganda inn i	fnía hvít dupa þliuga inn j	fnía huít dupa þliuga inn j
877 et deferre	myrkuaftopuna til hennar.	myrkuaftopuna ok þærde henne	myrkuaftopuna ok þerde henne
878 que sibi necessaria et utilia erant.	se linje 874	þa hlutu er hun þurfti at haþa .	þa hlute er hon þurfti at haþa.
879 -	sva mælandi. þagna þu min kærastta. þvitat ek		
880	skal þik korona eilípru koronu i himinríkis portu.		
881	med þerri skal ek þinn inn leida til þinna syftra		
882	i odaudliga þagnadi allra heilagra eptir endat		
883	þetta líþ. ok þin sæmd skal at eilípu lípuandi uera		
884	i ríki þedr mínf. þessu guþlígha þyrirheiti		
885	uarð hin fæla Katerína þegnari. en þra megi segia. (→ se linje 922)		
886	ok gerði margþalldiga gudi þakkir.		

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
887	<i>þra enne þelu katerinu</i>		
888 Post dies namque duodecim	Ατ λιθnum .xii. dógum	Ad lidnum þessum .xij. dógum.	At lidnum þessum .xii. dogum
889 dum sollicita esset	<i>var hin jæla Katerina miok hugfiuk</i>	Nu er heilóg mæf var miók hugfiuk aþ	Nu er heilog mæf uar miok hugfiuk aþ
890 de regis presentia	aþ þundi þeira keifaranf. ok ótta	þundi þeira keisara. Er hun uiffi at þa	þunde þeira keisarans er hon uiffre þa
891 metuque penarum	þiflanna. er hun uiffi at verða mundi.	mundi en verða fkuu ok aþ ótta þiflanna	enn at uerða munde ok aþ ótta þiflanna
892 et Dominum suppliciter	ok bað þyrir ser til gudf þarþlatliga	ok hun mundi biðia til gudf þarþlatliga	ok mundi biðia þyrir fer þarþfamelega
893 exoraret,	aþ ollum hug.	þyrir ser.	til gudf.
894 ecce astitit dominus Iesus	þa vitradiz henni drottinn Jesu	þa vitradiz henne drottinn iesu	þa vitradiz henne drottinn Jesu
895 Christus	<i>Kris tr</i>	<i>kristr</i>	<i>Cristr</i>
896 ea forma qua ab huminibus videri	-	þ þeirri líking fem hann er vanf monnum	þ þerre líkingo fem hann uar uanf at
897 assolebat,		at fynazf	fyniaz
898 cum cetu angelico dicens	med mikilli engla fueit ok mælti sva	med mikilli eíngla fueit ok mælti	med mikilli eíngla fueit ok mælti
899 ei:	vid hana	wit hana.	uít hana.
900 Ne timeas neque paveas, famula	Óttaz þu eigf. mín ambatt. þu at ek	Óttaz þu eigf mín ambatt. Ek em fagdi	Óttaztu eigf mín ambatt Ek em fagdi
901 mea, ego enim sum creator	em Jesu Kris tr fkapari allra luta.	hann iesu kristr fkapari allra hluta	hann Jesu Cristr fkapare allra hluta
902 omnium Christus, pro cuius amore	þyrir mína aft þolir þu alla lutu.	þyrir þefff aft þolir þu flíkar þrautir	þyrir mína aft þolir þu flíkar þrautir.
903 talia sustines.			
904 Beata namque es inter mulieres ⁵²	fæl munt þu uera í millu kuenna.	sæl mantv vera milli kuenna	Sel muntu uerða a mille kuenna.
905 et gaudia celorum te accipient	-	himnenf þagnat fkaldu þyrir þinna	himnirikif þagnadi muntu þyrir þinna
906 propter bonum certamen quod	godu þraut hefir þu þreytt.	godu þraut hefir þu þreytt	godu þrautt hefir þu þreyt
907 certasti ⁵³			
908 et non negasti nomen meum ⁵⁴	[Se linje 917-18]	eigf neitadir þu nafni míno þyrir	eigf neitadir þu mínv nafne þyrir
909 coram hominibus		maununum.	monnum
910 et multi per te crediderunt in me et	ok margir haþa þyrir þik á mik truat	haþa ok margir aa mik truat þyrir þín ord	haþa ok margir truat a mig þyrir þín
911 adhuc amplius credituri sunt.	ok enn munu þo þleiri uera.	ok enn mnv þleiri trua.	ord ok enn muno þleire trua.
912 De penarum namque cruciatibus	Ver þu eigf hugfiuk vm þiflínar.	vertu eigf hugfiuk vm þiflínar	Vertu eigf hugfiuk um þiflínar
913 ne sis sollicita, quoniam quidem	þu at ek mun	þu at ek man	þu at ek mun
914 tecum ero usque in finem	med þer uera alt til enda lif þínf.	med þer vera allt til enda dagf þínf	med þer uera allt til endadagf þínf.

⁵² Lukas 1.28 og 1.40: “et ingressus angelus ad eam dixit have gratia plena Dominus tecum) benedicta tu in mulieribus” og “et exclamavit voce magna et dixit) benedicta tu inter mulieres (et benedictus fructus ventris tui)”, jf. første del av Ave Maria: ”Ave Maria, gratia plena. Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui Jesus. Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc et in hora mortis nostrae. Amen.” Jf. også ideen om ”The Immaculate Conception” (se også Genesis 3.15).

⁵³ Jf. II Timoteerbrev 4.7: “bonum certamen certavi cursum consummavi fidem servavi”.

⁵⁴ Johannes Åpenbaring 3.8: “... quia modicam habes virtutem et servasti verbum meum et non negasti nomen meum”.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
916 ut non te superet formido eorum.”	at enginn otti ne grimmleikr þeira	ath otti þeira ok grimleikr megi þik	fuο at otte þeira ok grimleikr mege
917	megi þik skelþua. Eighi neítadir	eigi skelþa	ei skelþa þig.
918 -	þu nafni minu fyrir monnum.	-	-
919	ok eigi mun ek neita þer þat. er þu		
920	uill mik biðia í himinríkis holl. ⁵⁵		
921 Hec cum audisset virgo Domini,	við þessa guðliga huggan styrktiz	heilog katerína heyrandi hanf ord	heilog mef kater ma. heyzandi hanf
922 gaudio magno exultans,	hon þull af þagnadi ok helgum anda.	vard þegnari en þra megi fegia	ord. uard þegnare en þra mege fegia
923 a. cepit glorificare et conlaudare	c. buin at þola alla lutu þyrir guds aft.	ok loþadi gud af ollu hiarða tok	ok loþadi gud af ollu hiarða. tok
924 Dominum b. et in femineo pectore virilem	ok b. tok at haþa karlmannligan hug	þegar at haþua karlmannligan hug j	þegar at haþa kallmannlegann hug j
925 inserens vigorem c. parata erat pro	í kvenligu brofti. a. loþandi guþ af	kuenfíghu brofti bvinn alla hlutu at	kuennlegu brofti buin at þola alla
926 Christi amore omnia sustinere.	ollu hiarða.	þola þyrir gudf aft	hlutu þyrir gudf aft.
927 -	þra enne heilughv katerinu	viðræða þeira kongf ok kateríne	-
928 Mane autem facto, iussit eam Cesar	UM morguninn eptir baud keisarinn.	Um morguninn eptir baud keisarinn	En um morgunenn eptir baud
929 educi de carcere et ante suam	at heilaga Katerinam skyldi leida	at meyna skyldi leida or	keisarinn at meyna skyldi leida or
930 presentiam adduci.	þyrir domftol hans	myrkuaftoþunni þyrir domstol hanf	myrkuaftoþunne þyrir domftol finn
931 Cum in palatium perducta esset atque	Ok er hann fa hana hardla biarða ok	ok þa er hun var leidd hardla biort ok	ok þa er hun uar leidd harla biort ok
932 nimio decore inradiata fulgeret,	þekkíliga.	þeckílig	heilagleg þyrir konung.
933 -	þa undradiz hann miok	þa vndradiz keisarinn	þa undradiz keisarinn.
934 ammirati sunt omnes.	ok allir þeir er hana fa.	ok allir adrir er hana sa	ok allir adrir þer er hana fa er hennar
935 Cesar autem ipse qui sperabat illam	at hennar yfirbragd matti flíkt	er hennar yfir bragd matti flíkt vera	yfir bragd matti flíkt uera þar er þer
936 famis et carceris contritione penitus	uerða. þar sem þeir hugdu. at hun	at þeir ætlo nv ath hun mundi at	elludu at hon mundi at þrottum
937 esse quassatam,	mundi at þrotum kómun af hungri	þrotvm kominn af hungri	komen af hungri
938 -	eptir þvi sem mannz edli var til.	-	-
939 aperiens os suum et blanditiis callidi	Keisarinn þreiftadi þa enn. ef hann	kongr þreiftadi þa enn ef hann	keisarenn þreiftadi þa enn ef hann
940 sermionis exhortans ita animum Christi	mætti lokka guds mey ok þínflaruott	mætti locka gudf þiflar vott	mætti locka gudf þiflar uott
941 martyrís inducere studebat dicens:	til samþykkis við fík. ok mælti suo	til samþykkis wit fík ok mælti sva .	til samþykkis uit fík. ok mælti fua.
942 -	til hennar.		
943 ”Quod olim egressus est de labiis meis	Eigi skal þat hegomi uera. er ek hefir	Eigi skal þat hegomi vera er ek hefir	Eigi skal þat hegome uera er ek
944 non faciam irritum	mælt þer til fæmdar.	mælt þer til fæmdar	mælti þer til fæmdar

⁵⁵ Allusjon til Matteus 10.32–33: ”Hver den som kjennes ved meg for menneskene, skal også jeg kjennes ved for min Far i himmelen. Men den som fornekte meg for menneskene, skal også jeg fornekte for min Far i himmelen”.

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
945 neque etenim concedet regiam potestatem	þui at eigi byriar konunglǫgu ualldi þui	þuiat eigi byriar konglǫgu valldi	þuiat eigi fimir þat konunglǫgu
946 fallacem habere promissionem.	at heita. fem at þalfi reyniz.	þvi at heita er at þalfi reynizt	uallde þui at heita er at þalfi reyniz.
947 Adtende, o virgo, que narro	hygg at þui er ek byd þer.	hygg at þu hvat ek fegi	hygg at þu huat ek fegi
948 et alto cordis ingenio sapienter absulta.	-	ok hlyd til med hyggendi .	ok hlyd til med hyggende.
949 Non enim te quasi famulam vel quasi de	Eigi þyfumz ek at eiga þik fem	eigi þyfumz ek at eig'a' þik fem	Eigi þyfumz ek at eiga þig fem
950 ignobili proenie hortam concupio	a ambátt eda kynlǫtla konu.	ambátt eda kynlǫtla konv	ambátt eda kynlǫtla konu
951 possidere,			
952 procul a nobis hoc, procul a consortio	þuiat eigi byriar þat tígn vorri.	eigi mættí þat foma vorri tígn .	eige mætte þat foma uorte tígn.
953 nostro, scilicet quia neque stegmatis origo	þar fem þu ert kyngöþug.	enn þui at þu ert kyngöþug	En med þu ert kyngöþug
954 neque pulchritudo committit	[se linje 957–8]	ok þrid fynum	ok þrid fynum .
955 totum quod possideo totum regni mei	þui bydr ek þer at eiga med mer alla	þa byd ek þer ath eignazt med mer	þa byd ek þer at eignaz med mer
956 concedo decorem gloriam et potestatem.	lutí. ok alla dyrd minf ríkif.	alla dyrd ok allt welldi ríkif minf	alla dyrd ok allt ualld ríkif minf.
957 -	Ok að þui at þu ert hardla þrid	-	-
958	fynum ok kurteif vmþram allar þrur		
959	jheiminum þa ma okkat samuelli sva		
960	faman þara.		
961 Tu regina potens,	at þu ser hin rikazta drotningh	ertv þa enn rikazta drotning.	Ertv þa hin rikazta drottíng
962 tu electa decore inter omnes, sola in regno	heimfínf. valin að ollum.	eþ þu þiggr þenna weg. valit að	eþ þu þiggr þenna ueg. Valit að ollu
963 meo triumpha.		ollum odrum j ríki míno	odzu j ríke míno
964 -	mest fakir þegrðar þinnar ok lífta.	þyrir fakir þegrðar þinnar	þyzír fakir þegrðar þinnar.
965 -	Eþ þu þiggr þenna ueg. þa dyrdka þik	-	-
966	allir.		
967 Deconde hoc valde moneo in corde tuo	-	hírdv wandlīga þenna koft j hiarða	hírdu uanlega þefse ozd j hiarða
968		þínv	þínu
969 et noli mihi dubiis respondere	Nv geþ off þkyr andfuór	ok veit mer fídan þkyr andfuór .	ok ueit mer þkyz anfuoz.
970 sermonibus.”			
971 -	ok hugfa huar komit er. þinum hág ok	-	-
972	huerfu tveim stóþnum mun deila þyrir		
973	þer. ok raða at engu þyrir rað þramm.		
974 Audiens hec beatissima virgo et	-	Enn fæla mæer er hun heyrði þessi	hin fæla mæer er hun heyrði þesse ozd.
975 promissionis Christi non immemor quam		ord þa míntíz hun gudlíg þyrir	þa mínníz hun gudlíg þyrir heitv er
976 in carcere audierat		heitv ok hvn hafði heyr<t>	hun hafði heyr<t> i myrkuaftorþune
977		j myrkuaftorþvnní	

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
978 talem illi cepit ponere rationem:	heyrit þer. keisari. ok	ok fagdi svo	ok fegir fua.
979 “Patienter sustine hoc et enim condecet	berit þolinmodlīga mína rædu.	berit þolinmodlīga mína rædu þuiat	berit þolinmodlega mína rædu þuiat
980 regiam dignitatem.	þvrat þat fomir konungligrí tign.	þat fomir kongligrí tign	fomir konunglegz í tign.
981 Suadere niteris ut gloriam imperii tui	þu telr þyrir mer at ek fskula ødlazt	þu telr þyrir mer at ek fskula audlaz	þu telr þyrir mer . at ek fkole audlaz
982 consequar, ut regina existam super	dyrd velldí þínf. ok vera drotning	tign ok dyrd velldí þínf ok vera	dyrd uelldí þínf ok uera
983 omnem regni tui potentiam et decorem;	yþir ollu velldi þínu.	drottning yþir ollu ríki þínv	drottning yþir ollu ríke þínu
984 hoc quantum ad presens seculum attinet	kært ma þem flíkt at heyra.	kært maa flíkt vera at heyra þeim	kíert ma flíkt uera at haþ`a` þem
985 quasi iuste quasi recte esse videtur.	er a þessa uerolld uill ftunda.	er a þessa verolld vill ftvndat haþa	er a þessa uerolld `uill` ftunda
986			ok a heimf metnad
987 Attamen si meliorem te invenire valeo, si	En eþ `ek` ma þinna þer ríkara. ok	enn eþ ek ma þinna þer betra þer	En eþ ek ma þinna þer betra ok þer
988 potentiorem regno gloria et decore	þrðara. þer betra ok matrkara.	ríkara ok þrðara.	ríkara ok þer þrðara en
989 eternitate ac potestate quem prius eligere	huarn fkal ek kíofa.	huorn fkal ek kíofa.	hu[orn]r fkal ek helldz kíofa.
990 debeo?			
991 Eternum viventem in secula et perpetue	líþanda vm allar alldir uerallda ok	líþanda vm allar alldir ok eilíþlīga j	líþanda um allar alldir er ok at eilíþu
992 fulgentem	fkinanda eilíþlīga í fínni dyrd	fínni dyrd	er fkinandi er j fínnne dyrd
993 an moriturum et post modicum pulverem	eda þann er fkiott mun deya ok	eda þann er fkiott man deya ok	eda þann er fkiott ma deygía ok
994 vermemque futurum?	verða at molldo ok möðkum.	verda fídan at molldv edr möðkum	uerda fídan at molldu eda maukum.
995 Adtende hoc, obsecro, et iudicis examine	hugfa nu. herra keisari. ok dæm	hugfadu þetta ok dæm	hugfa þu um þetta ok`dæm`
996 veridica sanctione decerne.”	fíþan rettum dómi	fídan rettum domi	fídan rettum dome.
997 Attonitus ad hec Cesar	En med þui at keisarmn. var	ok þui at kongr vard fkylldadr til j	Ok med þui at konungz `uard`
998 et coactus equiter	fkylldaðr til í þessarrí fþurningu.	þessi fþurningu faunv at fvara	fkylldadz til j þeife fþuringu faunno
999 respondere ait:	at fuara þar fonnu vm. þa mælti	þa sv(aradi) hann svo	at fuara. þa s(uaradi) hann fua .
1000			
1001 “Nemo enim sapiens decernere audet	Engin úitr madr mun þat dæma	eíngi vítr madr mun þat dæma	eíngi `fem` úitr madr mun dæma.
1002 ut inter potentem et inpotentem,	at meira fe vnrðr eda metínn	ath meira fe metínn ftundligr	at mere metínn ftundlegz
1003 eternum et temporalem, inter victurum et	ftundligr en eilíþr eda helldr	enn ellígr ok helldr	en eilíþr. ok helldz
1004 moriturum,	fse kofínn daudligr	fse kofínn fkiott. deya mun andi	se kofínn fa er fkiot deyz
1005 peior ex his eligatur.	en líþandi vm allar alldir uerallda.	enn fa er alldri maa deya	en hín er alldri deyz
1006 Qui enim eternus est semper vivet, omnia	þvi at fa ma alla lutí eíga er at	þuiat fa er eilíþr er hann ma alla lutí	þuiat fa er eilíþar er hann ma alla
1007 possidet, mortuus autem nec semetipsum	eilíþu ríkrr. en fa er fkiott deyr ma	eíga enn hín er deyr ma huorkí eíga	hlutí eíga. En honum er deyz ma
1008 nec aliquid habere valebit.	huarkí eíga fík ne aðra lutí.	fídan fíalþan ser ok eckí annat	huo<r>ke fídan eíga fíalþan fíg ok
1009			ekke annat.

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1010	Tamen hoc quare? quid nostre	En huerfu hæpa þessi fuór þeim lutum	enn hverfu mega þessi andfvor hæpa	En hueffo hepa þeffe annfaur þeim
1011	inquisitioni congruum fuit?	er ek talada <i>τιλ</i> þin aðan.	þessvm lutum er ek rædda <i>τιλ</i> þin.	hlutum er ek ræda <i>τιλ</i> þin
1012	Qui est iste tam bonus, prepotens et	huert er þessi. er fuo er ríkr <i>sva</i>	hvert er þessi <i>sua</i> mattevgr ok fvo	huer er þesse <i>fua</i> matrugz ok <i>fua</i>
1013	eternus qui sit nobis preponendus et	mátteugr ok goðr ok þar med eilífr. at	godr ok þar med eilífr ath hann fe	godz ok þar med eilífr at hann fe
1014	nostre glorie atque imperio? Dic si	hann fe meira hattar ok meira	meira virðandi enn ver eda u'or' dyrd	meira virðandi en uer eda uoz dyzd
1015	quid habes ut iustificeris.”	virðandi en ver ok vor dyrd ok ríki.	eda velldi	eda ríke ok uelldi.
1016	-	Ek ueít þann engan 1 ollum heiminum.	-	-
1017	Et Christi martyra dixit:	Kríftz þíflaruóttar suaradi <i>sva</i> .	kriřtz þíflar vottr sv(aradi)	kriřtz þínflar uotr <i>Suaradi</i> .
1018	“Est prorsus omnipotens, est profecto	Allzvalldandi ok vm allar alldir líþandi	allz valldandi vm allar alldir líþandi	Allzualldande ok um allar alldir
1019	vivens in secula, qui tibi preponendus	<i>Jesu kris tr guds son</i> . ja er meira á at	<i>gud</i> ja er meira aa ath virða enn þik	líþande er ja er merra a at virða en
1020	est et pre omnibus glorie tue gaudiis	uirða en þik. ok þina dyrd alla	ok alla þína dyrd	þíg ok alla þína dyzd
1021	amplectendus, dominus Iesus Christus	-	-	-
1022	-	<i>sva</i> mikla fem hon er.	-	-
1023	cui desponsata sum et toto mentis	þeim sama er ek þofstnuc. ok hann elskar	þeim em ek þaufstnuc ok hann elska	þeim er `ek' þofstnuc ok hann elska
1024	amore anulo subarrata, pro cuius	ek af ollu hiarra. ok þyrir hanf aft uil	ek af ollu hiarra ok þyrir hanf aft vil	ek af ollu hiarra þyrir hanf aft uil
1025	amore ante mortem cupio experiri	ek helldr deyia. en neíta hans dyrd.	ek helldr deyia enn neíta hanf dyrd .	ek deyia helldz en neíta hanf dyzd.
1026	quam illis gloriam abnegare.	-	-	-
1027	Attamen, o rex, pulchritudo mea	lat þer konungr. ekki þinnaz vm þa	lat þer kongr ecki þinnaz vm þa	lat þer konungz ekki þinnaz um þa
1028	non te suadeat, quoniam sicut flos	dyrd ok þegrð. er <i>sva</i> fkiott kann	þegrð er fvo fkiott kann	þegrð er <i>fua</i> kann fkiott
1029	feni hodie crescit ⁵⁶	þyrir þaraz fem blomgat	þyrir þaraz fem blom	at þaraz ok eydaz <i>fua</i> fem blome
1030	-	graf er vex aa iorðu. aa lítillí ftundu.	graf. þeff er vex aa annarrí ftundu	gzas þess er uex a annara ftundu
1031	et cras exsiccabitur.	ok fíþan þornar þat fkiott	enn þornar aa annarrí .	en þuer a anare
1032	-	ok þyriruerðr fík allr.	-	-
1033	-	Nu mat þu sea. <i>sva</i> uitr maðr fem þu	-	-
1034	-	ert. ok þikkiz uera. at	-	-
1035	Pulchritudo non est amplectenda, nisi	<eng> þegrð önnur er at fonnu	eíngi þegrð er ath fónnv önnur	eíngi þegdz er aunnoz en at fonnu
1036	illa que numquam finitur, numquam	gírníligri. en fu er engan enda	gírníligri enn. fv er eíngan enda	gírníleg En fu er aungan enda
1037	marcescit.	hefir ok eigi ma þorna ne hrærna.	hefir. ok eígi ma morna (sic!)	hefir ok e' i'ge ma þoznna.
1038	Hoc est vite eterne et amor domini	en þat er aft ok elska drottínf mins <i>Jesu</i>	þat er aft drottínf mins	þat er eilífr líþ ok aft drottínf
1039	Iesu Christi. ⁵⁷	<i>Kristi</i> ok eilífr líþ	-	minf iesu kriste.

⁵⁶ Jesaja 40.6–7: ”... omnis caro faenum et omnis gloria eius quasi flos agri exsiccatum est faenum et cecidit flos quia spiritus Domini sufflavit in eo vere faenum est populus”.

⁵⁷ Jesaja 40.8: “exsiccatum est faenum cecidit flos verbum autem Dei nostri stabit in aeternum.” (“Gresset tørker bort og blomstene visner, men ordet fra vår Gud står fast for evig”).

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1040	<i>her feghr þra keifara</i>	<i>þra hiolum þiflar þeri</i>	
1041 Hec illa dicente, iratus est rex	Uið þessi ord meyarinnar uarð	Uíð þessi ord meyarinnar vard	Vít þesse ozd uard keisarinn reidz
1042 vehementer pro eo quod sperabat	keifarinn hardla reidr þuiat hann	kongr hardla reidr þuiat hann	fuoz at hann red fua ualla þuiat
1043 sanctam in tanta locutione flectere	hugdiz aðr fnuít hapa hug	hugdiz nu mundv þa fnuít hug	nu hugdiz hann mundu þait fnuít hug
1044 nec valebat.	<i>hennar med finum þortolum</i>	<i>hennar med finvm þortolum.</i>	<i>henar med þortolum finum.</i>
1045 Tunc unus ex prefectis qui astabat	Einn aþ greiþum hans fa er þar uar uíð	Einn aþ greiþvm hanf fa er var víð	Einn aþ greiþum þeim er ut uoro
1046 ante illius presentiam, volens	ftaddr. uíldi ftilla reíði keifaranf.	ftaddr. víldi ftilla reíði þyrir	ftaddir uíldi ftaupdua reíði
1047 temporalem iracundiam eius arcere,	þui at hann uíffu uarla. huat hann	keisaranum ok mælti vít hann .	keisarins ok mælti fua til hanf.
1048 talem illi protulit rationem:	fkylldi at hapaz. hann mælti sua.		
1049 ”Si digneris audire, invictissime	Eþ þer loþit. minn herra fagdi greiþinn.	eþ þu loþadir mer minn herra	Eþ þu loþar mer minn herza
1050 Cesar, argumentosum prebeo	þa mun ek þat rað til gefua.	þa munda ek þat rað gefa	þa munda ek þat rað
1051 consilium		til þessa malf	til þesse malf
1052 ut quod cum periculo et furore	at yduarr víli mætti þramgengr uerða.	ad ydar uíli man fkiott algíorazt .	at ydar uíli mundi fkiott algeraz
1053 agere nitimini, cito citius ac	þo at hoglíga fe at þarít. en eigi med	þo at hoglíga fe at þarít en eigi med	þo at hoglega fe at þarít en eigi med
1054 tranquille perficere valeatis.”	<i>harðindum eda hardri hegningu.</i>	<i>ordi eda med hardri hegningu</i>	<i>ędi eda hardze kenníngo.</i>
1055 Cui Cesar: ”Si ita est	keifarinn fuaradi. Eþ fuo er. fem þu	kongr fv(arad) eþ suo er fem þu	keisarinn Suaradi eþ fua er fem þu
1056 ut asseris propellenda est dilatio.”	fegir. þa lat enga duol aa uerða. at uórr	fannar þa lat eínga dvol aa verda at	fegir . þa lat aunga duel a uera at uor
1057	uíli megi þramm ganga.	víli muní þullgíoraz	uíli mege þram ganga.
1058 Ad guem prefectus: “Fiant – inquit	Greiþinn mælti. þat rað gef ek. at gera	Greiþinn mælti . <geri>	greiþenn mælti gere
1059 – rote quattuor et in unaquaque rota	fkal huęł þiøgur. ok keyri í huert huælit	hiol .ííj. ok keyri j hvert hvæl . ok	hiol .ííí. ok keyze ihuert hiólit
1060 serre atque clavi acutissimi	hina huóffuztu ftalgadda ok lata þessa	ína hvóffóztv íarngadda ok lati þessa	híno huersuztu íarinn gadda ok late
1061 inserantur, ipsamque improbam	hina þriotzku mey ftítia þar hía.	ena þriotzku mey ftítia þar jhía.	þessa hínu þríofku mey þar j hía
1062 sedere facite iuxta			ftítia .
1063 et cum mote fuerint fortiter stridere	Ok þa er huęlin ganga med akeþd.	ok þa er huælin taka at ganga med	ok þa er hiólin taka at ganga med
1064 horride ceperint, visu terribili et	ok gnífta ogurlíga. þa mun hon ottaf	akeþd ok gnífta ogurlíga ottafz hun	akeþt ok nífta ogurlega. Ottafz hun
1065 pena formidabili perterrita	aþ fyn. ok heyrn þessa þiflar þerif.	aþ fyn ok heyrn þessa þiflar þeri	þa at fyn ok at heyrn þesse þiflar
1066	<i>ok mun eigi þleira víð þurþua.</i>		þere
1067 aut credat	Væntir ek þa. at hun trui ok þorni	trui þa ok þorni	true hun þa ok þorne
1068 et sacrificet	goðunum eptir ydrum vília. ella	godunvm eptir ydrum vília ella	godunum eptir ydrum uília. ellegar
1069 aut certe gladio perimatur,	fe hon fuerði høggin.	fe hun fverdi høgguín.	fe hun høgguín

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1069	quamdiu vos oportet	eða huerfu lengi <i>skal</i> ein lítil mær	eda hverfu leingi <i>skal</i> ein lítil	eda <i>huerso</i> leinge <i>skal</i> einn mēr
1070		þrotta at off	mær þrotta of.	þrotta oss.
1071	illius nequissimam sufferre	<i>sua</i> at ver þolim hennar enar uerftu	þvo <i>ok</i> <i>fkulum</i> wer þo æ þola	þua meg <i>ok</i> eige <i>fkulo</i> uer þola leingz
1072	versutiam.”	þlægdir.	hennar env verftu þlægdir.	þinar þlægdir <i>ok</i> hino uerftu uelar.
1073	-	þuiat med þinni ordþnild ok	-	-
1074		vítro þigrar hun alla of.		
1075	Cumque iussu Cesaris peractum fuisset,	En er þetta þiðlarþæri var buit eptir	þa er þetta þiðlar þæri var buit	Ok er þetta þiðlar þære uar buit eptir
1076		boði keisaranþ ok þrammi haþt.	eptir bodi hanþ	bode keisara.
1077	-	Ok er huælin gengu ok gniþtu	-	-
1078	non inmemor Dominus promissioni sue,	þa minniz drottinn þyrir heitiz þinþ.	minniz drottinn þyrir heitiz þinþ	Minniz drottinn þyrir heitiz þinþ <i>ok</i>
1079	qua eam confortare dignatus est, misit	<i>ok</i> þendi engil þinn at þrelþa	<i>ok</i> þendi eíngil þin enn þrelþa	þendi eíngil þinn <i>ok</i> þrelþa heilaga
1080	angelum suum Deus et sustulit sanctam	Katerinam þra þessari þraut.	mei aþ þessi þraut	mei katarinam. þra þessare þraut.
1081	de medio penarum,			
1082	rote quoque	<i>ok</i> máttu huælin henni ekki mein	en hvelinn hliopv a þvma	En hvelin hlupo a þvma
1083	devolute	gera. (þf. linje 1086)	hóþdíngría <i>ok</i> drapv þa	heidíngriana <i>ok</i> dzapu þa.
1084	peremerunt	En þau liopu a nokkura (l.1082)	þvo at aþ þui do þiorar þvþvndir	
1085	quosdam gentiles	heiðna menn <i>ok</i> drapu þa. (l.1083)	manna.	
1086	et nihil in sanctam	(þf. linje 1082-3)	en þav mattu henne ecki granda	en þau mattu heilagri mei ekki
1087	martiram mali	-		grza<n>d gera.
1088	inferre potuerunt.			
1089	-	Margir aþ þeim er vid	margir aþ þeim er vid	Margir aþ þeim er uit
1090	Cumque hoc vidissent qui astabant	voro þtaddir komuz vid. er þa	voro þtaddir komuz vit er þeit þa	uoro þtaddir komuz uit miok er þerz
1091	compuncti sunt corde et crediderunt	þessi tidindi. <i>ok</i> trudu þegar	þessi tidendi <i>ok</i> trudu þegar	þau þesse tidende <i>ok</i> trudu þegar
1092	in dominum Jesum Cristum	a drottin Jesum Kristum.	a drottin iesum kriþt	a drottinu iesum kriste aþ ollu hartu.
1093	dicentes:	<i>sua</i> mælandi.	þvo mælandi.	Suo mælandi
1094	“Vere non est deus similis	Engi er þannliga gud þeim líkr	Sannliga er eíngi gud þeim líkr	þanlega er eíngi gud þeim <líkr>
1095	isti, ⁵⁸	þem kriþtnir menn trua a.	er kriþtnir menn trua a	er kriþtnir menn trua a

⁵⁸ Allusjon til flere bibelsteder: 2. Samuelsbok 7.22 og 1. Krønikebok: 17.20: “... Domine (Deus quia) non est similis tui *neque est (Krø: et non est alius) deus *extra (Krø: absque) te in (Krø: ex) omnibus *quae (Krø: quos) audivimus auribus nostris“, 1. Kongebok 8.23 og 2. Krønikebok 6.14: “et ait Domine Deus Israhel non est similis tui Deus in caelo *desuper et super terra deorsum (Krø: et in terra) qui custodis pactum et misericordiam (cum) servis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo.” Salmene 85.8: “non est similis tui in diis Domine non est iuxta opera tua”, Jeremias 10.6: ”non est similis tui Domine magnus tu et magnum nomen tuum in fortitudine”.

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1096	iste est adorandus per omnia et ab	<i>hann einn er dyrkandi ok loþandi vm</i>	<i>hann er dyrkandi ok tignandi vm</i>	<i>hann er dyzkande um þram alla</i>
1097	omnibus excolendus.”	<i>alla lutu. ok hann er eilífr guð.</i>	<i>þram alla hlutu</i>	<i>hlute ok loþande at eilífu.</i>
1098				
1099	Conturbatus ad hec Cesar ait:	<i>keisarinn uarð nu vid odr af þessum</i>	<i>kongr vard odr hardla af þessum</i>	<i>konungz uard reidz uit ok harla</i>
1100		<i>ollum faman atburð. ok mælti sua.</i>	<i>atburd ollum saman ok mællti.</i>	<i>odz miok af þessum at buzdu</i>
1101				<i>ollum faman ok mælti</i>
1102	”Nisi ista extincta fuerit, maximum	<i>þessi mær mun ofþ gera hinn mefsta</i>	<i>þessi mær mun ofþ gera en mefsta</i>	<i>þesse mær mun os gera hinn mefsta</i>
1103	nobis inferet detrimentum.	<i>fkada. ef ver latum eigi drepa</i>	<i>fkada ef ver latum eigi fkiótt</i>	<i>fkada ok fkomm ef uer latum ei</i>
1104		<i>hana fkiótt.</i>	<i>drepa hana .</i>	<i>fkiótt dzepa hana.</i>
1105	Quis enim advertere prevalet	<i>eda huert megi vid fía eitrí krfstunna</i>	<i>hvert megi vit fía eitrí krfstunna</i>	<i>eda huer ma uit fía eitrí krfstunna</i>
1106	christianorum venena?”	<i>manna eda fígra þrályndi þera.</i>	<i>manna. eda fígra þralæti þera</i>	<i>manna eda fígza þralæti þera.</i>
1107	Et post hec: ”Eia – inquit – citius	<i>þarit til fem fkiótazt ok fkarit hug</i>	<i>þarit heilir svo fem fkiótazt ok</i>	<i>þare þerz fem fkiótaz ok fkarit hug</i>
1108	peragite et variis tormentis illius	<i>hennar med morgum ok horðum</i>	<i>fkarit hug hennar med m’or’gum</i>	<i>henar med morgum ok hozdum</i>
1109	ferream excutite animam.”	<i>þínflum.</i>	<i>ok hozdum þínflum.</i>	<i>þínflum</i>
1110	-	<i>ok sua var gert. ok fíþan i myrkuaftoþu</i>	-	-
1111		<i>kaftat. ok til dauda ætlat eptir þria</i>		
1112		<i>dag liðna. ef hun uilldi þa eigi blóta.</i>		
1113		<i>af fellu katerinam</i>		
1114	<i>Se linje 1132-6</i>	<i>þa er keifarmn hafði til dauda dæmt</i>		
1115		<i>heilaga Katerinam.</i>		
1116		<i>eptir harðar þínflur ok margar. ok þo</i>		
1117		<i>henni þreft geyrt. fera þyr var fagt.</i>		
1118		<i>þa kallaði drotníng a hann ok mælti.</i>		
1119	Cumque duceretur ad mortem	-	<i>ok þa er <en>fæla mær</i>	<i>Ok er hín fæla mær katería uar til</i>
1120			<i>katerína var til drapf leidd</i>	<i>dzapf leidd.</i>
1121	cor regine commotum est nimis, dolens	-	<i>tok drotníng miög at gratta dauda</i>	<i>tok drotníng miok at gratta dauda</i>
1122	de interitu gloriose famule Christi.		<i>hennar</i>	<i>henar</i>
1123	Erat enim fiduciam habens in Domino	<i>þui at hun treyfti guðf</i>	<i>ok þui at hun treyftizt gudf</i>	<i>ok þuiat hon treyfta miog gudf</i>
1124	quatenus in eo perseveraret. Confisa	<i>mífkunn.</i>	<i>mífkunn af ollum hug</i>	<i>mífkunn af ollum hug.</i>
1125	itaque de Christi potentia			
1126	nec verita tiranni vesania,	<i>ok ottadiz ekkí konungs <reidi> eda</i>	<i>þa ottadiz hun ecki kongf reidi eda</i>	<i>þa ottadiz hon ekki grimleik</i>
1127		<i>grimmleik.</i>	<i>grimmleik</i>	<i>konungf fínf eda reidi</i>

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1128 terrenam relinquere gloriam restitit	<i>ok þyrirleit alla iardlīga tígn</i>	<i>þyrir let hun ok alla iardlīga tígnn</i>	<i>þyrir leit hon ok hardlega (sic) tígn.</i>
1129 iussioni iniquissimi Cesaris et			
1130 coram eo clamavit			
1131 -		<i>vm píníng drotnínghar</i>	
1132	<i>Se linje 1114-5</i>	<i>Þa er kongr hafði fem ek fagda</i>	<i>Þa er konungz hafde fem ek fagde</i>
1133		<i>’til’ dauda dæmt hina fælu katerínam</i>	<i>hínu heilge mey katerína.</i>
1134	<i>Se linje 1118 (og 1152)</i>	<i>þa kalladi drotníng a hann</i>	<i>þa kalladi drottíng a hana</i>
1135 dicens:		<i>ok mællti fvo.</i>	<i>mællti fuo</i>
1136			
1137 -	<i>heyrít herra keifari.</i>	-	-
1138 “Hec sapientia magnitudinis tue,		<i>Slíkt er ftyrkr mattar þínf ok þessi</i>	<i>Slíkr er ftyzkr mattr þínf ok þesse</i>
1139 hec est potentia gloriosi regni ut	<i>Se linje 1154-7</i>	<i>þremd enf dyrdlīga ríkíf þínf at</i>	<i>þremd hínf daudlega ríkís ydarf at</i>
1140 innocentes opprimas		<i>þraungua faklaufvm</i>	<i>þzaugua faklaufum</i>
1141 et cultores regni eterni ad supplicia		<i>ok draga til pífla þíonuftv menn ennf</i>	<i>ok dzaga til pífla þíonuftu menn</i>
1142 perducas.		<i>eilípa kongf</i>	<i>drottínf jesu kriste eilípf konungf.</i>
1143 Dic, obsecro, quid mali contra tuum	<i>huat ílt gerði ein lítil mær</i>	<i>eda huat hefir ein lítil mær megat</i>	<i>eda huad hefir ein lítil mær mattr</i>
1144 regnum humilis illa puella peregit?	<i>ydru ríkí.</i>	<i>íllt gera ríkí þínv</i>	<i>íllt gera ríke þíno.</i>
1145 quare sicut noxiam tante bonitatis	<i>eða fkal hun giallda gætzku fínnar þra þer.</i>	<i>fkal hun giallda gæzkv fínnar ok tyna</i>	<i>eda fkal hon giallda gíezku fínnar ok</i>
1146 tantique decoris gloriam amittit?”	<i>ok tyna þar þyrir dyrd fínnar þegrdar.</i>	<i>þar þyrir dyrd flíkrar þegrdzar</i>	<i>tyna þar þyrir dyrd þegdurdar fínnar.</i>
1147 Tali itaque tamque inopinata re	<i>Keisariinn undradi. er drotníng tok sua til</i>	<i>keisariinn vndradi er drotníngín tok</i>	<i>keis(arinn). undzadz er drottíngén</i>
1148 animo percussus Cesar obstupuit	<i>orða. ok ætladi íþyrftu. at hun</i>	<i>fvo til ordz ok ætladi þo at</i>	<i>tok fuo til ordz ok ellade at</i>
1149 cogitans in corde suo quod	<i>mundi harma aumleik sua þrídrar meyar.</i>	<i>hun mundi harma aumleik suo þrídrar</i>	<i>hon mundi harma aumleik fuo</i>
1150 clementie compassio ne hoc regina	<i>En ekki kom honum þat í hug. at hun</i>	<i>meyiar enn eigi kom honum þat j</i>	<i>þrídrar meyar. En eige kom honum</i>
1151 ageret et non amore atque sancte	<i>mundi þetta tala aþ aft heilagrar trúar.</i>	<i>hugh at hun mvndi mæla aþ aft</i>	<i>þat j hug at hon munde flíkt mæla aþ</i>
1152 fidei religione.		<i>heilagrar trúar</i>	<i>aft heilagrar trúar.</i>
1153	<i>þa mællti drotníng enn til keisaranf.</i>		
1154	<i>Slíkr er mátt ok ftyrkr ríkís yðuarf ok hín</i>		
1155	<i>dyrdlīga þrægð uelldíf yðuarf at þrongua</i>		
1156	<i>faklaufum ok draga til pínlá þíonostumenn</i>		
1157	<i>hínf eilípa konungs drottínf Jesu Kristí.</i>		
1158	<i>Keifarinn mællti. huat er drotníng. huat</i>		
1159	<i>hefir þu vid tekít uillu kríftinna manna ok</i>		
1160	<i>blíndat augu þín í heímíku þera.</i>		

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1161	en hafnat almatkum þór balldr ok freyju. ok		
1162	enmí godu Gefion. ok øðrum godum uórum		
1163	drotning fjarad. Sannlíga íatí ek almatkum		
1164	gudi mínum Jesu Krísto að öllu hárta ok þyrir		
1165	hans aft ok nafni. uil ek taka þíslir. ok dauda		
1166	þola. þu at engi er annarr guð en þaðir ok sonr		
1167	ok heilagr andi. einn í algerrí þrenningu þa er		
1168	lípuir ok ríkir vtan enda. þess ualldi lytr öll		
1169	þkepna. ok hræþaz ills mættir. hann þkapad		
1170	alla lutí að engu eþni. En þorr ok oðinn ok allir		
1171	gudar ok goð heidinna manna ero dióþlar ok		
1172	engu nyt nema til þess at brenna í eilífum		
1173	helutí þ elldi. ok allir þeir med þeim er þau		
1174	dyrka. en þau megu huarkí ser goττ gera		
1175	ne øðrum. En er keisarinn heyrði þessi hennar		
1176	ord. ok heyrði at hun laftaði goð hans		
1177	en	en þa er hann tok vandlíga at	En þa er hann tok uanlega at þkílla
1178	Sed cum diligenter agnovisset	þkílla at drotning var samteingd j	at drottingin uar samteingd j
1179	cum sancta virgine esse eam	þkírri tru þlíkri þem hun hafði	þvílíkre tru þem hon hafði.
1180	coniunctam,	auruínadiz hann þegar	auzuínadiz hann þegar
1181	desperatus de salute illius	at hun mvndi uílla apter þnua til	at hon mundi híalpaz mega ok uílla
1182	-	heidín þ fídar ok	apter þnu`a` til heidín þ fídar
1183	iussit abscidi mamillam	því baud hann ath þkera þkyllði að	ok þu baud hann at þkera þkyllði að
1184	eius.	þenne bríoþinn	þenne bríoþín
1185	Cumque sic inutiliter	ok þoat hun væri þvo meidd ok	ok þo at hon uere þuo meidd ok
1186	dehonestata fuisset et sancte	líotlíga leikín. þa let hun eigi að	líotlega leiken. þa let hon þo eigi að
1187	Trinitatis non desisteret gloriam	at helldr at bodaa dyrd heilagrar	at helldz að at boda dyrd heilagrar
1188	predicare iussit eam	þrenningar. baud kongr þa at hana	þrenningar. baud konungz þa at hana
1189	decollari.	þkyllði halþhoggva.	þkyllði halþ hoggva.
1191	Comperta namque regina	þa er drotning þpurdi þat	þa er drotting þpurdi þar
1192	mortis sue sententiam		
1193	commendare se studuit Christi	þal hun þík vndir bænr	þal hon þík a hendí hínne þelle mey
1194	famule beate Ecaterine, dicens:	þællar kateríne. sua mælandi.	katarína ok mællti þuo

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1195	“Ecce, sponsa Christi,	See nu <i>guds</i> brudr.	se nv gudf brvdr	Uertu nu gudf brudr
1196	sacris tuis orationibus faventibus	<i>þyrir</i> þinar bænr	<i>med</i> þinum bænum mer tæiandi	<i>med</i> þinum helgum þenum mer tenandi
1197	-			mífkunar af gudi.
1198	complevi quod iussisti.	<i>hefir</i> guð ueitt mer at standaz þíflr.	<i>hefi</i> ek gert þat er þv baudt mer	<i>hefe</i> ek gert þat er þu baut mer.
1199	Nunc autem obsecro ne desinas	Nu bið ek þik. at þu latir <i>eigi</i> af at	bið ek þik at þu latir <i>eigi</i> af ath	biðr ek at þu latir eí af at
1200	inchoata perficere,	-	pullgióra þat er þv <i>hefir</i> vpp hafit	pull gera þat er þu, <i>hefir</i> upp hafit .
1201	ora adtentius, ora	biðia guð mer mífkunnar. at hann	bið þu koft gæpliga bið þv af allri	bið þu koft gæpliga. bið þu af allre
1202	devotissime quod dignum faciat Deus	<i>vrðiz</i>	godþyfi þinni at gud latir þægilig’ a’	god þyfe þinne at gud latir
1203	desiderium nostrum ante conspectum		verda þyfi wora j auglíti	þægilega uerda ydra þyfe j auglíte
1204	desiderii sui		<i>dyrdar</i> fínnar	<i>dyrdar</i> fínnar
1205	et donet nobis gaudium quod	at ueíta mer þann þagnat. fem hann	<i>ok</i> geþi of þann þagnat er hann	<i>ok</i> geþe os . þann þognud er hann
1206	promittere dignatus est omnibus	<i>hefir</i> þyrir heitir þeim. fem	<i>hefir</i> þyrir buit þeim er	<i>hefir</i> þeim þyri buit er hanf
1207	querentibus misericordiam suam.”	leíta hans hialpar	leíta hanf mífkunnar	leíta <i>ok</i> hanf mífkunar <i>ok</i> <i>dyrdar</i> .
1208		<i>ok</i> iðraz fynda fínna.		
1209	Tunc beata martyra aperiens os suum	heilug <i>Katerina</i> hug<g>aði	Enn sæla mæx <i>katerina</i> tok þa at	hín sæla mæx <i>kat(erina)</i> tok þa at
1210	cepit consolari eam dicens:	<i>drotningu ok mælli</i> sua.	hugga <i>drotningu ok mælli</i> svo.	hugga <i>drotningu ok mælli</i> <i>fu</i>
1211	“Forti animo esto, ⁵⁹ domina, suspice	<i>vert</i> þu styrk j huginum <i>ok</i> lít <i>til</i>	<i>vertv</i> þru mín styrk j huginvm lít <i>til</i>	uertu styrk j huginum þ’ í num. lítu <i>til</i>
1212	celum ac precibus ne sinas pulsare	<i>himms</i> . lát <i>eigi</i> af at biðia <i>til</i> <i>guds</i>	<i>himinf</i> lat <i>eigi</i> af at biðia <i>til</i> gudf	<i>himinf ok</i> ‘lát’ eígi af at biðia <i>til</i> gudf
1213	tonantem, quoniam prope est	<i>þuiat</i> hann er nalægr ollum þeim er	<i>þuiat</i> hann er nalægr ollvm þeim er	<i>þuiat</i> hann er nalægð ollum þeim er
1214	Dominus omnibus expectantibus eum	<i>med</i> fannleik biðia hann mífkunnar.	<i>med</i> fannleik biðia hanf mífkunnar.	<i>hann</i> biðia mífkunar.
1215	in veritate.			
1216	Adhuc enim modicum	-	-	-
1217	quantulumcumque			
1218	iam coronata martyrii diademate	<i>mun ok</i> fíkamt at biða at þu munt	<i>mun</i> fíkamt at biða at þu mun	<i>mun</i> nu fíkamt at biði at þu munt b2at
1219	glorioso videbis creatorem tuum;	<i>koronut uera med</i> þíflarfígrí. <i>ok</i>	<i>koronut verda med</i> þíflar fígrí	<i>cozunud uerda med</i> þíflar fígrí.
1220	regem eternum, dominum lesum	<i>munt</i> þu þá ná at sea fíkapara þinn	<i>mantv</i> þa na at fía fíkapara þín <i>med</i>	<i>Munntu</i> þa fía fíkapara þinn
1221	Christum cum angelis et archangelis	<i>med</i> englum fínvm <i>ok</i> þíflaruóttvm	eínglum fínvm <i>ok</i> þíflarvóttvm	<i>med</i> eínglum fínvm <i>ok</i> þíflar uóttvm
1222	et sanctis martyribus in celesti gloria	fíkinanda j himinríkis dyrd. <i>med</i> þeim	fíkinandi j himinríki dyrd. <i>med</i> þeim	fíkinanda himinríki dyrd <i>med</i> þeim
1223	coruscantem, cum quibus sine fine	<i>munt</i> þu gleðiaz vm allar alldir.	<i>muntv</i> gleðiaz vm allar alldir.	<i>munntu</i> gleðiaz um allar alldir .
1224	gaudebis.			

⁵⁹ Jf: Tobias 5.13 og 7.20.

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1225	Perge tantum, beata,	-	-	-
1226	preparata tibi regna polorum.	þar nu þagnadarfjæl 1 guds þræði til	þar nu þagnadar fjæl til þyrir bvinþ	þar nu þagnadar fjæl til þyrir buinþ ríkiþ
1227		þyrirbuinþ ríkiþ þess er alldri uerðr	ríkiþ þess ríkiþ er eigi kan endir a	þess er alldri uerdz a endir .
1228		endir á.	verda.	
1229	Constans itaque regina effecta de	Drotning styrktiz vid þessi ord fjellar	drottning styrktiz miók vír ord	Drottning styrktiz miók uít þesse ozd
1230	Christi martyre dictis	Katerine.	fjellar katerine.	fjellar kater(ine)
1231	leta perrexit	ok þor þagnandi til þífla.	geck fídan þeginn til þíflar	ok geck fídan þeginn til þífla þyrir gudf
1232	et gladio percussa ad celestia regna	ok var fverði høggun. ok	ok var hun sverdi hauggunn ok	fakir ok uar fídan fverdi hogginn ok
1233	migravit	þor þíþan til himnriks þagnada	þor med þui líþlati til eilíþra þagnada.	þor med þui líþlati til eilíþra þagnada
1234	vicesima tertia die mensis	þíflartid hennar er á einum degi ok	þíflar tíð hennar er a einvm degi ok	þíflartid hennar er a einum `dage' ok
1235	novembris.	hínf heilaga Clementis þapua.	hínf helga clementis þapa.	hínf helga clemenþ þapa
1236	-	þra þozþriuf	vm þífl þorph(riþ)	-
1237	Igitur cum talia vidisset ille	Þortþriuf riddara þopðingi	Þa er þorphirius riddara þopðingi	Þa er þozþirius riddare þopðinge
1238	Porphyrius magister militum,		fa er þyr var neþndr heyrdi þessi	fa er þyz uar neþndz fþurde þessa
1239	cuius superius fecimus mentionem	fa er drotningu þapdi þylgt til	tíðendi ok drottningu þapdi þylgt til	tíðende fa er drottningo þapdi þylgt til
1240	qui quondam predictam reginam	myrkuaþtopunnar a þund fjellar	myrkua ftopunnar a þund fjellar	myrkuaþtopunar a þund fjellar
1241	nocte in carcerem duxerat ad	Katerine	katerine	katri(ne)
1242	visitandum Christi martyram,	fa þessi tíþmdi.		
1243	cum esset acrioris ingenii,	-	-	-
1244	immo quia Dominus in regno sue	-	þuiat hann <var> þyrir ætldr til	þuiat hann uar þyrir elladz til eilíþf
1245	illum preordinatum habebat,		eilíþf þagnadar	þagnadar .
1246	compunctus corde	ok komz miók vid 1 fínu hiarða	komz hann uít miók hiarða fínv	komz hann uít miók j fínu hiarða ok
1247	accensusque igne divino	lógandi aþ elldi gudligrar aftar.	ok logadi aþ elldi gudligrar aftar	logandi aþ allre gudlegri míldi ok aftar
1248	astitit ante Cesarem	hann gekk þyrir keisarann	geck þyrir kong þegar	ok geck hann þegar til konungf
1249	et constanti animo dixit ei:	ok mælti aþ miklu traufþi.	ok mællti med miklu traufþi.	ok mællti med miklu traufþi
1250	”Hactenus vestre glorie suppliciter	her til heþr ek þionat yduarrí tign	her til/heþr ek þionat ydarrí tignn.	her til heþe ek þionad ydare tign
1251	militavi, invictissime rex,	fem ek kunna.	fem ek heþi kunnat.	fem ek kunna
1252	nunc autem ortum est in animo meo	en nu er þat rað 1 hug mer komit.	nv er þat rað komit j hug mer.	nu er þat rað j hug mer
1253	consilium ut non iam terreno	at ek uil eigi lengr þiona	at ek uil eigi leingr þiona	at ek uil eige leingz þiona
1254	mortalique militem regi	íardlígum konungi ok daudlígum	íardlígum ok daudlígum kongi	íardlegum eda daudlegum konunge.
1255	sed	helldr uil ek heðan aþ þiona	helldr vil ek hedan j þra þiona	helldz uil ek hedan j þra þiona
1256	inmortali et celesti	odaudlígum konungi ok himneþkum	odaudlígum ok himneþkvm kongi.	odaudlegum ok himneþkum konunge
1257	domino Iesu Christo	drotni Jesu Kristo	iesu kristo	iesu kriste

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1258 -	<i>ok þetta rad uilia upp taka</i>	<i>ok þetta rad uilia upp taka</i>	<i>ok þetta rad uilia upp taka</i>
1259 cum aliis quibusdam CC	<i>med mer þau .cc. riddara er</i>	<i>þau tvau hundrvr riddara med mer er</i>	<i>þau .cc. riddara med mer er ek hepe</i>
1260 militibus qui hanc militiam	<i>ek hepur ftjornat. gírnaz þer sem ek aþ allri</i>	<i>ek hepi ftjornud gírnaz þer sem ek aþ</i>	<i>ftjornat gírnaz sem ek aþ allre</i>
1261 consequi cupiunt toto mentis	<i>aft at þiona drotni uórum Jesu Kristo ok</i>	<i>allri hugarínf aþt at</i>	<i>hugarínf aþt</i>
1262 amore.”	<i>goraz hans riddarar.</i>	<i>gíorazt hans riddarar .</i>	<i>geraz hanf riddarar.</i>
1263 Audiens hec Cesar	<i>Sem keisjarinn heyrði þessi orð.</i>	<i>keisarinn er hann heyrði þessi ord</i>	<i>En er keis(arinn) heyzde þesse ozd .</i>
1264 perterritus valde, titubans	<i>óτταδíz hann at Πορϕύριος ok</i>	<i>porphíri . óτταδíz at hann ok adrir</i>	<i>Porphírius . óτταδíz at hann ok adrir</i>
1265 quippe ne aliqua commotio	<i>hans riddarar mundi uilia draga ríkt</i>	<i>hanf riddarar mundi vilia rada ríki</i>	<i>hanf riddarar mundi uilia haþa ríke</i>
1266 contra eum fleret,	<i>undan honum.</i>	<i>vndan honum</i>	<i>undan honum</i>
1267 tamen, quia ille Porphyrius	<i>En þuiat hann var</i>	<i>ok þui at porphírius war</i>	<i>ok þuiat porphírius uar</i>
1268 inclitus erat	<i>agætr madr í hans hird.</i>	<i>agætr madr ok vínþell í hird kongf .</i>	<i>agætr madr ok uinþell í holl konungf</i>
1269 nec illum perdere volebat,	<i>þa uilldi hann eigi láta drepa hann.</i>	<i>þa uilldi hann eigi lata drepa hann .</i>	<i>þa uillde hann eige lata dzepa hann</i>
1270 convocavit ad se ipsos milites	<i>hellðr let hann kalla hann ok fueitunga</i>	<i>lætr hann kalla til sín ok talf víð fíg</i>	<i>ok lætr þegar kalla til talf uit fík</i>
1271 et cepit suadere illis	<i>hans til malf víð fík</i>	<i>fueitunga han<s> riddara þa er vndir</i>	<i>hann ok lætr þegar kalla til talf uit fík</i>
1272	<i>leynliga.</i>	<i>hann voru</i>	<i>hann ok lætr þegar kalla til talf uit fík</i>
1273 dicens:	<i>ok talar sua til þera.</i>	<i>tekr at telia þyrir þeim ok fegía svo</i>	<i>nu at telia þyrir þeim ok fegir suo.</i>
1274 “Quid mali passi estis, quid	<i>huat ílt hepur yðr hent. ok</i>	<i>huat ílt hepur ydr til handa borit</i>	<i>Huat ílt hepur ydz til handa bozit</i>
1275 detrimenti vel despectionis	<i>huern fkaða eða vanurdu</i>	<i>hvern fkaða eða hvería vanvirding</i>	<i>huoznn fkaða uanuirdingu</i>
1276 inique?	<i>haþit þer þengit.</i>	<i>haþit þer þengit.</i>	<i>haþe þerz þengit.</i>
1277 redite, prevaricatores, ad cor,	<i>heilir sua. látit aþ þalfígrí þyrir ætlan. Ok</i>	<i>Snuít í þra laga broti þui sem ydr hepur</i>	<i>fnuit í þra laga brote þui er ydz hepur</i>
1278 respiscite ab hac pessima	<i>fnuit í þra þui lagabroti. sem yðr hepur í hug</i>	<i>í hvgh komit at gera . látit aþ</i>	<i>í hug komit at gera látit aþ þese</i>
1279 intentione,	<i>komit.</i>	<i>þessi þerligri þyrir ætlan</i>	<i>þerlegrí þyrir ætlan</i>
1280 -	<i>at neíta almatkum goðum uórum. en</i>	-	-
1281	<i>trua a Kríft. þann er hengðr var á krossftre.</i>		
1282	<i>ok do þar. ok var þo aðr alla uega fúiuðr</i>		
1283	<i>ok barðr. Mikil þinn ero flíkt. Nu elft þer</i>		
1284	<i>ok dyrdkít þór ok apollo. en hirdit ekkí um</i>		
1285	<i>Kríft ok vm hindr vitan křiftinna manna. ok</i>		
1286	<i>vm þera tru ok uillur. Ok eþ þer gorit suo.</i>		
1287 consequimini nostre glorie	<i>þa fskulut þer haþua uara uínaτtu. ok þar</i>	<i>at þer megít audlaz wínaτtv vorrar</i>	<i>fuo at þerz megít audlaz uinaτu</i>
1288 premii dignitatem.”	<i>med fæmd ok ríki ok goð kuónþaung þyrir</i>	<i>dyrdar ok þíggia aþ off fæmd ok</i>	<i>uorar dyzdar ok þíggia at oss ombón</i>
1289	<i>þylgd truligrar þionofto.</i>	<i>avmbón truligrar þionofto.</i>	<i>ok trulegzar þionofto.</i>

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1290 -	πορτφίριος μάλτι. herra keifari <i>ſagdi hann.</i>	-	-
1291	Ατ engum kofti þáit þer off ſnuir þra		
1292	heilagr1 tru. ok aft almattigſ guds. þui		
1293	goð ydr ok dyrd þera ero engu nyt.		
1294	Keifarinn uilldi þa tala vid þa riddarana.		
1295	sua at πορτφίριος væri eig1 hia. ok hugdiz		
1296	mundo ſnuir þa hug hennar (sic! þera).		
1297 His auditis inclitus ille	en πορτφίριuſ	þegar er porphíriuſ víſſi hvat	þegar er πορφίριος uard uíſſ at
1298 Porphyrius		kongr taldi þyrir riddórvm hanſ .	konungz talde þyrir riddorum hanſ
1299 obiciens se conatui Cesaris taliter	gekk a tal þera	geck hann a taal þera ok flítr	þa gengz hann a tal þera ok flítr
1300 eius intercidit sermonem:	ok mælti sua.	rædv þera . suo mælandi	rædur þera ſuo mælandi.
1301			
1302 “Indiscretam quidem sapientiam			herza ſagde hann.
1303 vestram percogito, o rex,	Eighi giorit þer herra. ſkynſamlígha.	eígi gíorir ydr ſpeki nu ſkynſamlíga	Eígi gerir ydz ſpeke ſkynſamlega nu
1304 cum caput relinquitis et caudis	þer ſnuir hia hópdínu. en talit	þer ſnuir j hía hópdínv enn talit	þerz ſnuir j hía hópdínu en talit
1305 niteris loqui,	vid hina lægr1.	vít ena lægr1 límuna.	uit hínu lægze.
1306 ad me tuus sermo dirigitur,	-	-	-
1307 ego pro his omnibus reddo	Ek ſkal ſannlig ſuór ueíta	ek ſkal ſanlig ſvór veíta	Ek ſkal ſanlega ueíta ſuór
1308 vestre sapientie rationem,	þyrir alla off.	ſpeki ydvrrar1 þyrir alla þa	ydare ſpeke þyrir alla þa.
1309 cui Deo favente, se commendare	þui at med gudſ miſkunn uilia þer hlíta	þuiat med guds miſkvnn vilía þer	þuiat med gudſ miſkunn uilia þerz
1310 voluerunt.”	mínni þorſea.	allír hlíta mínni þor ſia.	hlyda mínne þor ſía.
1311 Ad hec Cesar	Keifarinn ſuarar	keisarinn ſv(aradi) porphírio	keis(arinn) ſuaradi πορφίριο
1312 stomachando proloquens:	med mikilli reidi.	med reidi mikillí.	med reidi mikille
1313 ”Non – inquit – caput illorum	Eigi ert þu hóput þera.	eigi ertu hóput þera ſem þv ſagdir	Eige ertu hóput þera ſem þu ſegir.
1314 sed perditio capitis tui nequissimi	helldr ert þu gáurtun þess ueſla	helldr ertv glóτón þess enſ verſta	helldz ertu glatan þess hínſ ueſta
1315 cunctorum illorum; cum eos	hópuðs ſem þu bert ertir.	hópuðſ er þv ber ertir.	hópuðſ er þu heþir ok ber ertir
1316 nequissimis seductionibus et	ok allra þera. ſem þu lokkar til med	ok allra þera er þu ſkylldar til med	ok allra þera er þu ſkylldir til med
1317 maleficiis perdere cogis gaudia	þlærd ſamlígvum þortólum at tyna	þlærdſamlígvum þortólum at tyna	þlærdſamlegum þortollum ok tyna
1318 nostre glorie rerum omnium	þógnudum uorrrar dyrdar. ok þar med ollu	þógnóðvm vorrrar dyrdar ok ollu	þagnade uozar dyzdar ok ollu
1319 facultatem	þui godu ſem þer eigir.	þui godu er þer eigut	þui godu er ‘þerz’ eigid.
1320 et pessime mortis adipisci	En taka 1 moti	enn taka j mot maklígan dom	En taka j mot hinn maklegazta dom
1321 sententiam.”	hinn uerſta dalígv dauða.	enſ herþiligſta dauda.	hínſ ueſta dauda.

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1322	Inter hec autem cogitans ne	Ok þui at keifarin hugfadi.	ok þui at hann hugfadi	Ok þuiat hann hugfadi
1323	dilatio inquisitionis eius	at eptir þeira dæmum mundi	þat at eptir þeira dæmum mundv	þat at eptir þeira dæmum mætte
1324	detrimentum populorum	margir fnuaz.	margir fnuaz	þleire fnuaz
1325	acquireret et plurimi eorum	eþ hann dueldi þeira drap.	eþ hann leti nockvt dvelia drap þeira	eþ hann dualldi nockut dauda þeira.
1326	provocarentur exemplo,			
1327	iussit	þui bauð hann.	þa baud hann aþ þvi	þa baud hann þegar
1328	eos extra civitatem	at portþirium ok alla hans fueit fkylldi	at þegar fkylldi þa leida ut or borginni	at þa fkyllde leida ut or borginne
1329	protrahi et	brott leida or borginni. ok	porphirium ok alla hanf fueit ok	porphirium ok alla hanf fueit ok
1330	sine aliqua miseratione puniri.	pina alla uega mifkunnarlauf	pina med ollu mifkunnar lauf	pina med ollu mifkunnar lauf
1331	-	ok sidan halshoggua	-	-
1332	Quod et factum est.	ok sua var gort.	suo war gert	fuo uar gert
1333	-	-	fem kongrinn baud.	fem konungzenn baud
1334	Et acceperunt martyrii palmam	Ok þor fu hin fæla fueit med þessum	þor porphirius ok .cc. riddara med	porphirium ok .cc. riddara med honum
1335	vicesima	piflarfigri gudil handa	honum til gudf med piflar figri .	gudil handa med piflar figri
1336	quarta die mensis novembris.	enn næfta dag eptir Clemens messu.	næfta dag eptir clemens messu	hinn næfta dag eptir clemens messo
1337	-	-	vm vid tal keis(ara) ok katerine	-
1338	His itaque pro sancte fidei	þat er þessi hin fæla fueit hapdi latit fit	Sidan er þessi enn fæla fueit hapdi	Sidan fem þesse hinn fæla fueit hapdi
1339	religione fideliter consumatis,	lip þyrir aft heilagrar þrenningar.	latit lip sit þyrir aft heilagrar tru	latit lip fit þyrir aft heilagrar truar
1340	iussit iniquus Cesar beatam	þa bauð fa hinn illi keifari at gudf	þa baud fa in illi keisari at gudf	þa baud fa hinn ille konungz at gudf
1341	martyram	piflaruott hina helgu mey katerinam	piflar vott heilaga mey katerinam	piflar uott heilaga mey kat(erina)
1342	ante suam presentiam adduci	fkylldi leida þyrir hans dómftol.	fkylldi leida þyrir hann	fkyllde leida þyrir hann.
1343	-	En hennar afþiona var biartari ok fkiætri	-	-
1344	-	en mannligr náttura mætti fkina med fuo		
1345	-	miklum blóma. ok bra ollum miok vid er		
1346	-	hana fáo. enn keifaranum meft. ok mæltu		
1347	-	margir sua. Sannliga er þat oprharmr. at		
1348	-	faklauf mæf fkal fuo hörmuliga þind vera.		
1349	-	ok boluut fe þau goð er flukt hlytz aþ. Ok		
1350	-	makara væri. at þau væri i elldi brend.		
1351	-	Aðrir mæltu sua. At vifju er hon ein aþ		
1352	-	goðunum helldr en maðr. at vænleik ok		
1353	-	vitró. ok krapti.		

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1355 -	En mikill þioldi manna mælti <i>sua</i> .	-	-
1356	Engi er slíkr guð sem guð <i>krístinna</i>		
1357	<i>manna</i> . <i>hanf</i> mætti <i>ok</i> milledi fígrar		
1358	alla luti. her <i>fegur þra</i> keisara		
1359 et multis modis vel argumentis se	Keisarinna þreiftaði á alla uega <i>med</i>	ftvndadi <i>hann</i> á <i>med</i> allri fínna	ftundadi <i>hann</i> á þat <i>med</i> allre fínne
1360 exacuens multisque seductionibus illius	allri fínna flægd <i>ok</i> fínild at fínua hug	fínild <i>ok</i> flægd at <i>hann</i> mætti fínua	fínild <i>ok</i> flægd at <i>hann</i> mætti fínua
1361 animum inclinare satagens, decertabat	fællar <i>Kateríne</i> til fámþykkj <i>vid</i> fik.	hug <i>hennar</i> til fámþykkj vít fik.	hug <i>henar</i> til fámþykkj <i>uit</i> <i>hann</i> .
1362 instantius.			
1363 Sed virgo Domini,	En guðf mæf ap mikilli mífkunn	en guðf mæf at mífkunn heilagf	En guðf mæf <i>med</i> mífkunn heilagf
1364 fixa in Christi gratia,	heilagf anda. <i>var</i> suo ftaudug sem	anda ftdug sem fa ftoipi er hvergi	anda <i>sem</i> fa ftope er <i>huerge</i> ma o2
1365 quasi columpna immobilis,	ftolpi fa er <i>huerge</i> ma or ftað hræra.	ma or ftað uikia eda hræra	fstað h2edaz
1366 cuncta sapientissime superabat	<i>ok</i> fígraði keisaran <i>med</i> mikilli fínild	sígradi kong j ollum þerra vit	fígzadi <i>konung</i> <i>med</i> miklu uíte j
1367	<i>ok</i> vítro. i ollum <i>vidrædum</i> þerra.	rædum <i>med</i> miklu uítri	ollum þerra <i>utrædum</i> .
1368 et ad supernam patriam	En þyftiz lítilla tliga	enn þyftiz lítilla tliga	En þyftiz
1369 pervenire		at gud leti <i>hana</i> nv koma	at gud lete <i>hana</i> koma nu
1370 humiliter gestiebat.	til hímnefkrar þagnaða.	til hímnefkrar þofriardar	til hímnefkrar þaradifar fælu.
1371 Cumque diu multumque illam	En er keisarinna hafði lengi <i>vid</i> <i>hana</i>	Ok þa er <i>hann</i> hafði leingi vit <i>hana</i>	<i>ok</i> þa er <i>hann</i> hafde leinge <i>uit</i> <i>hana</i>
1372 eloquendo protraheret multoque sudore	talat. <i>ok</i> þekk ekkí at gort.	talat <i>ok</i> <i>hann</i> þekk ekkí <i>med</i>	talad <i>ok</i> <i>hann</i> þekk ekkí <i>med</i>
1373 callide suaderet et ad desiderium sue		flæglígum þórtolum víkít <i>henne</i>	flælegum þórtolum uíkít <i>henne</i>
1374 nequitie flectere nequiret,	<i>ok</i> varð líofliga þþurftíginn.	eptir fínvm wílía	eptir fínvm uílía.
1375 desperatus in suo conamine	þa óruínadiz <i>hann</i> . at <i>hans</i>	tok <i>hann</i> at auruílnazt at han<s>	þa tok <i>hann</i> at aur uilí n'az at <i>hanf</i>
1376 de sancte martyris conversione,	koftgæþui gæti <i>henni</i> til fínf uílía	koftgæþi mvndi tía at mærinna	koft gæþi mætte tía suo at mærenn
1377	fínu.	mundi leiddrettazt	mude leidd rettaz
1378 tandem aliquando sententiam dedit ut	dæmði <i>hann</i> þa vm fíðir. at <i>hana</i>	baud <i>hann</i> þa vm síðir at <i>hana</i>	baud <i>hann</i> þa um fíðir at fkyllde
1379 virgo Domini gladio vitam finiret.	fkyllde fjuerdi hóggua.	fkyllde sverdi hoggua	fjuerdi hoggua.
1380 Lictores autem, ministri scelerum,	<i>ok</i> þa <i>var</i> hun or borginnu leidd eptir	<i>var</i> þa heilóg mæf leidd ut or	Uar þa heilog mæf leidd o2 bozginne
1381 illam accipientes eduxerunt extra	boði keisaranf i akuedinn ftað. at hun	<i>borginnu</i> eptir boði keisaran` s` ath	eptir boði keis(arans) til þess at hon
1382 civitatem ut iussa Cesaris adimplerent.	letí þar líþ fítt.	hun letí líþ fítt j akvednum ftað	letí líþ fítt j akuednum ftað
1383 -	Ap felli <i>katerina</i>	-	-
1384 Videntes autem populi quod duceretur,	þa er heilog guðf mæf <i>Katerina</i> <i>var</i>	<i>ok</i> þa er lydnir fa at hvn <i>var</i> til	<i>ok</i> þa er lydenn fa at hon <i>uar</i> til
1385 commoti	til drapf leidd at afianda ollum lyð.	drapf leidd	drapf leidd
1386 sunt omnes viri atque mulieres et fletu	gretu <i>hana</i> bæði karlar <i>ok</i> konur <i>med</i>	gretv <i>hana</i> bæði kallar <i>ok</i> konvr	gretu <i>hana</i> bæde kallar <i>ok</i> konur <i>med</i>
1387 largissimo super eam plorabant.	míklum <i>harmu</i> .	<i>med</i> æfílígum <i>harme</i>	æfelegum <i>gratte</i> .

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1388 -	-	Bæn kateríne v(irginis).	-
1389 Igitur dum	Ok er	Sídan er	Ok <i>fu</i> o fem
1390 venissent ad locum in quo decollanda	hun kom <i>til þess</i> ftadar er hana	en fæla katerína kom <i>til þess</i> ftadar	hín fæla mēr kat(erina) kom <i>til þess</i> .
1391 erat,	fkylldi hōggua.	er hana fkylldi hauggua.	ftadar hana fkylldi huoggua.
1392 rogavit spiculatores	bað hun	þa bad hun þann mann er <i>til war</i>	þa bad hon þann er <i>til uar</i> etladz at
1393		ætldr at veíta henne líplæt	ueíta henne lípřion
1394 quo licentiam orandi acciperet.	fer orlóþf at biðiaz þyrir	at hun næði at biðía þyrir	at hon beíði hann at biðía þyrir fer.
1395 Illi autem peruerunt illius sancto	ok þekk þat.	ok hann let þat eptir hennar heilagri	ok hann let þat eptir henar þyfe
1396 desiderio.		þyfi	heilagri
1397 Accepta itaque facultate, sanctissima	þa þell hun aa kne ok helz hōndum <i>til</i>	ok at þeingnv þæri tilbænar þa helldz	ok at þengnu ozloþe þell hon <i>til</i>
1398 virgo expandit manus suas ad celum	hímmz	en helgazta mæz hondvm <i>til</i> hímiñf	þenar ok fídan hell hun helgazta mēr
1399			katarína hondum <i>til</i> hímiñf
1400			ok mællti
1401 et his verbis Dominum exorare cepit:	ok bað <i>til</i> guðf med þessum orðum.	ok bad <i>til</i> guds med þessum ordum	ok bad <i>til</i> gudf med þessum ozdum.
1402 “Domine – inquit – Iesu Christe,	drottinn Jesu Kríste.	Drottínn iesu kríste	Drottíni iesu kríste. fkapare hímiñf
1403 creator celorum et angelorum,	fkaparí hímmz ok íardar.	fkaparí hímma ok eíngla	ok járdar ok eíngla ok allra hluta
1404 qui humano generi condolens	er mífkunná uíldzr ollu mannkyni.	er mífkvnná víldzr mann kynínv	ok uítríz at híalpa mannkyneno
1405 ut eum de laqueo Satane eriperes	ok letz þer foma at koma aþ	ok letz þer foma ath koma aþ	ok letz þer foma at koma aþ
1406 de celis venire dignatus es	hímmum. <i>til þess</i> at þu leystir	hímmum ath þv leystir	hímmum ok þu leystir
1407	mannkynit or fnorum þíandanf.	þat or fnavrum þíandanf	oss. oz fnozumi þíandanf
1408 servile corpus assumere,	ok uírdíz upp at taka þrælfíghan	vírdízt wpp ath taka þrælfíghan	ok uírtíz upp at taka mannlegan
1409	líkam.	líkam	líkama
1410 crucem subire	ok láta þík aa krofff negla.	ok læta þík aa krofff negla	ok læta þíg a kross negla
1411 et mortis gustare amaritudinem,	ok uíldzr bergía aa beífkum dauða.	ok bergía beífkvmm dauda	ok bería beífkum dauda.
1412 exaudi me famulam tuam orantem et	Heyr þu mík. ambátt þína. <i>til</i> þín	heyrdi mík ambátt þína <i>til</i> þín	heyz þu mík ambátt þína <i>til</i> þín
1413 ad te clamantem	kallandi	kallandi	kallandi
1414 et de tua misericordia nimium	ok þínni mífkunn treyftandi.	ok þínni mífkun treyftandi	ok þínni mífkunn treystandi.
1415 presumentem,			
1416 ut animam meam suscipiant sancti	at englar þínir takí fal mína. ok leíði	ath eínglar þínir takí ónd mína ok	at eínglar þínir takí ond mína ok
1417 angeli tui et educant in requiem	<i>til</i> eilþrar huíldar. er þu heþir þyrir	leíði <i>til</i> heílagrar huíldar er þu heþir	leíði <i>til</i> eilþrar huíldar þeiza er þu
1418 sanctam quam preparasti omnibus	burt ollum þeímm. er þítte naþn eífka.	þyrir burz þeímm er þítte naþn eífka.	heþir þyrir burz þeímm er þíg eífkar.
1419 diligentibus nomen tuum.			

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1420	Interea et hoc peto, domine Deus,	þess bíð ek þík <i>drottinn</i> minn at uel	þessi bíð ek þík <i>drottín</i> minn at	þess bíð ek þík <i>ok drottinn</i> at allir uel
1421	ut omnes fideles qui in sancti	<i>rett</i> <i>truadir</i> menn þeir er til <i>dyrdar</i>	allir wel <i>truadir</i> menn þeir er <i>dyrdar</i>	<i>truadir</i> menn þeir er til <i>dyrdar</i> nafn
1422	nominis tui honorem et gloriam	þín þ nafn þækia mítt <i>arnadarord. med</i>	heilag þ nafn þín þækia mítt <i>arnadar</i>	þín þækia mítt <i>arnadar</i> ozd er <i>med</i>
1423	nostram quesierint patrocinia de	<i>huerigr</i> bæn er þeir kalla til þín. heyr	ord med <i>hverigr</i> bæn þeim þeir kalla	<i>lítilegti</i> kalla til þín. heyrdu þeir
1424	quacumque petitione clamaverint	þu rodd þeir. <i>ok</i> hialp þeim at eilípu.	til þín heyrdu þeirra rudd <i>ok</i> hialp	rodd <i>ok</i> hialp þeim at eilípu þu
1425	ad te exaudi vocem illorum et esto	þu <i>er</i> gud <i>drottinn</i> blezadr vm	þeim ath eilípu þu <i>er</i> gud	<i>er</i> gud <i>drottinn</i> b< >ezadz um
1426	eis sanctum auxilium in perpetuum,	allar alldir.	<i>drottín</i> blezadr wm allar alldir	allar alldir.
1427	quoniam tu es dominus Deus			
1428	benedictus in secula seculorum.”			
1429	Cumque finisset orationem, vox de	En þa er hun hafði bæn lokit. kom rødd	en þa er hun hafði lokit bæn þinne	En þa <i>hon</i> hafði lokit þen þinne. kom
1430	celo facta est	aþ himni	kom rødd aþ himni	rodd aþ himne
1431	ad eam dicens:	<i>ok sua</i> mælandi til <i>hennar</i> .	mælandi til h<e>nnar	<i>þuo</i> mælande til <i>henar</i>
1432	”Exaudita est oratio tua, veni virgo	Blezut <i>er</i> þu hin <i>helgazta mæ</i>	heyrd er bæn þín kom þv <i>enn</i>	heyrd er þen þín hin <i>helgazta mæ</i> <i>ok</i>
1433	gloriosa, veni sanctissima virgo,	<i>Katerina. ok</i> heyrþar <i>ero</i> bænir þínar.	<i>helgazta mæ</i>	kom þu
1434		kom		
1435	accipe premium certaminis tui	nu <i>ok</i> tak ombun þyrir þrautir þínar	tak. nv aumbvn	nu <i>ok</i> tak aumbon
1436	inter choros angelorum,	1 millu heilagra <i>kuenna</i> .	millum heilagra <i>eíngla</i>	1 mille heilagra <i>eíngla</i> .
1437	quoniam ecce adsunt prestolantes	þu <i>er</i> konungr <i>konunga med</i> allri	þu <i>er</i> se herna þeir eru <i>komnir ok</i>	þu at her mattu <i>þía</i> þa at þeir eru
1438	adventum tuum.”	<i>hmmrkis</i> hird. bíðr buinn þinnar þar	bíða bunir þinnar til <i>kvomv</i>	<i>komnir ok</i> bíða þín bunir <i>ok</i> þinnar
1439		kuámu.		komu.
1440	-	þra þu er þel <i>katerina</i> <uar> half hogin	andlat þællar <i>katerine</i> meyar	-
1441	Hoc cum audisset beata Ecaterina,	þa er hin þæla mæ <i>katerina</i> heyrði	þa er en þæla <i>katerina</i> heyrði	þa er hin þæla mæ <i>kat(erina)</i> heyrð<e>
1442	leta effecta de celesti promissione,	þetta reif <i>hon</i> upp aþ bæninni <i>hardla</i>	þetta reif hun vpp aþ bæninni <i>hardla</i>	þetta reif <i>hon</i> upp aþ þen þinne <i>hardla</i>
1443	surrexit ab oratione.	þeginn aþ guðligu þyrir heití.	þeginn aþ himneþku þyrir heití.	þeginn aþ himneþku þyrir heite.
1444	Satellites autem accipientes illam	<i>ok var</i> þípan högginn bodi	Sídan var hun haugguin eptir bodi	Sídan <i>uar</i> <i>hon</i> hogguinn
1445	secundum Cesaris iussionem	<i>keisara</i> a þímta <i>ok .xx. ta</i> degi	<i>keisaran</i> þímta dagh <i>ok</i> <i>tuettvgv</i>	<i>hinn .ii. dag ok .xx.</i>
1446	decollaverunt eam vicesima quinta	<i>nouembris</i> manadar. þat er tueim	<i>nouembrif</i> manadar þat er tveim	<i>nouembris</i> madadar þat er tue< >m
1447	die mensis novembris.	nóttum eptir <i>Clemen</i> þ messo.	nóttum eptir <i>clemen</i> þ meþfv.	nóttum eptir <i>clemens</i> messo.
1448	-	Ok þegar þlaut míolk or þárum <i>hennar</i>	þegar þlaut míolk or þári <i>hennar</i>	þegar þlaut míó< >k oz þaríno
1449		1 þfad bløðf til uítnif	gnogliga 1 þfad bløðf til uítnif	1 þfad bløðf eínf til uítnif
1450		þkírlíþif <i>hennar</i> en til loþf <i>ok dyrdar</i>	þkírlíþif h<en>nar <i>ok</i> loþf <i>ok dyrdar</i>	þkírlíþif <i>henar ok</i> til loþf <i>ok dyrdar</i>
1451		<i>almatkum</i> guði. Ok <i>raþn</i> kiótt þem	<i>almatkvm</i> guði.	<i>almatkum</i> guði.
1452		<i>hennar</i> <i>helgazta</i> önd <i>var</i> víd þkílin.		

KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1453 -	<i>toko englar guds líkam hennar.</i>	Eínglar gudʒ tokv líkama þessa	Eínglar gudʒ toku líkam þessar hinar
1454	<i>ok pluttu a þíall</i>	dyrliga píʒlar votz ok pluttv a þíall	dyzlega píʒlar uottz ok plutu a þíall
1455	<i>þat er sýna heitir. þar lætr gud</i>	þat er sýna heitir þar lætr gud	þat er sýna heitir. þar lætr gud
1456	<i>geraz otalligar iarteinir þyrir</i>	gíorazt otalligar iarteinir þyrir	uerda otallegar jarsteingnir þyzir henar
1457	<i>hennar uerdleika</i>	hennar verdleika.	uerdleika.
1458 -	<i>verða þar diðpuloðir heilir. hrumir</i>	-	-
1459	<i>ok haltir ganga. líkþráir hreinfaz. blindir</i>		
1460	<i>þia. dauþir heyra. en dauðir líþna.</i>		
1461 -	<i>Vpp or leiði hennar sprettr viðsmíorʒ</i>	Wíðsmíorʒ brunnr sprettr vpp or	Uíðsmírʒ b2unndz sprettr up oz leiði
1462	<i>brunnr þa er alldri þrotnar. ero þar aþ</i>	leiði hennar þa er alldri þotnar	henar þa er alldz1 þotnar ero ok þar aþ
1463	<i>smurðir líkamir sýkra manna. þeira er</i>	ero þar aþ smurdir lík amir sýkra	smurdir líkamir sýkra manna þeiza er
1464	<i>þadan þlytia þagnat sýkrar heilfu. sem</i>	mana þeiza er þadan þlytia	þagnat þlyiat þagnadar ok þull sýlu ok
1465	<i>huert kann ser at æþkia.</i>	þagnat sýkrar heilfo sem þeir	sýkrar heilfu sem þeiz kuno ser at
1466		<i>kvinnv ser æþkia .</i>	beida
1467 -	<i>Ok er þar en mefti bænaþaðr. Ok enginn</i>	-	þuiat þar þengu allir bot sýnna meina
1468	<i>kom þar sua heilfulauff. at eigi þengi</i>		huad sem at meine uar .
1469	<i>bot allra meina. þer sem þangat sotta</i>		
1470	<i>med rettri tru ok sannri aft ok uon sinnar</i>		
1471	<i>heilfu.</i>		
1472 -	<i>Aþ Athanafius</i>	// ca[prɛvlvm]	
1473 Finito autem illius sanctissimo	<i>Eptir hit helga líplat jællar kateríne. ok</i>	Eptir et helgazta líplat hennar ok	Eptir hit heilgazta líplat henar ok
1474 certamine in fides sancte Trinitatis	<i>þær þrautir er hun haþdi þolat.</i>	þær þrautir er hun þoldi	þratir þer er hon þoldi
1475 et christiane religionis amore,	<i>þyrir aft ok tru heilagrar þrenningar.</i>	þ tru heilagrar þrenningar	þtru heilagzar þrenningar.
1476 ego Anastasius scriptor, cum essem	<i>tok ek sǵaði Athanafius</i>	tok ek a`ta`nafius þar er ek haþda	tok ek sǵgir Athanafius þar er ek
1477 famulus ipsius martyris et virginis	<i>at ríta píʒlar sǵogu minnar þru sǵankte</i>	verit þionoftrv madr heilagrar	haþdi uerit þionuftrv madr hinnar
1478 domine mee Ecaterine, hanc	<i>Kateríne. þui at ek var hennar þionoftrv</i>	meiyar. þru minnar kateríne at ríta	heilguftu meiyar kataríne at rítta
1479 passionem seriatim cum omni	<i>madr þra upphapui</i>	píʒlar sǵogv hennar þra upphapui ok	píʒlar sǵogu henar ok þrottrv þer er hun
1480 diligentia scribere curavi	<i>`ok` til enda. henni til tignar.</i>	til enda henne til tignar	þolldi þyrir gudʒ naþne þra upphape ok
1481 ad honorem illius sanctissime et	<i>rettr truundum mounum til minniʒ ok</i>	rettrv`o`dum monnum til vítníʒ	til enda henne til tignar en
1482 posterorum fidelium salutem.	<i>nytfemdar.</i>	minniʒ ok nytfermdar	rettruudum monnum til miʒkunar ok
1483			nytfemdar

	KATARINA – Latin	AM 233a folio	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo
1484	-	-	-	ῥῡατ οταλλεγαρ ιαρτεϊγνιρ ue`i`ti
1485				hon eptir anlat fitt j ymfum
1486				londum þo at ek hafe eigi diozþung
1487				til nea reði þer at fkríþa þyrir þa
1488				þreði minne.
1489	-	Veítu gud offf ſyndalauſn þyrir bæni ok verðleika fællar Katerine ok geþu	veítu gvd offf ſynda lauſn þyrir verðleika fællar katerine ok geþu	Nu ueite oss gud ſynda lauſn þyrir
1490		off eilíþan þagnat med ſer ok ſinum	eilíþan þognud med ser ok ſinum	uerðleika hinar fællu .katerina ok
1491		helgum mōnnum.	helgum monnumm.	geþe oss eilíþan þognud med ſer ok
1492				ſínu, heilgum monnum .
1493	Hanc itaque passionem greco fame			
1494	scriptam a prephato Anastasio variis			
1495	translatoribus postmodum constat esse			
1496	vitiatam adeo ut legi in cetu fidelium			
1497	minime possit. Quam passionem ego			
1498	Petrus fidelium patrum devotione			
1499	compulsus atque amore ipsius			
1500	sanctissime martyris de inepto fame			
1501	elevans, magis sensum quam verba			
1502	sequens, incomposita resecans et			
1503	necessaria addens plenissime latinis			
1504	auribus tradere curavi ad laudem et			
1505	gloriam domini nostri Iesu Christi,			
1506	qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et	þa er líþu ok ríku vm allar alldir	qui úíuít et regnat deus per	qui vivit et regnat per omnia
1507	regnat Deus per omnia secula seculorum.	verallda.	omnia secula seculorum	secula seculorum
1508	Amen.	Amen.	amen .	A m e n

Cecíliu saga

CECILIA – Latin	Stock.perg. 2 folio (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
<p>1 Huius vocem audiens sancta Caecilia, virgo 2 clarissima, absconditum semper evangelium 3 Christi gerebat in pectore suo et non diebus, non 4 noctibus a colloquiis divinis et oratione cessabat. 5 - 6</p>	<p>Cecilia enn gaupgafta mæf heyrði gudfríallz bodozd 1 b2iofti ser ok let alldri a [a: -] millum verða gudlgra ritninga ok heilagra bæna nætr ok daga</p>	<p>CECILIE hín gaupgafta mæf hírti gudfríeþlf o2d j b2<i>ofti fer ok let alldri a mille uerða gudlgra hluta ok bæna heilagra nætr ok daga</p>
<p>7 F1. Caecilia vero subtus ad carnem cilicio 8 induta, desuper auro textis vestibus tegebatur.⁶⁰ 9 Haec Valerianum quemdam iuvenem habebat 10 sponsum; 11 qui iuvenis in amorem virginis perurgens 12 animum, diem constituit nuptiarum.</p>	<p>harklæði haþði hun néft ser þata. En þæ vm vtan gullbuin klæði þyrir manna avgvm.</p> <p>Ungvm manni var hun vid [b: -] þauftnud . þeim er valerianus het ok var a kvedit á [a: -] brvðlaupf fteþvn .</p>	<p>uar hun a þenum ok helltí ut morgum tarum þyrir gud<s> naþní. har klæði haþði hon néft fte<r> þata . en þar uar um utan gulleg klæði þyrir manna augum .</p> <p>þuþtud uar hon ungum manne þeim er . Valíríanus het ok uar kuedit a b2ullaupf temdnu .</p>
<p>13 <i>F1 Caecilia vero subtus ....</i> 14 Parentum enim tanta vis et sponsi circa illam erat 15 exaestuans, ut non posset amorem sui cordis 16 ostendere, et quod solum Christum diligeret 17 indiciis evidentibus aperire nolebat.</p>	<p>en fuo mikít var ríki þrænda hennar víf hana ok þeftar manz. ath hun treyftiz eigi berluga ath fyna aþt hiarfa fínv . þa er hvn vnni kriþte.</p>	<p>en fuo uar mikít ríkileþtí þrænda henar uit hana ok þeftar manz henar at hon treyftiz eigi berum o2dum uit hann at mæla þyrir aþt hiarfa fínf þuiat hon uilldi criste einum unna</p>
<p>18 F2. Et biduanis ac triduanis ieiuniis orans, 19 commendabat Domino quod timebat. 20 -</p>	<p>þerdægrur ok vjdægrur þaftaði hun ok þal gudi a hendí</p>	<p>þerdæg2o2 ok fexdæg2o2 þaftaði hun ok þal gudi a hendí</p>
<p>21 22 F3. Invitabat angelos precibus et lacrimis 23 interpellabat apostolos, et sancta omnia 24 Christo famulantia exorabat ut suis etiam eam 25 deprecationibus adiuverent; suam Domino 26 pudicitiam commendabat.</p>	<p>þat er hvn ugdí at fírlíþi hennar myndi faurgaz hun kalladí a helga eíngla j bænvum fínvum ok bad postola med tarum ok het a alla helga menn gudf ath þeir dygdí henni j fínvum bænvum ok gerdí þægílgan gudi meýdom hennar</p>	<p>hug fínn hiarþta þuiat hon meídí líkama fínn j morgum meínþtum en hon kalladí a eíngla gudf j þenum fínum ok bad postola gudf med tarum ok het a alla helga menn at henne arnadí j þenum fínum at gud heý2de þenir henar.</p>

⁶⁰ Denne passasjen bygger antagelig på en passasje i *Det Gamle Testamentet*: Judith 8:6: “et habens super lumbos suos cilicium ieiunabat omnibus diebus vitae suae praeter sabbata et neomenia et festa domus Israhel”, og dette motivet er nok brukt symbolsk her, for å understreke helgenens ikonstatus (sammen med andre motiver). Denne beskrivelsen forblir da også relativt uendret gjennom de ulike resensjonene av denne legenden. Her heter det: “Caecilia vero subtus ad carnem cilicio induta.” I Jacobus De Voragine *Legenda Aurea*: “illa subtus ad carnem cilicio erat induta.” Og i den kortere resensjonen heter det, jf. Sherry L. Reames (MP 87 [1990], p. 357): “subtus a carne cilicio induta erat.” Se også Salme 34.13 (*Vulgata*): “ego autem cum infirmarer ab eis induebar cilicio humiliabam in ieiunio animam meam et oratio mea ad sinum meum revertetur”.

CECILIA – Latin	Stock.perg. 2 folio (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
27 Quid multa? Venit dies in quo thalamus	En er at brudlaupf fterþnu kom ok þengit war at þiolmenn	En er bnullaupf fterþna kom ok uar þengit at
28 collocatus est et cantantibus organis ⁶¹	miklu. þa var gledi mikill aþ alþydu .	mannbodi miklu ok uar þar gledi mikill aþ alþydu.
29 illa in corde suo soli Domino decantabat dicens:	En hín [b: -] helgha cecilia faung loþ einum gudi iharta	En Cecilia faung loþ gudi ok mælti
30	fínu ok mælti	
31 “Fiat cor meum et corpus meum immaculatum	verdi ofaugat harta mitt ok líkamí at eigi fkomumz ek	uerdi ofau<r>gat harta mítt ok líkame suo at
32 ut non confundar.” ⁶²		eigi fkomumz ek at fnua ranglatum aretta gottu.
33 F2. Et biduanis ac		
34 F3. Invitabat angelos precibus et lacrimis		
35 Sed eum haec agerentur, venit nox, in qua	En er þau voru leidd í eina fæng bædi [a: -] þa mælti	En er þau uoro leidd j eina fæng bædi. þa mælti
36 suscepit una cum Valeriano sponso suo cubiculi	cecilia aa þessa lund	Cecília suo
37 secreta silentia et ita eum alloquitur:		
38 “O dulcissime atque amantissime iuvenis,	þu enn ynmiligfti dreingr.	þu hinn ínnelegazti dzeíndz [sic! dreínggr]
39 est mysterium quod tibi confitear,	hlutr er fa einn er ek vil [b: fkal] fegia þer	hlutr er fa einn leyndz er ek uil fegia þer
40 si modo tu iuratus asseras tota te illud	eþ þu heitr at leyna medan ek vil at þv leynir	eþ þu heítr at leyna medan ek uil
41 observantia custodire.”		
42 Iurat Valerianus sponsus se illud nulla prodere	Walerianus for at hann mundi leyna	Valíríanuþ for at hann fkyllði leyna
43 ratione, nulla necessitate detegere.	ok lata þyrir aunga nauðfyn upp koma .	ok lata eigi þyrir aungua nauðfyn upp koma .
44 Tunc illa ait: “Angelum Dei habeo amatorem	En heilaga cecilia mælti. Eíngill gudf er unnandi mínna fa	þa mælti Cecilia eíngill gudf er unnandi mínna fa
45 qui nimio zelo corpus meum custodit;	er med miklu vandlæti geymir [b: vardveitr] líkama mínna	er med miklu uandlæti uardueítir líkama mínna.
46 hic si vel leviter senserit quod tu me polluto	ok eþ hann þínnr at þu tekr aa mer med ohreínni	En er hann þínnr at þu tekr a mer med ohzeínne
47 amore contingas, statim suum furorem circa te	ast. þa man hann þegar reidaz þer ok mantu tyna þegrð	aft þa mun hann þegar reidaz þer ok muntu þegar
48 exagitat et amittis florem tuae gratissimae	aþku þínnar.	tyna þegðz eþkv þínnar .
49 iuventutis.		
50 Si autem cognoverit quod me sincero et	En eþ hann þínnr at þu elskar mik hreínni aþt ok	En eþ hann kennir at þu elskar míg hreínne aþt ok
51 immaculato amore diliges et virginitatem meam	vardveitur meydóm mínna ofpílltan . þa man hann	uardueítir meydóm mínna ofpílltann þa mun hann
52 integram illibatamque custodias, ita te quoque	elþka þíg fem míg ok fyna þer mífkunn fína.	elþka þíg fem míg ok fyna þer myfkunn fína.
53 diligit, sicut et me, et ostendit tibi gratiam		
54 suam.”		
55 Tunc Valerianus nutu Dei timore correptus ait:	Valerianus fuaradi	Ualíríanus S(uaradi) ⁶³

⁶¹ Betydningen av dette ordet er omstridt, og kan diskuteres også i denne legenden. Se Peter Williams: “The meaning of *organum*: some case studies” i *Plainsong and Medieval Music*, 10, 2, ss. 103–120, 2001 Cambridge University Press, for en nærmere diskusjon rundt dette.

⁶² Jf. salme 118:80 i *Det romerske Psalteret*: “*fiat cor meum immaculatum in tuis iustificationibus ut non confundar*”.

⁶³ Jeg har her og ellers i teksten valgt å skrive ut suspensjonen **.s.** som ’s(uaradi)’, heller enn ’s(agdi)’. Dette er fordi AM 235 folio. i tilsvarende posisjoner har suspensjonen **.su.**

CECILIA – Latin	Stock.perg. 2 folio (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
56 “Si vis ut vere credam sermonibus tuis, ostende 57 mihi ipsum angelum; et si probavero quod vere 58 angelus Dei sit, faciam quae hortaris.	Eþ þv vill at ek <i>trua</i> maalum þinum þa fyn þv mer unnanda þinn . ok mun ek giora fem þu [b: ek] giorir [b: beidir] eþ ek reyni at þat er <i>guds</i> eingill .	eþ þu uillt at ek <i>trua</i> malum þinum þa fynd þv mer unnanda þinn ok mun ek <i>gera</i> fem þu beidir eþ ek reyne at <i>hann</i> er gudf eingill .
59 Si autem virum alterum diligis, et te et illum gladio 60 feriam.”	Enn eþ þu elskar annan mann . þa man [b: mvn] ek glata bædi þer ok honum.	En eþ þu elskar annann mann þa mon ek bædi glata þer ok honum .
61 Tunc beata Caecilia dicit ei: “Si consiliis meis 62 promittas te acquiescere 63 et permittas te purificari fonte perenni et credas 64 unum Deum esse in caelis vivum et verum, poteris 65 eum videre.”	Enn heilaga. cecilia <i>þuaradi</i> . Eþ þu villt hlyda raði mino ok hreinþazt j eilþum þkinnar brunni ok <i>trua</i> a einn gud [b: gud einn] lþanda a himnum þa mattu þia eingilinn	Eþ þu uillt hlyda radum minum quad C(ecilia) ok hreinþaz j eilþum þzunne ok <i>trua</i> a einn gud lþanda a himnum þa muntu þia eingil gudf
66 Dicit ei Valerianus: “Et quis erit qui me purificet 67 ut ego angelum videam?”	Valerianus mælti ok [a: -] spurdi huert hann mætti svo hreinþa at hann mætti sia eingil <i>guds</i> .	V(alirianus) þpurdi huer hann mætti svo at hann þeiri eingil gudf
68 Respondit ei Caecilia: “Est senior qui novit 69 purificare homines ut mereantur videre angelum.”	Cecilia <i>þv(aradi)</i> . her [a: -] er einn gamall madr er svo kann hreinþa at menn megj þia eingla .	C(ecilia) s(uaradi) þat er einn gamall madr at suo kann hreinþa at menn þia eingla .
70 Dicit ei Valerianus: “Et ego ubi hunc senem 71 requiram?”	Valerianus þpurdi hvar þa væri enn gamli madr	hvar er þa hinn gamli madr quad V(alirianus)
72 Respondit ei Caecilia: “Vade in tertium miliarium 73 ab urbe, via quae Appia nuncupatur, illic invenies 74 pauperes a transeuntibus auxilium petentes. De his 75 enim mihi semper cura fuit et optime huius mei 76 secreti sunt conscii.	Enn heilaga cecilia <i>þv(aradi)</i> ok bad hann þara þriar milor þra romaborg a gotv þa er appia heitir ok mantv [b: muntu] þar þinna þagdi [b: þegir] hun volada menn þa er ek heþi þædda ok víta munu deili a þessum manni.	C(ecilia) bad hann þara .ííí. miloz þra roma borg a gottu þa er apia heitir ok montu þar þinna uolada menn þa er ek heþi þædda ok deili uita a honum þeim þkalltu bera kuediu
77 Hos tu dum videris, dabis eis benedictionem meam 78 dicens: “Caecilia me misit ad vos ut ostendatis 79 mihi sanctum senem Urbanum, quoniam ad ipsum 80 habeo eius mandata secreta quae perferam.”	þeim þkalltv bera kuediu mína ok þegia at cecilia haþi [b: heþir] þendan þik ok at [b: -] þeir þyni þer urbanum byskup ok at [b: -] þv eigir erende vít hann .	þeim þkalltu bera kuediu mína ok þegia at ek heþe þenndann þig ok at þeiz þyne þer . Urbanum byþkup ok at þu eigir þkylt mal uit hann .
81 82 Hunc tu dum videris, indica ei omnia verba mea. 83	Enn er þu [b: -] þinnr hann. þa þeg þu honum oll vidr mæli ockur	en þa er þu þinnr hann þeg þu honum uidz mæli okkr oll
84 Et dum te purificaverit, induet te vestibus novis et 85 candidis cum quibus mox ut ingressus fueris istum 86 cubiculum, videbis angelum sanctum etiam tui 87 amatorem effectum et omnia quae ab eo 88 poposceris impetrabis.”	ok er hann heþir þkirdan þik. þa man hann þkryda þik huítvm klædvum nyíum ok er þv kemr med þeim bvningi j þenna kleþa þa muntv [b: máttu] þia helgan eingil vnnanda mínn ok hann man [b: man hann] veita þer alt þat er þv bidr [b: beidir] hann	en er hann heþir hzeínadan þig þa muntu þkryda þig huítvm klædum nyíum en er þu kemr med þeim buni<n>ge hingat þa muntu þia helgan eingil unnanda þinn ok mun hann ueita þer allt þat er þu bídz hann

CECILIA – Latin	Stock.perg. 2 folio (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
89 Tunc Valerianus perrexit et secundum ea signa 90 quae acceperat invenit sanctum Urbanum, qui iam 91 bis confessor factus inter sepulchra mortuoum 92 latebat. 93	Eptur þetta þor walerianus ok hitti þav merkí oll er honum var til vifát ok þann [b: -] vrbanum biskup . þann er þa haþdi [b: haþdi þa her] tyfvar pínðr verít [b: tyfvar verít pínðr] þyrir kriřtz naþni ok [a: -] íatníngv ok var j þylfnum [a: þylknum]	þa þor V(alirianus) ok híttu þau merke oll er honum uar til uifát ok þann urbanum papa þann er þa haþdi nypínndz uerít þyrir criřtz naþne ok uar þa j þylfnum.
94 Cui cum dixisset omnia verba Caeciliae, gavisus 95 est gaudio magno et ponens genua sua in terra 96 expandit manus suas ad caelum et cum lacrimis 97 dixit:	Enn er valerianus řagdi honum oll ord cecilie . þa þell heilagr urbanus a kne ok hellt höndvm til himna [b: himmnm] ok mællti med tarum a þessa lund.	En hann řagdi papanum oll ozd Cecilio . þa þell urbanum a hne ok hellt hondum til himna ok mælti med tarum
98 “a Domine Iesu Christe, seminator casti consilii, 99 suscipe seminum fructus quos in Caecilia 100 seminasti. b Domine Iesu Christe, pastor bone, 101 Caecilia famula tua quasi ovis tibi argumentosa 102 deservit. c Nam sponsum, quem quasi leonem 103 ferocem accepit, ad te d quasi agnum 104 mansuetissimum destinavit.	a Drottinn Jesu kriste Tak þv auoxt hreínlířř radř þess er þv řærir j briorst [b: b:2iořti] Cecilie . b Drottinn Jesu kriste godr hírdír . Cecilia ambatt þín þionar þer řem řpakr řavr. c þviat hvn řendi til þín brudguma d řínn hægan řem lamb c þa [b: þann] er hvn tok olman řem hit oarga dyr	b drottinn Jesu criste godz hírdír C(ecilio) ambat þín þionar þer řem řpakr řaudz c. þuí at hon řendi til þín b:udgoma řínn . a drottinn Jesu criste takk þu auvoxt hzeínlířř radř þess er þu řerir j bríořt C(ecilio) d hęgan řem lamd [sic!] c þann er hon tok olman řem líon
105 Iste huc, nisi crederet, non venisset. Aperi ergo, 106 Domine, cordis eius ianuam sermonibus tuis: ut te 107 creatorem suum esse cognoscens, renuntiet 108 diabolo et pompis eius et idolis eius.”	þviat hann myndi eigi híngat koma nema hann trydi a þík luk vpp þv drottinn dyr híarta hanř þyrir maalum þínm at hann kenni þík [b: řík] vera řkapara řínn ok neiti diðþli ok ollu glyři hanř ok řkurdgodvm hanř . Enn er vrbanus haþdi þetta mællt. þa vítradiz þeim gamall madr ath alíti řkryddr godvm klædv řmohuívm [b: řnehutum klædv] ok haþdi bok j hendi rítada [b: řitna] gullřtopvm .	þuiat hann mundi eigi ko<m>a nema hann trydi . luuk þu upp drottinn dyr híarta hans þyrir malum þínum suo at hann kenne þíg uera řkapara řínn En neiti diðþli ok ollu hans glyře . En er urbanus haþdi suo mælti [sic!] þa vítradiz þeim gamall madr . at alíti řkrydz huítum klædv
109 Haec et his similia orante sancto Urbano 110 episcopo, subito ante faciem ipsorum apparuit 111 senior niveis vestibus indutus, tenens titulum in 112 manibus aureis litteris scriptum.	Valerianus ottadizt er hann řa þenna mann ok þell til íardar nær j owít . en hín gamlí madr hoř hann ař íordo ok mællti vit hann leř þu bok þessa ok truí at þv megir hreínřaz svo at þv megir řía eíngil gudř þann er Cecilia het þer þa tok valerianuř rítit at lesa [b: at leřa rítit]	ok haþdi hann j hendi řer bok rítada gullřtopum . Valíanus oadířtz er hann řa þenan mann ok þell j ouít En hín gamlí madr hoř hann upp ař řozdu ok mælti uít hann leř þu bok þesa ok truí at þu megir hzeínřaz svo at þu megir řía eíngil þann er C(ecilio) het þer . þa tok V(alirianus) at líta a rítit ok leřa
113 Quem videns Valerianus, nimio terrore corripitur 114 et cadens in terram factus est quasi mortuus. 115 Tunc senior elevavit eum dicens: “Lege huius 116 libri textum et crede ut purificari merearis et 117 videre angelum cuius tibi aspectum Caecilia virgo 118 devotissima repromisit.” 119 Tunc Valerianus respiciens coepit intra se legere.		

CECILIA – Latin	Stock.perg. 2 folio (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
120 Scriptura autem tituli haec erat: “Unus Deus, una 121 fides, unum baptisma, unus Deus et pater 122 omnium, qui super omnia et in omnibus nobis.” ⁶⁴ 123 -	en þessi orð voru a rítinv. Einn er gud. ein er trua. ein er fírn. Einn er þadir allra þa er ollum eþri er ok ollum æðri er vm alldir allða.	En þessi uoro orð a rítino . Einn er drottinn ok ein er trua ok ein er fírn ok einn er gud þadir allra þa er eþri ok eðði er ollum hlutum um alldir allða.
124 Cumque hoc intra se legisset, dicit ei senior: 125 “Credis ita esse, an adhuc dubitas?” 126 Tunc Valerianus voce magna clamavit dicens: 127 “Non est aliud quod verius possit credi sub 128 caelo.”	Enn er valerianus hafði þetta mællt þa fþvrdi en [b: hinn] gamli madr. Truir þv at fvo er eða eþar þv enn. Walerianus fvaradi. Huat megi fannara vera vndir himne .	En er V(alirianus) hafði þetta lefit þa fþurdí hinn gamli madr truir þu fuo fe eða eþar þu enn V(alirianus) S(uaradi) Huad ma fanara uera undir himne .
129 Cumque haec dixisset Valerianus, ille senior ab 130 oculis eorum elapsus est.	ok er hann hafði þetta mællt þa hvarþ hinn [b: inn] gamli madr þra augliti þeþa	En er V(alirianus) hafði þat mælt þa hvarþ hin gamli madr þra augliti þeþa .
131 Tunc sanctus Urbanus baptizavit eum et edocens 132 eum omnem fidei regulam remisit eum ad 133 Caeciliam diligenter instructum.	en vrbauþ fírdi vaalerianvm ok kendi honum alla fetning rettrar [b: heilagzar] truar ok fendi hann fídan til handa Cecilie	En urbanus fírdi ualirían<um> ok kenndi honum fetting retar turar [sic!] ok fendi hann fídan til hanna C(ecilio)
134 - 135 Veniens igitur Valerianus indutus candidis 136 vestimentis, Caeciliam intra cubiculum orantem 137 invenit et stantem iuxta eam angelum Domini, 138 pennis fulgentibus alas habentem et flammeo 139 aspectu radiantem,	vm vitran eingilf gu<d>s [b: -] Ok er Walerianus . kom heim fíryddz huívm klæðum. þa þann hann Ceciliam þeþtar konv fína j kleþanum aa bænum ok eingil gu<d>s ftanda hía henn. med elldlgu andliti þírdan fíkinondvm vængium	- En er V(alirianus) kom heim klæðz hu' í tum klæðum þa þan hann C(ecilio) ftanda abenum j kleþa fínum ok þa hann eingill gudf hía henne med ellegu alite
140 duas coronas ferentem in manibus coruscantes 141 rosis et liliis albescentes quique unam dedit 142 Caeciliae et alteram Valeriano dicens:	ok hafði hann j hendi tvær koronur enur dyrligtv aðra felldi hann Cecilie enn aðra waleiano ok mællti .	ok hafði hann tuer kozunur fína<n>dí or gullu ok or hinum þeg<f>uz<t>um gzofum ok felldi aðar C(ecilio) En aðar V(aliriano) ok mælti.
143 “Istas coronas immaculato corde et mundo 144 corpore custodite, quia de paradiso Dei eas ad vos 145 attuli;	þessar koronur fíku þit vardveita med ofavrgvdu híarta ok hreínm líkama . þviat ek þeþda yckr þær or þaradiþo gudf	uardueítí þíd þesar kozunur med hzeinu híarta ok ofaurugum líkama þviat þer eru 'or' þaradiþo teknar
146 et hoc vobis signum erit: 147 numquam marcidum aspectus sui adhibent 148 florem, numquam sui minuunt suavitatem odoris	- Alldregi mvn blomí þeþra þverra [b: þrotna] ok svo ílmr þeþra	- ok aldri muno þer oþegzaz ok aldri glata þer ílm fínum

⁶⁴ Efeserne 4.5–6: ” unus Dominus una fides unum baptisma, unus Deus et Pater omnium qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis”.

CECILIA – Latin	Stock.perg. 2 folio (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
149 nec ab ullo alio videri poterunt, nisi ab eis quibus 150 castitas placuerit sicut et vobis probata est placuisse.	<i>ok mega þeir einn þær fía er flíkt hreínlípi lata ser líka fem þit hapt yckr [b: latit. yckr líka ok hapt] latid líka .</i>	<i>ok uerda þer aþ auugum fenar nema aþ þeim er flíkt hzeínlípe þekkiáz fem ykz tignar ad hallda</i>
151 Et quia tu, Valeniane, consensisti consilio castitatis 152 misit me Christus filius Dei ad te ut quam volueris 153 petitionem insinues.”	<i>Enn þar fem þv valeria(n)us lezt at rædi hreínlípi. þa fendí mik jesu krístr fonnr gudf líþanda til þín ath þu fegir hverf þu uill bedít hapa</i>	<i>En med þui at þu V(alíríanus) letz at hzeínlípis radi þa fendí mig fonnr gudf jesu crístr til þín suo at þu getir þen þa er þu uíllt bedít hapa</i>
154 At ille audiens adoravit et dixit: “Nihil mihi in ista 155 vita dulcius exstiti quam unicus mei fratris affectus 156 et impium mihi est ut, me liberato, germanum meum 157 in periculo perdicionis aspiciam.	<i>Waleríanuf laut eínglínvm ok suaradi. Engum manne heþi ek íapnmíkr [b: fua mikit] wnnat fem brodur mínvm ok verdr mer illa j hendí eþ ek læt hann eptir j glautvn . eþ ek maá hann þadan leida med mer .</i>	<i>V(alíríanus) S(uaradi) ekki er þat er mer fe uirkara j þessu lípe en b2odir mínv ok er mer omíllekt at lata hann eptir j glatan haþka. En ek leyfumz þadan .</i>
158 Hoc solum omnibus petitionibus meis antepono et 159 deprecor, ut fratrem meum Tiburtium sicut me 160 liberare digneris ut facias nos ambos in sui nominis 161 confessione perfectos.”	<i>Nv er fv bæm mín fvo ath mer er meft hv gat vm [a: -] ath gud læte foma ath leyfa tiburcium brodvr mínv þra villv . fvo fem hann leyfti mik ok gerþan íaft fínni. [a: -]</i>	<i>fu þen er mer meft huggan at gud bíargí b2odur mínvm . Tiburcio ok mer ok gerí okr bada j alger í aþt fínf napnf .</i>
162 Audiens haec angelus, laetissimo vultu 163 dixit ad eum:	<i>Eíngillínn leít wit honum blidlega [a: -] ok mællti .</i>	<i>eíngillínn S(uaradi) blidlega</i>
164 “Quoniam hoc petisti quod melius quam te Christum 165 implere delectat sicut te per famulam suam Caeciliam 166 lucratus est Christus ita per te quoque tuum lucrabitur 167 fratrem et cum eodem ad martyrii palmam attingis.”	<i>allz er [a: -] þv badt [b: bíd2] þess fem gud er þvfarí ath veíta en þv at þíggía þa man hann suo leídretra brodur þínn þyrir þík . fem hann leídretri þík þyrir ambatt fína. Cecilíam ok mvnu þit badr koma til gu<d>s med þíflar fígrí.</i>	<i>þess battu er gud er þu fare at ueíta en þu ertt at bídía ok mun fuo þyrir þíg leídretraz b2odur þínn fem þu leídretríz þyrir Cecilío ok muno þí<t ba>dír fenn koma til fígur ok dyzdar</i>
168 His itaque finitis sermonibus, 169 aspectus angelici nominis migravit ad caelos.	<i>En er eíngillínn hapti þetta mællti. þa hvarþ hann til hímna [b: hímní] þra auglíti þera</i>	<i>þa hu<r>aþ eíngill gudf til hímní þra þeim</i>
170 - 171 Et illis epulantibus in Christo atque in aedificatione 172 sancta sermocinantibus, Tiburtius, Valeriani frater, 173 advenit et ingressus quasi ad cognatam suam, 174 osculatus est caput sanctae Ceciliae et ait:	<i>þra tívrtio capítulum [b: -] En er [a: -] þav ræddu vm íarteígnr heilagra manna [slik í b; mgl í a] gvdf ok helgar rítníngar þa kom tívrcíus þyrítr manna allra [b: allra manna] til þera vm morgunínn eptir ok nam fíadar þyrir huílvnm [b: huílvnann] ok mællti</i>	<i>- en þau ræddu um hímnefka hlute allt til morgíní en þa kom tívrcíus b2odur hanf þangat til cleþanf ok gaþ fíadar þyrir þeim ok mællti .</i>
175 “Miror hoc tempore roseus hic odor et liliorum unde 176 respiret? Nam si tenerem ipsas rosas aut ipsa lilia in 177 manibus meis, nec sic poterant odoramenta tantae 178 mihi suavitatis infundere.	<i>huí gegnr þat er ek kenní her svo godan ílm ath travtt mætti sva⁶⁵ verda þott ek heþða íhendí aull þav grauf er bezt ílma. [a: -]</i>	<i>þat undzumz ek a þeffe tíð huadan ek kenne suo fíetan ílm ok dyzlegann fem ek mætta eígi fílkann ken<n>a þott ek heþða med hondum oll hínu beztu g2of</i>

⁶⁵ Herfra: lakune i a. 2 blad mangler.

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
179 Confiteor vobis: ita sum reffectus ut putem me 180 totum subito renovatum.”		<i>ok þat er fatt. at ek þickiumzt einfkiz annarí þiepa. medan ek kenni ilm þenna.</i>	-
181 Dicit ei Valerianus: “Odorem iam meruisti me 182 interpellante suscipere;		<i>Valerianus fvarad1 himnefkan ilm kennir þv. þv1at ek bad þyrir þer.</i>	V(alírianus) S(uaradi) þu nadir himnefkum ilm aþ mínum þenum
183 modo te credente promereberis etiam ipso roseo 184 aspectu gaudere et intellegere, cuius in rosis		<i>enn eþ þu vill trva fonnv. þa mattv na ok fea þeg`rd` þa er þessi ilmr þylgr.</i>	<i>en eþ þu turir [sic!] rett þa munntu na at fía þa þegz er fía ilmr þylgir</i>
185 ipsis sanguis florescit et in liliis corpus albescit. 186 Coronas enim habemus quas tui oculi videre		<i>þv1at v1t. hoþum b1artæ kozonur þer er avgv þin mega enn e1g1 fea.</i>	<i>þv1at uit hoþum kozunuþ þagz ar ok b1artar þeir er augo þin ero eigi uerd at fía .</i>
187 non praevalent floreo colore et niveo candore 188 vernantes.”		<i>Er þer fveþnf b2od1r kvad t1brc1us. æda hver1u gegn1r þat er þv mēlr.</i>	t1brc1us m(ēlti) er þetta d2aumr er þu mēlr ualeriane eda er þat fatt
189 Dicit ei Tiburtius: “In somnis haec audio an in 190 veritate ista tu loqueris, Valeriane?”		<i>Valerianus fvarad1. Sveþnf var offf hingat t1l. enn nv hoþum vær vaknat ok v1tv m it fanna.</i>	V(alírianus) S(uaradi) d2aumf heþir os uerit hingat t1l en nu erum uer uaknadir ok hoþum þundit h1t fanna en god þau er uer gauþgum reynaz díoþla uelar.
191 Valerianus dixit: “In somnis usque nunc 192 viximus, nam modo in veritate sumus et fallacia 193 in nobis nulla est. Dii enim quos colimus ad 194 omnem fidem daemones demonstrantur”		<i>at god þau er vær gopgodum hingat t1l reynazt díoþlæ.</i>	t1brc1us m(ēlti) huadan ueíztu þat .
195 Dicit ei Tiburtius: “Unde hoc nosti?”		<i>T1b2c1us fpurdi hvat hann v1ff1 t1l at sva væri E1ngill guds fagdi mer kvad valerianus ok fa ek hann.</i>	V(alírianus) S(uaradi) e1ngill gudf fagdi mer
196 Respondit Valerianus: “Angelus Dei docuit me, 197		<i>ok þv matt fea hann eþ þv h2e1nfazt aþ avllvm faur1 fku2goda.</i>	<i>en þu mēttir fía hann eþ þu h2e1nfadz aþ faur1 fku2goda</i>
198 quem et tu videre poteris, si purificatus fueris ab 199 omni sorde idolorum.”		<i>T1b2c1uf mællti. hvat þæþ at dvelia h2e1nfadnna eþ þat ma verda at ek fea1 e1ngil guds</i>	t1brc1us m(ēlti) hueffu ma h2e1fnann uerda at ek meg1 fía gudf e1ngil
200 Dicit ei Tiburtius: “Et si potest fieri ut videam 201 angelum Dei, quae mora est purificationis?”		<i>valerianus fvarad1 eck1 þarþ at duelia en þu1 fku2goda heita at neita avllvm fku2godum enn þv trur á e1nn fannan gud.</i>	V(alírianus) S(uaradi) heíttu þu1 at neita ollum fku2godum en trua `a` e1nn gud a h1mnum .
202 Respondit Valerianus: “Nulla. Hoc tantum mihi 203 sponde, quod omnia idola abneges et credas 204 unum Deum esse in caelis.”		<i>T1brc1us mællti . e1g1 fku2l ek med hverium áhvga þv mēlr þetta.</i>	T1b(urcius) S(uaradi) e1g1 fku2l ek aþ huertium ahuga þu mēlr þetta .
205 Tiburtius dixit: “Non intellego qua intentione 206 ista prosequeris.”		<i>þa tok hin helga Cecilia t1l malf vnd2vmzt ek þat at þu fku2l e1g1 at þau lknefk1 er ger1 er gr1ot1 eda malme mega e1g1 gud uera.</i>	C(ecilia) S(uaradi) und2vmz ek b2od1r þu1 [sic] þu fku2l e1g1 at lknefk1 þau mega e1g1 gud uera er g1o2 eru o2 fte1ne eda malme eda tre
207 Caecilia dixit: “Miror quod non intellegas 208 figuras fictiles gypseas, ligneas, aereas atque 209 lapideas vel cuiuscumque metalli deos esse non 210 posse,			

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
211 a quas araneae intexunt b et aves stercorant, c in 212 quorum capitibus solent sibi ciconiae nidos 213 instruere, d quos damnatici faciunt.		b þær fem þvglæ d21ta á þau c ok þzeiftar hzeid2 1 hoþdi þem ok a veþa kaungur voþur veþi fma á þem. d enn vandir menn gera þau.	b þar er þulgar [sic!] d21ta a e ok myf bua j holi þeiza d ok haþa þer menn fmidit
214 Nam ad omne metallum pro criminibus 215 damnatici mittuntur.		þvlat þer eru fendir til allzt malmf verks ok g21ot verkf fem þyrir demdir eru þyrir glæpi sma.	þau er þyrir glæpi fína uoro dzeþnir
216 Ergo a damnaticiis initium accipientes quomodo 217 possunt esse dii vel existimari vel credi?		hverfau mega þau líknefki þa gud vera. eda vera truat á er vpp haþa aþ vændiz maunnum	eda huerfu ma gud kallaz þer líknefki er oþida menn gíozdu
218 Inter mortuum denique et simulacrum nulla 219 distantia est. Sicut enim mortuus omnia membra 220 habet, flatum tamen et vocem non potest habere 221 nec sensum.		Míok er þat á einn hatt daudz madr ok líknefki þvlat daudz madr heþir alla líkams lídu. enn hann heþir eig1 vit ne aund.	líknefke ero daudum monnum lík . þuiat daudz madr heþir alla lídu en hann heþir huo<r>kí ond ne fking
222 Sic et ista vana numina omnia quidem membra 223 habent, sed omnia fatua et caduca noscuntur 224 et deteriora quam homines mortui comprobantur; 225 quia hominum membra, dum viverent, a et oculis 226 viderunt b et auribus audierunt, c ambulaverunt 227 pedibus, d ore locuti sunt, e manibus palpaverunt 228 et f odorem naribus assumpserunt. ⁶⁶		sva fynaz aull líknefkin haþa alla límu. en þav erv vitlavs ok at vettvgi nyt. þem mvn verze enn dzaugar at madr a fa avgum medan hann lípdi b ok hey2di ey2vm. d mællti munni ok f þeþadi med naufvm c gek aþotvm e þzeiþadi havndum.	suo haþa ok þesse tom líknefke alla lídi en þau eru þo uítlauf ok þui vere en daudir menn ad daudf mannz líkame a fa ok b hey2de c ok geck d ok mælti uit menn medann hann lípdi
229 Isti autem a morte coeperunt et in morte 230 perdurant, quia nunquam nec vixisse nec posse 231 vivere comprobantur.”		En þessi líknefki erv ávallt daud ok hoþuz aþ davdm. haþa alldzeþi lípat ok mvnv alldzeþi lípa .	En þeffe líknefke hoþumz aþ dauda ok ero aualt jdauda ok haþa alldri lípat ne lípa muno .
232 Tunc Tiburtius ait: “Qui ita non credit pecus est.” 233		þa fuaradi Tiburtius. líkæi er fa dy2um enn maunnum er þessu truir eig1.	þa mælti .Tib(urcius) kuíkuendi er fa helldz en madr at eigi turir [sic!] þessu
234 Haec dicente Tiburtio, sancta Caecilia osculata est 235 caput eius et dixit:		Cecilia mællti enn vid hann.	C(ecilia) S(uaradi)
236 “Hodie te meum fateor esse vere cognatum. Sicut 237 enim amor Dei mihi fratrem tuum coniugem fecit, 238 ita te mihi cognatum contemptus faciet idolorum. 239		þat íati ek ídag at þv ser minn fkyllidnngi. þvlat fuo fem gud fanteingdi mer b2od2 þinn jtrv sva gerir hann þik í haþnan fkgoda mer fanteingdan jaft kr1tz.	jdag íate ek þig uera mín kunníngía þuiat aft gudf gíozdi at þu haþnadir fkgoda uillu

⁶⁶ Referanse til Bibelen, se salme 135.15–18 og 115.4–8.

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
240 Unde quia paratus es ad credendum vade cum fratre 241 tuo ut purificationem merearis per quam dignus sis 242 angelorum vultus aspicere et omnium tuarum 243 veniam invenire culparum.”		enn ep (þu) ert buenn at trua. þa þardu med b2od2 þinvm at þu tal kr h2einfan. þa at þu megir séa eingil guds. ok þinna lavfn allra fynda þína.	aþ þui þar þu med b2odur þinum þegar er þu erTT buenn ok tak þu h2einfun suo at þu megir eingla fía ok þinna laufn fynda þinna .
244 Tunc dicit fratri suo Tiburtius: «Obsecro te, frater, 245 ut dicas mihi ad quem me ducturus es.”		þa mællti Tib<u>2ciuf v1d b2od2 f1nn. Seg þv mer b2odir til hverf mannz muntu mik leida Valerianus. fvaradr. ek man þik leida til þundar v1d þann gavþgan mann. er v2banus heitir.	þa m(elti) Tib(urcius) uit brodurf1nn feg þu mer brodir til hverf þu uillt leida m1g. V(alírianus) S(uaradi) til mikilf manz þess er urbanus heitir
246 Respondit Valerianus: “Ad magnum virum, 247 Urbanum nomine, 248 in quo est aspectus angelicus, veneranda canities, 249 sermo verus et sapientia conditus.”		hann hefir eingilf aliti ok allt mal hans er þvllt fanrrar fpeki Tib2cius mællti Segir þu þra þeim v2bano er crifTnir fkrifnr [sic!] menn kall a paþa f1nn fprt hefi ek at hann hefir d2md2 vert til dauda ok er hann nu 1þylf1nm	hann er einglum likr at alíte ok er mal hans þullt fanrrar fpeke . Tib(urcius) m(elti) fegir þu þra þeim urbanum er crifTnir menn kalla paþa f1nn. fa madr hefir tþrfuar þord2m ok er nu j þylfnum
250 Dicit ei Tiburtius: “Tu illum Urbanum dicis quem 251 papam suum christiani nominarit? 252 Hunc ego audivi iam secundo damnatum et iterum 253 pro ipsa re qua damnatus est latebram sui fovendo 254 petere.		ok mun vera kuikr ielldi b2end2 ep hann verd2 þundinn ok vgg1 ek at ver munim verda ok þvndnr ok þindir fem hann. ep ver verdum þundnr med honum	ok mun þegar kueikr j elldi b2end2 er hann uerd2 þunndinn muno uit uerda badir med honum brendir ep uer uerdum þar þunndnr
255 Iste si inventus fuerit, sine dubio atrocibus dabitur 256 flammis et, ut dici solet, centenas exsolvet, et nos 257 simul cremabimur si ad illum fuerimus inventi, 258		ok munvm v1d þinna dauda á 1o2dv þa er v1d leitvm guddomf þess er leynif á himnvm Heilóg Cecilia mællti. þa. ep þetta líp eitt ver1 ok eig1 annat betra þa mættvmz ver rettliga hredaz at tyna þessu	ok muno uit þa þinna dauda a 1o2du ep uit leitum guddomf þess. er leynefT ahimne . C(ecilia) S(uaradi) ep ekki ueri annat líp en þetta þa m2ttum uer rettlega h22daz at tyna þuí .
259 et dum quaerimus divinitatem in caelis latentem, 260 incurrimus furorem exurentem in terris.”		en nu er annat líp þat er miklv er betra þat er alldr1 endi2t. aþ þui h2ædumzt ver eig1 at tyna þessu líp1 at ver komumzt eig1 til hinf nema ver tynim hinu ad2	- en þyrir þui f1kolu uer h22daz at tyna þessu líþe þar. fem annat líþ er betra myklu ok eydífT alldri.
261 Dicit ei Caecilia: “Si ista una esset vita et non esset 262 altera, iuste istam perdere timermus. 263		Tib2cius mællti. Nv kant þu at fegra þat <er> hefi ek alldr1 h2ey2t [sic!] þyr. ær þat fatt at annat líp er enn þetta.	Tib(urcius) S(uaradi) þat hefi ek alldri þy2 hey2t at annat líþ fe en þetta.
264 At vero cum sit vita satis ista melior quae numquam 265 finiri potest, ut quid istam perdere timeamus quando 266 per huius perditionem ad illius acquisitionem 267 attingimus?”		Cecilia fvarad1. þetta líþ her 1 heim1 er helld2 daudi enn líþ.	C(ecilia) S(uaradi) þetta líþ er brígt er her er .
268 Respondit Tiburtius: “Adhuc hoc nunquam audivi. 269 Ergo est altera vite praeter istam?” 270			
271 Dicit ei Caecilia: “Et hoc quod in isto mundo vivitur 272 vita est?”			

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
<p>273 quam humores tumidant, dolores extenuant, 274 ardores exsiccant, aeres morbidant, escae 275 inflant, ieiunia macerant, ioci solvunt, 276 tristitiae consumunt, sollicitudo coartat, 277 securitas hebetat, divitiae iactant, paupertas 278 deicit, iuventus extollit, senectus incurvat, 279 frangit infirmitas, maeror consumit,⁶⁷ 280 et in his omnibus mors furibunda succedit, et 281 ita universis gaudiis carnalibus finem imponit 282 et, cum esse desierit, nec fuisse putetur. 283</p>		<p>þrutnar hann af metnadi ok þuerz af vanða þoznar af hita enn þzottnar af þottvm þeita þat þæzlr enn þavftr megra. þat lemia fozgr. enn leikæ beita þat. æ hyggiur þzaungva þui. aurugleikr deigr þat. avdz eþlir þat. auzeigd lægr þat. eþka yppr þui enn elli bygr þat. fynder fera þat þottir bzíota þat</p> <p>Enn eptir þessa hluti alla kemr raðandi daudi ok tekr þat bzvtt med aullvm líkamf þaugndvm. sva at þat fynzt travt eda egrí verit. þa er vm lídit er.</p>	<p>foTT meðir þat hiti þerir þat þezloz þeita þat þofur megra þat gledi teitir þat graTT hryguir þat auðeþi elþa þat en e<y>md mar þat eþka reitir þat elle beygir þat .</p> <p>en eptir þessa hluti alla uegz daudi þat ok eydaz þa allir líkamf þagnadir ok fynaz þa þem aunguir haþi uerit þegar er þeiz eru lídnir .</p>
<p>284 Pro nihilo enim computatur iam omne quod 285 non est. 286 Illa enim vita quae isti vitae succedit, aut 287 perpetuis tribulationibus datur iniustis, aut 288 aeternis gaudiis iustis offertur.”</p>		<p>þvlat þat allt er einþkiz vert er fþamma ftvnd er.</p> <p>Eñ þat líp er kemr eptir þetta líp getr eilþa þagnadi godum maunnum. enn eilþar kvalæ illvm maunnum.</p>	<p>-</p> <p>En þat líp <er> eptir þetta kemr er gepit ragnlatum med eilíþum píflum en rettlatum med eilíþum þagnade</p>
<p>289 Haec ea dicente, Tiburtius dixit: “Et quis ibi 290 fuit et inde veniens hoc potuit indicare merito 291 possimus ista asserentibus credere?”</p>		<p>Tibzcius mællti. hver [sic!] kom þadan atydz [sic!] mætti þetta fegia eda mer megim þui trua.</p>	<p>Tib(urcius) S(uaradi) huer kom þangat þa er þat fagdi suo at uer megum þui trua .</p>
<p>292 Tunc beata Caecilia erigens se, stetit et cum 293 magna constantia dixit: 294 “Creator caeli et terrae, maris atque omnium 295 volucrum 296 ex seipso antequam omnia faceret genuit 297 filium et protulit ex virtute sua spiritum 298 sanctum, filium ut crearet omnia, spiritum ut 299 vivificaret universa.</p>		<p>Enn helga Cecilia fuaradi. med mikilli ftdæfeti</p> <p>Skapare himinf ok iardæ. fíofar ok manna þugla ok dyza ok fkrídkyckvenda hann gat fon af ser. þyrr enn hann gerdi þessa hluti alla ok þerdi þram af finvm krapti helgar anda. at þyrr fon fþapadi. hann alla hluti enn hann líþgadi alla hluti þyrr helgan anda.</p>	<p>C(ecilia) S(uaradi)</p> <p>skapara himinf ok jardar ok fþar ok allra þeiza hluta er þar eru j mille hann gatt fon af fialþum fet þyrr allar tídir þann er fþapadi alla hluti ok fendi hann af krapti finum helgann anda þann allt gott ueitir ok líþgar .</p>

67 St. Augustine (*Sermo XLIX: De miseria carnis et falsitate praesentis vitae*). “Vita hæc. . . Quam humores tumidant, escae inflant, jejunia macerant, ioci dissolvunt, tristitiae consumunt; sollicitudo coartat, securitas hebetat, divitiæ inflant et jactant. Paupertas dejicit, juvenus extollit, senectus incurvat, importunitas frangit, mæror deprimit. Et his malis omnibus mors furibunda succedit”.

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
300 Omnia autem quae sunt, filius ex patre 301 genitus condidit, universa ex patre 302 procedens spiritus sanctus animavit.”		þvrat alla hluti þa er gervir voro ok gervir erv fkapadi fonnr eingetinn aþ þedz ok hþgadi þyrir helgan anda fa er þram þerr aþ þedz ok fyni	-
303 Dicit ei Tiburtius: “Certe unum Deum 304 dicitis esse in caelis credendum. Quomodo 305 nunc tres esse testaris?”		Tibrcius mællti. einn fagdir þu gud uera gauþganda á himne. hverfu fegir þv nv þzia.	Tib(urcius) m(elti) einn gud fagdir þu a himnum uera . huersu fegir þu nu þzia uera .
306 Respondit Caecilia: “Unus Deus est in 307 maiestate sua, quem ita in sancta Trinitate 308 dividimus ut in uno homine dicimus esse 309 ingenium, memoriam et intellectum.		en helga Cecilia fvaradi. einn er gud iguddomi finvm enn ver fkiptvm perfonvm sva J þzennungum fem ver fegia þzideilda fpeki ieinum manni. þat er mann vit minni ok fkiþning.	C(ecilia) S(uaradi) einn er gud j uelldi fino enn hann gzenium uer suo j þreiningo suo fem uer fegium fpeki uera j einom manne . þa fpeke fegium uer hapa mannurt ok minni[1] ok fkiþning
310 Nam ingenio invenimus quod non 311 didicimus, memoria tenemus quod docemur, 312 intellectu advertimus quicquid vel videre 313 contigerit vel audire.		þvrat aþ mannviti þinum ver þat. er ver hoþvm eigi nvmi. enn i minni holldum ver þvi fem off er kennt. enn i fkiþningu gzenium ver. hvat er fiam ok heyzum.	þui at aþ mannuite þinum uer þat er oþ er eigi kentt enn minne holldum uer þui er os <er> kent j fkiþningu uirtum uer huad uer fiam eda h[e]yzum .
314 Quid modo faciemus? numquid non ista tria 315 homo possidet?		-	-
316 Si homo cernitur haec tenere in unum 317 nomen, quomodo non Deus omnipotens in 318 una deitate sua Trinitatis obtinet 319 maiestatem?”		ok eignazt þo ein fpeki þzia hluti þessa. Enn eþ iardligz madr eignazt þessa þzia hluti ieinni fpeki hv i man eigi gud eignazt þzennngar velldi ieinum guddomi	En eþ ein fpecke manz eignaz þessa þzennng naps . þyrir þui mun gud eigi eignaz þzeinningar uelldi j einum guddome .
320 Tunc Tiburtius prostratus in terra coepit 321 clamare dicens: “Non mihi videtur humana 322 lingua de hoc rationem reddere, sed puto 323 quod angelus Dei per os tuum loquatur.”		Tibrcius mællti ok þell til iardæ. eigi etla ek mannliga tvngv mega mela flika fpeki ok fkynfemi helldz hygg ek. at eingill guds mæli þyrir mvnn þinn.	Tib(urcius) m(elti) eigi fyneft mer mannleg fkynfeme fuara mer . helldz etla ek at eingill gudf mela þyrir munn þinn .
324 Et cum multas gratias ageret quod unum 325 esse Deum in tribus personis evidentius 326 ostendisset, 327 conversus ad fratrem suum dixit: «De uno 328 Deo satisfactum mihi esse confiteor; 329 superest ut ad inquisitionem meam ut 330 coeperat sermo percurrat.”		þa fnerizt tibrcius til b2od2 finf ok mællti vid hann. gnogliga er mer fagt þra einum gudi iþzeinigu. enn nv er eptir vanfuarat þat er ek fpurda	þa fnomezft hann til b2odur finf ok m(elti) fkiþia ma ek nu um þziningu tru . En þeff uil ek fpyzia fem adz uar upp hapi .

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
331 Caecilia dixit: “De his mecum loquere quia		Cecilia <i>fuara</i> dí. Ræd þu uíð mík vm þessa hluti	C(ecilia) <i>þpyz</i> þu míg þeiza hluta þuiat <i>trua</i>
332 tirocinii tempus fratrem tuum tibi prohibet		þuiat <i>vng er trua</i> b2od2 þínf at <i>fuara</i> þer.	brodur þínf <i>er ung ok ma hann eigi fuara þez</i> .
333 dare responsum.			
334 Me autem quam ab ipsis incunabulis Christi		en þu matt <i>mik</i> <i>ieyngri</i> <i>þpurningu</i> vanbavna þinna	en ek em <i>uit</i> <i>aungri</i> <i>þpur</i> <n> <i>ingo</i> obuenn þuiat
335 sapientia docuit ad quamcumque causam		<i>vid</i> <i>fuózum</i> . þuiat <i>guds</i> <i>þpeki lær</i> <dí <i>mik</i> > <i>þra</i>	<i>gudf</i> <i>þpeke</i> <i>leídi</i> (sic) míg a <i>aungum</i> <i>alldri</i> .
336 quaerere volueris imparatam habere non		<i>vnga</i> <i>alldri</i> .	
337 poteris.”			
338 Dicit ei Tiburtius: “Haec inquiri: quis inde		Tiburtius <i>mællti</i> . þess <i>þpurda</i> ek. <i>hverr</i> <i>hingat</i>	Tib(urcius) <i>m(elti)</i> þeíf <i>þpurda</i> ek <i>huer</i> <i>hingat</i>
339 huc veniens aliam vobis quam praedicatis		<i>kém</i> <i>ok</i> <i>fyndi</i> <i>off</i> <i>annat</i> <i>líþ</i> . þat <i>er þér</i> <i>þegit vera</i>	<i>kom</i> <i>þa er</i> <i>fynde</i> <i>annad líþ en þat er bodit er</i> .
340 vitam ostendit?”		<i>eptir</i> þetta.	
341 Caecilia dixit: “Unigenitum filium suum de		Enn <i>helga Cecilia</i> <i>fuara</i> ðadir <i>þendi</i> <i>þon</i> <i>þinn</i> <i>til</i>	C(ecilia) <i>S(uaradi)</i> <i>þadir</i> <i>þenndi</i> <i>a[þ]</i> <i>hímne</i> <i>eínka</i>
342 caelis pater per virginem misit ad terras, ⁶⁸		<i>iarda</i> ð <i>þra</i> <i>meyiu</i> <i>bózin</i> n.	<i>þon</i> <i>þinn</i> <i>til</i> <i>iardar</i> <i>en er hann kom hingat</i> .
343 qui stans super montem sanctum clamavit		<i>enn hann</i> <i>ftod á</i> <i>miklu</i> <i>þialli</i> <i>ok</i> <i>helgv</i> <i>ok</i> <i>kallade</i>	þa <i>ftod hann</i> <i>a hao þlalle</i> [sic!] <i>ok</i> <i>kallade</i> <i>míkille</i>
344 voce magne dicens:		<i>míkilli</i> <i>roddu</i> <i>ok</i> <i>mællti</i> <i>sva</i> .	<i>rodd</i> <u> <i>ok</i> <i>melti</i>
345 Venite ad me omnes populi. ⁶⁹		<i>komit</i> þer <i>til</i> <i>mín</i> <i>allir</i> <i>lydir</i> .	<i>kome</i> þer <i>til</i> <i>mín</i> <i>allir</i> <i>lydir</i> .
346 Cucurritque ad eum omnis sexus, omnis		þa <i>runnu</i> <i>til</i> <i>hans</i> <i>kalla2</i> <i>ok</i> <i>konur</i> <i>bædi</i>	þa <i>’ru’nnu</i> <i>til</i> <i>hanf</i> <i>allar</i> <i>þíodir</i> <i>kallar</i> <i>ok</i> <i>konur</i>
347 aetas omnisque conditio.		<i>vngir</i> <i>menn</i> . <i>ok</i> <i>gamli</i> r. <i>þral</i> þir <i>ok</i> <i>anaudgír</i> .	<i>ungir</i> <i>menn</i> <i>ok</i> <i>gamli</i> r
348 Tunc omnibus dixit:		þa <i>mællti</i> <i>hann</i> <i>vid</i> þa <i>alla</i> <i>þaman</i> .	<i>ok</i> <i>melt</i> e <i>hann</i> <i>uit</i> þa .
349 Poenitentiam agite pro ignorantia vestra,		<i>geri</i> d þer <i>ídran</i> <i>þyrir</i> <i>fyndir</i> <i>yd2ar</i> þuiat <i>nv</i>	Gere þer [ídran?] <i>fynda</i> þuiat <i>nalgat2</i> [sic!] <i>rike</i>
350 quia appropinquavit regnum Dei ⁷⁰ quod		<i>nalgat2</i> <i>riki</i> <i>hímna</i> . þat <i>er</i> <i>b2utt</i> <i>tekr</i> <i>riki</i> <i>manna</i>	<i>hímna</i> þat <i>er</i> <i>þbratt</i> <i>tekr</i> <i>iardar</i> <i>rike</i> .
351 auferat regnum hominum.			
352 Regnum autem suum Deus vult participare		Enn <i>gud</i> <i>vill</i> <i>geþa</i> <i>riki</i> <i>þitt</i> <i>rettruvnndum</i>	en <i>’G(ud)’</i> <i>uíll</i> <i>geþa</i> <i>rike</i> <i>rett</i> <i>tru</i> <i>unndum</i>
353 credentibus ⁷¹		<i>maunnum</i> .	
354 in quo eo fit excelsior quisque quo fuerit		<i>þ</i> <i>þvi</i> <i>riki</i> <i>verd2</i> <i>hverr</i> <i>þvi</i> <i>háeri</i> . <i>þem</i> <i>hann</i> <i>er</i>	<i>en þar</i> <i>er</i> <i>huer</i> <i>þui</i> <i>þerri</i> <i>þem</i> <i>hann</i> <i>er</i> <i>heilgare</i> .
355 sanctior. ⁷²		<i>helgarí</i>	

⁶⁸ Referanse til flere tekststeder, blant annet: Johannes 3.16: ”sic enim dilexit Deus mundum ut Filium suum unigenitum daret ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam aeternam”. Se også den apostoliske trosbekjennelsen.

⁶⁹ Løs allusjon til språket i Bibelen, blant annet Matteus 11.28?: ”venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego reficiam vos”.

⁷⁰ Matteus 4.17: ”exinde coepit Iesus praedicare et dicere paenitentiam agite adpropinquavit enim regnum caelorum”.

⁷¹ Løs referanse til Bibelen, for eksempel Matteus 5.10: ”Salige er de som blir forfulgt for for rettfærdighetens skyld, for himmelriket er deres” (beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam quoniam ipsorum est regnum caelorum).

⁷² Om plassering i himmelen, se blant annet Matteus 5.19.

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
356 Ibi peccatores aeternis cruciatibus et		enn fyndugur kueliaz þa	en kueliaz fyndugir
357 sempiternis incendiis consumuntur ⁷³ ,		jeilþum lóga.	ǰ eilþum loga .
358 iusti vero perpetuae gloriae splendorem		enn rettlatr taka þegzd eilþrar dyrdar ok þagnad	en rettlatr taka fkin eilþrar dyrdar ok þagnod
359 accipient et gaudia quae nullo poterunt fine		þann er alldz verdz e<n>dr.	þann er alldri eydzfz
360 concludi.			
361			
362 Nolite itaque, o filii hominum, istius vitae		fe hrdit (bryr dere om) eizǰ fynir manna at leita	hírdit eǰ þer fynir manna at leita þallualltra
363 gaudia fugitiva quaerere, ut illius vitae aeterna		þallvalltra audæpa [rikdom] þessa heímǰ at þer megrt	þagnada [glede] þeǰǰa líþǰ. helldz hallde þeir
364 gaudia teneatis quae isti vitae succedit.		hallda eilþvm þagnadi þem er kemr eptir þetta líþ	eilþum þagnadi þeǰǰ líþǰ er eptir þetta líþ kemr
365 In ista enim vita parvo tempore vivitur, in illa		þvrat her líþir madr f kamma ftund. en þar eilþlga.	þuiat þetta líþ er ftundlíct en þui eilþt
366 autem vivitur in aeternum.			
367 Audientes haec increduli populi omnes una		Enn er otzurr lydir heyzdu þessi ozd. þa mælltu	En er þetta heyzdu otruir menn oz munne gudǰ
368 voce dixerunt: Quis ibi fuit et quis inde huc		þerz allir fem eini roddu. hvert var þar fa er hingat	fonar . þa fpurdu þeir hann huer þar uerǰ eda
369 veniens potuit docere vera esse quae asseris?		kemi at fyna þat fatt er þu feǰir.	huer þadan kuema fa er þat líþ fagdí fatt uera.
370 Tunc filius Dei dixit eis: Si ostendam vobis		þa mællti fonr guds vid þa	þa melte fomz gudǰ uit þa.
371 mortuos qui surrexerunt, ignorantes quod		-	
372 mortui fuerint non creditis veritati?			
373 Ite ergo nunc et mortuos quantos inveneritis			þare þeir ok þerǰ mer dauda menn ok muno þeir
374 afferte ut resurgentes ipsi nobis asserant			'ri' faup [sic! risa upp] ok fanna þa hlutǰ er ek
375 omnia verum esse quod dixi.			feǰǰ ydz.
376 Tunc populi attulerunt infinita corpora		-	þa þerdu þeiz honum lík daudza manna . en
377 mortuorum, quae ille quasi dormientia sola			hann reíftǰ þa upp fídan fopendz
378 voce excitans suscitavit clamavitque omnibus			ok baro þer uítnǰ ozdum hanǰ .
379 dicens:			

⁷³ Dette (at helvetets straff er ild), er en ide som uttrykkes flere steder i *Bibelen*, for eksempel i Matteus 5.22: ”ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio qui autem dixerit fratri suo racha reus erit concilio qui autem dixerit fatue reus erit gehennae ignis” (*Men jeg sier dere: Den som blir sint på en annen, skal for domstolen, og den som sier til en annen: Din dumrian, skal stilles for det høye råd, og den som sier: din ugudelige narr, skal være skyldig til helvetets ild.*) og Matteus 18.9. Koplingen mellom livet etter døden og ild antydes også flere steder: I Johannes åpenbaring, 20.14-15 heter det: ”14. Så ble døden og dødsriket kastet i ildsjøen – og ildsjøen, det er den annen død. 15. Og om noen ikke var skrevet inn i livets bok, ble han kastet i ildsjøen.” og 21.8: ”Men de feige, de vantro og vanhellige, de som myrder og som driver med hor, trollmenn og avgudsdyrkere og alle løgnere, deres plass skal være i sjøen som brenner med evig ild. Det er den annen død.” Videre er ofte straffen for syndige byer at de skal brenne i evighet. I Judas’ brev, vers 7, heter det om Sodoma og Gomorra at de ligger [øde] ”som et eksempel på straffen i en evig ild.” I Jeremia 17.27 trues Jerusalem med evig ild dersom de bryter sabbaten.

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
380 Si verbis non creditis vel virtutibus credite. ⁷⁴		eþ þer truid eigi oðdum minum. truid þer þa verkunum	-
381		ok til þess at eigi métti éþi vera	
382 Et nunc denique ne vel occasionis vestigium		ihióztum manna. þa reifti hann .11. ja dauda	
383 dubietati remaneret, cum populis ad sepulchra		menn til líþf sva fem gudspíollinn fegja. ok	ok reifti hann upp aþ dauda þa er þzia daga eda
384 pergebat et triduanis atque quatruiduanis ac		þann einn fem þioza daga haþði igráuþ legít.	þíora hoþdu j molldu legit
385 foetentibus mortuis vitam quam amiserant			
386 revocabat		þurru þotum gekk hann vm fío ok fíoduadi	þurum þotum gekk hann aa fē ok fíoduade
387 Transmeabat maria, super undas ambulans		vinnða ok hrídr.	hann unda ok hzídír ok fíęuar barur
388 pedibus siccis, imperabat ventis, tempestates			
389 arcebat, atque saevintes procellas ac turbines			
390 compescebat			
391 a restituebat caecis visum, b claudis gressum,		a Syn gaþ hann blindum enn b haulltvm gaungv.	a gaþ hann blindum fyn enn
392 c mutis vocem dabat et d surdis auditum, e		c dvmbum mal enn d dauþum heyrn. f hzeinfadi	c dumbum mal en d dauþum heyrn ok h rak
393 paraliticos verbo sanabat, f leprosos verbo		líþza. g enn græddi fíuka ok h rak díoþia þra	díoþia þra odum ok g gzedde fíuka e med krapte
394 mundabat, g infirmos curabat, h lunaticos		odum maunnum.	ozdz fínf .
395 restaurabat, daemonia effugabat.			
396 Sed quia hunc impii zelati sunt, eo quod ipsos		þa auþundodu allír menn þeiff er margír menn	þa auþundodu íllgiarnír menn þat er allz lydz
397 populi relinquentes eius vestigia sequerentur,		þylgdu honum ok bzeiddu klædi fín þyrír þetr	þíonadi honum ok þer baru klædi undír þetr
398 sternerentes vestimenta sua ante pedes eius		honum	honum
399 et clamantes: Benedictus qui venit in nomine		ok kaulludu loþadz fe fa er kemr inapne	þa er hann þoz til íozfala
400 Domini ⁷⁵		dzottinf.	
401 inflammati adversus eum pharisaei, iudici		þa reíddízt honum gydingar ok fælldu hann	þa þyllduz yþír gydingar auþundar j gegn
402 cuidam Pilato praesidi eum tradiderunt		pílato jallí ok fógdu hann þíolkvnnngan vera.	honum ok felldu hann pílato jarlí ok fozgdu hann
403 magum eum et sceleratissimum dicentes;			þíol kunngann
404 atque tumultuosa seditione egerunt ut eum		ok fettv rad til þess at hann veri krossþeifta	ok badu at hann fkyllde krossþeifta
405 crucifigeret.			
406 Quod ille praevidens mundo proficere ad		Enn er hann fa þat fíoda til heilfv aullum héimí.	En hann fa at þat fíodade allrí þíod til heilfo ok
407 salutem, permisit se teneri et illudi et		let hann fíg haundla ok bínða ok bería ok	let hann honndla fík ok bínnda ok bería ok krossþeifta
408 verberari pariter et occidi.		krossþeifta.	þeifta fíg .

⁷⁴ Jf. Johannes 10.38 : “si autem facio et si mihi non vultis credere operibus credite ut cognoscatis et credatis quia in me est Pater et ego in Patre”.

⁷⁵ Jf. Mattheus 21.9: “... clamabant dicentes osanna Filio David benedictus qui venturus est in nomine Domini osanna in altissimis”.

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
409 Scivit enim nonnisi per passionem suam 410 diabolo captivitatem inferri et immundis 411 spiritibus ardua irrogari supplicia.		þvrat hann vísfri at ípífl f mni mundi hann ftiga yþr díoþulinn.	-
412 Ideo denique ille tentus est qui peccatum non 413 fecerat, ut dimitteretur genus hominum, quod 414 tenebatur vinctum in nodo peccati.		enn því var hann haundladz fynda lauþf at allt mannkyn leyftizt þat er adz var bvndit fynda baundum	Aþ þui uar hann hondladz ok bundinn fynda lauþ at allt mannkyn leyftiz oz fynda bondum .
415 Benedictus maledicatur, ut Deus nos a 416 maledictione tolleretur. Illud se passus est, ut 417 nos ab illusionem daemonum, quae in hoc 418 mundo versatur, auferret.		Blezadz tok hann bolvan vóza a fík at hann leyfti ofþ þra bolvan. hleginn var hann at hann leyfti ofþ þra díoþla hlatri.	hlegen uar hann at hann teke oss þra hade díoþla baulua let hann fier at blezade oss
419 Spineam in capite coronam accepit, ut 420 sententiam capitalem quae ex spinis 421 peccatorum nobis debebatur eriperet.		þozngerd var dzegin á hoþut honum at v<g> þozdadimzt [unnsclapp] bolvan þozna. ok þífla. þa er enn þyfti madr tok þyrir fynd f ma.	þozn gíord tok hann a fíg hoþud fier at hann teke hoþudf bana aþ oss þann er fynda þoznar gíordu oss
422 Fel in escam suscepit, ut dulcem gustum primi 423 hominis, unde mors mundum invaserat, 424 commutaret.		beizka þedv tok hann at hann bætti þat er hinn þyfti madr mífgerdi. jfetri bezging	-
425 Acetum potatus est ut acedinem qua sanguis 426 noster efferbuerat in se susciperet et ipse 427 biberet passionis calicem qui nostris 428 passionibus debebatur.		-	-
429 Expoliatus est, ut nuditatem parentum 430 nostrorum, quam serpentis consilio factam 431 indoluerat, niveo vestimentorum tegmine 432 operiret.		Uz þavtum var hann þærdz. at hann hyldi med mífkunnar fkrudi odaudligv f kemdiz þedra vera [sic, vára] þær fem ózdnar voro aþ á eggíann þíanda ení þózna .	oz klédum uar hann þærdz at hann fkrudde oss huítum fkruda
433 In ligno suspensus est, ut ligni 434 praevaricationem ligno suae tolleretur passionis, 435 mortem quoque ad se venire permisit, ut eam 436 adversus se conluctantem prosterneret et quae 437 per serpentem regnum invenerat cum ipso 438 serpente prostrata fieret captiva per Christum.		á tre var hann þeft. at hann bætti a þíflæ tre þat er mífgerter var a gírndar tre. daudan let hann koma til fín. at hann ftígí yþr hann ok eyddi aullu velldi hans víd víni f ma. því er gerzt haþdi þyrir ozmínn.	a tre uar hann þeft at hann þette þat apíflar tre er mífgorrt uar a gírndar tre dauda tok hann a fíg at hann geþe oss líþ En hann fte yþr daudan ok hinn þozna hoggozm er dauda uellde hoþ.

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
439 Denique cum universa elementa creatorem		-	-
440 suum in cruce levatum aspicerent, terrore nimio			
441 tremuerunt.			
442 Nam ex uno latere terra movebatur, ex alio		-	-
443 templa findebantur et saxa. Fugit dies, sol			
444 expavit et fuscatus est et lugubrem totum			
445 praebuit mundum.			
446 Luna pallidos sui luminis vultus sanguinea nube		-	-
447 contextit.			
448 Stellae sidereo radiantes aspectu omnes pariter		-	-
449 migraverunt; dat mugitum terra et quasi			
450 parturiens coepit multos sanctos parere de			
451 sepulchris, qui darent testimonium hoc quod			
452 descensus Salvatoris ad inferos diabolo regnum			
453 eripuit et moriendo mortem tenuit et domuit et			
454 ligavit et suorum subdidit pedibus famulorum.			
455 Inde est quod pro nomine eius verberati		aþ þvi gaungum ver þegin vndr þifler ok	Aþ þui þoognum uer þa er uer tokum þiflir
456 gaudemus et in persecutionibus gloriamur quia		bæda(ga) vndr kriflz naþni at ver vitum eptir	þyrir naþne hanz þuiat eilifz liþ kemr eptir
457 vitae nostrae isti caducae et miserae aeterna vita		þetta it þallvallta liþ annat liþ ædza þat er gud	þetta uefallekt liþ uortt . En þat liþ fynde
458 succedit illa guam Dei filius resurgens a mortuis		fyndi postolum fimum. þa er hann var upp rifinn	fonz gudf upp rifannde til himinf aþ dauda at
459 suis apostolis demonstravit; quibus videntibus		aþ (dau)da ok fte til himinnf at þeim aþfiondum	aþiaandum postolum finum
460 ascendit in caelos.			
461 Hoc si trium testium ⁷⁶ doceret assertio,		vm þetta mætti egi eþa hvgz manna . þott þræ	þeffo meττi trua þo at þzír faunudu
462 sapientium mentes dubitare non poterant.		þpakr vottar fannadi þat.	
463 At vero cum non solum duodecim discipulis sed		Enn allra hellzt er nv aþ tekın allr eþi er hann	en allra fız ma nu miftrua er hann let fer
464 et plus quam quingentis simul se demonstrare		vitradizt. egi at einf .xij. postolum nema hann	foma at fynaz eigi at einf postolum finum
465 dignatus est ⁷⁷ , ambiguitatis nulla penitus		enn helldz fyndizt hann meir. en .c. bædza	helldz meir en .cccc. mann famann eptir
466 vestigia dereliquit.		fenn ieiuvm ftad.	uprifu fina
467 Hii autem qui haec in universum mundum		Enn þer er fendir voro vm heiminn innan at	En þeir fonnudo mal fin med jarþeingnum er
468 praedicare missi sunt signis et virtutibus		boda þessa hluti. fonnudu mal fm med margum	fendir uoro at boda þessa hluti j heimenn
469 magnificis sua dicta firmabant.		jarþeinum.	hier .

⁷⁶ Allusion til Matteus 18.16: “si autem non te audierit adhibe tecum adhuc unum vel duos ut in ore duorum testium vel trium stet omne verbum”.

⁷⁷ Jf. 1. Korinterne 15.6: “deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul ex quibus multi manent usque adhuc quidam autem dormierunt”.

CECILIA – Latin	Stock 2	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
470 Nam et omnes aegritudines eius nomine 471 curaverunt, fugaverunt daemonia et vitam 472 mortuis reddiderunt.		þvrat þer græddu allt ináþni kriftz allzcynf fíuka menn ok raku díofla þra odum maunnum ok gaðu líþ daudum.	þuiaç þer gæðu fíuka menn j naþni hans ok raku díofla þra odum monnum ok gaðu líþ daudum .
473 Nihil tibi puto remansisse quod quaeras nisi ut 474 istam vitam et animo et corde despicias et illam 475 vehementius et fortius quaeras.		Nu l<attu> þer eingiþ annars þickia vid . þurþa enn þyrir lata þetta líþ aþ oll(u) híaða ok leita annarç líþs betra.	-
476 Qui enim filium Dei crediderit et praeceptis eius 477 adhaeserit, dum deposuerit corpus, a morte non 478 tangitur 479 sed a sanctis angelis in gremio suscipitur et ad 480 paradisi perducitur regionem.		þvrat fa <e>r truir á fon guds ok þionar bodozdum hans. hann verdz eigi halldinn ídauda. helldz leida hann helger einglæ i paradifum. þegar er hann andazt.	En fa er truer fyne gudf ok hlydir bodozdum hans. þegar hann fkalz uit líkama fínn. þa taka einglar hann ok leida til dyzdar paradifar
481 Inde est quod ipsa mors cum diabolo agit 482 ut diversis occupationibus hominum obliget 483 mentes et variis incautos necessitatibus occupet. 484 Et nunc de damno timidat, nunc de lucro incitat, 485 nunc de pulchro inlicit, nunc de gula exagitat et 486 diverso genere suasionis de ista sola vita facit 487 miseros homines cogitare 488 ut eos exeuntes de corpore inueniat nudos, nihil 489 secum praeter peccata portantes. 490		- enn áhyggia þessa heimf bindz ovara hvgi manna imozgum þiofkyllidvm ok hryggir þa fivdum aþ fkaudum. enn fivndum gledz þa aþ þevexti ok bera þer þyrir þeçfu einu líþi a hyggju ok hyggia ecki at oozdnu líþi. þar til er þer fkaliazt vid líkame fekir ok sva fnaudir. at þer haþa ecki med ser nema fyndir einar.	- - - - -
491 Haec tibi breviter explicavi. 492 Si quid tibi deesse putas, quaere.” 493 Tunc Tiburtius pedibus eius prostratus cum 494 ingenti fletu dixit: 495 “Si de ista vita ulterius vel mente tractavero vel 496 cogitatione quaesiero, in illa vita non inueniar. 497 Habeant stulti lucrum labentis temporis. 498 Ego qui usque hodie sine causa vixi, iam non sit 499 sine causa quod vivo.” 500		þetta fkyzda ek ífkaummv malí þyrir þer. en þu leita hverf þer þickir þramar þurþa Da þell tibzcius til jardæ ok mællti med tarvm. eþ ek heþi a hyggju þyrir þessv líþi vm alldz fidan þa em ek eigi verdz at audlazt <eilíþt> líþ. haþi heimfkir menn þevoxt þallvalltrar tíðæ. en ek fkal til einkif líþa hedan aþ. þott ek haþa til eingiþ líþat allt hingat t<il> þvrat mer þickir nu huer d<v>aul ill.	þessa hluti fkyrda ek þyrir þin fkyndilaga . en þu leita þess er þier þikkir uan fpurtt uera. þa þell tiburcius til iardar ok mælti . med tarum Eþ ek ber ahyggio þyrir þesso líþe um alldz fidan þa em ek eigi uerdz at þinna fkin eilíþra feļu. haþe heimfkir menn þognod þallualltrar tíðar en ek heþe til eínkfínf nytç líþat hingat til . þa fkal ek eigi leingz til eínkfínf nytç líþa hedan j þra
501 Et his dictis ad fratrem suum conversus ait: 502 “Miserere mei, frater carissime,		þa fnerizt tibzcius til bzoðz fms ok mællti Mífkunna þu mer bzoðz	þa mælt [sic!] hann uit bzoður fínn Mífkunna þu mer bzoðir

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
503 et rumpe moras quarum nexus non patior.		<i>ok duel eigi</i>	<i>ok duel eigi</i>
504 Dilationes timeo, pondus ferre non possum.		<i>ok leid mik til þundæ vid guds mann at hann</i>	<i>at leida mig til gudf uinar suo at hann hzeinfe</i>
505 Obsecro te, perduc me ad hominem Dei, ut me		<i>hreinfi mik ok geri mik hlvtakanda eilipf lipf.</i>	<i>mig til hinfi eilipa lipf .</i>
506 purificans illius vitae participem faciat quae isti			
507 vitae succedit.”			
508 Tunc Valerianus perduxit eum ad papam		<i>þa leiddi Valerianus b2od2 fimm til þundæ vid</i>	<i>þa leiddi Va[liriano] hann til u2banum</i>
509 Urbanum.		<i>v2banum papa</i>	
510 Cui cum narrasset omnia et universa quae erant		<i>ok fagdi honum alla hluti. þa er gerzt hopdu 1</i>	<i>ok fagdi honum alla hluti þa fem gíozz hopdu .</i>
511 dicta vel facta, gratias referens Deo, suscepti		<i>þe2a ráedúm U2banus þakkadi þat gudi ok tok</i>	<i>en u2banum gerdi gudi þackir ok tok uít honum</i>
512 Tiburtium eum omni gaudio,		<i>þeginn vid tib2cio</i>	<i>med þagnadi</i>
513 et baptizans eum, secum esse praecepit quoad		<i>ok fírdi hann ok let vera med ser. þar til er</i>	<i>ok fírdi hann ok kenni honum al gíozua at</i>
514 usque albas deponeret. Quem perfectum		<i>hann var v2 huíta vødum þærd2 ok kendi honum</i>	<i>perd j allri gudf cri2ni ok let hann uera med fer</i>
515 doctrina sua per septem dies Christo militem		<i>kennmgar algervæ eina næftu viku ok helgadi</i>	<i>sey daga þar til er hann þor o2 huíta uodum .</i>
516 consecravit;		<i>hann algervan kri2tz Riddara.</i>	
517 tantam deinceps gratiam consecutus est Domini,		<i>Enn hann þek sva mikla mi2kunn aþ gudi fídan</i>	<i>En hann eignadi2 suo mikla mi2kunn aþ gudi at</i>
518 ut et angelos Dei videret cotidie		<i>at hann hann (sic!) fa opt eingla guds</i>	<i>hann fa opt eingla</i>
519 et omnia quaecumque poposcisset a Domino		<i>ok þek margar bæni2 aþ d2óttne.</i>	<i>ok nadi at geta þeni2 at gudi . almat2kum.</i>
520 protinus sequeretur effectus.			
521 Verum quia multum est ut omnia per ordinem		<i>Enn langt er at tina Jaztein2 þe2a.</i>	<i><L>angt er at telia jazteignir allar þer . er þer</i>
522 prosequentes quae et quanta per eos Dominus			<i>giordu</i>
523 mirabilia fecerit conscribamus, ad gloriosas		<i>aþ þvi mvnum ver fkynda mali til pi2læ fí22f</i>	<i>aþ þui by2iar os at fnua mal2 h2tum til . pi2lar</i>
524 passiones eorum articulum revocemus.		<i>þe2a</i>	<i>þe2ar er</i>
525 Turcius Almachius, urbis praefectus, sanctos		<i>Almachiu2 roma borgar gzei2i let d2epa marga</i>	<i>Almachius romabo2gar gzei2e let pína marga</i>
526 Dei fortiter laniabat et inhumata iubebat eorum		<i>guds vini ok let egi2 gra2a lik þe2<a></i>	<i>cri2tna menn ok let omyll2a likame þe2a</i>
527 corpora derelinqui.			
528 Tiburtius quoque et Valerianus ad hoc vacabant		<i>Enn tib2cius ok valerianus temdus til þess nætr</i>	<i>En tibuzcius ok Valiranus leynduz til þess</i>
529 cotidie ut pretiosas martyrum facerent		<i>ok daga at veita dy2ligan graupt pi2læ vottum</i>	<i>huern dag at iarda uannlega likame gudf uotta</i>
530 sepulturas elemosynis et pietatibus insistentes.		<i>kri2tz. en þe2. ga2u þe fín þur2a maunnum</i>	<i>ok ge2a þe þur2a monnum.</i>
531 Interea, ut solitum est, bonos odiunt mali et		<i>þa lau2tvdu illir menn goda fem íapnan verd2 ok</i>	<i>En þa <var> fagt almachius huad þeir gerdu eda</i>
532 indicantur universa praefecto Almachio quae		<i>var fagt almachio hvat þe2 gerdu</i>	<i>huer2u kosge2ir þeir uoro at gra2a þa er hann</i>
533 per eos Dominus circa egentes ageret, vel quam		<i>b2ed2nr. eda hver2u vegliga þe2. gropu þa</i>	<i>let drepa .</i>
534 studiose quos ille occidi iusserat sepelirent.		<i>menn er hann let bana.</i>	
535 Quod audiens praefectus iussit illos venire et		<i>fí2(an) voro þe2. teknir ok þærdir gzei2panum</i>	<i>þa uoro þeir teknir ok leiddir þyrir alm(acio) .</i>
536 statim ab apparitoribus praesentantur.			

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
537 Quos Almachius his allocutus est verbis:		<i>ok mællti hann vld þa.</i>	En <i>hann mælti. uit þa .</i>
538 “Cum vos nobilitatis titulus clarissimos fecerit		<i>hv1 ger1zt þt otign1r ok é(tt)lerar 1 nyb2eytn1</i>	<i>eígi ueít ek huer nyb2eytní gerdí at lera ok</i>
539 nasci, cur per nescio quam superstitionem		<i>yckarr1 þar fem þit ervt tign1r at burdum ok</i>	<i>otígna ykk1r þar fem þít erud gauþgir at kyne .</i>
540 infelices vos et degeneres exhibetis?		<i>gauþgir at kyni</i>	
541 Nam facultates vestras audio vos in nescio quas		<i>Nu er mer fagt at þ1d berit þe yckart aa herþiliga</i>	<i>þat heþi ek heyzt fagt at þít berit aura yckra a</i>
542 viles personas expendendo consumere ac pro		<i>ftapkalla ok graþit med mikill1 vegfemd er</i>	<i>þateka menn en ueítit þeim dyzlegann gzapt er</i>
543 scelere suo punitos cum omni gloria tradere		<i>d2epn1r eru þyr1r glæþi sma þa menn</i>	<i>þyrir gleþi fína ero d2epnir .</i>
544 sepulturae;			
545 unde datur intellegi quod conscii vestri sunt		<i>En þv1 mætti þat líklegt þick1a at þerz veri</i>	<i>Aþ þui grunum uer at þeir muno uera þrenndz</i>
546 quibus pro coniuratione honestam traditis		<i>þrændz ykkz1r er þit gauþgit sva miok.</i>	<i>ydzir er þeir ueítit þeim suo dyzlegan gzopt .</i>
547 sepulturam.”			
548 Respondens Tiburtius dixit: “Utinam		<i>T1bzcius mællti veri sva vel at þerz (let1 fer)</i>	<i>T1burcius S(uaradi) ueþi suo uel at þeir gerdí</i>
549 dignarentur nos ut servos suos computare,		<i>foma at haþa ofþ at þzælv1m. er þu ætlaz vera</i>	<i>oss at þrælum fín1m er þu ellar þrenndz uora</i>
550 quorum tu nos aestimas esse collegas, qui		<i>þre(ndr okkra) þv1at þerz hoþnudu þv1 er fynízt</i>	<i>eda uine þeir þyrir líto þat er fynez ok er eígi en</i>
551 contempserunt quod videtur esse et non est et		<i>ok er e1g1 en þerz þvndu þat (er e1g1)</i>	<i>þeir þunndo þat er e1gi fynez uera ok er .</i>
552 invenerunt illud quod videtur non esse et est!”		<i>fynízt vera ok er.</i>	
553 Almachius dixit: “Quid est quod videtur esse et		<i>Almachius mællti. hvat er þat er fynízt vera</i>	<i>Almachius f(uaradi) huat er þat er fynízt ’e1gi’</i>
554 non est?”		<i>(ok er) e1g1.</i>	<i>uer<a> ok er þo.</i>
555 Tiburtius dixit: “Omnia quae in isto mundo sunt		<i>T1bzcius f(uarar). Allir þessa heimf hlutir þat er</i>	<i>T1b(urcius) f(uaradi) allt þat er j þessum heime</i>
556 quae invitant animos ad mortem perpetuam per		<i>and1r manna leida til eilíþra kuala. þyrir f(kamm</i>	<i>er ok ladar andir manna til eilíþf dauda þyrir</i>
557 laetitiam temporalem.”		<i>eda f(kada ok gledi.</i>	<i>f(tunndlega gledi .</i>
558 Almachius dixit: “Et quid est quod non videtur		<i>Gzefþmn mællti. Hvat er þat er e1g1 fynízt vera</i>	<i>Al(macius) mælti huat er þat er eí fynez uera ok</i>
559 esse et est?”		<i>ok er.</i>	<i>er þo .</i>
560 Tiburtius dixit: “Vita quae debetur iustis		<i>T1buzcius mællti.</i>	<i>T1b(urcius) f(uaradi)</i>
561 et poena quae debetur iniustis		<i>Oozdit líþ ok p1nmgar þær er illir menn eru</i>	<i>Oozdíþ líþ ok eilíþar píflír ranglatra .</i>
562 ex omni parte novimus esse quod veniat infelici		<i>kvaldir ok vitum ver at faunnu at þat mun þram</i>	
563 dissimulatione quod oculis cordis nostri scimus		<i>koma. þot ver megim þat e1g1 líkaml1gum fea.</i>	<i>En þeir, ero uefalír er dylíaz uit þat er þeir fía</i>
564 videre, oculis corporis nostri subducimus ut,			<i>e1gi líkamf augum .</i>
565 contra conscientiam nostram, quae bona sunt			
566 malis sermonibus obumbremus et quae mala			
567 sunt bonis sermonibus adornemus.”			
568 Almachius dixit: “Non puto quod mente tua		<i>Almachius mællti Hygt [sic! Hygg] ek. at þv</i>	<i>Al(macius) mælti e1gi ueíztu huad þu mælr .</i>
569 loquaris.”		<i>feg1r þetta aþ þínu hv(v1)t1</i>	

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
570 Tiburtius dixit: “Non mea loquor sed eius quem		Tibzcius <i>ſuarar</i> . Eigi mæli ek þat aþ minv	-
571 in visceribus meae mentis accepi.”		hvgvíti. helldz aþ þvi er byggir i b2iofti mer	
572 Almachius dixit: “Numquid tu ipse scis quod		Almachius <i>ſpurdi</i> . Veiztu huat þv męlr	-
573 loqueris?”			
574 Tiburtius dixit: “Et novi et didici et credo quod		veit ek ſagdi Tibzcius at <i>sva man vera</i> ſem ek	Tib(urcius) <i>ſ(uaradi)</i> þat ueít ek uízſt ok <i>trve</i> ek
575 universa quae a me dicta sunt, ita ut dicta sunt,		ſagda	þui at allt er ſatt þat er ek ſagda þeit .
576 permanebunt.”			
577 Almachius dixit: “Et ego, quare non adverto		Almachius <i>męllti</i> þyrir hví ma ek <i>eigi</i> ſkíliá	Al(macius) <i>męlti</i> þyrir huí ma ek þat <i>eigi</i> ſkíliá þa
578 quo ordine ista prosequaris?”		<i>med</i> hverium aa hvga þv męlr þetlta.	.
579 Tiburtius dixit: “Quia animalis homo non		Tibzcius. þviat kynkvenligz <i>madr</i> ſkílr <i>eigi</i>	Tib(urcius) <i>ſ(uaradi)</i> þuiat oſkynsamr <i>madr</i> ſkílr
580 percipit quae sunt spiritus Dei. Spiritualis autem		þa hluti er <i>guds</i> erv enn andligz <i>madr</i> dęmr	<i>eigi</i> gudlaga hlute oeuannlegz (sic) <i>madr</i> dęmir
581 iudicat omnia; ipse autem a nemine iudicatur.”		alla hluti ok dęmizt aþ aungum <i>ſíolþr</i> .	rett um allt .
582 Tunc ridens praefectus iussit amoveri Tiburtium		þa b2oſti <i>greiþinn</i> ok let brautt leida. tibzcio	þa b2oſtí g2eþinn ok let abzaut leida Tib(urcius)
583 et applicari Valerianum; cui et dixit:		en þangat <i>valerianum</i> ok <i>męllti</i> þa vid hann.	en þangat Valirianum . ok męlti uit hann
584 “Quoniam non est sani capitis frater tuus, tu		Mattu nockut þess mæla er aþ ſtada ſæ. hoþut	ſuara þu mer hyggilegar en b2odur þinn þuiat
585 saltem poteris sapienter dare responsum.”		ær þ(ickir) mer vera b2odir þinn	hann er hoþud odz o2dinn.
586 Dicit ei Valerianus: “Auditus tuus errorem		Valerianus <i>męllti</i> Heyzn þin villizt	Valirianus <i>ſ(uaradi)</i> heyzn þin er ok uíte uillt ok
587 patitur, quoniam sermonis nostri non potes		þviat (hon) ma <i>eigi</i> heyza mal vart	ypir ſtigit er þu matt <i>eigi</i> ſkíliá rett mal
588 intueri effectum.”			
589 Praefectus dixit: ”Nullus sic errat sicut et vos		Almachius. <i>męllti</i> . Ecke mann kyn er	Alm(acius) <i>męlti</i> aunguir uíllaz íam míog ſem þid
590 erratis, qui relictis rebus necessariis et utilibus		(íapn)ært ſem þit i heiminum er leitit þess	b2ędur at þid þyrir latir nyttsamlega hluti ok
591 ineptiam sectatis et otium, respuentes gaudia et		<i>med</i> aull koſtgæþi er gagnſtadligat er lípe ok	hapuedi ok gledí ok ollu þui er blidlegz er i þessu
592 execrantes laetitiam atque contempnentes omne		heilfo. ok þyrirlatid nytſamlíga hluti ok þlyt	lípe . en þid þylget þui er gangſtadlegz er heilsu
593 quod vitae blandimento concessum est illud tota		ględi alla. ok rekít allt þat er vnađligz er i	manna ok gledí
594 mentis aviditate suscipitis quod saluti		heiminum.	
595 contrarium est et gaudis inimicum.			
596 Valerianus ad haec respondit: “Iocantes et		Valerianus <i>ſuaradi</i> . ek ſa vm dag galaufa	Ual(irianus) <i>ſ(uaradi)</i> ek ſa um uo2 oþ dzykío
597 ridentes et variis deliciis affluentes vidi glaciali		<i>menn</i> leika á velle vm dag. enn ſkamt. þra	<i>menn</i> hlegía ok gledíaz en þar ſtodu akrur [sic!]
598 tempore transire per campos, in quibus campis		þem ſa ek akrkarlla vinna erþidlíga á	kallar hía ok ſkaro upp þo2na ok hreinſudu akrur
599 stabant rustici pastinantes et cum omni studio		io2du. ſuma havggva þo2na vpp ok h2einſvdu	land
600 sarmenta pangentes atque spinosa surcula		io2dina.	
601 rosarum animose et cautissime componentes.			

CECILIA – Latin	Stock 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
<p>602 Alii quoque taleas inserebant, alii radicitus noxia 603 quaeque truncabant cunctaque ruris opera labore 604 nimio excolentes. 605 Tunc illi qui deliciabantur coeperunt laborantes 606 irridere ac dicere: 607 “Infelices et miseri istum superfluum laborem abicite 608 et nobiscum gaudentes deliciis vos ac voluptatibus 609 exhibete. 600 Quare sicut insani duro labore deficitis et vitae 611 vestrae tempora tristissimis occupationibus fatigatis?” 612 a. Et haec dicentes b. solvebantur super eos risu c. et 613 dabant plausum manibus, 614 d. multis increpationibus insultantes. 615 Haec illis agentibus imbriferis atque algidis mensibus 616 serena tempora successerunt. 617 Et ecce floribus roseis vernantes campi, nemoribus 618 pampineis ornabantur et crispas butronum sertas 619 exhibebant suo partu sarmenta et vario genere talium 620 arborum melliflua poma gigneabant in quibus vidimus 621 usque hodie abundare et gratiam et fructum pariter et 622 decorem. 623 Tunc gaudentibus illis qui putabantur vani, 624 coeperunt flere qui videbantur urbani; et qui in sua 625 fuerant sapientia gloriati in nimia pestilentia perierunt 626 et sera paenitudine mugitum sui otii gemitumque 627 reddentes sibi invicem loquebantur: 628 “Isti sunt quos habuimus in derisum; laborem ipsorum 629 putabamus opprobrium, vitam eorum execrabamus ut 630 miseram, personam eorum iudicabamus indignam et 631 conventum eorum sine honore. 632 Isti autem sapientes et nos probamur miseri tunc 633 fuisse et insipientes et vani quando nec ipsi 634 laboravimus nec laborantibus auxilium pro labore 635 praestitimus.</p>		<p>enn fúmir þagvdu [sic] vīngarda ok fettu nī(dr) allđintre..</p> <p>þa toko leikmenn at hlæja ath verkmonnum ok mælltu. sva.</p> <p>leggít nīdz væfalír. þetta erþíđi onytt ok leikít helldz med offf ok þaríđ med offf til dzýckíu</p> <p>ok meðit eigi á erþíđi sva áerir menn.</p> <p>a. enn er þerz hoþdu þetta. þa c. fkelldu faman hon(dum) b. ok hlógu at verkmonnum</p> <p>fvmar kom eptir voz þat. fem h(vert) annat</p> <p>ok toko akraz manna at þíóvazt [sic! þríóvazt] ok baru allđintre godan aa voxt aa ser. ok fkinga allír til þessa vellír þerz er verkmenn þagudu med þaugzvm bloma ok godum ílm..</p> <p>þa þaugnvdu þerz fem áerir voro taldír. enn hínir þottvzt ...</p> <p>Herfra: Lakune i AM 235 folio (b)</p>	<p>en fúmir fettu nīdz allđentre ok gíozdu apallduf gard eda uingard ok unno þeir erudlega .</p> <p>þa toku leikmennernír at hlegía at þeim ok mæltu uit þa</p> <p>leggít nīdz uefélír þetta hírt onyta uerk ok eruíđi . en etír ok dzekít med oss</p> <p>ok meðit ydz eí ífuoz mīklu eru'í'đí.</p> <p>d. þa ept þeir at uerkmonnum 'ok' kuodu þa era uera c. ok fkelldu loþum faman</p> <p>Sumar kom eptir þan uetr</p> <p>ok rann up akr auelle uerkmanna med ollum þogzum bloma ok dyzlegum gzoffum ok baro allđentre þeiza allzkyngf auoxt a fer ok þegrudz þa er uer fíam halldaz til þessa dagf</p> <p>þa kolludu þeir er uoro kalladír.</p> <p>En fott ok hungz eyddí þeim er fpakír þottuz uera ok toko þeir þa at gratta ok ídzaz (sic) índelíf fínf ok mæltu þeir med fer at þessum monnum helgum at uer regdum ok þyrir demdum eruíđi þeiza ok líþ þeiza ok tollđum þa heifka [sic!] uera ok uolada .</p> <p>en þeir uoro fpakkír en uer uorum heimfkir ok erir er uer unnum eigi fíalþír ok ueítum eí þulltíng unendum .</p>

CECILIA – Latin	Stock 2 (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
<p>636 Quinimo eos in deliciis positi risimus 637 et credidimus dementes esse quos fulgentes nunc 638 aspiciamus et florentes.” 639 Ad haec praefectus ait: “Sapienter quidem te video 640 prosecutum sed non ad interrogationem meam videris 641 dedisse responsum. 642 Valerianus dixit: “Stultos et insipientes nos esse 643 dixisti quod facultates nostras egentibus damus, 644 advenas suscipimus, viduis opem ferimus, orfanis 645 subvenimus, inhumata corpora tegimus et honestas 646 Dei martyribus tradidimus sepulturas. 647 Insipientes nos esse et insanissimos iudicas quod non 648 cum laetantibus laetamur neque cum voluptuosis 649 deliciis resolvimur aut non ignobilis vulgi oculis nos 650 inlustres et nobiles ostendimus. 651 Veniet tempus in quo fructus huius nostrae tristitiae 652 colligamus et nobis gaudentibus luceant hii qui in suis 653 nunc gaudiis extolluntur. 654 Tempus enim seminandi modo est; qui in ista vita 655 seminaverint gaudia, in illa vita luctum et gemitum 656 metent. Qui autem nunc seminaverint lacrimas 657 temporales, in illa vita gaudia sunt sempiterna 658 messuri.” 659 Praefectus dixit: “Ergo nos et invictissimi principes 660 aeternum habebimus luctum, vos vero perpetuum 661 possidebitis gaudium?” 662 Valerianus dixit: “Quid enim estis vos aut quid 663 principes vestri? Homunciones estis tempore vestro 664 nati, tempore vestro expleto morituri, 665 tantum Deo reddituri rationem quantum vobis 666 summam tradidit potestatis.” 667 Almachius dixit: “Quid verborum circuitu 668 immoramur?”</p>		<p>hellidz hlogum uer at þeim er unno ok elliudum (sic!) þa era uera er nu fram uer fkinga j þegurd .</p> <p>Alm(acijs) m(elti) uirtlega er þar mēlt en ekki kemr þat til þess er ek fpurdi</p> <p>Ualirianus f(uaradi) þu talldir a okr at urt ueitum aura okkra uoludum monnum ok toku uit utlendum monnum ok biozgudum þodur lofum boznum ok ueitum goþuglegum gudf uinum groþt</p> <p>þu telur os era uera er uer gleymum eigi eda hlegium med galaufum monnum ok fynomz eigi prud bunir þyrir augum alþydu .</p> <p>En fu tid mun koma er uer munom taka launf eruidif uozf ok munom uer þa þagna en þeir muno gratta er nu dzamba j þagnadi finum .</p> <p>Nu er fu tid at dzeyþa ok at fa akrenn. ok fkolu þeiz þognod upp fkeru er her kafta nidz þognodi</p> <p>gzeyþenn mēlti segir þu þat at uer ok konungar mune haþa eilifann gzat en þeiz muned haþa eilifann þognod</p> <p>Ualirianuf f(uaradi) huad ero þeiz ,eda, konungar ydzir nema himandi mannefkjur j heime þessum um ftund ok monu deyia af ftundo ok fkolu giallda þa fkynfeme gudi þyrir uerk ydz ok uellidz þat er hann gaf ydz .</p> <p>Alm(acijs) mēlti . eigi þarþ þleiri um þetta at haþa .</p>

CECILIA – Latin	Stock 2 (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
<p>669 Exhibete diis libamina et abscedite inlaesi.”</p> <p>670 Responderunt ambo: “Nos cotidie Deo vivo sacrificium</p> <p>671 exhibemus, non diis.”</p> <p>672 Almachius dixit: “Quis est Deus cui vos dicitis tradere</p> <p>673 famulatum?”</p> <p>674 Responderunt ambo: “Et quis est Deus alius praeter</p> <p>675 Deum,⁷⁸ ut de eo nos interrogos?”</p> <p>676 Praefectus dixit: “Ipsum unum quem dicitis, nomen eius</p> <p>677 edicito.”</p> <p>678 Valerianus dixit: “Nomen Dei non invenies, etiamsi</p> <p>679 pennis volare possis.”</p> <p>680 Almachius dixit: “Ergo Iobis Dei nomen non est?”</p> <p>681 Valerianus respondit: “Nomen est hominis corruptoris</p> <p>682 atque susurratoris. Homicidam illum vestri auctores</p> <p>683 commemorant et criminosum litterae vestrae</p> <p>684 demonstrant.</p> <p>685 Hunc tu deum miror qua fronte locutus sis, cum Deus dici</p> <p>686 non possit nisi sit ab omni peccato alienus et sit omnibus</p> <p>687 virtutibus plenus.”</p> <p>688 Almachius dixit: “Ergo omnis mundus errat, et tu cum</p> <p>689 fratre tuo verum Deum nostis?”</p> <p>690 Valerianus respondit: “Innumerabilis multitudo</p> <p>691 christianitatis sacramentum suscepit et magis vos pauci</p> <p>692 estis qui sicut astulae de naufragio remansistis ad nihil</p> <p>693 aliud nisi ut in ignem mittamini.”</p> <p>694 Tunc iratus Almachius iussit eum fustibus caedi.</p> <p>695 Ille autem statim ut exutus est, coepit gaudere dicens:</p> <p>696 “Ecce hora quam semper optavi, ecce dies omni mihi</p> <p>697 festivitate iucundior.”</p>		<p>bloti þid godum uorum ok þarit omeidir j braut fidann .</p> <p>Ualirianus f(uaradi) huern dag þerumuit þozn allmarkum</p> <p>gudi en eigi pleirum .</p> <p>Almac(ius) mælti huer er eirn gud þa er þid þionet .</p> <p>Ual(irianus) f(uaradi) eingi ’er’ annar gud nema þa eirn .</p> <p>Alm(aci)us m(elti) fegi þid naþn þeff en þina gudf er</p> <p>þid gogit .</p> <p>Val(irianus) f(uaradi) naþn gudf monu eigi þinna þott</p> <p>þu megir þluga .</p> <p>Alm(aci)us m(elti) er eigi odenn gud .</p> <p>Val(irianus) f(uaradi) hozdomf madr. uar hann ok</p> <p>manndrapf madr ok odada madr at þui er fkalld ydz</p> <p>þegia .</p> <p>En ek unndumz þat aþ huí þu kallar hann gud . þuiat</p> <p>eingi ma gud kallaz nema þa er fynda lauf. er ok allra</p> <p>dada er þullr .</p> <p>Al(maci)us m(elti) fegi þid þat at þid bzedz kunnit</p> <p>fannann gud . En allr heimr uilliz .</p> <p>Val(irianus) f(uaradi) otallegz lyd þer uit criþtne</p> <p>tekit en þer erud helldz þair er til einþkif erud maklegir</p> <p>nema til þess at kaþta ydz jelldd .</p> <p>þa reiddiz Alm(aci)us ok let beria hann ftongum .</p> <p>en Ual(irianus) m(elti) med þagnadi þia dagz er mer huozí</p> <p>hatid gladarí þeffar ftunddar æþkta ek mer auallt .</p>

⁷⁸ Det finnes ingen Gud uten meg (Jesaja 45).

CECILIA – Latin	Stock 2 (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
<p>698 Cumque caederent eum, vox praeconiarum clamabat haec 699 super eum dicens: “Deos deasque blasphemare noli.” 700 Ille autem clamabat dicens populo: “Cives Romani, 701 videte ne vos a veritate ista mea plaga revocet. Sed state 702 viriliter et deos lapideos quos colit Almachius in calcem 703 convertite, quia in aeterna tribulatione erunt omnes qui 704 colunt eos.” 705 Tunc assessor praefecti Tarquinius Lacca dixit praefecto: 706 “Invenisti occasionem: tolle eos. Nam si moras feceris et 707 de die in diem protraxeris, omnes facultates suas 708 erogabunt egentibus et punitis eis tu invenies nihil.” 709 Tunc iussit carnificibus ut ab eis ducerentur ad pagum ubi 710 erat statunculum Iobis et iussit ut si noluissent sacrificare, 711 ambo fratres sententiam capitalem susciperent. 712 Tunc gloriosi martyres, sententia accepta, tenti a Maximo, 713 corniculario praefecti, ducebantur ad Pagum. 714 Qui Maximus coepit flere super eos dicens: 715 “O iuventutis flos purpureus, o germanus fraternitatis 716 affectus, quem impia definitione vultis amittere et ad 717 interitum vestrum quasi ad epulas festinatis!” 718 Tunc Tiburtius dixit: ”Nos nisi pro certo didicissemus 719 alteram vitam esse perpetuam quae isti vitae succedit, 720 nunquam istam amittere gauderemus.” 721 Dicit ei Maximus: “Et quae potest esse altera vita?” 722 Respondit Tiburtius: “Sicut vestitur vestimenta corpus ita 723 vestitur anima corpore, et sicut spoliatur vestimentis 724 corpus, ita exspoliatur anima corpore. 725 Et corpus quidem quod terrenum semen per libidinem 726 dedit terreno ventri redditur, ut in pulverem redactum 727 sicut phoenix futuri luminis aspectu resurgat,</p>		<p>kuala menn baurdu han ok mæltu. hírd eigi þu ad lafta god uor ok gyðioz . En Ual(irianus) kalladí æ lyðinn ok mælte . hyggit þer ad roma bozgar menn ad eigi ftyggue ydz fía rífl min ne teygí ydz þra fannleik . helledz ftrandí þer upp hrauftelega ok þyrir lítid god þau er Alm(aciús) goþgar . þuiath í eilíþri quel muno uera þeiz er þau goþga . þa mælte radgíapí gzeiþanþ en fa het tarquinuþ . Skynd þu rífl þeiza þuiat gerer fokín. En eþ þu duell dag þra deígí . þa muno þeiz ueíta alla aura fína ok muntu ekce þat pínna <P>a mælti gzeiþenn at þa bada bzedz fkylldí leida til odenþ hoþþ ok neyda þa til blotu en hoggua bada eþ þeir uillde eigi blotu En fa het Maxinus er þa leídi til hoþþenþ en hann m(ælti) uit þa ’med’ tarum huer kom suo gzimædí at ykr at þíd uílldud glata þegz eþku ykkare ok langit suo til dauda fem folttenn madr til krafa . Tiburcius f(uaradi) alldri munom uer þyfaz at tyna þessu líþe nema uer uifsum þyrir at annad líþ er eilíþt eþtir Maxinus m(ælti) huert ma annad líþ uera en þetta . Tib(urcius) f(uaradi) suo fem líkamr fkyrdíz klædum suo fkyrdíz onnd líkam ok þer onnd oz líkam fem madr þyrir oz klædum ok þyrir þa líkamr j molld fa er oz molldu uar fkapadz ok bídz þadann oozdinnar upp rífu</p>

CECILIA – Latin	Stock 2 (a) og AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
<p>728 anima vero ad paradisi delicias, si sancta est, perferatur, 729 ut in deliciis affluens tempus suae restorationis 730 expectet.” 731 Dicit ei Maximus: “Optarem et ego contemnere vitam 732 istam, si poteram apud me certum habere quae loqueris.” 733 Dicit ei Valerianus: “Quia nihil tibi superesse dicis, nisi 734 ut probes vera esse quae diximus, in hora qua nos Deus 735 faciet istam tunicam corporis in gloriosam nominis sui 736 confessionem deponere, aperiet oculos tuos et faciet te 737 videre cum quanta gloria illa vita suscipitur, si tamen 738 promittas nobis quod ex animo ad paenitentiam erroris tui 739 venias.” 740 Tunc Maximus devotabat se dicens: a. “Fulmineis igneis 741 consummar si ex hac hora non solum illum Deum 742 confitear qui alteram vitam fecit isti vitae succedere. 743 b. Hoc tantum vos mihi quod promisistis ostendite.” 744 Dicunt ei ambo fratres: “Impetra a carnificibus ut ad 745 domum tuam nos ducant et hodierni diei inducias explica, 746 ita ut custodiant nos in domo tua. Illic ad te venire 747 facimus purificatorem qui te ista nocte statim ut 748 purificaverit faciet te videre hoc quod tibi promisimus.” 749 Quod cum impetrasset Maximus, duxit eos in domum 750 suam; ad quorum praedicationem 751 et ipse Maximus cum omni domo sua et ipsi carnifices 752 crediderunt. 753 Tunc sancta Caecilia venit ad eos nocte cum sacerdotibus, 754 et universi baptizati sunt. 755 Igitur cum aurora noctis finem daret, facto magno 756 silentio, Caecilia dixit:</p>		<p><i>en onnd er leidd til paradísar fælu eþ hun er heilog ok hidz þadan tídar upprífu fínnar</i></p> <p>M(a)xínius m(elti) þyfaz munda ek at haþna þessum heime eþ ek mætti uíft uíta annad líþ þat er þíd fegit uera Val(alirianus) f(uaradi) eþ þeir er þess einf uant at algíoz tru at þu uillt reyna huoztt uit fegíum fatt eda eígi . þa mun <i>domínuf</i> líuka up augo þín a þeize tíd er uíd bzedz leggíum nídz líkame okkra iardlega þyrir gudf naþne ok muntu þa reyna þyzd [sic! dyrd] hínf oozdna líþf eþ þu heítr þui at þu muntt aþ ollum hug at ídzaz uillu þínnar .</p> <p>b. fýnít þíd mer þat er þíd hetud quad maxíníus a. ’en’ ek uerdi þa elldingu loftínn eþ ek íata ei þeim gudí einum er annat líþ gerir eptir þetta líþ .</p> <p>þa mæltu badir bzedz þa þu þat aþ ríflar monnum j dag at þeiz duele rífl ockra ok leid okr til huþ þínf ok fíem ur þar uardueítir j nott En uit munum þangat koma þeim manne er þíg mun hzeínfa aþ fýnda faure aþesse nott ok muntu þegar fía þat er uit hetum þer En er maxímus leídí þa til huþ fínf þa tok hann tru aþ kenníngum þeira ok híu hans oll ok biugguduz til rífla allir þer er þeim þylgdu til hoþfenf .</p> <p>þa kom heilog Cecília til þeiza um notína med kenne monnum ok uoro allir f kírdir þer tru toku en er mozgenn kom þa mælti C(ecilia) uit þa</p>

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
757 “Eia milites Christi, abicite opera tenebrarum 758 et induimini arma lucis.” ⁷⁹	κτιϕτζ ριδαραρ. Verpít aþ yd2 myrkra verkum ok ϕkrydiz liof1		heilir gudϕ ριδαραρ kaϕtit þra yd2 myzkra uerkum ok ϕkrydiz lioϕe .
759 Certamen bonum certati estis, cursum 760 consummastis, fidem servastis, ite ad 761 coronam vitae, quam dabit vobis Deus iustus 762 iudex, non solum vobis sed et omnibus qui 763 diligunt adventum eius.” ⁸⁰	gott haþit þit þreytt ok lokit vel erþidi ok vardveitta tru þarit nv til dyrdar líþϕ. þes er rettlatr domandi geþryckr [sic!] ok ollvm þeim er elϕka hanϕ tilkvomv med godvm vilía		gott eruidi ennde þer ok halldit tru þarit þer til dyrdar líþϕ þess er gud rettlatr domandi geþr ydr ok ollum þeim er eϕkia til kuomo hanϕ
764 Locus igitur qui vocabatur Pagus quarto 765 miliario ab urbe situs erat, in quo per templi 766 ianuam transitus erat, ut omnis qui 767 ingrederetur, si Iovi tura non poneret, 768 puniretur.	Bær ϕa var þiozar muloz þra romaborg er þiod gata la þyrir þraman dyr hía hoþi þozϕ. ok var hverz þindz er eigi villdi blota þoz.		stadz uar kalladz pagus ϕa ’var’ þiozar milur þra romaborg . þar la þíod gata jgengnum odenϕ hoþ en menn uoro þengnir til at pína huern þann er þar gekk inn suo ei blotadi ϕkurdgodum eda opzadi þeim nockuzo
769 Venientibus ergo sanctis, offeruntur tura et 770 recusant; ponunt genua, feriantur gladio, 771 proiciunt corpus temporale et martyrrium 772 suscipiunt sempiternum. 773 774	en er helgir b2ædz komu þangat . ok villdv eigi blota ϕkurdgodinv . þa vozv þeir þar Sverdi ϕlegnir ok ϕkildvz vit líkamligt líþ ok tokv þeir út eilíþa dyrd		<E>n er gudϕ uottar Tiburcius ok Valiríanus kuomu þar þa uilldu þeir eigi blota ok auguo þozna godunum þa uoro þeir þegar teknir ok grimlega þindir ok ϕidan med ϕuerdi hoggvir ok ϕkilleduz þeir suo út íardlegann líkama En þeiz toku eilíþa dyrd .
775 Tunc Maximus iuratus asserebat dicens: “Vidi 776 angelos Dei fulgentes sicut sol ⁸¹ in hora qua 777 verberati sunt gladio et egredientes animas 778 eorum de corporibus quasi virgines de 779 thalamo; quas in gremio suscipientes angeli, 780 remigio alarum suarum ferebant ad caelos.” ⁸²	þa leít maxímus til hímenϕ ok mælti þetta . ek ϕa eíngla gudϕ ϕkinandi ϕem ϕol a þeiri ϕtundv ϕem þeir voru hògnir b2ædznir. ok ϕa ek andir þeira í líking þiartra meýía þa er þær ϕkilduz víc líkamí enn eínglarnir tokv þær j þadm ser ok þlugu til hímenϕ med þær . En er maxímϕϕ ϕagdi þetta med tarvm þa tokv margir tru aþ ozdvm hanϕ ok hurþv þra blotum ϕkurdgoda .		en a þeize ϕtundu er þeiz uoro hoggnir þa ϕa maximus eíngla gudϕ ϕkinandi ϕem ϕol ok ϕa hann andnir þeiza ganga ut oz líkomum þeiza suo ϕem þagzar meýiar en eínglar þlugu med þer til híminϕ .
781 Ista cum lacrimis enarrante Maximo, plurimi 782 crediderunt, et ab idolorum errore conversi se 783 suo creatori reddiderunt.			en er maxímus ϕagdi þetta med tarum . þa trudu margir a gud en neítudo ϕkurgodum

⁷⁹ Romerne 13.12: “nox praecessit dies autem adpropiavit abiciamus ergo opera tenebrarum et induamur arma lucis”.

⁸⁰ 2. Timoteusbrev 4.7-8: “bonum certamen certavi cursum consummavi fidem servavi, in reliquo reposita est mihi iustitiae corona quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex non solum autem mihi sed et his qui diligunt adventum eius”.

⁸¹ Jf. Mattheus 13.43: tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum qui habet aures audiat.

⁸² Ifølge Ian Kirby er dette en allusion til Genesis 3.24.

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
784 Igitur cum pervenisset ad Almachium quod 785 Maximus cornicularius cum suis omnibus 786 factus fuisset christianus, iussit eam tamdiu 787 plumbatis tundi quamdiu spiritum redderet. 788 - 789	En er almachius þann þat at Maxímus var kriftrín orðín ok hía hanf oll . þa let hann taka hann ok beria blyvondvm til bana		þa fprudí Alm(aciús) at maxímus uar criftrín ordín ok oll hía hanf ok let taka hann ok berria med blyfupum bana
790 Quem sancta Caecilia iuxta ubi Tiburtium et 791 Valerianum sepelierat, in novo sarchophago 792 sepelivit.	en Cecilia grof líkam hanf hía þeim tibvrçio ok valeriano		En f <i>sancta</i> cecílía tok líkam hanf ok lagd<i> hann j nygía ftenþro hía þeim bæðum . Tib(urcius) ok Val(irianus)
793 Et iussit ut in sarcofago eius sculperetur 794 phoenix, ad indicium fidei eius, quia 795 resurrectionem se inventurum ad phoenicis 796 exemplum suscepit. 797 - 798 799	- ok er þeim öll vm faman mínning halldinn. vm vozt .x1. noctum þyrir gagndagen eína þra cecilie		- - - -
800 Factum est autem post haec coepit 801 Almachius quaerere facultates amborum; 802 pro qua inquisitione sanctam Caeciliam 803 quasi Valeriani coniugem praecepit artari.	Síðan þrettí. almachíuf at aurum þeíra bæða ok let hann taka Cecíliam er líklíguz þottt vera at víta avra þeíra.		fíðan lítaðí Alm(aciús) eptir aur þeíra T(iburcius) ok V(alirianus) ok let hantaka f <i>sancta</i> cecíliá þuíat hann hugdi hana uerit hápa konu U(aliriano)
804 Quae cum universa quae remanserant 805 pauperibus ex eorum facultatibus fideliter 806 tradidisset, 807 ipsa quoque ut tura poneret coepit impelli.	enn hun hárdi allt gefit þatækíum monnum þar er þeír hóþdv eptir átt þa var hun leidd til blotz at hun bændi reykelçí þyrir fçurdgodvm		en er hun hárdí gefit þurþa monnum alla aura þa er þeír hóþdu eptir átt þa uar hun neydd til at blota
808 Tunc apparitoribus 809 qui eam hoc facere compellebant, dixit: 810 “Audite me, cives et fratres, vos ministri est 811 iudicis vestri et videtur vobis quod ab eius 812 impietate alieni esse non debeatis.	þa mæln hon wít þa er hana leiddv til blotzínf þer ervt þionar domanda yðvarf. ok fynízt yðz fem þer mnít eigi verða		þa m(çlti) hun uit þa er hana leiddi til blotçzenf hlydi þeír mer bozgar menn. þeír erud þionar domanda yðarf ok hyggít þeír þat at þeír munud eigi gíallda ílfku hanf.
813 Mihi quidem gloriosum est et valde optabile 814 omnia pro Christo ferre tormenta, 815 quia cum hac is vita nunquam dignata sum 816 habere amicitias;	hluttakandi illzku hans - -		ek er alþuf at taka ríflír þyrir naþní crifçz -

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio	AM 429 12mo (c)
817 sed de vestra satis doleo iuventute quam sine	þott þer gíðzr þat fem hann byd2 yd2		en ek harma yd2 er þeir gaed eigi ydar ok gerír
818 sollicitudine gerentes facitis quidquid vobis			þat omílld2 domandí byd2 yd2 at gera
819 ab iniusto iudice fuerit imperatum.”			
820 Tunc illi dabant fletus et voces quod tam	þa tokv riddarar ok þíonar gzeíþanf at harma		þa toku þeiz at klaukua til blotz er hana leídu
821 elegans puella et tam sapiens et nobilis etiam	at fvo þógvr mæz ok gaupug uílldí deyía.		ok kunno þui ílla er suo uęn ok goþug ok uír
822 optaret occidi.			męz uílldí þyfaz til dauda
823 Et rogabant eam dicentes ne tale decus	ok badv hana þeir at hun tyndí eígí fvo mikílli		ok badu þeir hana at hun glatadı eigi suo
824 omitteret, ne tantam pulchritudinem versaret	þegzd j davda ínvvm		mikílli þegz.
825 in mortem.			
826 Quibus flentibus atque animos eius revocare	Heilög cecíliá fv(aradi).		C(ecilia) fv(aradi)
827 cupientibus ita dixit:			
828 “Hoc non est iuventutem perdere sed mutare;	þetta er bot þegz darínnar enn tíon.		þetta er eigi at þegz helld2 at kaupa (sic)
829 dare lutum et accipere aurum;	fvo fem at taka gull wír eírí		suo fem madr takí gull uit eíre
830	eda dyrlígan gímftem vír g2íotí		
831 dare habitaculum vile et parvum et accipere	eda felía herþíligan koþa ok taka wír höll mikla		eda mikla holl gull íkrydda uit lítlu koþa ok
832 domum magnam et amplissimam ex lapidibus	þrydda gvllí ok gímftéinvvm .		ouirdulegum
833 pretiosis et auro constructam;	-		-
834 dare angulum brevem et oppressum et			
835 accipere forum lucidum et margaritis			
836 caelestibus coruscantem;			
837 dare rem perituram et accipere quae finem	eda felía þann grip er bzatt fkal þaraz ok taka		eda fem hann felí aþ hennđi ftundlegan gzíp ok
838 nescit et mortem ignorat;	þann þyrir er alldri fkal þymazt		takí þann uit er alldri þyznízft
839	ok eigi fpillaz ne þyrir þarazt.		
840 dare lapidem vilem, qui pedibus conculcatur			eda hann takí hinn dyzafra gímftem uit
841 et accipere pretiosum qui in diademate regio	Se linje 830		herulegu grottí.
842 vibrante resplendet aspectu.			
843 Hodie si vobis aliquis ferret solidos, ita ut	En eþ nóckur veri fa kaupftadz er menn mætti		Eþ nokur bydí yd2 j dag íammarga gullþenńinga
844 parem a vobis summam nummorum gratanter	taka gull íaþnmíkír vír eírí. hvať mvdír þier		fem hann felldud eír þenńinga huad mundu þeir
845 auferret oblatam, numquid non et vos	þa nema renna þegnir til þeíf ftadar ok kalla		nema renna gladir til þess tozgf ok kalla þangat
846 curreretis gaudentes ad tale mercatum et	med yd2 þrænd2 yd2a ok mağa ok vını ok alla		med yd2 alla þrænd2 yd2a ok mağa ok uíne.
847 omnes parentes et notos, affines et propinquos	aftmenn yd2a en		
848 et caros et amicos faceretis vobiscum currere?			
849 Quicumque autem vos lacrimis revocaret eo	eþ nockvır . Vílldí yd2 aptur kalla med tarvmm		Eþ nockur kalladı yd2 aptur med tarum ok beđí
850 quod omnes nummos daretis intrepidi,	ok teldí yd2 ozadlíkt ath felía allt eír ydvart.		þess at þeir felldír eigi alla þenńinga yd2a

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
851 numquid non irrideretis eos ut ignaros et 852 nescios?	hvaf mvndvt þier nema hlæia af þeim fva fem ath ærum monnum edz vitlauþvm.		þa mundu þeir hlægía af þeim ok kalla þa era ok ouít
853 Vos autem curreretis exultantes quod daretis 854 ad commutationem auri pretiosi aeramentum 855 vile et nullius summae iacturam et tamen 856 pondus ad pondus vos accipere gratulamini. 857 Deus autem non dat pondus ad pondus, sed 858 quod simplum acceperit centuplum reddet, 859 insuper et vitam aeternam.”	en þer mvndit fialþir fíkunda ok þagna. þuiat þer mættit taka íaþn mikít gull vit eiri ok mífífa einfkiþ peníngf j tólþ eda vog en gvð geþur eigi íaþn mikít fem hann tekr hellðz geþr hann hundzaf þallt vit ein þollðv ok veitir vmþram líþ eilíþt.		en þeir mundud renna til ok uerda þui þegnir af þeir tækít íam hoþugt gull uit gríotí eda eíre en gud geþz eigi íam hoþuckt . hellðz hundzaf þallt þyrir ein þallt ok u<e>ítir hann líþ eilíþt. -
860 Et his dictis ascendit super lapidem qui erat 861 iuxta pedes eius et dicit omnibus: 862 “Creditis haec quae dixi?”	- trvít þer ath fvo er fem ek fegi ydz.		- truí þeir þui er ek fegi ydz þuiat þat er fat en þeiz fuozudu allir med einþne rodðu
863 At illi omnes una voce dixerunt: „Credimus 864 Christum, filium Dei, verum Deum esse qui te 865 talem possidet famulam.”	en þeir svoz(udu) allir svo fem. eínm róðdu ok mæltó. trvum ver kriþt fon gudf vera þann er ser waldí flíka ambatt . þa mælti en helga Cecília wít þa. þarít þer nv ok fegít gzeíþanvm af ek man víkía eþtir ydz ath eigi hrapí hann þífl míní. ok þa man. ek þylgía híngat kenní manni þeim er ydz mun allaa gíozaa hluttekendz en f eilíþa líþf en svo var gert fem hvn mæltí.		truuum uer fon gudf uera þann <er> fer ualldí flíka ambatt fem þu er tt. C(ecilia) m(elti) þare þeiz ok fegít hínvm uefala gzeíþa af ek hapí latit af ydz suo af eigi hrapí hann suo fkiot þífl mínne ok mun ek híngat lata koma þann er ydz mun lata uerda hluttekendz eilíþzar dyzdar.
866 Dicit eis Caecilia: “Ite ergo et dicite infelici 867 Almachio quod ego inducias petam ut non 868 urgeat passionem meam. Et huc intra domum 869 meam faciam venire qui vos omnes faciat 870 vitne aeternae participes.”	þa kom vzbauþf þape ok fíkírdí j huþf Cecilie meír en xl manna . En fa er þeira var æztr het gordianuþf		þa kom Urbanum biskup ok fíkírdí meír en þíozatugu manna j huþe C(ecilie) En fa het gozdianus er eþtr uar þess lydf.
871 Et ita Domino procurante completur. 872 Tunc veniens papa sanctus Urbanus baptizavit 873 intra domum eius amplius quam 874 quadringentos promiscui sexus et conditionis 875 et aetatis, inter quos unus clarissimus vir erat 876 nomine Gordianus. 877 Hic sub umbratione nominis sui domum 878 sanctae Caeciliae suo nomine titulavit, ut in 879 occulto ex illa die ex quo ibi baptisma Christi 880 celebratum est ecclesia fieret, ita ut etiam 881 papa Urbanus illic moraretur et licet occulte,	hann lagdí fína eígv aa huþf Cecilie til þeiff af vzbauþf þape mætti þar wera ok kriþtnír menn fækti þangat leynilíg’ a’ tídir hanþ ok kenníngar. en þott þar veri leynlíga gudf þíonofta þramínn.		en fa lagdí fína eígn a huþ C(ecilie) til þess af urbanum þauí fkylldí þar mega leynaz ok adzir criþtnír menn med honum
882 cotidie tamen redemptionis Christi ibi 883 crescerent lucra,	þa fómnuozt þar hvern dzottínþ dagh nockurir gudi til handa		En af huerrívm drottínnz ’dag’ fómnuoz þangat leynelega nockurir þeiz er toku tru

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
884 et infinita fierent diabolo detrimenta.	þra diöþvlǫ veldí		ok hurðu þra heidni
885	þra cecilie ok greiða		
886 Sed cum haec agerentur, Almachius	Επτιρ þat let Alm(achius). leida Cecíliam		en er þessir hlutir geruz þa let Alm(achius)
887 Caeciliam praesentari sibi iubet.	þyrir domftol fínn		taka heilaga ceílió
888 Quam interrogans ait: “Quod tibi nomen est?”	-		-
889 Respondit: “Caecilia.”	-		-
890 Almachius dixit: “Cuius conditionis es?”	ok mælti vír hana hvetta2 kíndar ertv.		ok m(elti) uit hana huefǫkynz ertu.
891 Caecilia respondit: “Ingenua, nobilis,	Ek em göþug2a manna ok tígínna fagdi		C(ecilia) f(uaradi) ek em gaugþug ok tígin at
892 clarissima.”	Cecilia ath kyní .		kyne.
893 Almachius dixit: “Ego te de religione	almachus mælti at tru þínmi fþurda ek helld2		Alm(achius) m(elti) at tru þínne fþyz ek.
894 interrogo.”	en ath kyní.		
895 Caecilia respondit: “Interrogatio tua stultum	Cecilia f(v(aradi) heímǫlga heþzt fþurníng þín		C(ecilia) f(uaradi) heímǫlega hoþz fþurníng
896 sumpsit initium, quae duas responsiones una	er þv ætladir ǫ eínv ozdi mega lyktazt. þat er		þín er tuenn fuoz lígía til eírnar fþurníngar.
897 putat inquisitione concludi.”	tvonn fþvöz líggia til.		
898 Almachius dixit: “Unde tibi tanta praesumptio	Gzeiþínn mælti hvadan kom þer fvo mikil		Alm(achius) m(elti) huadan kom þeir fía dírþd
899 respondendi?”	dírþd til ath fvara mer fvo tígnvm manní.		at fuara suo kyndulega
900 Caecilia respondit: “De conscientia bona	Cecilia f(v(aradi). aþ godv víti		C(ecilia) f(uaradi) godu hugǫkottí
901 et fide non ficta.”	ok ologínni tru		ok fannrí tru.
902 Almachius dixit: “Ignoras cuius potestatis	Almach(ius) mælti weiztv eigi hvett welldí		Al(macius) m(elti) ueíztu eigi huert uelldi ek
903 sim?” ⁸³	ek heþí		heþí.
904 Caecilia respondit: “Tu ignoras cuius	Cecília fva2(adi). þv veizt eigi fíalþr hvett		C(ecilia) f(uaradi) fíalþr ueízttu eigi huert
905 potestatis sis. Nam ego si me interrogas de tua	velldi þv heþir En ek mvnda fegía þer eþ þu		uelldi þu heþir. en ek munda þeir fegía kunna
906 potestate, veris tibi assertionibus	fþyrdír mik eptir velldi þínv .		fatt eþ þu uílldír mig fþyzía at uelldi þíno .
907 manifestem.”			
908 Dicit ei Almachius: “Dic, si quid nosti.”	Seg þv kvad gzeiþínn eþ þv þíckízt víta		Al(macius) m(elti) feg þu eþ þu ueíztt .
909 Caecilia respondit: “Omnis potestas hominis	Heilög Cecília sv(aradi) allt welldí manna er		C(ecilia) f(uaradi) allt uelldí manna er fem
910 sic est quasi uter vento repletus, quem si una	fem vín<d>bollr fe blaíinn er fvo fýníz fem		belg2 blaíenn fa þegar flaknar ok ueífnar þot
911 acus pupugerit omnis rigor cervicis eius	pullr fe ok þrutínn enn hann vífnar allr. þott		eírnne nalo fe fþvngít a honum
912 mollescit et quidquid in se rigidum cernitur	eínni nalo fe fþvngít a honum		
913 habere incurvatur.”			

⁸³ Jf. Johannes 19.10.

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
914 Almachius dixit: “Ab iniuriis coepisti et in 915 iniuriis perseveras.”	<i>Almachius mælti. aþ ofkílum hoþt þv mál þítt ok helldz þv enn þeim .</i>		<i>Al(macius) m(ælti) aþ ofkílum hoþz mál þítt ok mun þat suo endaz .</i>
916 Caecilia respondit: Iniuria non dicitur nisi 917 quod verbis fallentibus inrogatur. Unde aut 918 iniuriam doce si falsum locuta sum, aut te 919 ipsum corripe calumniam inferentem.”	<i>Cecilia f(v(aradi) þat er ofkíla [mal eþ madr ly]g2 þui þinn þv fonnvr a þui eþ ek heþi lógit . ella hirtv fíalþan þik eþ þv mælir lygi</i>		<i>C(ecilia) f(uaradi) þat eitt eru ofkíl er logit er en eþ ek heþe logit þa þinn þu fonnur a þui. ellegar hirtu fíalþann þig eþ þu lygz .</i>
920 Almachius dixit: “Ignoras quia domini nostri 921 invictissimi principes iusserunt ut qui se non 922 negaverint esse christianos puniantur, qui vero 923 negaverint dimittantur?”	<i>Gzeiþinn fva2ad’i’ Veiztv eigi ath konungar vozir budv at pína þa menn er eigi neita fík kriřtna vera . en lata hína vndan ganga er þ’vi’ neta .</i>		<i>Al(macius) m(ælti) ueiřtu eigi þat at konungar řettu log þau er pindir řkylldu uera allir þeir er ’ei’ neitadi kriřti en þeiz lípa er neita honum .</i>
924 Caecilia respondit: “Sic imperatores vestri 925 errant sicut et nobilitas vestra. Sententia enim 926 quam ab eis prolatam esse testaris vos 927 saevientes et nos innocentes ostendit.	<i>Heilóg Cec(ílla) sv(aradi). konungzar ydzir uillazt fíalþir fem þer ok lóg þau fem þu kallar konunga ydza řett haþa řyna ath þer erut grimmir. En ver řaklauf.</i>		<i>C(ecilia) f(uaradi) konungar ydzir uíllazt fem þeiz. laug þeiza řyna ydz gramma en ofř řaklaufa</i>
928 Si enim malum esset hoc nomen, nos 929 negaremus; vos vero ad confitendum 930 supplicii non urgueritis.”	<i>þuiat eþ naþnn þetta veri eigi gořt. þa myndim ver þravřar laurř neita þui en þer mundit ok eigi neyda ofř řil med þiřlum at iata.</i>		<i>þuiat uer mundum neita þessu naþne eþ þat ueři íllt en þeiz mundud neyda ofř at iata.</i>
931 Almachius dixit: “Pro pietate sua hoc 932 voluerunt statuere ut commodo vitae vestrae 933 possit esse consultum.”	<i>alm(achius) mælti . Lóg þessi řettv þeir þyrir mildi řakir řinnar at þer mæřřid vel lípa.</i>		<i>Al(macius) m(ælti) aþ mildi řinne řettu þeiz þeřři log suo at þeiz gęþi hęgzedi lípi ydzu .</i>
934 Caecilia respondit: “Nihil tam impium 935 nihilque tam innocentiae inimicum quam ut 936 reis omnibus tormenta adhibeatis ad 937 confitendum qualitatem sceleris. Locum, 938 tempus, conscios socios omni examinatione 939 perquiritis, nobis vero quos innocentes scitis 940 nominis tantum crimen inpingitis. Sed nos 941 scientes sanctum nomen omnino negare non 942 possumus.	<i>Cecilia f(v(aradi). Ecki er řidz mildlikt ok gagnřadlikt ena řettv. en lata þa vndan ganga omeidda er þer reynit ath řönnv at řekir ero. en ofř. er þer virit at řaklavř erum gęþit þer naþn eitt ath řauk ok þat naþn at ver vřřvm wřřt ath heilagř er ok ma þat med eíngvm kořti verda ath ver neitím þui.</i>		<i>C(ecilia) f(uaradi) ekki er íaþn grimř neíma gagn řadlegř řettřeti fem laug ydz er þuiaz [sic!] latit al řakada menn undan ganga en þeiz þait ofř řaker er þeiz urřit řaklaufa uera</i>
943 Melius est enim feliciter mori quam infeliciter 944 vivere.	<i>þuiat betra er at deyiá řælliga enn at lípa v’e řælliga.</i>		<i>þuiat betra er řęlega at deyiá en ofęlega at lípa.</i>
945 Nos enim vera dicentes vos torquemus qui 946 mendacium elaboratis audire.”	<i>ver řegium řatt en þer beidit ofř líuga. þui kvelium ver ydz meir ř reide en þer ofř ípiřlvum.</i>		-

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
947 Almachius dicit: “Elige tibi unum e duobus: 948 aut sacrificia aut nega te christianam esse, ut 949 copiam evadendi suscipias.” 950	almachus mælti . kíof þv nv <i>vm</i> tuo kofí annat tveggía at þv feg<ir> at þv <i>ert</i> <i>eigi</i> <i>kriřtin</i> <i>ok</i> řkallt þv þa vndan ganga eda þv mant elligar þozdazt þiflir.		Al(macius) m(elti). kíof þu nu <i>anat</i> tuegía at þu neíta þig <i>criřtna uera ok</i> þozdazt <i>suo</i> þiflir <i>ellegar nun</i> (sic! mun) ek lata þina þig <i>morgum þiflum til</i> bana
951 Tunc subridens beata Caecilia dixit: “0 952 iudicem necessitate confusum! vult ut 953 negem me esse innocentem, ut ipse me 954 faciat nocentem.	þa bzořti en řæla Cecilia <i>ok mælti</i> . Se þar domanda <i>berlíga hneyktan</i> . þyrir ranglæti řířt. <i>hann</i> beidir ath ek neíta řakleyříno. en <i>ægir</i> þiflvum eþ ek neíta <i>eigi</i>		þa bzořti C(ecilia) <i>ok m(elti)</i> uilltr <i>er</i> domande řía <i>er þess</i> beidir at ek líuga <i>ok</i> neíta ek <i>menn</i> řaklaufa <i>uera</i> .
955 Si vis damnare, cur hortaris negare? 956	Eþ þv uill mik þyrir dæma <i>hui</i> beidía þu þa at ek neít'a' řakleyřínv.		Eþ þu uillt þyrir dæma þui beidir þu at ek líuga
957 Si vis absolvere, quare non vis inquirere?” 958	En eþ þv uill mik lata vndan <i>ganga</i> þa matt þv reyna hít řanna.		En eþ þu uillt undan leyřa þyrir híu [sic! hui] uilltu þa <i>eigi</i> řpyřía <i>hunř</i> řanna.
959 Almachius dixit: “Accusatores praesto sunt 960 qui te christianissimam esse testantur.	Greíþín <i>n</i> mælti. Nær <i>er<u></i> þeir nv er þik rægía <i>ok</i> řegía at þv <i>ert</i> <i>kriřtin</i>		Al(macius) m(elti) nær ero þeir <i>er þig</i> řegía <i>ok</i> řegía <i>criřtna uera</i>
961 Si negaveris, compendiosum dabimus 962 accusantibus finem. Si negare non volueris, 963 dementiae tuae reputabis quando sententiae 964 subiacebis.”	-		<i>en</i> eþ þu neitar þui þa řkolu rogř <i>menn</i> þinir gíallda lygi řínar <i>en</i> eþ þu uillt <i>eigi</i> neíta þa řkalltu gíallda heímřku þínnar.
965 Caecilia dixit: “Horum mihi accusatio 966 votiva est et tua poena victoria. Noli me ut 967 dementem arguere sed te ipsum increpa, qui 968 Christum me aestimas denegare.”	Cecilia řv(aradi). Róg þeira <i>er mer</i> þekt. <i>ok</i> þifl řv <i>er</i> þv <i>ægir</i> mier. hun <er> <i>mer</i> řígz en þv þarřt <i>eigi</i> at ætla mik heímřka . helldz <i>er tv</i> říalþur heímřkr <i>er</i> þv ætlar at ek muna neíta <i>kriřti</i> .		C(ecilia) ř(uaradi) rog þeira ero <i>mer</i> þeck <i>ok</i> þifl þin <i>er mer</i> řígz. <i>en</i> þu matt engi řaka <i>mig um</i> heímřku helldz říalþann þign <i>er</i> þu hygz at ek muna neíta <i>criřti</i> mínun.
969 Almachius dixit: “Infelix, ignoras quoniam 970 mortificandi et vivificandi mihi ab 971 invictissimis principibus potestas est data? 972 Ut quid cum tanta superbia loqueris?”	almac(hius) mælti. Veiztv <i>eigi</i> veřól þat at <i>mer</i> <i>er</i> geþit valld aþ kongínv at líþga <i>ok</i> at deyda		Al(macius) m(elti) ueitřtu <i>eigi</i> at <i>konungar</i> gaþu <i>mer</i> uellđi at líþga <i>ok</i> deyda
973 Caecilia respondit: Aliud est esse superbum, 974 aliud esse constantem.	<i>ok</i> mælir þu þui aþ řvo miklo dzambí . Cecilia řv(aradi)		<i>ok</i> mælir þu þo řuo med míklu dramba uit mik. C(ecilia) m(elti) annat <i>er l</i> (sic) dzamb <i>en</i> annat <i>er řtad</i> þeřte
975 Ego constanter locuta sum, non superbe, 976 quia superbiam fortiter et nos execramur. 977 Tu autem si verum audire non times, iterum 978 docebo te falsissime nunc locutum.”	Ek mæli aþ řtadþeřti <i>vit</i> þik en <i>eigi</i> aþ dzambí. þuiat ek rækí oþ metnad. en eþ þv řkammadíz <i>eigi</i> at heyra hít řanna. þa <i>man</i> ek þat řyna at þv heþir <i>berlíga</i> logít. řvo at al þyda maa þat reyna.		ek mæli med řtadþeřti en eigi med dzambí þuiat <i>uer</i> ořekíum míok oþ mettnad <i>ok</i> dzamb <i>en</i> eþ þu hzédíz <i>eigi</i> at heyřa řatt þa lattu aþ at líuga <i>ok</i> hlyda řonnu.

CECILIA – Latin		Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
979	Almachius dicit: “Quae sum falsissima	G2eiþinn f(v(aradi) hvat hann heþdi logít		Al(macius) m(elti) huad heþi <ek> logít
980	prosecutus?”			-
981	Caecilia dixit: “Hoc quod principes tuos	-		-
982	vivificandi et mortificandi			
983	tibi tradidisse asseris potestatem.”			
984	Almachius dixit: “Ergo mentitus sum?”	-		-
985	Caecilia dixit: “Contra veritatem publicam,	-		-
986	si iubes, te probo esse mentitum.”			
987	Almachius dixit: “Doce.”	-		-
988	Caecilia respondit: “Dixisti principes tuos	heilög Cecilia f(v(aradi) þv fagdir konunga þína		C(ecilia) f(uaradi) þu fagdir at konungar
989	vivificandi et mortificandi tibi copiam	hafa geþit þer velldi at líþga ok at deyda.		geþi þeiz ualld til at líþga ok at deyda
990	tribuisse, cum solam mortificandi scias tibi	þar fem þv heþir til þeiff einf velldi tekít at þv		þar fem þu heþir til þeiff einf uelldi at deyda
991	traditam potestatem; vitam enim viventibus	megir deyda þuiat þv matτ taka líþ þra líþendvm		taka mattu líþ þra daudum (sic) en geþa eigi
992	tollere potes, mortuis vitam dare non potes:	enn geþa eigi líþ daudvm.		líþ daudum.
993	dic ergo quia imperatores tui mortis	Seg þv ok þa. at konungar þinir letv þik verda		feg þu ok þa at konungar þinir gíozdu þig
994	ministerium te esse voluerunt. Nam si quid	dauda þion en þv lygz eþ þv fegir þik nockut		dauda þion en þu lygz eþ þu fegízτ þramar
995	plus dixeris, videris frustra mentitus.”	þramar hafa tekít valld aþ þeim.		maga gera en suo.
996	Almachius dixit: “Depone iam audaciam	alm(achius) mælti legg nidz þv þegar dírþd þína		Al(macius) m(elti) leg þu nidz dírþd þína ok
997	tuam et sacrificia diis”	ok blota gudvm vozum.		blota godum uorum heilogum.
998	Caecilia respondit: “Nescio ubi tu oculos	Cecilia f(v(aradi) hvar miþtir þv augna þinna er		C(ecilia) f(uaradi) huar miþtir þu augna þinna.
999	amiseris. Nam quos tu deos dicis et ego et	þv fegir þat gud vera er ek ok allir heileigir menn		er þu kallar þat gud þinn er allir fía þeiz er
1000	omnes qui oculos sanos habent saxa	mega fía ath fteín er ok bly eda eir		heil augo hafa at fteinar eru ok eir ok bly .
1001	videmus esse et aeramentum et plumbum.”			
1002	Almachius dixit: “Meas iniurias	almachus mælti Standaz matta ek þat þott		Al(macius) m(elti) bera matta ek þolinn
1003	philosophando contempsi, sed deorum ferre	þu hneyktir mik j ozdum en þat ma ek eigi		modlega mina meingíozd en þat mun ek þeiz
1004	non possum.”	fτandaz.er þv þælir gudinn		eigi fítía at þu hallmélir godum uorum
1005	Caecilia dixit: “Ex quo os aperuisti, non fuit	Cecilia f(v(aradi) . Sidan er þu laukt munn vpp . þa		C(ecilia) f(uaradi) ⁸⁴ fídan er þu laukt mun
1006	sermo quem non probarem iniustum,	mælir þv ecki nema annathvozτ þylgir heimfka		upp þa mēlltir þat eítτ er heimflegt uar ok
1007	stultum et vanum.	eda lygi		onyττ

⁸⁴ Det er vanskelig å avgjøre om man skal løse ut denne som svaradi eller sagdi. Svaradi tilsvare teksten i det andre norrøne håndskriftet, mens sagði gir en mer korrekt oversettelse av den latinske teksten. Når det gjelder denne typen ord er synes ikke denne tekste å ta altfor mye hensyn til det latinske forelegget, så jeg har derfor valgt ”svaradi”.

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio	AM 429 12mo (c)
1008 Sed ne quid deesset etiam exterioribus oculis te 1009 caecatum ostendis, cum quod omnes lapidem 1010 videmus esse et saxum inutile hoc tu Deum esse 1011 testaris.	enn nu <i>fynir</i> þv þik blíndan líkamf augunum <i>fialþvm þar er þv kallar þat gud þín vera er ver</i> <i>fíam oll at ftockr ok fteínn er</i>		<i>en nu fynir þu þíg blíndann at líkamf augum</i> <i>fem at hugfkoтті er þu kallar þat gud er allir</i> <i>heilgír menn fía at fteínn er.</i>
1012 Do, si iubes, consilium.	Nv man ek kenna þer raad <i>til</i> eþ þv will þreihta		-
1013 Mitte manum tuam et tangendo disce saxum 1014 hoc esse, si videndo non nosti.	ok þreiþa wm ok vír eþ. þu megir kenna handanna þoat þv hapiir miſt synarínnar .		þreiþa þu hondum um er þu matr eigi fía
1015 Nefas est enim ut totus populus de te risum 1016 habeat. Omnes enim sciunt Deum in caelis esse. 1017 Iestas autem figuras saxeas per ignem in calcem 1018 melius posse converti, qui modo sui otio 1019 pereunt et neque tibi pereunti neque sibi, si in 1020 ignem mittantur, poterunt subvenire.”	þuiat vſæmiligt er ath allr lyd2 hlæi at þer þuiat at hverr madr veit at gvd er a hímnum . en þessi manlíkan veri nytri at b2end werj til límf enn nu ero þau at eingu nyt ok mega huozki biarga ser ne ódzum.		þuiat oþeþílekt er at allr lyd2 hlæi at þeiz þar fem allir uíta at gud er a hímnum en líkneſki þísi ueri maklegri til þeiff at fſertí ueri þíliud med þeim er nu fſannda híer onyt ok mega huorkí biarga fer ne odrum þo þeim fe j elld kaſtað
1021	þinſl h(eilagra) Ceci líe cap(itulum)		
1022 Tunc iratus vehementer Almachius iussit eam 1023 ad domum suam reduci et in sua domo flammis 1024 balnearibus concremari.	þa reiddízt almachius ok let heím leida Ceciliam til huſa fínna ok let þar gíoz2a elld mikínn.		<þ>a reidíz Al(macius) ok let kaſta C(ecilio) j bzeinanda bal ok let kynda elld mikínn.
1025 Cumque fuisset in calore balnei sui iclusa et 1026 subter incendia nimia lignorum pabulum 1027 ministrarent, die integro et nocte tota quasi in 1028 loco frigido inlibata perstitit sanitate, ita ut nec 1029 una pars membrorum eius saltim sudoris signo 1030 lassasset.	en er hvn var byrgd jsuo miklum híta þa fſtod hun dag þann allan ok noſtína oſaukut fvo fem j kaulldvm fſtað ok eigi fveitízit hun.		En er hun uar byzgd í huſenu uar gíozr ad himne reykr mikell ok híte . þar uar hun dag heílann ok noſt íþuí uellanda badí heil femm hun uære. I kaulldumm fſtað ok fveitíz eigi líkamr henar
1031 Quod cum audisset Almachius, misit qui 1033 eandem ibidem in ipsis balneis decollaret. 1032	Enn er alm(achius) þra þat þa fendi hann mann til at hóggua hana þar þegar ínni j hítanvm		En er Al(macius) þretí þat þa fenndí hann menn til at hoþga (sic!) hana j þeim fama fſtað
1034 - 1035	-		en þar uar til þengenn einr rídare at hogga cecílio med fuerdí
1036 Quam speculator tertio percussit et caput eius 1037 amputare non potuit.	enn fa hío til hennar þrysvar ok matr eigi hóggua hóþvt aþ henne.		en hann hío þzysuar ok matr eigi hoþud aþ henne hoggua
1038 -			aþ þui at gud allzualldandi hlídi henne
1039 OBS: Finnes ikke her, men derimot i andre latinske 1040 versjoner, jf Foote	en þar voru lög þeira at hóggua eigi optar enn fama mann.		en þat uozu þa laug at eigi fkylldí optar ho'g'þua 'þ<yrii>' en þyzþuar enn fama mann

CECILIA – Latin		Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
1040	Sic vero seminecem eam cruentus carnifex	-		-
1041	dereliquit; cuius sanguinem bibleis			
1042	lintheaminibus populi qui per eam crediderant			
1043	extergebant.			
1044	Per triduum autem quod supervixit, non	En hín fæla Cecilia lípdi þria daga j saarvm ok		enn cecília lípdi þria daga fíðann ok ftyzkti j
1045	cessavit omnes quos nutrierat et quos docuerat	let eigi aþ at ftyrkía meýiar þer er hon haþdi		ozdum fínum allar meýgiar þer er hun haþdi
1046	in fide dominica confortare; quibus et divisit	þæddar ok fkipti hun med þeim allri eígv fínni		þæddar upp ok þa alla er aþ henar kenníngum
1047	universa quae habuit et sancto papae Urbano	ok þal þær aa hendi v2ban'o' papa ok mælti hvn		hoþdu fñudízt til gudf þra illu ok þal hun þa
1048	tradidit commendatos; cui et dixit:	vít hann .		alla U2banum papaa henndi ok mælti uit hann.
1049	“Ad hoc triduanas mihi poposci inducias ut et	til þess bad ek þriggva daga þrefst aþ d2otni		til þess let gud mig líða þria daga þeffa til
1050	istas tuae beatitudini traderem et hanc domum	mínvm at ek þæla þer a hendi þessar meýiar . ok		þess at ek þæla þer a henndi meýiar þeffar ok
1051	meam ecclesiae nomine consecrarem.	leta ek huþ mítt til gudf þionoftv .		til þess at ek leti gera kirkío oz huþi míno
1052				gudi mínum almatkum ok eilíþum
1053				fáncta cecília haþdi margar heilaglegar
1054				kenníngar þyrir meýium fínum ,medan hun,
1055				lípdi ok bad þedi fer ok odrum eilíþdar
1056				myfkunnar aþ allzualldanda gudi ok bad þer
1057				f2odugar j tru fínne ok mínntíz uit þer allar
1058				En fídan andadízt hun aþ farum þeim er hun
1059				uar hogguín ok toku einglar fal henar ok
1060				þluttu til himna j eilíða dyzd
1061		En er hín helga cecília andadíz		
1062	Tunc sanctus Urbanus corpus eius aufereus	þa groþ v2banus pape líkam hennar hía		en fídan kom u2banum paþi med kenne
1063	cum diaconis nocte sepelivit eam inter	lagfmonnum fínm helgum biskupum þar fem		monnum fínum ok toku líkama henar ok
1064	collegas suos episcopos ubi omnes sunt	graþnir vozv margir þíflar vottar gudf ok		fmurdu med dyzum fmyflum ok groþu med
1065	confessores et martyres conlocati.	íatarar		míkíllí dyzd þar fem g2aþuir uoro þíflar
1066				uottar gudf ok byfkupar
1067	Domum autem eius in aeternum sanctae	enn hann let kirkío gera oz huþi hennar		en hann gío2dí kirkío oz huþe henar gudi til
1068	ecclesiae tradidit,			loþf ok dyzdar ok fancte Cecílio
1069	in qua beneficia Dei exuberant usque in	ok verda þar margar íarteínir j mínning		ok uerda þar margar gudf íarteígnir j
1070	hodiernum diem;	heilag2ar Cecílie.		mínning fancte Cecílio allt til þessa dagf

CECILIA – Latin	Stock.perg fol. 2 (a)	AM 235 folio (b)	AM 429 12mo (c)
1071 et benedicatur ibi Christus, qui cum Patre et	veítar aþ drottíní vorum iesu kristo þeim er		-
1072 Spiritu sancto vivit et regnat.	þedz ok helgum anda líþir ok ríkir éinn gvd		
1073	i þreníngv		
1074			<i>ok huer fem a henar nafn kalladi fer til</i>
1075			<i>myfkunar ok hialpar j huerium naudum fem</i>
1076			<i>hann uar ftradz iam uel ok þo at fíukir menn</i>
1077			<i>eda fatir eda huad fem at meíne uar suo ok</i>
1078			<i>eþ menn kolludu a 'naph' fante Cecilío fer til</i>
1079			<i>hialpar eda þenadí fínium eda gzípum eþ fíukt</i>
1080			<i>uard eda lama dauett eda meítt. þa ueítí</i>
1081			<i>allzualldandí gud þyrir arnadar ozd fante</i>
1082			<i>Cecilío íam fkiott hialp ok myfkunn þeim</i>
1083			<i>ollum ok re'í'fí aþ dauda þed menn ok þenad</i>
1084			<i>fem uída er getit j jarfeígnium fante Cecilío</i>
1085			<i>þedí j odrum londum ok hier þo þer fe eigi</i>
1086			<i>hier fkrípatar.</i>
1087			<i>Nu beidum uer þess. allz ualldanda gud ok</i>
1088			<i>fante C(ecilio) at þau fendí heilagf anda nad</i>
1089			<i>j uor híoztu þedí heyzendum ok lefendum fuo</i>
1090			<i>at uer hoþnum ollum illum hlutum en</i>
1091			<i>uegfomum gud</i>
1092 in saecula saeculorum. Amen.	vm allar alldir allða amen.		<i>at eílípu A M E N</i>

Tillegg fra Stock.perg. 2 folio – islandske jærtegn:

iarsteigna[ger]d h(eilagrar) Cecilie

Þozgilf het *madr* hann tok þotar meín mikít ok lauſt verk j knelidinn ok bændi læknir med iarni vndir kneſkelína innan þotar ok þell o2 vogz mikill. þa var hæpðz j kerí ok giózdizt aahol mikít ok lauſt j akaþligum verk ok blef allan þotinn þa er hann ſto'd' aa hinn heila þot tokv tær ens ſæra þotar iarþſítte aukla honum var þylgt til huſa þellz til þozarínſ ok bændz. þuiat hann var þrændi þeira. hann kom þar þaam nottum þyrir Cecilio messo. Gudzun ofpakſdotter modir bændz hæpdi mikla virðing aa cecilíu ok let heilagz dagh hennar ok þaſtadi þyrir þa var eigi lögheilagz dagzinn. þar ſkyllði ſyngia meſſv vm daginn þuiat þar var þa engi heimíliſ þreſtr. þozgilf beiddiz at þaſta vm daginn þyrir ok svo nottína. Enn menn lautv ath hann þaſtadi ſíukr *madr*. þozarín mælti at hann ſkyllði þaſta eþ hann villd' i' ok kuad þat ecki mundv ſtanda þyrir heilſo hanſ. hann þoz j huilu vm kvelldítt ok ſoþnudv menn ok ſtvndu þyrir dag voknodu menn wít þat er þozgilf kalladi hátt ok mælti. Gud hialpi ofſ ollum. ek em heill o2dinn En þyrir voveíþligan atburd vgdu menn at wítþíring mvndi at honum komín. En þozarinn mælti at líof ſkyllði gera ok víta huat vm leid. ok er líof kom ſat þozgilf upp j reckiunni ok laugu rettir þætr hanſ baadir ok vozu þa íaþnlangir. þa þoz bændz þozarínſ til at ſía ok þleírí menn ok ſpurdi eþ hann víſſi nóç kut til hueríu vm ſættí. En hann ſagdi at honum þoteti íj. illilígir menn koma at ser tok annar j hæar honum enn annar vm þotinn ſæra ok kíptv honum o2 reckiunni ok vard honum miok illt vit . þeir dzogu hann ut ok var myrkt vtí. baro þeir hann ſtundum enn dzogu ſtvndvm ok þoro illa vítt hann. enn hann bad þa eigi kuelía ſíg suo miok. þeir kvoduz honum þangat ſkylldv koma. ſem miklv veri uerza ok ſaugdv hann sín mann vera þa þotetizt hann heíta agud almarkann til miſkvnnar ok aa helga menn til arnadar o2dz ok þoteti honum eigi ſkípaz vítt. sídan tok annar þeira j bziotſ honum ok fleít o2 honum hiartad ok vard honum svo illt vítt ſem þa mvndi eþ þar veri at honum giózt ok þa aurvænti hann ser þulltíngſ þui næſt bzá yþir hann líofí miklu. ok ſyndízt honum koma vng ok þríð ok hæpdi dzegil vm hõþvd ok þell þagzt haar aa herdar henní. hun tok vm handlegg honum þa ſtvckv þiandz aa bziótt. enn hun tok hiarta hanſ o2 hendi annarſ þeira ok lagdi aþtr j bziotſ honum ok þylgdi honum sídan til reckíu ſínnar ok mælti vítt hann illa vartv ſtaddr þozgilf ſagdi hun . þer er þetta draumr enn þo er suo ſem þv vakir. þv ert o2dinn þyrir reidi gu<d> aþ galeyſí þínv þui vartv ſelldz díðþlum at þer var ſynt hverſ þv vart verdz. en aþ þui ſleit annar þeira hiarta o2 þer at þa tok hann vítt þra þer ok mundir þu uakna o2 ſveþní þeſsum. eigi þer til nytia. helldz til hadungar ok mundir þv vítt lavſ vera medan þv líþdir. enn ek ſa aumur aa þer aþ þui ath þv þaſtadir þyrir dagh mínn ok hetz a mik til þulltíngſ nv man ek rada þer raad nockur. þv ſkallt þaſta . víðægzu þyrir andzeſ messo þria vetur med ſíanda man<n>. ok ſkalltv bídia at menn veíti þer þóſtuna til gudſ þacka ok ſegia hui þat ſætir. þu ſkallt lata gera kertí at messo deghí mínv þar er taki vm þot þyrir ok ſkalltv bídia þer ok vax til. Þu ſkallt ok gæ þín betr hedan aþ en her til. ſkalltv godz vera handa. þínna eþ ſíukir menn þurrþa eda saarir aþ þui at þer mun þeſſ audít verda. at betr man batna vítt þat er þv tekr aa en þyr heþir verít. Sídan tok hun vm þot honum þyrir oþan kne ok ſtrauk vm kneít hun þreíþadi ídilan ok fleít þar o2 nockvt ok kaſtadi j bziótt ſtravk þotinn allt oþan til aukla ok hnykti þættínm ok þa vaknadi hann. sídan lítv menn aa þotinn ok var aþ þotbandít ok læ þar j rumínu. enn dílín var þullr ok nyrent yþir ſkínnít. en kerínn þannzt eigi ok var leítad. þorgilf geck vt til meſſv vm daginn med heila bada þætr. hann líþdi þria vetr þadan ok gerdiz athuga *madr* ok andadíz hín næſta dag þyrir andreſ meſſv.

íartegn gerr hallbirni

Hallbiðzn het *madr. er bio j huítar fídu j huammí hann dreymdi. vm vetrin eptir allra heilagra messo at hann veri j lamba huí fíno. En laumbín þuŕtv at honum ok vard hann vndir þotum þeim. þau gengu bædi æhóþud honum ok allan hann tradu þau vndir þotum ok uard hann hræddz miok ok þottí ser vit bana hætt ok het hann j hvg ser at þaŕta þyrir Cecilio messo. en hann var þui eckí vanr adz. sídan vaknadi hann oz fveþní þessum ok eþndí þat er hann þottíz heítid hafa. Enn þímtu nottína þyrfta j jola þoŕtv vaknadi hann oz fveþní vít þat at oda verkr var komínn j hóþvt honum en hann var sua dauþr ozdín at hann mattí eigi heyra þott æpt veri at honum. þessum vanmættí hellt halþan ma<n>ud. En þímtu nott j ymbro daugum dyremdi hann at kona kom at honum vng ok þrid hun haþdi dzegil vm hóþvt ok þell haer þagurt aptur æ herdar henne. hon mælti þvnt mattv hallbiozn ok ma vera at fía vanmætt þín halldíz þria vetur enn ek man kenna þer rað þar þv vpp til husa þellz ok at brand þorarinŕŕ. gera at þer enn ek man beina at med honum þuiat ek a þar heíma þa vaknadi hallbiðzn ok ŕagdi dravmínn ok trúí ek þui f(agdi) hann at ek man þar heilfo þa fem mer er til vífat þa villdi hann þegar þara. en menn lauttv hann þeŕf ok ætludu ath vera mundo hóþut ozar þat er hann mælti. en bædi hóþut verkr hanŕ ok deypí þa hellduzt. Síonda dag iola þoro þau hallbiðrn ok vilbozg upp jaŕf til hraþnŕ bzodur hennar ok voro þar vm nottína hraþn lattí at þav þæri leingra enn er hallbiðzn þann at dualdízt þauzín. þa mælti hann þara man ek þott ek þara eínn ok geck vt. hon geck þa vtt eptir honum ok þoro þau vm dagínn upp til huŕa þellz ok er þau komv þar. þa ŕagdi hallb(iorn). atburd meín femdar fínnar þav voro þar vm nottína. ok bad vilbozg bzand gera at meíni hallb(iarnar) ŕagdi at honum voro ozd tilfend. enn hann kvedz eigi kvnna enn þo let hann baka hóþvt hanŕ ok tok þiaðz ŕtaþ ok ŕetti j eyra honum ok ætladi at heimta oz blod en hann matti þat eigi nyta þyrir þeim ŕarleik er j var hlvŕtínní ok var þa lokit atgerd bzandz. þar duoldvz þau hín níunda dagh iola. en vm kvelldr er menn ŕatv vndir bozdum þa bad vilborg at brandur mundi nockuro heíta þyrir honum. hann lagdi þat til at þau hion þaŕtadi vidægzv þyrir Cecilio messu medan þav lipdi ok letí heilagv vm dagínn ok híu þeira oll medan þau veri j bví. en þa var eigi messu dagz hennar j lóg leiddz þau ŕkylldu gera kertí þat er tækí vm hóþut honum ok ŕenda til huŕa þellz. hvern vetr at hatid hennar sídan þoro þeir j reckiur. ok lítlu þyrir dag gengu þau oz rumí hallb(iorn) ok wilborg ok ŕpurdi *madr hverfv hann mættí enn hon ŕagdi ŕaman mátt hanŕ ok er þau komv jreckíu ŕoþnadi hann þaŕt. enn bzandz reiŕ vpp at hringia til tida ok er klockan kuad vít þa vaknadi hallbiðzn ok þoz þegar j klædi fín ok geck vt til kirkíu. þa geck kona nóckur ínn j ŕkalan ok vaktí ŕígvat þreŕt ok ŕagdi at hallb(iorn) var heill ozdínn. Sídan þ'or' hann til kirkíu ok þagnar hallb(iorn) honum vel**

Þreŕt ŕpurdi huozt hann heyrdi íaþnt badvm eyrum enn hann letz suo heyra fem hann heþdi alldzí dauþr verit ŕegir fídan ath þa er hann kom j huíluna ŕa hann hiof mikít vm ŕkalan allan. þa kom kona upp j reckíu golþit wng ok þrid ok þógz ok haþdi dzegil vm hóþut ok haer þell aptur æ herdar henne hvn mælti vít hann. þeŕf ŕkalltv at nioa er þv hetzt æ mik ok þaŕtadir þyrir dag mín. þa lagdi hvn hendz fínar yþir hóþud honum. ok eyro enn hann vaknadi alheill. Sídan þoz hann heím enn tiona dagh jola ok þackadi gvdi heilfv sína ok hínmi helgv mey Cecilie. // per omnia ŕecula ŕeculozvm amen.

Agathu saga

Latin BHL133 (jf. Mombrtius – etter utgaven i Acta SS (ASS Feb I: 615-618))

1 **Passionis** beatissimæ Virginis et Martyris Agathæ, quæ passa est in prouincia Siciliæ, in vrbe Catanensium, sub Decio Imperatore, ipso Decio ter Consule,
2 die Nonarum Februariarum, recitamus historiam.

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio (versjon 1)	AM 429 12mo (versjon 1)	AM 233a folio (versjon 2)
3	Quintianus, Consularis prouinciæ	Qvínicianus fíkil eyiar íarll	Kuíncianus fígíl eyí íarll	KVINcíanus Sikíleyíar íarll
4	Siciliæ,			
5	audiens sanctam opinionem Virginis	heyrdi godan ordrom vm agatham dyrlíga	heyrdi godann ordrom aþ einne gauþugri	þretti goða fíðu heilagrar
6	Deo dicatæ Agathe	mey er gudi var helgut	mer er agada het at hon dyzkadi gud	Agathe. meýíar.
7	multifaria intentione perquirebat,	en hann leítadi margra rada	en hann leítadi margra rada	ok leitaði a margra uega
8	vt ad eam pertingeret.	at hann mætti þa hennar	at hann mætti fnua hugi henar þra tru	við þat at na henni.
9	Per singula enim crimina mentis sue,	-	-	-
10	singulorum in se vitiorum exagitabat			
11	affectus:			
12	vtpote pro gloria seculi concupiscens	ok hugdiz mundu tignaz aþ þvi at hann	tíl þess uar hann meft lyftr at pína kyn	-
13	suam opinionem extendere,	teingdiz vit tigna men .	gopuga meý gudf til þess at hann hrofadí	-
14	-	-	metnadi fínun ok fyndi fíg svo gopgann ok	-
15			mattkann þyrir monnum	
16	nobilissimis ortam natalibus Dei	þar er hann var fíalþr lagr at burdvm. En	at hann mætti oþ teygía tigna meý þar er	þviat hun var auðig ok ættftr . En hann
17	famulam fecit arctari, vt qui erat de	agatha mæ<r> var gopug at kyni..	hann uar otíginn at kyne	var þegiarn ok veggjarn en litilf kynf
18	genere ignobili natus,			
19	-	-	þo er hann hepdí þa tignar naþn tekt	-
20	per hoc personaret ad aures vulgi,	-	-	ok þottí hann þo uera gopgum monnum
21	quod tantus esset ac talis, qui posset			æðri aþ velldi þvi er hann haþdi
22	etiam spectabilium sibi subiugare			
23	personas:			
24	vt libidinosus autem, ad aspectum	enn er faurlíþr íarll leit girndar augum	Er ohzeinlíþr íarll leít gíndar (sic) augum	-
25	Virginis pulcherrime, oculorum	aþessa ena gopgu meý	aumeleik hínar þeguftu meýíar	
26	suorum concupiscentiam			
27	commouebat:			
28	et vt auarus ad facultates eius	þa leyfti hann tauma þegurni fínnar til	ok leyftí ruma (sic) þegurne fínar til aura	-
29	cupiditatis sue, frepa laxabat:	aura hennar	hennar.	

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
30	-	-	-	<i>ok honum var gefit allra helldz igeign</i>
31				<i>kriftnum monnum.</i>
32	atque vt idololatra et demonum	<i>ok eggíadíz hann svo æ diopla blot aþ</i>	<i>þa eggíadíz hann svo adíopla blot aþ</i>	<i>hann var blotmaðr mikill.</i>
33	seruus, feruore impietatis sue,	<i>íllzko fínni</i>	<i>ílfko fínni</i>	
34	inflammatus, Christi nomen audire	<i>at hann matti eigi kríftz naþn heyra</i>	<i>at hann matti eigi críftz naþn heyra</i>	<i>ok villdi eigi heyra Kríftz naþn</i>
35	non poterat.			
36	His et huiusmodi, vt diximus, furiis	<i>Slikum endímum eggíadíz Jarill þa er</i>	<i>flikum endemum eggíadíz íarlínn þa er</i>	<i>Aþ þvi let hann taka Agatham</i>
37	comprehensus, B. Agatham a suis	<i>hann let gudf mey taka</i>	<i>hann let gudf mey taka</i>	
38	fecit apparitoribus coarctari,			
39	et fecit eam cuidam matrone, tradi,	<i>ok felldi hana hus þreyío þeiri er</i>	<i>ok felldi hana hus þreyío þeiri aþrodífla</i>	<i>ok felldi hana blotkonu þeiri er</i>
40	nomine Aphrodisie, que habebat	<i>Aþrodífla het. En fu atti íx dætur</i>	<i>het en fu atti .ix. dætr o2aduandar</i>	<i>Aþrodífla het. En hun atti dætr .ix.</i>
41	nouem filias turpissimas, sicut fuerat	<i>óraðvandar</i>	<i>fem modir þeiri uar.</i>	<i>óraðvandar fem hun [uar fíalþ</i>
42	et mater earum.	<i>fem modir þeiri uar þyrir.</i>		
43	Hoc autem fecit, vt per dies triginta	<i>En þær leítudu manvd allan.</i>	<i>en þeiri leítudo uit allann hatt</i>	<i>En þær leítudu víð þat eítt manat allan.</i>
44	quotidie blandirentur ei,			<i>at</i>
45	et mutarent animum eius;	<i>at telía henne hug hvarþ</i>	<i>at telía henne hug hvarþ</i>	<i>fíua hug Agathe þra guðs þyrir ætlan.</i>
46	et modo promittendo leja, modo	<i>ok hetu þeiri henni ftundum audæpum. en</i>	<i>ok hetu þeiri henne ftundum audæpum en</i>	<i>ok hetu henni ftundum audæpum. en</i>
47	terrendo asperis,	<i>ftundum ægdu þer henni píflum</i>	<i>ftundum ægdu henne píflum</i>	<i>ftundum ægdu þer henni píflum</i>
48	sperabant eius mentem sanctam a	<i>ok ætludu at þeiri mundu hug hennar fíua</i>	<i>ok elltudo at þeiri mundu hug mega fíua</i>	
49	bono proposito reuocare.	<i>mega þra heilagri þyrir ætlan.</i>	<i>hug hennar þra heilagri þyrir ætlan.</i>	<i>Se linje 45</i>
50	Quibus S. Agatha dicebat: Mens mea	<i>En hun fuaaði þeim sva. hugr mín er</i>	<i>Agada svaradi. hugr mín er</i>	<i>En hun fuaaði þeim sva hugr mín er</i>
51	solidata est, et in Christo fundata:	<i>þaþtr ok vpp fímidadr aþ krífti. en.</i>	<i>þaþtr ok temp2adz aþ crífti. en</i>	<i>ftyrkr ok eþldr aþ guði</i>
52	verba vestra venti sunt,	<i>Orð yðr ero fem uíndar.</i>	<i>o2d yd2 fínaz mer þlerdar þull ok eru</i>	<i>Orð yðr þíkkir mer fem uíndr.</i>
53	promissiones vestre, pluuię sunt,	<i>ok heít yðr fem regn.</i>	<i>þau fem uíndar ok heít yd2 fem regn</i>	<i>ok heít yðrar fem regn.</i>
54	terrores vestri flumina sunt	<i>en ognir ydrar fem rennandi aar.</i>	<i>en ognir ydrar fem renandi ar.</i>	<i>ok ognir ydrar fem el.</i>
55	que, quantumuis impingant in	<i>En þott þessir lutir allir beri grundvoll</i>	<i>þo at þeiffir hlutir allir bere g2uduoll</i>	<i>ok ma huf mítt eigi þalla þyrir</i>
56	fundamenta domus mee, non poterit	<i>hus mínf. þa mun þat eigi þalla.</i>	<i>huf mínf þa mun þat þo egi þalla at</i>	<i>þessum lutum. þviat þat er tímbrat</i>
57	cadere; fundata enim est supra	<i>þviat þat er fímidat yþuir fteim.</i>	<i>helldz þviat þat er tembrat yþur</i>	<i>yþuir fteim.</i>
58	firmam petram.		<i>teim (sic)</i>	
59	Hęc autem dicens flebat quotidie, et	<i>þetta mælti heilag mæ med tarum</i>	<i>þetta mællte gudf mey med tarum</i>	-
60	orabat;			

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
61 et sicut sitiens in ardore solis fluenta	en <i>hun var</i> svo þu at taka þíflir	þvιατ <i>hun uar</i> svo þu at taka þíflir	En heilug mæR (<i>var</i>) svo þu til þífla
62 fontium concupiscit, ita desiderabat	þyrir gudf nafni	þyrir gudf nafne	þyrir gudf nafn <i>fem</i> foltunn uargr til braða
63 ad martyrij coronam attingere, et			eða foltunn maðr til goðra krafa.
64 diuersa pro Christi nomine supplicia	<i>fem</i> þyftir <i>madr</i> til dzecka 1 folar hita .	<i>fem</i> þyftir <i>madr</i> til dzykjar 1 folar hitta.	eða þyftir til drykkjar fa er vinnr erþiði 1 folar hita.
65 sustinere.			
66 Videns igitur (autem) Aphrodisia	En er aþrodiþía fa hug hennar	En er aþrodiþía fa hug hennar	En er Aþrodiþía fa hug hennar
67 mentem eius immobilem permanere,	svo þaftan 1 trv .	svo þaftann 1 tru	ftadþaftan 1 tru.
68 abiit ad Quintianum,	þa þoz hun til þundar vit iarlinn	þa þor hann [sic!] til þundar uit iarl.	þa þor hun til iarlí
69 et dixit ei: Facilius possunt saxa	ok mælti svo. Audvellðza er at bleyta	ok sagði svo auduellðara er at bleyta	ok mælti til hans . Auðuellðra er at bleyta
70 molliri, et ferrum in plumbi	ftein eda iarn	ftein eda iarn	fteína eða iarn.
71 mollitiem conuerti,			
72 quam ab intentione Christiana mens	enn at fnva hug meyar þessarar	en at fnua hug meyar þesar	en at fnua hug hennar
73 istius puellæ reuocari.	þra kriftinnu 1 trv .	þra criftinne tru	þra Kristi.
74 Ego enim et filiæ meæ sine	þvιατ ek ok dætr mínar . gerdvm ecki	þvιατ ek ok dætr mínar giorðum ecki	þvιατ ek ok dætr mínar gerðum þat
75 cessatione vicibus nobis inuicem	annat manad allan nætr ok daga	annaʒs madud þenan allann nætr ok daga	eitt manat þenna.
76 successimus, et per diem et noctem			
77 nihil aliud gessimus, nisi vt ageremus	en at telia þyrir meyi þessu at hun		at lokka hug hennar. at hun leti at
78 qualiter animum eius ad consensum	fneri hug finvm til enf betra radf .	nema telia þyrir meyr þesfe. at hon	nytfamlugu raði uoru.
79 boni consilij inclinarem.		fnere hug finum til betra radf.	
80 Ego etiam et gemmas et ornamenta	ek het henne	ek het henne	ver þærðum henni
81 insignia, et vestimenta auro texta	gulli ok flþri ok gimfteinum ok	gulli ok flþri ok gimfteinum ok gull	gull ok gimfteína. ok gulloþun
82 obtuli: ego domos et prædia	gulloþnvm klædvum . husum ok bæium	oþnum klædum huþum ok beium	klæði. ok goðan huþuning. ok þar með
83 suburbana repromisi: ego varium	ok manne . londum ok lauþa þe.	londum ok lauþa þe	het ek henni löndum ok laufum aurum ok
84 ornatum domus, ego familias diuersi			manni með allzkonar auðæþum.
85 sexus et ætatis exhibui:			
86 sed ista omnia quasi terram, quam	En fia mæR trad allt þetta vndir þotum	en fia mæR trad þat allt undir þotum	En hun trað þat allt vndir þotum
87 pedibus suis conculcat, ita pro nihilo	ser fem favz ok virði einþkís.	fem faur ok uirtu einþkíf.	ser. ok allar kenningar uorar
88 computauit.			
89 Tunc iratus Quintianus iussit eam ad	þa reiddiz quincianus ok let	þa reidiz quincianus ok let leida	þa reiddiz Kuincianus jarl. ok let leida fæla
90 secretarium suum adduci, et sedens	agatham leida þyrir dómfól finn	agotu þyrir dom ftol finn	Agatham þyrir dómfól finn
91 pro tribunali, hoc initium sermonis			
92 arripuit: Cuius conditionis es?	ok mælti vit hana. hveRRar kindar ertv.	ok mælti uit hana. huerzar kindar ertv .	ok fþurði hana. huerf kynf hun væri
93 B. Agatha respondit: Non solum	Heilag Agatha fuaraði. tiginna manna	Agada svaraði tiginna manna	hun fuaraði. tiginna manna
94 ingenua, sed ex spectabili genere,	em ek.	em ek	er ek.

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
95 vt omnis parentela mea testatur.	sva fem allt þrændlid mítt vottar .	svo fem allt þrænd lid mítt uottar .	ok allir þrændr mínir
96 Quintianus Consularis dixit: Et si	Qvncianus mællti eþ þu ert gøþug ok	Quincianus mællti eþ þu ert gøþug ok	Jarl mælti. Fyrir hui fynir þv þik sva 1
97 ingenua probaris et nobilis, cur	tíginn þyrir hv1 fynir þv þik	tíginn þyrir þvi [sic! hv1] fynir þu þig	fíðum ok buningi. fem þu fer ambatt eþ þu
98 moribus te seruilem personā ostendis?	fem ambatt .	svo fem ambatt	ert þrialf ok tigin.
99 S. Agatha dixit: Quia ancilla Christi	hun fvaradi aþ þvi fyni ek mik fem	Agada svaradi aþ þvi fyne ek mig fem	heilug Agatha fuaraði.
100 sum, ideo me seruilem ostendo	ambatt at ek em ambatt kriftz .	ambatt at ek er ambatt criftz.	Ek er ambatt Kriftz.
101 personam.			
102 Quintianus dixit: Certe si ingenua eras	Qvncianus mællti . tighin fagðiz þv	tíginn fagðiz þu adz uera kuad	Jarl mælti. þyrir hui fegiz þu nu ambatt.
103 et nobilis, quomodo te ancillam esse	adr hverfþv fegizt þu nu ambatt	Quincianus ok gøþug en nu fegiz þu	en aðan fagðir þu. at þuu værir tigin ok
104 commemoras?		ambatt.	þrialf.
105 S. Agatha dixit: Summa ingenuitas	heilog mæf fvaradi. Su er hin hæfta	Agada svaradi fu er hin eþta tign at	Agatha fvaradi. Su er hin hæfta tign at
106 ista est, in qua seruitus Christi	tign at þiona gudi	þiona crifte.	þiona Krifti.
107 comprobatur.			
108 Quintianus dixit: Quid ergo? Nos	Jarlinn mællti . Erum ver eigi tignir er	Quincianus svaradi þremri uere eingi	Kuincianus mælti. Erum ver eigi tignir.
109 ingenuitatem non habemus, qui	neitum hanf þionofþv .	tign en at neita hanf þionofþv	er neitum hans þionofþv.
110 seruitium Christi contemnimus, et			
111 deorum culturam sequimur?			
112 S. Agatha respondit: Ingenuitas vestra	Agatha Svaradi. tign ydr er fvo oþrialf	Agada svaradi tign ydz er fem oþrialf	Sæl Agatha fuaraði. tign yðr er fuo
113 ad tantam captiuitatem deuenit, vt non	at þer ervt eigi at einf fynda	aþ þvi at þeir erut ei at einf fynda	oþrialf. at þer goriz
114 solum vos peccati aciat seruos,	þrælar	þrælar	þrælar
115 verum etiā lignis et lapidibus faciat	helldr þionit þer ftockvm ok fteinum	helldz þione þeir ftockum ok fteinum	ftokka ok fteina ok þionar fynda.
116 obnoxios.			
117 Quintianus dixit: Quidquid furioso ore	J þiflum fkal allt heimta aþ þer kvad	þ þiflum fkal allt giallda þeir. quad	Kuincianus mælti. þiflum fkal hefna þer
118 blasphemaueris, pœnæ poterunt	jarllin . þat er þv lafþur gud vor .	jarllinn þat er þu lafþar god uoz	er þu lafþar goð vor.
119 vindicare.			
120 Die tamen antequam ad tormenta	Enn þott þv þyrir fegir en þv ser þind	en þo fegir þu þyz en þu kemr til quala	en þu feg. adr þu komir til þinfla.
121 venias, cur deorum sancta	hui þv haþnar blotvm	þyrir huat þu haþnar blotum	þyrir hveria fkyllid þu haþnar at blota
122 contemnas?	godanna	goda uoza .	heilug god vor.
123 S. Agatha dixit: Noli dicere, deorum;	heilog agatha fvaradi kalla þv þat	Agada fvaradi kall þu þat	Blezut Agatha fvaraði. Kalla þu eigi þat
124 sed dic, dæmoniorum. Dæmonia enim	helldr díoþla en gud . þviat díoþlar ero	helldz díoþla en god þviat díoþlar	gud vera. helldr díoþla
125 sunt isti, quorum effigies in æramenta	þat fem þier giorit líknefk1 eþtur or	þat er þeir gerit líknefk1 eþtur or	líknefk1.er þer gerit
126 conuertitis, quorum marmoreas et	eiri ok gullit andlít þerra .	eiri ok gullit anlít þerra.	or grioti eða malmi.
127 gypseas facies inauratis.			

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
128 Quintianus dixit: Elige tibi vnum e 129 duobus,	<i>Quincianus mællti . kiof þv nu vm tvo kofti</i>	<i>Quincianus kiofðu nu um kofti tuo</i>	<i>Kvincianus mælti. vel þu vm þann koft. er þer þikkir uilldri.</i>
130 quod cumque volueris, consilium; aut 131 diuersas pœnas inter damnatitios quasi 132 stulta incurrere; aut quasi sapiens et 133 nobilis, quod te natura dictauit, sacrificia 134 diis omnipotentibus, quos veros deos 135 esse vera diuinitas demonstrat.	<i>annat huort ath þv fert pind morgum piflum . fvo fem heimfk eda þv blota fem fpøk ok þv hefir ætt til ok gøpga god war almattigh . þau er famreynd ero at gvddomí</i>	<i>annat tueggia at þu fert pind mozgum piflum svo fem heimf eda þu blota fem mey svo fem þu hefir ætt til ok gøpgr god uoz almattig þau fem famreynd eru at guddome .</i>	<i>annat tueggia at vera pind morgum pinf lum sva fem hermfkir menn. ella uer þu uitr fem þu att kyn til. ok blota goðum vorum almatkum. þeim er fannr guðdómr fynir þau guð uera.</i>
136 S. Agatha respondit: Sit talis vxor tua, 137 qualis dea tua Venus fuit; et tu sis talis, 138 qualis Iupiter deus tuus extitit.	<i>heilog mæf svaradi ver þv fem gud þin odinn. en kona þin flík fem þreyia gydia þin .</i>	<i>Agada svaradi uertu flíkr fem god þitt en kona þin flík fem þreyia gydia þin .</i>	-
139 Quintianus hoc audiens iussit eam 140 alapis cædi. cui et dixit: In iniuriam 141 Iudicis noli temerario ore garrere.	<i>Quincianus reiddizt ok let beria hnefum j andlit henni ok mællti . lat aþ þu at mæla illt vit mik.</i>	<i>Quincianus reidiz ok let beria hnefum j andlit henne ok mælti lat aþ þu at mæla illt ut mig</i>	-
142 S. Agatha respondit: Dixisti deos tuos 143 esse, quos vera diuinitas demonstrat: sit 144 ergo vxor tua talis vt Venus, et tu vt 145 Iupiter, vt et vos possitis in deorum 146 vestrorum numero computari.	<i>agatha svaradi þv fagdir gud þin vera fanreynd ath guddomí uer þv ok þa fem odin. en kona þin fem þreyia at þit megit verda hōpð j tōlu godanna</i>	<i>Agada svaradi þu fagdir god þin fanreynd at guddome uertu nu ok þa fem odinn en kona þin fem þreyia svo at þid megit uerda hōpð j talí godanna.</i>	-
147 Quintianus dixit: Apparet te hoc eligere, 148 vt diuersa tormenta sustineas, quæ 149 repetitis me iniuriis tuorum sermonum 150 exagitas.	<i>Nu er fynr kvad Quincianus at þv villt helldr vera pind er þv endrnymar illyrdi þin vit mik .</i>	<i>Nu er fynr kvad Quincianus at þu uillt helldr uera pind . er þu endrnymar ill yzdi ut mig .</i>	-
151 S. Agatha respondit: Miror te virum 152 prudenrem ad tantam stultitiam 153 reuolutum, vt illos tuos dicas deos esse, 154 quorum vitam non cupias tuam 155 coniugem imitari; et dicas tibi iniuriam 156 fieri, si eorum viuas exemplo. ⁸⁵	<i>hun svaradi vndrumzt ek þat . er fpakr madr fkal vera olltinn j svo mikla heimfku er þv kallar þat gud þin fem þu villt eigi lip þitt eda konv þinnar þeim lata likt vera.</i>	<i>Agada svaradi undzumz ek at svo fpakr madr fkal svo olltinn j mikla heimfku. attu kallar þat gud þinn ep þu uillt eigi lata lip þitt eda konu þinar þeim licet uerda.</i>	<i>heilug Agatha fuaardi. Vndrumz ek þat. er þu fkalte voltinn i suo mikla heimfku. at þer þikkir þat illyrdi við þik mælt eða konu þina. þotτ ykkt fe við þau iapnat gud þin er þit dyrdrkt.</i>
157 Si enim veri dij sunt, bonum tibi optaui, 158 vt talis vita tua sit qualis eorum fuisse 159 perhibetur.	<i>Eþ gud þin ero god þa bad ek þer godf. at þitt lip væri þeira lipi likt.</i>	<i>en eþ god þin eru god þa efkí ek þeir godf at lip þitt uere þeira lipi likt.</i>	<i>Eþ goð þin ero goð. þa uænta ek þer goðf. at þitt lip væri þa fem þeira.</i>

⁸⁵ Jf. Mattheus 10.25: "Det er nok for en disippel at han får det som sin mester, for en tjener at han får det som sin herre. Har de kalt husbonden Beelsebul, kan da hans husfolk vente noe bedre?"

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
160	Si autem execraris eorum consortium,	En eþ þu rækir famlag þeira þa mælum	en eþ þu rækir famlag þeira þa fegium	En eþ þu ræktir famlag þeira. þa
161	mecum sentis.	vít eitt bædi	uit eitt bædi.	mælum við bædi eítt.
162	Dic ergo eos tam pessimos esse,	Seg þv aþ þvi fatt ok kala þav eigi gud.	Seg þu fatt ok kalla þau eigi gud uera	-
163	tamque sordidissimos, vt qui	hellðr enar verftu vættir fvo at	hellðz hinar uerftu uettir svo at	
164	maledicere voluerit aliquem, talem	þu bíðir þat eitt þeim líkt verða fem þv	þu bíðir þat eitt þeim líkt uera er þu	
165	illum optet esse, qualis fuit	villt at bolvad fe .	villt at bollþat fe .	
166	execrabilis vita eorum.			
167	Quintianus dixit: Quid mihi verborum	Quincianus fvaradi. huat þarþ nv orða	Quincianus melli hvat þarþ nu þleiri orð	þa mælti Kuincianus Eigi þarþtu at tala
168	superfluous cursus? aut sacrificia diis,	vít blota þv godum vorvm eða elligar	um at haþa blota þu godum uorum ella	þleira. blota þu goðum vorum. eða ella
169	aut variis suppliciis te faciam interire.	man ek lata glata þer þyrir þiflir .	mun ek lata glata þerz j þiflum .	mun ek lata bana þer.
170	S. Agatha respondit:	Heilog agatha fvaradi	Agada fvaradi	Sæl Agatha fuaraði.
171	-	-	-	Eighi ottumz ek þiflir þinar. þviat
172	Si feras mihi promittas, audito Christi	Eþ þv fendir dyr at granda míer þa mvnv	eþ þu fendir dyz at granda mer þa monu	eþ þu fendir olm dyr at mer. þa munu
173	nomine mansuescent:	þav þegar fepazt er þau heyra naþn kriflz.	þau fepaz þegar er þau heyza criflz naþn	þau ftoðvaz. þegar þau heyra Kriflz
174	si ignem adhibeas,	en eþ þv vill mik j elldi brenna þa	en eþ þu uillt mig j elldi brenna þa	naþn. En eþ þu kaftar mer i elld. þa
175	de cælo mihi rorem saluificum Angeli	munv eínglar veíta mer þarþfamliga	mono eínglar gudf ueíta mer þriþfamega	fenda englar mer dōgg aþ himni.
176	ministrabunt,	dōgg aþ himni .	dōgg aþ himne	
177	si plagas et verbera;	Eþ þv lætr mik beria eða færa .	en eþ þu lætr mik beria eða færa	En eþ þu ognar mer þiflum eða
178	habeo intra me Spiritum sanctum,	þa heþi ek innan bríoftz helgan and þann er	þa heþi ek innann bríoftz helgann and	bardogum. þa heþir ek innan bríoftz
179	per quem vniuersa tua tormenta	mik eþlir at þyrir líta allar kvalir þinar.	þann er mik eþlir at þyrir líta allar qualir	helgan anda. þyrir þann mun ek yþir
180	despiciam.		þinar.	ftiga allar kualar þinar.
181	-	-	-	ok sva þar með líalþan þik
182	Tunc Quintianus agitans caput, iussit	Þa let Quincianus fetia hana j	þa let Quincianus fetia hana j	-
183	eam in carcerem tenebrosam recipi,	myrkvaftoþv	myrkua ftoþu	
184	dicens ei: Cogita tecum, et pœnitere, vt	ok mællti. hygg at þv agatha at	ok melli uit hana hygg at þer agada ok	Kvinnianus mælti. hygg at þu þer.
185	possis euadere	íðraz orða þína attv megir	íðraz orða þinna svo at þu megir	Agatha. ok íðraz orða þinna. at þu
186	tormenta horribilia, quæ te fortiter	þordaz hræðiligar kvalir þer fem þer erut	þordaz az hzédilegar qualir þer eru	megir þorþaz þiflir.
187	laniabunt.	ætladar.	ætladar .	ok þá mifkunn aþ mer.
188	Agatha respondit: Tu minister	Guds mæf fvaradi þv þion andfkota íðraz	Agada fvaradi þu þion annfkota íðraz	Agatha fuaraði. íðraz þu hellðr fynda
189	Sathanæ, tu pœnitere, vt possis euadere	þv hellðr villv þinnar attu megir	þu hellðz uillu þinar svo at þu megir	þinna. at þu megir þordaz eilþa kuol.
190	tormenta perpetua.	þordar [sic!] eilþar kvalir	þordaz eilþar qualir	
191	Tunc Quintianus iussit eam celerius	þa var heilog agatha leidd glod til	þa uar Agada leidd til	Þa let Kuincianus leiða hana til
192	trahi ad carcerem:	myrkuaftoþunar	myrkua ftoþunar	myrkuaftoþu.

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
193 quia eum voce publica confutabat.	-	-	-
194 Sancta autem Agatha lætissime et	<i>ok þor hon fvo þuff til pifla fem folltn</i>	<i>ok þor hon þuf ok glod piflar fem</i>	-
195 glorianter carcerem intrauit, et quasi ad	<i>madr til krafa ok þal drottni a hendi</i>	<i>folltinn madr til krafa ok þal hon</i>	-
196 epulas inuitata, gaudens agonem suum	<i>med bænum allan vilia fin .</i>	<i>drottni a hendi uilia finn</i>	-
197 Domino precibus commendabat.			
198 Sequenti igitur die impiissimus	<i>enn annan dag let Quincianus</i>	<i>En annann dag eptir let Quincianus</i>	<i>Annan dag eptir let Kuinncianus leida</i>
199 Quintianus suis eam aspectibus iussit	<i>leida hana þyrir domftol fin ok mællti.</i>	<i>leida hana þyrir domftol finn ok mællti</i>	<i>fæla Agatham or myrkuaftopunni ok</i>
200 aptari, cui et dixit: Quid tractasti circa	<i>Agatha leid þv nockurum athuga</i>	<i>agada leidir þu nockurum athuga um</i>	<i>mællti sva við hana. huart hyggv þu enn</i>
201 salutem tuam?	<i>heilfo þina .</i>	<i>heilfu þina.</i>	<i>eigi at heilfu þinni.</i>
202 A. respondit: Salus mea Christus est.	<i>hon fvaradi kriptr er heilfa min .</i>	<i>hon fvaradi. criptr er heilfa min</i>	<i>heilug Agatha fvaradi. Heilfa min er Jesu</i>
203			<i>Kristr fonr guds lípanda.</i>
204 Quintianus dixit: Quousque infelix	<i>Jarlín mællti hverfv leingi ætlar þv at</i>	<i>huerfu leingi etlar þu at hallda aheifku</i>	<i>Kuinncianus mællti. neita þu Kristi ok lut</i>
205 protrahis intentionem vanam? Denega	<i>hallda aa heimfko þessi. neita þv kripti</i>	<i>[sic!] þinne kuad iarlínn neitu cripti ok</i>	<i>goðum vórum almatkum. at eigi tynir þu</i>
206 Christum, et deos incipe colere, et	<i>ok gopga god vor at eigi glatir þu æfko</i>	<i>gopg god uoz svo at 'ei' glatir þu efku</i>	<i>lípi æfku þinnar.</i>
207 consule tuæ iuventuti, ne acerba morte	<i>þinni þyrir bitran dauda .</i>	<i>þinne þyrir bitrum dauda .</i>	
208 consumaris.			
209 S. Agatha dixit: Tu nega deos tuos, qui	<i>hon fvaradi neita þu helldr godum</i>	<i>Agada fvaradi neitru helldz godum</i>	<i>Sæl Agatha fvaradi. neita þu boluudum</i>
210 sunt lapides et ligna: et Creatorem	<i>þinvm er gior ero or tre eda fteini . en</i>	<i>þinum er gior eru oz tre eda fteine. en</i>	<i>tregodum þinum ok gopga fannan guþ.</i>
211 tuum, qui te fecit, Deum verum adora;	<i>þv gopga fannann gud fkapara þin en eþ</i>	<i>þu gopga fkapara þinn en eþ</i>	<i>almatkan fkapara allra luta ella þyrirþerz</i>
212 quem si contempseris, acerrimis pœnis	<i>þv þyrir litr gud. þa muntu liggia</i>	<i>þu þyrir litr hann þa muntu liggia</i>	<i>þu i elldi eilipf bruna.</i>
213 et perpetuis incendiis subiacebis.	<i>undir eilipvm kuolum ok brvna</i>	<i>undir eilipum piflum ok bzuna.</i>	
214 Tunc iratus Quintianus iussit eam	<i>þa reiddiz kuincianus ok let þefta enu</i>	<i>þa reidiz Quincianus ok let þefta hana</i>	<i>þa reiddiz iarlínn ok let þefta hana j ftagl</i>
215 equuleo ingenti suspendi et torqueri.	<i>fælu agatham j ftagl ok þina.</i>	<i>agotu j ftagl [sic!] ok þina</i>	<i>ok beria lengi</i>
216 Cumque torquerent eam,	<i>en er hun var þar þind þa .</i>	<i>En er hon uar þar þind þa</i>	-
217 dixit ad eam Quintianus:	<i>mællti jarlín vit hana</i>	<i>let Quincianus til henar ok mællti</i>	<i>ok mællti fidan við hana.</i>
218 Relinque intentionem animi tui, vt vitæ	<i>þyrir lattv þragirni hugar þinf at</i>	<i>þyrir latu þzagirne hugar þinf svo at</i>	<i>þyrirlat þu uillu þina. ok þragirni hugar</i>
219 tuæ possit esse consultum.	<i>þv megir þinna heillt raad lípi þinv.</i>	<i>þu megir þinna huild radu</i>	<i>þinf at þu megir líp hapua.</i>
220 S. Agatha respondit: Ego in his pœnis	<i>en hun fvaradi svo em ek þegin piflum</i>	<i>Agada fvaradi em ek þeginn piflum</i>	<i>heilug Agatha fvaradi svo glediumz ek i</i>
221 ita delector, sicut qui bonum nuntium	<i>þessvm fem fa madr er þrettir god</i>	<i>þeffum fem fa er þrengnar [sic!] god</i>	<i>þessum piflum fem fa er þrengir god</i>
222 audit,	<i>tíðendi</i>	<i>tíðendi</i>	<i>tíðendi</i>
223 aut sicut qui videt quem diu	<i>eda er hann þinnr þann mann fem hann</i>	<i>eda er hann þindz þann er hann</i>	-
224 desiderauit,	<i>heþir leingi þuff verit ath þinna .</i>	<i>heþir leingi uerit þuf til at þinna</i>	
225 aut sicut qui inuenit thesauros multos,	<i>eda fa madr er þinnr þe j iordu</i>	<i>eda fa er hann þinnr þe j iozdu</i>	<i>eða fa er mikit þe þinnr i iordu.</i>

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
226	ita et ego delector in his pœnis	-	-	-
227	temporalibus posita.			
228	Non enim potest triticum in horreum	þviat <i>eigi</i> hveítid borít j korn hlotu	þviat <i>eigi</i> er hueítí bozít j korn hlotu	<i>ok sva</i> fem korn er <i>eigi</i> borít þyr (sic!) 1
229	poni, nisi theca eius fortiter fuerit	adr þat er hreinþat <i>ok</i> barít aþ halme	adz <i>erþat</i> er hzeimþat <i>ok</i> bozít aþ halmi	bygglaudu. en þat er adr <i>barít</i> aþ halmi.
230	conculcata et redacta in paleas: ita et	þvo ma ond min. <i>eigi</i> inn ganga j	svo ma <i>ok eigi</i> ond min inn ganga 1	<i>sva</i> ma <i>ok eigi</i> með <i>þigrí</i> ond min inn ganga
231	anima mea non potest in paradisum	paradiþ med <i>þigrí</i> nema líkamí	paradis med <i>þigrí</i> medan líkamr minn	1 paradifum. þyr en líkamr minn er þiaðr 1
232	Domini cum palma intrare martyrij,	verdi þyr mæddr j þiþlum .	<i>er eigi</i> meðz j þiþlum.	þinþlum.
233	nisi diligenter feceris corpus meum a			
234	carnificibus attractari.			
235	Tunc iratus Quintianus iussit eam in	þa let <i>quincianus</i> þkera aþ henne	þa let <i>Quincianus</i> þkera aþ henne	þa reiddiz <i>Kuincianus</i> jarl <i>ok</i> let flíta brioft
236	mamilla iorqueri, et totam diutius	<i>brioftin</i> .	<i>b210ftit</i> .	aþ henni með <i>iarnkrokum</i> .
237	iussit eam abscindi.			
238	B. Agatha dixit: Impie, crudelis, et	þa mællti heilog agatha . þv enn	þa mællti Agada þu hinn	En heilug <i>Agatha</i> mælti þa við <i>Kuincianum</i>
239	dire tyranne,	<i>grimmazfti</i> gudþ ovínr.	<i>grimafti</i> gudþ ouínr	jarl þessum orðum. heyrþu en <i>grimmí</i> gudþ
240				ovín. <i>ok</i> þræll fyndanna.
241	non es confusus amputare in fæmina,	hvi þkammaft þv <i>eigi</i> at	þyrir þvi [sic!] þkamaftu ei at	þyrir hvi þkammaft þv <i>eigi</i> at fniða þat holld
242	quod ipse in matre suxisti?	þkera <i>brioft</i> aþ konv þar fem þu heþir	þkera <i>brioft</i> aþ konu þar fem þu heþir	aþ konv er moþir þin let þik fuga 1
243		þialþr fogit <i>brioft</i> modvr þinnar	þialþr fogit <i>b210ft</i> modur þinnar.	<i>barnæfku</i>
244	Sed ego habeo mamillas integras intus	en ek heþi heillt <i>brioft</i> innan j ònd	en ek heþi heillt <i>brioft</i> innann j ond	en ek heþi heillt <i>brioft</i> j ònd míní <i>ok</i> þædi
245	in anima mea, ex quibus nutrio omnes	míní <i>ok</i> þædi ek þadan oll vit líkama	minne <i>ok</i> þædi ek þadan oll líkamþ uít	ek þadan oll líkamþ uít min
246	sensus meos,	mínþ	min	
247	quas ab infantia Christo Domino	þau fem ek helgada gudí allt þra æfko	þau er ek helgadi <i>drottin</i> þra eþku	gudí til handa.
248	consecraui.	míní.	mínne.	
249	Tunc Quintianus iussit eam iterum in	þa let <i>quincianus</i> þetia hana enn j	þa let <i>Quincianus</i> enn þetia hana j	þa let jarl þetia hana enn j myrkvaftoþv
250	carcerem mitti,	myrkvaftoþv	myrkvaftoþu	
251	et iussit vt nulli liceret medicorum	<i>ok</i> bannadi ollum læknvm at koma til	<i>ok</i> bannadi ollum læknvm at koma til	<i>ok</i> var engum loþat at koma til hennar. at
252	introire ad eam; et neque panem	hennar <i>ok</i> þvo at þæra þa henne þæzlu	henar <i>ok</i> svo at þa henne mat	þæra henni þædu ne drykk <i>ok</i> engum lækni.
253	neque aquam ei ministrari.	<i>ok</i> dryck.	eda dryck.	
254	-	-	-	var hun þar læft hia þem. er þar voro adr
255				þyrir til dauda ætladir.
256	Cumque fuisset inclusa, ecce circa	enn er hun var þar byrgd þa kom	enn er hon uar byrgd þa kom	En a midri natt kom til hennar 1
257	mediam noctem venit quidam senex	nockur gamall madr a midri nott	nockur gamall madr amidri not til	myrkvaftoþuna elldiligr maðr.
258	(quem antecedeat puer	<i>ok</i> þor þyrir honum þveinn	hennar <i>ok</i> þoz þyrir honum einn þveinn	<i>ok</i> bar þveinn einn líof þyrir honum .
259	luminis portitor)	þa er líof bar	þa er líof bar	

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
260 ferens diuersa medicamenta in manu sua,	<i>ok hafði hann í hondvm oll lækningar</i>	<i>ok hafði hann í hondum oll lækningar</i>	-
261 qui se medicum esse commemorans,	<i>kyn ok fagðiz læknir vera</i>	<i>kyn ok fagðiz læknir uera</i>	
262			
263 cœpit eam. his verbis alloqui:	<i>ok mællti vit agatham</i>	<i>ok mællti uit Agada</i>	<i>ok mællti til hennar</i>
264 -	-	-	Ek er læknir. <i>ok var ek hia þer í gær.</i>
265 Licet te nimis corporalibus pœnis	<i>þott iarll þindi þik miok líkamligvm</i>	<i>þo at iarl. þindi þig líkamlegam</i>	er jarl let þína þik at líkam <i>ok fkerá</i>
266 afflixerit Consularis insanus, sed tu eum	<i>þíflum. þa kualdir þv hann meir í</i>	<i>þíflum þa kualdir þu hann meir í</i>	bríoft <i>ap þer</i> . en þo kualdir þu hann
267 grauioribus suppliciis extorsisti	<i>fvorvm þínvm</i>	<i>faurum þinum</i>	meirr í <i>fuorum þinum</i>
268 responsionibus tuis:			
269 et licet vbera tua torserit et excidi fecerit;	<i>ok þott hann leti bríoft ap þer</i>	<i>ok þo at hann leti b210<st> ap þer</i>	Ok fneriz bríoft <i>hans</i> í eilípan fárleik
270 sed illius vbertas in fel conuertetur, et *in	<i>fkera þa vard honum þo verra í fínv</i>	<i>fkera þa uard honum þo uera í fínu</i>	<i>ok önd hans</i> í elldlígur qualar. <i>ok</i>
271 amaritudine erit anima illius ⁸⁶	<i>brofti . ok mvn aund hanf vera</i>	<i>bríofti. ok mun aund hanf uera</i>	endalauftr þroft. þar fem eítrormar
272 in æternum.	<i>í harmí at eilíþo</i>	<i>í harme eí ok eí</i>	<i>munu</i> bíta. <i>ok flíta með helutis</i>
273			<i>hundum. ok hóþðingium hann</i> í
274 Tamen quia ibi eram qua hora hæc	<i>en ek var hia ftaddr þa er þu var</i>	<i>en ek uar hia ftodd þa er þu uart</i>	fundr. En ek ueit. at far þin ma
275 patiebaris, consideraui et vidi, quia potest	<i>þind ok fa ek at græða mundi mega</i>	<i>þind ok fa ek at græða mundi mega</i>	<i>græða.</i>
276 curam salutis tua mamilla suscipere	<i>bríoft þín ep læknar kæmi til .</i>	<i>b210ft þítt ep læknar kæmi til.</i>	
277 Tunc S. Agatha dixit ei: Medicinam	<i>hun fvaradi alldri hafða ek</i>	<i>Agada svaradi alldri hafða ek</i>	Agatha fuaaði. Alldri hafða ek
278 carnalem meo corpori numquam exhibui;	<i>líkamlíga lækning a líkama mínvm</i>	<i>líkamlega lækning a líkam mínum</i>	íardlíga lækning a líkam . mínum her
279 et turpe est, vt quod tamdiu ab ineunte	<i>ok er mer liott at glata þvi nu er ek</i>	<i>ok er mer liot at glata þvi nu er ek</i>	til. <i>ok þui</i> er mer oþallit at haþa heðan
280 ætate mea conseruauí nunc perdam.	<i>vard veítta allt híngat til.</i>	<i>uarduertá híngat til enn</i>	ap.
281 Dicit ei ille senex: Et ego Christianus	<i>enn gamli madr fvaradi. kríftinn</i>	<i>hinn gamle madr fvarati críftinn</i>	<i>hinn gamli madr mælti. kríftinn</i> em
282 sum, et noui medicinam: nolo, me	<i>madr em ek ok kann ek lækning ok</i>	<i>madr em ek ok 'er' eg læknir. ok</i>	ek <i>ok kann</i> ek uel alla lækning <i>ok</i>
283 verearis.	<i>þarþtu eigi at ottaz mik</i>	<i>þarþtu eigi at oaftr míg.</i>	<i>þarþtu eigi</i> at hræþaz <i>mik</i>
284 Dicit ei Agatha:	<i>heilög agata fvaradi</i>	<i>Agada fvaradi</i>	Sæl Agatha <i>fvaradi</i>
285 Et quæ potest verecundia mea circa te			-
286 esse, cum tu sis senior et maior natu? Ego			
287 vero licet puella sim, ita totum corpus	<i>Eigi ottvmzt ek þik ne fkomumz</i>	<i>eigi oumz ek þig ne fkomumz.</i>	
288 meum laceratum est, vt vulnera ipsa non			
289 permittant aliquid stimulari in mente mea,			
290 vnde possit verecundia excitari.			

⁸⁶ Løs allusjon til flere bibelsteder, for eksempel Job 3.20, Esekiel 27.31 og Jesaia 38.15.

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
291	Sed ago tibi gratias, Domine Pater, quia	helldr æ ek þer vel at þacka er þu letz	helldz a ek þer uel at þacka er þu letz	þakka ek. drottinn þadur. at þu rektur
292	dignatus es mihi sollicitudinem tuam	þoma at bera ahyggíu þyrir mer .	þoma at bera ahyggíu þyrir mer	guðligt boðorð. ok fyndir manndom ok
293	impendere:			milldiverk við mik.
294	hoc tamen scias, quia ad corpus meum	en þkalltv víta at alldri mvn líkamlig	en þkalltu uíta alldri mun koma	en uíta þkaltu þat. at alldri kemr íu
295	medicamenta ab homine facta	lækning koma. alikama mín þu er	a míg líkamleg lækning þu er	lækning æ líkam mín. er manna
296	numquam accedent.	manna höndum er gíor.	manna höndum er gíor.	höndum er gíor.
297	Dixit ad eam ille senior: Et quare non	Enn gamli madr mællti þyrir hui uilltu	hinn gamli madr mællti þyrir þuí uilltu	Enn gamli madr mællti þyrir hui lætr
398	permittis vt curem te?	eigi at ek græða þik	eigi at ek gæði þig .	þu mik eigi lækna þik] .
299	Agatha respondit: Quia habeo	hun fvaradi þviat ek hepi græðara	Agada fvaradi þviat ek hepe gæðara	hun fvaradi ek hepir græðara drottinn
300	saluatorem Dominum Iesum Christum,	drottinn mín iesum kríftvm. þann er	drottinn iesu cristi þann er med	mín iesum kríftvm. þann er alt
301	qui verbo curat omnia, et sermo eius	ordi einv endr bætur alla	ordí einu endz bætti allann heim ok	græðir með einu ordi. hann ma mik
302	solus restaurat vniuersa: hic,	hlutí hann ma mik heila gíora þegar er	alla hlutí hann ma míg heila gera þegar	heila gíora þegar hann vill .
303	si vult, potest me saluam facere.	hann vill .	hann uill	
304	Tunc subridens senior dixit: Et me ipse	þa brofti enn gamli madr ok mællti	þa brofti hinn gamli madr ok mællti	þa brofti enn gamli madr ok mællti til
305	misit ad te: nam et ego Apostolus eius	hann fialþr fendi mik til þín ok em ek	hann fialþr fendi míg til þín þviat ek er	hennar. hann fialþr fendi mik til þín
306	sum; [verbo curatur,]	postoli hanþ ok	petr postoli gudþ ok	þviat ek em postoli hans. ok
307	et in nomine eius scias te esse	þat þkaltv víta attv mvnt grædd	þkalltu uíta þat at þu þkallt gædd	þkaltu í hans nafni taka heilfu þína ok
308	saluandam.	verda í hans nafni .	uerda í hanþ nafni	bot allra fára þinna.
309	Et cum hæc dixisset, subito ab oculis	Enn er hann hafði þetta mællt þa	en er hann hafði þetta mælt þa	Enn er hann hafði þetta mællt þa leid
310	eius sublatus est.	hvarþ hann or avgliti hennar .	hvarþ hann þra auglíti hennar	hann til himinf þra avgliti hennar .
311	Tunc proiciens se in orationem	en hun þell akne til bænar	en hon þell a hne til þenar	En heilog Agatha hóþ fína bæn til guþs
312	S. Agatha dixit:	ok mællti .	ok mællti	a þessa lund.
313	Gratias tibi ago, Domine Iesu	þackur gíori ek þer drottinn iesu kristus	þackur gere eg þer drottinn iesu	þackur gíori ek þer eilþr guð drottinn
314	Christe,		cristi	mín Jesu Kristr
315	quia memor es mei,	þviat þv míntiz mín	þviat þu míntiz mín	er þyrir oumræðiliga milldi
316				þinna mífkunnfemda virðiz þu
317	et misisti ad me Apostolum tuum, qui	ok fendir til mín postola þinn at græða	ok fendir til mín postula þinn at gæða	at fenda til mín postola þinn at
318	me confortauit et recreauit viscera mea.	þær mín	þær mín ok ftyrkía míg.	ftyrkía mik ok græða fár mín.
319				
320	-	-	-	þer íe eilþt loþ ok dyrð með þeðr
321				ok helgum anda. einn líþandi guþ vm
322				allar alldir allda.
323	Et dum complisset orationem suam,	ok	en er hon louk þen fínn	En er hun hafði bæn lokit.

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
324	respiciens ad omnes maculas corporis sui,	-	-	-
325	saluata esse omnia membra sua cognouit:	voro þa heil brioft hennar	þa uoro g2oenn oll far hennar ok heilt	þa uoro brioft hennar groin ok oll far
326	nam et restaurata erat mamilla eius.		b2ioft hennar	hennar.
327	Ita autem per totam noctem lux refulsit in	En fvo mikit liof var j	en fuo mikit liof uar j	En sva mikit liof var yfir henni vm
328	carcere, vt præ pauore custodes carceris	myrkvaftoþvnm alla nottina at	myrkvaftoþvne um notina alla at uard	nottina at myrkvaftoþuuerðirnir þlyðo
329	fugerent, et carcerem apertum	vardhallz menn hrædduzt ok	hallzmenn. h2ædduz míog ok hlupu þra	brott þra henni opinni.
330	derelinquerent.	þlydv þra opinni myrkvaftoþvnm.	myrkua ftoþunne opinne	
331	Tunc dicebant S. Agathæ personæ quæ	þa mællto þeir vit hana er j	þa mællto þer er j	þa mællto þeir er þar voro at hon fkyllði
332	ibi erant inclusæ,	myrkvaftoþvnm voro at hon	myrkua ftofunni uoro at hon	þara brott
333	vt abiret.	mvndi brott þara	mundi b2aut þara. ok þozda fer .	
334	Illa autem dixit: Absit a me,	Gvdz mæz fvaradi eigi er þat mitt	Agada fvaradi eigi er þat mítt	En heilug Agatha fuaraði þeim sva. Eigi
335	vt ego coronam meam perdam, et eos	ræd at glata dyrd minni en felia	rad at glata dyrd minnu en felia uard	uil ek felia þa til dauda er mín fkylldo
336	qui custodes sunt tribulationibus tradam.	vardhalldz menn til bana	hallz menn til bana.	geymt haða ok glata sva dyrd minni.
337				
338	Ego enim adiuta a Domino meo Iesu	helldr mvn ek halldaz j iatningv	helldz mun ek halldaz j iatingu	helldr mun ek uera ftaðþóft i þess tru. ok
339	Christo, perseuerabo in confessione eius,	drottinf mínf. þess er mik græddi ok	drottinf mínf iesu cristi. þeff er mig	krapti. er græddi oll far mín. með helgu
340	qui me saluam fecit et consulatus est me.	hugade	gzæddi ok hugadí.	orði fínu. ok huggadi mik i almætti
341				guddomf fínf. drottinn minn Jesu Krístr.
342	Factum est autem, post quatuor dies iussit	Eptir þiora daga let Kuincianus	en eptir .iiiii. daga let Quincianus leida	En eptir þiora daga lidna þadan. þa let
343	eam iterum Quintianus ante suum tribunal	leida agatham or myrkvaftoþunni	Agada oz myrkua ftofunni þyrir domf	Kuincianus iarl leida hana þyrir dómftol
344	adstare, cui et dixit:	þyrir dómftol fínn. ok mælti við hana.	fтол fínn ok mællti uit hana.	fínn. ok mælti fuo við hana.
345	Quousque furiaris contra decreta	hverfv leingi ætlar þv at þraz j	huerfo leingi ertlar þu at þrafetz j moti	hygg at þu. Agatha. heilfu þinni.
346	Principum inuictissimorum?	moti bodordvm konunga.	bodozdum konunga uora	ok blota goðum uorum almatkum.
347	Immola diis:	blota þv godum	blota þu godum uozum	ok þraz eigi moti mer at þar þyrir tapir þu
348	-	-	-	heilfu þinni ok lípi .
349				ok þolir hedan aþ meiri kualar en þyr.
350	sin autem, scias te acrioribus tormentis	ella þv mvnt enn meir þind vera .	ella þu munttu en meir þind uera .	
351	aptandam.			
352	Agatha respondit: Omnia verba tua fatua	heillog mæz fvaradi oll ero ord þin	Agada fvaradi oll eru ozd þin	heillog Agatha fuaraði. Auall ero bodord
353	et vana sunt et iniqua, præcepta tua aërem	tom ok raung bodord þin. þviat þau	tom ok raung bodozd þin. þviat þau	þin ok orð ónyt. ok rangir domar þinir.
354	ipsum maculant.	faurga þik fialþan	faurga þig fialþann	þviat þeir faurga þik
355	Vnde miser et sine sensu et sine intellectu	ok gera þik vitlaufan .	ok gera þig uirt lauþann	
356	es.			

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
357	-	-	-	<i>ok draga til heluítif</i>
358	Quis enim vult ad auxilium suum	<i>hverr mvn sva ær at a ftock</i>	<i>huer mundi fuo er ok odz at a ftocka</i>	<i>eða huert mun fuo ærr uera ok úitlauff. at</i>
359	lapidem inuocare,	<i>eda fteín muní kalla til hialpar ser</i>	<i>eda fteína mundi kalla til hialpar fer</i>	<i>hann heiti til hialpar fer a ftocka eða fteína</i>
360	-	-	-	<i>eða huert mun fuo þarlægr allri fkyntemí. fa</i>
361				<i>er deili ueit a fkapara fínun. ok kennir fátt</i>
362				<i>liof. at hann mun ganga myrkra gótu. sva</i>
363				<i>aþfkapliga. at hann mun dyrdka greylig goð</i>
364				<i>þín. er gíor ero manna höndum eptir hinum</i>
365				<i>uerftum monnum. er uerit haða í heímínum. er</i>
366				<i>a allan hátt voro þullir aþ diöþulligum</i>
367				<i>golldrum. ok görníngum. ok þar með aþ</i>
368				<i>allzkonar þullþnaði. ok hordómum. morðum</i>
369				<i>ok odaðauerkum. er auðþundin munu uerða í</i>
370				<i>þeira líþfögum. meðan þau voro her í heími í</i>
371				<i>fínun bauluðum líkomum. En eptir þeira</i>
372				<i>fkemdarþult líþ þoro þau til helvítis ok brenna</i>
373				<i>þar ok þríofa með diöþlínun. ok hans árum. ok</i>
374				<i>allir þeir er þau dyrdka utan enda. en þau</i>
375				<i>mega huarki biarga ser ne oðrum helldr voro</i>
376				<i>þau eptir dauðann blotut ok mógnut aþ</i>
377				<i>uóndum mönnum. ok diöþulf krapti til</i>
378				<i>þyrirdæmingar eilíþrar fialþum þeim ok öllvm</i>
379				<i>þeim er þeim treyfta. eða hyggr þu hinn</i>
380				<i>grimmí guðs ouín. at ek muna fakir reidi</i>
381				<i>þinnar eða þyrir ognir þíla þinna eða þyrir</i>
382				<i>nóckurfkonar bliðmæli orða þinna geþa upp</i>
383				<i>aft ok traufit drottiní míní Jesu Kristu. er bædi</i>
				<i>er guþ ok maðr</i>
384	et non Deum summum et verum,	<i>enn eigi a fannan gud</i>	<i>en eigi a fannann gud</i>	-
385	qui me dignatus ab omni plaga, quam	<i>þann er mik græddi aþ ollum farum</i>	<i>þann er mig gæddi ok oll far mín</i>	<i>fa er fer let sóma at græða</i>
386	in me exercuisti, ita curare, vt etiam	<i>ok endrbætti bríofit mitt .</i>	<i>ok endrbæti bríofit mítt.</i>	<i>mik aþ ollum farum ok</i>
387	mamillam meam integerrimam meo			<i>endrfkapadi bríofit mín</i>
388	corpori restitueret?			

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
389	-	-	-	þyrir dyrd heilagf nafn fínf. at oll ueralldar bygðin
390				úiti eþalaufit engan annan vera fannan guð allra luta
391				fkapara ok laufnara ok grædara. líþanda ok ríkíanda utan
392				enda amen En er heilóg Agatha lauk fínni ræðu með
393				fniollum þramburð ok fuo miklum guds krapti. at allir
394				undruduz er hía uoro. þa bra kuínciano sva uíð. at allan lít
395				dro or andlíti hans. ok megin líkama hans minkadi. sva at
396				uarla gat hann fetið upp. ok engu orði gat hann fuarat. þa
397				er heilug Agatha fannyrði goð hans. ok nær var alt
398				fkynfemdar útit þra honum. En er hann retti við fuo fem aþ
399				þungu omegni. þa. rann fuo reiðin vm allan líkama hans
400				at varla þoldi hann kyrr. ok líkligt mundi þickia. at bloptit
401				mundi ut íþringa um heilt fkinnit. Ok í þyrftu fkalþ hann
402				fem aþ oprkulda. er hann hoþ ræðu fína aa þessa lund.
403				heyr þu. hín aumazta kona. er með ógurllgum orðum. heþir
404				þellt aa þik allra goðanna reiði ok mína. ok þar þyrir fkalto
405				þola allar þær þíflir er ver megum þer þá. Ok þo þáom ver
406				eigi heþnt goðanna aa þer. þott þu heþdir hundrat líkama.
407				ok hundrat fínum uæri huerr þeira hinum hórduztum
408				þíflum til dauda þindr. En þo feg þu aðr þu þolir dauda þíflir.
409	Dixit ei Quintianus: Et quis est qui te	hverr græddi þik kvad	huer græddi bzióft þítt quad	huert goðanna þik heþir
410	curauit?	Quincianus	Quincianus	sva guddomllga læknat.
411	Agatha respondit: Christus filius Dei.	agatha fvaradi Krífti fonr gudf .	Agada fvaradi crífti fonr gudf.	fél Agatha fuaaði. Krífti fonr gudf
412	-	-	-	líþanda læknaði mik.
413				en eigi god þín onyt ok fkemðarþull.
414	Quintianus dixit: Iterum	Jarll mællti þozir þu enn	Quincianus mællti þozir þu enn	Kuíncianus mællti. þozir þu enn
415	Christum habes nominare?	at neþna kríft	at neþna críft .	at neþna Kríft ok kalla hann guð.
416	Agatha respondit: Ego Christum	Gudf mæf fvaradi ek íatí krífti	Agada fvaradi ek íatí crífte ok	Agatha fuaaði. Krífti íatí ek
417	confiteor labiis, et corde inuocare	ok ek læt alldregi aþ ath kalla	læt alldri aþ ath kalla	með munni mínum.
418	non cesso.	aa hann aþ ollu híarta .	ahanf nafn aþ ollu híarta.	ok aþ ollu híarta mínu.
419	Quintianus dixit: Nunc videbo, si	-	-	-
420	Christus tuus curabit te.			

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
421 -	-	-	þa tok Kuincianus at æðaz aþ reidi.
422 Tunc iussit testas acutas spargi, et sub	þa let <i>Quincianus</i> dreifa hvoßfv grioti	þa let <i>Quincianus</i> dzeifa haußfu gzioti	ok let þletta hana klædum
423 testas carbones viuos immitti, et in	a glædr ok vellta þar gvdß mey a	a glædr ok uellti þar gudß mey a	ok kafta henni a hvaft griot ok draga
424 iisdem nudo eam corpore volutari.	berti a griotino	gziotino.	hana vm brennandi ellda ok glædr ok
425 -	-	-	þryfta henni þar a oþan með
426			iarntöþum ok riþa fundr holld hennar
			með iarnkrokum.
427 Cumque hoc fieret,	enn er þat var gert .	en er þat uar giorrt	En er hun var sva hormuliga þind.
428 -	-	-	faung hun loþ gudi.
429 subito locus, in quo sanctum corpus	þa vard landfkialpti mikill ok þell hoþf	þa kom land fkillti mikill ok þell hoþf	þa kom landfkialpti mikill ok þell hoþf
430 volutabatur, commotus est, et pars	ueggr a tuo wini iarllzin þa er	ueggrenn a tuo menn iarlfínß þa er	ueggr a tuo hoþðingia iarlf þa er
431 parietis cecidit, et oppressit	meßt eggjudv hann til glæpa annar	meßt eggudu iarlenn til glepa. annar	grimmaztur uoro ok meßtur unír hans ok
432 consiliarium Iudicis, nomine Siluanum,	het Silunus. en annarr valkomus. ok	het fíluínus en anar Falcomus ok	raðgiapar. het annarr þeira Silunus . en
433 et amicum eius, nomine Falconium,	lómduz þeir	lómduz þeirz	annarr þalkomus. ok lómduz allir
434 quorum consilio perpetrabat scelera.			
435 -	-	-	ok do illum dauða.
436 Sed et omnis ciuitas Catanensium a vi	se linje 429	se linje 429	se linje 429
437 terræmotus exagitata est. Denique			
438 omnes cucurrerunt ad secretarium	þa hræddizt allr borgar lydr ok runnv	en a allr bozgar lydz hzæddiz ok runno	þa kom mikill ótti ok hræzla yþir allan
439 Iudicis, et cœperunt nimio tumultu	til huða iarllzinß með þyß miklum ok	til huða <i>Quincianus</i> með þyß miklum ok	borgarlyd við landfkialptann. ok þoro
440 agere, quod sanctam Dei famulam	aúitodv er hann let gudß mey	aúitodv hann er hann let gudß ambatt	með miklum þyß til iarlf . ok aúitödu
441 impiis cruciatibus fatigaret,	þína grimmum þíflum	þína morgum grimmum þíflum	hann um þat er hann let þína gudß
442 et idcirco omnes periculum sustinerent.			ábatt
443 Tunc Quintianus fugiens, ex vno latere	þa ottadz jarlinn bæði	þa oadz . <i>Quincianus</i> bæði	þa hræddiz jarlinn bæði
444 terræmotum metuebat, ex alio autem	landfkialptann ok þyß alþydv. ok	land fkiálltann ok þyß lydßínß ok	landfkialptann ok þyß lydßínß. ok
445 latere seditionem populi formidabat.	þlyði or borginni	þlyði oz bozginni	þlyði hann undan.
446 Iterum igitur iussit eam in carcerem	en hann let agatham fetia	en hann let fetia Agada	en þo let hann kafta Agatham
447 recipi:	í myrkvaftoþv.	í myrkua ftofunnu	í myrkuaftoþu
448 ipse autem ad posterulam secretarij	-	-	-
449 fugiens, in ianuis populum dereliquit.			
450 Sancta vero Agatha ingressa iterum in	En er heilög agatha geck inn í	en er Agada geck inn í	En er hun kom þar.
451 carcerem,	myrkvaftoþvna . þa	myrkuaftoþvna. þa	
452 expandit manus suas ad Deum, et dixit:	helt hun höndum fínun til himínß. ok	helt hon höndum fínun til himínß ok	helt hun höndum fínun upp til himínß.
453	bad til gudß a þessa lund.	bad til gudß a þessa lun<d>.	ok bad til gudß þyrir ser a þessa lund.

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
454	Domine,	þv drottinn	þu drottinn	Heyr þu. almáttigr guð
455	-	-	-	allra luta fkapari. þadur drottinf Jesu Kristi. er með
456				hans dauða dreyra leyftur alt mannkyn að diöþulf
457				ualldi. heyr þu. drottinn minn Jesu Kristur líþandi
458				guðs son. uerandi með eilípum þeðr fannr guð þyrir
459				allar veralldir. fa hinn fami er uirðiz at taka i enda
460				ueralldar a þinn fkdadan guðdóm dauðligan líkam
461				ok þræfligan manndóm að hínu hreinazta hollði
462				íungþru sancte Marie. þinnar helguztu modur ok letz
463				þra henni beraz i þenna heim fannr guð ok fannr
464				maðr. heyr þu heilagr andi. almatigr gud að þeðr ok
465				fyni þramþarandi famiaþn ok fameilíþr i guddomí
466				þeðr ok fyni einn guð ofundrfkiptiligr j guddomf
467				uelldi. en fundrgreindr i þrimr perfonum. heyr þuu
468				heilug þrenning (ok) fónn einingh.
469	qui me creasti	er mik fkapadir	er fkapr	er mik fkapadir
470	-	-	-	aþ dufti iarðar. ok leiddir mik ut að kuiði moþur
471				minnar.
472	, et custodisti me ab infantia mea, et	ok vardueitir mik þra æfko	ok uard ueitir mīg þra eþku mínni	-
473	fecisti me in iuuentute viriliter agere;	allt hingat til		
474	-	-	-	líþgandi mik með ableftri fiaupalldra heilagf anda
475				gípta. þu er hreinfadir mik að fynd hinf þyrfta
476				mannz. ok lærdur mik líþf götu at ganga. ok hlíþdur
477				mer við ollum diöþulf uælum. ok ftyrktur mik i
478				huertí þreiftni.
479				ok letz mik þyrftiga elld ok iarn. bönd ok bardaga.
480	qui tulisti a me amorem seculi, qui	Ok tokt að mer ueralldar aþt ok	ok tokr að mer ueralldar aþt ok	þu ert þra mer fkiðr. heimf elfku alla. ok faurgan
481	corpus meum a pollutione separasti;	vardveitir líkama mín þra faurgan	uard ueitir líkam minn þra faurgann	líkamf.
482	-	-	-	ok ueitir mer fanna aþt
483	qui fecisti me vincere tormenta	ok letz mik ftiþa þyrir kualír bædi	ok letz mīg ftiþa þyrir kualír bædi	[PS: ovenfor: ok letz mik þyrftiga elld ok iarn. bönd
484	carnificis, ferrum, ignem, et vincula;	elld ok iarn baund ok bardaga	elld ok iarn bond ok bardaga	ok bardaga.]
485	qui mihi inter tormenta virtutem	ok veitir mer þolínmaðiþ krapft j	ok ueitir mer þolin meði crapft j	ok þolínmaði i píflum.
486	patientiae contulisti;	ollum píninghum.	ollum píninghum.	

	AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
488	-	-	-	bid ek þik drottinn minn. at þu miðkunnir þeim
489				ollum er mitt trauft fækia ser til bæna þútingf. ok
490				ver þeira minnigr í finum. naudfynium. er mik
491				dyrdka í þínu naðni. hueria uelgerninga er þeir gora.
492	te deprecor vt accipias spiritum meum	þik bid ek nu at þv takir ònd	þik bid ek nu at þu takir aund	Enn biðr ek þik guð minn. at þu takir nu anda minn
493	modo: quia tempus est,	mína þviat nv er fu tíð komín	mína þviat nu er fu tíð komenn	or líkam. ok fendir helga engla þína moti falo minni.
494	vt me	at þu	er ek uillda at þu tekir aund mína	at þeir þæri hana til þinnar miðkunnar í huilld
495	iubeas istud seculum derelinquere,	latir mik fkiázat vit verollð þeiffa	ok latir mig fkiázat uit þessa	heilagra.
496	et ad tuam misericordiam peruenire.	ok koma til þinnar miðkunnar .	uerollð ok koma þinar miðkunnar.	
497	Hæc cum dixisset coram multis cum	Enn er hun haðdi þetta mællt þa let	En er hon haðdi þetta mællt þa let	En er heilog Agatha haðdi bæn lokit þa leid hennar
498	ingenti voce, emisit spiritum.	hun ònd fína .	hon aund fína	blezaða ònd brott af hennar líkama.
499	-	-	-	með sva mikilli dyrd ok ilm. at allir er hia voro
500				þottuz í paradífo komnir. þar með þylgði sva mikit
501				liof. at allir heidnir menn. þorðo eigi móti at fea. en
502				heyrdur þeir elfkuligar raddir í loptit upp fyngiandi
503				loþ guði. En eptir þriar ftundur lídnar þra andláti
504				hennar leið þat hit himnefka liof upp í loptit. Ok er
505				af leið mannligr otti
506	Quod audientes pij populi	ok er kriftnir menn þrago andlat	en er criftnir menn þretu andlat	þa
507		hennar	hennar	
508	cum nimia celeritate venerunt, et	þa fkiundvdv þer þangat ok toku	þa fkyndu þer þangat ok toku	komu kriftnir menn.
509	auferentes corpus eius posuerunt in	íbrött líkít	a bzaut líkam hennar	ok lögdu líkam fællar Agathe
510	sarcophago nouo.	ok lögdu í nyia fteín þro .	ok lögdu í nyia fteínþro .	í fteínþro nyia.
511	Factum est autem dum aromatibus	ok fkiurdu dyrdligum fmyrdlum	ok fkiurdu dyrdlegum fmyrdlum.	ok fkiurdu dyrdligum fmyrdlum.
512	condiretur corpus eius, et cum nimia			
513	diligentia collocarent illud;			
514	-	-	-	En er þeir ftodu yþir líki hennar með harmi.
515	venit quidam iuuenis sericis vestibus	þa kom nokkur vngr madr. fílkí	þa kom nokkur ungr madr fílkí	þa kom þar einn vngr madr. dyrdligr at aalíti í fílkí
516	indutus,	klædvum fkiyddr	klædvum fkiyruða	klædvum gullfkiotnum.
517	quem sequebantur amplius quam	ok þylgdi honum meir enn .cc. þagr	ok þylgdu honum meir en .cc. þagr	ok þylgdi honum meir enn hundrat fueína tíguliga
518	centum pueri, omnes ornati et pulchri;	fkiyddra (sic) fueína .	fkiyddra fueína	bunir..
521	-	-	-	kurteifir ok fkiyddir huítum klædvum. þeim
522				þylgdi dyrdligr ilm.

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
523 quem nemo vnquam viderat antea in 524 ciuitate Catanensium, nec postea eum 525 aliquis vidit, 526 nec inuentus est aliquis, qui diceret 527 hunc se scire.	þetta lid hafði eingí adr fed ne fídan	þetta lid hafði eingí <i>madr</i> fed þyz ne fídan	-
528 Hic ergo veniens intrauit ad locum vbi 529 condiebatur corpus eius, et posuit ad 530 caput eius tabulam breuem ex marmore, 531	-	-	-
532 in qua scriptum est: mentem sænctam, 533 spontanevm honorem deo, et patriæ 534 liberationem.	Sia en vngí <i>madr</i> kom <i>til</i> þar fem líkamí heilagrar agathe var graþinn. ok lagði tabulo or marmara fteini hía hòput henni j grauþinni . Enn þessi ord voro þar rítod æ heilagt hugfkot fíalþvílianda `gap veg' gudí ok lauþn þoftríardar	fía hínng ungi <i>madr</i> kom <i>til</i> þar er líkamr. Agada uar gzaþinn ok lagði hann tabolo o2 marmara g2o2e gíoua hía hòpdi hennar j g2oþinni en þeffe o2d uoro rítud a tabolonne heilagt hugfkot fíalþvíliannnda ueg gudí ok lauþn þoftr íardar .	Sa hínng ungi <i>madr</i> gekk hóglíga at þram. ok lagði í fteinþróna hía líkí fællar Agathe tabolu aþ marmara fteini gorva. En æ henni uar sva rítat. heilagr hugr gap fíalþvíliandi ueg gudí. ok lauþn þoftríarþar.
535 - 536 537	En þat er svo at fíkilía. fía mæf hafði heilagt hug fíkot fíalþvíliandi ok gap veg gudí. en avdladiz lauþn þoftr íardar	En þat er svo at fíkilía. Sia mæf hafði heilagt hug fíkot fíalþvíliannnda [<i>e</i>] ok gap ueg gudí enaudadíz (sic) ueg þoftr íardar	-
538 Posuit ergo hanc scripturam, vt 539 diximus, intra sepulchrum eius ad 540 caput, et tamdiu ibi stetit, quamdiu cum 541 omni diligentia clauderetur.	-	-	-
542 Clauso igitur sepulchro abscessit, et, vt 543 diximus, non est vlterius visus nec 544 auditus in regione vel in tota prouincia 545 Siciliorum.	Enn er aptr uar lokin grauþ agathe þa þor jn vngí <i>madr</i> j brótt med lídú fínv ok var hann hvergi fídan fenn ne fípvrt <i>til</i> hanf j því heradí .	en er aptr uar lokit g2oþ Agado þa þo2 hínng ungi <i>madr</i> med lídú fíno ok uar huergi fídan fenn ne fípurτ <i>til</i> hanf j því heradí	En er aptr uar lokit fteim þronni þor hínng ungi <i>madr</i> brott med alla fína fueína. ok fæz hann alldrí í fíkikey. huarki adr ne fídan.
546 Vnde suspicati sumus, quod Angelus 547 eius fuerit.	aþ því ætlum væf at eingill gudf hafi þar verit	aþ því ætlum uer at eingill gudf mune þar hafa uerit.	ok hyggia menn. at englar guðs hafi þetta uerit.
548 Et hanc scripturam diuulgantes qui 549 viderant, omnes Siculos sollicitos 550 reddiderunt:	en huerr fagde odrvm er fæ rít þetta ok þeck þat mörögum mikíllar ahyggíu	en huer fagdi audrum er rít þetta fa ok þeck þat morgum mikíllar ahyggíu	En rítning fea þekk morgum manni mikíllar ahyggíu huat þyða mundi.
551 et tam Iudæi quam etiam Gentiles 552 vnanimés. cum Christianis communiter 553 cœperunt venerari sepulchrum eius	ok tokv allír at gøþga groþ heilagrar meyar	ok toku allír at gøþga g2oþ heilagrar meyar gada beði críftnir menn ok heidnir ok gudíngar	bæði kríftnum ok heidnum ok gyðingum. ok fneruz margir <i>til</i> rettrar tru.

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
553 -	-	-	<i>ok gerðiz bænaftaðr mikill at leiði</i>
554			<i>fællar Agathe.</i>
555 -	En <i>er quincianus</i> þræ andlat	<i>en er q<ui>nci<a>nus þra</i> andlat	En <i>er Kuincianus</i> iarl þræ andlat
556	heilagraz agathe .	<i>henar</i>	heilagrar agathe
557 Tunc Quintianus arripuit iter cum	þa let <i>hann</i> leita at audæþum <i>hennar</i> .	þa þoz <i>hann</i> at leita audæþa <i>hennar</i>	þor at íþyria at aurum. <i>ok eignum þeim</i>
558 Officio suo ad inuestigandas facultates			<i>er</i> heilug Agatha haþdi átt.
559 eius,			<i>ok uillde undir</i> ík taka.
560 et vt teneret omnes de parentela eius:	<i>ok</i> villdi klanda þrændr <i>hennar</i> .	<i>ok</i> uilldi clanda þrendi <i>hennar</i>	<i>en</i> þína þrændr <i>hennar</i> . <i>er křiftnir</i> voro.
561 qui iudicio Dei	<i>en guds</i> heþnd þyrir þor <i>honum</i>	<i>en guds</i> heþnd þyrir þor <i>honum</i>	-
562 in medio flumine interiit.	þa þerri <i>er Semitheus</i> heitur .	þa þerri <i>er</i> femidere heitur	
563 Denique dum transiret flumen per	<i>en svo</i> bar at þvi at <i>hann</i> þor aa fkipi .	<i>en svo</i> bar <i>ok</i> at ad <i>hann</i> þor a fkipi[pe	þa þor <i>hann</i> einn dag aa fkipi þyrir aa þa
564 nauim, duo equi fremitum circa se	<i>en heftar</i> tveir gerdvzt odr	<i>um</i>] <i>anna en heftar</i> gerduz ozoir	<i>er Simitheus</i> het. þa bituz heftar .ij.
565 dantes, calcesque iactantes,		a fkipinu .ii.	
566 vnus eum morsu inuasit,	<i>ok drap</i> annar iarlínn	<i>ok drap</i> anar iarlenn	<i>ok flo</i> annarr Kuincianum jarl til bana.
567 et alter calce percussum deiecit in	<i>enn</i> annar beit <i>hann ok</i> kaftadi <i>honum</i>	<i>en</i> anar beít <i>hann ok</i> kaftadi <i>honum</i>	<i>enn</i> annar beit <i>hann ok</i> kaftadi <i>honum</i>
568 flumen Symæthum	<i>vtan</i> bordz	<i>utan</i> bozdz	<i>vtan</i> bordz aa díup árinna. <i>ok</i> fokk
569			<i>hann þar</i> niðr
570 et non est inuentum corpus eius vsque	<i>ok þanz</i> alldregi lík <i>hanf</i>	<i>ok þannz</i> allðe lík <i>hanf</i> .	<i>ok þannz</i> alldri líþan.
571 in præsentem diem.			
572 -	-	-	<i>ok</i> heyrðu <i>menn</i> í ána niðr. díðpulliga
573			blíþran með óþi <i>ok</i> gny. þa <i>er</i> lík iarlí
574			fokk niðr. <i>ok</i> tok uatnit at uella fem í
575			katli væri vm þriar ftundir dagf.
576 Vnde creuit timor	þa giordiz hræzla mikil þyrir heidnum	þa g(er)diz hæzla mikil þyrir heidnum	þa varð ótti mikill <i>ok</i> hræzla þyrir
577 et veneratio circa B. Agatham,	monnum. <i>ok</i> vm gauþgan vít <i>guds</i> mey	monnum <i>ok</i> goþgudo <i>guds</i> mey	heidnum monnum. <i>ok</i> þordo engir nærr
578 et nullus vnquam molestus fuit eius	<i>sva</i> at eingi þordi fídan at granda	<i>svo</i> at eingi þozdí fídan at grada <i>guds</i>	at koma. at gera meín eða grand
579 generi.	þrændum <i>hennar</i>	þrændum <i>hennar</i> .	þrændum blezadrar Agathe.
580 Vt autem euidenter scriptura illa,	<i>en</i> til þeff at rítningh fu þylltuz <i>ok</i>	<i>En</i> til þeff at rítningh fu þylltuz <i>ok</i>	<i>en</i> til þeff at rítningh fu þylltuz
581	fannadízt	fannadízt	
582 -	fem eingill <i>gvd</i> þaþdi sagt aa þvi tabulo	-	-
583 quam Angelus Domini posuerat,	<i>er</i> <i>hann</i> haþdi laght þ grauþ	<i>er</i> eingillenn <i>guds</i> lagdi í groþ	<i>er</i> engill <i>guds</i> lagdi í groþ hía hóþði
584 firmaretur;	heilagrar agathe	<i>hennar</i>	fællar Agathe.

AGATHE – Latin	Stock.perg. 2 folio	AM 429 12mo	AM 233a folio
585 post anni circulum, circa diem	<i>se linje 592-3</i>	<i>se linje 593-4</i>	þa kom upp elldr í þíalli þvi er
586 natalis eius, mons Ætna eructavit	þa kom elldr vppj fíkileyiar þíalli þvi	þa kom elldz upp j fíkileyiar þíalli. þvi	Ethneuf heitur en næfta uetr eptur pífl hennar.
587 incendium,	er Ethneuf heitur	er heidne heitur	litlu þyrir andlatzdag hennar.
588 et quasi fluuius torrens ita ignis	<i>ok rann elldr m svo sem ftravng a þra</i>	<i>ok rann elldz fa svo sem ftraung a þra</i>	<i>ok rann elldrinn: sva sem rennandi <á> til</i>
589 vehemens, et saxa et terram	þíallíno	þíallíno oþan svo til	borgar Katanencium.
590 liquefaciens, veniebat ad		bozgarinar katanencia	
591 Catanensium ciuitatem.			
592 - <i>se linje 585-6</i>	annan vetr en næfta eptir er hín helga	annann uetr eptir er agada haþdi þind	
593	agatha haþdi þind verit	uerit	
594 Tunc paganorum multitudo	þa þlydv heidnir menn þra þíallínv	þa þludo heidnir menn þra þíallíno	þa þlyðu heidnir menn með ogurligrí hræzlu
595 fugiens de monte descendit;			þra þíallínu.
596 et venerunt ad sepulchrum eius, et	<i>ok komo til leidiþ agathe ok tokv tialld</i>	<i>ok komu til leidiþþ Agada ok toku</i>	Ok nokkurir aþ þeim þóro til graþar íællar
597 auferentes velum vnde erat	þat er breitt var yþir gravþína ok	tíalld þat er bzeitt uar yþir groþ henar	Agathe ok toko tialld aþ leiði hennar. <i>ok baru a</i>
598 coopertum sepulchrum eius,	fettv þat j mot elldinvm en	<i>ok fettu þat j geng elldinum ok</i>	<i>mot elldinum. ok nam hann þegar ftaðar.</i>
599 statuerunt illud contra ignem	hann nam þegar ftað	nam elldzinn þegar ftaðar	
600 venientem ad se; et ipsa hora stetit	a f omv ftvndv .	a hínne fomo f tundo	
601 ignis diuisus [<i>divinitus</i>].			
602 -	-	-	<i>ok rann aþr í fínn ftað. ok gordi engum manni</i>
603			meín. meira en aðr var uorðit.
604			Enn upp þra þeim deghí þróadiz guðf kríftni í
605			fíkiley. en ótrua heidinnna manna íkammadiz.
606 Cœpit autem ignis die Kalendarū	fía elldr hoþzt j upphaþi manadar	fía elldz hoþz j upphaþi þebzuaríus	<i>ok leyfti drottinn lyd fínn aþ oþrgangi elldz ok</i>
607 Februariarum, et cessavit die	þebruaríj . <i>enn hann f todvadiz a v`ta` degi</i>	madadar <i>en hann f todvadiz a hínun</i>	allzkonar meínun <i>ok fottum þyrir bænr ok</i>
608 Nonarum earumdem,	þess manadar.	fama degi þeþf hínf fama madadar	uerðleika fínf aghieta þínflaruotiz fællar
609 qui est dies sepulturæ eius:	en þat er þíflar dagr heilagrar agathe	en er at íaþnleingd þíflar henar svo	Agathe meyar. er þyrir hans naþni þoldi þínfl
610 vt comprobaret Dominus noster	at lydrinn mætti þat fíkíla at þeir	at lydínun mateti þat fíkíla at þerz	<i>ok dauda þrím nottum eptir kyndilmeffu. at</i>
611 Iesus Christus, quod a periculo	veri leyftir þra elldi aþ hennar bænvun	uoro leyftir þra elldi þyrir henar þenir	ríkianda drotni uorum jesu krísto.
612 mortis et incendij eos S. Agathæ	þyrir drottín vorn fon gudf.	aþ drottni vorum iesu crísti fon gudf	
613 meritis et orationibus liberasset:			
614 cui est honor et gloria et potestas	þann er með þeðr ok helgum anda líþir	þeþm er með þeðz ok helgum annða	er með þeðr ok helgum anda líþir
615 in secula seculorum,	<i>ok ríkir gud almattigr um allar alldir</i>	líþir <i>ok ríkir gud um allar alldir</i> allða.	<i>ok ríkir einn guð um allar alldir uerallða</i>
616 Amen.	uerallða Amen.	Amen	Amen.